Jordbruks verket

Tekniskt underlag
Landsbygdsprogram 2014–2020

- Stöden till landsbygdsutveckling liknar de i dagens program och kan effektiviseras ytterligare genom bättre modeller för prioriteringar.
- Betesmarker och slåtterängar, mångfaldsåker och miljöinvesteringar i skogen är exempel på förenklade åtgärder för biologisk mångfald.
- För att minska jordbrukets miljöpåverkan föreslås exempelvis investering i våtmarker, minskat kväveläckage och vall på slätten.

SKOGSSTYRELSEN

Rapport 2012:15

Tekniskt underlag
Landsbygdsprogram 2014–2020

Åtgärdsbeskrivningar och teknisk analys

Denna rapport är en redovisning av uppdraget att ta fram ett tekniskt underlag till nytt landsbygdsprogram 2014-2020. Uppdraget finns beskrivet i Jordbruksverkets och Skogsstyrelsens regleringsbrev för år 2011. Myndigheterna ska föreslå åtgärder med bland annat mål, indikatorer och ersättningsnivåer.

Jordbruksverket och Skogsstyrelsen presenterar tillsammans åtgärder och varianter på åtgärder som kan ligga till grund för det nya programmet.

Utöver åtgärdsförslagen redovisas en analys av ett riskhanteringsinstrument samt förslag till utformning av Leader.

Landsbygdsavdelningen
2012-05-30

Författare
Carin Wallin
Lisbeth Bondeson
Klara Ekengard
Carin Hörnsten
Emma Svensson
Peter Wallenberg m.fl.

Sammanfattning

Syftet med rapporten är att föreslå åtgärder som kan bidra till EU:s mål för landsbygdspolitiken och målen för det nya svenska landsbygdsprogrammet för åren 2014-2020. Rapporten innehåller åtgärdsbeskrivningar och tekniska analyser. Bland förslagen finns både åtgärder från dagens program och nya förslag. För några åtgärder finns det olika alternativ. Utgångspunkten har varit att åtgärderna i nästa landsbygdsprogram i stort ska likna de i nuvarande program för att de som ska söka ska känna igen sig. Vi har dock gjort förändringar som är både positiva och nödvändiga.

Myndigheter och sökande har under nuvarande programperiod varit överens om att landsbygdsprogrammet måste förenklas. I det här förslaget har förenkling varit styrande och i många fall har åtgärderna gjorts om för att bli enklare. Exempel på förenkling är att det ska vara färre villkor som den sökande ska uppfylla, villkor som är lätta att förstå, mindre dokumentation och lättare att förstå om man har rätt till stöd. Det är också viktigt att minska risken att den sökande oavsiktligt ska göra fel och få avdrag.

Alla pengar som betalas ut från landsbygdsprogrammet ska användas på ett så effektivt sätt som möjligt för samhället. Om det inte är samhällsekonomiskt lönsamt att ge ekonomiskt stöd bör staten överväga andra styrmedel. Därför har samhällsekonomiska analyser gjorts för både befintliga och nya åtgärder. Ett exempel från beräkningarna visar att välkända åtgärder för att minska växtnäringsläckaget inte är samhällsekonomiskt motiverade. Det är resultat som måste fortsätta att diskuteras. Åtgärder som ska förbättra den biologiska mångfalden i skogs- och odlingslandskapet är ofta samhällsekonomiskt motiverade.

Åtgärderna inom landsbygdsutveckling har i förslaget minskats till fyra stycken. Möjligheterna inom företagsstöd och projektstöd är fortfarande stora och lika dagens program. Vi föreslår att startstödet kopplas till investeringar och utgör en del av investeringsstödet till jordbruks- och skogsföretag. Stödnivån för investeringar föreslås i utgångsläget vara 40 procent. Vi föreslår också att modeller för bättre styrning av stöd och därmed också möjlighet till att differentierade stödnivåer utreds vidare. Stöd till samarbete är en ny åtgärd utan de begränsningar som tidigare har varit svåra att hantera. Schabloner och standardkostnader kommer att förenkla för både den som söker stöd och i handläggningen.

Skogsstyrelsen föreslår schabloner för de miljöinvesteringar som genomförs på skogsmark och som tidigare betalats ut enligt faktiska kostnader. Jordbruksverket föreslår många schabloner för miljöinvesteringar i odlingslandskapet samtidigt som ersättning enligt faktiska kostnader finns kvar för exempelvis våtmarker. Förenkling nås genom likartad hantering mellan Jordbruksverket och Skogsstyrelsen, t.ex. när det gäller information och former för ansökan.

Åtgärderna skötsel av betesmarker och slåtterängar, skötsel av kulturmiljöer, ekologisk produktion och anpassade skyddszoner är exempel som är förändrade för att bli enklare samtidigt som de som söker stöd känner igen dem från dagens program. En större förändring är att miljöskyddsåtgärder i nuvarande program föreslås vara delad i åtgärderna växtnäringsplanering och växtskyddsplanering samt att mångfaldsträda och fågelåker är hopslagna till mångfaldsåker. Nyheter i

åtgärdslistan är vall på slätten, omställning till ekologisk produktion, utökad klövhälsovård för mjölkkor och djurvälfärd för tackor. Flera av åtgärderna inom landsbygdsutveckling har slagits ihop.

Förutom de åtgärder som föreslås finns det förslag som av olika anledningar inte har färdigställts. Det kan till exempel bero på att reglerna från EU är osäkra eller att det saknas vetenskapliga studier. Stöd för att klimatcertifiera sin gård, odling av lokala växtsorter och fler djurvälfärdsåtgärder är områden där det finns goda idéer som behöver utredas vidare.

Förutom åtgärdslistan innehåller rapporten en analys av riskhanteringsinstrumentet som föreslås från EU-kommissionen. Analysen visar att det skulle bli administrativt komplicerat och dyrt att genomföra detta i Sverige.

För Leader lämnar Jordbruksverket och Skogstyrelsen förslag för kommande organisation och genomförande. Bland annat föreslås att den administrativa hanteringen i stor utsträckning lyfts bort från LAG och länsstyrelsen och flyttas till Jordbruksverket. Större möjligheter ges därmed till LAG att fokusera på det strategiska utvecklingsarbetet i området. Länsstyrelsen kommer även fortsättningsvis ha en viktig roll i att samordna det regionala utvecklingsarbetet kopplat till landsbygdsprogrammet.

I arbetet med förslaget har Jordbruksverket och Skogsstyrelsen samarbetat med representanter från länsstyrelserna, Riksantikvarieämbetet, Sametinget, Naturvårdsverket och Leader. Vi har genomfört flera dialogträffar med landsbygdsnätverkets medlemmar.

Innehåll

1. Inledning 11
   - 1.1 Syfte 11
   - 1.2 Beskrivning av uppdraget 11
   - 1.3 Förutsättningar 11
   - 1.4 Organisation 12
   - 1.5 Beskrivning av dialogen 13
   - 1.6 Metod 14
   - 1.7 Avgränsningar 15
   - 1.8 Fortsatt arbete 15
   - 1.9 Rapportstruktur 15
2. Förenkling – bakgrund och angreppssätt 16
   - 2.1 Upplevd förenkling 16
     - 2.1.1 Övergripande om miljöersättningar 17
     - 2.1.2 Ökad användning av schabloner 17
     - 2.1.3 Villkor för att få stöd och ersättningar 17
     - 2.1.4 Miljöersättning för en specifik areal 18
     - 2.1.5 Definitioner och andra regelverk och krav 18
     - 2.1.6 Förenkling genom IT-lösningar 19
   - 2.2 Förenkling – administrativ börda och stödhantering 20
     - 2.2.1 Företagens administrativa börda 20
     - 2.2.2 Myndigheter 23
3. Samhällsekonomisk analys 26
   - 3.1 Grundläggande begrepp 26
   - 3.2 Samhällsekonomiska analyser i denna rapport 29
4. Åtgärdernas koppling till mål 30
   - 4.1 EU:s mål och prioriteringar 30
     - 4.1.1 Tvärgående mål 31
   - 4.2 Nationella mål som programmet ska bidra till 35
     - 4.2.1 Minskade utsläpp och vattenkvalitet 35
     - 4.2.2 Friluftsliv – landskap 36
     - 4.2.3 Kulturmiljö 36
     - 4.2.4 Biologisk mångfald 37
     - 4.2.5 Anpassning till klimatförändringar 38
     - 4.2.6 Begränsad klimatpåverkan 39
     - 4.2.7 Förnybar energi och energieffektivitet 39
     - 4.2.8 God konkurrenskraft, Matlandet och Skogsriket 40
     - 4.2.9 Service och infrastruktur 41
     - 4.2.10 Attraktiv landsbygd 41
     - 4.2.11 Djurvälfärd, smittskydd, krisberedskap, folkhälsa och biosäkerhet 42

5. Teknisk analys 43
5.1 Introduktion 43
5.1.1 Grundläggande förutsättningar 43
5.1.2 Företagsstöd och projektstöd 43
5.1.3 Miljöersättningar 43
5.1.4 Miljöinvesteringar 48
5.1.5 Övriga förutsättningar 48
5.2 Åtgärdsbeskrivningar och teknisk analys 50
5.2.1 Kunskapsöverföring, informationsinsatser 50
5.2.2 Rådgivningstjänster för jord- och skogbruk 59
5.2.3 Investeringar inom jord- och skogsbruket 64
5.2.4 Miljöinvesteringar för biologisk mångfald, kulturmiljöer och rekreation 83
5.2.5 Miljöinvesteringar för att minska näringsläckage 97
5.2.6 Investeringar i annan verksamhet än jord- och skogsbruk 115
5.2.7 Service, infrastruktur och attraktiv landsbygd 122
5.2.8 Skötsel av betesmarker och slåtterängar alternativ 1 132
5.2.9 Skötsel av betesmarker och slåtterängar alternativ 2 138
5.2.10 Skötsel av betesmarker och slåtterängar alternativ 3 142
5.2.11 Skötsel av betesmarker och slåtterängar alternativ 4 145
5.2.12 Restaurering av betesmarker och slåtterängar 162
5.2.13 Skötsel av kulturmiljöer alternativ 1 167
5.2.14 Skötsel av kulturmiljöer alternativ 2 170
5.2.15 Skötsel av kulturmiljöer i renskötselområden 181
5.2.16 Fäbodbete 190
5.2.17 Särskild skötsel av slåtterängar – komplement 199
5.2.18 Bränning – komplement 204
5.2.19 Svårtillgängliga platser – komplement 209
5.2.20 Skötsel av bryn – komplement 214
5.2.21 Mångfaldsåker alternativ 1 219
5.2.22 Mångfaldsåker alternativ 2 221
5.2.23 Hotade åkerogräs 231
5.2.24 Vall på slätten 235
5.2.25 Skötsel och rensning av våtmarker och dammar 243
5.2.26 Hotade husdjursraser 246
5.2.27 Växtnäringsplanering 256
5.2.28 Växtskyddsplanering 263
5.2.29 Minskat kväveläckage alternativ 1 270
5.2.30 Minskat kväveläckage alternativ 2 278
5.2.31 Skötsel av tvåstegsdiken 286
5.2.32 Skyddszoner 290
5.2.33 Anpassade skyddszoner alternativ 1 295
5.2.34 Anpassade skyddszoner alternativ 2 301
5.2.35 Anpassade skyddszoner alternativ 3 307
5.2.36 Omställningsstöd för ekologisk produktion kombinerat med differentierad ersättning 313

5.2.37 Ekologisk produktion, förenklat alternativ jämfört med idag 313
5.2.38 Utökad klövhälsovård för mjölkkor 319
5.2.39 Extra omsorg för suggor 324
5.2.40 Djurvälfärd för tackor 332
5.2.41 Stöd till samarbete 338
5.3 Leader och lokalt ledd utveckling 344
5.3.1 Utgångspunkter 344
5.3.2 Förenkling 346
5.3.3 Vad är Leader till för? 346
5.3.4 Vårt förslag till var Leader ska finnas 348
5.3.5 Vad ska Leader mätas utifrån? 349
5.3.6 Hur kan arbetet med Leader organiseras? 350
5.3.7 Antal LAG-grupper och driftbudget 362
5.3.8 Medfinansiering 364
5.3.9 Utformning av leaderområde 364
5.3.10 Fördelningsnyckel för budgetfördelning 365
5.3.11 Hur ska leaderområden väljas ut? 366
5.3.12 Företagsstöd i Leader 368
5.3.13 Inom vilka mål ska Leader verka? 369
5.3.14 Likviditet 370
5.3.15 Innovation i Leader 370
5.3.16 LAG-gruppens sammansättning 372
5.3.17 Fondövergripande genomförande 374
5.3.18 Samarbete inom Leader 375
5.4 Riskhantering 376
5.4.1 Utvidgning av befintliga försäkringssystem 376
5.4.2 Inkomststabiliseringsmodell 377
5.4.3 Slutsatser och kommande utredningsbehov 383
5.5 Översikt åtgärder 384
6. Bilagor 385
6.1 Samhällsekonomiska antaganden 385
6.2 Bortvalda åtgärder 388
6.2.1 Odling av bruna bönor på Öland 388
6.2.2 Övriga bortvalda åtgärder 390
6.3 Förslag för vidare analys 391
6.3.1 Odling av lokala eller gamla växter 391
6.3.2 Anläggning och rensning av slamfälla 395
6.3.3 Kvalitetssystem enligt artikel 17 396
6.3.4 Fortsatta utredningsbehov inom miljöersättningar och miljöinvesteringar 397
6.3.5 Fortsatta utredningsbehov inom företags- och projektstöd 398
6.3.6 Fortsatta utredningsbehov inom djurvälfärd 400
6.3.7 Indikatorer 401
6.3.8 Fortsatta utredningsbehov inom Leader 401
6.3.9 Former för löpande utvecklingsarbete 401

1. Inledning

1.1 Syfte

Syftet med arbetet har varit att ta fram åtgärdsbeskrivningar och teknisk analys inför det fortsatta arbetet med Sveriges landsbygdsprogram. Fokus har legat på förenkling och motivering av åtgärder ur ett samhällsekonomiskt perspektiv. Vi föreslår här ett antal åtgärder som kan bidra till EU:s mål för landsbygdspolitiken samt målen för det svenska landsbygdsprogrammet.

1.2 Beskrivning av uppdraget

Jordbruksverket och Skogsstyrelsen har fått i uppdrag av regeringen att förbereda ett nytt landsbygdsprogram för 2014-2020. Uppdraget ska redovisas som ett tekniskt underlag med förslag till åtgärder.

De detaljerade beskrivningarna av åtgärderna ska bestå av:

- mål
- indikatorer
- ersättningsnivåer med kalkyler och beräkningar

De föreslagna åtgärderna ska prioriteras utifrån kostnadseffektivitet och administrativ hanterbarhet. De åtgärder som myndigheterna föreslår ska vara enkla och bidra till att uppnå regeringens mål om regelförenkling. Förslaget ska sträva efter en enkel hantering för sökande.

Utöver förslagen till åtgärder redovisas:

- Jordbruksverkets analys av förslaget till riskhanteringsinstrument
- Jordbruksverket och Skogsstyrelsens förslag om framtida utformning av Leader

1.3 Förutsättningar

De åtgärder som föreslås ska vara ett underlag till regeringens fortsatta arbete oberoende av vilken budget som tilldelas det svenska landsbygdsprogrammet. Under förberedelserna har det inte funnits något förslag till finansiering att utgå från. I de fall förberedelserna har varit beroende av en budget har schablonbelopp eller nuvarande programs budgetnivåer använts. I de fall det är aktuellt redovisas antaganden om budget i underlaget.

Förslaget till ny rådsförordning om stöd till landsbygdsutveckling presenterades under hösten 2011. Åtgärderna som presenteras i rapporten är anpassade till förslaget till förordning samt de tolkningar som har kommit fram i rådsarbetsgrupper. När inte nya förslag på regler har funnits tillgängliga har arbetet utgått från 2007-2013 års regelverk. Förslagen till förgröning inom pelare 1 har beaktats där information har funnits tillgänglig.

Som utgångspunkt för åtgärdsarbetet sammanställde vi aktuella nationella mål med relevans för landsbygdspolitiken. Dessa mål och vilka åtgärder som det har

resulterat i redovisas i avsnitt 4.2. I processen har åtgärderna senare knutits starkare till förslaget till förordning. En översikt om vilka åtgärder och förslag som finns kopplade till de olika artiklarna och prioriterade områdena återfinns i avsnitt 4.1.

Förenkling och kostnadseffektivitet är de huvudprinciper som har styrt utformningen av åtgärderna. Bakgrunden till principerna förklaras i kapitel 2 och 3. För varje åtgärd redovisas analysen rörande samhällsekonomisk effektivitet och förenkling.

Underlaget som presenteras är ett gemensamt arbete från Skogsstyrelsen och Jordbruksverket. Eftersom myndigheternas målgrupper i många fall sammanfaller föreslås gemensamma åtgärder för jord- och skogsbruket. Det föreslås dock inga miljöersättningar för skog i rapporten. Vilka åtgärder som är aktuella för det skogliga området går att utläsa ur beskrivningen av målen i avsnitt 4.2.

1.4 Organisation

Arbetet med att ta fram åtgärdsförslagen har bedrivits i projektform enligt Jordbruksverkets projekthandbok. Projektledningen har bestått av medarbetare från Skogsstyrelsen och Jordbruksverket. I delprojekten har medarbetare från Jordbruksverket, Skogsstyrelsen, länsstyrelserna, Leader, Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket och Sametinget deltagit aktivt i arbetsgrupperna.

Vi har också tillförts idéer och kompetens genom den dialog som har förts med Landsbygdsnätverkets medlemmar och genom diskussioner i andra forum. Dialogen och resultatet beskrivs i avsnitt 1.5.

Jordbruksverket har varit samordnare för arbetet och projektledningen har haft representation från Skogsstyrelsen och Jordbruksverket.

Projektledningen har utgjorts av: Åsa Sjöström, (huvudprojektledare till den 31 oktober 2011), Carin Wallin, (huvudprojektledare från den 1 november 2011), Lina Andersson (t.o.m. februari 2012) och Klara Ekengard, samtliga från Jordbruksverket tillsammans med Lisbeth Bondeson från Skogsstyrelsen.

Delprojekt bevarande: Emma Svensson
Delprojekt påverkan: Peter Wallenberg
Delprojekt konkurrenskraft: Klara Ekengard

Styrgruppen har bestått av:

Niclas Purfürst (ordförande)	Landsbygdsavdelningen
Andreas Mattisson	Landsbygdsavdelningen
Olof Johansson	Växt- och miljöavdelningen
Birgitta Ek	Stödavdelningen
Mari Andersson	Kontrollavdelningen
Ingrid Eilertz	Avdelningen för djurskydd och hälsa
Annelie Stomberg/Johan Eriksson	Skogsstyrelsen
Stefan Carlsson	Länsstyrelserna
Eva Engström	Länsstyrelserna
Christer Hederberg/ Staffan Markström	Leader

Skogsstyrelsens arbete inom projektet drivs som ett delprojekt med separat budget och bemanning.

1.5 Beskrivning av dialogen

Jordbruksverket och Skogsstyrelsen har i arbetet med att ta fram ett tekniskt underlag fört en dialog med intressenter främst under hösten 2011.

Våra kanaler för kommunikation:

- Dialogen har huvudsakligen förts genom Landsbygdsnätverkets medlemsorganisationer och i separata forum.
- Informationen om hur processen med att ta fram det tekniska underlaget gått till och hur organisationer kunnat vara med och påverka har funnits på Jordbruksverkets webbplats.
- Nyheter har förmedlats genom nyhetsbrevet Nytt landsbygdsprogram 2014–2020.
- Diskussion har förts på Facebooksidan Landsbygdsprogram 2014–2020.

Tillfällen för dialog:

- Landsbygdsnätverkets arbetsgrupper hade dialogträffar i början av september. Cirka 75 personer deltog.
- 36 telefonmöten, s.k. tankesmedjor, med deltagare från ett 70-tal organisationer hölls i slutet av september.
- I november ordnade Landsbygdsnätverket en stor träff med alla intresserade organisationer. Dialogen handlade om förenkling, effektivitet, samverkan och kompetensutveckling.
- Skogsstyrelsen har genomfört egna aktiviteter för att stärka dialogen med skogssektorn.

Tillfällen för skriftlig kommunikation:

- Leader, länsstyrelserna och länsstyrelsernas partnerskap fick en enkät i slutet av maj som vi fick svar på i september.
- Myndigheter och organisationer hade även möjlighet att lämna in synpunkter och förslag skriftligt fram till 1 december.
- Leader fick ett utkast att reagera på i februari 2012. Leaders samverkansgrupp kom in med ett gemensamt svar.
- Länsstyrelsen har fått arbetsunderlag i februari 2012 som de lämnat synpunkter på i ett gemensamt dokument.

Alla synpunkter och idéer som har kommit in till Jordbruksverket och Skogsstyrelsen har tagits till vara i arbetet. De gäller även tankar och förslag om det nya programmet som redan hade sammanställts inom bland annat Landsbygdsnätverket innan dialogen satte igång.

I övrigt har berörda myndigheter och organisationer kontaktats när vi behövt hjälp i olika frågor.

1.6 Metod

För att säkerställa att analysen av åtgärderna består av rätt delar samt att de så långt som möjligt är jämförbara har vi arbetat fram en metodbok. Metodboken består av alla de överväganden som förutsågs inför arbete med att ta fram förslag till åtgärder. Metodboken kommer att publiceras i Jordbruksverkets rapportserie.

Metoden består av en multikriterieanalys med följande innehåll:

- Första beskrivning av förslag
- Bidrar förslagen till målen?
- Verktyg för att genomföra förslaget
- Målgrupp och nyttomottagare
- Fördjupad beskrivning av förslag
- Vilka kostnader kan ersättas?
- Går förslaget att genomföra enligt reglerna?
- Vilka effekter ger förslaget?
- Kommer förslaget nå acceptans?
- Är förslaget kontrollerbart?
- Kan förslaget följas upp?
- Tvärgående mål:
    - Innovation
    - Klimat
    - Miljö
    - Mångfald
- Ska förslaget organiseras på lokal, regional eller nationell nivå?
- Förorenaren betalar
- Kan alla behandlas lika i detta förslag?
- Ligger förslaget i linje med vårt förenklingsuppdrag?
- Går förslaget att kommunicera?
- Vilken ersättning eller stöd kan den sökande få och vilken blir budgetbelastningen på programmet?

Åtgärdsarbetet har utgått från en stor mängd förslag till nya åtgärder eller förslag till justeringar av gamla åtgärder. Alla medlemmar i Landsbygdsnätverket har uppmanats att lämna förslag till åtgärder. I processen har förslag som inte gått att genomföra bort- eller nedprioriterats vid avstämningar med berörda enhetschefer. Vilka förslag som konkretiserats men sedan har sorterats bort framgår av bilaga 6.2. Förslag har lagts åt sidan för att de till exempel inte har varit förenliga med regeringens mål om regelförenkling eller för att de inte har bedömts vara kostnadseffektiva. Åtgärder har även sorterats bort då underlag har saknats för att göra en kalkyl eller då inte nyttan har gått att bevisa.

1.7 Avgränsningar

Följande avgränsningar har gjorts:

- Förslag till ersättning för jordbruk i mindre gynnade områden och bergsområden (LFA) kommer att redovisas i ett senare uppdrag.
- Förslagen till åtgärder inom djurvälfärdsområdet har på grund av sen tidsplan inte kunnat förberedas med fullständiga samhällsekonomiska analyser.

Det tekniska underlaget tar inte upp arbetet med det praktiska införandet av landsbygdsprogrammet med exempelvis information och IT-system. Det tekniska underlaget ska inte utvärdera eller diskutera landsbygdsprogrammets mål eller föreslå nya mål för politiken inom området, utan ska arbeta utifrån de mål som fastställs i projektdirektivet.

Det har inte gjorts någon prövning av hur arbetet ska organiseras i nästa programperiod. Vi har utgått från att de aktörer som är ansvariga för olika delar är samma som i dagens program.

Landsbygdspolitiken som uttrycks i landsbygdsprogrammet har åtminstone tre målsättningar:

- att korrigera marknadsmisslyckanden, exempelvis att sträva efter ett samhällsekonomiskt effektivt utnyttjande av naturresurser och en miljövänlig produktion.
- att bibehålla och utveckla jordbrukets konkurrenskraft och lönsamhet.
- att utveckla landsbygdens attraktivet för företag och hushåll.

Detta innebär att politiken rymmer både perspektiven om allokeringseffektivitet och ett dynamiskt tillväxt- och utvecklingsperspektiv. I de beräkningar som presenteras utgår vi i huvudsak från kostnads-nyttokalkyler respektive kostnads-effektkalkyler. Dessa är i sin ursprungliga form statiska och bygger på neoklassisk ekonomisk teori. Samtidigt beaktar vi effekter som växer fram över tiden genom att inkludera förväntad framtida avkastning. Det är viktigt att ha i åtanke att vi även i dessa delar utgår från antagandet om att det inte sker några förändringar i andra delar av ekonomin. Detta kan sägas vara en begränsning som den valda metodansatsen innebär.

1.8 Fortsatt arbete

Jordbruksverket och Skogsstyrelsen vill framhålla att det finns områden där analyserna inför nästa landsbygdsprogram bör fortsätta och fördjupas. Vilka områden som har identifierats framgår av bilaga 6.3. I flera fall har goda förslag uppmärksammats sent i processen och inte kunnat analyseras. I andra fall behövs mer tid för att göra en djupare analys.

1.9 Rapportstruktur

Rapporten består av en huvudrapport med fullständiga åtgärdsbeskrivningar i avnitt 5.2. Varje åtgärdsbeskrivning består av förslag till programtext samt en analysdel. Dessutom presenteras ett förslag till framtida utformning av Leader samt en utredning om riskhanteringsinstrumentet, se avsnitt 5.3 och 5.4.

Utöver denna rapport lämnar Jordbruksverket och Skogsstyrelsen ett förslag till ett enklare landsbygdsprogram som består av åtgärder som vi anser vara mest motiverade utifrån principerna om regelförenkling, kostnadseffektivitet ökad konkurrenskraft i skogsbygd samt acceptans.

I bilagor till rapporten presenteras:

- Samhällsekonomiska antaganden
- Bortvalda åtgärder
- Förslag för vidare analys

2. Förenkling – bakgrund och angreppssätt

Landsbygdsprogrammet ska bestå av enkla åtgärder som bildar en enkel, genomtänkt helhet. Förenkling jämfört med dagens program har varit den övergripande princip som har styrt arbetet med det nya programmet. Principen har växt fram ur uppdraget från Landsbygdsdepartementet:

”Samtliga förslag som lämnas ska vara förenliga med regeringens mål om regelförenkling och en enkel hantering för stödmottagaren bör eftersträvas.”

Principen om enkla åtgärder har påverkat utformningen av åtgärderna. Ställningstaganden har styrts av hur enkel åtgärden blir. En konsekvens är att detaljregleringen av åtgärderna har minskat. Jordbruksverket har inte någon forskning som visar att färre detaljregler kommer att leda till en sämre måluppfyllelse och anser att även principen om kostnadseffektivitet bör kunna uppnås med de förslag vi presenterar. Måluppfyllelse i relation till enkla åtgärder bör dock analyseras under programperioden.

Vad som uppfattas som enkelt av stödmottagaren är inte alltid samma sak som det som går att beräkna som enkelt. En enkel åtgärd, enligt regeringens mål om regelförenkling, har en låg administrativ kostnad för företaget. Vad företagaren upplever som enkelt stämmer inte alltid överens med den förändring i administrativa kostnader som går att mäta i Tillväxtverkets databas Malin. Båda sätten att värdera enkelhet är viktiga i arbetet.

Den verkliga förenklingen som den sökande upplever sammanfattas i analysen nedan. Även punkter för att minska myndigheternas administrativa kostnader analyseras. Förändringen i administrativ börda för företagaren beskrivs i avsnitt 2.2. I avsnittet redovisas också resultatet av tilläggsuppdraget från Jordbruksverkets generaldirektör om att minska den administrativa bördan med 50 procent. Förenklingen av varje åtgärd finns i analysdelen under respektive åtgärd.

2.1 Upplevd förenkling

För företagsstöd och projektstöd handlar förenklingen främst om administrativa förenklingar. Miljöersättningarna förenklas både genom färre åtgärder samt genom att göra varje åtgärd enklare. I följande avsnitt beskrivs de ställningstaganden och förändringar som är gjorda och som bedöms leda till enklare åtgärder.

2.1.1 Övergripande om miljöersättningar

Miljöersättningarna är åtgärder som vänder sig till många sökande. Många av dagens åtgärder består av delar som kan räknas som egna ersättningsformer. Förenklingen ligger i att mängden varianter av åtgärder och speciallösningar minskar. En konsekvens av det blir att de föreslagna åtgärderna är breda och vänder sig till många sökande i ett stort geografiskt område. När det gäller den slutliga utformningen av programmet så är antalet åtgärder också viktigt eftersom lantbrukarens ska hantera dem tillsammans med övriga ersättningar och stöd, däribland gårdsstöd, samt lagkrav.

Ett steg i att göra miljöersättningarna lättare att förstå är att göra dem mer lika varandra. I det förberedande arbetet har åtgärderna anpassats efter om åtgärden berör åkermark, betesmark eller djur. Villkor och förutsättningar har jämkats utifrån detta. Förhoppningsvis leder analyserna av detta till att utformningen av miljöersättningarna känns mer naturliga utifrån lantbrukarens vardag. Detta arbete måste fortsätta till det fortsatta arbetet med programmet.

2.1.2 Ökad användning av schabloner

Genom att utforma schabloner kan de administrativa kostnaderna minska och handläggningen effektiviseras. Schabloner kommer att användas i stor utsträckning för miljöinvesteringarna och för mindre investeringar och projekt i företagsstöden och projektstöden. Den administrativa vinsten bedöms vara störst för de mindre utbetalningarna. För miljöinvesteringarna föreslås lägsta nivå för utbetalning vara 5 000 kronor men då kan flera investeringar ingå. Denna gräns kommer att leda till att de administrativa kostnaderna för både den sökande och för myndigheten kommer bli hanterbara i förhållande till hur mycket pengar som betalas ut. Med lägre summor finns risken att de administrativa kostnaderna överstiger ersättningsnivån.

Det finns stora förhoppningar på effekten av schabloner. Det finns dock en osäkerhet i hur en schablon praktiskt kommer att kunna utformas enligt kommissionens tillämpningsförordningar. Arbetet med att förbereda schabloner har påbörjats och kommer att fortsätta i en införandefas av nästa program. Hur de administrativa kostnaderna påverkas beskrivs i nästa avsnitt.

2.1.3 Villkor för att få stöd och ersättningar

Målet är att en miljöersättning i nästa landsbygdsprogram får ha högst 6 villkor som den sökande ska följa. Ett villkor är något som man ska göra eller inte göra och som leder till att målet med åtgärden uppnås.

För att göra åtgärderna lättare att förstå ska

- de villkor som används vara så enkla så att det är lätt att förstå vad som förväntas
- regler som man måste följa även utan stöd (exempelvis miljöbalken) inte vara villkor
- om möjligt datum inte vara villkor
- villkoren ska vara kända vid ansökningstillfället
- villkoren vara samma över hela landet
- specialvillkor för vissa grupper eller regioner minimeras
- villkoren samordnas så att de är lika formulerade om de betyder samma sak.

Flera åtgärder har olika ersättningsnivåer för olika grödor. Eftersom lantbrukaren söker i förväg måste uppgifterna om gröda ofta ändras efter sådd. Med färre ersättningsnivåer och kopplingar till grödor minskar behovet av att göra ändringar i ansökan. Det förenklar för lantbrukaren och minskar den administrativa kostnaden eftersom ändringar tar lång tid i handläggningen hos myndigheten.

2.1.4 Miljöersättning för en specifik areal

Miljöersättningarna i nästa program blir enklare om ett åtagande inte gäller en specifik areal. I dagens program är det vanligt att en miljöersättning är kopplad till ett specifikt block med en angiven areal som ska skötas under 5 år. Arealen ska enligt EU-kommissionens regler anges med två decimaler. Naturen och brukningsförhållandena förändras dock hela tiden och de flesta åtaganden måste justeras många gånger med små ändringar under en åtagandeperiod. Det är ett omfattande arbete för myndigheterna och krångligt och svårt att förstå för den som söker ersättningen.

Genom att formulera exempelvis betesmarksersättningen som att lantbrukaren ska ha minst 0.1 ha i åtagandet varje år tillåts arealen därutöver att variera mellan åren utan att det behöver leda till ändringar i åtagandet. Vilket block som brukas kan också variera. Genom att välja den här metoden bibehålls dock mängden uppgifter som lantbrukaren måste ange i den årliga ansökan. Detta bedöms i nuläget vara enklare och mer överensstämmande med lantbrukarens vardag än att justera åtagaden på två decimalers nivå. Ansökan om stöd kan därmed anpassas efter de naturliga variationerna i skötseln. I de fall som arrenden tillkommer eller avslutas kommer detta inte att påverka åtagandet eftersom det inte är blocken som är bundna till åtagandet. Förhoppningsvis ökar intresset för åtgärderna när lantbrukarens rädsla minskar för att binda åtagandet till särskilda block så lång tid som 5 år.

2.1.5 Definitioner och andra regelverk och krav

Samma definitioner i olika åtgärder
I flera av åtgärderna finns det krav på vilken vallfröblandning (förhållandet vallgräs och vallbaljväxter) som är tillåten att använda. Vallfröblandning måste betyda samma i alla åtgärder. Genom att harmonisera kraven i åtgärderna kan samma vallfröblandning användas. Det är ett exempel på hur innebörden av ett ord ska vara samma genom hela landsbygdsprogrammet.

I arbetet med att ta fram en ny åtgärd för betesmark har målet varit att det ska vara samma definition av betesmark i åtgärden inom landsbygdsprogrammet som i gårdsstödet. Exempel på skillnader i dagens definitioner är hur stora buskområden och impediment får vara som ingår i den areal man kan få utbetalt för. I de förslag som finns framtagna ska det vara samma regler för hur stora buskområden och impediment som får ingå. Eftersom definitionsarbetet av vad som är betesmark pågår så är det svårt att beskriva hur det slutliga resultatet blir.

Fler än den som brukar marken kan söka vissa ersättningar
Inom åtgärden skötsel av kulturmiljöer kommer inte element som ska skötas vara kopplade till att den sökande också brukar marken. Det innebär att t.ex. markägare kan söka ersättning när denne har marken utarrenderad. Motsvarande förenkling finns inom miljöinvesteringar i skogen där andra än skogsägaren kan ansöka om ersättning (med markägarens tillåtelse).

Likriktade regler
Miljöinvesteringar kan sökas för element som ligger i skogslandskapet eller i jordbrukslandskapet. I det nya programmet är det samma regler för att exempelvis restaurera en stenmur oberoende av om den finns i skogen eller vid åkerkanten. Ersättningsnivåerna kommer också i större utsträckning är tidigare att vara lika för de åtgärder som man kan söka för på både skogs- och jordbruksmark.

De flesta miljöinvesteringarna söks genom schabloner för vad det kostar. Miljöinvesteringar enligt faktiska kostnader, t.ex. våtmarker, kommer att hanteras på liknande sätt som företags- och projektstöd. Därmed försvinner många specialregler runt miljöinvesteringar med faktiska kostnader.

En företagare har regler från många olika håll att ta hänsyn till i sin verksamhet. För en lantbrukare som söker miljöersättning för mark som tas ur produktion (exempelvis skyddszoner) ska samma regler gälla som för träda enligt hänsynsreglerna.

Färre och enklare kontroller
Idag kontrolleras en lantbrukare som odlar enligt det ekologiska regelverket både enligt stödreglerna och av certifieringsorganen. Jordbruksverket arbetar för att ta bort de dubbla kontrollerna.

Fältkontrollerna blir enklare att genomföra. I och med att vi har stävat efter att ha samma definitioner i olika åtgärder kommer det vara färre regler som ska kontrolleras vilket förenklar kontrollerna i fält.

2.1.6 Förenkling genom IT-lösningar

Målet är att alla stöd och ersättningar i landsbygdsprogrammet ska sökas med en elektronisk ansökan. Detta är förutsättning för att både den administrativa och den upplevda förenklingen ska kunna uppnås. Genom en elektronisk ansökan kan sökande få hjälp och bli guidad genom ansökan. Frågorna som ställs kan anpassas efter vilken typ av ansökan det gäller. Det antas få stor betydelse för projektstöd och företagsstöd där frågor som inte är aktuella för den specifika ansökan automatiskt sorteras bort. Uppenbara fel och brister i ansökan som kräver kompletteringar kommer vi därmed att undvika vilket minskar den administrativa bördan för den som söker och minskar handläggningstiderna. Kostnader för att bygga och förvalta IT-system finns dock inte med kostnadskalkylerna för respektive åtgärd.

För åtgärden betesmarker och slåtterängar ska den sökande i SAM Internet få information om vilka naturvärden som finns på marken vid ansökningstillfället. Den sökande får reda på vilken typ av markklass som är aktuell och vilka villkor som gäller. Genom informationen minskar risken för att den sökande ska söka fel och behovet av fältbesök från myndigheterna minskar. Kostnader för att koppla villkoren för markklasserna till blocken i blockdatabasen är inte inräknade.

Genom en elektronisk ansökan kan den sökande få omedelbar bekräftelse på att ansökan har tagits emot. Det kommer då inte finnas någon grund för rädsla för att en ansökan ska komma bort eller inte komma fram i tid.

Handläggningen av ansökan kommer att bli enklare när samtliga stöd och ersättningar kan sökas elektroniskt. Moment som t.ex. manuell uppgiftsregistrering och kontroll av registrerade uppgifter kommer inte vara aktuella vilket minskar handläggningstiderna.

2.2 Förenkling – administrativ börda och stödhantering

2.2.1 Företagens administrativa börda

De föreslagna förenklingarna bedöms minska företagens administrativa börda för de åtgärderna med mellan 25 och 50 procent, jämfört med idag. I några få fall är bördan oförändrad eller högre, vilket i det senare fallet sannolikt beror på bristande tillförlitlighet i databasen Malin snarare än en verklig ökning av den faktiska bördan.

Påverkan på sektorsnivå är svår att bedöma eftersom det till stor del beror på anslutningsgraden, dvs. hur många som söker de olika stöden och ersättningarna. Här finns det paradoxala sambandet att sektorns administrativa börda ökar vid en hög anslutningsgrad (population). Effekten av ett framgångrikt förenklingsarbete kan därför bli att sektorns administrativa börda ökar, för att anslutningsgraden blir högre när det blir enklare.

För att uppnå en 50-procentig minskning av företagens administrativa börda kan antingen begränsningar införas så att färre kan söka eller genom att vi har färre åtgärder i det nya landsbygdsprogrammet.

Förändringar i administrativ börda enligt databasen Malin

Företags administrativa börda mättes till och med år 2009 av Tillväxtverket i databasen Malin[1]. De mätningarna finns fortfarande tillgängliga och har använts i arbetet med att ta fram detta underlag. Inledningsvis för att hitta stora kostnadsposter, med målsättningen att dessa skulle minskas, därefter för en bedömning av hur mycket den administrativa bördan skulle påverkas av de föreslagna förändringarna.

Problem i sammanhanget, som gör att tillförlitligheten i många bedömningar kan ifrågasättas:

- Uppgifterna som har registrerats i databasen Malin är av tveksam kvalitet.
- Syftet med databasen är att mäta förändringar i den administrativa bördan, till skillnad från den faktiska kostnaden[2].
- Databasens struktur är utformad för mätning av sektorns samlade administrativa kostnad, till skillnad från kostnaden för enskilda stöd- eller ersättningsformer. Många stöd och ersättningar hanteras gemensamt i en ansökan, det är därför svårt eller omöjligt att särskilja enskilda kostnadsposter för de olika stöden och ersättningarna.

Trots detta finns ingen bättre samlad bedömning av de föreslagna åtgärdernas påverkan på företagens administrativa kostnader.

---

1 http://regelforenkling.tillvaxtverket.se/malin.

2 Syftet med databasen är att mäta förändringar i bördan mellan två mättillfällen, till skillnad från faktisk börda/kostnad vid varje givet tillfälle. Förändringar i bördan kan mätas med tillräckligt tillförlitlighet även om de registrerade uppgifterna i sig är bristfälliga eller orealistiska jämfört med verkligheten. Det går dock inte att göra en tillförlitlig mätning av företagens faktiska eller förväntade kostnader för den administrativa bördan, baserat på bristfälliga eller orealistiska uppgifter.

Företag – miljöersättningar och gårdsstöd i SAM-ansökan

Som nämnts användes uppgifterna i databasen Malin inledningsvis för att identifiera de stora kostnadsposterna i den nuvarande hanteringen. Dessa bedömdes vara

- den årliga redovisningen av arealer och markanvändning samt
- stor population (antal sökande).

Vi har inte fokuserat på att minska populationen, eftersom det inte är någon egentlig förenkling utan bara en begränsning av kostnaderna. Vi har inte heller funnit någon generell möjlighet att hantera ersättningarna utan årlig information om areal- och markanvändning, eftersom detta är information av central betydelse för korrekt beräkning av ersättningens storlek och miljönyttan. När det har varit möjligt har dock informationskravet tagits bort och antalet kombinationer och varianter har minskats.

Vi sätter stora förhoppningar till tekniska förbättringar så som nytt IT-stöd som kan förenkla redovisningsförfarandet. Målet är att alla stöd och ersättningar ska kunna sökas via elektronisk ansökan, vilket borde få genomslag i databasen Malin. Sammanfattningsvis är förhoppningen att när åtagandet är registrerat i IAKS-systemet[3] ska den sökande bara behöva bekräfta den nödvändiga informationen årligen på ett mycket enkelt sätt, block för block eller skifte för skifte. Detta bedöms kunna resultera i en betydande förenkling (cirka 50 procent) jämfört med idag. Dessutom tillkommer en flexiblare hantering av åtaganden för flera av de föreslagna åtgärderna som antas minska behovet av ändringar i åtagandet som beskrivet ovan (särskilt viktigt för betes- och slåttermark).

Dessa förenklingar bedöms ge följande minskad administrativ kostnad[4]:

- Utan konsult – 186 kronor eller 32 procent per ansökan i snitt.
- Med konsult – 413 kronor eller 25 procent per ansökan i snitt.
- Med 70 procent egna ansökningar och 30 procent med konsulthjälp blir genomsnittlig sänkning cirka 255 kronor eller 29 procent per ansökan i snitt.

Företag – företags- och projektstöd

De stora kostnadsposterna i den nuvarande hanteringen bedöms vara redovisning av

- affärsplan (40 procent av kostnaden)
- resultatbudget (25 procent av kostnaden)
- offerter (10-15 procent av kostnaden).

Vi har inriktat oss på förenklingar som minskar behovet av detaljerade redovisningar, genom att föreslå ökad användning av schablonbelopp för vissa typiska

---

3 Myndigheternas IT-baserade system för hantering av EU-stöd.

4 Konsultlön 750 kr/timme, lantbrukarlön 145 kr/timme.

Nuvarande ansökanstid utan konsult: 237 minuter varav 144 minuter för redovisning areal- och markanvändning.
Nuvarande ansökanstid med konsult: 131 minuter varav 56 minuter för redovisning areal- och markanvändning.
Ny ansökanstid utan konsult: 160 minuter varav 72 minuter för redovisning areal- och markanvändning.
Ny ansökanstid med konsult: 98 minuter varav 28 minuter för redovisning areal- och markanvändning.

kostnader eller mindre standardkostnader (t.ex. ett schabloniserat administrativt påslag på 10 procent för kringkostnader). Därmed minskas tidsåtgången för de olika redovisningskraven. Elektronisk ansökan minskar behovet av konsulthjälp vilket i sin tur sänker lönekostnaden avsevärt för uppfyllandet av vissa krav. För projektstöden föreslås även förändringar i hur stöden finansieras. Mindre övrig offentlig medfinansiering d.v.s. högre EU-finansierad andel bedöms ge en betydande förenkling för den sökande.

För företagstöden bedöms dessa förenklingar ge följande minskad administrativ kostnad[5]:

- Utan konsult – 485 kronor eller 28 procent per ansökan i snitt.
- Med konsult – 4 500 kronor eller 31 procent per ansökan i snitt.
- Med 67 procent egna ansökningar och 33 procent med konsulthjälp blir genomsnittlig sänkning ca 1 900 kronor eller 32[6] procent per ansökan i snitt.

För projektstöd har projektgruppen bedömt att dessa förenklingar motsvarar en minskad administrativ kostnad[7] på

- 2 381 kronor eller 48 procent per ansökan i snitt.

Företag – miljöinvesteringar

De stora kostnadsposterna i den nuvarande hanteringen har bedömts vara

- ansökan om stöd enligt faktiska kostnader (50 procent av kostnaden)
- redovisning av projektplanen (25 procent av kostnaden)
- ansökan om utbetalning (12 procent av kostnaden)
- projektredovisningen (12 procent av kostnaden).

Projektgruppen föreslår främst förenklingar i ansökan genom förbättrat IT-stöd, bättre mallar för projektplaner etc. vilket sänker den administrativa kostnaden för företagen.

---

5 Företagsstöd:

Konsultlön: 750 kr/timme, Företagares lön: cirka 177 kr/timme.
Nuvarande ansökanstid utan konsult: 600 minuter.
Nuvarande ansökanstid med konsult: 1 155 minuter.
Ny ansökanstid utan konsult: 435 minuter.
Ny ansökanstid med konsult: 795 minuter.

6 Större andel söker själva, utan konsulthjälp, vilket sänker lönekostnaden.

7 Projektstöd:
Lönekostnad ~177 kr/timme.
Nuvarande ansökanstid: 1 680 minuter.
Ny ansökanstid: 870 minuter.

För miljöinvesteringar bedömer projektgruppen att förenklingarna ger följande minskad administrativ kostnad[8]:

- Ansökan enligt schablon – 275 kronor eller 23 procent per ansökan i snitt.
- Ansökan för faktiska kostnader – 599 kronor eller 28 procent per ansökan i snitt.

2.2.2 Myndigheter

För de ersättningar som söks genom SAM-ansökan bedöms länsstyrelsernas hanteringskostnad minska med drygt 15 procent per ärende.

För företags- och projektstöd bedöms handläggande myndigheters[9] kostnader minska med 45 till 50 procent per ärende.

För hanteringen av miljöinvesteringsärenden bedöms handläggande myndigheters kostnader kunna minska med drygt 20 procent i snitt per ärende. För den mer schabloniserade typen av ansökan motsvarar detta dock en betydligt större minskning, cirka 45 procent per ärende.

Precis som för företagens samlade administrativa börda, så beror myndigheternas samlade kostnader i slutänden mest på antalet sökande eller ärenden att hantera.

Trots att vi tagit fram förslag som bedöms medföra betydande besparingar, räcker det inte för att uppnå en 50-procentig minskning av vare sig företagens eller myndigheternas administrativa börda.

Förändringar i kostnader för hantering

Jordbruksverket mäter årligen myndigheternas kostnader för hantering av EU-stöd inklusive åtgärder i landsbygdsprogrammet. Resultatet publiceras i en årlig rapport och rapporten från 2010[10] har dels använts för att identifiera dyra moment i hanteringen, dels för att bedöma förslagens påverkan på myndigheternas kostnader.

Ett problem är att det saknas uppgifter om myndigheternas kostnader på enskild åtgärdsnivå. Detta gäller särskilt de miljöersättningar som söks genom SAM-ansökan. Syftet med SAM-ansökan är just att kunna ha en samlad hantering av många olika stöd och ersättningar, det är därför svårt att hänföra kostnaderna till de enskilda åtgärderna. Därför har det fått göras antaganden om vad som gör att vissa delar av hanteringen är särskilt dyr.

---

8 Miljöinvestering:
Nuvarande kostnad ansökan schablon: 1 200 kr.
Nuvarande kostnad ansökan faktiska kostnader: 2 172 kr.
Ny kostnad ansökan schablon 925 kr.
Ny kostnad ansökan faktiska kostnader: 1 573 kr.

9 Länsstyrelserna, Skogsstyrelsen och Sametinget.

10 För år 2010, rapport 2011:9 ”Myndigheternas kostnader och åtgärder vid hantering av EU-stöd 2010”.

Myndigheter – miljöersättningar och gårdsstöd i SAM-ansökan

De stora kostnadsposterna/variablerna i den nuvarande hanteringen har bedömts vara:

- Hantering av potentiella fel i SAM-ansökningarna, som hittas vid länsstyrelsernas administrativa kontroller (50 procent av kostnaden). Felen bedöms i huvudsak bestå i oklarheter rörande arealens storlek enligt åtagandet kontra verkligheten samt markanvändningen.
- Fältkontroller (36 procent av kostnaden).

Vi föreslår flera olika åtgärder som bedöms minska mängden fel relaterade till areal- och markanvändning som länsstyrelserna måste hantera i de administrativa kontrollerna. Exempel är att åtgärder blir mindre bundna till specifika block eller till en viss arealstorlek samt att mängden grödor med olika ersättningsnivåer minskar. Dessutom föreslås samma definitioner och minskat antal kontroller i ekologisk produktion. I kombination med de förbättringar i elektronisk ansökan och handläggning som beskrivits ovan, bör mängden fel att hantera i de administrativa kontrollerna minska avsevärt. Detta kan i sin tur förväntas sänka myndigheternas kostnader för kontroller i fält.

Bedömningen av länsstyrelsernas minskade kostnader är mycket osäker men en uppskattning är att om mängden potentiella fel som ska hanteras i de administrativa kontrollerna minskar med 25 procent och kostnaderna för kontroller i fält minskar med 10 procent blir besparingen 474 kronor[11] eller 16 procent per SAM-ansökan.

Det finns dock en uppenbar risk att det nya gårdsstödet med förgröning och andra nya regler medför nya kostnader som överskrider denna besparing.

Myndigheter – företags- och projektstöd

Det finns inga tillförlitliga uppgifter om vad som är särskilt dyrt i myndigheternas hantering av företags- och projektstöd. Uppgifterna visar endast hur mycket tid myndigheterna avsätter och hur många ärenden som hanteras. I rapporten saknas även uppgifter om hur stor andel av denna tid som ägnas åt faktisk ärendehandläggning och hur mycket som ägnas åt information och marknadsföring gällande stödformerna.

Som nämnts föreslår vi förbättringar för de sökande bl.a. i form av ökad användning av olika typer av schabloner och elektronisk ansökan. Detta förväntas leda till betydligt färre fel och brister i ansökningarna vilket minskar myndigheternas handläggningstider. Förslaget till förenklad finansiering av projektstöd (mindre övrig offentlig medfinansiering) bedöms kunna få stor påverkan även på myndigheternas kostnader för hanteringen. Ett exempel är den medfinansiering Skogsstyrelsen bidrar med till axel 1 under innevarande period. Den har lett till såväl ökad administration i flera led samt inlåsningseffekter. Liknande konstruktioner bör undvikas i kommande programperiod.

11 (2941*0,5*0,25)+(2941*0,36*0,1)= 474 kr. ((2941-474)/(2941))-1= - 16 procent

För företagsstöd till olika typer av investeringar visar sammanställningen att den handläggande myndigheten i snitt lägger 34 timmar eller 10 200 kronor per ärende. Projektgruppen bedömer att med de föreslagna förenklingarna kan kostnaden sänkas med ca 16,5 timmar eller 5 000 kronor per ärende. Det motsvarar en besparing på 49 procent per ärende[12].

För projektstöd bedömer projektgruppen att myndigheten i snitt lägger 30,7 timmar eller 9 210 kronor per ärende idag. Med de föreslagna förenklingarna bedömer projektgruppen att detta kan sänkas med 14,15[13] timmar eller 4 245 kronor per ärende. Det motsvarar en besparing på 46 procent[14] per ärende.

Myndigheter – miljöinvesteringar

Precis som för projekt- och företagsstöden saknas tillförlitliga uppgifter om vad som är särskilt dyrt när de handläggande myndigheterna hanterar miljöinvesteringsärenden.

De föreslagna förenklingarna liknar de förenklingar som föreslås för projekt- och företagsstöd. Det innebär att myndigheternas handläggningstid bedöms bli lägre genom större användning av schabloner samt elektronisk ansökan. Dessutom föreslås att besök på plats i möjligaste mån ska ersättas med fotodokumentation, vilket möjliggör beslut från kontoret utan fältbesök.

Enligt Jordbruksverkets rapport om myndigheternas kostnader lägger den handläggande myndigheten i dag ca 29,5 timmar eller 8 850 kronor per ärende. Vi bedömer att de föreslagna förenklingarna kan minska handläggningstiden av ansökningar enligt:

- schablon med cirka 10 timmar eller 3 000 kronor.
- faktiska kostnader cirka 1,5 timmar eller 450 kronor.

Vi bedömer att cirka 45 procent av ansökningarna kommer att vara för faktiska kostnader och cirka 55 procent enligt schablon. Det ger en genomsnittlig besparing på 21 procent eller cirka 1850 kronor per ärende[15].

---

12 10 200 – 5 000 = 5 200. (5 200 / 10 200) – 1 = - 49 procent.

13 30,7 – 16,55 = 14,15.

14 (16,55 / 30,7) – 1 = - 46 procent.

15 (6 997 / 8 850) – 1 = - 21 procent. (3 000 * 0,55) + (450 * 0,45) = 1853 kr.

3. Samhällsekonomisk analys

Enligt uppdraget ska vi leverera åtgärder som är kostnadseffektiva. Den metod vi valt att använda är så kallade kostnads-nyttoanalyser för att om möjligt utröna om vissa förslag är mer samhällsekonomiskt lönsamma än andra.

En kostnads-nyttoanalys syftar till att beräkna samtliga nyttor och kostnader för alla dem som påverkas av förslaget. Exempel på nyttor är minskad negativ miljöpåverkan eller bättre livskvalitet. Exempel på kostnader är kostnad för arbetskraft eller ökat växtnäringsläckage.

När dessa faktorer beskrivits och där det är möjligt beräknats kan vi använda analysen till att jämföra åtgärdsförslag. Analysen utgår enbart från det samhällsekonomiska perspektivet och ingår som en del av den sammanlagda bedömningen av förslaget.

När det gäller åtgärdsförslagen kommer det ibland att saknas förutsättningar för att kvantifiera och prissätta effekterna i kronor. Orsaken är att det saknas dataunderlag och relevanta studier. Följden är att vi inte kan leverera en analys där vi kan säga att det är bättre att satsa på en åtgärd för fler arbetstillfällen istället för att satsa på ett förslag för biologisk mångfald. Däremot kan analysen ge underlag för att kunna prioritera mellan åtgärder med liknande syften.

Eftersom allt som samhällets individer värderar ingår i välfärden (= summan av individernas nyttor) så ska inte bara effekter på marknadsprissatta varor och tjänster (mjölk, bo på lantgård-övernattningar) tas med i bedömningen. Lika stor tyngd ska ges åt miljöeffekter, hälsoaspekter och andra effekter som inte ingår i marknadsekonomin, men givetvis i förhållande till hur högt de värderas.

3.1 Grundläggande begrepp

Vad jord- och skogsbruket producerar påverkas av en komplex uppsättning faktorer. Dessa faktorer förändras dessutom ständigt i innehåll. Enligt den nationalekonomiska teorimodellen[16] styrs produktion och konsumtion av utbud och efterfrågan via marknadens prismekanismer. Resurstillgång (mängd och kvaliteter av naturresurser, arbetskraft, kapital), teknologi (inklusive kunskap och organisation) och institutioner (lagar m.m.) räknas som de viktigaste huvudkategorierna av faktorer som bestämmer utbudet. Efterfrågan styrs framför allt av individernas preferenser (prioriterade önskemål) och inkomster (förmögenhet), vilka i sin tur påverkas av ett stort komplex av faktorer.

Det har visats att om individerna själva får bestämma hur mycket av vad de önskar konsumera och vad de kan erbjuda i motprestation till andra vid byten på en perfekt marknad så leder detta till maximal samhällsekonomisk effektivitet. Alla resurser används med optimal teknikmix där och när (över tiden) de ger störst nytta enligt individernas egna värderingar. Marknaden underlättar specialiserad produktion med skalfördelar. Pengar och priser signalerar bl.a. relativ resursbrist, teknikförhållanden och värden, och effektiverar genom att förenkla byten (köp och sälj). Problemet är att det inte finns någon perfekt marknad i verkligheten.

---

16 Den neoklassiska mikroteorin (se t.ex. Varian, 1992) som är den teorimodell som dominerar inom nationalekonomin sedan 1900-talets början. Även andra teorier och teoriutvecklingar finns.

Det finns flera orsaker till varför marknaden inte ger samhällsekonomisk effektivitet. Till de viktigare hör:

- Informationsbrist, vilket leder till höga transaktionskostnader
- Avsaknad av (väl definierade) äganderätter eller andra oklara rättighetsförhållanden
- Förekomsten av externa effekter, särskilt om de påverkar kollektiva nyttigheter
- Förekomsten av icke-uteståbarhet (en aspekt av kollektiva nyttigheter)
- Förekomsten av icke-rivaliserande konsumtion (en aspekt av kollektiva nyttigheter)
- Förekomsten av marknadsdominans (monopol, oligopol)

Om man önskar maximera samhällets välfärd (= summan av alla individers nytta och företagens vinster över tiden) så motiverar dessa orsaker att man inför politiska åtgärder. Det kan också finnas andra skäl än effektivitet att införa styrmedel, t.ex. fördelningspolitiska. Observera dock att många av dagens styrmedel inte kan motiveras utifrån kriteriet samhällsekonomiskt effektiv resursanvändning.

Notera till att börja med att det finns varor och tjänster som faktiskt värderas och efterfrågas i samhället men som inte kan köpas och säljas på marknaden. Efterfrågan på t.ex. öppna landskap eller bra kvalité på grundvattnet kan vara lika stark som den för CD-skivor eller tågresor, men priser, incitament och finansiering via marknaden saknas.

Med externa effekter avses effekter på andra individer eller företag som inte bygger på frivilliga avtal (via marknaden). Ersättning utgår därför inte i form av betalning, dvs. som intäkt eller utgift. För negativa externa effekter – som t.ex. växtskyddsmedel i grundvatten – innebär det att brukaren inte tar hänsyn till dessa hälso- eller miljökostnader då man optimerar resursinsats, resursmix och teknikval. Motsvarande problem uppstår då det finns positiva externa effekter, exempelvis kulturmiljöer som skulle försvinna om inte markerna hävdades.

I miljöekonomisk teori har man sedan ett par decennier gjort en distinktion mellan två typer av nyttigheter. Spannmål och kött liksom mark och taggtråd är s.k. privata nyttigheter. De har definierade äganderätter och kan hanteras förhållandevis effektivt via marknadens prismekanismer. Artrikedom och landskapsbild är däremot exempel på kollektiva nyttigheter. Dessa kännetecknas av två egenskaper: icke-uteståbarhet och icke-rivalitet. Problemet är att marknaden inte alls garanterar att vi får tillräcklig mängd eller effektiv produktion av de kollektiva nyttigheterna. Följderna av den tekniska utveckling och den relativprisförändring som har ägt rum under de senaste decennierna illustrerar detta tydligt.

Icke-uteståbarhet innebär att ingen kan stängas ute från att konsumera eller få nytta av varan, oavsett om de har rätt till den eller ej, och oavsett om de har betalat för eller bidragit till att varan finns eller ej. Det är en egenskap som finns inbyggd i varan eller som råder på grund av lagar och liknande (jämför allemansrätten). Många medborgare värderar t.ex. att fagra ekhagar och enbackar bevaras, men inser att även om de bidrog med en kännbar andel av sin inkomst så skulle insatsen vara försumbar. Några tusen kronor till eller från skulle knappt märkbart höja denne landskapskonsuments tillgång till betesmarker. Stor kostnad men liten nytta: det är inte rationellt för den enskilde nyttomaximeraren att betala för betes-

markernas hävd. Denna situation gäller för alla, även bönderna. Var och en avstår från att betala men hoppas att få nytta av det beteslandskap som andra tillhandahåller. Det samma gäller för kväveläckage och annan negativ påverkan på kollektiva nyttigheter, t.ex. Östersjöns ekosystem. På detta sätt leder icke-uteståndbarhet till snålskjutsproblemet (free-riding). Icke-uteståndbarhet ger så friåkning som ger sub-optimal produktion, d.v.s. mindre av kollektiva nyttigheter än vad som vore motiverat med hänsyn till våra värderingar. (Randall 1972)

Icke-rivalitet i konsumtion är en annan egenskap hos vissa nyttigheter som innebär att någons nyttjande av dem inte minskar andras möjligheter att få nytta av samma vara eller tjänst. Om någon exempelvis dricker ett visst glas mjölk förhindrar det andra att dricka samma glas mjölk. Min mjölkkonsumtion rivaliserar med din. Om det däremot ökar någons välfärd att en grodart inte försvinner från landet så försämrar det inte andra personers möjligheter att glädjas åt detta. Marknaden fångar upp värdet av mjölk och andra rivalitetsvaror då konsumenten som har nytta av varan betalar för den. Denna värdering kommer till uttryck i priset och i en betalningsström som ger producenter incitament att tillhandahålla varan. För icke-rivalitetsvaror däremot kan marknaden kraftigt underskatta det samhällsekonomiska värdet. Endast värderingen hos den som köper en betesmark återspeglas i dess pris, även om det funnes miljoner människor som värderar samma hage och dess kvalitéer. Var och en kanske inte värderar just denna hage särskilt mycket, men summan av alla personers nytta kan innebära att den har ett mycket högt samhällsekonomiskt värde. Marknaden underskattar sålunda icke-rivalitetsvarornas värden. Även i detta fall producerar marknaden sub-optimal mängd positiva nyttigheter men ger inoptimalt stor negativ påverkan. (Randall 1988; Samuelson 1954)

Höga transaktionskostnader är en ytterligare grundorsak till varför marknaden är ineffektiv och producerar för lite av det som efterfrågas i landskapet. Egentligen skulle ju samhällets individer och företag (marknaden) kunna sätta sig ned och förhandla fram en frivillig lösning. Var och en skulle i princip kunna skjuta till medel till varje beteshage eller åkerskifte som samhällets invånare värderar till dess att brukaren accepterar att fortsätta hävda marken. Frivilliga överenskommelser innebär att ingen skjuter till mer än vad det är värt för just denne att just detta objekt bevaras. Priset för respektive individ blir då aldrig högre än dennes värdering, betalningsvilja, för just detta objekt. På motsvarande sätt kommer ingen markägare eller brukare att acceptera lägre ersättning för respektive objekt än den uppoffring, kostnad, det innebär att hävda objektet. Priset för respektive brukare blir aldrig lägre än dennes värdering, betalningsacceptans, för just detta objekt. Problemet är naturligtvis att man endast i sällsynta fall skulle komma fram till någon effektiv förhandlingslösning. All den tid som skulle krävas, i form av till exempel telefonsamtal och arbetstid för jurister, för att komma fram till en lösning innebär en kostnad för att transaktionen ska ske. Eftersom så många personer med olika inkomst, intresse och nyttjande kan vara involverade för varje objekt, och eftersom alla objekten är olika, så blir transaktionskostnaderna i praktiken alltför höga. Värdet av betalningen för objektet plus transaktionskostnaden blir för varje person större än värdet av att få mer av landskapets kollektiva nyttigheter. Politiska styrmedel kan därmed ge lägre transaktionskostnader än vad som vore möjligt på marknaden via frivilliga avtal.

Val av styrmedel. Nästa fråga är vilka politiska styrmedel (åtgärder) som är bäst för respektive problem. Helt kort kan sägas att ur effektivitetssynpunkt är det nor-

malt bättre att ha negativa styrmedel (restriktioner, skatter m.m.) riktade mot negativa effekter av produktionen, men positiva styrmedel (miljöersättning m.m.) för sådant som värderas positivt. Även ur rättvisesynpunkt enligt PPP och PCP (se avsnitt 5.1) är detta att föredra. Fördelningspolitiskt är det en öppen, normativ fråga.

3.2 Samhällsekonomiska analyser i denna rapport

Syftet med den samhällsekonomiska analysen är att ta fram underlag för att kunna välja åtgärder som ger den största nytta för samhället som helhet, d.v.s. ger största sammantagen nytta för att medborgare tillsammans över tiden. Idealiskt vore att kunna kvantifiera och prissätta alla positiva och negativa effekter så att de kan sammanfattas i ett enda värde, ett belopp som anger den samhällsekonomiska effekten i kronor. På detta vis skulle det enkelt gå att åskådliggöra vilka åtgärdsförslag som är till störst nytta för medborgarna, d.v.s. vilka som är mest samhällsekonomiskt effektiva och ger störst nytta per insatt krona.

Det saknas dock förutsättningar för att vi ska kunna leverera kompletta analyser när det gäller kostnadseffektivitet och samhällsekonomisk effektivitet. Bristen gäller framförallt information när det gäller att kvantifiera och prissätta effekter.

Den samhällsekonomiska analysen i det tekniska underlaget kommer att leverera:

- Beräkningar och analyser
- Värdet kompletteras i text med effekter som inte kunnat kvantifieras eller värderas, men som borde ingått i beräkningen.
- Känslighetsanalyser
- En slutsats för varje åtgärdsförslag utifrån den samhällsekonomiska analysen.

4. Åtgärdernas koppling till mål

4.1 EU:s mål och prioriteringar

Tabell 1 Åtgärdernas koppling till EU:s mål och prioriteringar

Åtgärd/artikel	Prioriteringar					
	Kunskapsöverföring och innovation	Öka konkurrenskraften inom jordbruket	Organisation av livsmedelskedjan och riskhantering inom jordbruket	Återställa, bevara och främja ekosystem som är beroende av jord- och skogsbruket	Resurseffektivitet och stödja övergången till en klimattålig ekonomi	Främja social inkludering och ekonomisk utveckling i landsbygdsområden
Art. 15 Kunskapsöverföring och informationsinsatser	Anordna kurser, workshoppar, rådgivning, demonstrationer, informationsinsatser	Anordna kurser, workshoppar, rådgivning, demonstrationer, informationsinsatser	Anordna kurser, workshoppar, rådgivning, demonstrationer, informationsinsatser	Anordna kurser, workshoppar, rådgivning, demonstrationer, informationsinsatser	Anordna kurser, workshoppar, rådgivning, demonstrationer, informationsinsatser	Anordna kurser, workshoppar, rådgivning, demonstrationer, informationsinsatser
Art.16 Rådgivningstjänster	Anordna rådgivningstjänster, fortbildning av rådgivare	Anordna rådgivningstjänster, fortbildning av rådgivare	Anordna rådgivningstjänster, fortbildning av rådgivare	Anordna rådgivningstjänster, fortbildning av rådgivare	Anordna rådgivningstjänster, fortbildning av rådgivare	Anordna rådgivningstjänster, fortbildning av rådgivare
Art 18 Investeringar i fysiska tillgångar		investeringar i jord- och skogsföretag (Modernisering av jordbruksföretag (+ startstöd), förädling av bilaga 1 produkter, infrastruktur för jord- och skogsbruket)	Förädling av jordbruksprodukter	Miljöinvesteringar	Miljöinvesteringar, Modernisering, Förädling, Infrastruktur, Energiinvesteringar, investeringar i energigrödor, klimatanpassning, miljöfrämjande investeringar i jordbruket	
Art 20 Jordbruks- och affärsutveckling			ev Matlandet (utöver art 18)		Infrastruktur, satsningar inom energiområdet, klimatanpassning	Satsningar i annan verksamhet än jordbruk,
Art. 21 Grundläggande tjänster och förnyelse av samhällen i landsbygdsområden				Utvecklingsplaner	Utvecklingsplaner	Utvecklingsplaner, service, Bredband, småskalig infrastruktur, investeringar inom fritid och kultur
Art. 29 Miljö- och klimatvänligt jordbruk				Skötsel av betesmarker och slåtterängar, Skötsel av kulturmiljöer, Skötsel av kulturmiljöer i renskötselområden, Fäbodbete, Mångfaldsåker, Hotade husdjursraser, Vall på slätten, Växtnäringsplanering, Växtskyddsplanering, Anpassade skyddszoner, Skötsel av våtmarker, Skötsel av tvåstegsdiken	Vall på slätten, Växtnäringsplanering, Växtskyddsplanering, Minskat kväveläckage, Anpassade skyddszoner, Skyddszoner	
Art. 30 Ekologiskt jordbruk				Miljöersättning för ekologisk produktion	Miljöersättning för ekologisk produktion	
Art 34 Djurskydd		Djurvälfärd – Utökad klövhälsovård för mjölkkor, extra djuromsorg för suggor, djurvälfärd för tackor	Djurvälfärd - Utökad klövhälsovård för mjölkkor, extra djuromsorg för suggor, djurvälfärd för tackor		Djurvälfärd – Utökad klövhälsovård för mjölkkor, extra djuromsorg för suggor, djurvälfärd för tackor	
Art 36 Samarbete	Innovationspartnerskapet, nya produkter processer	Samarbete för att uppfylla målen i landsbygds programmet	Samarbete för att uppfylla målen i landsbygdsprogrammet	Samarbete för att uppfylla målen i landsbygdsprogrammet	Samarbete för att uppfylla målen i landsbygdsprogrammet	Samarbete för att uppfylla målen i landsbygdsprogrammet

4.1.1 Tvärgående mål

Vad säger förslaget till förordning för nästa landsbygdsprogram?

Enligt EU-kommissionens förordningsförslag ska tvärgående mål avseende innovation, miljö och en begränsning av och anpassning till klimatförändringar i högre grad än tidigare genomsyra hela den kommande jordbrukspolitiken. Som exempel nämns att investeringar samtidigt bör leda till både ekonomiska och miljömässiga resultat. Vi vill trycka på att innebörden av dessa begrepp samordnas mellan olika fonder och myndigheter.

EU-kommissionen utgår från att det behövs en reform av jordbrukspolitiken och man ser en rad utmaningar framför sig. Om man tar tag i dessa utmaningar så anser kommissionen att den gemensamma jordbrukspolitiken kommer att bidra till EU 2020-strategin.

Målsättningar för innovation i EU

I 2020-strategin tas innovationer främst upp inom vad man kallar smart tillväxt som beskrivs som att utnyttja resurserna effektivare och förbättra konkurrenskraften via

- tekniska kunskaper och innovation, och på så sätt utveckla kvalitetsprodukter med högt mervärde
- utveckla grön teknik och använda informations- och kommunikationsteknik
- investera i utbildning
- uppmuntra social innovation i landsbygdsområden och se till att forskningsresultat sprids.

Åtgärder som ska frigöra potentialen i landsbygdsområden bör vara inriktade på innovativa idéer för företag och lokala styrelseformer.

Företagens konkurrenskraft och en långsiktigt hållbar produktion kan förstärkas genom att företagen på ett systematiskt och effektivt sätt tar tillvara och inför innovationer, nya forskningsrön och ny teknik i sin produktion. Utvecklingspotentialen på landsbygden skulle kunna frigöras med nya innovativa organisationsmönster, arbetsmetoder mm.

Vad är en innovation?

En exakt definition av begreppet innovation är svårt att få fram. Det beror mycket på i vilket sammanhang man talar om innovationer, på en global, nationell eller på lokal nivå. Innovationer kan vara av olika slag:

- Processinnovationer som uppstår genom att en produkt kan produceras med mindre resurser eller på något annat nytt, kanske effektivare sätt.
- Produktinnovationer innebär en förbättring av existerande produkter eller utveckling av en ny produkt och organisationsinnovationer är nya former av organisationer. Även metoder kan vara innovativa.

Utveckling och införande av olika former av innovationer kan underlättas genom att stödja samarbete mellan företag, forskningsinstitut, högskolor, universitet, andra utbildningsorgan, branschorganisationer, offentliga organ etc. Dessa olika

aktörer/parter har olika, tätt sammanvävda roller i vad som brukar kallas innovationssystem:

- produktionsstrukturen (företag),
- kunskapsinfrastrukturen (universitet), och
- den stödjande strukturen (offentlig sektor).

Innovationer utvecklas i processer som börjar med en idé och slutar med en innovation. I praktiken är denna process mycket sällan linjär. De flesta innovationer uppstår genom lärandeprocesser där en mängd olika aktörer, individer såväl som organisationer, är inblandade på olika sätt. Avgörande genombrott sker inte nödvändigtvis vid forskningsinstitutioner eller i företags utvecklingsavdelningar, de kan lika gärna uppkomma i produktions- eller brukarledet. Processen genomsyras av en mängd överlappande och svårförutsägbara delprocesser. Kunskapsuppbyggnad utgör naturligtvis en viktig delprocess, men andra exempel på betydelsefulla delprocesser är produktutveckling, finansiering och påverkan på efterfrågesidan, t.ex. offentlig upphandling av ännu inte existerande produkter.

Det är svårt för ett enskilt företag, särskilt mindre företag, att upparbeta och rymma alla för innovationsprocessen nödvändiga kompetenser inom organisationen. Istället är företagen hänvisade till olika former av samarbeten med utomstående aktörer, såväl företag som andra typer av organisationer (exempelvis universitet) och enskilda individer.

Spridning av innovationer är en nyckelfaktor för att den ska få genomslag varför kommunikation mellan användare och potentiella användare är viktigt.

Målsättningar för klimat i EU

EU har enats om att till år 2020 minska utsläppen av klimatgaser med 20 procent, öka andelen förnybar energi med 20 procent samt vidta åtgärder så att energianvändningen blir 20 procent mer effektiv. Åtgärderna för att begränsa klimatförändringar bör utgöras av både åtgärder för att begränsa utsläppen från centrala verksamheter inom jord- och skogsbruk, som djuruppfödning och användningen av gödselmedel, och åtgärder för att bevara kolsänkor och öka koldioxidbindningen när det gäller markanvändning samt ändringar av markanvändningen.

En av sex unionsprioriteringar är att främja resurseffektivitet och omläggning av jord-, skog- och livsmedelssektorernas ekonomi till låg koldioxidpåverkan och klimattålighet. Enligt kommissionen kan denna unionsprioritering handla om att effektivisera vattenanvändningen inom jordbruket, effektivisera energianvändningen inom jordbruket och vid livsmedelsbearbetning, främja tillgång till och användning av förnybara energikällor, biprodukter, avfall, rester och andra råvaror som inte är avsedda till livsmedel för biologisk-ekonomiska ändamål, minska jordbrukens utsläpp av dikväveoxid (lustgas) och metan och främja koldioxidbindning inom jordbruk och skogsbruk.

Vilka målsättningar finns för klimat i Sverige till 2020?

”Klimatförändringarna är en av vår tids största utmaningar och den högst prioriterade miljöfrågan. För att klara klimatutmaningarna och främja en hållbar utveck-

ling krävs en ambitiös och sammanhållen klimat- och energipolitik både internationellt, inom EU och i Sverige”(Regeringskansliets hemsida).

Mål för den svenska klimat- och energipolitiken till år 2020 är att:

- minst 50 procent av den svenska energin ska vara förnybar
- utsläppen av växthusgaser i Sverige reducerats med 40 procent jämfört med år 1990
- energieffektiviteten ökas med 20 procent.

Vilka målsättningar finns för miljö i EU?

Vattendirektivet är en gemensam lagstiftning på EU-nivå för skydd av europeiska sjöar, vattendrag, kustvatten och grundvatten. Syftet är att uppnå god ekologisk status och minska föroreningar, främja hållbar vattenanvändning, förbättra tillståndet för existerande akvatiska ekosystem samt reducera effekterna av översvämningar och torka.

Det marina direktivet liknar vattendirektivet men gäller haven. Det innebär att EU:s medlemsländer måste komma överens om definitioner för vad god miljöstatus innebär och sedan ta fram åtgärder för att uppnå kriterierna. Till 2020 ska alla medlemsländerna ha uppnått god miljöstatus i de europeiska havsområdena.

EU:s direktiv för hållbar användning av bekämpningsmedel kommer att innebära:

- integrerat växtskydd
- ändrade behörighetsutbildningar
- obligatoriska funktionstest
- ändrad handlingsplan
- ändrade regler om spridning och hantering av växtskyddsmedel

EU har ett gemensamt nitratdirektiv som syftar till att minska föroreningen av vatten med nitrat från jordbruket. Under nitratdirektivet ställs diverse minimikrav till medlemsländerna.

- Varje medlemsland ska vart fjärde år peka ut känsliga landområden som kan ha stor miljöpåverkan på vatten enligt de kriterier som anges i direktivet.
- Inom de känsliga landområdena ska man upprätta handlingsplaner för att minska kväveläckaget och ett övervakningssystem för att kontrollera effekten av åtgärderna.

EU:s strategi för biologisk mångfald till 2020 har som övergripande mål att stoppa förlusten av biologisk mångfald och förstörelsen av ekosystemtjänster i EU senast 2020, i möjligaste mån återställa dem och samtidigt förstärka EU:s bidrag för att motverka förlusten av biologisk mångfald på global nivå.

Strategin innehåller sex mål:

- Ett fullständigt genomförande av EU:s naturvårdsdirektiv om att skydda den biologiska mångfalden
- Bättre skydd för ekosystem och ökad användning av grön infrastruktur
- Främja biologisk mångfald genom ett säkerställande av hållbart jordbruk och skogsbruk

- Bättre förvaltning av fiskbestånd
- Strängare kontroller av så kallade invasiva främmande arter
- Ett ökat EU-bidrag i arbetet med att avvärja den globala förlusten av biologisk mångfald.

Art- och habitatdirektivet anger vilka arter och naturtyper som ska skyddas inom EU. Varje medlemsland har skyldighet att se till att alla dessa arter och naturtyper har så kallad gynnsam bevarandestatus, vilket innebär att utbredningsområde, areal, populationsutveckling och andra kvaliteter finns och kan bibehållas. De arter och naturtyper som finns upptagna i art- och habitatdirektivet betraktas som skyddsvärda i ett europeiskt perspektiv. Flera av dessa naturtyper och arter påverkas positivt av miljöersättningarna.

Enligt fågeldirektivet ska vi skydda och bevara vilda fåglar och deras livsmiljöer inom Sverige. Av Sveriges ca 350 fågelarter är 67 listade i direktivet. Flera av dessa arter påverkas positivt av miljöersättningarna.

Vilka målsättningar finns för miljö i Sverige?

Miljökvalitetsmålen beskriver det tillstånd i den svenska miljön som miljöarbetet ska leda till. Målen ska nås inom en generation, d.v.s. till 2020, se vidare www.miljomal.nu. De miljömål utöver Begränsad klimatpåverkan som berörs mest av jord- och skogsbruket är främst Ett rikt odlingslandskap, Levande skogar, Ingen övergödning, Giftfri miljö, Myllrande våtmarker, Levande sjöar och vattendrag och Ett rikt växt och djurliv. Andra relevanta miljömål för landsbygdsprogrammet är även Storslagen fjällvärld, Hav i balans och levande kust och skärgård och God bebyggd miljö.

Sverige har gjort internationella överenskommelser kring Östersjön inom ramen för den mellanstatliga Helsingforskommissionen, Helcom där länderna enats kring en aktionsplan för Östersjön: the Baltic Sea Action Plan, BSAP. Aktionsplanens övergripande mål är att Östersjön ska ha god ekologisk status år 2021. När det gäller landsbygdsprogrammet 2014-2020 berör föreslagna åtgärder i BSAP framför allt miljömålen Ingen övergödning och Giftfri miljö.

Mångfald

Vår ambition är att åtgärderna i kommande landsbygdsprogram i så stor utsträckning som möjligt ska ta hänsyn till och främja mångfald. Ökad mångfald är en viktig utvecklingsfråga för landsbygdsområdenas ekonomiska och sociala utveckling. Mångfald ska därför genomsyra alla delar av programmets genomförande och beaktas i den nationella, regionala och lokala nivåns strategier.

Det vi först måste ta ställning till vad gäller mångfald är om detta begrepp i praktiken ska vara detsamma som icke-diskriminering eller inte. Ett förhållningssätt som bygger på en icke-diskrimineringsprincip riskerar att ha en alltför låg ambitionsnivå för att uppnå ett jämställt samhälle. I arbetet inför kommande landsbygdsprogram handlar det därför om ett mer aktivt förhållningssätt som bygger på ett synsätt att mångfald är till nytta för samhället som helhet.

Vad är det då i landsbygdsprogrammet som kan bidra till att mångfalden ökar?

- I programmet finns det en rad olika möjligheter för att jobba med mångfald: stöd, nätverk, partnerskap, etc.

- Vi kan ta fram målsättningar om mångfald, sätta frågan i fokus och göra det fördelaktigt för aktörer att göra olika typer av satsningar.
- Organisationer kan genomföra olika typer av projekt som annars inte skulle ha gjorts, och människor som vill förverkliga idéer kan tack vare ekonomiskt eller annat stöd ta steget till ett företagande.

Om stöden i landsbygdsprogrammet ska kunna främja mångfald är det viktigt att tänka på stödens tekniska utformning, hur regler utformas och hur prioriteringar utformas.

4.2 Nationella mål som programmet ska bidra till

Inför arbetet med åtgärdsförslag gjordes ett arbete om vilka nationella mål som landsbygdsprogrammet ska vara med och leverera till. Vi gick igenom nationella mål inom olika politikområden och identifierade vilka mål som var mest aktuella för landsbygdsprogrammet. Här redovisas också vilka åtgärder som kan medverka till att målet uppfylls. Leader som metod kan medverka till samtliga mål beroende på lokala prioriteringar.

4.2.1 Minskade utsläpp och vattenkvalitet

Landsbygdsprogrammet ska bidra till att minska jord- och skogsbrukets miljöpåverkan och till att bevara och främja vattenkvalitén genom att arbeta för minskad användning av bekämpningsmedel, minskad tillförsel av kadmium, minskad ammoniakavgång och för mer effektiv användning av näringsämnen. Mark och vatten bör brukas på ett hållbart sätt, så att naturliga flöden och vattennivåer i landskapet bevaras.

Jordbrukets utsläpp av näringsämnen som kväve och fosfor kan leda till övergödning av sjöar, hav och vattendrag, vilket i sin tur leder till algblomning och till minskad biologisk mångfald. Övergödning av haven är ett internationellt problem, och Sverige har ingått i flera internationella överenskommelser om att minska utsläppen. Skogsbrukets negativa påverkan av vattenmiljöerna kan begränsas genom väl utförda åtgärder.

Jordbruket påverkar också miljön genom användandet av bekämpningsmedel och genom förekomsten av kadmium samt genom ammoniakutsläpp.

Landsbygdsprogrammet ska bidra till att uppnå målen i internationella direktiv bland annat EU:s vattendirektiv, EU:s marina direktiv, nitratdirektivet samt direktivet om hållbar användning av bekämpningsmedel.

Åtgärder i förslaget som leder mot målen:

- Kunskapsöverföring och informationsinsatser
- Rådgivning inom jord- och skogsbruket
- Investeringar till jord- och skogsbruket (exempelvis täckdikning och strukturkalkning beroende på prioritering inom åtgärden)
- Stöd till samarbete (beroende på prioritering inom åtgärden)
- Vall på slätten
- Växtnäringsplanering

- Växtskyddsplanering
- Minskat kväveläckage alternativ 1/ Minskat kväveläckage alternativ 2
- Skyddszoner
- Anpassade skyddszoner
- Ekologisk produktion
- Miljöinvesteringar för att
    - anlägga och restaurera våtmarker och dammar
    - anlägga reglerbar dränering
    - anlägga tvåstegsdiken

4.2.2 Friluftsliv – landskap

Landsbygdsprogrammet ska bidra till kollektiva nyttigheter i skogs- och odlingslandskapet.

Detta innebär bland annat att möjligheterna för upplevelser, friluftsliv och att olika regioners unika förutsättningar stärks, samt att medborgarna ska kunna vistas i skogs- och odlingslandskapet. Friluftsintressen ska beaktas vid anläggning och restaurering av olika naturtyper. Nya företag och innovationer ska ta hänsyn till befintligt och möjlighet till framtida friluftsliv.

Åtgärder i förslaget som leder mot målet:

- Kunskapsöverföring och informationsinsatser
- Investeringar i annan verksamhet än jord och skogsbruk
- Service, infrastruktur och attraktiv landsbygd
- Stöd till samarbete
- Skötsel av betesmarker och slåtterängar
- Skötsel av kulturmiljöer
- Skötsel av kulturmiljöer i renskötselområdet
- Fäbodbete
- Miljöinvesteringar för att
    - röja, rensa eller märka upp stig, vandringsled eller utsiktsplats
    - sköta natur- och kulturvärden i skötselkrävande bestånd
    - restaurera landskapselement
    - anlägga och restaurera våtmarker och dammar

4.2.3 Kulturmiljö

Landsbygdsprogrammet ska bidra till att landskapets kulturmiljöer förvaltas så att de kulturhistoriska sammanhangen är tydliga.

Detta innebär att jordbruksmarkens och skogens landskapselement, till exempel stenmurar, alléer, odlingsrösen, hamlade träd, överloppsbyggnader och gärdesgårdar, ska synas och vara i gott skick. Det gäller även miljöer, platser och landskap med kulturhistoriska värden, som till exempel naturbetesmarker, slåtterängar, fäbodar och fjällmiljöer.

Åtgärder i förslaget som leder mot målet:

- Kunskapsöverföring och informationsinsatser
- Investeringar i annan verksamhet än jord och skogsbruk
- Service, infrastruktur och attraktiv landsbygd
- Stöd till samarbete
- Skötsel av betesmarker och slåtterängar och komplementen särskild skötsel av slåtteräng, bränning och skötsel av svårtillgängliga platser
- Skötsel av kulturmiljöer
- Hotade åkerogräs
- Skötsel av kulturmiljöer i renskötselområdet
- Fäbodbete
- Restaurering av betesmarker och slåtterängar
- Miljöinvesteringar för att
    - restaurera och återskapa överloppsbyggnader och olika typer av landskapselement, till exempel stenmurar och alléer
    - sköta natur- och kulturvärden i skötselkrävande bestånd
    - nyhamla och restaureringshamla träd
    - frihugga och restaurera kulturmiljö på skogsmark

4.2.4 Biologisk mångfald

Landsbygdsprogrammet ska bidra till att bevara och stärka biologisk mångfald i skogs- och odlingslandskapet i hela landet.

Biologisk mångfald i odlingslandskapet och delar av skogslandskapet är beroende av skötsel. Skogs- och odlingslandskapet inkluderar betesmarker och slåtterängar, småbiotoper. skyddsvärda träd, biologisk mångfald i slättbygd, brynmiljöer mellan jordbruks- och skogsmark, nyckelbiotoper. Bevarande och stärkande av biologisk mångfald innebär att naturtyper i odlings- och skogslandskapet, inklusive våtmarker och vattendrag sköts på ett sätt så att deras värden utvecklas, att våtmarker restaureras och anläggs för att gynna biologisk mångfald, att skötselkrävande nyckelbiotoper i skogen sköts och att biotoper återskapas eller restaureras för att gynna missgynnade arter och naturtyper.

Landsbygdsprogrammet ska bidra till att uppnå målen i internationella direktiv som EU:s art- och habitatdirektiv och fågeldirektivet.

Till målområdet biologisk mångfald hör också bevarandet av husdjursgenetiska och växtgenetiska resurser (traditionella raser och sorter).

Åtgärder i förslaget som leder mot målet:

- Kunskapsöverföring och informationsspridning
- Investeringar till jord- och skogsbruket
- Stöd till samarbete
- Skötsel av betesmarker och slåtterängar samt komplementen bränning, brynskötsel, särskild skötsel av slåtteräng, svårtillgängliga platser
- Skötsel avkulturmiljöer

- Skötsel av kulturmiljöer i renskötselområdet
- Fäbodbete
- Mångfaldsåker
- Hotade åkerogräs
- Vall på slätten
- Hotade husdjursraser
- Restaurering av betesmarker och slåtterängar
- Miljöinvesteringar för att
    - naturvårdsbränna i skog
    - nyanlägga ädellövskog och lövrik skog
    - röja fram ädellöv eller lövrik skog
    - sköta natur- och kulturvärden i skötselkrävande bestånd, inklusive skogsbryn
    - skapa mindre våtmark i skog
    - frihugga naturvärdesträd, nyhamling av träd, restaureringshamling av träd
    - skapa död ved
    - anlägga nya småbiotoper
    - ta bort vandringshinder i vattendrag i skog
    - anlägga och restaurera våtmarker och dammar

4.2.5 Anpassning till klimatförändringar

Landsbygdsprogrammet ska öka medvetenheten om hur kommande klimatförändringar påverkar landsbygden och förbättra landsbygdens beredskap för detta.

Sverige har högt ställda mål för klimatarbetet. Samtidigt vet vi att klimatförändringar kommer att få både positiva och negativa konsekvenser för Sveriges landsbygd. Till detta målområde hör att öka förståelsen och beredskapen för dessa konsekvenser, samt att vidta åtgärder för att öka anpassningen.

Åtgärder i förslaget som leder mot målet:

- Kunskapsöverföring och informationsinsatser
- Rådgivning till jord- och skogsbruket
- Investeringar till jord och skogsbruket (beroende på prioritering inom åtgärden)
- Stöd till samarbete (beroende på prioritering inom åtgärden)
- Skyddszoner
- Anpassade skyddszoner
- Vall på slätten
- Miljöinvesteringar för att
    - anlägga och restaurera av våtmarker och dammar
    - anlägga reglerbar dränering
    - anlägga tvåstegsdiken

4.2.6 Begränsad klimatpåverkan

Landsbygdsprogrammet ska bidra till att minska utsläppen av växthusgaser från jordbruket.

Hit hör aktiviteter för att minska jordbrukets klimatpåverkan, genom minskade utsläpp av växthusgaser. Detta kan innebära att stallgödsel används till biogastillverkning, att tillgången till klimatcertifierade livsmedel och produkter ökar, att användningen av fossil energi minskar eller att kväveeffektiviteten ökar i djurhållning och växtodling.

Åtgärder i förslaget som leder mot målet:

- Kunskapsöverföring och informationsinsatser
- Rådgivning till jord- och skogsbruket
- Investeringar till jord- och skogsbruket (beroende på prioritering inom åtgärden)
- Stöd till samarbete (beroende på prioritering inom åtgärden)
- Vall på slätten
- Miljöinvesteringar för att:
    - anlägga och restaurera våtmarker och dammar
    - anlägga tvåstegsdiken
- Växtnäringsplanering
- Växtskyddsplanering
- Minskat kväveläckage alternativ 1/ Minskat kväveläckage alternativ 2
- Skyddszoner
- Anpassade skyddszoner
- Ekologisk produktion

4.2.7 Förnybar energi och energieffektivitet

Landsbygdsprogrammet ska bidra till att energieffektiviteten i landsbygdsföretag förbättras samt att antalet energiproducenter på landsbygden ökar.

I detta målområde ingår att öka produktionen av förnybar energi i samhället t.ex. genom att fler lantbrukare producerar förnybar energi. Här finns också målsättningar för ökad energieffektivitet hos landsbygdsföretagen.

Åtgärder i förslaget som leder mot målet:

- Kunskapsöverföring och informationsinsatser
- Rådgivning för jord- och skogsbruk
- Investeringar i jord- och skogsbruket (beroende på prioritering inom åtgärden)
- Stöd till samarbete (beroende på prioritering inom åtgärden)
- Investeringar i annan verksamhet än jord- och skogsbruk

4.2.8 God konkurrenskraft, Matlandet och Skogsriket

Landsbygdsprogrammet ska bidra till en hållbar ekonomisk utveckling och till att utveckla och diversifiera näringslivet på landsbygden. Detta ska bland annat ske genom att programmet bidrar till visionen om Skogsriket och Matlandet.

Till det här målområdet hör ökat förädlingsvärde och höjda löner hos landsbygdsföretagen. Här finns också med att fler flyttar till landsbygden, mer innovation, högre sysselsättning, nya jobb, fler företag, nya verksamheter, ökad export, ett mer diversifierat näringsliv och en större demografisk bredd.

I visionen om Matlandet finns bland annat ett ökat antal turistnätter på landsbygden, ökad kännedom om svenska maträtter, råvaror och produktion av råvaror, fler högklassiga restauranger, att det ska vara enklare att driva företag inom livsmedelssektorn, att fler ungdomar lockas till de gröna näringarna och en ökning av förädlingsgraden inom livsmedelsföretagen.

I visionen om Skogsriket finns fyra grenar:

- Hållbart brukande
- Förädling och innovation
- Upplevelser och rekreation
- Sverige i världen

Exempel på målsättningar inom de olika grenarna är bland annat att förädlingsgraden inom skogsnäringen ökar, en ökad utveckling av nya material och träbaserade produkter. Visionen är också att det ska finnas god tillgång på skogsråvara, hållbart brukande (som bland annat bidrar till ökad produktion) och diversifiering (t.ex. produktion av biomassa), samt att ge underlag till upplevelser och aktiviteter, både för besökare och för dem som bor nära skogen.

Åtgärder i förslaget som leder mot målet:

- Kunskapsöverföring och informationsinsatser
- Investeringar till jord- och skogsbruket
- Investeringar i annan verksamhet än jord och skogsbruk
- Service, infrastruktur och attraktiv landsbygd
- Stöd till samarbete
- Skötsel av betesmarker och slåtterängar
- Ekologisk produktion
- Miljöinvesteringar för skog:
    - Röja, rensa eller märka upp stig, vandringsled eller utsiktsplats
    - Röja och rensa i och bredvid stenmur
    - Stängsel kring nyanläggning av ädellöv och lövrik skog
    - Restaurera stenmur
    - Skapa död ved
    - Nyhamla träd
    - Frihugga naturvärdesträd
    - Restaureringshamla träd
    - Frihugga eller restaurera kulturmiljö

- Anlägga småbiotoper
- Restaurera en överloppsbyggnad
- Ta bort vandringshinder i vattendrag i skog
- Nyanläggning av ädellövskog och lövrik skog
- Röja fram ädellöv eller lövrik skog
- Skapa och vårda bryn och kantzoner
- Skötsel av natur- och kulturvärden i skötselkrävande bestånd
- Skapa mindre våtmark i skog
- Naturvårdsbränning i skog

4.2.9 Service och infrastruktur

Landsbygdsprogrammet ska bidra till att utveckla lokala infrastruktur- eller servicelösningar som bevarar eller ökar tillgängligheten till service och infrastruktur på landsbygden.

Detta kan bland annat innebära tillgång eller tillgänglighet till service och infrastruktur såsom vägar, dagis, skola, affärer, arbetsförmedling, bredband etc. som leder till utvecklingskraft i hela landet.

Åtgärder i förslaget som leder mot målet:

- Kunskapsöverföring och informationsinsatser
- Investeringar inom jord- och skog
- Investeringar i annan verksamhet än jord- och skogsbruk
- Service, infrastruktur och attraktiv landsbygd
- Stöd till samarbete

4.2.10 Attraktiv landsbygd

Landsbygdsprogrammet ska bidra till att berika invånarnas liv på landsbygden och stimulera till positiva utvecklingsprocesser

Det här målområdet handlar om förbättrad livskvalitet på landsbygden. En rad olika faktorer kan bidra till detta, som till exempel:

Ekonomiska faktorer (infrastruktur, företagande, sysselsättning)
Miljöfaktorer (landskap, natur, vatten)
Humankapital (invånare, kunskap)
Socialt kapital
Kulturellt kapital (värderingar, historia, etc.)
Institutionella och politiska faktorer (inflytande, regler, etc.)

Åtgärder i förslaget som leder mot målet:

- Kunskapsöverföring och Investeringar inom jord- och skogsbruk
- Investeringar i annan verksamhet än jord och skogsbruk
- Miljöinvesteringar
- Service, infrastruktur och attraktiv landsbygd
- Stöd till samarbete

4.2.11 Djurvälfärd, smittskydd, krisberedskap, folkhälsa och biosäkerhet

Landsbygdsprogrammet ska bidra till god djurhälsa och gott djurskydd och ska stimulera proaktivt arbete för att upptäcka hot mot djurvälfärden och sätta in förebyggande åtgärder. Programmet ska också bidra till att minska risken för smitta i besättningar och mellan djur och människa, öka medvetenheten om risken för smitta och om säker och restriktiv användning av läkemedel, framför allt antibiotika.

I detta mål ingår ambitioner för djurvälfärd, djurhälsa, smittskydd, krisberedskap och folkhälsa. Övriga positiva effekter som eftersträvas, förutom bättre djurvälfärd, är stärkt konkurrenskraft för näringen, samt högre attraktionskraft gentemot konsumenterna.

Till målområdet hör att minska risken för introduktion av smitta i djurbesättningar samt spridning ifrån smittade besättningar, och minska risken för smitta mellan djur och människa. En målsättning kan vara att minska antalet fall av smittsamma sjukdomar, som till exempel salmonella, EHEC, MRSA och campylobakter. Ett annat mål kan vara att öka djurägarnas och veterinärernas medvetande om betydelsen av säker och restriktiv användning av läkemedel, speciellt antibiotika, för att minska antibiotikaanvändningen.

Åtgärder i förslaget som leder mot målet:

- Kunskapsöverföring och informationsinsatser
- Rådgivning till jord- och skogsföretag
- Investeringar till jord- och skogsföretag
- Stöd till samarbete
- Djurvälfärd - Utökad klövhälsovård för mjölkkor
- Djurvälfärd - Extra djuromsorg för suggor
- Djurvälfärd för tackor

5. Teknisk analys

5.1 Introduktion

5.1.1 Grundläggande förutsättningar

Utgångspunkten för arbetet har varit nuvarande programs struktur. Vi valde tidigt att inte göra större förändringar jämfört med nuvarande program eftersom det i sig skulle innebära stora transaktionskostnader i senare led, d.v.s. det tar lång tid för kunden att sätta sig in i nya och förändrade åtgärder. Tidsramen för arbetet har också varit en begränsande faktor när det gäller exempelvis utarbetandet av nya modeller för miljöersättningar.

När arbetet påbörjades var kommissionens förslag till regelverk inte känt. Detta har efterhand arbetats in i de åtgärder vi presenterar. Vi har utgått ifrån kommissionens förslag som kom i oktober 2011 och inte de senare förändringsförslagen.

5.1.2 Företagsstöd och projektstöd

Företagsstöd är insatser som innebär stöd till enskilda företag, där nyttan av stödet tillfaller företaget. Det kan vara stöd till etablering, investeringar eller inköp av externa tjänster.

Projektstöd är stöd till företag, grupper av företag, organisationer, föreningar etc. där fördelarna av stödet når flera än den eller dem som söker stödet. Ett projekt ska vara tydligt avgränsat i tid samt till kostnad och omfattning. Målgruppen måste vara större än den som söker stöd.

Systemet med företags- och projektstöd föreslås vara kvar i nästa programperiod. Åtgärderna investeringar inom jord- och skogsbruket samt investeringar i annan verksamhet än jord- och skogsbruk är företagsstöd. Kunskapsöverföring och informationsinsatser, rådgivningstjänster för jord- och skogsbruk, service, infrastruktur och attraktiv landsbygd samt stöd till samarbete är projektstöd.

Åtgärderna är breda och kan omfatta stöd till många olika områden. Åtgärderna ska istället prioriteras i de nationella och regionala genomförandestrategierna. Här föreslår vi att en modell för förbättrad styrning utvecklas, se förslag i avsnitt 6.3.5.

5.1.3 Miljöersättningar

Genom en miljöersättning får en lantbrukare betalt för vad det kostar extra att bruka marken på ett sätt som är bra för miljön. Miljöersättningar har använts länge i Sverige och är välkänt hos lantbrukarna. I dagens system söker lantbrukaren först ett åtagande för respektive miljöersättning, därefter söks utbetalningen via den samlade ansökan, SAM. Alternativ till dagens system med exempelvis gårdsavtal eller anbudsförfarande har analyserats överskådligt inför arbetet med det tekniska underlaget. Större förändringar kräver dock en längre förberedelsetid och konsekvensanalyser och det har inte bedömts vara möjligt inför den kommande perioden. Att byta system skulle medföra höga administrativa kostnader.

Enligt kommissionens förslag till förordning ska miljöersättningar vara 5 eller 7

år. Samtliga förslag i den här rapporten innebär åtagande för 5 år. Diskussioner pågår om att det ska kunna finnas 1-åriga ersättningar. Här redovisas kortfattade argument för långa eller korta åtaganden samt vilka åtgärder som passar bäst i de olika systemen.

5.1.3.1 Fleråriga åtaganden

Fördelar: Säkrade åtgärder för miljönytta flera år fram i tiden. Lantbrukaren vet att han eller hon kommer att få ersättning för den enskilda åtgärden i åtminstone det antal år som åtagandet varar. Långsiktighet i systemet skapar trovärdighet gentemot lantbrukaren. Lantbrukare är idag vana vid systemet med fleråriga åtaganden och vet hur de fungerar.

Nackdelar: Det är krångligt för lantbrukare som har flera miljöersättningar att ha koll på varje åtagande och när respektive åtagande löper ut. Lantbrukare upplever att det inte är möjligt att binda upp sig för skötsel 5 år framåt i tiden då förutsättningar i form av arrendemöjligheter och marknadspriser förändras. Administration av ett löpande åtagande med utökningar, förlängningar, kontroller och återkrav är omfattande och tidskrävande för både myndigheter och lantbrukare. Många lantbrukare känner också rädsla för återkrav och vill därför inte gå in i långa åtaganden.

Fleråriga åtaganden är lämpliga då vi vill säkerställa att åtgärder genomförs varje år under flera år för att nå viss effekt. I förslaget är följande åtgärder föreslagna för längre åtaganden:

- Skötsel av betesmarker och slåtterängar alternativ 4
- Restaurering av betesmarker och slåtterängar
- Skötsel av bryn – komplement till ersättning för betesmarker och slåtterängar
- Särskild skötsel av slåtterängar – komplement för betesmarker och slåtterängar
- Skötsel av kulturmiljöer, alternativ 1 och 2
- Skötsel av kulturmiljöer i renskötselområdet
- Fäbodbete
- Hotade åkerogräs
- Skötsel och rensning av våtmarker och dammar
- Skötsel av tvåstegsdiken
- Ekologisk produktion

5.1.3.2 Ettåriga åtaganden

Fördelar: I ett system med ettåriga åtaganden har lantbrukaren större möjlighet att variera sitt brukande från år till år och binder inte upp sig i långa åtaganden. I dagens system med femåriga åtaganden har det framkommit att det finns lantbrukare som inte vill binda vissa åtgärder till marken under lång tid. Om detta gäller många lantbrukare kan ettåriga åtaganden innebära att stöden blir mer attraktiva att söka och därmed blir miljöeffekten också större. Dagens problematik med återkrav vid villkorsfel kan minska vid ettåriga åtaganden. Vid eventuella ändringar i regelverket (till exempel rörliga ersättningar) har lantbrukaren möjlighet att ta ställning till nya förhållanden utan att myndigheterna behöver skapa extra administration. Myndigheten behöver inte ändra det fleråriga åtagandet vid ansökan om utökningar etc., istället söker lantbrukaren ett nytt åtagande följande år.

Nackdelar: Myndigheterna kan bara ha kännedom om miljönyttan för ett år i taget. Det blir svårt med framförhållning och var det finns behov av extra informationsinsatser (d.v.s. vi vet inte med säkerhet att åtgärden kommer utföras överhuvudtaget även kommande år eller om söktrycket slår i taket). Vi vet inte om pengarna kommer att gå åt, d.v.s. det kan bli svårare att göra prognoser. Lantbrukaren måste varje år ta beslutet om de olika miljöersättningarna och om han/hon ska söka eller inte. För att skapa incitament för återkommande ansökningar kan man tänka sig att ersättningen för att genomföra åtgärden ökar varje gång åtagandet förlängs.

Analys – lämplighet: Ettåriga åtaganden kan vara lämpliga för åtgärder som ger bra miljöeffekt varje år, till exempel odling av fånggrödor eller mångfaldsåker. De är inte lämpliga för åtgärder som krävs varje år på samma block för att vidmakthålla vissa värden. Skyddszoner bör till exempel ligga lång tid och inte brytas upp varje år.

För betesmarker och slåtterängar är det viktigt med regelbunden skötsel. För vissa betesmarker kan det dock vara bra för den biologiska mångfalden att de inte betas varje år, andra betesmarker växer snabbt igen och värden kan gå förlorade. Det är viktigt att naturbetesmarkernas skötsel säkras på lång tid men ettåriga åtaganden behöver inte betyda att betesmarksarealen ändras mycket mellan åren. Följande åtgärder är möjliga som ettåriga:

- Skötsel av betesmarker och slåtterängar alternativ 1, 2 och 3
- Bränning-komplement till ersättning för betesmarker
- Skötsel av svårtillgängliga platser–komplement till ersättning för betesmarker och slåtterängar
- Mångfaldsåker alternativ 1 och 2
- Vall på slätten
- Hotade husdjursraser
- Odling av lokala eller gamla växter
- Växtnäringsplanering
- Växtskyddsplanering
- Minskat kväveläckage alternativ 1 och 2
- Anpassade skyddszoner alternativ 1, 2 och 3
- Skyddszoner
- Omställning till ekologisk produktion
- Utökad klövhälsovård för mjölkkor
- Extra djuromsorg för suggor
- Djurvälfärd för tackor

5.1.3.3 Grundnivå gårdsstöd, förgröning och baseline

Kraven för gårdsstöd och tvärvillkor utgör en baseline i miljöersättningarna. Baseline betyder att det som gårdsstöd och tvärvillkor kräver inte kan ersättas av miljöersättningar. Från och med 2014 kommer en ny jordbrukspolitik för både miljöersättningarna och gårdsstödet. Detta innebär att det finns nya lagförslag för det som motsvarar gårdsstödet idag och för hur tvärvillkoren ska se ut efter 2014.

För både det nya gårdsstödet och tvärvillkoren finns ännu inga förslag till tillämpningsförordningar framme. Detta innebär att många förslag till detaljer av regelverket ännu inte presenterats. Många av detaljerna kommer på grund av baseline påverka vad miljöersättningarna kan användas till. Exempel på regler som påverkar är:

- Definition av jordbruksmark och minsta stödberättigade areal
- Definition av betesmark
- Skötselkrav och tvärvillkor
- Definitionen av aktiv lantbrukare och småbrukarstöd
- Villkor för avdrag som påverkar alla stöd
- Förslaget till förgröning av gårdsstödet

5.1.3.4 Förgröning

Förgröningen av gårdsstödet är en stor förändring som sannolikt kommer att påverka åtgärderna inom landsbygdsprogrammet mycket. Det är rimligt att anta att alla åtgärder som betalas ut för skötsel av jordbruksmark kommer att beröras.

Förgröningen kommer att vara obligatorisk, d.v.s. att ha diversifiering av grödor, permanent gräsmark och ekologiska fokusområden. Om man som lantbrukare inte uppfyller kravet på förgröning kommer förgröningsdelen av gårdsstödet att tas bort och lantbrukaren kan också drabbas av avdrag på sitt grundstöd.

Vilka krav som ställs på markerna för grundstödet och förgröningen framgår det inte så mycket om i regelverket hittills. Detta kan komma att innebära att villkor och kalkyler för ersättningar måste räknas om. Framförallt kan detta påverka ersättning för betesmarker, vall på slätten, mångfaldsåker, skyddszoner och eventuellt också kulturmiljöersättning. Hur respektive förslag påverkas utifrån i dagsläget beskrivs i analysen av varje åtgärdsförslag.

5.1.3.5 Övriga regelverk som påverkar miljöersättningarna

Natur och kulturvärden: Föreskift SJVFS 1999:119 om hänsyn till natur och kulturvärden i jordbruket. Författningen innehåller bestämmelser om den hänsyn till natur- och kulturvärden som ska tas vid skötsel av jordbruksmark och vid annan markanvändning i jordbruket.

Biotopskydd: Miljöbalken 1998:808 och biotopskyddsområden enligt Förordning (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken. Livsmiljöer för hotad flora och fauna eller som på annat sätt är skyddsvärda kan förklaras som biotopskyddsområden. Flera av våra kulturmiljöer är skyddade, likaså småvatten och naturbetesmarker.

Vattenverksamhet: Miljöbalken 1998:808 samt SFS 1998:1388 om vattenverksamhet och SFS 1998:812 särskilda bestämmelser för vattenverksamhet. Med vattenverksamhet menas bl.a. uppförande, ändring, lagning och utrivning avdammar eller andra anläggningar i vattenområden, bortledande av vatten från ellergrävning, sprängning och rensning i vattenområden samt andra åtgärder i vattenområden om åtgärden syftar till att förändra vattnets djup eller läge. Detta innebär att anläggning av våtmark, damm eller täckdikning av åkermark räknas som vattenverksamhet.

Bestämmelser om gödsel: Begränsningar av den mängd stallgödsel och andra organiska gödselmedel som får tillföras regleras i 8-21 §§ Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2004:62) om miljöhänsyn i jordbruket. I föreskrifterna begränsas även tillförseln av andra organiska gödselmedel. För vidare information se bilagan till ovan nämnda föreskrifter Statens jordbruksverks föreskrifter (2004:62, ändrad genom SJVFS 2006:66) om miljöhänsyn i jordbruket vad avser växtnäring.

Försiktighetsmått för gödselhantering, inklusive krav på lagringskapacitet: I de känsliga områdena enligt rådets direktiv 91/676/EEG av den 12 december 1991 om skydd mot att vatten förorenas av nitrater från jordbruket måste särskilda krav vara uppfyllda. Känsliga områden enligt förordningen (1998:915) om miljöhänsyn i jordbruket är:

- Blekinge, Skåne, Hallands och Gotlands län, kustområdena i Stockholms, Södermanlands, Östergötlands, Kalmar och Västra Götalands län samt Öland och
- övriga delar av Stockholms län samt delar av Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Västra Götalands, Örebro och Västmanlands län.

Försiktighetsmått vid spridning av gödsel: Bestämmelser om spridning av stallgödsel och andra gödselmedel finns angivna i 22-28 §§ Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2004:62) om miljöhänsyn i jordbruket vad avser växtnäring. För vidare information se bilaga Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2004:62) om miljöhänsyn i jordbruket vad avser växtnäring.

Föreskrifter om andelen höst- eller vinterbevuxen mark: På jordbruksföretag med mer än 5 hektar åkermark i Blekinge, Skåne och Hallands län ska minst 60 procent av marken vara höst- eller vinterbevuxen. I Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Gotlands och Västra Götalands län ska motsvarande andel vara minst 50 procent. För vidare information se bilaga Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2004:62 om miljöhänsyn i jordbruket vad avser växtnäring).

Hänsyn till natur- och kulturvärden vid spridning av gödsel: I Statens jordbruksverks föreskrifter (1999:119) om hänsyn till natur- och kulturvärden i jordbruket framgår att mineralgödsel, stallgödsel samt slam eller annat organiskt avfall får inte spridas på åkermark så att det hamnar utanför åkern. Mineralgödsel, stallgödsel samt slam eller annat organiskt avfall får heller inte spridas på slåtter- eller betesmark om natur- eller kulturvärden kan skadas av spridningen.

Bestämmelser om växtskyddsmedel: Bestämmelser om försiktighetsåtgärder vid spridning av bekämpningsmedel finns i Statens naturvårdsverks föreskrifter (1997:2) om spridning av kemiskabekämpningsmedel. Denna föreskrift och annan svensk lagstiftning om växtskyddsmedel är under omarbetning till följd av ny EU-lagstiftning på växtskyddsområdet.

Förvaring av växtskyddsmedel: Hur kemiska växtskyddsmedel ska förvaras framgår av §§ 7-9 i Kemikalieinspektionens föreskrift (2008:2) om kemiska produkter och biotekniska organismer. Hälsofarliga kemiska produkter ska förvaras så att de är svåråtkomliga för små barn och väl avskilda från produkter som är avsedda att förtäras. Medan kemiskaprodukter som omfattas av tillståndskrav enligt bestämmelserna i 7-14 §§förordningen (2008:245) om kemiska produkter och biotekniska organismer ska förvaras på ett sådant sätt att obehöriga inte kan komma åt dem.

Kulturminneslagen SFS 1988:250: Genom kulturminneslagen anger samhället grundläggande bestämmelser till skydd för viktiga delar av kulturarvet. Lagen innehåller bland annat bestämmelser för skydd av värdefulla byggnader liksom fornlämningar, fornfynd, kyrkliga kulturminnen och vissa kulturföremål.

Andra viktiga lagar för kulturmiljövård: Även kommunerna har ansvar för kulturmiljövården, bland annat utifrån bestämmelserna i plan- och bygglagen. Plan- och bygglagen reglerar bland annat användning av mark- och vattenområden och hur den byggda miljön skall utvecklas och bevaras.

Vid sidan av plan- och bygglagen har även miljöbalken stor betydelse för kulturmiljövården. I miljöbalken anges att värdefulla natur- och kulturmiljöer ska skyddas och vårdas. Hit hör de cirka 1 700 områden som är av riksintresse för kulturmiljön. Miljöbalken ger också möjlighet att inrätta kulturreservat enligt samma regler som gäller för inrättande av naturreservat.

5.1.4 Miljöinvesteringar

En miljöinvestering är en investering som inte har en företagsekonomisk nytta utan görs för att öka den kollektiva nyttan. Miljöinvesteringarna prioriteras nationellt och regionalt. Lantbrukaren eller skogsägaren söker ersättning för kostnader enligt schablon eller enligt vad investeringen ska kosta. Ett exempel är våtmarker där lantbrukaren får ersättning för de faktiska kostnader som uppkommit i samband med skapandet av en ny våtmark. För miljöinvesteringen stängsel för att hägna lövskog är däremot ersättningsnivån schabloniserad vilket innebär en fast ersättning per meter stängsel. I ett prioriteringssystem kan inte alla som söker stöd räkna med att få ersättning. De som kan visa på högst positiv miljöeffekt av åtgärden får sin ansökan beviljad. Prioriteringsgrunderna ska vara kända vid ansökningstillfällena (transparens) och så tydliga att sökande som inte får miljöinvesteringen också förstår varför.

Många regelverk som presenteras under miljöersättningarna är också aktuella för miljöinvesteringarna.

5.1.5 Övriga förutsättningar

Här följer ett urval av de förutsättningar som funnits med i arbetet med åtgärderna.

Dödvikt betyder att det som pengar betalas ut till hade blivit gjort ändå utan stöd. I flera utvärderingar har landsbygdsprogrammets olika delar fått kritik för att det är hög dödvikt. I den samhällsekonomiska analysen av åtgärderna är dödvikt en viktig del. För varje typ av åtgärd är det värderat vilken dödvikt som är aktuell och värderingarna varierar mellan 90 procent inom företagsstöd och projektstöd och nära noll procent inom vissa av miljöersättningarna.

I flera av de åtgärder som vi föreslår ingår det förenklingar som bygger på en effektivare ansökan och handläggning med hjälp av nya e-tjänster. Dessa förenklingar bedöms kunna spela stor roll, minska den administrativa bördan för de sökande samt minska de administrativa kostnaderna för myndigheterna. I alla förslag där förenklingen innebär e-tjänster tillkommer dock kostnaden för myndigheterna för att bygga sådana system. Utvecklingen av sådana system måste därför var för sig bedömmas om det är ekonomisk motiverade.

En allmän rättviseprincip är att det är förorenaren som ska betala: PPP (Polluter Pays Principle). I förslaget finns många åtgärder som syftar till att minska lantbrukets miljöpåverkan. Det handlar exempelvis om att minska näringsläckaget från åkermarken eller minska användningen av växtskyddsmedel. De här åtgärderna är inte förenliga med PPP. Däremot är samtliga åtgärder inom biologisk mångfald förenliga med principen.

För produktionen av positiva externa effekter och vem som ska stå för kostnaden att tillhandahålla dessa finns motsvarande rättviseprincip, PCP (Producer Compensation Principle). PCP föreskriver att samhället ska ersätta motsvarande värde av de kollektiva nyttigheter som produceras, vilket alltså är något annat än bidrag och subventioner.

5.2 Åtgärdsbeskrivningar och teknisk analys

5.2.1 Kunskapsöverföring, informationsinsatser

5.2.1.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att verka för att nå landsbygdsprogrammets mål genom att öka kompetensen hos landsbygdens företagare samt underlätta genomförandet av övriga åtgärder i landsbygdsprogrammet. I sin helhet ska åtgärden verka för en hållbar ekonomisk, ekologisk och social utveckling av landsbygden.

5.2.1.2 Beskrivning av åtgärden

Åtgärden består av informationsinsatser, kunskapsöverföring och kompetensutveckling. Kompetensutveckling innebär utveckling av en persons kunskap, förmåga och attityd till förändrat beteende eller ökad aktivitet.

Stöd inom åtgärden kan ges för

- aktiviteter som har deltagare och deltagardagar som resultat. Det är exempelvis kurser, rådgivningar, erfarenhetsutbyten, studieresor, exkursioner och mässor.
- förutsättningsskapande aktiviteter som exempelvis att ta fram informationsmaterial, kurslitteratur och pedagogiska verktyg samt att anlägga demonstrationsobjekt, föra ut forskningsresultat och organisera nationella satsningar där många aktörer deltar.

Insatser inom kompetensutveckling bör ha som mål att stärka näringarnas konkurrenskraft. Aktiviteter kan handla om exempelvis företagsutveckling, innovation, konkurrenskraft, Matlandet, Skogriket, EU:s miljömål, Sveriges 16 miljömål, biologisk mångfald, klimat, förnybar energi, attraktiv landsbygd; friluftsliv, arbetsmiljö, djurskydd, djurhälsa, hållbart brukande, hållbart skogsbruk, kulturmiljö, jämställdhet, social integration, ekologisk produktion, vattenvård, växtskydd, växtnäring, vattenkvalitet.

5.2.1.3 Målgrupp

Den som ordnar kompetensutveckling kan söka och få stöd.

Målgruppen, dvs. de som gynnas av åtgärden är personer som är verksamma inom jordbrukssektorn inklusive trädgård och renskötsel, skogssektorn, livsmedelssektorn och markförvaltning eller verksamma i andra företag på landsbygden som är mikroföretag eller småföretag.

5.2.1.4 Villkor för sökande

Den sökande

- ska bifoga en projektplan i ansökan om stöd
- ska redovisa projektets verksamhet, resultat och ekonomi i en projektrapport
- kan inte få stöd till verksamhet som är en del av den normala utbildningen på högstadienivå eller högre.

5.2.1.5 Indikatorer

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	Antal kronor i stöd	X miljoner kronor
Produktion	Antal deltagare	X personer
	Antal deltagardagar	X dagar (1 dag = 8 timmar)
Resultat	Kunskapsökning och attityd till beteendeändring	70 % av deltagare med registrerade personnummer upplever en kunskapsökning. 40 % av deltagarna med registrerade personnummer upplever en förändrad attityd.
Effekt	Förändrat beteende och ökad aktivitet	Faktisk beteendeförändring och ökad aktivitet är svår att mäta och härleda till en enskild aktivitet. Metod bör utvecklas.

5.2.1.6 Prioriteringar

De ansökningar som beviljas ska vara förenliga med något av landsbygdsprogrammets tre mål och något av de sex prioriterade områdena.

Förutom kompetensutveckling som kan verka direkt mot målen för landsbygdsprogrammet är det också viktigt med kompetensutveckling som stödjer andra åtgärder i landsbygdsprogrammet.

Stödmöjligheten bör erbjudas både på nationell och på regional nivå. Det bör finnas gemensamma nationella strategier och prioriteringar för sådant som behöver göras i hela landet såväl som regionala anpassningar av ämnesområden och arbetsätt. Det bör finnas en tydlig koppling mellan nationella prioriteringar och regionala prioriteringar för ämnen som är gemensamma för hela landet.

Jordbruksverket, Skogsstyrelsen, länsstyrelsen eller Sametinget tar fram strategier med nationella eller regionala prioriteringar.

5.2.1.7 Stödbelopp

Stödbeloppet kan vara mellan 20 till 100 procent av stödberättigande kostnader. Andelen kan variera för olika beslut om stöd enligt myndighetens prioritering.

Stödnivån är varierad eftersom förutsättningarna är så olika för olika ämnesområden och anordnare. Den undre nivån på 20 procent är för att administrativa kostnader inte ska bli för stora jämfört med stödbeloppet.

Det går att ersätta kostnader på följande sätt:

- Faktiska kostnader för att ordna (organisera och leverera) insatsen.
- I EU:s nya förordning ges möjlighet till förenkling. Det innebär att stöd kan ges som schabloner och standardkostnader, så som för eget arbete och indirekta kostnader. Om insatsen ger upphov till indirekta kostnader bör ersättning vara enligt artikel 58 i förslaget till EU:s fondgemensamma förordning (GSR), dvs. schablon på högst 15 procent respektive högst 20 procent om de beräknats efter en rättvis eller kontrollerbar metod.

5.2.1.8 Koppling till andra åtgärder

Kompetensutveckling är mycket viktigt för att öka effekten av andra åtgärder i landsbygdsprogrammet. T.ex. olika typer av investeringar blir bättre utformade och utförda i kombination med kompetensutveckling.

Kompetensutveckling bidrar till en ökad förståelse för landsbygdsprogrammets olika mål. Inom områden där det inte finns lämpliga åtgärder är kompetensutveckling särskilt viktigt.

5.2.1.9 Samhällsekonomisk effektivitet

För att näringarna ska utvecklas är det viktigt att målgruppen är med i kunskapssamhället, det främsta sättet att stödja det än genom kompetensutveckling. Vikten av ny information och kunskap uttrycks tydligt i den första prioriteringen för landsbygdsprogrammet, uppmuntra till kunskapsöverföring och innovation inom jord och skogsbruk.

Information och kompetensutveckling är även viktig för att andra åtgärder i landsbygdsprogrammet ska fungera kostnadseffektivt. De som söker stöd för t.ex. miljöinvesteringar behöver tillgång till information och rådgivning för att insatsen ska bli så effektiv som möjligt. I en utvärdering är det svårt att skilja på nyttoeffekt från investeringen och från kompetensutvecklingen, men det finns uppenbara synergier.

Kunskapsöverföring och informationsinsatser förstärker effekten av åtgärder som syftar till att minska utsläpp, stärka och bevara biologisk mångfald, öka resurseffektivitet, anpassa till klimatförändringar och bidra till energiomställning i samhället.

Jord- och skogsbruk har en viktig roll i omställningen till ett hållbart samhälle ifråga om energi såväl som resurseffektivitet och minskade utsläpp av växthusgaser. Liksom inom flera andra delar av miljöområdet finns ett stort behov av att bygga upp och föra ut ny kunskap. Inom klimatområdet behövs ett ökat fokus på anpassning till klimatförändringar både inom jord- och skogsbruk och minskade utsläpp framförallt inom jordbruks-och trädgårdssektorn.

Information och kompetensutveckling är också effektiva arbetssätt där det inte är lämpligt att gå in med andra typer av åtgärder eller när de ekonomiska möjligheterna för andra åtgärder är begränsade. I en situation där det finns begränsat med stödpengar och där deltagarnas egna upplevda nytta ligger relativt nära samhällsnyttan är kompetensutveckling särskilt effektivt, eftersom man når många med relativt små resurser.

I de fall den önskade samhällsnyttan ligger långt från deltagarens egna upplevda nytta är kompetensutveckling en åtgärd som faktiskt kan öka förståelsen och acceptansen hos målgruppen.

Inom åtgärden är det effektivt att göra nationella förberedelser av satsningar som är aktuella i hela landet, medan genomförandet kan göras både av regionala och nationella aktörer. D.v.s. för satsningar som till exempel Greppa näringen ger det en god kostnadseffektivitet och kvalitet, när informationsmaterial och förberedelser organiseras av Jordbruksverket, medan rådgivningar och kursaktiviteter genomförs av lokala organisationer, både privata och offentliga.

5.2.1.10 Resultat i nuvarande program

Kompetensutveckling är en bred åtgärd med stor efterfrågan och goda resultat i det nuvarande landsbygdsprogrammet. Efterfrågan för projektstöd har varit stor och det har flera gånger skjutits till pengar till kompetensutvecklingen genom programändringar. I dagsläget är 96 procent av stödbudgeten för nuvarande åtgärd 111 beviljad vilket visar på en god anslutning. Det har genomförts flera systematiska deltagarenkäter av både Jordbruksverket och Skogsstyrelsen som visar goda resultat när det gäller deltagarnas nöjdhet, bedömd kunskapsökning och benä-

genhet till ökad aktivitet och förändrat arbetssätt. Se Jordbruksverkets rapport 2010:30 och 2011:39 om resultaten från enkäter till deltagare för hela landsbygdsprogrammet. Denna bild stämmer även väl överens med det uppföljningsarbete som Skogsstyrelsen gjort för den egna verksamheten och projektrapporter från stora externa projekt.

Systematisk uppföljning med enkäter går att göra för aktiviteter som exempelvis kurser och rådgivningar där deltagarna redovisar personnummer. Breda informationsinsatser som framtagande av studiematerial eller deltagande på utställningar, mässor och fältvandringar är också en betydande del av verksamheten, men den är svårare att utvärdera. Till stor del är det samma anordnare för dessa aktiviteter som för kurserna och rådgivningarna, så det är rimligt att anta att bemötande och sakkunskap hos anordnaren är likvärdigt.

Utfallet av deltagare och deltagardagar har varit gott. I dagsläget har alla typer av aktiviteter omfattat cirka 580 000 deltagare under cirka 390 000 deltagardagar à 8 timmar. Tabellen nedan beskriver storleksordningen på beviljade insatser och utbetalda pengar. Jämförelse mellan stödmedel, deltagare och dagar kan bara göras grovt eftersom det inte finns några krav på utföraren att registrera deltagare inför delutbetalningar. Förutsättningsskapande verksamhet går inte att mäta i deltagare och dagar.

Tabell 2 Resultat kompetensutveckling i nuvarande landsbygdsprogram

Resultat i form av deltagare och beslutade offentliga stödmedel				
Statistik t.o.m. 2011	deltagare för alla aktivitetstyper		beslut om stöd	beslut om utbetalning
	antal deltagare, tusen	dagar à 8 timmar, tusen	miljoner kronor	miljoner kronor
åtgärd 111 jordbruk	389	211	1 370	635
åtgärd 111 skogsbruk	138	112	404	75
åtgärd 114 tvärvillkor	6	3	53	17
åtgärd 331 landsbygd	52	63	333	122
totalt	585	389	2 160	849

5.2.1.11 Förenkling

De möjligheter som nya förordningen ger till förenklingar bör utnyttjas. Det innebär att ge stöd i form av schabloner och standardkostnader, så som för eget arbete och indirekta kostnader.

För Jordbruksverket, Skogsstyrelsen och länsstyrelsen är det en förenkling att enbart den som ordnar kompetensutveckling kan få stöd eftersom små ansökningar kan kosta lika mycket att administrera som stödbeloppet är. Detta påverkar inte effekten av kompetensutvecklingen i stort eftersom det allra mesta redan i dagens landsbygdsprogram bedrivs i projektform av rådgivarorganisationer, branschorganisationer och myndigheter. Små företagsstöd till kompetensutveckling som lever upp till kraven på dokumentation och kontrollerbarhet upplevs i dag som byråkratiska av de som söker.

De möjligheter som nya förordningen ger till förenklingar bör utnyttjas. Det innebär att ge stöd i form av schabloner och standardkostnader, så som för eget arbete. Enskilda firmor som driver projekt kan exempelvis inte visa på en utbetald kostnad för eget arbete. Inom flera områden finns det önskemål att använda scha-

bloner och standardkostnader för exempelvis medlemmarnas arbete i föreningar. Detaljerna kring dessa standardkostnader och schabloner är inte färdiga i dagsläget utan behöver kompletteras under året. Sker ingen komplettering är det faktisk kostnad enligt förslaget till programtext som gäller.

Att ge stöd för indirekt kostnad enligt en schablon är en förenkling jämfört med dagens projektstöd. En schablon för indirekta kostnader på 15 procent av lönekostnaden minskar utredningsarbetet vid beslut om stöd för den sökande och för myndigheten. Schablonen minskar även väsentligt risken för sanktioner jämfört med i dag vilket ger den sökande en ökad rättsäkerhet. I dag kan det bli sanktion om den beräknade OH-kostnaden inte stämmer jämfört med det verkliga utfallet. Schablonen bör vara lika för alla typer av projektstöd i det svenska landsbygdsprogrammet. En schablon för indirekta kostnader med 15 procent av direkt personalkostnad är möjlig enligt artikel 58 i förslaget till EU:s fondgemensamma förordning (GSR).

En förenkling för länsstyrelsen, Jordbruksverket och Skogsstyrelsen är att ge enkla gemensamma urvalskriterier som handläggaren kan använda vid värderingen av ansökningar. Exempel på bedömningar är hur angelägna de är för att nå målen, en annan är hur man bedömer kostnadseffektivitet.

För att det ska bli enkelt att arbeta med projekt är det lämpligt att följa något av följande sätt att driva projekt. I dag finns det många olika sätt att strukturera projekt. Exemplen nedan är vägledande och de tar hänsyn både till det nationella och till det regionala, både till det standardiserade och till det nischade. Projekttyper som kan ersätta behovet av många små ansökningar minskar den administrativa bördan för myndigheten och målgruppen radikalt.

Inom jordbrukssektorn finns det behov av en tydligare struktur och tydligare koppling mellan nationella kunskapsprojekt, regionala projektsatsningar, rådgivare och lantbrukare som deltar i dagens kompetensutveckling. Det är viktigt att olika projekts erfarenheter och resultat förvaltas på bästa sätt efter projektavslut och att kunskapen och framtagna metoder på ett effektivt sätt sprids till fler aktörer i hela landet.

Exempel på arbetsformer som används i nuvarande landsbygdsprogram sammanfattas kort här:

- Kompetensutvecklingsprojekt där anordnaren själv genomför utbildningen eller rådgivningen. Detta är den vanligaste projekttypen både för offentliga och privata anordnare.
- Projekt där stödmyndigheten administrerar upphandling av utbildningar för bestämda ändamål. I många fall är det effektivare för länsstyrelsen att upphandla en kurs än att hantera många små ansökningar. Detta arbetssätt är bra när det finns en specifik efterfrågan från deltagarna men ingen aktör som själv vill driva ett projekt. Dessa projekt kan eventuellt kompensera för att det inte längre är möjligt för deltagaren att själv köpa sig en kurs. Upphandlingsslagstiftningen måste naturligtvis följas.
- Projekt som betalar ut ett bestämt belopp till kurshållaren eller rådgivaren för varje deltagare som varit på kurs eller rådgivning. Projekttypen är lik upphandlingsprojekt men det är möjligt att ha både privata och offentliga projektägare eftersom både innehåll och belopp är specificerat i beslut om stöd.

Projektägaren är ansvarig för att innehållet i kompetensutvecklingen håller rätt kvalitet. Denna projekttyp ger bra möjlighet för många mindre utbildare att delta på lika villkor till en bråkdel av den administrativa börda som många små ansökningar ger. Exempel på projekt är Säker Skog som betalar kursledaren 2 000 kronor för varje godkänt motorsågskörkort. Fakturan mellan kursdeltagare och kurshållare är den faktiska kostnad som gör att projektet kan betala ut det fastställda beloppet till kurshållaren. Ett annat exempel är fokuskurser för mjölkproducenter, där projektägaren Svensk Mjölk betalar ut ett fast belopp per deltagare till kurshållaren.

- Projekt där många organisationer samverkar och har en tydlig arbetsfördelning. Ett exempel är Greppa näringen där förberedelser, samordning och utförande sker genom flera olika aktörer på nationell och regional nivå. Greppa Näringen är ett samarbete mellan Jordbruksverket (projektägare), länsstyrelser och LRF. Projektet erbjuder rådgivning till lantbrukare i rådgivningsmoduler inom olika ämnesområden. Länsstyrelsen sköter upphandling av rådgivning som sedan utförs av rådgivare med olika kompetenser. Länsstyrelsen erbjuder även kurser och grupprådgivning inom vissa områden. Projektet publicerar löpande forskningsnyheter via internet till cirka10 000 deltagare. En viktig del i projektet är utbildning av rådgivare och utveckling av rådgivningsunderlag och rådgivningsverktyg inom olika ämnesområden.
- Förutsättningsskapande insatser för att göra abstrakt kunskap mer tillgänglig, att synliggöra lovande exempel eller att utveckla gemensamma kursstandarder och pedagogiska verktyg för en bransch.

5.2.1.12 Acceptans

Förslaget i sin helhet är mycket likt det nuvarande projektstödet för kompetensutveckling (åtgärd 111, 331). Kompetensutvecklingen är mycket uppskattad både av deltagarna och av de som anordnar projekt, så detta förslag kommer sannolikt accepteras av både anordnare och deltagare.

Det nya förslaget till rådsförordning innebär att det bara är anordnaren som kan få stöd och det kan missgynna små och nyskapande nischer där det inte finns någon som ordnar kompetensutveckling.

Redovisningen av kostnader är krävande för både den som söker och för handläggande myndighet, och detta styrs mycket av kommissionens krav på total dokumentation av kostnader som är svåra att påverka.

För små och nyskapande nischer där det inte finns någon som anordnar kompetensutveckling kan de nya reglerna vara missgynnsamma. Ett alternativ till det nuvarande företagsstödet är att stödmyndigheterna får i uppgift att upphandla kompetensutveckling inom ramen för egna projekt för att möta behovet inom små och nyskapande nischer. Den som behöver en utbildning som är svår att upphandla kan kontakta en anordnare som söker stöd.

5.2.1.13 Budgeteffekt

Det finns ingen undre gräns på rambudget för att kompetensutvecklingen ska vara verkningsfull eftersom behållningen är upp till den person som deltar. Exemplen på kostnad för hela målgrupper, visar att dagens nivå på rambudget skulle kunna utökas väsentligt, målgruppen skulle ändå bara beröras någon eller ett par gånger under programperiodens sju år.

I dagsläget är det ingen prioritering gjord av hur angelägen olika målgrupper eller delar av målgrupper är.

Förutsättningarna för jordbruk och skogsbruk skiljer sig åt inom kompetensutvecklingen. I jordbruket är informationsarbete och kompetensutveckling viktiga komplement till andra statliga stödformer. Svenska skogspolitiken bygger på frihet under ansvar med begränsade statliga stöd, vilket gör att informativa styrmedel som kurser och rådgivning, som ger skogsbrukarna förutsättningar att ta samhällsnyttiga beslut, har stor betydelse för att nå målen.

Här nedan beskrivs ett sätt att göra koppling mellan budget och indikatorer. Sättet att räkna nedan ger samma möjlighet till blandning av kurser, rådgivningar, mässor, fältvandringar och förutsättningsskapande informationsarbete i nästa program som det varit i nuvarande landsbygdsprogram.

Den beräkningsgrund som används här för att koppla deltagare och dagar till pengar beräknas utifrån aktiviteter som kurser och rådgivning där man registrerar personnummer. Det är rimligt att anta att den statistiken är bättre än statistiken för t.ex. mässor eftersom det är svårt att uppskatta antalet besökare i en viss monter samt den tid som en genomsnittlig deltagare ägnat åt den aktivitet som fått stöd.

Beräkningen bygger på alla slutredovisade projekt eftersom de har en koppling mellan stödmedel, deltagare och dagar. Underlaget för beräkningen är på cirka 80 000 deltagare.

Cirka hälften av alla deltagare i kompetensutveckling har registrerats med hjälp av personnummer. Det betyder att kostnaden på 7 000 kronor per deltagare bär kostnaden för en deltagare med personnummer en deltagare utan personnummer och det förutsättningsskapande informationsarbete som görs inom åtgärden i dag.

Deltagarkostnaden är 7 000 kronor per deltagare. I detta ingår även kostnaden för deltagare utan personnummer och förutsättningsskapande arbete.

Kostnaden är 6 500 kronor per deltagardag à 8 timmar för en deltagare med personnummer. Då ingår även kostnader för deltagare utan personnummer, andra registrerade samt förutsättningsskapande arbete.

Den potentiella storleken på målgrupper är 80 000 jordbrukare, 350 000 skogsbrukare, 130 000 anställda i andra mikroföretag och 130 000 anställda i små företag på landsbygden.

För att nå en population av målgruppens storlek med aktiviteter som kurs och rådgivning där personnummer registreras krävs stöd enligt nedan. Detta stöd räcker till för en deltagare med personnummer en deltagare utan personnummer och förutsättningsskapande arbete med liknande andel som i nuvarande landsbygdsprogram.

För jordbruk blir det cirka 80 000 personer x 7 000 kronor/person
= 560 miljoner kronor.

För skogsbruk blir det cirka 360 000 personer x 7 000 kronor/person
= 2 520 miljoner kronor.

Verksamma i livsmedelsföretag eller övriga företag på landsbygden som är mikroföretag och småföretag kan även ingå i åtgärder som stöds av den regionala fonden och den sociala fonden.

För anställda i mikroföretag på landsbygd (osäker statistik) blir det

130 000 personer x 7 000 kronor/person = 910 miljoner kronor.

För anställda i småföretag på landsbygden (osäker statistik) blir det

130 000 personer x 7 000 kronor/person = 910 miljoner kronor.

Verksamma i livsmedelsföretag inkluderas i övriga mikro- och småföretag på landsbygden.

Åtgärden har koppling till andra åtgärder i landsbygdsprogrammet. Detta behöver räknas vidare på när omfattningen av t.ex. miljöinvesteringar och andra åtgärder blir mer tydlig. Det går att anta att en viss andel av de personer som söker andra åtgärder behöver rådgivning, kurs eller annan information. En genomsnittlig kostnad på 7 000 kronor per person enligt ovan är rimlig för beräkningar för hela åtgärder i landsbygdsprogrammet. För mer detaljerade bedömningar blir det tydligt att variationen på verklig kostnadsnivå kan vara ganska olika för olika ämnesområden, arbetssätt och målgrupper.

5.2.2 Rådgivningstjänster för jord- och skogbruk

5.2.2.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att bygga upp ett system för jord- och skogsbruksrådgivning samt främja fortbildning av rådgivare som verkar inom detta. Jord- och skogsbruksrådgivningen är också viktig för att underlätta för företagaren att förstå och leva upp till stödregler och krav inom den gemensamma politiken.

5.2.2.2 Beskrivning av åtgärden

Åtgärden innebär att inrätta ett system för rådgivning angående markskötsel och jord- och skogsbruksdrift, som ska hanteras av ett eller flera utsedda organ. Den som ordnar rådgivningen är den som får stödet. Rådgivningen kommer att delas in i olika moduler. Målgruppen ska kunna välja de rådgivningsmoduler som är relevanta för det egna företaget. Insatser inom kompetensutveckling bör ha som mål att stärka näringarnas konkurrenskraft.

Stöd för rådgivningen till jord- och skogsbrukare kan ges inom följande områden:

- Tvärvillkorsrådgivning om verksamhetskrav och skötselkrav.
- Utbildning om förgröningen och villkoren om jord- och skogsbruksverksamhet för att få gårdsstöd.
- Utbildning med koppling till åtgärder i landsbygdsprogrammet och EU-direktiv inom jord- och skogsbruk om klimat, biologisk mångfald, vattenskydd, anmälan om djur- och växtsjukdomar samt kunskapsöverföring om innovationer och samarbete som föreskrivs i bilaga 1 i EU:s förslag till finansiell förordning för CAP.
- Rådgivning om hållbar utveckling av den ekonomiska verksamheten för lantbrukare som deltar i stödordningen för småbrukare enligt avdelning V i EU:s förordning om direktstöd.
- I tillämpliga fall, rådgivning om arbetarskydd som grundar sig på unionslagstiftningen.

Stöd kan också ges för att främja fortbildning av rådgivare.

5.2.2.3 Målgrupp

Den som ordnar rådgivningen kan få stöd. Stödmottagarna ska utses genom ansökningsomgångar.

Målgruppen för jord- och skogsbruksrådgivningen, det vill säga de som har nytta av rådgivningen, är jordbrukare och skogsbrukare. Jord- och skogsbruksrådgivningen är frivillig för målgruppen.

5.2.2.4 Villkor för sökande

- De som är rådgivare ska godkännas av Jordbruksverket eller Skogsstyrelsen. Myndigheten eller organet som utsetts att erbjuda rådgivning ska ha lämpliga resurser i form av regelbundet utbildad och kvalificerad personal och erfarenhet av rådgivning samt tillförlitlighet inom de områden där de erbjuder rådgivning.

- Den sökande ska bifoga en projektplan i ansökan om stöd.
- Den sökande ska redovisa verksamhet, resultat och ekonomi i en projektrapport.
- Den sökande kan inte få stöd till verksamhet som är en del av den normala utbildningen på högstadienivå eller högre.

5.2.2.5 Indikatorer

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	Antal kronor i stöd	X kronor
Produktion	Antal deltagare	X personer
	Antal deltagardagar	X dagar (1 dag = 8 timmar)
Resultat	Kunskapsökning och attityd till beteendeändring	X % av deltagare med registrerade personnummer upplever en kunskapsökning. X % av deltagarna med registrerade personnummer upplever en förändrad attityd.
Effekt	Förändrat beteende och ökad aktivitet	Faktisk beteendeförändring och ökad aktivitet är svår att mäta och härleda till en enskild aktivitet. Metod bör utvecklas.

5.2.2.6 Prioriteringar

Jord- och skogsbruksrådgivningen ska finnas tillgänglig för målgruppen i hela landet.

Jordbruksverket och Skogsstyrelsen gör nationella prioriteringar.

5.2.2.7 Stödbelopp

Stödbeloppet kan uppgå till 100 procent av de stödberättigande kostnaderna.

Det går att ersätta kostnader på följande sätt:

- Faktiska kostnader för att ordna (organisera och leverera) jord- och skogsbruksrådgivningen.
- I EU:s nya förordning ges möjlighet till förenkling. Det innebär att stöd kan ges som schabloner och standardkostnader, så som för eget arbete och indirekta kostnader. Om insatsen ger upphov till indirekta kostnader bör ersättning vara enligt artikel 58 i förslaget till EU:s fondgemensamma förordning (GSR), dvs. schablon på högst 15 procent respektive högst 20 procent om de beräknats efter en rättvis eller kontrollerbar metod.

5.2.2.8 Koppling till andra åtgärder

Åtgärden ska bidra till att underlätta för jordbrukare och skogsbrukare att fullgöra övriga åtaganden inom den gemensamma politiken. De ska, genom åtgärden, få ökad kunskap och förståelse för hur de kan bidra till att nå ett eller flera mål på ett så effektivt och enkelt sätt som möjligt.

5.2.2.9 Samhällsekonomisk effektivitet

Åtgärden bör renodlas så att den endast består av tydligt fastställda rådgivningsmoduler utifrån de krav som ställs i artikel 12–14 i EU:s förslag till finansiell förordning för CAP samt rådgivning om arbetarskydd. Det mest kostnadseffektiva är att all övrig kompetensutveckling genomförs inom landsbygdsförordningens artikel 15 för att undvika parallella system för samma verksamhet.

Om rådgivningen får en omfattning motsvarande dagens tvärvillkorsrådgivning är det mest kostnadseffektivt att Jordbruksverket är beslutande myndighet för hela denna åtgärd. Det minskar de fasta administrativa kostnaderna för att hantera stödsystemet. Skogsstyrelsen kan vara delaktig i att utforma innehållet i en rådgivningsmodul för skogsbruk. Skogsstyrelsen bör även kunna vara utförare av rådgivning. De områden som framförallt är aktuella för skogsbruket är utbildning med koppling till åtgärder i landsbygdsprogrammet och de relevanta skyldigheterna i enlighet med art- och habitatdirektivet, fågeldirektivet och vattenmiljödirektivet. Eftersom skogsektorn berörs mycket lite av EU-stöd i dag är det inte säker att det finns privata utförare för denna rådgivning i hela landet.

Myndigheternas jord- och skogsbruksrådgivningen ska hållas åtskild från kontrollverksamheten. De utsedda privata rådgivningsorganisationerna ska följa sekretesslagstiftningen om inte annat föreskrivs i den nationella lagstiftningen enligt artikel 13.2 i EU:s förslag till finansiell förordning för CAP.

Det pågår diskussioner i rådsarbetsgruppen för EU-kommissionens förordning om stöd till landsbygdsutveckling om vad som ska rymmas inom artikel 15 respektive 16. Det har framkommit att kommissionens tanke med de två artiklarna är att all enskild rådgivning till företagen ska genomföras inom artikel 16 och all annan kompetensutvecklingsverksamhet såsom kurser, demonstrationer, förutsättningsskapande aktiviteter ska genomföras inom artikel 15. I Sverige har vi sett kompetensutvecklingen som en helhet där det är viktigt att kunna erbjuda olika typer av aktiviteter utifrån det enskilda företagets behov. För företagaren är det många gånger en process att komma fram till ett beslut om en förändring eller en åtgärd i företaget. I den processen kan det behövas olika typer av kompetensutvecklingsinsatser, t.ex. fältvandringar, spridning av goda exempel, rådgivning på företagsnivå och fördjupningskurser.

Vårt förslag går ut på att hålla ihop kompetensutvecklingen så att den i så stor utsträckning som möjligt genomförs inom artikel 15. Det leder till en enklare administrativ hantering som ger ökad flexibilitet och förhindrar inlåsningseffekter av pengar. Om detta inte är möjligt behöver vi utnyttja artikel 16 a för enskild rådgivning som inte ingår i jordbruksrådgivningen (kopplad till artikel 12 i förordning KOM (2011) 628) samt artikel 16 c för fortbildning av rådgivare. Målgruppen i artikel 16 utvidgas så att den förutom jordbrukare och skogsbrukare även omfattar företagare med små och medelstora företag på landsbygden samt rådgivare. Rådgivningen får därmed också omfatta andra frågor som anknyter till företagets ekonomiska prestanda samt jordbruks- och miljöprestanda.

Åtgärden ska bidra till att underlätta för jordbrukare och skogsbrukare att följa lagkrav inom den gemensamma jordbrukspolitiken. Med hjälp av välutbildade rådgivare får lantbrukare ökad kunskap och förståelse för hur de kan bidra till att nå ett eller flera av målen om klimat, miljö och innovation i landsbygdsprogrammet på ett så effektivt och enkelt sätt som möjligt.

Åtgärden ökar effekten av andra åtgärder i programmet som bidrar till minskade utsläpp till miljön, biologisk mångfald, ökad resurseffektivitet, anpassning till klimatförändringar och energiomställning i samhället. Jord- och skogsbruk har en viktig roll i omställningen till ett hållbart samhälle ifråga om energi såväl som resurseffektivitet och minskade utsläpp av växthusgaser. Liksom inom flera andra delar av miljöområdet finns ett stort behov av att bygga upp och föra ut ny kunskap. Inom klimatområdet behövs ett ökat fokus på anpassning till klimatförändringar både inom jord- och skogsbruk och minskade utsläpp framförallt inom jordbruks- och trädgårdssektorn.

5.2.2.10 Resultat i nuvarande program

Åtgärden är delvis ny.

Resultat från nuvarande tvärvillkorsrådgivning (åtgärd 114), ackumulerat utfall för perioden 2007–2010 samt procent av uppsatt mål för hela programperioden (4 av 7 år cirka 60 procent):

- Omfattning: Antal deltagare i olika aktiviteter: 2 492 (59 procent). Antal utbildningsdagar: 1 819 (29 procent).
- Resultat: Antal deltagare som framgångsrikt fullföljt en utbildningsaktivitet är: 1 944 (46 procent).

Sammanfattningsvis är antal deltagare i nivå med planen medan antal utbildningsdagar och antal deltagare som framgångsrikt fullföljt en utbildningsaktivitet lägre än i planen.

Utbetalat belopp för tvärvillkorsrådgivningen 2007–2011 är 10 693 891 kronor.

Antal deltagare inom tvärvillkorsrådgivningen 2007–2011 är 2 711 deltagare.

Genomsnittlig kostnad för en tvärvillkorsrådgivning är 3 945 kronor. Detta utgör 70 procent av den totala rådgivningskostnaden eftersom lantbrukaren betalar 30 procent av den totala kostnaden. Den totala kostnaden är därmed 5 635 kronor.

SCB har gjort en enkätundersökning om åtgärden kompetensutveckling i nuvarande landsbygdsprogram på uppdrag av Jordbruksverket (Jordbruksverkets rapport 2010:30). Över hälften av de svarande som fått tvärvillkorsrådgivning menade att rådgivningen åtminstone i viss utsträckning bidragit till att de förändrat sättet att arbeta på gården respektive börjat arbeta mer miljövänligt. Två av tre har utvecklat sin verksamhet till följd av rådgivningen. Främst gäller detta skötselkrav på jordbruksmark (52 procent), djurskydd (38 procent) samt växtodlingsfrågor (36 procent). Det är också inom dessa tre områden man anser att rådgivningen varit till mest nytta.

Därmed kan en tvärvillkorsrådgivning med en genomsnittlig kostnad på 5 600 kronor anses vara ett kostnadseffektivt sätt att uppnå de resultat som enkäten visar om förändrat beteende.

5.2.2.11 Förenkling

Det förenklar jordbrukare och skogsbrukare, att de inte själva ska söka stöd eftersom det är den som ordnar rådgivningen som ska söka stöd.

Det förenklar för de rådgivarorganisationer som har verksamhet i mer än ett län att de ska söka stöd hos Jordbruksverket eller Skogsstyrelsen.

Det förenklar för Jordbruksverket och Skogsstyrelsen att endast den som ordnar kompetensutveckling kan få stöd. Att det ska finnas gemensamma urvalskriterier vid ansökan förenklar för handläggare.

Det förenklar för sökande och för myndigheterna, både vid ansökan och vid ansökan om utbetalning, om det är möjligt att tillämpa ett fast pris per rådgivningsmodul.

5.2.2.12 Acceptans

I nuvarande landsbygdsprogram är tvärvillkorsrådgivningen känd och har acceptans. I det nya programmet kommer jord- och skogsbruksrådgivningen delas in i olika moduler. Målgruppen för jord- och skogsbruksrådgivningen ska kunna välja de moduler som är relevanta för det egna företagets situation. Målgruppen får använda jord- och skogsbruksrådgivningen på frivillig basis, oavsett om de får stöd inom ramen för den gemensamma jordbrukspolitiken, inklusive landsbygdsutveckling, eller inte.

5.2.2.13 Budgeteffekt

Kompetensutveckling och rådgivning blir än viktigare om den totala budgeten blir mindre i det nya landsbygdsprogrammet. Om andra åtgärder får en mindre omfattning eller tas bort helt blir kompetensutveckling och rådgivning det verktyg som återstår för att nå uppsatta mål.

Kostnaderna bör bli störst i början av programperioden. Det är i nuläget svårt att bedöma hur omfattande åtgärden kommer att bli. Det beror bland annat på inom vilken artikel, 15 eller 16, i landsbygdsförordningen man bedömer det mest lämpligt att genomföra rådgivning om integrerat växtskydd och vattenkvalitet.

För perioden 2007–2011 i nuvarande landsbygdsprogram var det utbetalade beloppet för tvärvillkorsrådgivningen 10 693 891 kronor med 2 711 deltagare.

5.2.3 Investeringar inom jord- och skogsbruket

5.2.3.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att

- verka för en ökad konkurrenskraft hos jordbruks-, rennärings- och trädgårdsföretag inklusive ökad konkurrenskraft inom livsmedelsproduktion och förädling och förbättra jordbruksföretagens möjlighet att överleva
- underlätta generationsskifte inom jordbruks-, rennärings- och trädgårdssektorn
- effektivisera energianvändningen inom jordbruket och vid livsmedelsbearbetning samt främja tillgång till och användning av förnybara energikällor
- främja resurseffektivitet och en omställning i jordbruket till en koldioxidsnål och klimattålig ekonomi genom att stödja investeringar som minskar negativ påverkan av klimatet och investeringar för en anpassning till ett förändrat klimat
- verka för förbättrad infrastruktur och ekonomisk rationell arrondering av jord- och skogsbruket
- genom icke-produktiva investeringar främja miljövänligt jordbruk, minska näringsläckage från jordbruket samt öka den biologiska mångfalden.

5.2.3.2 Beskrivning av åtgärden

Åtgärden är ett företagsstöd.

Stödet kan beviljas för

- förbättring av jordbruksföretagets generella kapacitet
- att påskynda anpassning till nya förutsättningar på marknaden
- att göra det lättare för unga jordbrukare att starta eller ta över ett jordbruk och genomföra en strukturanpassning i sina jordbruksföretag
- förädling, försäljning och utveckling av produkter från jordbruk inklusive rennäring och trädgårdsnäring
- ökad djurvälfärd
- ökad miljö- och klimatvänlig produktion, inklusive ökad tillgång till och användning av förnybar energi samt anpassning till nya klimatförutsättningar
- förbättring av struktur på skogsfastighet, dock ej markköp.

5.2.3.3 Målgrupp

Målgrupper är

- jordbruks-, trädgårds- och renskötselföretag som investerar inom primärproduktionen.
- mikroföretag samt små och medelstora företag som investerar i förädling eller saluföring av produkter som omfattas av bilaga 1 till fördraget (utom fiskeprodukter). De framställda produkterna behöver inte omfattas av bilaga 1.
- skogsägare som förbättrar arrondering av fastigheten.

5.2.3.4 Villkor för sökande

- Tillsammans med ansökan ska sökanden skicka en affärsplan som visar företagets ekonomiska bärkraft och insatsens påverkan på företagets utveckling.

- För insatser inom förnybar energi och klimat ska sökanden i stället för affärsplanen skicka en energiplan.
- För investeringar som förbrukar energi när de används ska affärsplanen eller energiplanen innehålla en energideklaration.
- För investeringar i förädling, saluföring eller utveckling av jordbruksprodukter ska huvudråvarorna omfattas av bilaga 1 till fördraget. De framställda produkterna behöver inte omfattas av bilaga 1.
- För att få stöd ska sökanden ha de tillstånd och godkännanden som krävs för investeringen.
- En sökande kan få högre stödprocent endast om alla följande kriterier är uppfyllda:
  - Minst en ägare i jordbruksföretaget ska vara under 40 år vid ansökningstillfället.
  - Ansökan ska avse det jordbruks-, trädgårds- eller renskötselföretaget som den unga jordbrukaren för första gången etablerat sig i.
  - Ansökan om stöd ska komma in senast 3 år efter att den unga ägaren (jordbrukaren) för första gången har etablerat sig som ägare till företaget.
  - Den unga ägaren ska inte ha fått startstöd under föregående programperiod.
  - Den unga ägaren (jordbrukaren) ska uppfylla krav på tillräcklig yrkeskunskap och yrkesskicklighet senast 3 år från beslutstillfället.
  - Den unga ägaren ska äga företaget minst 5 år efter beslutet om stöd.

Företaget kan beviljas högre stödprocent endast en gång per ägare.

Etableringstidpunkten infaller då den unga jordbrukaren

- har blivit ägare till jordbruksföretaget
- ansvarar för driften av företaget
- jobbar aktivt i företaget.

  Avsteg från etableringstidpunkt kan göras om jordbruksföretaget tidigare har haft marginell verksamhet. Etableringstidpunkten kan då förskjutas till det datum då arbetsbehovet i företaget överstiger 300 timmar per år inom primärproduktion.

5.2.3.5 Indikatorer

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	Antal kronor i stöd	X kronor
Produktion	Antal företag som har fått stöd beviljat, per år Total investeringsvolym, per år Totalt stödbelopp, per år	_
Resultat	Ökad omsättning, per år Ökad sysselsättning Antal företag som har sin verksamhet x år efter beviljandet eller slututbetalningen	_
Effekt	Ökning av nettoförädlingsvärde Export Minskad klimatpåverkan i koldioxidekvivalenter	–

5.2.3.6 Prioriteringar

Prioriteras regionalt enligt regionala strategier. Skogsstyrelsen, länsstyrelsen och Sametinget prioriterar inom sina verksamhetsområden utifrån sina strategier.

Prioriteringar görs utifrån innovation, miljö, klimat, energi och djurvälfärd enligt stödmyndigheternas strategi.

Som stöd i urvalsprocessen ska stödmyndigheterna använda de urvalskriterier vilka fastställts av förvaltningsmyndigheten i samråd med övervakningskommittén.

5.2.3.7 Stödbelopp

Stöd ges för högst 40 procent av de stödberättigande kostnaderna.

Efter särskild prövning kan ytterligare 10 procent beviljas till företag som vill förnya sin verksamhet senast 3 år efter det att minst en av ägarna (som är under 40 år vid ansökningstillfället) för första gången etablerat sig som ägare till jordbruksföretaget (etableringstillfället).

Stöd som avser utveckling av jordbruksföretag i stödområdena 1–5a får höjas med ytterligare 10 procent i de fall där investeringen på ett väsentligt sätt påverkar möjligheten att hålla betesmarkerna i hävd.

Den totala offentliga finansieringen får inte överstiga 40 respektive 50 procent eller i de fall det gäller stöd inom stödområdena 1–5a, 50 respektive 60 procent.

Regler om stöd av mindre betydelse ska beaktas för företag som förädlar och säljer jordbruksprodukter där slutprodukten inte är en jordbruksprodukt (bilaga 1).

Stödberättigande kostnader är

- byggnader och andra fasta anläggningar
- mobila anläggningar
- inköp av nya maskiner och annan ny utrustning inklusive mjukvara till datorer
- småskalig infrastruktur

- plantor och plantering av fleråriga energigrödor lämpade för skottskogsbruk på åkermark samt för kostnader som avser stängsling
- extra kostnader förknippade med iordningställande av mark före eller efter avslutad produktion av fleråriga energigrödor
- kostnader för köpta tjänster[17]
- köp av kompetensutveckling i form av deltagaravgifter, kurslitteratur, reskostnad och övernattningskostnad. [18]

5.2.3.8 Koppling till andra åtgärder

Denna åtgärd kan förstärka åtgärder som bidrar till att hålla landskapet öppet och därmed gynna den biologiska mångfalden. Åtgärden har en effekt på landbygdens attraktivitet vilket i sin tur kan leda till ökade investeringar i turistsatsningar. För att främja en god utveckling av landsbygden som helhet är det vidare viktigt med ett diversifierat näringsliv som ger jobb.

Investeringsstöd till modern teknik för en bättre precision i odling är viktigt komplement till åtgärder som växtnäringsplanering och växtskyddsplanering liksom kompetensutveckling (artikel 15 och 16).

17 Vårt förslag om det är möjligt enligt regelverket (posten omfattar både kostnader kopplade till 1-5 samt köp av externa tjänster)

18 Vårt förslag om det är möjligt enligt regelverket.

5.2.3.9 Samhällsekonomisk analys

Den samhällsekonomiska analysen är genomförd utifrån hur åtgärderna är formerade i nuvarande program. Därför finns analyserna rörande det så kallade moderniserings- och förädlingsstödet (som är analyserade tillsammans med mikro- och turismåtgärden) här.

5.2.3.9.1 Moderniseringsstödet

Jordbrukssektorn präglas av en mycket hög grad av strukturomvandling som innebär att produktionen i många delar av sektorn blir alltmer kapitalintensiv. Utvecklingstrenden för jordbrukssektorn visar en långsiktig minskning i antal företag och sysselsatta. Lantbruksföretagen konkurrerar på marknader som är internationella till sin natur och som i många avseenden präglas av en stark priskonkurrens. Företagen inom sektorn har inom EU tillgång till stöd för ett konkurrenskraftigt lantbruk. Lantbrukets produktion av kollektiva nyttigheter i form av miljötjänster m.m. lyfts fram som ett motiv för en livskraftig landsbygd. En förutsättning för att olika naturmiljöer förvaltas, att det finns djur som betar marker och ett diversifierat och attraktivt landskap är också att lantbruksföretagen utvecklas och genomför investeringar som verkar i den riktningen.

Förväntad omfattning

De företag som har fått moderniseringsstöd ser olika ut med avseende på storlek vilket gör att de med fördel kan delas in i olika produktionsgrenar. Dessa presenteras i tabell 2 utifrån hur stödpengar har fördelats i moderniseringsstödet i nuvarande landsbygdsprogram. Vi har beräknat förväntat antal stöd om alla åtgärder tilldelades 100 miljoner kronor. Där ser vi att det är flest beslut om stöd för klimatåtgärden samtidigt som utökning av antalet djurplatser är den med minst antal. Det ska påpekas att vissa produktionsgrenar hör ihop med andra och därmed inte kan ses separat. Byggnadsinventarier i mjölkproduktion innebär att lantbrukaren ofta behöver utöka antalet djurplatser. Produktionsgrenen självrekryterande köttproduktion är relaterad till produktionsgrenen ungnötsproduktion och så vidare.

När det gäller växtodling så har vi tyvärr inte tillgång till en tillräcklig mängd data för att kunna genomföra en kostnadsnyttokalkyl. Vi avstår därför från att presentera uppgifter om uppskattade effekter av stöd till växtodling.

I tabell 3 presenteras det totala stödbeloppet (standardiserat antagande 100 miljoner kronor), den förväntade investeringsutgiften samt förväntat antal beviljade stöd.

Tabell 3 Totalt antaget stödbelopp, förväntad investeringsutgift samt förväntat antal stöd

Kategori	Totalt stödbelopp	Förväntad investeringsutgift	Förväntat antal beviljade stöd
Byggnadsinventarier mjölkproduktion	100	417,8	223
Energi	100	429,7	480
Fjäderfä	100	659,3	194
Foder-gödselv anl ospec	100	352,6	494
Får	100	367,4	488
Häst	100	367,3	368
Klimat	100	367,9	505
Självrekryterande köttproduktion	100	400,2	294
Spec ungnöt	100	459,0	256
Svin	100	831,1	225
Trädgård	100	403,5	388
Utökning av antal djurplatser mjölkproduktion	100	653,5	113
Växtodling	100	395,6	259

I tabell 4 visas den primära effekten av förädlingsvärde, administrationskostnader, sekundäreffekten, summan och kvoten mellan summan av effekter och stödbeloppet.

Tabell 4 Summa och kvot mellan summan av den samhällsekonomiska effekten och stödbeloppet. Belopp i miljoner kronor

Kategori	Uppskattad primär effekt förädlingsvärde	Uppskattad administrativ kostnad	Uppskattad sekundäreffekt: IO-multiplikator	Summa	Kvot mellan samhällsekonomisk effekt och stödbelopp	Typ av politiskt motiv **
Byggnadsinventarier mjölkproduktion	72,4	3,6	83,8	152,6	1,526	T
Energi	86,8	7,8	90,5	169,6	1,696	M
Fjäderfä	70,2	3,2	107,0	174,0	1,740	T
Foder-gödselanl ospec	71,2	8,0	74,3	137,5	1,375	M
Får	55,0	7,9	59,8	106,9	1,069	M/T
Häst	83,0	6,0	93,2	170,2	1,702	M/T
Klimat	74,3	8,2	77,5	143,7	1,437	M
Självrekryterande köttproduktion*	44,7	4,8	51,2	91,1	0,911	T
Spec ungnöt*	51,3	4,2	58,7	105,8	1,058	M/T
Svin	47,2	3,7	56,3	99,9	0,999	T
Trädgård	102,0	6,3	106,3	202,0	2,020	T
Utökning av antal djurplatser mjölkproduktion	71,4	1,8	74,5	144,1	1,441	M/T
Växtodling (inte tillräckligt med data för att kunna upprätta samhällsekonomiska kalkyler)						

* Självrekryterande köttproduktion och spec. ungnöt har behandlats tillsammans i kalkylerna. Det betyder att självrekryterande köttproduktion är investeringar i exempelvis ekonomibyggnader och spec. ungnöt är de extra djuren som genereras av denna investering. Detta tydliggörs i tabell 4 där betade hektar enbart påverkas i kategorin spec. ungnöt.
** Denna kolumn indikerar huruvida stödet ska korrigera för ett marknadsmisslyckande och/eller kan skapa sysselsättning och tillväxt. T=sysselsättning/tillväxt, M=marknadsmisslyckande.

Den primära effekten av förädlingsvärdet har beräknats genom att multiplicera den totala investeringsutgiften med tekniska koefficienten Ti (se ekvation 1). Från detta har sedan 90 procent dragits bort, som motsvarar den kontrafaktiska andelen dödvikt som halvtidsutvärderingen indikerar för denna stödform[19]. Den sekundära effekten har sedan beräknats genom att multiplicera den primära effekten av förädlingsvärdet med input-outputmultiplikatorn. Summan av den primära och sekundära effekten och de administrativa kostnaderna divideras därefter med det totala stödbeloppet där resultatet presenteras som en kvot (kolumnen längst till höger i tabellen nedan).

Den sista kolumnen i tabell 4 visar om målet för produktionsgrenen kan vara att korrigera för ett marknadsmisslyckande eller om det kan generera sysselsättning och tillväxt. Om det ena eller andra är att föredra är ett politiskt beslut. Denna sista kolumn bör därför även kopplas samman med resultaten i tabell 6 där kollektiva nyttigheter och negativa externa effekter presenteras som betade hektar och utsläpp presenterade som koldioxidekvivalenter.

Tabell 5 visar den uppskattade tillskottseffekten och kvoten mellan denna effekt och det totala stödbeloppet. Vad vi kan utläsa av tabellen nedan kan sägas vara den keynesianska multiplikativa tillskottseffekten givet antagande om att tillskottsmultiplikatorn är cirka 1,7 (ESV). Vi kan tillägga att det finns en omfattande mängd internationella studier om de multiplikativa effekternas storlek, där det också finns studier som indikerar att storleken på effekten kan vara väsentligt lägre än vårt antagande. Samtidigt finns det också studier som pekar på en större multiplikator, dvs. olika studier visar olika resultat.

Tabell 5 Tillskottseffekt och kvoten mellan tillskottseffekt och stödbeloppet

Kategori	Uppskattad tillskottseffekt av den totala investeringsutgiften	Kvot mellan tillskottseffekt och totalt stödbelopp
Byggnadsinventarier mjölkproduktion	71,0	0,710
Energi	73,1	0,731
Fjäderfä	112,1	1,121
Foder-gödselv anl ospec	59,9	0,599
Får	62,5	0,625
Häst	62,4	0,624
Klimat	62,5	0,625
Självrekryterande köttproduktion	68,0	0,680
Spec ungnöt	78,0	0,780
Svin	141,3	1,413
Trädgård	68,6	0,686
Utökning av antal djurplatser mjölkproduktion	111,1	1,111
Växtodling (inte tillräckligt med data för att kunna upprätta samhällsekonomiska kalkyler)		

19 Landsbygdsdepartementet (2010) Halvtidsutvärdering av Landsbygdsprogram för Sverige 2007 – 2013. Rapporter Jo 10:013

Kompletterande perspektiv på effekter av investeringar och känslighetsanalys

Utöver resultaten som redovisas i tabell 4 kan det även tänkas finnas effekter (positiva och negativa) som inte kan tas med i kostnads-nyttokalkylen. Exempelvis är djurhållning knuten till nötköttsproduktion betydelsefull för att hålla betesmarker öppna vilket i sin tur är positivt för den biologiska mångfalden. Andra effekter kan vara förbättrad arbetsmiljö, förbättrad djurhälsa och djurmiljö. Orsaken till att sådana effekter är svåra att beräkna är brist på information eller bristande möjligheter att kvantifiera dem. Det finns mycket lite (om någon alls) tidigare forskning som relaterar investeringar i fysiska tillgångar och hur man kan kvantifiera effekter som dessa. Trots detta kan det föras ett principiellt resonemang som följer de politiska målen. Att förbättra djurvälfärden, arbetsmiljö (exempelvis minska arbetsolyckor), ekologisk miljö (exempelvis förbättrad gödselhantering) kan tänkas skapa positiva externa effekter (eller snarare reducera negativa externa effekter). Det betyder att fler personer än lantbrukaren kan tänkas ha nytta av investeringen. På samma sätt kan åtgärder även tänkas generera negativa externa effekter som exempelvis negativ miljöpåverkan.

Tabell 6 visar resultatet av en känslighetsanalys dvs. hur effekterna förändras vid förändrade antaganden. Kolumn två är utgångsläget för kvoten mellan den samhällsekonomiska effekten och stödbeloppet (dvs. den som presenterades i tabell 4). Kolumn tre visar därmed hur denna kvot förändras om vi sänker antagandet om dödvikten till 80 procent. Resultatet blir att varje investerad stödkrona får närmare dubbelt så stor effekt som om dödvikten skulle vara 90 procent. Kolumn fyra visar hur effekten förändras om vi ökar timlönen från 198 kronor till 250 kronor och vid en sådan förändring sker enbart förändringar inom kategoring Byggnadsinventarier mjölkproduktion. Dessa investeringar är de enda som har beräknats få några förändringar i arbetstid för lantbrukaren. Det kan exempelvis vara en investering i en mjölkrobot där arbetstiden per ko och år förväntas att halveras. En ökning av timlönen till 250 kronor innebär en ökad effekt om drygt 20 procent. De två sista kolumnerna visar de effekterna förändras om kalkylräntan ändras till 1 procent respektive 6 procent.

Tabell 6 Känslighetsanalys

	Kvot (utgångs-läge)	Dödvikt 80 % *	Timlön lantbru-kare 250 kronor	Kalkyl-ränta 1 %	Kalkyl-ränta 6 %
Byggnadsinventarier mjölkproduktion	1,526	3,088	1,936	1,739	1,405
Energi	1,696	3,469	1,696	2,255	1,430
Fjäderfä	1,740	3,512	1,740	1,893	1,659
Foder-gödselv anl ospec	1,375	2,830	1,375	1,834	1,157
Får	1,069	2,216	1,069	1,221	0,987
Häst	1,702	3,464	1,702	1,976	1,556
Klimat	1,437	2,955	1,437	1,916	1,209
Självrekryterande köttproduktion	0,911	1,871	0,911	1,011	0,858
Spec ungnöt	1,058	2,158	1,058	1,173	0,997
Svin	0,999	2,035	0,999	1,088	0,954
Trädgård	2,020	4,104	2,020	2,435	1,798
Utökning av antal djurplatser mjölk-produktion	1,441	2,900	1,441	1,702	1,313

* LRF (2012) indikerar att dödvikten skulle vara närmare 80 %.

Tabell 7 visar antalet djur som generas av respektive investering per kategori. Kolumn tre visar betade hektar där vi har antagit att 2 ungnöt per betade hektar, 5 mjölkkor per betade hektar, 2 hästar per betade hektar och 8 får per betade hektar. Kolumn fyra visar pris för CH_4-utsläpp som dessa djur kan antas generera per år. Där har vi antagit att emissionsfaktorn för metangasutsläpp är 130 (per djur och år) för mjölkkor, 98 för nötkreatur, 1,6 för svin, 8 för får och 18 för häst.[20] I kolumnen där utsläppet är prissatt har vi räknat om metangasutsläppet till koldioxidekvivalenter där 1 kg metan har antagits ha lika stor växthuseffekt som 20 kg koldioxid där priset för 1 kg koldioxid har antagits vara 1,5.

Tabell 7 Antal djur som investeringarna resulterar i, hur många hektar dessa djur betar och dess miljöeffekt

	Antal djur	Betade hektar	Pris för utsläpp (koldioxidekvivalenter)
Byggnadsinventarier mjölkproduktion			
Energi			
Fjäderfä			
Foder-gödselv anl ospec			
Får	12127,89	1515,99	2,911
Häst	448,68	224,34	0,242
Klimat			
Självrekryterande köttproduktion*			
Spec ungnöt*	38053,82	19026,91	111,878
Svin	7869,85		0,3778
Trädgård			
Utökning av antal djurplatser mjölkproduktion	44486,23	8897,25	173,496

* Självrekryterande köttproduktion och spec. ungnöt har behandlats tillsammans i kalkylerna. Det betyder att självrekryterande köttproduktion är investeringar i exempelvis ekonomibyggnader och spec.ungnöt är de extra djuren som genereras av denna investering.

Det finns ett antal olika effekter som vi tyvärr inte har kunnat finna några underlag för kalkylmässiga antaganden för. Ett sådant perspektiv gäller djurens miljö. Vi har inte tillgång till några underlag som indikerar vilken omfattning som investeringar bidrar till förbättrade förhållanden för djuren och som samtidigt innebär en möjlighet att både kvantifiera och värdera sådana insatser monetärt. Vi vet från data vi har tillgång till att investeringar i många fall innebär förbättrade förhållanden för djuren. Exempelvis när nya fastigheter för djur byggs, när mjölkgårdar investerar i ny mjölkanläggningar, nya anläggningar för svinuppfödning m.m. I sådana situationer förbättras mer eller mindre regelmässigt förhållandena för djuren och det innebär att samtliga sådana investeringar kan ses om förbättringar av djurens livsvillkor i detta avseende. Emellertid har vi ändå inte kunnat beräkna ett monetärt värde på detta eftersom det kräver mycket arbete att kunna värdera sådana förhållanden monetärt. Det är också grannlaga att kvantifiera hur mycket bättre situationen blir för olika djur av olika investeringar, liksom hur olika djur ska värderas i förhållande till varandra (kor, svin, fjäderfä, får, etc.). Ges alla djurindivider samma vikt blir naturligtvis exempelvis investeringar i förbättringar för fjäderfän mycket viktiga osv.

20 Naturvårdsverket (2006), *Utsläpp av metan och lustgas från jordbrukssektorn,* Rapport 5506

En liknande utmaning finns med avseende på arbetsmiljön. Vi konstaterar att det med stor sannolikhet kan vara så att arbetsmiljön i lantbruksföretagen förbättras i samband med olika investeringar. Men samtidigt har vi inte information om hur exempelvis sannolikheten för att råka ut för olika typer av olyckor m.m. påverkas av att olika typer av investeringar inom lantbruket genomförs. Vi vet från tidigare analyser på detta område att arbetsmiljöfrågor är en stor utmaning och att det för jordbrukssektorn handlar om mycket stora samhällsekonomiska värden.[21] Detta motiverar att investeringar som inriktas mot att förebygga och reducera risken för att råka ut för olyckor i lantbruket bör vara en grund för prioriteringar med avseende på investeringar.

Något som också är viktigt att notera är att det finns ömsesidigt beroende kopplingar mellan investeringsstöd och exempelvis olika miljöersättningar. I den mån som investeringsstöd är en förutsättning för att lantbrukaren fortsätter med sin verksamhet och håller djur m.m. så innebär detta också en nödvändig förutsättning för att marker ska betas. Finns det fullgoda substitut till betning av marken med avseenden att realisera miljörelaterade värden behöver detta problem inte vara så stort. Detta förutsätter att det finns andra alternativ är likvärdiga med avseende på kostnadseffektivitet. Om det inte finns fullständiga substitut kan det vara så att samhällsnyttan som kopplas till betade marker går förlorad. Eftersom analyserna i denna rapport måste anses vara partiella kan det vara så att vi underskattar betydelsen av att se till ömsesidiga beroenden som är väsentliga. Vi utgår också från att gårdsstödet finns som idag. Även om vi tar hänsyn till transfereringar och korrigerar kalkylerna för detta, är det betydelsefullt att konstatera att lönsamheten i lantbruksföretagen beror på flera olika inkomstflöden och stödformer tillsammans.

I analysen ingår att presentera en utblick mot förväntade sysselsättningseffekter kopplat till de kalkyler som presenteras. När vi beräknar dessa effekter utgår vi från antaganden som ingår i kalkylen ovan, dödvikt m.m. Kalkylen beaktar också den kapitalintensitet som råder inom jordbrukets olika delar, och som vi i detta fall utgår från enligt den information vi har tillgång till. Vi har också för de indirekta effekterna antagit att förädlingsvärdet per anställd motsvarar genomsnittet för ekonomin.

Resultaten i tabell 8 visar de uppskattade sysselsättningseffekterna som följer av moderniseringsstöd med motsvarande 100 miljoner kronor per inriktning enligt tabellen och som utgår från de olika antaganden som redovisas ovan. Variationerna förklaras av skillnader i storlek för multiplikatorers storlek som förklaras ovan och övriga variationer som indikeras i tabell 2 och 3.

21 Jordbruksverket (2007), *Motverka olycksfall i lantbruket,* Rapport 2007:08

Tabell 8 Sysselsättningseffekter

	Kvot mellan sekundäreffekt och genomsnittligt förädlingsvärde per anställd (600 000)
Byggnadsinventarier mjölkproduktion	139,68
Energi	150,89
Fjäderfä	178,33
Foder-gödselv anl ospec	123,80
Får	99,71
Häst	155,34
Klimat	129,18
Självrekryterande köttproduktion	85,37
Spec ungnöt	97,90
Svin	93,85
Trädgård	177,23
Utökning av antal djurplatser mjölkproduktion	124,15

Slutsatser

Resultaten som presenteras i tabellerna ovan ska tolkas som indikativa och det är viktigt att vara försiktig med att dra slutsatser. Precis som i alla former av kalkyler förklaras resultaten av de antaganden som används. När det gäller kostnads-nytto-kalkyler måste ett omfångsrikt antal antaganden användas. I vissa fall finns det ett omfångsrikt underlag av studier som ger entydiga svar på nyckeltal för antaganden. Samtidigt finns det andra fall där det råder en begränsad tillgång till studier som kan tjäna som underlag för antaganden. Kalkylerna innebär också att partiella beräkningar görs som i en del fall kan ses som snäva utgångspunkter. Även om vi strävar efter att i en samhällsekonomisk kalkyl överbrygga detta finns det skäl att vara försiktig när resultaten tolkas. Ett exempel på en snävhet är hur konkurrenskraft och tillväxt för moderniseringsstödet också kan behöva ställas i relation till miljökonsekvenser. Även gårdsstödet har en betydelse för lantbruksföretagens ekonomi. I kalkylerna tas hänsyn till transfereringar i syfte att erhålla det renodlat avgränsade svaret på ekonomiskt perspektiv av en viss typ av investering. Samtidigt ser företagaren sannolikt på sin verksamhet som en helhet bestående av samtliga delar och även transfereringsflöden. Arbetet vi gör försöker beakta synergieffekter m.m., men vi är också medvetna om att betydelsen av synergierna är svåra att uppskatta och att underlagen vi har tillgång till inte i alla avseenden är heltäckande.

Med beaktande av att kalkylerna rymmer ett visst mått av osäkerhet och att underlagen inte i alla avseenden är fullständiga för vi ett försök att tolka de redovisade uppskattade kvoterna mellan samhällsekonomiska effekterna och det antagna stödbeloppet i tabell 4. Läsaren kan själv värdera de antaganden som redovisas i bilaga 6.1 för att bilda sig en uppfattning om kalkylerna och resultaten. Ser vi till resultaten och kvoternas storlek är tolkningen att de grupperna av åtgärder med högst kvoter också genererar den mest omfattande samhällsekonomiska effekten av varje insatt stödkrona. I sammanhanget är det också värt att notera att vi kan anta att det finns en avtagande marginaleffekt på investerade stödkronor. Med detta menas att vi kan förvänta oss en lägre marginell avkastning på investeringar i takt med att dess volym ökar. Resultaten i tabell 4 utgår från den situation som

har varit under nuvarande period för landsbygdsprogrammet. Om vi tänker oss en radikalt annorlunda fördelning av stöd och jordbrukssektorns struktur kan det vara så att resultaten också skulle bli annorlunda.

Som vi ser i tabell 4 finner vi de högsta kvoterna inom jordbrukets moderniseringsinsatser (investeringsinriktningar kopplade till nuvarande programperiod) inom Trädgård och Fjäderfä och den lägsta kvoten finns för Svin och grisuppfödning och Självrekryterande köttproduktion. Det bör understrykas att Trädgård är en investeringsinriktning som är mycket heterogen. Å ena sidan kan vi nog konstatera att de relativt höga kvoterna kan ses i ljuset av de lönsamhetsproblem som är omvittnade i dessa delar av jordbruket. Å andra sidan kan vi också konstatera att investeringar i dessa produktionsinriktningar ofta kan behöva ses tillsammans med andra perspektiv på gårdsnivå. När det gäller grisuppfödning är exempelvis moderniseringen i dessa företag sådan att flera olika ekonomiska perspektiv integreras. Det handlar om energiutvinning från gödsel, utnyttjande av spannmål som insatsvara i form av foder från egna marker m.m. Med andra ord måste helhetsperspektiv anslås i det enskilda fallet och investeringar med olika inriktningar görs också ofta samtidigt i dessa företag. Det är därför relevant att se grisuppfödning och foder-gödselanläggningar samt klimatpåverkande investeringar i ett sammanhang. Motsvarande gäller också för mjölkproduktion, köttproduktion m.m.

Kvoten som presenterades i tabell 4 kan indikera vilka produktionsinriktningar som vi kan rekommendera stödgivning. Detta behöver dock även ställas i relation till målet för stöd till investeringar inom respektive produktionsinriktning. Det kan antingen ses utifrån perspektivet att enbart korrigera för ett marknadsmisslyckande såsom exempelvis klimatåtgärder eller energiåtgärder. Ett annat perspektiv är att se investeringar utifrån deras potential att skapa sysselsättning och tillväxt och därmed främja svensk landsbygds konkurrenskraft. Frågan om vilka inriktningar som bör prioriteras måste därmed ses utifrån en sammanvägning av å ena sidan perspektivet om tillväxt och konkurrenskraft inom landsbygdsföretagen och å andra sidan strävan efter att korrigera de former av marknadsmisslyckanden som kan kopplas till sektorn.

En första utgångspunkt när vi ser till de olika kategorierna av investeringar är att se till kvoten som presenteras i kolumn 6 i tabell 4. Desto högre kvot, desto starkare potential för att kunna utveckla konkurrenskraften (givet att våra antaganden är korrekta). Sedan måste ett kompletterande perspektiv tillföras om i vilken utsträckning som det förekommer synergieffekter som enskilda investeringspaket och företagslösningar innebär. Detta innebär att vi också måste se om det finns olika former av marknadsmisslyckanden (kollektiva nyttigheter, externa effekter mm) som kan motivera investeringar (som vi indikerar i kolumn 7 i tabell 4 och som också visas tabell 7). Även de multiplikativa tillskottseffekterna (keynesiansk tillskottseffekt kopplad till investeringar) som redovisas i tabell 5 förtjänar att beaktas i sammanhanget. Vi har emellertid inte analyserat denna tillskottseffekt i ett kontrafaktiskt perspektiv, dvs. hur kapital för investeringar annars skulle ha använts. Framförallt indikerar resultaten i tabell 5 kapitalintensiteten i investeringarna, dvs. att stöden i dessa företag kopplas till volymmässigt stora investeringsbelopp.

Något som också är värt att påpeka är också att kompetensutveckling också sannolikt har en betydelse för utvecklingen av företagen till följd av investeringar. Det

handlar exempelvis om kunskapsspridning om hur ny teknologi kan utnyttjas, vilka produktionslösningar som är möjliga att introducera i olika företag m.m. Dels finns det vinst- och lönsamhetsperspektiv som investeringsstöd används för, dels finns det investeringar som görs i syfte att förbättra arbetsförhållanden eller arbetsmiljön och även djurens välfärd. I båda fallen kan kompetensutveckling spela en roll för beslut om investeringar.

Vad gäller den ekonomiska betydelsen av investeringar i arbetsmiljöförbättrande åtgärder respektive förbättringar för djurens välfärd har vi mött en situation med begränsade underlag för att kunna göra kalkyler. Detta innebär inte att betydelsen av dessa investeringar ska förringas. Omfattningen av arbetsskadeproblem inom jordbruket är exempelvis väldokumenterad och vi vet från tidigare studier att denna sektor sannolikt är den mest olycksdrabbade i den svenska ekonomin.[22] Vi vet också att den uppskattade ekonomiska konsekvensen av dessa olyckor är mycket stor. Samtidigt saknar vi emellertid information om i vilken utsträckning som investeringar inom landsbygdsprogrammet bidrar till en reducerad sannolikhet för att olyckor ska inträffa. Detta innebär att vi inte har kunnat göra en uppskattning av dessa effekter. Med motsvarande argument har vi heller inte kunnat uppskatta värdet av att investeringsstöd bidrar till en bättre djurvälfärd utifrån de underlag som vi har tillgång till. Informationsunderlagen är i dessa avseenden begränsade. Sammantaget finner vi ändå att det förefaller vara motiverade perspektiv, arbetsmiljö och djurvälfärd, som både kan förknippas med betydande samhällsekonomiska och politiskt motiverade värden.

Ytterligare ett perspektiv som kan vara motiverat att beakta ur ett långsiktigt konkurrensperspektiv för lantbrukssektorn är sektorns föryngring. Med detta menas ett dynamiskt perspektiv som utgår från att yngre företagare och entreprenörer kan premieras. Utifrån liknande utgångspunkter kan det också finnas skäl att beakta både genus och invandrarbakgrund. Under nuvarande programperiod har andelen kvinnor som fått del av företagsstöden varit betydligt lägre än andelen kvinnor som driver företag på landsbygden. Tittar man på etnisk bakgrund kan vi också konstatera att andelen utlandsfödda personer är klart underrepresenterade bland de som har fått stöd och även här är andelen lägre än andelen utlandsfödda som driver företag på landsbygden.

Vi vet också att det finns skillnader mellan olika delar av landet i dessa avseenden och att dylika skillnader inte är eftersträvansvärda utifrån de politiska målsättningarna.

5.2.3.9.2 Högre värde i jord-och skogsprodukter (förädlingsstöd) samt mikro- och turismåtgärden

Stöd till att utveckla högre värde i jord- och skogsprodukter och även företagsstöd till diversifiering av landsbygdens ekonomi till andra verksamheter än jordbruk, till mikroföretag och företag i syfte att främja turism- och besöksnäringen på landsbygden kan motiveras dels utifrån att lönsamheten i jordbruksnäring förstärks, dels att företag som verkar i landsbygdsregioner möter begränsande förutsättningar för sitt företagande. I det senare fallet handlar motivet till stöd om ett kompenserande perspektiv som innebär att service och företagande på lands-

22 Jordbruksverket (2007), *Motverka olycksfall i lantbruket*, Rapport 2007:08

bygden riskerar att bli mycket begränsat på grund av det begränsade marknadsunderlaget. Livsvillkoren för både hushåll och andra företag i stor omfattning blir då mycket svaga. Det kan utifrån samhällets perspektiv finnas skäl att ge stöd för att kunna bidra till att landsbygdens ekonomiska struktur når en acceptabel nivå.

Vidare innebär stöd till mikroföretag och turism- och besöksnäringen en ambition om att kunna stimulera entreprenörskap och innovativa miljöer i företag liksom i branscher som ses som väsentliga med avseende på tillväxtpotential och bidrag till landsbygdens attraktionskraft. Det innebär också att företagen på landsbygden inom EU har tillgång till stöd som syftar till att långsiktigt utveckla landsbygden attraktionskraft. Det krävs en viss servicestruktur (kollektiv nyttighet) på landsbygden om exempelvis den svenska naturen ska kunna nyttjas för att locka turism och besökare. Landsbygden behöver i ett sådant perspektiv vara tillgänglig och kunna erbjuda en viss miniminivå av service.

Stöd inom åtgärden högre värde i jord-och skogsprodukter kan i nuvarande program tillfalla företag som förädlar jord-och skogsprodukter samt trädgård. Det är företagsstöd som ska bidra till att främja entreprenörskap och utveckla produkter och tjänster som skapar sysselsättning. Marknadsmisslyckanden som ligger till grund för denna typ av stöd är dels de glesa strukturer som kan försvåra för kapital att nå ut till företagarna men även den kollektiva nyttan som kan uppstå av en hållbar utveckling. I nuvarande landsbygdsprogram utgör de stöd för diversifiering till annan verksamhet än jordbruk (311), affärsutveckling i mikroföretag (312) samt främjande av turistnäringen (313).

Metod

Vi har i denna del av studie använt samma metod som beskrivs i moderniseringsstödet. Detta innebär att vi också här utgår från att varje stöds förväntade effekter kalkyleras utifrån antagande om att 100 miljoner kronor avsätts för respektive stöd. Vidare utgår vi från antaganden som baseras på uppgifter som vi hämtar från Jordbruksverkets informationssystem för administrationen av nuvarande landsbygdsprogram. I tabell 5 redovisades de uppskattade kvoterna mellan samhällsekonomiska effekterna och det antagna stödbeloppet (se beskrivning av metod ovan). Tabell 9 visar summan av antal ansökningar, summan av de totala investeringskostnaderna samt hur stor andel av dessa som utgörs av denna typ av stöd.

Tabell 9 Totalt antaget stödbelopp och beräknade effekter

Kategori	Totalt stödbelopp	Förväntad investeringsutgift	Förväntat antal beviljade stöd
Förädlingsstöd, 123	100	519,4	284
Företagsstöd för 311, 312, 313	100	420,9	386

Utifrån givna antaganden och uppskattning om förväntade antal beviljade stöd som speglar den relation som finns i nuvarande programperiod beräknar vi sedan produktionseffekt (uppskattade förädlingsvärden), vi uppskattar administrativa kostnader kopplade till stöden, den uppskattade indirekta effekten (beräknad med input-output multiplikatorn som beskrivs ovan). Vi har också använt antaganden om dödviktseffekter på samma sätt som för kalkylen för moderniseringsstöd där vi utgår från halvtidsutvärderingens resultat (90 procent). På samma sätt som för beräkningar av effekter för moderniseringsstödet redovisar vi i tabell 9 kvoten mellan samhällsekonomisk effekt och stödbelopp. I detta fall kan vi konstatera att stöd till förädling av produkter inom jordbruket innebär en högre kvot jämfört

med företagsstöden med en mer allmän inriktning mot landsbygdsföretag utanför jordbrukssektorn. Vi noterar att den senare gruppen av företag är mycket heterogen vilket innebär en osäkerhet i kalkylerna. Det finns anledning att beakta dessa skillnader och att inte dra alltför långtgående generaliserande slutsatser om dessa resultat. Det är också svårt att korrekt kunna kalkylera de effekter som dessa företag kan ha med avseende på att bidra till en attraktiv landsbygd och hur detta ska kunna värderas monetärt. Det kan vara så att betydelse av dessa företags verksamhet innebär en samhällsnytta utöver vad som beräknas i de sekundära effekterna med schabloniserad input-output multiplikator.

Det ska poängteras att det är svårt att beräkna effekter av dessa stöd eftersom det är så olika företag. Det grundläggande materialet gör det svårt att finna en typ av stöd som har ett förädlingsvärde som kan representera ett värde för alla dessa stöd. Därför måste resultatet tolkas med försiktighet.

Tabell 10 Summa och kvot mellan summan av den samhällsekonomiska effekten och stödbeloppet

Kategori	Uppskattad primär effekt förädlings-värde	Uppskattad administrativ kostnad	Uppskattad sekundär-effekt: IO-multiplikator	Summa	Kvot mellan samhällsekonomisk effekt och stödbelopp
Förädlingsstöd, 123	71,1	4,6	78,2	144,7	1,447
Företagsstöd för 311, 312, 313	58,2	6,3	64,0	116,0	1,160

Slutsatser

Tolkningen av resultaten för stöd inom åtgärden högre värde i jord- och skogsprodukter är analog i förhållande till den som presenteras ovan för stöd för modernisering. Det finns en skillnad mellan de stöd som under nuvarande programperiod utbetalats inom nuvarande axel 1 i förhållande till axel 3 genom att kvoten mellan samhällsekonomisk effekt och stödbelopp är större inom axel 1. Det är viktigt att notera att det framförallt inom axel 3 stöden finns en stor heterogenitet bland företagen vilket bidrar till svårigheter att dra generaliserande slutsatser. Vi menar att det finns skäl att utveckla rutiner i samband med stödgivningen i syfte att undvika dödvikt enligt den kontrafaktiska ansats som tillämpas för uppföljning av programmets effekter. Vi noterar också att det kan finns olika perspektiv om marknadsmisslyckanden som motiverar stöden, inte minst inom axel 3 som kostnads-nyttokalkylen underskattar i form av synergieffekter mellan företag på lokalnivå, perspektiv om platsers utveckling och även innovationssystemsfrågor (såväl regionala som sektoriella dimensioner).

Mot denna bakgrund menar vi att den individuella prövningen i enskilda fall behöver ge svar på frågor som rör perspektiven om att marknadsmisslyckanden korrigeras såväl som att dödvikten reduceras. Detta innebär inte att vi föreslår att åtgärden begränsas i övrigt, men att det finns starka skäl att ha en utvecklad prövning i handläggningen. Stöd som utbetalas bör kunna motiveras utifrån exempelvis strategier för landsbygders utveckling, bidrag till tvärgående mål, väsentliga bidrag till att utveckla aktuella landsbygders dynamiska komparativa fördelar eller väsentliga funktioner i regionala eller sektoriella innovationssystem etc. Ett uppslag till hur man skulle kunna arbeta vidare med en modell för att bättre styra stöden inom landsbygdsprogrammet återfinns i avsnitt 6.3.4.

5.2.3.10 Resultat i nuvarande program

Åtgärden omfattar flera åtgärder inom axel 1 i nuvarande landsbygdsprogram. Målen för dessa är i stort sett uppfyllda, speciellt för åtgärderna modernisering och startstöd.

Omfattningsindikatorn för startstöd är att 1 100 personer ska beviljas stöd under hela programperioden. Utfallet för 5-årsperioden (2007–2011) är 1 163 personer vilket innebär att målet redan har uppnåtts.

Målen för moderniseringsåtgärden är att 7 300 företag ska få investeringsstöd och att beviljat stödbelopp ska uppgå till 2 806 752 tusen kronor. Utfallet 2011 är 5 647 företag som har beviljats stöd om 2 278 704 tusen kronor vilket innebär att måluppfyllelsen för 5-årsperioden (2007–2011) är 77 respektive 81 procent i förhållande till målen för hela programperioden. Både antal företag som fått stöd och beviljade stöd ligger över planen i programmet vilket visar att investeringsviljan inom jordbruket är hög.

Förädlingsstödet har för 5-årsperioden inte nått upp till den beslutsnivå som planerats i programmet. Däremot har målet för antalet företag (700) som fått stöd uppnåtts redan 2011 (836). Det innebär att stödbeloppet per företag är lägre än vad som ursprungligen antogs.

5.2.3.11 Förenkling

Förenklingar för den sökande:

- Sökanden behöver inte lämna affärsplan för investeringar i förnybar energi och klimat.
- Förädlingsföretag som söker stöd behöver inte fylla i en råvaruspecifikation utan ska i stället ange vilka huvudråvaror som berörs av investeringen. Detsamma gäller för slutprodukterna.
- Möjligheten att få stöd för kringkostnader tas bort. I stället höjs stödnivån med 10 procent.
- Elektronisk ansökan.
- Affärsplanen förenklas. Det gör att sökanden i lägre utsträckning behöver ta hjälp av en konsult.
- Små investeringar ges som en schablon. Affärsplanen för små investeringar kommer att ses över inom införandeprojektet och eventuellt förenklas ytterligare.

Förenkling för myndigheter:

- Åtgärden omfattar flera åtgärder än i nuvarande landsbygdsprogram vilket medför att det endast finns en budget jämfört med tre olika i nuvarande program. Det är en förenkling både för stödmyndigheten och för Jordbruksverket, speciellt med tanke på att många ansökningar i nuvarande program innehåller flera åtgärder.
- Elektronisk ansökan innebär att ansökan blir mer komplett och rätt ifylld från början. Uppgifterna registreras av den sökande och kommer därmed in automatiskt i handläggarsystemet.

Av de förenklingar som anges bedömer vi att följande förenklingar ger mest effekter på de administrativa kostnaderna, införandet av elektronisk ansökan, förenklingen av affärsplanen och möjligheten att lämna stöd till små investeringar enligt schablon.

Förenklingar i affärsplanen: Enligt databasen Malin delas population av 2 150 ansökningar (gäller alla företagsstöd, både art 18 och 20) i två segment på grund av att ansökningarna är olika omfattande. De ansökningar som är mer omfattande bedöms göras generellt med konsulthjälp och enklare ansökningar görs utan konsulthjälp. I och med affärsplanen förenklas bedömer Jordbruksverket att bara en tredjedel av ansökningarna kommer att behöva göras med konsulthjälp. Med en population på 2 150 innebär det att antalet ansökningar som görs med hjälp av en konsult kommer att minska från 1 075 till 717 och antalet ansökningar som görs utan konsulthjälp stiger från 1 075 till 1 433. Dessutom bedömer Jordbruksverket att posten resultatbudget är felberäknad och egentligen redan ingår i posten affärsplan. Därför ändrar vi antalet minuter för posten resultatbudget till 0.

Tabell 11 Tidsåtgång med konsulthjälp

Enligt databasen Malin, minuter		Med förenklad affärsplan och efter justering av posten resultatbudget, minuter	
Offerter	120	Offerter	120
Finansiell garanti	15	Finansiell garanti	15
Resultatbudget	360	Resultatbudget	0
Affärsplan	600	Affärsplan	600
Innehåll ansökan	60	Innehåll ansökan	60
Totalt per ansökan	1 155	Totalt per ansökan	795
Totalt för population 1 075 ansökningar)	1 241 625	Totalt för population (717 ansökningar)	570 015

Tabell 12 Tidsåtgång utan konsulthjälp

Enligt databasen Malin, minuter		Med förenklad affärsplan, minuter	
Offerter	120	Offerter	120
Finansiell garanti	15	Finansiell garanti	15
Resultatbudget	165	Resultatbudget	0
Affärsplan	240	Affärsplan	240
Innehåll ansökan	60	Innehåll ansökan	60
Totalt per ansökan	600	Totalt per ansökan	435
Totalt för population (1 075 ansökningar)	645 000	Totalt för population (1 433 ansökningar)	623 500

Om man beräknar att 1 minut för ansökningar som görs med hjälp av en konsult kostar 8,42 kronor blir kostnaden för 717 ansökningar (570 015 minuter) 4 799 597 kronor. För ansökningar som görs utan konsulthjälp ändras kostnaden från 1 900 000 kronor till 1 836 667 kronor (1 minut kostar 2,94 kronor). Totalt sänks de administrativa kostnaderna från 12 354 913 kronor till 6 636 263 kronor.

Möjligheten att lämna stöd till små investeringar med schablon: Vad gäller de ansökningar som görs utan konsulthjälp, dvs. är mindre omfattande, bedömer Jordbruksverket att kostnaderna kan sänkas med ytterligare 25 procent för 17 procent av ansökningarna om stöd beviljas enligt schablon upp till 25 000 kronor. Detta innebär ytterligare sänkning av kostnaderna med 77 888 kronor.

Tabell 13 Kostnad för ansökan om stöd

Enligt databasen Malin, kronor		Med förenklad affärsplan, kronor
Kostnad för ansökningar med konsulthjälp	10 454 636	4 799 597
Kostnad för ansökningar utan konsulthjälp	1 900 000	1 758 799
Total kostnad	12 354 913	6 558 376

Införande av elektronisk ansökan och e-handläggning är väsentligt och kan enligt förstudie för e-handläggning sänka kostnaden med 5 000 kronor per ansökan för den sökande och myndigheten.

5.2.3.12 Acceptans

Åtgärden kommer att accepteras av sökande och myndigheter och kommer att vara ett viktigt instrument för att utveckla landsbygdsområden. Stöden har funnits i tidigare landsbygdsprogram och är därför väl inarbetade hos handläggare och är kända hos målgrupper.

Acceptansen kan dock påverkas av att startstödet tas bort i den form som finns i dag. Det största identifierade problemet med startstödet i nuvarande landsbygdsprogram är dess begränsade samhällsnytta. Eftersom stödet är tämligen litet i förhållande till övriga etableringskostnader är dess påverkan på beslutet om att starta eller inte marginell. Detta innebär att stödet egentligen inte påverkar vare sig sysselsättning eller konkurrenskraft. Dödviktskostnaden är därmed mycket stor. Detta begränsar också den nytta som samhället erhåller för varje investerad krona. Därför kopplas startstödet till investeringar. Detta innebär att startstödet endast ges till företag som vill förnya sin verksamhet på något sätt och där en av ägarna är under 40 år och etablerar sig för första gången som ägare till jordbruksföretaget.

Enligt halvtidsutvärderingen har startstödet haft en begränsad effekt. Stödet kan ha haft en viss betydelse för att snabba på strukturomvandlingen i jordbrukssektorn. För själva övertagandet av jordbruksverksamheten har stödet inte varit avgörande men har haft viss betydelse för att tidigarelägga investeringar i företaget. Utvärderarna menar att startstödet sannolikt enbart fungerar som ett tillskott av likvida medel, vilket även andra utvärderingar kommit fram till.

Om det vid slututvärderingen visar sig att startstödet har den begränsade effekt som visat sig i halvtidsutvärderingen och i tidigare utvärderingar rekommenderar utvärderarna att stödet tas bort.

Enligt halvtidsutvärderingen är moderniseringsåtgärdens effekter mycket begränsade. Stödet har lett till ökade investeringar men har endast haft små effekter när det gäller målvariabler som t.ex. införande av ny teknik och innovationer, marknadstillträde, marknadsandel. Utvärderarna konstaterar dock att det inte har varit möjligt att analysera vilken inverkan miljöinvesteringar eller investeringar i djurvälfärd har haft på resultaten. Miljöinvesteringar har sannolikt positiva externa effekter och investeringar i djurvälfärd kan ses som en investering i en kollektiv vara.

Förslag till förändringar är därför att eventuellt rikta stödet till miljöinvesteringar och investeringar i djurvälfärd.

Förädlingsstödet har enligt halvtidsutvärderingen endast bidragit till att öka investeringarna i livsmedelsföretag. Effekten är dock liten och det finns indikationer på att en stor del av stödet ersätter investeringar som skulle ha gjorts ändå. Det finns inga indikationer på att de ökade investeringarna skulle ha bidragit till att höja jord- och skogsbruksprodukternas kvalitet, effektivisera bearbetning och saluföring av produkter från jord- och skogsbruk eller förbättrat jord- och skogsbrukets konkurrenskraft. Det finns vissa indikationer på att stödet bidrar till att förbättra företagens marknadsandel och marknadstillträde. Effekten är dock begränsad och det är osäkert om den kommer att bestå på längre sikt. Utvärderarna menar därför att det är tveksamt om förädlingsstödet har bidragit till att stärka företagandet och entreprenörskapet i jordbruksnäringen.

Då det är tveksamt om förädlingsstöd som utgår till investeringar utan positiva externa effekter har bidragit till att stärka företagandet är utvärderarnas förslag till justering att stödet ska gå till investeringar i förädling av råvaror från jord- och skogsbruk till förnybar energi. Detta skulle också kunna tänkas reducera dödviktsförlusterna.

5.2.3.13 Budgeteffekt

Stödnivån bör vara 40 procent av de stödberättigande kostnaderna. Av erfarenheter från tillämpningen av nuvarande landsbygdsprogram i Norra Sverige har man kunnat se att dödvikten blivit något lägre vid en högre stödandel. Detta är ett av skälen att stödandelen höjs i hela landet.

Möjligheten till högre stödandel ska finnas för företag som uppfyller kriterierna enligt sjätte punkten i stycket Villkor för sökande. Med 10 procent högre stöd blir det cirka 200 000 kronor extra per ansökan vid en grov beräkning utifrån nuvarande landsbygdsprogram. Eventuellt stödtak ska vara lägst 800 000 kronor.

Totalbudgeten bör vara lika stor som den varit totalt för företagsstöden inom modernisering, förädling och startstöd i nuvarande landsbygdsprogram. Budgeten för startstödet ligger i dag på 280 miljoner kronor, för investeringsstödet på 2 806 miljoner kronor och för förädlingsstödet på 490 miljoner kronor. Stora möjligheter finns att stödja företagssatsningar inom miljöområdet. Detta påverkar budgetfördelningen mellan konkurrenskraftsåtgärderna och miljöåtgärderna.

5.2.3.14 Kvar att utreda

När det gäller företag i omstrukturering behöver en närmare analys göras för att kunna fastställa en gräns för vilka företag som ska kunna omfattas av stödet.

5.2.4 Miljöinvesteringar för biologisk mångfald, kulturmiljöer och rekreation

5.2.4.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att bevara och förstärka skogs- och odlingslandskapets samt renskötselområdets natur- och kulturmiljöer, men även ge möjlighet till rekreation och upplevelser.

5.2.4.2 Beskrivning av åtgärden

Ersättning till miljöinvesteringar ges för anläggning och restaurering som syftar till att bevara och förstärka natur- och kulturmiljöer samt ge möjlighet till rekreation och upplevelser. Ersättning ges utifrån schablon för definierade åtgärder men vid större investering finns det möjlighet att få ersättning utifrån faktiska kostnader.

Ersättning för faktiska kostnader

Anläggning och restaurering enligt faktiska kostnader gäller stora och dyra projekt. Det kan till exempel handla om investeringar som är multifunktionella och komplexa och där många olika typer av åtgärder ska genomföras. Denna typ av omfattande investeringar behöver samordnas för att ge hög effekt, men även för att förenkla administrationen för såväl projektägare som myndighet.

Det kan gälla till exempel att

- restaurera betesmarker eller kulturmiljöer där området samtidigt ska göras tillgängligt med skyltar, stigar, stättor, parkeringsplatser och fågeltorn.
- restaurera vattendrag genom att åter göra meandrar, fasa av slänter och återskapa bottnar med block, grus och död ved.
- samordna investeringar som syftar till att öka friluftsliv och möjligheter till rekreation i till exempel slättbygd.

Ersättning enligt schablon

Miljöinvestering enligt schablon kan ges för avgränsade projekt. Ersättning för miljöinvestering kan ges för tre olika syften. Flera av schablonerna uppfyller mer än ett syfte.

1. Synliggöra och restaurera kulturmiljöer, till exempel:
   - restaurera stenmurar, hägnader av trä och överloppsbyggnader
   - restaureringshamla träd och återplantera alléer
2. Bevara och förstärka den biologiska mångfalden, till exempel:
   - skapa och bevara naturvärden i skog genom att naturvårdsbränna och skapa brynmiljöer
   - öka arealen ädellöv eller lövrik skog
   - anlägga nya småbiotoper i naturvårdssyfte, till exempel plantera buskar och träd längs vattendrag, så in örter och plantera buskar för att skapa pollen- och nektarresurser i delar av landskapet där behovet är stort, skapa död ved, sandblottor eller småvatten
   - vårda skyddsvärda träd och naturvärdesträd genom att frihugga eller restaureringshamla dem

3. Öka upplevelsevärden och tillgängligheten i landskapet:
   - röja vandringsleder och utsiktsplatser

5.2.4.3 Målgrupp

Målgrupp är markägare eller andra som är intresserade av att genomföra en miljöinvestering. Investeringen förutsätter alltid markägarens tillåtelse.

I renskötselområdet är målgruppen samebyar, enskilda personer och sameföreningar.

5.2.4.4 Villkor för sökande

Den sökande ska

- följa en plan som beskriver utförandet och resultatet för miljöinvesteringen. Planen ska godkännas av ansvarig myndighet.
- följa en plan som beskriver förutsättningarna för miljöinvesteringen. Den kan tas fram av Skogsstyrelsen, länsstyrelsen, Sametinget eller någon annan i samband med rådgivning eller av den sökande själv. Planen ska beskriva miljöinvesteringen och innehålla följande:
  - Vad som ska göras
  - När det ska göras
  - Hur det ska göras
- bevara resultatet av investeringen i minst 5 år.

5.2.4.5 Indikatorer

Insatsindikator: –

	Indikator produktion	Målvärde	Indikator resultat	Målvärde	Indikator effekt
Stängsel mot rovdjur	Antal sökande Meter stängsel	700 stycken 840 km	Areal naturbetesmark	3 500 hektar	–
Bränning i skog, minst 2 hektar	Antal sökande Areal bränning i skog	50 stycken 1 000 hektar	Areal bränning	1 000 hektar	–
Anlägga ny ädellövskog och lövrik skog	Antal sökande Areal ädellöv	1 000 stycken 2 000 hektar	Areal ädellöv	2 000 hektar	60 % av arealen ska ha förutsättningar att utveckla höga eller mycket höga naturvärden
Stängsel runt ny ädellövskog eller lövrik skog	Antal sökande Meter stängsel	1 000 stycken 600 km	Areal ädellöv och lövrik skog som stängslats	2 000 hektar	–
Gallra eller röja fram ädellövskog eller lövrik skog	Antal sökande Areal ädellöv eller lövrik skog	1 000 stycken 3 500 hektar	Areal ädellöv eller lövrik skog	3 500 hektar	X hektar äldre lövrik skog
Sköta natur- och kulturmiljöer i skog	Antal sökande Areal skötselkrävande bestånd	2 000 stycken 30 000 hektar	Areal skötselkrävande bestånd	30 000 hektar	X % av åtgärdad areal ska vara i områden med dokumenterade naturvärden eller kulturvärden (Nyckelbiotoper, Objekt med höga naturvärden, biotopskydd, naturvårdsavtal, Natura 2000 m.m.)

forts. fr. föreg. sida	Indikator produktion	Mål-värde	Indikator resultat	Mål-värde	Indikator effekt
Skapa mindre våtmark i skog, max 2 hektar	Antal sökande Areal våtmark	200 stycken 400 hektar	Areal våtmark	400 hektar	X hektar frisk skogsmark omvandlas till fuktig eller blöt mark
Frihugga naturvärdesträd	Antal sökande Antal träd	800 stycken 25 000 stycken	Antal träd	25 000 stycken	X % av antalet åtgärder ska utföras i områden med dokumenterade naturvärden eller kulturvärden (Nyckelbiotoper, Objekt med höga naturvärden, biotopskydd, naturvårdsavtal, Natura 2000 m.m.)
Nyhamla träd	Antal sökande Antal träd	300 stycken 3 000 stycken	Antal träd	3 000 stycken	X % av antalet åtgärder ska utföras i områden med dokumenterade naturvärden eller kulturvärden (Nyckelbiotoper, Objekt med höga naturvärden, biotopskydd, naturvårdsavtal, Natura 2000 m.m.)
Restaureringshamla träd	Antal sökande Antal träd	500 stycken 5 000 stycken	Antal träd	5 000 stycken	X % av antalet åtgärder ska utföras i områden med dokumenterade naturvärden eller kulturvärden (Nyckelbiotoper, Objekt med höga naturvärden, biotopskydd, naturvårdsavtal, Natura 2000 m.m.)
Skapa död ved	Antal sökande Antal träd	250 stycken 25 000 stycken	Antal träd	25 000 stycken	X % av antalet åtgärder ska utföras i områden med dokumenterade naturvärden eller kulturvärden (Nyckelbiotoper, Objekt med höga naturvärden, biotopskydd, naturvårdsavtal, Natura 2000 m.m.)
Anlägga nya småbiotoper	Antal sökande Antal nya småbiotoper	300 stycken 1 000 stycken	Antal småbiotoper	1 000 stycken	X % av antalet åtgärder ska utföras i områden som saknar eller endast har enstaka småbiotoper (produktionsområde 9)
Byta vägtrumma för att ta bort ett vandringshinder i vattendrag	Antal sökande Antal åtgärder	400 stycken 800 stycken	Antal åtgärder	800 stycken	X % av åtgärderna ska utföras i vattendrag som har dokumenterad förekomst av hänsynskrävande arter
Röja och rensa i och vid kulturmiljö	Antal sökande Antal kulturmiljöer	700 stycken 7 000 stycken	Synliggjord kulturmiljö	7 000 stycken	X % av åtgärderna ska omfatta dokumenterade forn- och kulturlämningar
Restaurera stenmur	Antal sökande Meter stenmur	250 stycken 50 km	Synliggjord kulturmiljö	250 stycken	X % av åtgärderna ska omfatta dokumenterade forn- och kulturlämningar
Röja och rensa i och bredvid stenmur i skog	Antal sökande Meter stenmur	400 stycken 150 km	Synliggjord kulturmiljö	400 stycken	X % av åtgärderna ska omfatta dokumenterade forn- och kulturlämningar
Restaurera en överloppsbyggnad	Antal sökande Antal överloppsbyggnader	3 000 stycken 3 000 stycken	Synliggjord kulturmiljö	3 000 stycken	X % av åtgärderna ska omfatta dokumenterade forn- och kulturlämningar
Återskapa allé	Antal sökande Antal träd	200 stycken 8 000 stycken	Återskapad kulturmiljö	200 stycken	–

forts. fr. föreg. sida	Indikator produktion	Mål-värde	Indikator resultat,	Mål-värde	Indikator effekt
Återskapa trägärdsgård i odlingslandskapet eller hägnader i renskötselområdet	Antal sökande Meter trägärdsgård och hägnader	800 stycken 230 km	Återskapad kulturmiljö	800 stycken	–
Röja, rensa och märka upp stig, vandringsled eller utsikt	Antal sökande Antal meter	700 stycken 2 000 km	Meter åtgärdad vandringsled	2 000 km	X % av åtgärdade stigar och leder har en högre nyttjandegrad än tidigare och bidrar till att öka upplevelsevärden
Miljöinvestering enligt faktiska kostnader	Antal som genomför projekt med huvudsyfte 1. Kulturmiljö 2. Biologisk mångfald 3. Rekreation	 1. 200 stycken 2. 300 stycken 3. 200 stycken	 1. Synliggjord areal med höga kulturmiljövärden 2. Areal med ökad biologisk mångfald 3. Projekt för ökade rekreationsmöjligheter	 1. X hektar 2. X hektar 3. 200 stycken	–

5.2.4.6 Prioriteringar

Åtgärden gäller i hela landet.

Jordbruksverket och Skogsstyrelsen ska prioritera miljöinvesteringarna på nationell nivå, dvs. om vissa investeringar ska riktas till vissa områden. Därefter ska vissa miljöinvesteringar prioriteras regionalt. Den regionala strategin ska ta hänsyn till behov och möjligheter med avseende på biologiska kvaliteter, kulturmiljöer och tillgänglighet. Prioriteringarna ska göras utifrån ett landskapsperspektiv. Den som ska genomföra en miljöinvestering ska följa en projektplan som har beslutats av länsstyrelse, Skogsstyrelsen eller Sametinget.

Det ska vara tydligt för den som söker hur åtgärderna ska prioriteras i regionen.

5.2.4.7 Ersättning

Stöd för miljöinvestering enligt schablon

Hur stor ersättning som ges för miljöinvestering beror på vilken åtgärd som ska genomföras. Beloppen för miljöinvesteringar enligt schablon har beräknats utifrån arbetstid, maskinkostnader, materialkostnader och utifrån förlorad intäkt. Förlorad intäkt innebär att skogmark eller åkermark tas ur produktion. Förlorad intäkt kan också innebära att död ved skapas av träd som annars hade varit en del av virkesproduktionen.

Förskott och delutbetalningar ges inte för det som betalas enligt schablon.

Ersättning per meter

Belopp	Vad ska göras	Syfte	Bedömd omfattning	Myndighet
10 kronor per meter	Röja, rensa eller märka upp stig, vandringsled eller utsiktsplats*	Rekreation	2 000 km (ca 700 projekt à 3 km)	Skogsstyrelsen
10 kronor per meter	Rensa och röja i och bredvid stenmur i skog	Kulturmiljö	150 km (ca 400 objekt à 375 m)	Skogsstyrelsen
50 kronor per meter	Stängsel mot rovdjur	Biologisk mångfald	840 km (ca 3 500 hektar à 240 meter per hektar)	Länsstyrelsen
80 kronor per meter	Stängsel kring nyanläggning av ädellöv och lövrik skog	Biologisk mångfald	600 km (300 meter per hektar)	Skogsstyrelsen
300 kronor per meter	Restaurera stenmur	Kulturmiljö	50 km (ca 250 objekt à 210 meter)	Skogsstyrelsen Länsstyrelsen
300 kronor per meter	Återskapa trädgårdsgård i odlingslandskapet eller hägnader i renskötselområdet	Kulturmiljö	230 km (ca 800 objekt à 290 meter)	Länsstyrelsen Sametinget

* Här ingår skapa utsiktsplats

Ersättning per styck

Belopp	Vad ska göras	Syfte	Bedömd omfattning	Myndighet
200 kronor per styck	Skapa död ved eller nyhamla träd	Biologisk mångfald Kulturmiljö	28 000 stycken	Skogsstyrelsen
400 kronor per styck	Frihugga naturvärdesträd	Biologisk mångfald	25 000 stycken	Skogsstyrelsen Länsstyrelsen
800 kronor per styck	Restaureringshamla träd	Kulturmiljö Biologisk mångfald	5 000 stycken	Skogsstyrelsen Länsstyrelsen
2 000 kronor per styck	Återskapa allé	Kulturmiljö Biologisk mångfald	8 000 stycken (Ca 40 träd per allé)	Länsstyrelsen
1 500 kronor per styck	Frihugga eller restaurera kulturmiljö	Kulturmiljö	7 000 stycken	Skogsstyrelsen Länsstyrelsen
5 000 kronor per styck	Anlägga nya småbiotoper	Biologisk mångfald	1 000 stycken	Skogsstyrelsen Länsstyrelsen
16 000 kronor per styck	Restaurera en överloppsbyggnad	Kulturmiljö	3 000 stycken	Skogsstyrelsen Länsstyrelsen Sametinget
33 000 kronor per styck	Ta bort vandringshinder i vattendrag i skog	Biologisk mångfald	800 stycken	Skogsstyrelsen

Ersättning per hektar

Belopp	Vad ska göras	Syfte	Bedömd omfattning	Myndighet
10 000 kronor per hektar	Nyanläggning av ädellöv-skog och lövrik skog	Biologisk mångfald	2 000 hektar	Skogsstyrelsen
12 000 kronor per hektar	Röja fram ädellöv eller lövrik skog Skapa och vårda bryn och kantzoner Skötsel av natur- och kultur-värden i skötselkrävande bestånd	Biologisk mångfald Kulturmiljö Rekreation	33 500 hektar	Skogsstyrelsen
16 000 kronor per hektar, max 2 hektar	Skapa mindre våtmark	Biologisk mångfald	400 hektar	Skogsstyrelsen
30 000 kronor + 11 000 kronor per hektar, minst 2 hektar	Naturvårdsbränning i skog	Biologisk mångfald	1 000 hektar	Skogsstyrelsen

Ersättning för miljöinvestering enligt faktiska kostnader

Miljöinvestering enligt faktiska kostnader baseras på ersättningsberättigande kostnader. Det är möjligt att ge ersättning för upp till 100 procent av de faktiska kostnaderna. Länsstyrelsen bedömer varje enskild investering. Länsstyrelsen kan också ge förskottsbetalning.

Ersättningsberättigande kostnader är

- kostnader som hör till investeringen och uppstått efter det att ansökan skickats in till myndigheten och det finns ett beslut eller ett positivt skriftligt förhandsbesked
- kostnader som har samband med framtagande av en projektplan är ersättningsberättigande trots att dessa kostnader uppstår innan ansökan skickas till myndighet
- kostnader som har samband med investeringen enligt projektplan, detta kan till exempel vara ersättning för markvärde, material och kostnader för avgifter och tillstånd i de fall detta behövs
- egen arbetstid.

5.2.4.8 Koppling till andra åtgärder

För att få en hög miljöeffekt av delåtgärderna, dvs. att de genomförs på rätt plats och på rätt sätt, behövs i många fall kompetensutveckling (artikel 15). Kompetensutvecklingen kan vara rådgivning och att ta fram planer, kurser eller informationsmaterial kring utförande av delåtgärden. Till exempel kan Skogsstyrelsen eller länsstyrelsen samla de som har sökt samma åtgärd för att informera och diskutera syfte, hur man ska utföra den och förväntat resultat.

Åtgärden har även koppling till åtgärden stöd till samarbete (artikel 36). Flera av åtgärderna får större effekt om de genomförs med ett landskapsperspektiv.

Den som restaurerar landskapselement kan söka miljöersättning för skötsel av kulturmiljöer efter det att restaureringen är klar. Den som anlägger våtmarker eller restaurerar betesmarker kan söka miljöersättning för skötsel av dessa efter att projektet har slutförts.

5.2.4.9 Effekter

Miljöinvesteringarna ger i första hand effekter på huvudsyftena, dvs. kulturmiljö, biologisk mångfald och rekreation. För några av åtgärderna kan även andra miljöeffekter uppstå t.ex. minskat näringsläckage.

Kulturmiljö: De kulturmiljöer som ska restaureras ska ha koppling till tidigare markanvändning i skogs- och odlingslandskapet samt renskötselområdet. Det ska fortfarande finnas spår av denna markanvändning eller dokument som visar att miljöerna tidigare har funnits på platsen. Landskapselementen ska ursprungligen ha uppförts före 1960-talet och inte användas. Dessa kulturmiljöer är viktiga spår för förståelsen av äldre tiders markanvändning och brukande. De ger karaktär och ett historiskt djup åt landskapet vilket skapar en attraktiv miljö för både boende och företagande. Genom miljöinvesteringarna kommer cirka 12 000 kulturmiljöer att restaureras, synliggöras eller återskapas. Ungefär 8 000 av dessa genomförs på skogsmark och cirka 4 000 i odlingslandskapet. Ett mindre antal projekt innebär att brädhagar, timmerhagar och palissadhagar samt byggnader i renskötselområdet restaureras. Åtgärderna ger ökad möjlighet att förstå hur landskapet har sett ut och hur det har brukats. Flera av åtgärderna kommer dessutom ha positiva effekter på den biologiska mångfalden och upplevelsevärdena i såväl skogs- som odlingslandskapet samt renskötselområdet.

Biologisk mångfald: Många av åtgärderna som ger effekt på biologisk mångfald handlar om att röja och gallra för att skapa lövrika eller mer ljusöppna miljöer. Det handlar också om att skapa förutsättningar för brandgynnade arter i skog, skapa våtmarker och död ved samt olika trädvårdande insatser. Åtgärder i skog kommer bland annat ha positiva effekter för utvecklandet och bevarandet av skogliga naturtyper enligt Natura 2000, till exempel nordlig ädellövskog, ädellövskog i branter, lövsumpskog och näringsrik bokskog. De kommer även ha positiva effekter på fågelarter i fågeldirektivet, till exempel tjäder och orre, men även andra fåglar kommer att gynnas, till exempel mindre hackspett, lavskrika, gröngöling och skogsduva. Åtgärderna kommer dessutom gynna lavar, svampar, mossor, flodpärlmussla, lax i sötvatten samt skalbaggar och andra insekter. Miljöinvesteringar i odlingslandskapet kommer framför allt ha positiva effekter på bevarandet av skyddsvärda träd och arter som knyts till dessa träd, till exempel barbastellfladdermus, bechsteins fladdermus, ekoxe, läderbagge, större ekbock och hålträdsklokrypare, arter som finns upptagana i art- och habitatdirektivet.

Miljöinvesteringar kan också riktas till åtgärder som främjar förutsättningarna för törnskata, stinkpadda, sandödla, väddnätfjäril, svartfläckig blåvinge och sandnejlika eller andra arter som finns upptagana i art- och habitatdirektivet samt till naturtyper enligt Natura 2000. Ersättning för miljöinvesteringar enligt faktiska kostnader lämnar också öppet för innovativa lösningar av miljöproblem. När en faktisk kostnad kan ersättas går det att utforma kostnadseffektiva lösningar eftersom det är möjligt att ge investeringsstöd till multifunktionella satsningar.

Bedömningen är att ungefär 50 000 hektar i skogs- och odlingslandskap kommer att skötas på ett sätt som gynnar biologisk mångfald. Flera av åtgärderna kommer dessutom ha positiva effekter på kulturmiljön, landskapsbilden och upplevelsevärdena i såväl skogs- som odlingslandskap.

Rekreation: Genom att röja, rensa och märka ut stigar och stråk genom landskapet så att dessa blir tillgängliga och framkomliga underlättas möjligheterna till rörligt

friluftsliv. Att skapa utsiktsplats innebär utglesning av skog på en plats eller längs en stig av allmänt intresse som ger utsikt över till exempel en sjö eller ger en vacker landskapsbild. Bedömningen är att cirka 1 000 projekt kommer att genomföras för att öka möjligheterna till rekreation och öka upplevelsen av den. Flera av åtgärderna kommer dessutom har positiva effekter på den biologiska mångfalden och kulturmiljön i såväl skogs- som odlingslandskap.

5.2.4.10 Samhällsekonomisk effektivitet

Principiella samhällsekonomiska motiv för åtgärden

Marknadsmisslyckanden leder till att ytterst få miljöinvesteringar av dessa slag skulle bli genomförda utan ersättning och därmed långt under vad som vore samhällsekonomiskt optimal omfattning. Åtgärden ger positiva externa effekter som exempelvis att synliggöra kulturmiljöer, gynna biologisk mångfald och ge rekreationsmöjligheter. Hur mycket och vilken sammansättning av positiva externa effekter som genereras varierar mellan de olika typerna av miljöinvesteringar. Effekterna av samtliga föreslagna typer av miljöinvesteringar är rent kollektiva nyttigheter. Det medför att marknadens prismekanismer varken kommer ge incitament till eller finansiera miljöinvesteringen. Undantaget är investering i rovdjursstängsel, som inte skapar några kollektiva nyttigheter. Miljöinvestering till rovdjursstängsel runt naturbetesmarker kan dock medverka till att betesdriften inte upphör på vissa av dem. Därigenom bidrar stängslen till att dessa markers kollektiva nyttigheter kan behållas.

Det är dessutom många personer som får nytta av miljöinvesteringarna, vilket ytterligare omöjliggör en effektiv marknadslösning eftersom den därför skulle innebära alltför höga transaktionskostnader. Förutom dessa externa miljöeffekter kommer vissa miljöinvesteringar också att ge företagsekonomiska effekter. Exempel på detta är lövskogsvirke som produceras efter miljöinvestering för att plantera lövskog. Detta har räknats bort i kalkylen av schablonersättningarna men påverkar den samhällsekonomiska kalkylen.

Dödvikt

Förslagets dödviktsförluster är för flertalet miljöinvesteringar mycket små och i vissa fall obefintliga. Det betyder att så gott som inga miljöinvesteringar går till verksamhet som skulle ha utförts ändå. Några få miljöinvesteringar går dock till investeringar som i liten omfattning skulle ha utförts även utan ersättning. Det gäller bland annat åtgärden återskapa allé där troligen minst 10 procent av investeringarna bedöms ha blivit gjorda ändå.

Åtgärdens samhällsekonomiska effektivitet

Landskapselement, småbiotoper, våtmarker och ädellövskog avkastar biologisk mångfald, kulturmiljöer, variation i landskapet och är positivt för friluftslivet. Den samhällsekonomiska nyttan av dessa kollektiva nyttigheter är betydande. Vissa av dessa objekt avkastar samtidigt intäkter. Det ekonomiskt viktigaste bland dem är givetvis virke eller flis från ädellövskog. Bryn, våtmarker och småbiotoper avkastar dessutom i varierande mängd förbättrade jaktmöjligheter (jaktarrenden), men dessa har behandlats som försumbara i kalkylerna.

Den samhällsekonomiska kostnadseffektiviteten mätt som kostnad per uppnådd effekt finns redovisad för ett urval insatser i tabell 14. Resultatet kan tolkas så att om den sammantagna samhällsnyttan över tid av att t.ex. anlägga ädellövskog är

större än 4 800 kronor per hektar så är planteringen samhällsekonomiskt lönsam. Av tabellen framgår också att transaktionskostnaderna är relativt höga för vissa av insatserna.

Till denna åtgärds samhällsekonomiska nytta ska också räknas de synergieffekter den ger med andra åtgärder. Samhällsnyttan av bland annat åtgärderna skötsel av betesmarker och skötsel av kulturmiljöer ökar om åtgärden miljöinvesteringar införs. Dessa positiva effekter kan vara betydande, men de har inte kunnat kvantifieras i projektet och därför inte inkluderats i de samhällsekonomiska kalkylerna för förslaget. Inga konflikter av betydelse föreligger med andra åtgärder i landsbygdsprogrammet. Det betyder att denna åtgärd inte minskar samhällsnyttan av någon annan åtgärd.

Tabell 14 Samhällsekonomiska effekter av några föreslagna miljöinvesteringar. Mest trolig omfattning

Insats	Bedömd omfattning	Samhälls-ekonomisk totalkostnad Miljoner kronor	Varav transak-tionskostnader Miljoner kronor	Samhällsekono-misk kostnads-effektivitet
Anlägga ny ädel-lövskog eller lövrik skog	2 000 ha	17	3,5	4 800 kr/ha
Stängsel kring nyanläggning (ädel-)lövskog	2 000 ha	30	3,5	8 600 kr/ha
Röja fram ädellöv eller lövrik skog	3 500 ha	39	6,9	11 000 kr/ha
Restaurera stenmur	25 000 m	6,6	1,7	260 kr/m
Skapa mindre våt-mark i skog, max 2 hektar	400 ha	7,3	1,4	18 000 kr/ha
Skapa utsiktsplats	5 000 ha	12	2,4	3 500 kr/ha
Skötsel av natur-värden i skötselkrä-vande bestånd	30 000 ha	300	14	10 000 kr/ha
Återskapa trägärds-gård	80 000 m	22	5,6	270 kr/m

Sysselsättningseffekter

Åtgärden miljöinvestering skapar sysselsättning på landsbygden. Den sysselsättningsskapande effekten bör vara förhållandevis hög per budgetkrona eftersom en stor del av ersättningen går till att täcka arbetskostnader. En del av detta arbete kan utföras under perioder med låg arbetsintensitet, men bidrar ändå till att skapa underlag för tillräckliga årsinkomster.

Samhällsekonomiska slutsatser

Miljöinvesteringar består av en uppsättning insatser av tämligen olika slag. Deras samhällsekonomiska effekter skiljer sig därför avsevärt. Underlag saknas för att göra tillförlitliga kostnadsnyttoanalyser, men indikativa överslagsberäkningar baserade på grova skattningar av nyttor och kostnader tyder på att flertalet är samhällsekonomiskt klart lönsamma.

Ytterligare samhällsekonomiska skäl för miljöinvesteringar är att de ger positiva

externa effekter i form av kollektiva nyttigheter. Det betyder att marknaden inte förmår leverera dessa effektivt, utan också att det i praktiken saknas alternativa politiska åtgärder än finansiering med offentliga medel. En annan möjlighet till offentlig finansiering för vissa av insatserna är via tvärvillkor för gårdsstöd eller liknande. Det är dock en mer indirekt lösning och i regel mindre effektivt.

5.2.4.11 Resultat i nuvarande program

Miljöinvesteringarna finns i nuvarande landsbygdsprogram inom de regionalt prioriterade ersättningarna (utvald miljö) samt inom skogens mångfald och öka arealen ädellövskog. Förutom restaurering av betesmarker och slåtterängar samt restaurering och anläggning av våtmarker finns inga mål för indikatorerna för Jordbruksverkets del. Dessa indikatorer anger antal hektar samt antal lantbrukare. För restaurering av betesmarker och slåtterängar är miljöinvesteringen dessutom den mindre delen, de flesta restaureringar görs med en flerårig miljöersättning. Målet är att 18 000 hektar betesmarker och slåtterängar ska restaureras. Fram till 2010 hade 5 810 hektar restaurerats av 282 lantbrukare (åtgärd 214 och 216).

För skogens mångfald finns indikatorn antal skogsägare som får ersättning samt antal hektar som brukas på ett sätt som bevarar och utvecklar höga natur- och kulturvärden samt rekreationsvärden i skogen. Inom skogens mångfald finns även schabloner som inte är beräknade per hektar. Dessa räknas om till hektar vid uppföljning av indikatorn. Mellan 2007 och 2011 har 6 870 hektar fått ersättning för skogens mångfald, varav 5 685 hektar har fått arealstöd och 1 185 hektar har ersatts via schabloner. Målet är också att 11 000 skogsägare ska få ersättning, fram till 2011 hade 3 213 skogsägare fått ersättning.

Det är mycket få sökande av miljöinvesteringar i renskötselområdet i nuvarande programperiod. Restaurering av byggnader och s.k. specialinsatser kan sökas i dag. Hittills finns endast tre ansökningar om restaurering av byggnader.

Tabell 15 Utfall av miljöinvesteringar schabloner inom utvald miljö samt Skogens mångfald och öka arealen ädellöv, beslutsgrundad omfattning*.

Delåtgärd	Omfattning	Antal beviljade ansökningar	Belopp, kronor
Trägärdsgård (nyuppsättning)	200 000 meter	700 stycken Jordbruksverket	54 miljoner
Överloppsbyggnad (restaurering)	2 700 stycken 100 stycken	1800 stycken Jordbruksverket 60 stycken Skogsstyrelsen	38,6 miljoner 0,36 miljoner
Alléträd (nyplantering, restaurering)	8 000 stycken	200 stycken Jordbruksverket	18,4 miljoner
Målklassning	200 000 hektar	1 050 stycken Skogsstyrelsen	11 miljoner
Stenmur (restaurering och rensning)	32 000 meter 60 000 meter	150 stycken Jordbruksverket 160 stycken Skogsstyrelsen	10 miljoner 0,6 miljoner
Stängsel mot rovdjur (nyuppsättning)	300 000 meter	200 stycken Jordbruksverket	6 miljoner
Röja/rensa vandringsled	610 000 meter	230 stycken Skogsstyrelsen	5,6 miljoner
Naturvårdsbränning i skog	650 hektar	35 stycken Skogsstyrelsen	5 miljoner

* Utfallet baseras på totalt antal och meter 2007-2011. Siffrorna är avrundade. Ersättningsnivån skiljer sig åt mellan Jordbruksverket och Skogsstyrelsen för de schabloner som i dag finns på båda myndigheterna (uttag från DAWA under januari 2012).

forts. fr. föreg. sida

Delåtgärd	Omfattning	Antal beviljade ansökningar	Belopp, kronor
Hamlade träd/naturvärdesträd	Restaureringshamling 230 stycken Nyhamling 320 stycken Frihuggning naturvärdesträd 5 520 stycken	20 stycken Skogsstyrelsen 30 stycken Skogsstyrelsen 190 stycken Skogsstyrelsen	0,07 miljoner 0,098 miljoner 1,7 miljoner
Stängsel, hägna lövskog	18 000 meter	20 stycken Skogsstyrelsen	1,2 miljoner
Frihugga/rensa kulturmiljö	1 000 stycken	300 stycken Skogsstyrelsen	1,1 miljoner
Död ved, antal träd	5 200 stycken	55 stycken Skogsstyrelsen	0,4 miljoner
Dikespropp	20 stycken	10 stycken Skogsstyrelsen	0,016 miljoner
Liten svårbrukad åker	25 hektar	20 stycken Jordbruksverket	0,34 miljoner
Skapa utsiktsplats	75 stycken	50 stycken Skogsstyrelsen	0,06 miljoner
Rensning av våtmark	15 hektar	5 stycken Jordbruksverket	0,012 miljoner
Återställa vattendrag efter flottled	0	0	0
Totalt		Cirka 5 300 stycken (cirka 1 000 stycken per år)	Ca 156 miljoner

Tabell 16 Utfall av miljöinvesteringar enligt faktiska kostnader inom utvald miljö samt arealstöd inom Skogens mångfald och öka arealen ädellöv, beslutsgrundad omfattning*.

Delåtgärd	Omfattning	Antal beviljade ansökningar	Belopp, kronor
Anläggning och restaurering av våtmarker	2 700 hektar	660 stycken Jordbruksverket	220 miljoner
Restaurering av betesmarker	1 600 hektar	160 stycken Jordbruksverket	40 miljoner
S.k. specialinsatser		130 stycken Jordbruksverket	40 miljoner
Arealstöd skogens mångfald	5700 hektar	420 stycken Skogsstyrelsen	33 miljoner
Arealstöd ädellöv	1900 hektar	800 stycken Skogsstyrelsen	42 miljoner kronor
Totalt		Cirka 2 200 stycken (440 stycken per år)	

* Utfallet baseras på totalt antal hektar 2007-2011. Siffrorna är avrundade (uttag från DAWA under januari 2012).

5.2.4.12 Förenkling

Förenklingar för sökande:

- Den regionala strategin ska definiera var olika miljöinvesteringar ska kunna genomföras. Detta gör att det är tydligare för den som söker att veta vad som är prioriterat.
- I beräkningar och bedömningar förutsätts att ansökan kan fyllas i och skickas in elektroniskt. Den som söker ska endast se uppgifter som är relevanta för den ansökta åtgärden.

- Om projektplanen är resultatet av rådgivning så minskar även kostnaden för att ta fram en projektplan, tanken är att man får ett dokument vid rådgivning som kan användas som projektplan eller underlag till projektplan.

Förenklingar för myndigheter:

- Elektronisk ansökan underlättar även för myndigheterna och leder till att miljöinvesteringarna kommer att hanteras mer lika oberoende av var i landet den sökande bor och oberoende av om investeringarna ska utföras på skogsmark eller i odlingslandskapet.
- En elektronisk ansökan minskar tiden för handläggning, framförallt så antas det leda till färre kompletteringar eftersom den som söker ska guidas till att fylla i rätt från början.
- Om det finns krav på foto minskar behovet av att besöka objekten inför beslut, vilket är en förenkling för den beslutsfattande myndigheten. Ibland är det även möjligt med slutbesiktning via kontoret via foton.
- Skogsstyrelsen bedöms huvudsakligen hantera schabloner. Detta kommer minska administration både för sökande och för myndighet.
- För åtgärder i skog kommer åtgärden att upplevas som en förenkling eftersom det är fler än skogsägaren som kan ansöka. Investeringen förutsätter dock alltid markägarens tillåtelse.
- Ersättningsnivån ska vara lika oberoende av åtgärden ska genomföras på skogsmark eller jordbruksmark.
- En gräns på 5 000 kronor per utbetalning medför att myndigheten inte behöver hantera små ansökningar. I dag är gränsen 1 000 kronor för Jordbruksverket och 2 000 kronor för Skogsstyrelsen. I dag är det Skogsstyrelsen som har många ansökningar under 5 000 kronor. Det är ungefär 165 ansökningar per år och dessa kostar cirka 1,5 miljoner kronor per år att administrera i nuvarande landsbygdsprogram. Med de förenklingar som kan göras skulle dessa ansökningar kosta strax under 1 miljoner kronor per år.
- För att förenkla hanteringen av miljöinvesteringar finns förslag om att ha fasta ansökningsdatum varje år. De som arbetar så i dag upplever att hantering och prioritering blir enklare eftersom ansökningarna hanteras aggregerat vid ett fåtal tillfällen per år istället för utspritt över året.

Beräkningar av myndigheternas kostnader i nuvarande landsbygdsprogram jämfört med förslagna förändringar i nästa program visar att kostnaderna kan minska med cirka 4,7 miljoner per år. Företagens kostnader bedöms minska med 0,9 miljoner kronor per år.

Beräkningarna har gjorts utifrån antal ansökningar som beviljats mellan 2007 och 2011. Antalet ansökningar bedöms vara kvar på ungefär samma nivå mellan 2014 och 2020. Antal ansökningar enligt faktiska kostnader minskar medan antalet ansökningar enligt schablon ökar. Kostnader för att bygga och förvalta system för elektronisk ansökan och handläggning är inte medräknade.

Tabell 17 Beräkning av myndigheternas kostnader för miljöinvesteringar

Typ av ansökan	Antal ansökningar per år 2007–2011	Kostnad i kronor för myndighet	Kostnad i kronor för företag	Typ av ansökan	Antal ansökningar per år 2014–2020	Kostnad i kronor för myndighet	Kostnad i kronor för företag
Skogsstyrelsen faktiska kostnader	300	2 655 000	652 000	Skogsstyrelsen faktiska kostnader	0	0	0
Skogsstyrelsen schabloner	600	5 310 000	720 000	Skogsstyrelsen schabloner	1 050	6 300 000	977 000
Jordbruksverket faktiska kostnader	250	2 213 000	543 000	Jordbruksverket faktiska kostnader	100	850 000	160 000
Jordbruksverket schabloner	700	6 195 000	840 000	Jordbruksverket schabloner	750	4 500 000	698 000
Totalt 1850 stycken per år		16 373 000	2 755 000	Totalt 1 900 stycken per år		11 650 000	1 835 000

För myndigheterna kostar det i nuvarande landsbygdsprogram i genomsnitt 8 850 kronor att hantera varje ansökan, dvs. cirka 30 timmar. Genomsnittet gäller för alla typer av miljöinvesteringar. Den egentliga kostnaden är dock lägre för ansökningar enligt schabloner och högre för ansökningar enligt faktiska kostnader.

I nästa programperiod bör myndigheterna kunna minska kostnaderna. Genom att använda projektmallar, fasta ansökningsdatum, elektronisk ansökan och foto vid ansökan samt genom att förbättra handläggningssystemen kan uppskattningsvis 10 timmar sparas per ansökan som betalas enligt schablon. Vid handläggning av ansökningar som betalas enligt faktiska kostnader kan uppskattningsvis 2 timmar sparas. Det innebär att kostnaden blir cirka 6 000 kronor per ansökan enligt schablon och för en ansökan enligt faktiska kostnader cirka 8 500 kronor per ansökan.

För den som söker kostar i nuvarande program en ansökan samt ansökan om utbetalning enligt faktiska kostnader 2 172 kronor per ansökan enligt databasen Malin. Då är det inräknat att vissa delar av ansökan hanteras av kontorspersonal eller konsult.

För en ansökan schablon är motsvarande kostnad ungefär 1 200 kronor per ansökan. Vissa delar görs av kontorspersonal eller konsult.

Genom bland annat elektronisk ansökan beräknas en ansökan enligt schablon kosta den sökande cirka 930 kronor per ansökan enligt faktisk kostnad beräknas kosta cirka 1 600 kronor per ansökan i nästa programperiod. Eftersom det är öppet för alla att söka miljöinvestering har ett snitt på lönekostnader enligt följande använts i beräkningarna: lantbrukare eller renskötare 45 procent, skogsbrukare 45 procent och övriga landsbygdsföretagare 10 procent.

Den som söker kan behöva ta kontakt med extern person för att fylla i ansökan och skriva projektplan. I de fall det är en handläggare eller en rådgivare på en myndighet ingår kostnaden i myndighetens kostnad. Kostnaden när den sökande tar hjälp av konsult är stödberättigande. Detta innebär att kostnaderna minskar enligt databasen Malin. I övrigt används samma tidsåtgång per infokrav som finns i Malin. Ansökan enligt schablon beräknas till 300 minuter och ansökan enligt faktisk kostnad till 510 minuter.

5.2.4.13 Acceptans

Att ersättning betalas enligt schablon kan möjligen uppfattas som orättvist eller olämpligt om faktiska kostnader skiljer sig mycket mellan projekten, å andra sidan innebär schabloner att miljöinvesteringarna är lättare att hantera administrativt för såväl sökande som myndighet. För likvärdiga åtgärder är schablonbetalning i enlighet med rättviseprincipen om lika behandling. Miljöinvesteringarna kan prioriteras olika i olika regioner vilket kan upplevas orättvist av de sökande.

5.2.4.14 Budgeteffekt

Den totala budgeteffekten blir cirka 159 miljoner kronor per år förutsatt den omfattning och de ersättningsnivåer som anges nedan.

Tabell 18 Budgeteffekt för miljöinvesteringar

Insats	Beräknad omfattning	Ersättning	Budgetbelastning (miljoner kronor)
Stängsel mot rovdjur	840 km	50 kronor per meter	42
Naturvårdsbränning i skog, minst 2 hektar	1 000 hektar	30 000 kronor per uppstart, 11 000 kronor per hektar	12,5
Nyanläggning av ädellövskog	2 000 hektar	10 000 kronor per hektar	20
Stängsel kring nyanläggning av ädellövskog	600 km	80 kronor per meter	48
Röja fram ädellöv eller lövrik skog	3 500 hektar	12 000 kronor per hektar	42
Skötsel av natur- och kulturvärden i skötselkrävande bestånd, inkl. skogsbryn	30 000 hektar	12 000 kronor per hektar	360
Skapa mindre våtmark i skog, max 2 hektar	400 hektar	16 000 kronor per hektar	6,4
Frihugga naturvärdesträd	25 000 stycken träd	400 kronor per träd	10
Nyhamla träd i skog	3 000 stycken träd	200 kronor per träd	0,6
Restaureringshamla träd	5 000 stycken träd	800 kronor per träd	4
Skapa död ved	25 000 stycken träd	200 kronor per träd	5
Anlägga nya småbiotoper	1 000 stycken	5 000 kronor per styck	5
Ta bort vandringshinder i vattendrag i skog	800 stycken	33 000 kronor per styck	26,4
Frihugga eller restaurera kulturmiljö	7 000 stycken	1 500 kronor per styck	10,5
Restaurera stenmur	52 km	300 kronor per meter	15,6
Rensa och röja i och bredvid stenmur	150 km	10 kronor per meter	1,5
Restaurera en överloppsbyggnad	3 000 stycken	16 000 kronor per styck	48
Återskapa allé	8 000 stycken	2 000 kronor per träd	16
Återskapa trägärdsgård och hägnader	232 km	300 kronor per meter	69,6
Röja, rensa eller märka upp stig, vandringsled eller utsiktsplats*	2 000 km	10 kronor per meter	25
Miljöinvestering enligt faktiska kostnader	700 stycken	500 000 kronor per styck	350
Summa			1 116
Summa per år			159

* Här ingår skapa utsiktsplats.

5.2.5 Miljöinvesteringar för att minska näringsläckage

5.2.5.1 Anläggning av våtmarker och dammar

5.2.5.1.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att anlägga eller restaurera våtmarker eller dammar för att förbättra miljön eller öka allmänhetens möjligheter till rekreation.

5.2.5.1.2 Beskrivning av åtgärden

Ersättning ges för att anlägga eller restaurera våtmarker eller dammar som tar upp kväve eller samlar fosfor eller ökar den biologiska mångfalden. Utformning av dammen kan variera efter förutsättningarna och storlek. Ersättning betalas för faktiska kostnader. Ersättning kan ges för delar av kostnaderna innan godkänd slutbesiktning.

5.2.5.1.3 Målgrupp

Målgruppen för åtgärden är markägare, lantbrukare eller grupper av markägare och lantbrukare.

5.2.5.1.4 Villkor för sökande

Villkor för att söka ersättning för att anlägga våtmark eller damm:

- Den sökande ska följa en plan som beskriver förutsättningarna för miljöinvesteringen. Den kan tas fram av länsstyrelsen eller någon annan i samband med rådgivning eller av den sökande själv. Länsstyrelsen ska alltid godkänna planen innan projektet kan starta.
- Planen den sökande ska följa ska beskriva miljöinvesteringen och innehålla:
  - vad som ska göras
  - när det ska göras
  - hur det ska göras
- Våtmarken eller dammen måste omfattas av ett 5-årigt åtagande om miljöersättning för skötsel av våtmarker och dammar. Detta gäller senast från och med året efter att den godkänts vid slutbesiktning.
- Våtmarken ska förbli våtmark i minst 20 år räknat från året efter godkänd slutbesiktning.
- Fisk eller kräftor får inte planteras in och fisk, kräftor eller andra djur får inte heller utfodras under de 20 år som våtmarken ska förbli efter godkänd slutbesiktning.

5.2.5.1.5 Indikatorer

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	–	–
Produktion	Antal anlagda våtmarker och dammar	2 200 stycken
	Antal ha anlagda våtmarker och dammar	6 100 stycken
Resultat	Minskad kvävebelastning	771 ton N
	Minskad fosforbelastning	64 ton P
Effekt	–	

5.2.5.1.6 Prioriteringar

Åtgärden gäller i hela landet.

Länsstyrelsen prioriterar.

Prioriteringar bland ansökningarna ska göras utifrån recipient och vilka marker som avvattnas. Åtgärden ska prioriteras i områden med vattenförekomster som inte uppnår eller riskerar att inte uppnå god ekologisk status på grund av övergödning eller där miljökvalitetsnormen inte uppnås. Åtgärden kan även prioriteras till områden där mycket hög effekt kan uppnås med avseende på biologisk mångfald. Även skogsmark som läcker kvicksilver kan prioriteras.

För att våtmarker och dammar ska få en god effekt är placeringen i landskapet viktigast. Placeringen måste därför utvärderas i varje enskilt fall.

5.2.5.1.7 Ersättning

Länsstyrelsen beslutar om ersättningsberättigande kostnader. Kostnader för åtgärden utgörs främst av anläggningskostnader och kostnad för inkomstbortfall.

Ersättningsberättigande kostnader är

- kostnader som hör till investeringen och uppstått efter det att ansökan skickats in till myndigheten och det finns ett beslut eller ett positivt skriftligt förhandsbesked
- kostnader som har samband med framtagande av en projektplan är ersättningsberättigande trots att dessa kostnader uppstår innan ansökan skickas till myndighet
- kostnader som har samband med investeringen enligt projektplan, detta kan till exempel vara ersättning för markvärde, material och kostnader för avgifter och tillstånd i de fall detta behövs
- egen arbetstid
- inkomstbortfall från markareal som tas i anspråk

Hur stor andel av faktiska kostnader som ersätts kan variera beroende på hur stor nyttan bedöms bli. Maximalt 100 procent av de faktiska kostnaderna ersätts. Länsstyrelsen kan också ge förskottsbetalning.

5.2.5.1.8 Koppling till andra åtgärder

Åtgärden bidrar även till en ökad biologisk mångfald genom att våtmarker gynnar flera arter som är beroende av våtmarker, men även genom att öka tillgången på vatten i landskapet vilket gynnar många fågelarter och viltet i området.

Åtgärden har koppling till åtgärden skötsel och rensning av våtmarker och dammar. Detta eftersom den godkända våtmarken eller dammen måste omfattas av ett 5-årigt åtagande för skötsel.

Åtgärden har också koppling till skötsel av betesmarker och slåtterängar samt kompetensutveckling.

5.2.5.1.9 Effekter

Effekten av anläggande av våtmark skiljer sig beroende på utformning och läge, men studier visar på effekter från 75 kg mindre kväve per hektar och år till 600 kg mindre kväve per hektar och år (Svensson m.fl. 2004, NV rapporter och Greppa rapporter). För fosfor redovisar Svensson m.fl. 2004 en reningseffekt av anlagda våtmarker till ytvatten på 0,2–5,7 kg fosfor per hektar och år. Alla anlagda våtmarker ökar den biologiska mångfalden och 15 procent av Sveriges rödlistade arter är helt beroende av våtmarker (Landin m.fl. 2002). Studier har visat att bl.a. andelen fågelarter ökar med upp till 5 par per hektar våtmark (Kävlingeåprojektet 2006; Strand och Weisner 2010) i området. Även vattenlevande växter och insekter ökar (Strand 2007) när man anlägger våtmarker. Anlagda våtmarker gynnar även andra arter som inte är helt beroende av våtmarker och viltet i området, vilket i sin tur ökar rekreationsvärdet för området

Våtmarker har många värden och synergieffekterna kan därför vara många när det gäller miljön. Våtmarker bidrar även till variationer i landskapet som uppfattas som positiva för friluftslivet. Våtmarker och dammar ger särskilt stor miljönytta i högt näringsbelastade områden i slättlandskapet och där bristen på variation och vatten i landskapet är stor liksom där hotade arter kan gynnas. Våtmarker har många värden, vattenrening, återföring av näringsämnen till jordbruket, vattenmagasinering, ökad biologisk mångfald och upplevelser i form av rekreation, jakt och pedagogiska funktioner. Synergieffekterna kan därför vara många när det gäller miljön. Våtmarker bidrar till att uppfylla ett par av de svenska miljömålen, bl.a. Myllrande våtmarker och Ingen övergödning. Våtmarker bidrar även till kvaliteter för upplevelser och friluftsliv stärks.

När det gäller klimat bidrar våtmarker främst som utjämningsmagasin och kan på så sätt bidra till minskad översvämningsrisk. Våtmarker och dammar kan även användas som bevattningsmagasin under torka. Det kan bli större behov för detta i framtiden på grund av klimatförändringar.

5.2.5.1.10 Samhällsekonomisk effektivitet

Principiellt motiv för åtgärden

Nyttan av våtmarker och fosfordammar tillfaller i huvudsak övriga samhället och en lantbrukare har i de flesta fall begränsat eget intresse av att anlägga en våtmark eller fosfordamm.

Förväntad omfattning

Areal anlagd eller restaurerad våtmark per år:	850 hektar/år i genomsnitt 2014–2020
Areal anlagda fosfordammar per år:	29 hektar/år i genomsnitt 2014–2020
Totalt anlagd/restaurerad areal 2020	6 153 hektar
Antal företag som söker ersättningen:	315 stycken/år i genomsnitt 2014–2020

Dödvikt

Cirka 40 hektar våtmark kan förväntas anläggas årligen även utan ersättning. Inga fosfordammar kan förväntas anläggas utan ersättning.

Tabell 19 Nytta för samhället, kvantifierade effekter

	Effekt per hektar och år*	Areal år 2020**	Effekt på nationell nivå	Monetärt värde***
Reningseffekt kväve, våtmark	130 kg	5 910 ha	768 ton N	23,8 miljoner kr
Fosforavskiljning våtmark	10 kg	5 910 ha	59 ton P	60,4 miljoner kr
Reningseffekt kväve, fosfordammar	15 kg	203 ha	3 ton N	0,1 miljoner kr
Fosforavskiljning fosfordammar	25 kg	203 ha	5 ton P	5,2 miljoner kr
Totalt per år i slutet av perioden (2020)			771 ton N 64 ton P	89,5 miljoner kr

* Källa: svenska försöksresultat. Förutsätter att våtmarkerna och fosfordammarna sköts.

** Efter justering för dödvikt.

*** Monetärt schablonbelopp för reducerat fosfor till havet 1 023 kr/kg, schablonbelopp för reducerat kväve till havet 31 kr/kg (Naturvårdsverket 2009:6322). Retention i sjöar och vattendrag mellan våtmark och hav är dock inte beaktat, vilket överskattar belastningsminskningen till havet. Å andra sidan är nyttan av minskad näringsbelastning på sjöar och vattendrag inte medräknad i det beräknade värdet, främst är detta relevant för fosfor.

Ovan använda schablonvärden för vad minskad kväve- och fosforbelastning till havet är värt för samhället är behäftade med mycket stor osäkerhet. De ska därför bara ses som en grov indikation. I relevanta värderingsstudier varierar värdet i intervallet 4–70 kronor per kg för kväve och 127–2140 kronor per kg för fosfor (Naturvårdsverket 2009:6322). Det innebär att ovan beräknade monetära värde för kväve kan ligga mellan 3 och 53 miljoner kronor per år och värdet för fosfor kan ligga mellan 8 och 137 miljoner kronor per år.

Icke-kvantifierade positiva effekter:

- Alla anlagda våtmarker ökar den biologiska mångfalden och 15 procent av Sveriges rödlistade arter är helt beroende av våtmarker (Landin m.fl. 2002). Studier har visat att bl.a. andelen fågelarter ökar med upp till 5 par per hektar våtmark (Kävlingeåprojektet 2006; Strand och Weisner 2010) i området. Även vattenlevande växter och insekter ökar (Strand 2007) när man anlägger våtmarker. Anlagda våtmarker gynnar även andra arter som inte är helt beroende av våtmarker och viltet i området, vilket i sin tur ökar rekreationsvärdet för området.

Negativa effekter:

- Vattennivån på omkringliggande marker kan komma att påverkas, vilket kan orsaka försumpning.
- Om en våtmark inte sköts eller grävs ur kan den börja läcka fosfor i stället för att bli en fosforfälla (Leonardsson, 2002).

Inverkan på andra åtgärders effekt

Med en våtmark kan nyttan av att sätta in kväve- och fosforåtgärder uppströms minska något, på grund av våtmarkens reningseffekt.

Tabell 20 Kostnader i företagen för att uppfylla villkoren

	Per hektar och år	Areal	Totalt på nationell nivå
Samhällsekonomisk kostnad investering våtmark	11 037 kr*	5 910 ha	66,8 miljoner kr
Samhällsekonomisk kostnad investering fosfordammar	22 074 kr*	203 ha	4,5 miljoner kr
Samhällsekonomisk kostnad skötsel	4 500 kr**	6 113 ha	27,5 miljoner kr
Alternativvärde mark***	1 500 kr	6 113 ha	9,2 miljoner kr
Totalt per år i slutet av perioden (2020)			108 miljoner kr

*Investering våtmark 150 000 kronor per hektar, fosfordamm 300 000 kronor per hektar. Årlig kostnad beräknad med annuitet 20 år och 4 procent real ränta.

**Enligt skötselkalkyl, arbetskostnad exklusive skatter.

*** Exklusive intäkter från stöd. Våtmarken antas anläggas på aningen sämre mark, sett ur odlingssynpunkt.

Tabell 21 Administrationskostnader

Kostnadspost	Tidsåtgång och kostnad	Kostnad per investering	Summa
Administrativ kostnad – ansökan	360 min x 145 kr/tim	870 kronor (45 %)	257 985
	360 min x 211 kr/tim	1 266 kronor (45 %)	
	360 min x 257 kr/tim	1 542 kronor (10 %)	
Administrativ kostnad – utbetalning	150 min x 145 kr/tim	365,5 kronor (45 %)	146 396
	150 min x 211 kr/tim	527,5 kronor (45 %)	
	150 min x 257 kr/tim	642,5 kronor (10 %)	
Summa	510 min x 185,9 kr/tim		497 747
Myndigheternas kostnader- länsstyrelsen	1 770 min x 300 kr/tim	8 848 kr	2 787 120
Totalt per år			3 689 248 kr

Den samhällsekonomiska kostnaden för administration är ungefär hälften så stor som den ovan framräknade, eftersom skatt på arbete inte är någon samhällsekonomisk kostnad.

Slutsatser

Kostnaden per kilo kväve- respektive fosforreduktion beror på hur ovan redovisade samhällsekonomiska kostnader fördelas mellan de båda näringsämnena. Men om exempelvis 1 kilo kväve jämställs med 20 kg fosfor blir kostnaden 54 kronor per kg kväve och 1072 kronor per kg fosfor. Tar vi också hänsyn till att åtgärden har positiva effekter för biologisk mångfald blir kostnaden per kilo kväve och fosfor lägre.

Det beräknade värdet av nyttan för samhället (89,5 miljoner kronor) är aningen lägre än de kostnader som beräknats ovan. Men då ingår inte värdet av samhällsnytta i form av ökad biologisk mångfald. I slättbygd kan denna nytta vara betydande. Analysen antyder därför att åtgärden är samhällsekonomisk lönsam. Det är viktigt att ha i minnet att värderingen av samhällsnyttan är behäftad med mycket stor osäkerhet. Både på grund av osäkerhet i de använda schablonvärdena och på grund av att flera faktorer inte är beaktade i den monetära värderingen av nyttan

5.2.5.1.11 Resultat i nuvarande program

Anläggande av våtmark har inte uppnått målet i nuvarande landsbygdsprogram. Det är framförallt i Skåne som åtgärden använts. Med cirka 30 procent måluppfyllelse vid Jordbruksverkets senaste årsrapporteringen finns det potential att nå högre. När fler län kommer igång med rådgivning förväntas efterfrågan på åtgärden att öka. Det tar flera år innan projekten blir färdiga och många projekt har inte kommit så långt ännu.

Åtgärden dammar som samlar fosfor är ny sedan 2010. Anslutningen är låg. Det kan till viss del bero på den något låga ersättningen men även på att den är ny och okänd för många markägare och lantbrukare.

Våtmarker har dock funnits länge och har etablerats med goda resultat och positiva erfarenheter från såväl lantbrukare som myndigheter. Men de långa handläggningstiderna och den relativt stora investeringen som krävs har gjort att anslutningen till åtgärden inte har nått målen. Men i takt med att fler länsstyrelser börjar satsa på uppsökande verksamhet förväntas anläggningarna av våtmark öka.

5.2.5.1.12 Förenkling

Åtgärden är en sammanslagning av tidigare stöd för att anlägga våtmark samt för att anlägga damm som samlar fosfor. Genom att sätta samma villkor för de bägge åtgärderna kan de slås ihop till en och samma åtgärd, vilket underlättar för den sökande.

Det finns flera förenklingar för sökande:

- För dammar som samlar fosfor har villkoren om förbud mot att sprida gödsel, använda växtskyddsmedel samt sprida kalk tagits bort.
- En del av pengarna kan betalas innan slutbesiktning. Den sökande behöver inte behöver ligga ute med hela beloppet.
- Det tidigare maxbeloppet har tagits bort vilket underlättar för myndigheterna och de sökande att anlägga våtmarker och dammar där de är effektivast. Det gör även att våtmarker som överstiger det tidigare maxbeloppet nu kan anläggas och teoretiskt ökar därmed antalet möjliga våtmarker.

För länsstyrelsen blir det enklare att kontrollera eftersom villkor som varit svåra att kontrollera tas bort. Åtgärden består av ersättning av de faktiska kostnaderna och då även projektering av dammen kan ingå i de faktiska kostnaderna, innebär det att alla kostnader kan täckas ur den sökandes perspektiv.

Beräkning och bedömning

Förenklingarna bedöms inte påverka den administrativa tiden för den sökande i någon större utsträckning. För myndigheten har kontrollbehovet minskat och det är numera ett och samma regelverk för våtmarker och dammar vilket underlättar hanteringen.

Enligt beräkningar i databasen Malin kommer det administrativa kostnaderna att minska från 2 172 kronor enligt nedan:

Ansökan enligt faktiska kostnader 360 minuter.

Ansökan om utbetalning enligt faktiska kostnader 150 minuter.

Vi räknar med att hela ansökan kan göras utan hjälp av konsult. Det kan fortfarande vara så att sökande behöver ha kontakt med extern person men då är detta antingen handläggare eller rådgivare på länsstyrelsen dvs. kostnaden ingår i myndighetens kostnad eller så är det en konsult och den kostnaden kan ge ersättning. Detta innebär kostnaderna minskar enligt databasen Malin till totalt: 1 573 kronor per ansökan

5.2.5.1.13 Acceptans

Åtgärden finns redan och har funnits i många år. Många länsstyrelser har väl fungerande system vilket gjort att åtgärden har en hög acceptans. När fler länsstyrelser får inarbetade system för åtgärden kommer troligen acceptansen öka än mer.

Förenklingarna underlättar anslutningen till åtgärden. Speciellt bedöms borttagandet av ett maxbelopp underlätta anslutningen till åtgärden som helhet. För anläggande av våtmark är förenklingarna i enlighet med vad sökande och länsstyrelser har efterfrågat och bedöms därför underlätta anslutningen för åtgärden ytterligare.

Möjligheten att få betalt för delar av kostnaderna innan slutbesiktning anses öka acceptansen och anslutningsgraden såväl som att inkomstbortfall från markareal som tas i bruk ersätts i samband med själva anläggandet.

Våtmarker är allmänt accepterade som åtgärd då det bidrar till flera positiva miljöeffekter till samhället såsom minskade växtnäringsläckage, ökade biologisk mångfald och en buffrande effekt vid kraftiga regn. Våtmarker bidrar även till ökade rekreationsmöjligheter på landsbygden.

5.2.5.1.14 Budgeteffekt

Med en beräknad anslutning på cirka 320 anläggningar per år fördelat på 175 våtmarker och 145 fosfordammar och med en genomsnittlig kostnad på 150 000kronor för våtmarker och 300 000 för fosfordammar blir total kostnaden för denna åtgärd:

- 1 190 våtmarker x 150 000 = 178,5 miljoner
- 1 015 fosfordammar x 300 000 = 304 miljoner

Totalt blir anläggningskostnaden för åtgärden cirka 480 miljoner kronor. Därutöver tillkommer möjligheten ge ersättning för inkomstbortfall från jordbruksmark i samband med anläggningen. En rimlig ersättning kan i så fall vara en nuvärdeberäkning av täckningsbidraget på1 500 kronor per hektar för det 20 år som anläggningen ska förbli. Med en räntesats på 5 procent blir kostnaden då 6 100 hektar x (1 500 x 12,5) = 114 miljoner. Den totala budgeteffekten blir då cirka 600 miljoner kronor.

5.2.5.2 Anläggning av tvåstegsdiken

5.2.5.2.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att minska fosforbelastningen och medverka till minskad övergödning.

5.2.5.2.2 Beskrivning av åtgärden

Ersättning ges för investeringar för att anlägga tvåstegsdiken, till exempel för

- anläggningskostnader, t.ex. grävning
- skötselkostnader och markersättning

Åtgärden är lämplig på åkermark som dräneras med öppna diken. Skillnaden mellan ett tvåstegsdike och ett vanligt dike är att ett tvåstegsdike har utvidgade dikeskanter som ett slags trappsteg eller platåer på sidorna, istället för helt släta sidor från dikesbotten till marknivå. Genom det gräsbevuxna trappsteget blir dikeskanten mer stabil i tvåstegsdiket. Risken för erosion i dikesväggen minskar. Diket klarar dessutom högre flöden utan att svämma över. Eftersom den djupa delen av diket är smalare än i ett vanligt dike är det mindre risk för att den blir helt torr under sommarhalvåret och vattendjupet blir tillräckligt för att vattenlevande djur ska överleva. Ytterligare en fördel är att både kväve och fosforhalter har visat sig minska. När vattennivån några gånger per år stiger upp och rinner ut över de gräsbevuxna platåerna hinner såväl växtupptag, kväveavgång som sedimentation ske.

5.2.5.2.3 Målgrupp

Målgrupp för åtgärden är lantbrukare. I första hand är åtgärden aktuell för markägare men även arrendatorer med längre kontrakt kan komma i fråga.

Åtgärden kan vara en av flera lämpliga åtgärder för markägare och lantbrukare som samverkar inom mindre avrinningsområden i syfte att förbättra vattenkvaliteten.

5.2.5.2.4 Villkor för sökande

- Den sökande ska följa en plan som beskriver förutsättningarna för miljöinvesteringen. Den kan tas fram av länsstyrelser eller någon annan i samband med rådgivning eller av den sökande själv. Länsstyrelsen ska alltid godkänna planen innan projektet kan starta.
- Planen den sökande ska följa ska beskriva miljöinvesteringen och innehålla:
  - vad som ska göras
  - när det ska göras
  - hur det ska göras
- Den sökande ska anlägga så kallade tvåstegsdiken.
- Efter godkänd slutbesiktning ska åtgärden omfattas av ett 5-årigt skötselåtagande.

5.2.5.2.5 Indikatorer

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	–	–
Produktion	Antal företag	50 stycken
Resultat	Förättrad vattenkvalitet	25 km diken
Effekt	–	–

5.2.5.2.6 Prioriteringar

Åtgärden är lämplig i hela landet där det finns vatten med förhöjda fosforhalter och i områden som bidrar med hög fosforbelastning på havet. Länsstyrelsen prioriterar i vilka områden åtgärden ska finnas samt bedömer vilka marker som är lämpliga för åtgärden och därmed vilka ansökningar som ska prioriteras.

Åtgärder bör i första hand prioriteras till avrinningsområden med vattenförekomster som inte uppfyller god status ur miljösynpunkt. Anläggning av tvåstegsdiken kan med rätt utformning bidra till att uppnå god ekologisk och kemisk status i vattenförekomster enligt vattendirektivet.

5.2.5.2.7 Ersättning

Ersättning ges enligt faktiska kostnader. Projektering, tillståndsansökan och eventuell omprövning av markavattningsföretag eller vattendom kan ingå i kostnadsersättningen.

Ersättningsberättigade kostnader:

- kostnader som hör till investeringen och uppstått efter det att ansökan skickats in till myndigheten och det finns ett beslut eller ett positivt skriftligt förhandsbesked
- kostnader som har samband med framtagande av en projektplan är ersättningsberättigande trots att dessa kostnader uppstår innan ansökan skickas till myndighet
- kostnader som har samband med investeringen enligt projektplan, detta kan till exempel vara ersättning för markvärde, material och kostnader för avgifter och tillstånd i de fall detta behövs
- egen arbetstid
- inkomstbortfall från markareal som tas i anspråk

5.2.5.2.8 Koppling till andra åtgärder

För att få en hög miljöeffekt behövs kompetensutveckling (artikel 15 och 16). Det är lämpligt att genomföra rådgivning på liknande sätt som inom nuvarande våtmarksrådgivning. Här finns samordningsvinster eftersom tvåstegsdiken ofta kan visa sig vara en kompletterande eller alternativ åtgärd till andra vattenvårdsåtgärder. Tvåstegsdiken är lämpligt att planera för i ett landskapsperspektiv särskilt med tanke på behovet av dämpning av flöden ur klimatanpassningsbehov och för att nå maximal reningseffekt liksom synergieffekter för biologisk mångfald. Åtgärden har därför även koppling till åtgärden stöd till samarbete (artikel 36) och anpassade skyddszoner. Skötsel av tvåstegsdiken är ett viktigt komplement till anläggandet för att investeringen ska ge fortsatt god reningseffekt. Åtgärden kan med rätt utformning bidra till en ökad biologisk mångfald.

5.2.5.2.9 Effekter

Åtgärden förväntas leda till minskade kväve- och fosforförluster, minskad erosion, minskad översvämningsrisk samt gynna den biologiska mångfalden.

Åtgärden förväntas leda till mindre erosion från dikeskanter och att partiklar kan sedimentera på den avfasade och bredare delen (terrassen) av diket, vilket leder till minskade fosforförluster. Viss kväveretention genom denitrifikation av kväve kan också förväntas ske inom zonen. Det finns inga färdiga resultat från utvärderingar av tvåstegsdiken i Sverige. Slutsatser skulle kunna dras från utvärderingar av liknande åtgärder som stabilisering av slänter och anläggning av mindre våtmarker eller dammar.

Åtgärden är en ny lovande metod som behöver utvecklas under praktiska förhållanden. Åtgärden vara en åtgärd som lantbrukare samarbetar om i ett avrinningsområdesperspektiv, dvs. den kan bidra till att utveckla samarbetsformer för bättre vattenkvalitet.

Anläggning av tvåstegsdiken ger särskilt stor miljönytta i högt näringsbelastade områden i slättlandskapet och där bristen på variation och vatten i landskapet är stor liksom där hotade arter kan gynnas. Tvåstegsdiken dämpar vattnets hastighet vid höga flöden vilket gör att partiklar kan sedimentera. Tvåstegsdiket har en vattenmagasinerande effekt vilket är positivt ur klimatanpassningssynpunkt eftersom det viss mån kan dämpa flödet nedströms och på så sätt bidra till minskad översvämningsrisk. Tvåstegsdiket är inte negativ för biologisk mångfald på samma sätt som konventionell markavvattning. Det skapas en refug längs vattendraget som fungerar som buffert mellan åkermarken och vattendraget.

En uppskattning har gjorts för ett specifikt vattendrag i Östergötland angående hur mycket jorderosionen minskar från dikesslänten (och därmed fosforförlusterna) genom att dikesslänterna stabiliseras. Om mängderna fosfor som läcker från dikesslänten halveras vid stabilisering skulle det motsvara 0,013–0,1 kg fosfor per hektar

Den bredare delen av diket fungerar som en långsträckt våtmark eller översilningsyta. Förmågan till retention i tillfälligt översvämmade och ånära områden har utvärderats i försök med avfasade strandzoner som är att likna vid tvåstegsdiket. Stora variationer har uppmätts, troligen beroende på mycket olika förutsättningar i vattenkvaliteten. Effekter på upp till 127 kg fosfor per år har uppmätts (Hoffman, 2009). Utvärderingar av några våtmarker i Skåne har gett en medelavskiljning av fosfor på 17–47 kg per hektar (Wesström et al, 2010[23]). Effekten av en dikessektion som fungerar både som våtmark, översilningsyta och buffertzon antas ligga någonstans däremellan.

5.2.5.2.10 Samhällsekonomisk effektivitet

Principiellt motiv för åtgärden

Nyttan av tvåstegsdiken tillfaller i huvudsak övriga samhället och en lantbrukare har normalt begränsat eget intresse av att anlägga ett tvåstegsdike.

---

23 Wesström, I., Hargeby. A., och Tonderski, K. 2010. Miljökonsekvenser av markavvattning och dikesrensning. Institutionen för mark och miljö, SLU och IFM Biologi, Linköpings Universitet.

Förväntad omfattning

Längd dike där åtgärden genomförs	2 500 m/år i genomsnitt 2014–2020
Total åtgärdad areal 2020	17 500 hektar
Antal sökande företag	5 stycken/år i genomsnitt 2014–2020

Dödvikt

Lantbrukare gör normalt inte denna investering utan ersättning, dvs. 0 procent dödvikt.

Tabell 22 Nytta för samhället, kvantifierade effekter

	Effekt per meter	Antal meter år 2020	Effekt på nationell nivå	Monetärt värde
Minskat fosforläckage från åkermark	0,02 kg*	17 500	350 kg P/år	358 050 kr/år**

* Baserat på försöksresultat samt antagande om vilka jordar åtgärden genomförs på.

** Monetärt schablonbelopp för reducerad fosfor till havet 1023 kr/kg (Naturvårdsverket 2009:6322). Retention i sjöar och vattendrag mellan våtmark och hav är dock inte beaktat, vilket överskattar belastningsminskningen till havet. Å andra sidan är nyttan av minskad fosforbelastning på sjöar och vattendrag inte medräknad i det beräknade monetära värdet.

Schablonvärdet för vad minskad fosforbelastning till havet är värt för samhället är behäftat med mycket stor osäkerhet. Det ska därför bara ses som en grov indikation. I relevanta värderingsstudier varierar värdet i intervallet 127–2140 kronor per kg fosfor (Naturvårdsverket 2009:6322). Det innebär att ovan beräknade monetära samhällsekonomiska värde av minskad fosforbelastning kan ligga mellan 44 000 och 749 000 kronor per år.

Icke kvantifierade positiva effekter:

- Viss kväveretention genom denitrifikation av kväve kan förväntas ske inom zonen.

Negativa effekter:

- Inga negativa effekter är identifierade

Tabell 23 Kostnader i företagen för att uppfylla villkoren

	Per meter dike	Omfattning år 2020	Totalt på nationell nivå
Samhällsekonomisk kostnad för investeringen	38 kr*	17 500 m	667 000 kr
Skötsel (avslagning inkl. bortförsel samt utgrävning mittfåra var 10:e år)	6 kr**	17 500 m	105 000 kr
Totalt per år i slutet av perioden (2020)			772 000 kr

*Investering 812 kr/m, annuitet 50 år och 4 procent real ränta.

** Baserat på kalkyl för skötsel av våtmark.

Tabell 24 Administrationskostnader

Kostnadspost	Tidsåtgång och kostnad	Kostnad per investering	Summa
Administrativ kostnad – ansökan	360 min x 145 kr/tim	870 kr	4 350
Administrativ kostnad – utbetalning	150 min x 145 kr/tim	363 kr	1 850
Summa		1 233 kr	6 165
Myndigheternas kostnader länsstyrelsen	1 770 min x 300 kr/tim	8 848kr	44 240
Totalt per år			50 405 kr

Den samhällsekonomiska kostnaden för administration är ungefär hälften så stor som den ovan framräknade, eftersom skatter på arbete inte är någon samhällsekonomisk kostnad.

Slutsatser

Den samhällsekonomiska kostnaden per kilo minskat fosforläckage från åkermark uppgår till 2 280 kronor per kg fosfor, om enbart effekten på fosforläckage samt ovan redovisade investerings-, skötsel- och administrationskostnader beaktas. Detta bedöms dock vara de viktigaste nyttorna och kostnaderna.

Det beräknade monetära värdet av nyttan är knappt hälften av kostnaderna, vilket antyder att åtgärden inte är samhällsekonomiskt lönsam. Det går dock inte att entydigt uttala sig om åtgärdens samhällsekonomiska lönsamhet på basis av detta resultat. Både på grund av osäkerhet i det använda schablonvärdet för reducerat fosfor till havet och på grund av att flera faktorer inte är beaktade i den monetära värderingen av nyttan.

5.2.5.2.11 Resultat i nuvarande program

Åtgärden är ny.

5.2.5.2.12 Förenkling

Ny åtgärd inom miljöinvesteringar. Åtgärden liknar åtgärden anläggning av våtmarker och dammar men utan kravet på att åtgärden ska bestå i 20 år.

5.2.5.2.13 Acceptans

Åtgärden är lätthanterad för såväl sökande som länsstyrelsen och Jordbruksverk men det är en ny åtgärd som dock inte förväntas få en alltför stor anslutning i första programperioden: Det är få och enkla villkor, liknande förfarande som för våtmarker.

Lantbrukaren kommer att behöva investera tid i att anlägga tvåstegsdikena men åtgärden bedöms få acceptans då översvämningsriskerna minskas.

Åtgärden är relativt okänd och skulle kunna få större acceptans om det fanns några goda exempel på tvåstegsdiken att visa upp.

5.2.5.2.14 Budgeteffekt

Totalt uppskattas åtgärden kosta 17 500 meter x 812 kronor per meter vilket motsvarar 14,2 miljoner kronor per år.

5.2.5.3 Anläggning av reglerbar dränering

5.2.5.3.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att minska kvävebelastningen från åkermark och medverka till en bättre vattenhushållning under torra förhållanden.

5.2.5.3.2 Beskrivning av åtgärden

Reglerbar dränering innebär att man med hjälp av särskilda dämningsbrunnar i täckdikessystemet reglerar grundvattennivån på ett täckdikat fält. När dräneringsbehovet är litet kan man dämma i brunnarna och på så sätt förlänga vattnets uppehållstid i marken.

5.2.5.3.3 Målgrupp

Målgrupp är lantbrukare.

Åtgärden är lämplig för markägare och lantbrukare som samverkar inom mindre avrinningsområden i syfte att förbättra vattenkvaliteten.

5.2.5.3.4 Villkor för sökande

- Den sökande ska följa en plan som beskriver förutsättningarna för miljöinvesteringen. Den kan tas fram av länsstyrelsen eller någon annan i samband med rådgivning eller av den sökande själv. Länsstyrelsen ska alltid godkänna planen innan projektet kan starta.
- Planen den sökande ska följa ska beskriva miljöinvesteringen och innehålla:
  - vad som ska göras
  - när det ska göras
  - hur det ska göras
- Den sökande ska upprätthålla brunnarnas funktion i minst 5 år.

5.2.5.3.5 Indikatorer

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	–	–
Produktion	Antal företag	100 stycken
	Förättrad vattenkvalitet	2 000 hektar
Resultat	Förättrad vattenkvalitet	2 000 hektar
Effekt	–	–

5.2.5.3.6 Prioriteringar

Åtgärden är lämplig i hela landet där det finns vatten med förhöjda kvävehalter och i områden som bidrar med hög kvävebelastning på havet. Åtgärden fungerar bäst på jordar med god vattenledningsförmåga och där det finns en naturligt högt stående grundvattenyta eller ett tätt jordlager på inte alltför djup nivå.

Länsstyrelsen prioriterar i vilka områden åtgärden ska finnas. De ska även bedöma vilka marker som är lämpliga för åtgärden och därmed vilka ansökningar som ska prioriteras.

Sand- och mojordar lämpar sig väl för åtgärden medan ler- och mojordar är mindre lämpliga. Åtgärden är mest lämplig på flack mark med lätt jord, helst med ett tätt jordlager på ett djup av 1–3 meter. Där det finns en risk för sommartorka är åtgärden även lämplig ur ett klimatanpassningsperspektiv.

5.2.5.3.7 Ersättning

Ersättning ges för investeringar för att kunna reglera dränering från jordbruksmark. Det ges som en schablon på 12 000 kronor per installerad brunn. Ersättning kan ges för högst 1,5 installerad brunn per hektar.

Ersättningsberättigade kostnader:

- anläggningsmaterial
- kostnader för installation
- projektering

5.2.5.3.8 Koppling till andra åtgärder

Åtgärden har koppling till åtgärden investeringar inom jord- och skogsbruket där stöd till täckdikning är möjligt. I samband med täckdikning är det möjligt att välja att även installera brunnar för reglerbar dränering. Det innebär en merkostnad jämfört med en traditionell dränering.

5.2.5.3.9 Effekter

Naturliga förutsättningar som klimat och jordartsförhållanden liksom odlingsinriktning m.m. påverkar hur stor kväveutlakningen blir på olika platser. Reglerbar dränering leder till att kväveförlusterna från åkermarken minskar. Hur stor minskningen blir uttryckt i kg kväve per hektar beror bl.a. på hur stora kväveförlusterna är på den aktuella platsen innan åtgärder genomförs. Baserat på försök som genomförts i Sverige och i andra länder samt antaganden om vilka typer av jordar som åtgärden kommer att genomföras på, kan den genomsnittliga minskningen skattas till 15 kg kväve per hektar.

Reglerbar dränering gör det möjligt att skapa en högre grundvattennivå på täckdikad mark under vissa delar av året. Avrinningen minskar och därmed också transporten av kväve med det avrinnande vattnet. Under nederbördsrika perioder kan vatten magasineras i marken på en högre nivå än dräneringssystemet annars tillåter. Det möjliggör bättre vatten- och näringsupptag för grödorna under perioder med vattenbrist.

En nackdel med reglerbar dränering är att risken för lustgasavgång och fosforförluster ökar genom att regleringen ger upphov till längre perioder med anaeroba förhållanden i marken.

Vattennivån kan sänkas inför jordbearbetning, gödsling, sådd och skörd. Därmed kan vattentillgången i växande gröda optimeras samtidigt som den totala avrinningen under året minskar, vilket ger lägre kväveförluster. Reglerbar dränering förbättrar alltså grödans vattenhushållning och minskar samtidigt de vattenburna kväveförlusterna (Jordbruksverket, 2010).

5.2.5.3.10 Samhällsekonomisk effektivitet

Principiellt motiv för åtgärden

Nyttan av reglerbar dränering tillfaller i någon mån lantbrukaren men framför allt övriga samhället. Beaktar lantbrukaren enbart den företagsekonomiska nyttan med investeringen är det tänkbart att reglerbar dränering får för liten omfattning i förhållande till vad som är bäst för samhället som helhet.

Förväntad omfattning

Areal där investeringen genomförs	100 hektar/år i genomsnitt 2014–2020
Total åtgärdad areal 2020	700 hektar
Antal brunnar som åtgärdas	125 stycken/år i genomsnitt 2014–2020
Antal sökande företag	5 stycken/år i genomsnitt 2014–2020

Dödvikt

Lantbrukare gör normalt inte denna investering utan ersättning, dvs. 0 procent dödvikt.

Tabell 25 Nytta för samhället, kvantifierade effekter

	Effekt per hektar	Areal år 2020	Effekt på nationell nivå	Monetärt värde
Minskat kväveläckage från åkermark	15 kg*	700 ha	10 500 kg	325 500 kr/år**

* Baserat på utvärderingar av liknande åtgärder.

** Monetärt schablonbelopp för reducerat kväve till havet 31 kr/kg (Naturvårdsverket 2009:6322). Retention i sjöar och vattendrag mellan våtmark och hav är inte beaktat, vilket överskattar belastningsminskningen till havet.

Schablonvärdet för vad minskad kvävebelastning till havet är värt för samhället är behäftat med mycket stor osäkerhet. Det ska därför bara ses som en grov indikation. I relevanta värderingsstudier varierar värdet i intervallet 4–70 kronor per kg kväve (Naturvårdsverket 2009:6322). Det innebär att ovan beräknade monetära samhällsekonomiska värde av minskad kvävebelastning kan ligga mellan 42 000 och 735 000 kronor per år.

Icke kvantifierade positiva effekter:

- Under torra förhållanden kan reglerbar dränering leda till bättre vattenförsörjning, minskat bevattningsbehov och högre skördar.
- Reglerbar dränering skulle kunna ses som en klimatanpassningsåtgärd om utvecklingen går mot torrare sommarperioder i delar av landet.
- Minskad avrinning leder till att mindre fosfor lämnar åkermarken.

Negativa effekter:

- Syrefria förhållanden i marken kan leda till ökad frigörelse av fosfor i marken.

Tabell 26 Kostnader i företagen för att uppfylla villkoren

	Per brunn	Omfattning år 2020	Totalt på nationell nivå
Samhällsekonomisk kostnad för investeringen	880 kr*	875 brunnar	773 000 kr
Totalt per år i slutet av perioden (2020)			773 000 kr

*Investering cirka 12 000 kr/brunn (arbetskostnad exkl. skatter). Årlig kostnad beräknad med annuitet 20 år och 4 procent real ränta.

Nytta för lantbrukaren i form av eventuella högre skördar och lägre bevattningsbehov är inte beaktat.

Tabell 27 Administrationskostnader

Kostnadspost	Tidsåtgång och kostnad	Kostnad per investering	Summa
Administrativ kostnad – ansökan	60 min x 145 kr/tim	145 kr	725
Administrativ kostnad – utbetalning	120 min x 145 kr/tim	290 kr	1 450
Summa		435 kr	2 175
Myndigheternas kostnader – länsstyrelsen	1 770 min x 300 kr/tim	8 848 kr	44 240
Totalt per år			46 415 kr

Den samhällsekonomiska kostnaden för administration är ungefär hälften så stor som den ovan framräknade, eftersom skatter på arbete inte är någon samhällsekonomisk kostnad.

Slutsatser

Kostnaden per kilo minskad kväveutlakning från åkermark uppgår till 76 kronor per kg kväve om enbart effekten på kväveutlakning samt investerings- och administrationskostnader beaktas. Detta bedöms dock vara de viktigaste samhällsekonomiska nyttorna och kostnaderna.

Det beräknade monetära värdet av nyttan är knappt hälften av kostnaderna, vilket antyder att åtgärden inte är samhällsekonomiskt lönsam. Det går dock inte att entydigt uttala sig om åtgärdens samhällsekonomiska lönsamhet på basis av detta resultat. Både på grund av osäkerhet i det använda schablonvärdet för reducerat kväve till havet och på grund av att flera faktorer inte är beaktade i den monetära värderingen av nyttan.

5.2.5.3.11 Resultat i nuvarande program

Åtgärden är ganska ny, den har funnits med i landsbygdsprogrammet sedan 2010. Endast ett fåtal har sökt åtgärden under 2010 och 2011. Den låga anslutningen antas bero på att åtgärden fortfarande anses vara okänd och att det tar tid från det att en åtgärd introduceras till att den slår igenom bland lantbrukare.

5.2.5.3.12 Förenkling

Åtgärden är lätthanterad för såväl sökande som länsstyrelsen och Jordbruksverket. Ersättningsnivån har höjts för att öka attraktiviteten och numera ingår projekteringskostnader i ersättningen. Ersättningen är en schablon och har få villkor vilket underlättar för såväl länsstyrelsen som för sökande.

För en schablon är den administrativa kostnaden i dag beräknad till cirka 1 200 kronor. Vissa delar görs av kontorspersonal. Eftersom kravet målklassning kommer tas bort så har vi inte räknat med den kostnaden för detta. I det kommande programmet räknar vi med att hela ansökan kan göras utan hjälp av konsult. Det kan fortfarande vara så att sökande behöver ha kontakt med extern person men då är detta antingen handläggare eller rådgivare på länsstyrelsen dvs. kostnaden ingår i myndighetens kostnad eller så är det en konsult och den kostnaden kan ge ersättning. Detta innebär kostnaderna minskar enligt databasen Malin.

Ansökan om ersättning enligt schablon 180 minuter där all kostnad fördelas på lantbrukaren är 3 tim x 145 kr/tim=435 kronor.

5.2.5.3.13 Acceptans

Lantbrukaren kommer att behöva lägga tid på att reglera brunnarna för att hålla lämplig grundvattennivå på fältet. Brunnarna kan också komma att blir odlingshinder, vilket kan minska intresset för att genomföra åtgärden. Åtgärden är relativt okänd och skulle kunna få större acceptans om det fanns några goda exempel på reglerbar dränering att visa upp. Med tiden förväntas åtgärden få en ökad acceptans bland lantbrukare då den kan bidra till att minska effekterna vid torka.

Åtgärden kan bidra till att minska effekterna vid höga vattenflöden och därmed dämpas risken för oönskade översvämningar vilket kan leda till en acceptans av samhället.

Samhället erbjuder lantbrukaren en ersättning för att anlägga reglerbar dränering så att kväveläckage som sker från lantbrukarens åker på grund av odlingsverksamhet kan förhindras, men åtgärden kan även dämpa effekter av höga vattenflöden vilket är en samhällsnytta.

5.2.5.3.14 Budgeteffekt

Totalt uppskattas åtgärden kosta 12 000 kronor per brunn x 875 brunnar vilket motsvarar en kostnad av 10,5 miljoner kronor per år.

5.2.6 Investeringar i annan verksamhet än jord- och skogsbruk

5.2.6.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att

- främja diversifiering, skapande av nya småföretag och arbetstillfällen samt främja lokal utveckling på landsbygden
- förbättra jordbruksföretagens möjlighet att överleva genom att underlätta omstrukturering av företag som är i behov av diversifiering av jordbruksverksamhet
- främja tillgång till och användning av förnybar energi
- främja resurseffektivitet och en omställning till en koldioxidsnål och klimattålig ekonomi genom att stödja investeringar som minskar negativ påverkan av klimatet och investeringar för en anpassning till ett förändrat klimat.

5.2.6.2 Beskrivning av åtgärden

Åtgärden är ett företagsstöd.

Stödet ska öka antalet mikro- och småföretag som utvecklar, producerar eller kommersialiserar produkter eller tjänster på landsbygden.

Åtgärden ska också bidra till att företag på landsbygden får bättre förutsättningar att

- ta plats på energimarknaderna
- främja utveckling inom produktion och användning av olika typer av förnybar energi, minskad klimatpåverkan och klimatanpassning
- bidra till att förverkliga visionen om Sverige som Europas främsta måltidsland och visionen om Skogsriket.

5.2.6.3 Målgrupp

Målgruppen är

- mikroföretag och små företag på landsbygden som bedriver annan verksamhet än jordbruksverksamhet
- jord- och skogsbrukare eller medlemmar i jord- eller skogsbrukarhushåll med diversifiering i annan verksamhet än jord- och skogsbruksbruksverksamhet eller förädling och saluföring av jordbruksprodukter (bilaga 1).

5.2.6.4 Villkor för sökande

- Tillsammans med ansökan ska sökanden skicka en affärsplan som visar företagets ekonomiska bärkraft och insatsens påverkan på företagets utveckling.
- För insatser inom förnybar energi och klimat ska sökanden i stället för affärsplanen skicka en energiplan.
- För investeringar som förbrukar energi när de används ska affärsplanen eller energiplanen innehålla en energideklaration.
- För att få stöd ska sökanden ha de tillstånd och godkännanden som krävs för investeringen.

5.2.6.5 Indikatorer

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	Antal kronor i stöd	X miljoner kronor
Produktion	Antal företag som har fått stöd beviljat, per år	–
	Total investeringsvolym, per år	
	Totalt stödbelopp, per år	
Resultat	Ökad omsättning, per år	–
	Ökad sysselsättning (fördelat på ny/befintlig arbetskraft och unga/äldre, män/kvinnor, utlandsfödda/svenskfödda)	
	Ökat antal företag med förnybar energirelaterad verksamhet	
	Antal företag som har kvar sin verksamhet x år efter beviljandet eller slututbetalningen	
	Fler omnämningar i White Guide och Guide Michelin	
	Minskad klimatpåverkan i koldioxidekvivalenter	
Effekt	Ökning av nettoförädlingsvärde	–
	Export	
	Ökat antal övernattningar på landsbyden	

5.2.6.6 Prioriteringar

Prioriteras enligt regionala strategier. Skogsstyrelsen, länsstyrelsen och Sametinget prioriterar inom sina verksamhetsområden utifrån sina strategier.

Prioriteringar görs utifrån innovation, miljö, klimat, energi enligt myndigheternas strategier.

Som stöd i urvalsprocessen ska stödmyndigheterna använda de urvalskriterier vilka fastställts av förvaltningsmyndigheten efter samråd med övervakningskommittén.

5.2.6.7 Stödbelopp

Stöd får lämnas med högst 40 procent av de stödberättigande kostnaderna.

Den totala offentliga finansieringen får inte överstiga 40 procent.

Regler om stöd av mindre betydelse ska beaktas för samtliga företag.

Stödberättigande kostnader är

- byggnader och andra fasta anläggningar
- inköp av nya maskiner och annan ny utrustning inklusive mjukvara till datorer
- småskalig infrastruktur
- kostnader för köpta tjänster
- köp av kompetensutveckling i form av deltagaravgifter, kurslitteratur, reskostnad och övernattningskostnad[24].

5.2.6.8 Koppling till andra åtgärder

Det finns en koppling till insatser som är riktade till att öka landskapets attraktivitet. Dessa insatser kommer att ha en effekt på attraktiviteten, vilket i sin tur kan leda till ökade direkta investeringar i turistsatsningar. En koppling finns även till investeringar i jordbruks- och livsmedelssektorn.

24 Vårt förslag om det är möjligt enligt regelverket.

5.2.6.9 Samhällsekonomisk analys

Stödet bidrar till ökad sysselsättning, etablering av nya företag och förbättrad lönsamhet samt till utveckling av innovativa lösningar och nya affärsområden. Många av de insatser som kan stödjas med den här åtgärden kan ha en miljö- och klimatinriktning. De villkor som ställs på energiplan respektive energideklaration samt krav på tillstånd (t.ex. enligt miljöbalken) innebär att det finns en grundläggande miljö- och klimatsäkring i åtgärden.

Principiellt motiv för åtgärden

Stöd till att utveckla högre värde i jord- och skogsprodukter och även företagsstöd till diversifiering av landsbygdens ekonomi till andra verksamheter än jordbruk, till mikroföretag och företag i syfte att främja turism- och besöksnäringen på landsbygden kan motiveras dels utifrån att lönsamheten i jordbruksnäring förstärks, dels att företag som verkar i landsbygdsregioner möter begränsande förutsättningar för sitt företagande. I det senare fallet handlar motivet till stöd om ett kompenserande perspektiv som innebär att service och företagande på landsbygden riskerar att bli mycket begränsat på grund av det begränsade marknadsunderlaget. Livsvillkoren för både hushåll och andra företag i stor omfattning blir då mycket svaga. Det kan utifrån samhällets perspektiv finnas skäl att ge stöd för att kunna bidra till att landsbygdens ekonomiska struktur når en acceptabel nivå.

Vidare innebär stöd till mikroföretag och turism- och besöksnäringen en ambition om att kunna stimulera entreprenörskap och innovativa miljöer i företag liksom i branscher som ses som väsentliga med avseende på tillväxtpotential och bidrag till landsbygdens attraktionskraft. Det innebär också att företagen på landsbygden inom EU har tillgång till stöd som syftar till att långsiktigt utveckla landsbygden attraktionskraft. Det krävs en viss servicestruktur (kollektiv nyttighet) på landsbygden om exempelvis den svenska naturen ska kunna nyttjas för att locka turism och besökare. Landsbygden behöver i ett sådant perspektiv vara tillgänglig och kunna erbjuda en viss miniminivå av service.

Stöd inom åtgärden högre värde i jord-och skogsprodukter (förädlingsstöd) kan i nuvarande program tillfalla företag som förädlar jord-och skogsprodukter samt trädgård. Det är företagsstöd som ska bidra till att främja entreprenörskap och utveckla produkter och tjänster som skapar sysselsättning. Marknadsmisslyckanden som ligger till grund för denna typ av stöd är dels de glesa strukturer som kan försvåra för kapital att nå ut till företagarna men även den kollektiva nyttan som kan uppstå av en hållbar utveckling. I nuvarande landsbygdsprogram utgör de stöd för diversifiering till annan verksamhet än jordbruk (311), affärsutveckling i mikroföretag (312) samt främjande av turistnäringen (313).

Metod

Vi har i denna del av studie använt samma metod som beskrivs i moderniseringsstödet. Detta innebär att vi också här utgår från att varje stöds förväntade effekter kalkyleras utifrån antagande om att 100 miljoner kronor avsätts för respektive stöd. Vidare utgår vi från antaganden som baseras på uppgifter som vi hämtar från Jordbruksverkets informationssystem för administrationen av nuvarande landsbygdsprogram. I tabell 4 redovisades de uppskattade kvoterna mellan samhällsekonomiska effekterna och det antagna stödbeloppet (se beskrivning av metod ovan). Tabell 8 visar summan av antal ansökningar, summan av de totala investeringskostnaderna samt hur stor andel av dessa som utgörs av denna typ av stöd.

Tabell 28 Totalt antaget stödbelopp och beräknade effekter

Kategori	Totalt stödbelopp	Förväntad investeringsutgift	Förväntat antal beviljade stöd
Förädlingsstöd, 123	100	519,4	284
Företagsstöd för 311, 312, 313	100	420,9	386

Utifrån givna antaganden och uppskattning om en förväntad omfattning av stöd som speglar den relation som finns i nuvarande programperiod beräknar vi sedan produktionseffekt (uppskattade förädlingsvärden), vi uppskattar administrativa kostnader kopplat till de förväntade stöden, den uppskattade indirekta effekten (beräknad med input-output multiplikatorn som beskrivs ovan). Vi har också använt antaganden om dödviktseffekter på samma sätt som för kalkylen för moderniseringsstöd där vi utgår från halvtidsutvärderingens resultat (90 procent). På samma sätt som för beräkningar av effekter för moderniseringsstödet redovisar vi i tabell 28 kvoten mellan samhällsekonomisk effekt och stödbelopp. I detta fall kan vi konstatera att stöd till förädling av produkter inom jordbruket innebär en högre kvot jämfört med företagsstöden med en mer allmän inriktning mot landsbygdsföretag utanför jordbrukssektorn. Vi noterar att den senare gruppen av företag är mycket heterogen vilket innebär en osäkerhet i kalkylerna. Det finns anledning att beakta dessa skillnader och att inte dra alltför långtgående generaliserande slutsatser om dessa resultat. Det är också svårt att korrekt kunna kalkylera de effekter som dessa företag kan ha med avseende på att bidra till en attraktiv landsbygd och hur detta ska kunna värderas monetärt. Det kan vara så att betydelse av dessa företags verksamhet innebär en samhällsnytta utöver vad som beräknas i de sekundära effekterna med schabloniserad input-output multiplikator.

Det ska poängteras att det är svårt att beräkna effekter av dessa stöd eftersom det är så olika företag. Det grundläggande materialet gör det svårt att finna en typ av stöd som har ett förädlingsvärde som kan representera ett värde för alla dessa stöd. Därför måste resultatet tolkas med försiktighet.

Tabell 29 Summa och kvot mellan summan av den samhällsekonomiska effekten och stödbeloppet

Kategori	Uppskattad primär effekt förädlingsvärde	Uppskattad administrativ kostnad	Uppskattad sekundäreffekt: IO-multiplikator	Summa	Kvot mellan samhällsekonomisk effekt och stödbelopp
Förädlingsstöd, 123	71,1	4,6	78,2	144,7	1,447
Företagsstöd för 311, 312, 313	58,2	6,3	64,0	116,0	1,160

Slutsatser

Tolkningen av resultaten för åtgärden högre värde i jord- och skogsprodukter är analog i förhållande till den som presenteras ovan för modernisering. Det finns en skillnad mellan de stöd som under nuvarande programperiod utbetalats inom nuvarande axel 1 i förhållande till axel 3 genom att kvoten mellan samhällsekonomisk effekt och stödbelopp är större inom axel 1. Det är viktigt att notera att det framförallt inom axel 3 stöden finns en stor heterogenitet bland företagen vilket bidrar till svårigheter att dra generaliserande slutsatser. Vi menar att det finns skäl att utveckla en ny modell för att prioritera i samband med beslut i syfte att und-

vika dödvikt enligt den kontrafaktiska ansats som tillämpas för uppföljning av programmets effekter. Vi noterar också att det kan finns olika perspektiv om marknadsmisslyckanden som motiverar stöden, inte minst inom axel 3 som kostnadsnyttokalkylen underskattar i form av synergieffekter mellan företag på lokalnivå, perspektiv om platsers utveckling och även innovationssystemsfrågor (såväl regionala som sektoriella dimensioner).

Mot denna bakgrund menar vi att den individuella prövningen i enskilda fall behöver ge svar på frågor som rör perspektiven om att marknadsmisslyckanden korrigeras såväl som dödvikt reduceras. Detta innebär inte att vi föreslår att åtgärden begränsas i övrigt, men att det finns starka skäl att ha en utvecklad prövning i handläggningen. Stöd som utbetalas bör kunna motiveras utifrån exempelvis strategier för landsbygders utveckling, väsentliga bidrag till att utveckla aktuella landsbygders dynamiska komparativa fördelar eller väsentliga funktioner i regionala eller sektoriella innovationssystem etc. Ett uppslag till hur man skulle kunna arbeta vidare med en modell för att bättre styra stöden inom landsbygdsprogrammet återfinns i avsnitt 6.3.4.

5.2.6.10 Resultat i nuvarande program

Åtgärden omfattar flera åtgärder inom axel 3 i nuvarande landsbygdsprogram, dvs. stöd för diversifiering till annan verksamhet än jordbruk, affärsutveckling i mikroföretag och främjande av turistnäring. Den samlade bedömningen av axel 3 är att målet är fullt uppfyllt. Denna bedömning utgår från att budgetutnyttjande för 5-årsperioden (2007–2011) blev drygt 74 procent av programperioden. Av antalet hittills beviljade stöd är 3 256 företagsstöd och 2 291 projektstöd. Beviljade företagsstöd uppgår till 747 miljoner kronor och projektstöd till 1 818 miljoner kr.

5.2.6.11 Förenkling

Förenkling för den sökande:

- Sökanden behöver inte lämna affärsplan för investeringar i förnybar energi och klimat.
- Möjligheten att få stöd för kringkostnader tas bort. Istället höjs stödnivån med 10 procent.
- Elektronisk ansökan.
- Affärsplanen förenklas. Det gör att sökanden i lägre utsträckning behöver ta hjälp av en konsult.
- Små investeringar ges som en schablon. Affärsplanen för små investeringar kommer att ses över inom införandeprojektet och eventuellt förenklas ytterligare.

Förenkling för myndigheter:

- Åtgärden omfattar flera åtgärder i nuvarande landsbygdsprogram vilket medför att det bara finns en budget jämfört med tre olika i nuvarande program. Det blir en förenkling för både stödmyndigheten och för Jordbruksverket.
- Elektronisk ansökan innebär att ansökan blir mer komplett och rätt ifylld från början. Uppgifterna registreras av den sökande och kommer därmed in automatiskt i handläggarsystemet.

Av de förenklingar som anges ovan bedömer vi att följande förenklingar ger mest effekter på de administrativa kostnaderna: införandet av elektronisk ansökan, förenklingen av affärsplan och möjligheten att lämna stöd till små investeringar i form av schabloner.

Förenklingar i affärsplanen: Enligt databasen Malin delas population av 2 150 ansökningar (gäller alla företagsstöd, både art 18 och 20) i två segment på grund av att ansökningarna är olika omfattande. De ansökningar som är mer omfattande bedöms göras generellt med konsulthjälp och enklare ansökningar görs utan konsulthjälp. I och med att blanketten för affärsplan förenklas bedömer Jordbruksverket att bara en tredjedel av ansökningarna kommer att behöva göras med konsulthjälp. Med en population på 2 150 innebär det att antalet ansökningar som görs med hjälp av en konsult kommer att minska från 1 075 till 717 och antalet ansökningar som görs utan konsulthjälp stiger från 1 075 till 1 433. Dessutom bedömer Jordbruksverket att posten resultatbudget är felberäknad och egentligen redan ingår i posten affärsplan. Därför ändrar vi antalet minuter för posten resultatbudget till 0.

Tabell 30 Tidsåtgång med konsulthjälp

Enligt databasen Malin, minuter		Med förenklad affärsplan och efter justering av posten resultatbudget, minuter	
Offerter	120	Offerter	120
Finansiell garanti	15	Finansiell garanti	15
Resultatbudget	360	Resultatbudget	0
Affärsplan	600	Affärsplan	600
Innehåll ansökan	60	Innehåll ansökan	60
Totalt per ansökan	1 155	Totalt per ansökan	795
Totalt för population (1 075 ansökningar)	1 241 625	Totalt för population (717 ansökningar)	570 015

Tabell 31 Tidsåtgång utan konsulthjälp

Enligt databasen Malin, minuter		Med förenklad affärsplan, minuter	
Offerter	120	Offerter	120
Finansiell garanti	15	Finansiell garanti	15
Resultatbudget	165	Resultatbudget	0
Affärsplan	240	Affärsplan	240
Innehåll ansökan	60	Innehåll ansökan	60
Totalt per ansökan	600	Totalt per ansökan	435
Totalt för population (1 075 ansökningar)	645 000	Totalt för population (1 433 ansökningar)	623 500

Om man beräknar att 1 min för ansökningar som görs med hjälp av en konsult kostar 8,42 blir kostnaden för 717 ansökningar (570 015 minuter) 4 799 597 kronor. För ansökningar som görs utan konsulthjälp ändras kostnaden från 1 900 000 kronor till 1 836 667 kronor (1 minut kostar 2,94 kronor). Totalt sänks de administrativa kostnaderna från 12 354 913 kronor till 6 636 263 kronor.

Möjligheten att lämna stöd till små investeringar med schablon: Vad gäller de ansökningar som görs utan konsulthjälp dvs. är mindre omfattande bedömer Jordbruksverket att kostnaderna kan sänkas med ytterligare 25 procent för 17 procent av ansökningarna om stöd beviljas enligt schablon upp till 25 000 kronor. Detta innebär ytterligare sänkning av kostnaderna med 77 888 kronor.

Tabell 32 Kostnad för ansökan om stöd

Enligt databasen Malin, kronor		Med förenklad affärsplan, kronor
Kostnad för ansökningar med konsulthjälp	10 454 636	4 799 597
Kostnad för ansökningar utan konsulthjälp	1 900 000	1 758 799
Total kostnad	12 354 913	6 558 376

5.2.6.12 Acceptans

Åtgärden kommer att accepteras och kommer att vara ett viktigt instrument för att utveckla landsbygdsområden. Ett konkurrenskraftigt näringsliv i hela landet leder till fler jobb och högre tillväxt i landsbygdens ekonomi samt högre livskvalitet för dem som bor på landsbygden. Detta förutsätter ett diversifierat näringsliv med andra verksamheter än jordbruk. Stöden har tillämpats under tidigare programperioder och är därför väl inarbetade hos handläggare och kända hos sökande.

Enligt halvtidsutvärderingen kan åtgärder inom axel 3 med inriktning på att stärka landsbygdens ekonomi (åtgärd 311–313) inte anses ha en rimlig grund för ett offentligt stöd i de fall företagens verksamhet efterfrågas på marknaden och har förutsättningar att bli långsiktigt konkurrenskraftig. Däremot, menar utvärderarna, att verksamheter som främjar hållbar utveckling, men som det inte finns en tillräcklig efterfrågan för på marknaden för att säkerställa en hållbar utveckling på landsbygden, bör även fortsättningsvis stödjas.

5.2.6.13 Budgeteffekt

Stödandel bör vara 40 procent av de stödberättigande kostnaderna. Av erfarenheter från tillämpningen av nuvarande landsbygdsprogram i norra Sverige har man kunnat se att dödvikten blivit något lägre vid en högre stödandel. Detta är ett av skälen att stödandelen höjs i hela landet. Det finns ett uppslag till modell för förbättrad styrning av stöden och därmed möjlig differentiering gällande stödandel. Mer om detta finns i avsnitt 6.3.4.

Ett eventuellt takbelopp per ansökan får inte understiga 800 000 kronor.

Totalbudgeten bör vara lika stor som den varit totalt för företagsstöden inom mikro, turism och diversifieringsåtgärden i nuvarande program. Budgeten inklusive annan offentlig medfinansiering för diversifieringsåtgärden ligger i dag på 662 miljoner kronor, för affärsutveckling i mikroföretag på 780 miljoner kronor och för främjandet av turistnäringen på 700 miljoner kronor. I budgeten ingår både företags- och projektstöd.

Enligt förslaget utökas målgruppen jämfört med dagens program. I dag är det möjligt att stödja små företag (10–49 anställda) endast inom turismåtgärden. Inom diversifieringsåtgärden finns inga begränsningar i storleken på företag men det är få jordbruksföretag som hamnar över gränsen för mikroföretag (högst 9 anställda). För landsbygdsutvecklingen kan det vara fortsatt motiverat att stödja större företag inom vissa sektorer men i de flesta fall bör stödet dock begränsas till mikroföretag. Förutom att det kan bli svårt rent budgetmässigt att hantera en breddning av programmets målgrupp så behövs det en tydlig gräns mot strukturfonderna. Därtill är det sannolikt att dödviktseffekterna är betydligt större ju större företag man avser att stödja. Avgränsningen kan göras i de regionala strategierna.

5.2.7 Service, infrastruktur och attraktiv landsbygd

5.2.7.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att bidra till en förnyelse av landsbygdsområden så att landsbygden är attraktiv och bidrar till en hållbar utveckling av Sverige.

5.2.7.2 Beskrivning av åtgärden

Åtgärden är ett projektstöd.

Stöd ges till projekt där den gemensamma nyttan är stor men där incitamentet är litet för att någon enskild i större grad ska vilja finansiera det.

Projekten ska stärka lokalbefolkningens och besökandes tillgång till infrastruktur och service samt till attraktiva natur-, fritids- och kulturmiljöer.

Exempel på projekt som kan ges stöd:

- Projekt för att utarbeta och uppdatera lokala planer för utveckling av landsbygder och dess grundläggande tjänster, t.ex. planer för offentlig och kommersiell service men också förvaltningsplaner för Natura 2000 områden och andra platser med höga naturvärden.
- Projekt för investeringar som syftar till att upprätta, förbättra eller utvidga alla typer av småskalig infrastruktur, även investeringar i förnybar energi.
- Projekt för att upprätta, förbättra och utvidga passiv bredbandsinfrastruktur och tillhandahålla bredband.
- Projekt för investeringar som syftar till upprätta, förbättra och utvidga grundläggande tjänster för landsbygdsbefolkningen. Hit hör även fritid och kultur.
- Projekt för investeringar i infrastruktur för fritids- och rekreationsändamål, turistinformation och skyltning om turistmål.
- Projekt för att utreda och investera i samband med underhåll, restaurering och uppgradering av kultur- och naturmiljöer.

5.2.7.3 Målgrupp

De som kan söka stöd är organisationer, föreningar, myndigheter på lokal, regional och nationell nivå. Även företag kan söka stöd för projektet som är till allmän nytta.

Målgrupp, dvs. de som gynnas av projekten är lokalbefolkning och besökande. När det gäller nationella och regionala projekt ska de stödja en lokal utveckling, dvs. samordna eller med metodutveckling underlätta för det lokala genomförandet.

5.2.7.4 Villkor för sökande

- Den sökande ska göra en projektplan som innehåller projektidé, mål och strategi för hur projektet ska uppnå utveckling på landsbygden. Projektplanen ska också innehålla budget, finansieringsplan, tidsplan för genomförandet och hur resultatet ska spridas till intressenter.
- Stöd till bredband kan beviljas om en marknadsanalys visar att marknaden inte är beredd att bygga ut inom 3 år. Regler om stöd av mindre betydelse ska beaktas för samtliga projekt.

- Den sökande ska se till att investeringar inom åtgärden ska genomföras i enlighet med kommunala och regionala planer och vara förenliga med befintliga lokala utvecklingsstrategier.

5.2.7.5 Indikatorer

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	Antal kronor i stöd	X miljoner kronor
Produktion	Antal projekt Total investeringsvolym	–
Resultat	Antal hushåll och företag som fått möjlighet till bredband Upplevd lokal utveckling	X antal hushåll har fått möjlighet till bredband 75 procent av deltagare i projekt upplever lokal utveckling
Effekt	Bestående lokal utveckling	50 procent av målgruppen för projekt upplever lokal utveckling

5.2.7.6 Prioriteringar

Åtgärden gäller i hela landet.

Det är möjligt att prioritera och besluta om projekt på nationell och regional nivå. Jordbruksverket prioriterar nationellt, länsstyrelsen prioriterar regionalt.

Prioritering ska göras utifrån innovation, miljö, klimat och bygdens konkurrenskraft i enlighet med respektive myndighets genomförandestrategi.

5.2.7.7 Stödbelopp

Stödbeloppet kan variera från 20 till 100 procent av stödberättigande kostnader.

Både privat finansiering och övrig offentlig medfinansiering ska eftersträvas. Omfattning och villkor ska framgå av regionala eller nationella genomförandestrategier.

Investeringskostnader och projektkostnader, som löner, indirekta kostnader och övriga kostnader är stödberättigande.

5.2.7.8 Koppling till andra åtgärder

I åtgärden kan det förekomma en viss del kompetensutveckling.

5.2.7.9 Effekter

Tillgång till både offentlig och kommersiell service inom rimligt avstånd är en förutsättning för att landsbygdens resurser ska kunna tas till vara och utveckla hela Sverige.

De flesta landsbygdsområden är rika på naturresurser och råvaror som är viktiga för livsmedel, energi och industriprocesser. De särskilda och attraktiva natur- och kulturmiljöer som finns i många landsbygder utgör också en stor utvecklingspotential och en värdefull resurs för hela landet. Dessa miljöer ger bland annat möjligheter till ett attraktivt permanent- och deltidsboende, ett rikt friluftsliv och ett utvecklat näringsliv, i synnerhet turism.

Landsbygdernas sociala och ekonomiska utveckling bygger i högre grad än tätorternas på ett samspel mellan privata, offentliga och ideella insatser. Enskilda människor, byalag, intresseföreningar, folkrörelser och organisationers engagemang skapar framtidstro, och står för en ökande del av nya initiativ och nytt entreprenörskap.

Åtgärden kan, om en medveten prioritering sker, bidra till klimatanpassning, förbättrad resurshushållning av växtnäring och ett mer hållbart samhälle på landsbygden. Lokala utvecklingsplaner kan ta lyfta fram viktiga natur- och kulturområden. Investeringar i fritidsanläggningar och rekreationsstråk kan öka landsbygdens attraktivitet och minska behovet av resande liksom åtgärder som främjar meningsfull fritidssysselsättning för ungdomar och yngre på fritiden i närområdet. Åtgärden kan också ha betydelse för lokala lösningar för användning av förnybar energi.

5.2.7.10 Samhällsekonomisk analys

Syftet med åtgärden är att bidra till en förnyelse av landsbygdsområden så att landsbygden är attraktiv och bidrar en hållbar utveckling av Sverige. Åtgärden ska stärka lokalbefolkningens och besökandes tillgång till service och attraktiva natur, fritids- och kulturområden. Åtgärden förväntas få stor betydelse för att genomföra projekt där den kollektiva nyttan är jämförelsevis stor men incitament för privata investeringar är svaga. Åtgärden är samhällsekonomiskt motiverad eftersom den avser att korrigera för de marknadsmisslyckanden som innebär att efterfrågan på investeringar i infrastruktur, service, natur, kultur och fritid i landsbygdsområden ofta är större än investeringsviljan i dessa typer av verksamheter i områden med jämförelsevis litet befolkningsunderlag.

Detta marknadsmisslyckande beror främst på att nyttan av investeringar inom åtgärden i hög grad är av kollektiv karaktär, vilket gör att investeringsviljan från privat sektor är svag. Det låga befolkningsunderlaget i landsbygdsområden jämfört med större tätorter gör också att investeringsviljan från offentlig sektor kan förväntas vara förhållandevis låg. Detta beror på att satsningar på grundläggande tjänster, infrastruktur och service ofta kräver en stor investeringsmängd per person när befolkningsunderlaget är litet, samtidigt som den samhällsekonomiska nyttan av sådana investeringar ofta är direkt kopplad till användare. Det blir således mer samhällsekonomiskt effektivt att investera i grundläggande tjänster och infrastruktur i befolkningstäta områden, vilket gör att offentliga satsningar i mer glest befolkade områden tenderar att prioriteras ned.

Effekterna av projektstöd som riktats till infrastruktur och förbättrad livsmiljö på landsbygden i landsbygdsprogrammet 2007-2013 (åtgärder 321, 322, 323) har utvärderats genom en enkätundersökning i samband med halvtidsutvärderingen[25]. Från denna undersökning kan följande effekter konstateras:

- Projektstöd har ofta varit av avgörande betydelse för att verksamheten ska kunna genomföras vid önskad tidpunkt eller i önskad takt, vilket innebär att dödviktsförlusterna förmodas vara små. I de projekt som beviljats stöd från landsbygdsprogrammet t.o.m. 2011 uppgår den privata medfinansieringen i genomsnitt till 25 procent av projektens totala budget.

- Projekten är i hög grad inbäddade i den ekonomiska, sociala och kulturella kontexten som råder i den aktuella bygden, vilket gör att projektens effekter är svåra att mäta som enskilda isolerade företeelser. Enligt enkätsvaren har projekt i olika delar av landet bidragit till att
    - stärka det lokala engagemanget och tron på den egna bygdens utvecklingsförmåga
    - öka samverkan mellan olika lokala aktörer
    - stimulera företagandet i bygden
    - bevara och uppgradera det lokala kultur- och naturarvet.

Resultaten från halvtidsutvärderingen indikerar att projektstöd kan vara betydelsefulla för att motverka social och ekonomisk nedgång och skapa en positiv utveckling av enskilda platser. Projektens effekter är dock av en inbäddad karaktär, vilket gör att det är svårt att hitta mätbara indikatorer på samhällsnyttan av ett enskilt projekt. Det är emellertid möjligt att uppskatta de samlade projektinsatsernas effekter på dess övergripande samhällsmål, dvs. att landsbygden inte avfolkas och att det finns en positiv samhällsutveckling i den meningen att det startas nya företag, förekommer en viss inflyttning m.m.

Till och med 2011 har cirka 2 miljarder kronor av landsbygdprogrammets pengar beviljats i stöd till närmare 4 300 projekt. Dessa medel har växlats upp med ytterligare närmare 1 miljard kronor från andra offentliga finansiärer samt med närmare 1 miljard kronor i privat medfinansiering. De beviljade projektstöden har i hög grad riktats till aktiviteter som syftar till att förbättra livsmiljön på landsbygden (53 procent av totalt beviljade stöd), såsom förbättrad miljö, infrastruktur och tillgång till service. Cirka 37 procent av beviljat stödbelopp har riktats till projekt som syftar till att främja företagande och entreprenörskap på landsbygden, däribland satsningar på turism och projekt inom Matlandet. Övriga projektmedel har beviljats till projekt som främjar förnybar energi samt till projekt inom Leader.

Den genomsnittliga projektstorleken (totala kostnader) är 940 000 kronor varav i genomsnitt 463 000 kronor finansieras genom landsbygdsprogrammet och 222 000 kronor genom andra offentliga medel. Stöden är emellertid skevt fördelade mellan projekten och medianprojektet har en total kostnad på 460 000 kronor varav 214 000 kronor finansieras från landsbygdsprogrammet och 89 000 utgörs av annan offentlig medfinansiering. Endast 6 procent av alla projekt som beviljats

25 Landsbygdsdepartementet (2010) *Halvtidsutvärdering av Landsbygdsprogram för Sverige 2007 – 2013.* Rapporter Jo 10.013

stöd har en total kostnad på mindre än 75 000 kronor och endast 6 procent av alla beviljade projekt har beviljats mindre än 50 000 kronor i totalt stöd. Således är administrationskostnad i de flesta fall lägre än stödbeloppet.

Eftersom merparten av de projektstöd som beviljats i nuvarande landsbygdsprogram ännu inte är avslutade är det inte rimligt att förvänta sig att det går att se mätbara effekter på olika samhällsmål på en aggregerad nivå. Det är emellertid möjligt att se om det finns något statistiskt samband mellan storleken på de beviljade projektstöden och utvecklingen i olika delar av landet. Ett sätt att fastslå om det finns ett statistiskt signifikant samband mellan två variabler är att göra en regressionsanalys, där man antar att den ena variabeln påverkar den andra (dvs. en bestämd riktning på orsakssambandet).

Eftersom projekten i många fall kan antas stödja varandra är det rimligt att utgå från ett helhetsperspektiv i detta sammanhang och analysera samhällsnyttan för såväl boende som företagande inom olika typer av verksamheter. Eftersom projektstöden är jämförelsevis små och utspridda i geografin görs i denna analys heller ingen uppdelning mellan olika projekttyper utan det är de totala projektstöden som beviljats i varje kommun som ligger till grund för analysen.

En uppskattning av marginaleffekten av en utbetald stödkrona på olika utvecklingsindikatorer kan göras genom en regressionsanalys av data på kommunnivå där projektstöden antas leda till en ökning i olika utvecklingsindikatorer såsom befolkning, företagande, sysselsättning osv. I tabell 33 nedan visas resultaten från sådana skattningar där den beroende variabeln består av olika utvecklingsindikatorer på kommunnivå, vilken antas bero på

- storleken på beviljade projektstöd
- nivån på beroendevariabeln vid periodens början (dvs. 2007)
- den trendmässiga utvecklingen i kommunen vad avser befolkning respektive sysselsättning under föregående femårsperiod (dvs. 2002 -2007).

Tillgången på statistik har gjort att den analyserade tidsperioden ibland avviker något från den tidsperiod som landsbygdprogrammet omfattar (se fotnoter till tabell 33).

Tabell 33 Skattade marginaleffekter av projektstöd på utveckling av befolkning, företagande och sysselsättning

Beroende variabel	Skattad marginaleffekt av totalt beviljat projektstöd (i tkr)	Skattad marginaleffekt av initial nivå på befolkning/ företagande/ sysselsättning	Skattad marginaleffekt av trendmässig utveckling i kommunen	Förklaringsgrad (R^2)	n
Nettoinflyttning	-0,011	0,055	82,917	0.90	290
Förändring i befolkning på landsbygden[c]	-0,004	0,017	19,902[a]	0,95	282
Förändring i befolkning i gles landsbygd[d]	-0,002	0,017	3,924[a]	0,96	282
Antal nystartade företag	0,029	0,363	-14,910[b]	0,74	290
Antal sysselsatta i nystartade företag[e]	0,058	0,069	-28,393[b]	0,72	290
Förändring i total sysselsättning[f]	0,004	0,047	-14.402[b]	0,78	290

a Variabeln utgörs av genom genomsnittlig procentuell befolkningstillväxt per kommun under perioden 2002 – 2007.

b Variabeln utgörs av genom genomsnittlig procentuell tillväxt i sysselsättning per kommun under perioden 2002 – 2007.

c Variabeln utgörs av förändring i invånarantalet utanför tätort med 1000 invånare under perioden 2005-2010. Kommuner i Stockholms tätort ingår ej.

d Variabeln utgörs av förändring i invånarantalet utanför tätort med 200 invånare under perioden 2005 - 2010. Kommuner i Stockholms tätort ingår ej.

e Variabeln utgörs av antal nystartade företag under perioden 2008 – 2010.

f Variabeln utgörs av förändring i antalet sysselsatta under perioden 2007 – 2010.

Samtliga regressioner är skattade med OLS och inkluderar även en konstant. Koefficienter i fet stil är statistiskt signifikanta på 1 procent sannolikhetsnivå.

Utifrån skattningarna som presenteras i tabell 33 kan följande slutsatser dras:

- Det tycks finnas ett statistiskt signifikant positivt samband mellan beviljade projektstöd och antalet nystartade företag samt antal sysselsatta i nystartade företag på kommunnivå. Det är emellertid inte säkert att de antagna orsakssambanden (projektstöd leder till nyföretagande och nyskapade arbetstillfällen) stämmer i verkligheten. Sannolikt går orsakssambanden i båda riktningarna i den bemärkelsen att kommuner med stort engagemang hos lokalbefolkningen visar hög benägenhet att initiera nya projekt och hög benägenhet att starta nya företag. Att orsakssambanden inte är helt klarlagda betyder emellertid inte att projektstöden inte är av signifikant betydelse för utvecklingen i kommuner med starkt nyföretagande (som diskuteras ovan förmodas dödvikten av stöden vara jämförelsevis liten).
- Det finns ett statistiskt signifikant negativt samband mellan projektstöd och befolkningsutvecklingen på landsbygden. Också i detta fall är riktningen på orsakssambanden otydliga. Sannolikt är det så att projektstöden är mest frekvent förekommande i kommuner med en negativ befolkningsutveckling. Från skattningsresultaten i tabell 33 kan man dock konstatera att de projekt som fått stöd i nuvarande landsbygdsprogram inte varit tillräckligt omfattande för att

vända den trendmässiga befolkningsutvecklingen. Eftersom projektstöden utgör en relativt liten del av det totala landsbygdprogrammet (knappt 2 miljarder kronor har beviljats t.o.m. 2011) är det inte rimligt att de beviljade projekten (vars totala investeringsmängd omfattar cirka 4 miljarder kronor) [26] kan vända befolkningsutvecklingen på aggregerad nivå. Detta utesluter emellertid inte att stöden kan ha stor betydelse för utvecklingen av enskilda platser.

- De skattade marginaleffekterna av en satsad stödkrona är generellt mycket små, vilket sannolikt beror på att projektstöden utgjort en mycket liten del av det nuvarande landsbygdsprogrammets totala budget (se ovan). Således är det rimligt att stödet endast har en marginell inverkan på landsbygdens utveckling, när landsbygden utvärderas på en aggregerad nivå (i detta fall kommunnivå). Detta resultat utesluter inte att projektstöd kan vara betydelsefulla för utvecklingen av enskilda platser.

5.2.7.11 Resultat i nuvarande program

Åtgärden motsvarar till stor del projektstöden inom de nuvarande åtgärderna grundläggande tjänster, byutveckling och bevarande och uppgradering av natur- och kulturmiljöer.

Åtgärden grundläggande tjänster har till stor det använts för bredband, genom att 253 miljoner kronor tillfördes från EU:s återhämtningsplan och 375 miljoner kronor vid programändringen 2011. Dessutom har länen flyttat pengar från andra åtgärder och även pengar från en budgetreserv har tillförts. Enbart åtgärden grundläggande tjänster omfattar 915 miljoner kronor och trots tillskott av pengar signalera flera län att pengarna redan är intecknade av inkomna ansökningar om stöd till utbyggnad av bredband.

Förutom bredband har nuvarande åtgärd för grundläggande tjänster främst använts till förstudier och projekt om drivmedelsstationer och om att bevara butiker, fritid och kulturprojekt samt vattenförsörjning. Totalt stöd har under perioden 2007–2011 uppgått till 125 miljoner kronor och är till cirka 90 procent projektstöd. Det har varit svårt att följa upp indikatorn – befolkning på landsbygden som gynnas av bättre service – eftersom det är svårt för större övergripande projekt att definiera de personer som nåtts av projektet. Efter 5 år av perioden har 106 procent av indikatorn befolkning som gynnas av förbättrad service på landsbygden uppnåtts.

Åtgärden byutveckling har till stor del använts till övergripande byutveckling med förstudier om investeringar t.ex. för friskolor eller vindkraft, nätverksbyggande, samverkan om byggnader t.ex. bygdegårdar eller olika typer av evenemang. Budgeten för 2007–2013 omfattar 245 miljoner kronor. Efter 5 år av perioden har 48 procent av budgeten beslutats och har till 100 procent varit projektstöd. Att inte större del av budgeten använts kan bero på att byutvecklingsprojekten istället har söks genom leaderområdet. Trots relativt lågt budgetutnyttjade har 99 procent av indikatorn befolkning som gynnas av förbättrad service på landsbygden uppnåtts.

Åtgärden för uppgradering av natur- och kulturarvet har omfattat 119 miljoner kronor. Efter 5 år har 98 procent av budget beslutats och det har till 95 procent varit projektstöd. Till största del har åtgärden använts till kultur och historia där

26 Denna siffra inkluderar stöd från landsbygdsprogrammet, övrig offentlig medfinansiering samt privat finansiering.

det handlat om t.ex. byggnadsminnen, samlingar och kulturarv av immateriell karaktär. Projekten inom kategorin friluftsliv, natur har handlat om t.ex. restaurering av vattendrag och insatser för att göra naturområden tillgängliga för besökare.

Halvtidsutvärderingen anger att åtgärder med inriktning på landsbygdens livskvalitet torde ha en god potential att vara förutsättningsskapande. De anger vidare att åtgärden byutveckling har överlappning med projekt inom Leader och att den har haft lågt utnyttjande, vilket kan ha berott på att länen inte prioriterat den och att stödet uppfattats som administrativt tungrott. De rekommenderar att åtgärderna bör marknadsföras bättre och ges större budget.

5.2.7.12 Förenkling

Till kommande programperiod bör e-handläggning införas. Enligt en förstudie kan e-handläggning sänka kostnaden med totalt 4 000 kronor per ansökan. Detta förenklar för såväl den sökande som för länsstyrelsen och Jordbruksverket.

I EU:s nya förordning ges möjlighet till förenkling. Det innebär att stöd kan ges som schabloner och standardkostnader, så som för eget arbete och indirekta kostnader. Om insatsen ger upphov till indirekta kostnader bör ersättning vara enligt artikel 58 i förslaget till EU:s fondgemensamma förordning (GSR), dvs. schablon på högst 15 procent respektive högst 20 procent om de beräknats efter en rättvis eller kontrollerbar metod.

En förenkling för länsstyrelsen och Jordbruksverket är att göra stickprovskontroll av redovisade kostnader om regelverket tillåter.

Det förenklar administrationen för länsstyrelsen, Jordbruksverket och andra myndigheter om Sverige väljer högsta möjliga medfinansiering från EU för att inte behöva ha krav på övrig offentlig medfinansiering. Övrig offentlig medfinansiering ska endast krävas där projektet blir bättre genomfört om fler myndigheter även finansierar gemensamt och då innebära en förstärkning av landsbygdsprogrammet.

Tabellen är beräknad generellt för projektstöd. Det skiljer mycket mellan olika projekt varför ett medeltal kan vara mycket missvisande för ett enskilt projekt.

Tabell 34 Beräkningar förenkling

Sökanden	Nuvarande			Kommande			
Ansökan om stöd	antal	timmar	Summa	antal	timmar	Summa	
Ansökan med projektplan och budget	2000	16	32000	2000	16	32000	Bedömd tid
Offentlig medfinansiering	2000	4	8000	1000	0	0	1000*8 timmar
E-handläggning			0	2000	-2	-4000	
Schabloner			0	2000	-0,25	-2500	
Standardkostnader			0	2000	-0,25	-500	
Indirekta kostnader			0	2000	-2	-4000	1000*2 timmar
Summa	**2000**	**20**	**40000**	**2000**	**10,5**	**21000**	
Ansökan om stöd							
Myndigheten							
Handläggning och beslut	2000	14	28000	2000	14	28000	Beräkning från V. Götaland
Offentlig medfinansiering	2000	4	8000	2000	0	0	1000*8 timmar avser medfinansierande myndighet
E-handläggning			0	2000	-2	-4000	
Schabloner			0	2000	-2,25	-4500	
Standardkostnader			0	2000	-0,25	-500	
Indirekta kostnader			0	2000	-0,5	-1000	
Summa	**2000**	**18**	**36000**	**2000**	**9**	**18000**	
Stödmottagare							
Ansökan om utbetalning	2500	8	20000	2500	8	20000	Beräknat
Offentlig medfinansiering				2500	-2	-5000	
E-handläggning				2500		-2500	
Schabloner				2500	-0,50	-1250	
Standardkostnader				2500	-0,25	-625	
Indirekta kostnader				2500	-0,25	-625	
Stickprov				2500	0	0	
SUMMA	**2500**	**8**	**20000**	**2500**	**4**	**10000**	
Myndigheten							
Handläggning och beslut av utbetalning	2500	12,7		2500	12,7	31750	Beräkning från V. Götaland
Offentlig medfinansiering				2500	-0,33	-825	
E-handläggning				2500	-1,25	-3125	50 % av registrering/ beslut
Schabloner				2500	-0,50	-1250	beräknat
Standardkostnader				2500	-0,25	-625	beräknat
Indirekta kostnader				2500	-0,15	-375	
Stickprov, 40 %				2500	-2,67	-6675	40 % snabbare enligt studie
Summa	**2500**	**12,7**	**31750**		**7,55**	**18875**	
Summa totalt		**58,7**	**127750**		**31,05**	**67875**	

5.2.7.13 Acceptans

Åtgärden kommer att accepteras. Behovet av bredbandsutbyggnad är mycket stort. Detta förutsatt att administrationen blir så enkel så att den inte hindrar engagemanget eller att viktiga projekt inte kommer tillstånd på grund av krånglig administration. Detta gäller i hög grad för bredbandsprojekt men även för andra projekt.

Åtgärden ger möjlighet att stödja landsbygdsbefolkningen och besökare att få bättre service och skapa förutsättningar för företagande och ett attraktivt boende.

5.2.7.14 Budgeteffekt

Tillgång till snabbt bredband är en grundförutsättning för företagande och attraktivt boende på landsbygden. Bredband är en del av samhällets infrastruktur och bör byggas ut organiserat och koncentrerat i tid för att samhället ska dra full nytta av det. Därför krävs det en koncentrerad satsning på bredbandsutbyggnad under kommande programperiod. Eftersom det är en engångsinvestering krävs inga återkommande stöd. Avskrivningstiden för kanalisation bedöms till 40 år och för fiber till 20 år. Inom åtgärden bör en särskild budget för bredband fastställas. Den bör vara så stor att regeringens digitala agenda fram till 2020 kan uppfyllas, vilket innebär att 90 procent av landsbygdsbefolkning ska ha tillgång till snabbt bredband 2020.

Beräkningar från PTS (Post- och telestyrelsen) visar att om 90 procent av hushållen ska ha tillgång till NGA-nät 2020 innebär det att 450 000 hushåll behöver anslutas senast 2020. Uppföljning av nuvarande projekt visar att medelkostnaden för utbyggnad till ett hushåll är 35 000 kronor och ett medelbelopp för offentligt stöd med 15 000 kronor per hushåll. Det innebär om den digitala agendan ska uppnås 6,75 miljarder kronor. Om andra offentliga organ som regioner och kommuner bidrar med halva denna summa bör 3,4 miljarder kronor avsättas för bredbandsutbyggnad i landsbygdsprogrammet.

Övriga insatser i åtgärden kan hanteras i en budget. Prioritering kan göras inom denna på nationell, regional och lokal nivå. Den bör omfatta nuvarande budget för byutveckling, natur-och kulturarv och service förutom bredband, vilken har uppgått till 490 miljoner kronor.

5.2.8 Skötsel av betesmarker och slåtterängar alternativ 1

Fyra alternativ av skötsel av betesmarker och slåtterängar har analyserats. Först presenteras programtexten för de fyra alternativen, sedan följer en gemensam analysdel där de olika alternativen jämförs med varandra.

Gemensamt för alla fyra alternativ är att definitionen för betesmarker i gårdsstöd och i miljöersättningen ska vara mer lika. Det ska dock fortfarande finnas möjlighet att få ersättning för betesmarker som inte kan ge gårdsstöd.

Markklasser och kalkyler bygger på det som finns idag, med undantaget att markklassen för mosaikmarker och gräsfattiga marker föreslås bli nationell istället för regionalt prioriterad som i nuvarande programperiod.

Ersättning till fäbodar är bortplockat som markklass och presenteras som ett eget förslag.

Alternativ 1,2 och 3 har gemensamt att åtagandeplaner inte ska upprättas utan att information om vilka villkor som gäller på marken istället kopplas till blocken i blockdatabasen. Dessa alternativ innebär också mer flexibilitet för den sökande då arealerna i åtagandet inte behöver vara samma från år till år. Den stora skillnaden mellan förslag 1, 2 och 3 är antalet markklasser. I alla alternativ finns endast en markklass för allmänna värden dvs. betesmarker och slåtterängar är hopslagna.

I alternativ 2 föreslås en ytterligare marklass bl.a. för marker med utvecklingspotential eller höga värden som inte är kopplade till floran. I alternativ 3 föreslås istället färre markklasser än idag. Alternativ 3 som presenteras, och som beräkningar och bedömningar är gjorda på, innebär att alla marker som kan ge gårdsstöd har samma markklass och att det sedan finns marker som kan ge miljöersättning men inte gårdsstöd. Det kan istället vara möjligt att ta bort en eller flera av de mindre markklasserna som inte kan ge gårdsstöd och ha två markklasser för de som kan ge gårdsstöd.

Alternativ 4 motsvarar i stora drag den ersättning som finns nuvarande program.

5.2.8.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att bevara och förstärka hävdgynnad biologisk mångfald, kulturmiljöer och visa variation i hur landskapet ser ut samt ge möjlighet till rekreation och upplevelser.

5.2.8.2 Beskrivning av åtgärden

Ersättning ges för skötsel av betesmarker och slåtterängar. De behöver skötas för att behålla sina biologiska och kulturhistoriska kvaliteter samt för att visa en variation i landskapet som är positiv för friluftslivet. Markerna ska skötas med bete eller slåtter och skörd för att inte växa igen. Det finns många olika slags betesmarker och slåtterängar. De är uppdelade i olika markklasser som ger olika ersättning och kan ha olika villkor. Alla markklasser, villkor och arealer ska fastställas innan man går in i åtagandet.

I det 5-åriga åtagandet förbinder sig lantbrukaren att låta beta eller slå och skörda betesmarken eller slåtterängen varje år. Utöver minimikravet på 0,1 hektar sköter och söker lantbrukaren ersättning för valfri areal varje år. I praktiken innebär detta

att den sökande endast förbinder sig att sköta arealen i årets ansökan om utbetalning oavsett åtagandeperiodens längd.

För de marker där den som sköter marken vill utföra särskild skötsel finns flera åtgärder, så kallade komplement att söka.

5.2.8.3 Målgrupp

Målgrupp är lantbrukare och andra som är intresserade av att sköta marker med djur eller slåtter.

5.2.8.4 Villkor för sökande

- För alla marker gäller att de inte får vara igenväxta och att de ska skötas med bete eller slåtter och skörd.
- De olika markklasserna ska skötas på olika sätt och därför gäller olika villkor.

Markklasser	**Skötselvillkor**
Betesmarker och slåtterängar med allmänna värden	bete eller slåtter och skörd
Betesmarker särskilda värden	bete eller slåtter och skörd, minst ett särskilt villkor
Betesmarker särskilda värden utan gårdsstöd	bete eller slåtter och skörd, minst ett särskilt villkor
Slåtterängar särskilda världen	sen slåtter och skörd, ingen till skottsutfodring
Skogsbeten	bete, ingen tillskottsutfodring, vege tationens utseende
Alvarbeten	bete, ingen tillskottsutfodring
Mosaikbetesmarker	bete, ingen tillskottsutfodring
Gräsfattiga marker	bete, ingen tillskottsutfodring

Villkor för sökande som har markklassen betesmarker och slåtterängar med allmänna värden

Den sökande

- ska hålla igenväxning borta
- ska låta beta eller slå och skörda, men det är valfritt vilken metod som används och det går bra att kombinera metoderna. Med skörd menas att grödan både ska slås av och föras bort. Slåttern får inte utföras på ett sätt så att växtmassan finfördelas som den gör t.ex. vid gräsklippning. Om den betas ska den betas tillräckligt så att inte någon skadlig förnaansamling sker.
- ska låta beta eller skörda marken senast den 31 oktober det år ansökan gäller.

Villkor för sökande som har marker av följande markklasser:

- Betesmarker särskilda värden
- Betesmarker särskilda värden utan gårdsstöd

Den sökande

- ska hålla igenväxning borta
- ska låta beta eller slå och skörda, men det är valfritt vilken metod som används och det går bra att kombinera metoderna. Med skörd menas att grödan både ska slås av och föras bort. Slåttern får inte utföras på ett sätt så att växtmassan finfördelas som den gör t.ex. vid gräsklippning. Om den betas ska den betas tillräckligt så att inte någon skadlig förnaansamling sker.
- ska låta beta eller skörda marken senast den 31 oktober det år ansökan gäller
- måste dessutom uppfylla minst ett av följande villkor:
  - Ingen tillskottsutfodring – dvs. ingen utfodring på den mark som omfattas av åtgärden. Övergångsutfodring är tillåtet. Observera att sambete med gödslade vallar får förekomma.
  - När på året bete eller slåtter ska ske – marken ska betas eller slås och skördas under tidsperiod som länsstyrelsen beslutar.
  - Vegetationens utseende – länsstyrelsen kan besluta om avsteg från de generella skötselvillkoren, precisera hur träd- och buskskikt ska se ut eller reglera betestryck.

Villkor för sökande som har markklassen slåtterängar särskilda värden

Den sökande ska

- ska hålla igenväxning borta
- slå och skörda marken inom det tidsintervall som länsstyrelsen beslutat
- städa ängen
- får inte tillskottsutfodra – dvs. ingen utfodring på marken. Övergångsutfodring är tillåtet. Observera att sambete med gödslade vallar får förekomma.

Villkor för sökande som har markklassen skogsbete

Den sökande

- ska hålla igenväxning borta
- ska låta beta marken senast den 31 oktober det år ansökan gäller. Den ansökta arealen ska betas tillräckligt för att inte någon skadlig förnaansamling ske.
- får inte tillskottsutfodra – dvs. ingen utfodring på marken. Övergångsutfodring är tillåtet. Observera att sambete med gödslade vallar får förekomma.
- ska plockhugga om länsstyrelsen har bestämt det.

Villkor för sökande som har marker av följande markklasser:

- alvarbeten
- mosaikbetesmarker
- gräsfattiga marker

Den sökande

- ska hålla igenväxning borta
- ska låta beta marken senast den 31 oktober det år ansökan gäller. Den ansökta arealen ska betas tillräckligt för att inte någon skadlig förnaansamling ske.
- får inte tillskottsutfodra – dvs. ingen utfodring på marken. Övergångsutfodring är tillåtet. Observera att sambete med gödslade vallar får förekomma.

5.2.8.5 Indikatorer

Tabellen bygger på beräknad areal och de markklasser som finns i alternativ 1. Resultatindikatorerna behöver justeras för alternativ 2, 3 och 4.

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	–	–
Produktion	Antal sökande	35 000 stycken
	Areal betesmarker och slåtterängar	435 000 hektar
Resultat	Betesmarker och slåtterängar med allmänna värden	210 000 hektar
	Betesmarker med särskilda värden	165 000 hektar
	Alvarbete	28 000 hektar
	Skogsbete	20 000 hektar
	Mosaikbetesmark och andra gräsfattiga marker	5 000 hektar
	Slåtterängar med särskilda värden	7 000 hektar
	Naturtyper som sköts med miljöersättning	
	Gräsmarker (6230, 6270, 6110, 6210, 6510, 6520)	40 000 hektar
	Strandängar, fuktängar (6410, 7230, 1310, 1330, 1630)	26 000 hektar
	Alvar, torra hedar mm (5130, 6280, 4030)	20 000 hektar
	Trädklädda betesmarker (9070)	15 000 hektar
	Areal Natura 2000-område som sköts med miljöersättning	70 000 hektar
Effekt	–	–

5.2.8.6 Prioriteringar

Åtgärden gäller i hela landet. Alla betesmarker och slåtterängar (enligt definition) kan skötas med ersättning.

Länsstyrelsen prioriterar de komplement som är kopplade till åtgärden.

5.2.8.7 Ersättning

Åtgärden kan påverkas av regler om förgröning, tvärvillkor och betesmarksdefinitionen.

I dagens regelverk för gårdsstöd finns det skötselkrav som ingår i tvärvillkoren. Ett av dessa skötselkrav innebär att en lägsta hävdnivå ska finnas på jordbruksmarken för att undvika försämring av livsmiljöer. I Sverige har vi definierat detta som lantbrukaren ska hålla åkermarken fri från sly och underhålla dräneringen, betesmarker och slåtterängar ska betas årligen samt att igenväxning som påtagligt skadar natur- eller kulturmiljöer inte förekommer. Samtliga tvärvillkor har i sin tur varit baseline för miljöersättningar.

I det nya förslaget om vilka tvärvillkor som ska gälla från och med 2014 finns inte lägsta hävdnivå med i listan över tvärvillkor. Om detta krav kommer att ingå som en del i vad som menas med minimiverksamhet är inte klart. Men vi utgår ifrån att de insatser som definieras i minimiverksamheten kommer att vara en del av den nya baseline för miljöersättningar.

Varje markklass har en egen kalkyl. För alla markklasser gäller att en viss summa är bortdragen utifrån det som tvärvillkor och förgröning kräver. Observera att kalkylerna inte kan bli kompletta förrän dessa kostnader är framtagna.

Arbetsmoment som ersätts för betesmarker är kostnader för den extra tillsyn av djur som uppstår för att uppfylla villkoren för miljöersättning och visst arbete med stängselunderhåll. I kalkylen ingår även ersättning för det inkomstbortfall som uppstår då djuren ska beta på naturbetesmarker med lägre fodervärde än en på en vall. Djurens tillväxt blir lägre.

Tabell 35 Ersättningsnivåer och de kostnader som ingår i kalkylen

Markklass	Ersättningsnivå kronor per hektar	Kostnader som ersätts
Betesmarker och slåtterängar allmänna värden	2 000	**För betesmarker** • Stängelskostnader • Djurtillsyn • Inkomstbortfall till följd av lägre fodervärde på naturbetesmarker än vall • Borttagning av igenväxning **För slåtterängar** • Fagning • Avslagning och bortförsel av gräs • Minskat fodervärde p.g.a. ingen gödsling • Borttagning av igenväxning
Betesmarker särskilda värden Markklassen finns inte i alternativ 3.	4 300	• Stängelskostnader • Djurtillsyn • Inkomstbortfall till följd av lägre fodervärde på naturbetesmarker än vall och senare betessläpp samt förbud mot tillskottsutfodring • Borttagning av igenväxning
Betesmarker särskilda värden utan gårdsstöd	4 700	• Stängelskostnader • Djurtillsyn • Inkomstbortfall till följd av lägre fodervärde på naturbetesmarker än vall och senare betessläpp samt förbud mot tillskottsutfodring • Borttagning av igenväxning
Skogsbeten	2 500	• Stängelskostnader • Djurtillsyn • Inkomstbortfall till följd av lägre fodervärde på naturbetesmarker än vall och senare betessläpp samt förbud mot tillskottsutfodring • Inkomstbortfall som följd av att skogen inte används som produktionsskog
Alvarbeten	1 400	• Stängelskostnader • Djurtillsyn • Senare betessläpp samt förbud mot tillskottsutfodring • Borttagning av igenväxning

Forts. fr. föreg. sida

Markklass	Ersättningsnivå kronor per hektar	Kostnader som ersätts
Mosaikbetes-marker	2 200	• Stängelskostnader • Djurtillsyn • Inkomstbortfall till följd av lägre fodervärde på natur-betesmarker än vall och senare betessläpp samt förbud mot tillskottsutfodring • Borttagning av igenväxning
Gräsfattiga marker	2 200	• Stängelskostnader • Djurtillsyn • Inkomstbortfall till följd av lägre fodervärde på natur-betesmarker än vall och senare betessläpp samt förbud mot tillskottsutfodring • Borttagning av igenväxning
Slåtterängar särskilda värden	4 200	• Fagning • Avslagning och bortförsel av gräs • Minskat fodervärde p.g.a. ingen gödsling, • Borttagning av igenväxning
Slåtterängar särskilda värden utan gårdsstöd	5 200	• Fagning • Avslagning och bortförsel av gräs • Minskat fodervärde p.g.a. ingen gödsling • Borttagning av igenväxning

5.2.8.8 Koppling till andra åtgärder

Man kan även söka ersättning för komplement enligt nedan. Komplementen beskrivs i avsnitt 5.2.17-5.2.20.

Skötsel av betesmarker kan kompletteras med:
Bränning
Svårtillgängliga platser
Brynskötsel

Skötsel av slåtterängar kan kompletteras med:
Bränning
Svårtillgängliga platser
Brynskötsel
Lieslåtter
Efterbete
Särskild höhantering

Åtgärden hör ihop med flera andra åtgärder. Åtgärderna skötsel av betesmarker och slåtterängar samt skötsel av kulturmiljöer överlappar delvis, ett exempel är hamlade träd. Flera av miljöinvesteringarna kan sökas på betesmarker och slåtterängar. Det gäller bland annat restaurering av en överloppsbyggnad och restaureringshamling av träd. Det finns kopplingar till kompetensutveckling (artikel 15).

I områden med brist på betesdjur kan åtgärden restaurering av betesmarker och slåtterängar leda till att andra betesmarker kan få få lägre eller upphört betestryck. Konflikt råder då med denna åtgärd.

5.2.8.9 Analysdel

Analysen för alla fyra alternativ finns i avsnitten 5.2.11.9–5.2.11.15.

5.2.9 Skötsel av betesmarker och slåtterängar alternativ 2

En sammanfattning av de fyra alternativen till åtgärden skötsel av betesmarker och slåtterängar finns i avsnitt 5.2.8.

5.2.9.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att bevara och förstärka hävdgynnad biologisk mångfald, kulturmiljöer och visa variation i hur landskapet ser ut och ge möjlighet till rekreation och upplevelser.

5.2.9.2 Beskrivning av åtgärden

Ersättning ges för skötsel av betesmarker och slåtterängar. De behöver skötas för att behålla och förstärka sina biologiska och kulturhistoriska kvaliteter samt för att visa en variation i landskapet som är positiv för friluftslivet. Markerna ska skötas med bete eller slåtter och skörd för att inte växa igen. Det finns många olika slags betesmarker och slåtterängar. De är uppdelade i olika markklasser som ger olika ersättning och kan ha olika villkor. Alla markklasser, villkor och arealer ska fastställas innan man går in i åtagandet.

I det 5-åriga åtagandet förbinder sig lantbrukaren att låta beta eller slå och skörda betesmarken eller slåtterängen varje år. Utöver minimikravet på 0,1 hektar sköter och söker lantbrukaren ersättning för valfri areal varje år. I praktiken innebär detta att den sökande endast förbinder sig att sköta arealen i årets ansökan om utbetalning oavsett åtagandeperiodens längd.

För de marker där den som sköter marken vill utföra särskild skötsel finns flera komplement som beskrivs i avsnitt 5.2.17–5.2.20.

En ny markklass skapas för att kunna göra bättre prioriteringar mellan marker med olika värden. Denna markklass ska användas för marker med utvecklingspotential eller höga värden som inte är knutna till fältskiktet. Detta möjliggör en nedprioritering av marker med allmänna värden utan att allt för mycket värden riskeras.

Något av följande villkor måste vara uppfyllt:

- Marken ska innehålla en hävdgynnad Natura 2000-naturtyp på minst halva arealen. För vidare information om de hävdberoende Natura 2000-naturtyperna, se art- och naturtypvisa vägledningar för Natura 2000 från Naturvårdsverket.
- Det ska finnas mer än enstaka träd i form av hamlade, grova eller värdefulla träd inom området.
- Området är en viktig fågellokal som är beroende av att markerna hävdas, exempelvis betade eller slagna stränder.
- Marken har andra faunakvaliteter, exempelvis viktigt lokal för insekter eller fladdermöss, som är beroende av hävd.
- Marken har rikt innehåll av landskapselement över en dominerande del av ytan.
- Marken får endast i liten grad vara påverkad av gödsling eller andra produktionshöjande åtgärder (mark med utvecklingspotential).

5.2.9.3 Målgrupp

Målgrupp är lantbrukare och andra som är intresserade av att sköta marker med djur eller slåtter.

5.2.9.4 Villkor för sökande

För alla marker gäller att de inte får vara igenväxta och att de ska skötas med bete eller slåtter och skörd.

De olika markklasserna ska skötas på olika sätt och har därför olika villkor.

Markklasser	**Skötsel**
Betesmarker och slåtterängar med allmänna värden	bete eller slåtter och skörd
Betesmarker särskilda värden	bete eller slåtter och skörd, minst ett särskilt villkor
Ny markklass	bete eller slåtter och skörd, minst ett särskilt villkor
Slåtterängar särskilda världen	sen slåtter och skörd, ingen tillskottsutfodring
Skogsbeten	bete, ingen tillskottsutfod ring, vegetationens utseende
Alvarbeten	bete, ingen tillskottsutfodring
Mosaikbetesmarker	bete, ingen tillskottsutfodring
Gräsfattiga marker	bete, ingen tillskottsutfodring

Villkor för sökande som har markklassen betesmarker och slåtterängar med allmänna värden

Den sökande

- ska hålla igenväxning borta
- ska låta beta eller slå och skörda, men det är valfritt vilken metod som används och det går bra att kombinera metoderna. Med skörd menas att grödan både ska slås av och föras bort. Slåttern får inte utföras på ett sätt så att växtmassan finfördelas som den gör t.ex. vid gräsklippning. Om den betas ska den betas tillräckligt så att inte någon skadlig förnaansamling sker.
- ska låta betas eller skörda marken senast den 31 oktober det år ansökan gäller.

Villkor för sökande som har marker av följande markklasser:

- Betesmarker särskilda värden
- Ny markklass

Den sökande

- ska hålla igenväxning borta
- ska låta beta eller slå och skörda, men det är valfritt vilken metod som används och det går bra att kombinera metoderna. Med skörd menas att grödan både ska slås av och föras bort. Slåttern får inte utföras på ett sätt så att växtmassan finfördelas som den gör t.ex. vid gräsklippning. Om den betas ska den betas tillräckligt så att inte någon skadlig förnaansamling sker.
- ska låta betas eller skörda marken senast den 31 oktober det år ansökan gäller
- måste dessutom uppfylla minst ett av följande villkor:
  - Ingen tillskottsutfodring – dvs. ingen utfodring på den mark som omfattas av åtgärden. Övergångsutfodring är tillåtet. Observera att sambete med gödslade vallar får förekomma.
  - När på året bete eller slåtter ska ske – marken ska betas eller slås och skördas under tidsperiod som länsstyrelsen beslutar.
  - Vegetationens utseende – länsstyrelsen kan besluta om avsteg från de generella skötselvillkoren, precisera exakt hur träd- och buskskikt ska se ut eller reglera betestryck.

Villkor för sökande som har markklassen slåtterängar särskilda värden

Den sökande ska

- ska hålla igenväxning borta
- slå och skörda marken inom det tidsintervall som länsstyrelsen beslutat
- städa ängen
- får inte tillskottsutfodra – dvs. ingen utfodring på marken. Övergångsutfodring är tillåtet. Observera att sambete med gödslade vallar får förekomma.

Villkor för sökande som har markklassen skogsbete

Den sökande

- ska hålla igenväxning borta
- ska låta beta marken senast den 31 oktober det år ansökan gäller. Den ansökta arealen ska betas tillräckligt för att inte någon skadlig förnaansamling ske.
- städa ängen
- får inte tillskottsutfodra – dvs. ingen utfodring på marken. Övergångsutfodring är tillåtet. Observera att sambete med gödslade vallar får förekomma.
- ska plockhugga om länsstyrelsen har bestämt det.

Villkor för sökande som har marker av följande markklasser:

- alvarbeten
- mosaikbetesmarker
- gräsfattiga marker

Den sökande

- ska hålla igenväxning borta
- ska låta beta marken senast den 31 oktober det år ansökan gäller. Den ansökta arealen ska betas tillräckligt för att inte någon skadlig förnaansamling ske.
- får inte tillskottsutfodra – dvs. ingen utfodring på marken. Övergångsutfodring är tillåtet. Observera att sambete med gödslade vallar får förekomma.

5.2.9.5 Indikatorer

Samma text som för alternativ 1. Se avsnitt 5.2.8.5.

5.2.9.6 Prioriteringar

Åtgärden gäller i hela landet. Alla betesmarker och slåtterängar (enligt definition) kan skötas med ersättning.

5.2.9.7 Ersättning

Samma text som för alternativ 1. Se avsnitt 5.2.8.7.

5.2.9.8 Koppling till andra åtgärder

Samma text som för alternativ 1. Se avsnitt 5.2.8.8.

5.2.9.9 Analysdel

Analysen för alla fyra alternativ finns i avsnitten 5.2.11.9–5.2.11.15.

5.2.10 Skötsel av betesmarker och slåtterängar alternativ 3

En sammanfattning av de fyra alternativen till åtgärden skötsel av betesmarker och slåtterängar finns i avsnitt 5.2.8.

5.2.10.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att bevara och förstärka hävdgynnad biologisk mångfald, kulturmiljöer och visa variation i hur landskapet ser ut och ge möjlighet till rekreation och upplevelser.

5.2.10.2 Beskrivning av åtgärden

Ersättning ges för skötsel av betesmarker och slåtterängar. De behöver skötas för att behålla och förstärka sina biologiska och kulturhistoriska kvaliteter samt för att visa en variation i landskapet som är positiv för friluftslivet. Markerna ska skötas med bete eller slåtter och skörd för att inte växa igen. Det finns många olika slags betesmarker och slåtterängar. De är uppdelade i olika markklasser som ger olika ersättning och kan ha olika villkor. Alla markklasser, villkor och arealer ska fastställas innan man går in i åtagandet.

I det 5-åriga åtagandet förbinder sig lantbrukaren att låta beta eller slå och skörda betesmarken eller slåtterängen varje år. Utöver minimikravet på 0,1 hektar sköter och söker lantbrukaren ersättning för valfri areal varje år. I praktiken innebär detta att den sökande endast förbinder sig att sköta arealen i årets ansökan om utbetalning oavsett åtagandeperiodens längd.

5.2.10.3 Målgrupp

Målgrupp är lantbrukare och andra som är intresserade av att sköta marker med djur eller slåtter.

5.2.10.4 Villkor för sökande

För alla marker gäller att de ska skötas med bete eller slåtter och skörd.

De olika markklasserna ska skötas på olika sätt och har därför olika villkor.

Markklasser	**Skötsel**
Betesmarker allmän	bete eller slåtter och skörd
Betesmarker utan gårdsstöd	bete eller slåtter och skörd
Slåtterängar särskilda världen	sen slåtter och skörd, ingen tillskottsutfodring
Skogsbeten	bete, ingen tillskottsutfodring
Alvarbeten	bete, ingen tillskottsutfodring
Mosaikbetesmarker	bete, ingen tillskottsutfodring
Gräsfattiga marker	bete, ingen tillskottsutfodring

Villkor för sökande som har marker av följande markklasser:

- Betesmarker allmän
- Betesmarker utan gårdsstöd

Den sökande

- ska låta beta eller slå och skörda, men det är valfritt vilken metod som används och det går bra att kombinera metoderna. Med skörd menas att grödan både ska slås av och föras bort. Slåttern får inte utföras på ett sätt så att växtmassan finfördelas som den gör t.ex. vid gräsklippning. Om den betas ska den betas tillräckligt så att inte någon skadlig förnaansamling sker.
- ska låta betas eller skörda marken senast den 31 oktober det år ansökan gäller.

Villkor för sökande som har markklassen slåtterängar särskilda värden

Den sökande ska

- slå och skörda marken inom det tidsintervall som länsstyrelsen beslutat
- städa ängen
- får inte tillskottsutfodra – dvs. ingen utfodring på marken. Övergångsutfodring är tillåtet. Observera att sambete med gödslade vallar får förekomma.

Villkor för sökande som har marker av följande markklasser:

- skogsbeten
- alvarbeten
- mosaikbetesmarker
- gräsfattiga marker

Den sökande

- ska låta beta marken senast den 31 oktober det år ansökan gäller. Den ansökta arealen ska betas tillräckligt för att inte någon skadlig förnaansamling ske.
- får inte tillskottsutfodra – dvs. ingen utfodring på marken. Övergångsutfodring är tillåtet. Observera att sambete med gödslade vallar får förekomma.

5.2.10.5 Indikatorer

Samma text som för alternativ 1. Se avsnitt 5.2.8.5.

5.2.10.6 Prioriteringar

Åtgärden gäller i hela landet. Alla betesmarker och slåtterängar (enligt definition) kan skötas med ersättning.

5.2.10.7 Ersättning

Samma text som för alternativ 1. Se avsnitt 5.2.8.7.

5.2.10.8 Koppling till andra åtgärder

Åtgärderna skötsel av betesmarker och slåtterängar samt skötsel av kulturmiljöer överlappar delvis, ett exempel är hamlade träd.

Flera av miljöinvesteringarna kan sökas på betesmarker och slåtterängar. Det

gäller bland annat restaurering av en överloppsbyggnad och restaureringshamling av träd.

Det finns kopplingar till kompetensutveckling (artikel 15).

5.2.10.9 Analysdel

Analysen för alla fyra alternativ finns i avsnitten 5.2.11.9–5.2.11.15.

5.2.11 Skötsel av betesmarker och slåtterängar alternativ 4

Alternativ 4 motsvarar i stora drag den ersättning som finns nuvarande program.

5.2.11.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att bevara och förstärka hävdgynnad biologisk mångfald, kulturmiljöer och visa variation i hur landskapet ser ut och ge möjlighet till rekreation och upplevelser.

5.2.11.2 Beskrivning av åtgärden

Ersättning ges för skötsel av betesmarker och slåtterängar. De behöver skötas för att behålla och förstärka sina biologiska och kulturhistoriska kvaliteter samt för att visa en variation i landskapet som är positiv för friluftslivet. Markerna ska skötas med bete eller slåtter och skörd för att inte växa igen. Det finns många olika slags betesmarker och slåtterängar. De är uppdelade i olika markklasser som ger olika ersättning och kan ha olika villkor. Alla markklasser, villkor och arealer ska fastställas innan man går in i åtagandet.

I det 5-åriga åtagandet förbinder sig lantbrukaren att låta beta eller slå och skörda den areal betesmark eller slåtteräng som fastställs av myndigheten varje år i 5 år. Ersättning betalas för skötsel av betesmarker, slåtterängar och skogsbete i hela landet och för alvarbete på Öland och Gotland. Det finns också ersättningar för skötsel av mosaikbetesmarker och andra gräsfattiga marker.

5.2.11.3 Målgrupp

Målgrupp är lantbrukare och andra som är intresserade av att sköta marker med djur eller slåtter.

5.2.11.4 Villkor för sökande

De olika markklasserna ska skötas på olika sätt och därför gäller olika villkor.

Markklasser	**Skötselvillkor**
Betesmarker allmänna värden	Generella skötselvillkor och förbud
Betesmarker särskilda värden	Generella skötselvillkor och förbud, Bete, minst ett särskilt skötselvillkor
Betesmarker särskilda värden utan gårdsstöd	Generella skötselvillkor och förbud, Bete, minst ett särskilt skötselvillkor
Skogsbeten	Generella skötselvillkor och förbud, bete
Alvarbeten	Generella skötselvillkor och förbud, bete
Fäbodbeten	Generella skötselvillkor och förbud, bete
Mosaikbetesmarker	Generella skötselvillkor och förbud, bete
Gräsfattiga marker	Generella skötselvillkor och förbud, bete
Slåtterängar allmänna värden	Generella skötselvillkor och förbud, slåtter
Slåtterängar särskilda värden	Generella skötselvillkor och förbud, slåtter, minst ett särskilt skötselvillkor
Slåtterängar särskilda värden utan gårdsstöd	Generella skötselvillkor och förbud, slåtter, minst ett särskilt skötselvillkor

Villkor för sökande som har markklassen betesmarker allmänna värden
Den sökande ska

- låta beta betesmarkerna varje år så att ingen skadlig ansamling av förna sker
- hålla igenväxning borta
- följa förbuden om att inte
  - sprida av växtskyddsmedel
  - gödsla
  - kalka
  - konstbevattna
  - ta täkt av sten eller jord
  - utföra andra åtgärder som kan skada natur- och kulturmiljön.

Villkor för sökande som har marker av följande markklasser:

- Betesmarker särskilda värden
- Betesmarker särskilda värden utan gårdsstöd

Den sökande ska

- låta beta betesmarkerna varje år så att ingen skadlig ansamling av förna sker
- ska hålla igenväxning borta
- får inte tillskottsutfodra – dvs. ingen utfodring på marken. Övergångsutfodring är tillåtet. Observera att sambete med gödslade vallar får förekomma.
- följa förbuden om att inte
  - sprida av växtskyddsmedel
  - gödsla
  - kalka
  - konstbevattna
  - ta täkt av sten eller jord
  - utföra andra åtgärder som kan skada natur- och kulturmiljön.
- måste dessutom uppfylla minst ett av följande villkor:
  - Förbud mot hästbete eller förbud mot bete vintertid i områden med fornlämningar
  - Förbud mot tillskottsutfodring
  - När på året bete eller slåtter ska ske
  - Reglering av bete med vissa djurslag
  - Vegetationens utseende
  - Skötsel och underhåll av kulturhistorisk värdefulla landskapselement
  - Reglering av tillskottsutfodring
  - Betesfritt eller slåtterfritt år
  - Reglering av plockhuggning (skogsbete)

Villkor för sökande som har marker av följande markklasser:

- Skogsbeten
- Alvarbeten
- Fäbodbeten
- Mosaikbetesmarker
- Gräsfattiga marker

Den sökande ska

- låta beta betesmarkerna varje år så att ingen skadlig ansamling av förna sker
- ska hålla igenväxning borta enligt plan
- får inte tillskottsutfodra, dvs. ingen utfodring på marken. Övergångsutfodring är tillåtet. Observera att sambete med gödslade vallar får förekomma.
- följa förbuden om att inte
  - sprida av växtskyddsmedel
  - gödsla
  - kalka
  - konstbevattna
  - ta täkt av sten eller jord
  - utföra andra åtgärder som kan skada natur- och kulturmiljön.

Villkor för sökande som har markklassen slåtterängar allmänna värden

Den sökande ska

- slå slåtterängarna med klippande skärande redskap på eftersommaren och föra bort skörden
- städa ängen
- hålla igenväxning borta
- följa förbuden om att inte
  - sprida av växtskyddsmedel
  - gödsla
  - kalka
  - konstbevattna
  - ta täkt av sten eller jord
  - utföra andra åtgärder som kan skada natur- och kulturmiljön.

Villkor för sökande som har marker av följande markklasser:

- Slåtterängar särskilda värden
- Slåtterängar särskilda värden utan gårdsstöd

Den sökande

- ska slå slåtterängarna med klippande skärande redskap på eftersommaren och föra bort skörden
- ska städa ängen
- ska hålla igenväxning borta

- ska följa förbuden om att inte
  - sprida av växtskyddsmedel
  - gödsla
  - kalka
  - konstbevattna
  - ta täkt av sten eller jord
  - utföra andra åtgärder som kan skada natur- och kulturmiljön.
- måste dessutom uppfylla minst ett av följande villkor:
  - Förbud mot hästbete eller förbud mot bete vintertid i områden med fornlämningar
  - Förbud mot tillskottsutfodring
  - När på året bete eller slåtter ska ske
  - Reglering av bete med vissa djurslag
  - Vegetationens utseende
  - Skötsel och underhåll av kulturhistorisk värdefulla landskapselement
  - Reglering av tillskottsutfodring
  - Betesfritt eller slåtterfritt år
  - Reglering av plockhuggning (skogsbete)

5.2.11.5 Indikatorer

Samma text som för alternativ 1. Se avsnitt 5.2.8.5.

5.2.11.6 Prioriteringar

Åtgärden gäller i hela landet. Alla betesmarker och slåtterängar (enligt definition) kan skötas med ersättning.

5.2.11.7 Ersättning

Samma text som för alternativ 1. Se avsnitt 5.2.8.7.

5.2.11.8 Koppling till andra åtgärder

Samma text som för alternativ 1. Se avsnitt 5.2.8.8.

5.2.11.9 Effekter för alternativ 1, 2, 3 och 4

Genom att sköta betesmarker och slåtterängar på ett sätt så att kvaliteterna förstärks gynnas den biologiska mångfalden. Skötseln ger även positiva effekter på kulturmiljöer samt visar variation i hur landskapet ser ut och ger möjlighet till rekreation.

Gräs- och rismarker behöver skötas för att inte växa igen. Naturtyperna bevaras därmed genom bete eller slåtter, samt i vissa fall genom bränning, samt kompletterande röjning av igenväxningsvegetation. Naturtyper enligt Natura 2000 som ska skötas genom hävd är bland annat alvar (6280), enbuskmarker (5130), fukthedar (4010), fuktängar (6410), kalkgräsmarker (6210), stagg-gräsmarker (6230) och trädbärande betesmarker (9070). Enligt Sveriges rapportering om tillståndet för arter och naturtyper i habitatdirektivet (Artdatabanken, 2007) är tillståndet dåligt eller ogynnsamt för många naturtyper i odlingslandskapet. I samma rapportering bedöms arter som knyts till naturtyperna. För många arter bedöms statusen vara dålig eller ogynnsam, det gäller till exempel brun gräsfjäril, dårgräsfjäril, läderbagge, större ekbock, slåttergubbe och hasselsnok. Förutom arter i art- och habitatdirektivet är många andra av odlingslandskapets arter med på den svenska rödlistan. Ungefär 1 400 arter på rödlistan knyts helt eller delvis till odlingslandskapet. Arterna hotas på grund av att odlingslandskapet har förändrats genom upphört brukande, ändrade brukningsformer och ändrade brukningssätt.

Bedömningen är att cirka 100 000 hektar naturtypsklassade betesmarker och slåtterängar kommer att skötas genom miljöersättningen, liksom cirka 60 000 hektar Natura 2000-områden. Bedömningen gäller för alternativ 1, 2 och 4. Det finns en överlappning mellan de två arealuppskattningarna, vilket innebär att samma mark kan vara naturtypsklassad och utpekat Natura 2000-område. Naturtypsklassade betesmarker och slåtterängar återfinns inom markklasserna betesmarker och slåtterängar med särskilda värden, skogsbete, alvarbete, mosaikbete och andra gräsfattiga marker. Utpekade Natura 2000-områden sköts med miljöersättning för alla markklasser i dag, främst inom markklasserna betesmarker med särskilda värden och alvarbete.

Det finns många arter som gynnas av det öppna och halvöppna landskapet, varför det är viktigt att även gräsmarker som inte är naturtypsklassade sköts. På sikt kan dessa marker utveckla höga kvaliteter. Inom markklasserna betesmarker och slåtterängar med allmänna värden finns en hög andel mark som inte har tillräckligt höga värden för att naturtypsklassas i dag.

I många betesmarker och slåtterängar finns kulturlämningar i form av till exempel odlingsrösen, stenmurar, byggnader, husgrunder och strukturer som vittnar om tidigare markanvändning och jordbrukets historia. Genom att markerna betas eller slås och skördas synliggörs dessa lämningar. Ett öppet landskap med betande djur är dessutom positivt för friluftslivet.

I alla alternativen väntas en minskning av arealen betesmarker under programperioden enligt den trend som har varit de senaste åren. Hur stor minskningen kommer att bli i verkligheten är dock svårt att förutse. Flera faktorer är inblandade, t.ex. gårdsstöd, kompensationsbidrag och antalet betesdjur.

I alternativ 1 bedöms betesmarkerna minska i areal oberoende av naturtyp. Minskningen väntas dock vara mindre än i alternativ 3 och 4 eftersom kravet om 5-åriga

åtaganden försvinner och därmed bedöms det bli mer attraktivt att söka miljöersättning för skötsel av betesmarker och slåtterängar. Alternativet innebär att alla marker som kategoriseras med en markklass också kommer att få särskilda skötselvillkor som anpassats till markens förutsättningar. Bedömningen är därför att vi når samma kvalitet som i dag.

I alternativ 2 bedöms arealen minska, men i lägre omfattning än övriga alternativ eftersom det finns möjlighet för sökande att klassa om sina marker och därmed också få högre ersättning. Den nya markklassen ska rymma marker som har utvecklingspotential och höga värden som inte är knutna till fältskiktet. Det kan innebära att marken ska ha en hävdgynnad naturtyp enligt Natura 2000 på minst halva arealen, att det ska finnas flera skyddsvärda träd inom områden eller att området är en viktig lokal för fåglar eller andra djur. Alternativet innebär att alla marker som kategoriseras med en markklass också kommer att få särskilda skötselvillkor anpassade till markens förutsättningar. Eftersom fler marker kommer att få denna högre ersättning nås en högre kvalitet än i dag.

I alternativ 3 bedöms arealen minska mest i förhållande till övriga alternativ. Det är i första hand de marker med höga biologiska värden och kulturmiljövärden som kommer att missgynnas av alternativet och minska i högst omfattning. Minskningen bedöms slå hårdast mot markklasserna betesmarker och slåtterängar med särskilda värden. Detta eftersom ersättningsnivån är lika för betesmarker med allmänna och särskilda värden, vilket innebär att ersättningen för särskilda värden sänks jämfört med nuvarande programperiod. Ersättningsnivån för särskilda värden kommer inte motsvara den kostnad som finns för att sköta dessa marker. Alternativet innebär sannolikt en avsevärd minskning av betesmarkernas och slåtterängarnas kvalitet eftersom det inte kommer finnas möjlighet att anpassa skötseln till markens förutsättningar genom särskilda skötselvillkor. Alternativ 3 bedöms även vara det alternativ som innebär lägst areal i slutet av programperioden.

I alternativ 4 bedöms betesmarkerna minska i areal oberoende av naturtyp, men i något högre omfattning än i alternativ 1 eftersom alternativet baseras på 5-åriga åtaganden och därmed är mindre flexibelt för lantbrukarna än övriga alternativ. Alternativet innebär att alla marker som kategoriseras med en markklass också kommer att få särskilda skötselvillkor anpassade till markens förutsättningar. Bedömningen är därför att vi når samma kvalitet som i dag.

5.2.11.10 Samhällsekonomisk effektivitet för alternativ 1, 2, 3 och 4

Principiella samhällsekonomiska motiv för åtgärden

Marknadsmisslyckanden leder till att en mycket stor andel av landets betesmarker och slåtterängar inte är företagsekonomiskt lönsamma att bruka. Att bruka dem så att de genererar höga naturvärden är än mindre lönsamt företagsekonomiskt. Varken tillräckligt stor areal eller tillräckligt hög kvalitet kommer därför att levereras av lantbrukare eller markägare i förhållande till vad som är samhällsekonomiskt optimalt. Att den samhällsekonomiskt optimala arealen och kvaliteten är högre än den företagsekonomiska beror på att dessa marker ger positiva effekter som exempelvis att synliggöra kulturmiljöer eller gynna biologisk mångfald. Samtliga dessa är rent kollektiva nyttigheter.

Det finns många olika typer av betesmarker och slåtterängar. Dessa värderas olika av olika personer. Det gör att transaktionskostnaderna skulle bli alltför höga för en effektiv marknadslösning.

Dödvikt

Vissa betesmarker kommer att användas för bete även om ingen miljöersättning betalas för dem. Endast få traditionella slåtterängar kommer att hävdas utan miljöersättning, och det blir då med ideella insatser eftersom de är företagsekonomiskt mycket olönsamma. Hur mycket betesmark som skulle finnas kvar utan miljöersättning är osäkert. Den bedömning som ligger till grund för de samhällsekonomiska kalkylerna är att 50 procent av betesmarkerna och 5 procent av ängsmarkerna skulle fortsätta hävdas. Simuleringar gjorda i SASM-modellen antyder att dödviktsförlusterna för betesmarksersättningen kan vara betydligt större. För Norrlands betesmarker blir dock dödviktsförlusterna enligt modellberäkningarna avsevärt lägre, mellan 4 procent och 21 procent beroende på region. Helt avgörande för dessa dödviktsförluster – dvs. att vissa betesmarker kommer fortsätta hävdas även utan miljöersättning – är att gårdsstödet och kompensationsbidraget finns kvar i ungefär nuvarande form. Utan dem skulle dödviktsförlusterna för åtgärden bli mycket mindre.

Det bör framhållas att bedömningen av dödviktförlusterna gäller enbart under programperioden, dvs. på relativt kort sikt. På längre sikt tyder det mesta på att fler betesmarker skulle försvinna om inte miljöersättningen funnes. Det är särskilt problematiskt med tanke på att nedläggning ger svårreversibla eller kostbart reversibla förluster av biologisk mångfald m.m.

Den höjning av betesmarkers och slåtterängars naturvårdskvalitet som åtgärden framkallar bedöms inte vara förknippad med några dödviktsförluster.

Åtgärdens samhällsekonomiska effektivitet

Betesmarker avkastar biologisk mångfald, kulturmiljöer och rekreationsmöjligheter. Genom att bevara och sköta betesmarker och slåtterängar visas variation i hur landskapet ser ut i olika delar av Sverige. Den samhällsekonomiska nyttan av dessa kollektiva nyttigheter är betydande. Betesmarkernas inlagring av kol påverkar klimatet, men denna effekt har bedömts vara försumbar och därför inte inkluderats i de samhällsekonomiska kalkylerna. Betesmarkerna avkastar samtidigt intäkter. De ekonomiskt viktigaste bland dem är givetvis animalieprodukter. Förbättrade jaktmöjligheter (jaktarrenden), virke eller energiflis är andra produkter som vissa betesmarker avkastar i varierande mängd, men dessa har behandlats som försumbara i kalkylerna. Till denna åtgärds samhällsekonomiska nytta ska också räknas de synergieffekter den ger med andra åtgärder. Samhällsnyttan av åtgärderna, bränning, skötsel av våtmarker och skötsel av kulturmiljöer ökar om åtgärden för skötsel av betesmarker och slåtterängar finns. Dessa positiva effekter kan vara betydande, men de har inte kunnat kvantifieras och därför inte inkluderats i de samhällsekonomiska kalkylerna för förslaget. Inga konflikter av betydelse föreligger med andra åtgärder i landsbygdsprogrammet, dvs. den minskar inte samhällsnyttan av någon annan åtgärd.

Betesmarker med allmänna värden: De samhällsekonomiska kostnaderna av att bruka och sköta betesmarkerna med allmänna värden enligt förslagets villkor har beräknats till totalt cirka 710 miljoner kronor per år. Detta är den samhällsekono-

miska kostnaden, dvs. lantbrukarnas och myndigheternas kostnader justerade för skatter m.m. Av detta utgör cirka 16 miljoner kronor transaktionskostnader (arbetstid), medan återstoden är reala kostnader som uppkommer för skötselåtgärder och i negativt förädlingsvärde inom animalieproduktionen. Den samhällsekonomiska kostnadseffektiviteten av denna åtgärd är beräknad till cirka 3 500 kronor per hektar betesmark med allmänna värden. Annorlunda uttryckt, för att nå målet 1 hektar betesmark med allmänna värden är den samhällsekonomiska kostnaden 3 500 kronor.

Betesmarker med särskilda värden: De samhällsekonomiska kostnaderna av att bruka och sköta betesmarkerna med särskilda värden enligt förslagets villkor har beräknats till totalt cirka 680 miljoner kronor per år. Det kan jämföras med den företags- eller förvaltingsekonomiska kostnaden om totalt cirka 520 miljoner kronor. Av de samhällsekonomiska kostnaderna utgör cirka 3,4 miljoner kronor transaktionskostnader (arbetstid), medan återstoden är reala kostnader som uppkommer för skötselåtgärder och i negativt förädlingsvärde inom animalieproduktionen. Den samhällsekonomiska kostnadseffektiviteten av denna åtgärd är beräknad till cirka 4 700 kronor per hektar betesmark med särskilda värden.

Alvarbete: De samhällsekonomiska kostnaderna av att bruka och sköta alvarbeten enligt förslagets villkor har beräknats till totalt cirka 60 miljoner kronor per år. Detta är den samhällsekonomiska kostnaden, dvs. lantbrukarnas och myndigheternas kostnader justerade för skatter m.m. Av detta utgör cirka 0,6 miljoner kronor transaktionskostnader (arbetstid), medan återstoden är reala kostnader som uppkommer för skötselåtgärder och i negativt förädlingsvärde inom animalieproduktionen. Den samhällsekonomiska kostnadseffektiviteten av denna åtgärd är beräknad till cirka 2 200 kronor per hektar betesmark med allmänna värden.

Skogsbete: De samhällsekonomiska kostnaderna av att bruka och sköta skogsbeten enligt förslagets villkor har beräknats till totalt cirka 45 miljoner kronor per år. Endast en liten del, cirka 0,3 miljoner kronor, av detta består av transaktionskostnader (arbetstid). Återstoden är reala kostnader som uppkommer för skötselåtgärder och inkomstbortfall inom animalie- och skogsproduktionen. Den samhällsekonomiska kostnadseffektiviteten av denna åtgärd är beräknad till cirka 3 500 kronor per hektar betesmark med allmänna värden.

Mosaikbete: De samhällsekonomiska kostnaderna av att bruka och sköta mosaikbeten enligt förslagets villkor har beräknats till totalt enbart 0,83 miljoner kronor per år. Att kostnaden är förhållandevis liten beror på att den anslutna arealen bedöms bli liten. Den samhällsekonomiska kostnadseffektiviteten är beräknad till cirka 2 800 kronor per hektar mosaikbetesmark.

Slåtterängar med allmänna värden: De samhällsekonomiska kostnaderna av att bruka och sköta slåtterängarna med allmänna värden enligt förslagets villkor har beräknats till totalt cirka 3,3 miljoner kronor per år. Detta är den samhällsekonomiska kostnaden, dvs. lantbrukarnas och myndigheternas kostnader justerade för skatter m.m. Av detta utgör cirka 0,3 miljoner kronor transaktionskostnader (arbetstid), medan återstoden är reala kostnader som uppkommer för fagning, slåtter och borttransport av växtmaterial. Den samhällsekonomiska kostnadseffektiviteten av denna åtgärd är beräknad till cirka 1 400 kronor per hektar slåtteräng med allmänna värden.

Slåtteräng med särskilda värden: De samhällsekonomiska kostnaderna av att bruka och sköta slåtterängarna med särskilda värden enligt förslagets villkor har beräknats till totalt cirka 13 miljoner kronor per år. Detta är den samhällsekonomiska kostnaden, dvs. lantbrukarnas och myndigheternas kostnader justerade för skatter m.m. Av detta utgör cirka 0,8 miljoner kronor transaktionskostnader (arbetstid), medan återstoden är reala kostnader som uppkommer för fagning, slåtter och borttransport av växtmaterial. Den samhällsekonomiska kostnadseffektiviteten av denna åtgärd är beräknad till cirka 2 100 kronor per hektar slåtteräng med särskilda värden.

Sysselsättningseffekter

Denna åtgärd för betesmarker skapar åtskilliga sysselsättningstillfällen på landsbygden. Betydande belopp tillförs lantbrukare med betesmarker varav några annars skulle sökt annan utkomst. Lantbrukarnas ökade inkomster ger också spinoffeffekter på sysselssättningen i servicenäringar m.m. på landsbygden. Dödviktsförluster m.m. medför dock att sysselsättningseffekten per budgetkrona troligen inte blir lika hög som för vissa andra åtgärder för bevarande.

Samhällsekonomiska slutsatser

Åtgärden skötsel av betesmarker och slåtterängar är samhällsekonomiskt viktig. Nyttan från dessa marker är stor. De riskerar i hög grad att försvinna utan miljöersättning, särskilt på längre sikt och med största sannolikhet om även gårdsstöd eller motsvarande också upphör.

Denna åtgärd är också samhällsekonomiskt effektiv på så sätt att den ökar samhällets välfärd. Det kan dock finnas andra alternativa utformningar av åtgärder som skulle kunna vara ännu effektivare. Sveriges betesmarker och slåtterängar är mycket olika i många avseenden. Deras natur- och kulturvärden varierar därför stort i en skala, från tämligen värdefattiga objekt till allt värdefullare. Med en föga differentierad ersättning (dvs. samma ersättning till alla inom få markklasser) kommer därför vissa marker få för hög ersättning och andra för låg. Denna resursfördelning är inte samhällsekonomiskt optimal.

En jämförelse mellan åtgärdsförslagen visar att alternativ 2 har förutsättningar att vara samhällsekonomiskt effektivast, följt av alternativ 1, alternativ 4 och lägst alternativ 3. De kostnadsbesparingar de andra alternativen ger till följd av lägre ansluten areal eller – i förekommande fall – mindre krävande skötsel bedöms vara lägre än den värdeminskning i form av kollektiva miljönyttigheter de ger jämfört med alternativ 2.

Ytterligare samhällsekonomiska skäl för denna miljöersättning är att den ger positiva externa effekter i form av kollektiva nyttigheter. Det innebär inte bara att marknaden inte förmår leverera dessa effektivt, utan också att det i praktiken saknas alternativa politiska åtgärder.

5.2.11.11 Resultat i nuvarande program för alternativ 1, 2, 3 och 4

Målet är att 500 000 hektar betesmarker och slåtterängar ska skötas på 38 000 företag. Anslutningen för 2011 var 430 000 hektar fördelade på 34 400 företag. I denna areal ingår även fäbodbete. Fäbodbete presenteras som en separat åtgärd, se avsnitt 5.2.16.

2011 var arealen (avrundad) och antal sökande (avrundad) fördelad på följande markklasser:

- Alvarbete 27 000 hektar 350 sökande
- Betesmark allmänna värden 200 000 hektar 31 000 sökande
- Betesmark särskilda värden 145 000 hektar 16 000 sökande
- Betesmark och slåtteräng som restaureras 6 000 hektar 1 300 sökande
- Betesmark allmänna värden, ej gårdsstöd 4 900 hektar 6 700 sökande
- Betesmark särskilda värden, ej gårdsstöd 4 200 hektar 5 400 sökande
- Fäbodbete 330 hektar 120 sökande
- Fäbodbete, ej gårdsstöd 15 000 hektar 200 sökande
- Mosaikbetesmarker och andra gräsfattiga marker 4 300 hektar 350 sökande
- Skogsbete 13 000 hektar 1 400 sökande
- Slåtterängar med allmänna värden 2 400 hektar 1 700 sökande
- Slåtterängar med särskilda värden 6 400 hektar 2 200 sökande
- Slåtterängar med särskilda värden, ej gårdsstöd 70 hektar 170 sökande
- Slåtterängar allmänna värden, ej gårdsstöd 10 hektar 20 sökande

5.2.11.12 Förenkling för alternativ 1, 2, 3 och 4

Förenklingar för den sökande:

- Detta gäller för alternativ 1, 2 och 3: För en stor andel av de sökande som antingen har marker med relativt enkel skötsel eller har lite lägre ambition avseende skötseln kommer åtgärden att bli enkel. Hit hör att ersättningen i praktiken blir 1-årig oavsett åtagandets längd och att antalet villkor minskar. Utöver krav på att sköta minst 0,1 hektar sköter och söker lantbrukaren ersättning för valfri areal varje år.
- Detta gäller för alternativ 1, 2 och 3: I dag finns villkor om att endast klippande och skärande redskap får användas vid slåtter. Detta villkor är bortplockat, och kommer istället ersättas med att man inte får använda redskap som hackar eller finfördelar gräset, till exempel gräsklippare.

Förenklingar för såväl den sökande som för myndigheterna:

- Detta gäller alternativ 1, 2 och 3: Markklasserna betesmarker allmänna värden och slåtterängar allmänna värden blir samma markklass.
- Detta gäller för alternativ 1, 2 och 3: Villkoren ändras i alternativ 1, 2 och 3. I dag finns flera villkor som inte är kopplade till kalkylen därför att de är kopplade till andra regelverk (miljöbalken, hänsynsföreskrift). Villkoren som plockas bort är spridning av växtskyddsmedel, gödsling, kalkning, konstbevattning, täkt av sten eller jord, andra åtgärder som kan skada natur- och kulturmiljöer. Konsekvensen av att plocka bort dessa villkor är att lantbrukaren inte kan få avdrag i sin utbetalning om denne bryter mot dessa regler. Det är mycket sällan som någon bryter mot dessa villkor vid kontroll.
- Detta gäller för alternativ 1, 2 och 3: En annan förenkling för sökande är att all information som rör markklassen på respektive yta ska finnas i SAM Internet. Det innebär att lantbrukaren genom att klicka på en yta får reda på areal,

ersättningsbelopp och villkor. Det är inte möjligt att t.ex. söka för ytor där igenväxning konstaterats. Det leder till färre fel vilket också förenklar för myndigheterna. Kostnader för att lägga in denna information i blockdatabasen är inte med i beräkningarna.

Förenklingar för myndigheterna:

- Detta gäller för alla alternativ: För länsstyrelsen och Jordbruksverket innebär alternativet att handläggningen blir avsevärt mycket enklare och att kontrollerna blir något enklare eftersom definitionerna harmoniseras och att arealerna är fastställda på förhand.

Om arealen för gårdsstöd och för åtgärden är densamma är det en förenkling för den sökande. Det betyder att definitionen av betesmarker måste anpassas till den inom gårdsstödet för att såväl sökande som myndigheter ska kunna hantera åtgärden. Anpassningen gäller buskar och impediment som är större än 0,01 hektar eller täcker en yta större än 5 procent. Risker med att lantbrukare röjer bort värdefull vegetation på grund av definitionen är tänkt att förhindras med hjälp av ersättning för buskar och bryn. En anpassning av trädantal bör inte göras eftersom hela block med värdefull mark då skulle bli utan ersättning.

Beräkning och bedömning

Det är svårt att göra beräkningar för enskilda miljöersättningar i dagens program. Dels för att det saknas underlag i databasen Malin som behövs för att få ett tydligt helhetsgrepp om de kostnader som sökande har i dag och dels för att det inte heller finns beräkningar för myndigheternas kostnader för enskilda miljöersättningar.

De beräkningar och bedömningar som är gjorda för betesmarker och slåtterängar utgår från dagens anslutning. Alla beräkningar bygger på uppskattningar från handläggare på länsstyrelsen och Jordbruksverket.

I beräkningarna ingår inte uppskattning av de kostnader som sparas genom att handläggningssystem och SAM Internet förbättras. Kostnaderna för att bygga och förvalta system för elektronisk ansökan och handläggning är inte med i beräkningarna.

Av de fyra alternativen innebär alternativ 3 följt av alternativ 1 störst besparing för myndigheterna, i jämförelse med nuvarande program.

Tabell 36 Uppskattad kostnad för myndighet

	Uppskattad kostnad i miljoner kronor per år
Nuvarande program	74,0
Alternativ 1	63,6
Alternativ 2	69,7
Alternativ 3	45,2
Alternativ 4	74,0

Kostnader för hantering av fäbodar och regionalt prioriterade ersättningar (utvald miljö) är borträknad från kostnader i tabell 36. Dessa redovisas i respektive alternativ. Kostnaderna gäller enbart länsstyrelsens arbete.

Beräkningarna är gjorda för första året i programperioden och för hantering av 34 000 åtaganden. Eftersom areal och antalet åtaganden förväntas minska över tid förväntas också kostnaderna minska. Enligt uppskattningarna fördelas kostnaderna på en ansökan mellan handläggningstid och fältkontroller. Timkostnaden är 300 kronor för länsstyrelsens personal.

- Handläggningstiden uppskattas till 38 timmar per åtagande för 5 år. Handläggningstiden är grovt uppdelad i två poster, arbete med åtagandeplaner och övrig handläggning.
  - Åtagandeplan – 15 timmar på 5 år. Här ingår t.ex. arbetsmomenten förberedelse av fältbesök och fältbesök, registrering i Multikuben och JBR, utskick av åtagandeplan, justering av åtagandeplan efter kontroll, support till SAM-handläggningen, hantering av regionalt prioriterade ersättningar (utvald miljö).
  - Övrig handläggning – 10,5 timmar på 5 år. Här ingår t.ex. ankomstgranskning och registrering, hantering av åtgärdskoder, blockförändringar m.m.
- Fältkontroll – 12,5 timmar på 5 år. I beräkningarna ligger denna tid kvar. Dock kan tiden minskas lite för förslag 1, 2 och 3 eftersom villkoren ändras, framförallt märks detta i förslag 3.

Eftersom hantering av regionalt prioriterade ersättningar (utvald miljö) och fäbodar ingår i arbetet med åtagandeplaner i nuvarande programperiod så räknas de med i tidsuppskattningen för varje alternativ. Kostnader för dessa åtgärder har dock räknats bort i summeringen i tabell 36.

Alternativ 1: Beräkningarna är gjorda utifrån att arbetet med åtagandeplaner (15 timmar) försvinner men ersätts med à jour-hållning av markklasslagret och fastställande av villkor m.m. (12 timmar). Eftersom åtagandet i princip fungerar som 1-årigt uppskattas den övriga handläggningen minska med minst 20 procent. Detta innebär ett åtagande som är mer flexibelt. Handläggning av övertaganden, utökningar och ändring av arealer kommer att minska avsevärt.

Alternativ 2: Beräkningarna är gjorda utifrån att arbetet med åtagandeplaner (15 timmar) försvinner men ersätts med à jour-hållning av markklasslagret och fastställande av villkor m.m. (15 timmar). Eftersom åtagandet i princip fungerar som 1-årigt uppskattas den övriga handläggningen minska med cirka 20 procent. Detta innebär ett åtagande som är mer flexibelt. Förslaget innebär att marker måste klassas om till den nya markklassen. Handläggning av övertaganden, utökningar och ändring av arealer kommer att minska avsevärt.

Alternativ 3: Beräkningarna är gjorda utifrån att arbetet med åtagandeplaner (15 timmar) försvinner men ersätts med à jour-hållning av markklasslagret (3 timmar). Eftersom åtagandet i princip fungerar som 1-årigt uppskattas den övriga handläggningen minska med cirka 20 procent. Detta innebär ett åtagande som är mer flexibelt. Handläggning av övertaganden, utökningar och ändring av arealer kommer att minska avsevärt.

Alternativ 4: Alternativet är en justering av nuvarande system. Åtagandeplanerna finns kvar. Den del av handläggningen som sker på kontoret minskar inte lika mycket som i de andra förslagen eftersom alternativet innebär fleråriga åtagande per block. Hanteringen av åtagandeplaner kan därför bara effektiviseras till en viss

grad. Resurser som krävs för handläggningen i fält bedöms motsvara de i alternativ 1.

För alla fyra alternativ gäller att det ska vara samma arealer i gårdsstöd och miljöersättningar, med undantag för block som endast berättigar till miljöersättning. Detta uppskattas innebära ytterligare en minskad tidsåtgång för hantering av ansökan, detta innebär att även alternativ 4 bedöms leda till en minskad administrativ kostnad jämfört med nuvarande program.

Alternativ 1, 2 och 4 innebär en ökad kostnad för fältbesök eftersom en andel av markerna inte har besökts sedan 2000. De marker som inte har besökts behöver nu besökas av flera anledningar. Dels för att öka lantbrukarens rättssäkerhet men också för att minska risken för finansiella korrigeringar samt att anpassa villkor och arealer till de eventuella förändringar som skett. På grund av detta kommer kostnaderna inte att minska så mycket.

Alternativ 3 följt av alternativ 1 och 2 uppskattas innebära en minskning av företagens kostnader jämfört med i dag. Kostnaden för företagen har beräknats på två sätt, utifrån snittkostnad av SAM-ansökan samt utifrån de uppgifter som fanns i databasen Malin. I båda sätten är det dock svårt att visa på en skillnad mot kostnaden för att söka om dagens ersättning.

Tabell 37 Uppskattad kostnad företag utifrån SAM-ansökan

Snittkostnad för SAM Internet-ansökan	Uppskattad kostnad i miljoner kronor per år
Nuvarande program	13,6
Alternativ 1	13,2
Alternativ 2	13,2
Alternativ 3	10,0
Alternativ 4	13,2

Minskningen jämfört med nuvarande program beror till största del på att kostnaden för regionalt prioriterade ersättningar (utvald miljö) och fäbodar är borträknade.

Tabell 38 Uppskattad kostnad företag utifrån Malin

Kostnad utifrån infokrav i databasen Malin	Uppskattad kostnad i miljoner kronor per år
Nuvarande program	2,0
Alternativ 1	1,9
Alternativ 2	1,9
Alternativ 3	1,9
Alternativ 4	2,0

Minskningen jämfört med nuvarande program beror på att infokraven om ansökan för att ändra och utöka åtagande är borträknade i alternativ 1, 2 och 3.

Beräkningarna av genomsnittlig kostnad för ansökan via SAM Internet är gjorda för första året i programperioden och 34 000 sökande. Eftersom antalet åtaganden förväntas minska över tid förväntas också kostnaderna minska.

Snittkostnaden, tabell 37, för en SAM-ansökan är beräknad från utifrån följande. Att hantera en ansökan i SAM Internet tar 237 minuter per år. Detta är den tid det

tar att registrera jordbruksskiften, markanvändning och uppgifter om åtagande. Det kostar cirka 570 kronor för en lantbrukare och 1 640 för en konsult att göra en ansökan via SAM Internet. I snitt har varje lantbrukare 2,3 åtaganden och 30 procent anlitar konsult. Detta innebär en kostnad på cirka 400 kronor per åtagande (metodboken).

Alternativ 1, 2 och 4: Alternativen ger en total administrativ kostnad på 13,6 miljoner kronor för 34 000 ansökningar. När kostnader för regionalt prioriterade ersättningar (utvald miljö) och fäbodar räknas bort blir det en kostnad på cirka 13,2 miljoner kronor per år.

Alternativ 3: Alternativet uppskattas bli enklare att söka eftersom det blir färre markklasser att välja mellan. Uppskattningsvis kostar det 300 kronor per ansökan istället för 400 kronor. Kostnader för regionalt prioriterade ersättningar (utvald miljö) och fäbodar har räknats bort. Totalkostnad är cirka 10 miljoner.

I databasen Malin, tabell 38, finns inte alla uppgifter som hör till lantbrukarens ansökan om åtagande och ansökan om utbetalning. De infokrav som finns i Malin i dag tar sammanlagt cirka 10 minuter per ansökan och år och visar enbart kostnader för att söka om åtagande. Vi har lagt till infokrav för ansökan om utbetalning i beräkningarna som är gjorda. Under 5 år tar redovisning av blockkarta vid ansökan 15 minuter att göra. Att fylla i övriga uppgifter i ansökan tar 3,5 minuter, ansöka om att ändra befintligt åtagande tar 0,5 minuter och att ansöka om att utöka befintligt åtagande tar 2,5 minuter. Varje år tar det 15 minuter att redovisa skiften på blockkarta samt 5 minuter att fylla i övriga uppgifter i ansökan.

Alternativ 1, 2 och 3: Infokraven om att ändra och utöka befintligt åtagande kan plockas bort. Dessa uppgifter ger en låg kostnad per åtagande. Vid de samhällsekonomiska beräkningarna har snittkostnaden för ansökan via SAM Internet använts.

För övrigt förväntas den upplevda förenklingen av alternativen 1, 2 och 3 öka och till viss del förväntas den faktiska kostnaden minska eftersom hanteringen i SAM Internet kommer att likna ansökan om gårdsstöd. Arealer och uppgifter kommer finnas på blocket. Att lantbrukaren inte behöver binda sig arealmässigt i 5 år i alternativ 1, 2 och 3 kommer att upplevas som en stor förenkling.

5.2.11.13 Acceptans för alternativ 1, 2, 3 och 4

För alternativ 1, 2 och 3 kommer acceptansen för sökande med betesmarker och slåtterängar att vara god jämfört med dagens system eftersom man inte behöver binda sig i 5 år. Samtidigt kommer de sökande att känna igen många villkor och förutsättningar vilket skapar en trygghet. Eventuella arealförändringar kommer inte upplevas lika besvärande som när ett åtagande behöver justeras. Acceptansen bedöms vara högre hos arrendatorer än de som äger marken.

Även hos andra grupper och allmänhet torde acceptansen för åtgärden skötsel av betesmarker och slåtterängar vara hög. Studier av betalningsvilja och andra undersökningar visar att flertalet värderar dessa marker och deras naturvärden högt. Tillsammans med en medvetenhet om att många av dessa marker inte kommer att skötas utan ersättning bör det ge hög acceptans.

Detta gäller för alternativ 1, 2 och 3: För lantbrukare som väljer att söka något av

komplementen blir komplexiteten större. Rådgivningsinsatserna är tänkta att fokuseras till dessa åtgärder vilket gör att rådgivningen blir riktad till de lantbrukare och de marker där det finns behov av rådgivning.

Vidare så har rättviseaspekter stor betydelse för acceptansen av ett styrmedel hos lantbrukare, skattebetalare och medborgare. Denna åtgärd är rättvis eftersom alla som uppfyller villkoren kan få ersättningen.

5.2.11.14 Budgeteffekt för alternativ 1, 2, 3 och 4

För varje alternativ finns ett sannolikt utfall som bygger på anslutningen till ersättningen i dag. För varje alternativ finns även ett bästa och sämsta tänkbara utfall. Det sämsta tänkbara utfall bygger på den minskning som skett av anslutningen de senaste åren och bäst tänkbara utgår från målet på 440 000 hektar.

Det finns även två förslag av ersättningsnivåer för varje markklass, se tabell 40. Det första förslaget är det som presenterats i programtexten och som har ett större budgetutrymme. Det andra förslaget visar tänkbara ersättningsnivåer för varje markklass vid en mer begränsad budget.

Utifrån detta har vi räknat ut förväntad budgetbelastning för mest sannolika utfall, bäst tänkbara utfall och sämst tänkbara utfall för båda ersättningsnivåerna och för samtliga alternativ.

Tabell 39 Budgetbelastning

Budgetbelastning år 1	Ersättningsnivå, förslag 1, miljoner kronor	Ersättningsnivå, förslag 2, miljoner kronor
Mest sannolika omfattning, alternativ 1,2,4	1 189	931
Bäst tänkbara omfattning, alternativ 1,2,4	1 258	984
Sämst tänkbara omfattning, alternativ 1,2,4	1 093	855
Mest sannolika omfattning, alternativ 3	849	591
Bäst tänkbara omfattning, alternativ 3	895	621
Sämst tänkbara omfattning, alternativ 3	778	540

Förslag 2 kommer att bli ytterligare något dyrare än förslag 1 och 4 eftersom en del av arealen allmänna värden förväntas klassas om till en markklass som ger högre ersättning.

Tabell 40 Ersättningsnivåer utifrån markklass och hektar

Markklass	Ersättningsnivå i kronor per hektar förslag 1	Ersättningsnivå i kronor per hektar förslag 2
Betesmarker och slåtterängar allmänna värden	2 000	1 300
Betesmarker särskilda värden	4 300	3 600
Betesmarker särskilda värden utan gårdsstöd	4 700	4 500
Skogsbeten	2 500	2 500
Alvarbeten	1 400	1 200
Mosaikbetesmarker	2 200	2 200
Gräsfattiga marker	2 200	2 200
Slåtterängar särskilda värden	4 200	4 000
Slåtterängar särskilda värden utan gårdsstöd	5 200	5 000

Tabell 41 Fördelning i hektar mellan markklasserna

Markklass	Areal, ha
Betesmarker och slåtterängar allmänna värden	210 000
Betesmarker särskilda värden	147 400
Betesmarker särskilda värden utan gårdsstöd	5 000
Skogsbeten	14 000
Alvarbeten	27 000
Mosaikbetesmarker, gräsfattiga marker	5 000
Slåtterängar särskilda värden	6 500
Slåtterängar särskilda värden utan gårdsstöd	100
	415 000

Tabell 41 visar det mest sannolika utfallet i hektar första året i programperioden. Bäst tänkbara utfall innebär 7 procent mer areal per markklass och sämst tänkbara innebär 7 procent mindre areal per markklass. Fördelningen mellan markklasser och omfattning per markklass är lika för alla alternativen första året.

De olika alternativen förväntas ge olika budgetbelastning över tid:

- Alternativ 1: Arealerna och kostnaderna förväntas minska med cirka 2 procent per år, jämt fördelat över de olika markklasserna.
- Alternativ 2: Arealerna och kostnaderna förväntas minska med cirka 1,5 procent per år, jämt fördelat över de olika markklasserna. Möjligheten att klassa in fler marker med en högre ersättning gör att detta förslag förväntas ge minst minskning av omfattning. Vid en lägre budget är detta alternativ bäst eftersom det går att prioritera på ett effektivt sätt så att de markerna med låga värden får mindre betalt.
- Alternativ 3: Arealerna förväntas minska med cirka 3 procent per år. Minskningen förväntas bli störst för marker med särskilda värden. Förslaget förväntas ge störst minskning eftersom ersättningen till särskilda värden minskar. Kostnaderna minskar mer än övriga alternativ eftersom dyrare marker försvinner. Detta alternativ är känsligast för en minskad budget när det gäller den kvalitativa delen av miljömålen eftersom de svårskötta markerna som ofta har höga värden kommer att överges i större utsträckning med detta alternativ. Anledningen är att det inte går att prioritera mellan marker särskilda och allmänna värden i budgeten.
- Alternativ 4: Arealerna och kostnaderna förväntas minska med cirka 2,5 procent per år, jämt fördelat över de olika markklasserna.

5.2.11.15 Behöver utredas vidare, skötsel av betesmarker och slåtterängar

Kalkyler alternativ 1, 2, 3 och 4

Kalkylerna för betesmarker och slåtterängar kan inte bli kompletta förrän villkor som hör till tvärvillkor och förgröning är färdiga. Även kostnadsposten för det negativa förädlingsvärdet samt övriga kostnadsposter som hör ihop med villkoren för alla markklasser kommer att uppdateras och i till viss del justeras. På grund av dessa förändringar mot dagens kalkyler skiljer sig ersättningsnivåerna från det inbördes förhållande som finns mellan markklasserna i dag. Tydligast blir detta för särskilda värden med och utan gårdsstöd. I dag har marker med särskilda värden

utan gårdsstöd samma summa som särskilda värden plus gårdsstöd. Justeringar av belopp och förhållande mellan markklasser kan därför vara nödvändigt när villkor för tvärvillkor och förgröning är klart. Även ersättning för vallodling och kompensationsbidraget påverkar kalkylerna.

Röjning, alternativ 1, 2 och 3

Ett alternativ till utformning av åtgärden som passar för alternativ 1–3 är att ta bort kostnaden för röjning av igenväxning i kalkylen för ersättning för betesmarker och slåtterängar. Motivet till att göra röjning till en egen åtgärd är att kostnaden för röjning är mycket olika för olika marker. Ersättning ges då för marker som är i behov av röjning istället för att som i dag betalas ut för alla marker. Ersättningen ska vara arealbaserad och finnas i två ersättningsnivåer. Ersättningsnivån beror på röjningens omfattning.

Nivå 1: Lättare röjning motsvarande den som finns i dagens kalkyler. Ingen kostnad för eldning eller bortförsel av röjningsrester finns med. För att denna ersättningsnivå ska bli kostnadseffektiv bör inte besök krävas.

Nivå 2: Röjning som kräver eldning eller bortförsel av röjningsrester. Denna ersättningsnivå kräver besök för att kunna beviljas.

Röjning som miljöinvestering enligt schablon ska ses som en tredje nivå för mer omfattande röjning. Denna åtgärd bör inte begränsas till mark som inte är ersättningsberättigande inom miljöersättningen eller gårdsstöd.

À jour-hållning, fastställande av arealer och uppdatering av blockdatabasen

Hur arbetet ska gå till med information om villkor för respektive block måste utredas vidare.

5.2.12 Restaurering av betesmarker och slåtterängar

5.2.12.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att öka arealen betesmarker och slåtterängar och därigenom utveckla odlingslandskapets natur- och kulturmiljöer.

5.2.12.2 Beskrivning av åtgärden

Åtgärden är en miljöersättning och innebär att en betesmark eller slåtteräng ska restaureras under 5 år.

Den mark som ska restaureras ska vara igenvuxen och tidigare ha brukats som betesmark eller slåtteräng. Marken ska ha kulturhistoriskt värde, innehålla rester av vegetationstyper som visar på tidigare betes- eller slåtterhävd samt bedömas ha förutsättningar för att återfå biologiska värden som gynnas av hävd. Länsstyrelsen prioriterar samt fastställer den areal som ska restaureras.

5.2.12.3 Målgrupp

Målgrupp är lantbrukare och andra som är intresserade av att sköta marker med djur eller slåtter.

5.2.12.4 Villkor för sökande

Den sökande ska

- restaurera mark som är igenvuxen. All mark som ingår i åtagande för restaurering ska restaureras inom 5 år
- genomföra restaureringen enligt den plan som länsstyrelsen fastställer.

5.2.12.5 Indikatorer

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	–	–
Produktion	Antal sökande	2 000 stycken
	Areal restaurerad mark	10 000 hektar
Resultat	Andel restaurerad betesmark och slåtteräng som på sikt kommer att klassificeras med naturtyp enligt Natura 2000	X procent
Effekt	–	–

5.2.12.6 Prioriteringar

Åtgärden gäller i hela landet.

Länsstyrelsen ska bedöma om den enskilda marken har natur- eller kulturvärden som gynnas av restaurering utifrån den regionala strategin. Den regionala strategin ska beskriva vilka naturtyper som prioriteras och var i regionen restaureringar ska prioriteras.

5.2.12.7 Ersättning

Ersättning för restaurering är 4 000 kronor per hektar och år. Ersättningen grundas på att den som söker ska ta bort träd och buskar, sätta upp stängsel och ha restaureringsbete.

5.2.12.8 Koppling till andra åtgärder

Den som söker ersättning för restaurering av betesmarker och slåtterängar kan efter restaureringen söka ersättning för skötsel av betesmarker och slåtterängar.

För att de kompletterande åtgärderna ska bli effektiva är det viktigt med kompetensutveckling (artikel 15). Det finns också en koppling till vissa miljöinvesteringar. Det är t.ex. möjligt att restaurera kulturmiljöer i samband med restaurering av betesmarker och slåtterängar.

I områden med brist på betesdjur kan leda till att andra betesmarker kan få få lägre eller upphört betestryck. Konflikt råder då mellan denna åtgärd och åtgärden skötsel av betesmarker och slåtterängar.

5.2.12.9 Effekter

Restaurering av betesmarker och slåtterängar ökar förutsättningarna för biologisk mångfald i odlingslandskapet. Restaureringen innebär också att kvaliteter knutna till kulturmiljöer förstärks. Den har dessutom effekt på upplevelsevärden i odlingslandskapet samt på landskapsbilden.

Restaurering ska prioriteras till marker som har en dokumenterad historik som betesmark eller slåtteräng och har kvar hävdberoende arter. Åtgärden har en positiv effekt för de hävdberoende arternas spridning och populationsutveckling. Kulturvärden i form av till exempel hamlade träd, hävdträd och stenmurar kommer att synliggöras efter att restaureringen är genomförd.

Bedömningen är att 10 000 hektar betesmarker och slåtterängar kommer att restaureras. Merparten av arealen ska efterhand utvecklas till naturtyper enligt Natura 2000.

5.2.12.10 Samhällsekonomisk effektivitet

Principiella samhällsekonomiska motiv för åtgärden

Marknadsmisslyckanden leder till att åtgärden inte är företagsekonomiskt lönsam. Tillräckligt mycket restaurering kommer därför inte att utföras av lantbrukare eller markägare i förhållande till vad som vore samhällsekonomiskt optimal omfattning. Anledningen till detta är att restaureringen ger små intäkter i förhållande till kostnaderna men positiva externa effekter som exempelvis att synliggöra kulturmiljöer eller gynna biologisk mångfald.

Det finns många olika typer av betesmarker och slåtterängar. Dessa värderas olika av olika personer. Det gör att transaktionskostnaderna skulle bli alltför höga för en effektiv marknadslösning.

Dödvikt

Förslagets dödviktsförluster bedöms som obefintliga. Det betyder att så gott som ingen miljöersättning går till restaurering som skulle ha utförts ändå.

Åtgärdens samhällsekonomiska effektivitet

Åtgärden ger samhällsnytta främst i form av kollektiva nyttigheter, även om privata nyttigheter med sammantaget lägra värde också skapas. Intäkter som tagits med i kalkylerna är energiflis i samband med röjning, men på vissa ställen är det tänkbart att jaktarrenden eller markens fodervärde också får ökade värden. De kollektiva nyttigheternas nytta bestäms av hur samhället värderar den biologiska mångfald, kulturmiljö och upplevelsemöjligheter som restaureringen skapar.

Restaureringens samhällsekonomiska kostnader har beräknats till cirka 130 miljoner kronor som mest sannolikt utfall. Detta är den samhällsekonomiska kostnaden, dvs. lantbrukarnas och myndigheternas kostnader justerade för skatter m.m.

Kostnadseffektiviteten av denna åtgärd uttryckt som kronor per hektar restaurerad betesmark är beräknad till cirka 9 900 kronor per hektar.

Sysselsättningseffekter

Denna åtgärd ökar sysselsättningen i landsbygden. Sysselsättningseffekten per budgetkrona kan förväntas bli förhållandevis hög, eftersom en stor del av kostnaderna utgör ersättning för arbetskraft vid röjning. Även om en del av detta arbete kan utföras under perioder med låg arbetsbelastning utgör det ett bidrag till att skapa tillräckligt höga årsinkomster. Budgeten för restaureringsåtgärderna är beräknad till 40 miljoner kronor per år, vilket i så fall medför ett flertal arbetstillfällen.

Samhällsekonomiska slutsatser

Åtgärden förefaller vara samhällsekonomiskt effektiv. Kostnadseffektiviteten är mest sannolikt cirka 9 900 kronor per hektar restaurerad betesmark. Denna kostnad ska vägas mot samhällsnyttan som kommer att sträcka sig över många år eller i många fall decennier. Om den samhällsekonomiska nyttan beräknad som nettonuvärdet av de kollektiva nyttigheterna som skapas över tid är högre än 9 900 kronor per hektar är åtgärden samhällsekonomiskt effektiv.

Ytterligare samhällsekonomiska skäl för denna åtgärd är att den ger positiva externa effekter i form av kollektiva nyttigheter. Det innebär inte bara att marknaden inte förmår leverera dessa effektivt, utan också att det i praktiken saknas alternativa politiska åtgärder.

5.2.12.11 Resultat i nuvarande program

Åtgärden restaurering av betesmarker och slåtterängar finns med i nuvarande landsbygdsprogram som en del av regionalt prioriterade ersättningar (utvald miljö). Målet är att 18 000 hektar betesmarker och slåtterängar ska restaureras. Målet gäller för miljöersättningar och miljöinvesteringar tillsammans. Åtgärden är regionalt prioriterad vilket innebär att länen kan välja en lägre ersättningsnivå än 3 600 kronor per hektar.

Utfallet för miljöersättningen har varit cirka 6 000 hektar och 1 300 åtaganden. Detta ger en kostnad på cirka 21,6 miljoner kronor per år.

Cirka 1 600 hektar fördelat på 160 projekt restaureras med miljöinvestering till en kostnad av cirka 40 miljoner.

I dag upplever såväl länsstyrelsen som sökande att den årliga miljöersättningen för restaurering av betesmarker och slåtterängar är enklare än miljöinvesteringen

5.2.12.12 Förenkling

För lantbrukare väntas ansökan om åtagande och utbetalning bli enklare vilket innebär lägre transaktionskostnader. Förenklingen bygger på att ansökan kan göras elektroniskt, vilket innebär att den tidsåtgång som finns idag för att hantera en pappersblankett försvinner. I beräkningarna ingår inte de kostnader som uppstår för att ta fram och förvalta en elektronisk hantering av ansökan.

För länsstyrelsen blir det ingen förenkling jämfört med i dag.

Beräkning och bedömning

Bedömningen är att 10 000 hektar betesmarker och slåtterängar kommer att restaureras. Varje restaurering förväntas omfatta 5 hektar, vilket innebär att 2 000 sökande kommer att ingå i ett åtagande under programperioden. Det kommer att kosta de sökande cirka 81 000 kronor (dvs. 40 kronor per person) per år.

Beräkningen grundar sig på följande infokrav med tidsåtgång, information 2 minuter, definiera skiften 6,7 minuter, karta 3 minuter och SAM-ansökan 5 minuter. Timlönen är 145 kronor.

Bedömningen är att 10 000 hektar kommer att restaureras inom programperioden. Det innebär kostnader på ungefär 310 000 kronor per år (dvs. 160 kronor per person) för de sökande.

Kostnaderna för länsstyrelsen utgår från att varje ansökan tar 15 timmar att administrera totalt, dvs. 3 timmar per år. Kostnaden blir då 1 800 000 kronor per år och 900 kronor per ansökan och år. Kostnaderna är de samma i nuvarande landsbygdsprogram.

Jämfört med i dag blir besparingen således 230 000 kronor per år för de sökande.

5.2.12.13 Acceptans

Den som söker väljer själv om han eller hon vill restaurera betesmarker och slåtterängar. Åtgärden förväntas ha god acceptans hos de sökande. Myndigheterna kan välja att rikta rådgivningen till marker där natur- och kulturmiljön gynnas av restaurering.

Acceptansen kan påverkas av att åtgärden prioriteras regionalt. Det uppfattas som mindre rättvist om inte samma villkor gäller för alla.

5.2.12.14 Budgeteffekt

Budgeteffekten blir 40 miljoner kronor per år med en ersättningsnivå på 4 000 kronor per hektar och år med omfattningen 10 000 hektar.

5.2.13 Skötsel av kulturmiljöer alternativ 1

I det tekniska underlaget presenteras 2 alternativ. Efter alternativ 2 finns en gemensam analysdel. Skillnaden mellan alternativen är att alternativ 1 innebär att den som söker själv kan välja vilka landskapselement som ska ingå i åtagandet medan i alternativ 2 ska hela eller sammanhängande delar av fastigheten ingå i åtagandet. I alternativ 2 ska även en skötselplan upprättas.

5.2.13.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att synliggöra och bevara landskapselement på och vid mark som används som åker eller betesmark. Åtgärden ska synliggöra våra kulturmiljöer, ge förståelse för tidigare generationers brukande och behov av markanvändningen samt ge ökad biologisk mångfald.

5.2.13.2 Beskrivning av åtgärden

Ersättning ges för att landskapselement ska skötas och bevaras. Landskapselementen ska ligga på eller i anslutning till jordbruksmark. Åtgärden innebär ett 5-årigt åtagande. Landskapselementen är indelade i tre grupper:

Grupp 1: Linjeformade element som ursprungligen konstruerades för att dränera jordbruksmark, hägna in eller leda husdjur, markera gränser eller transport mellan skiften. Landskapselementen mäts i meter och är till exempel öppna diken, trägärdsgårdar, fägator och stenmurar.

Grupp 2: Punktformade landskapselement. Det är till exempel odlingsrösen, stentippar, fornminnen eller andra historiska lämningar, åkerholmar, åkerholmar, alléträd, hamlade träd och solitärträd. Landskapselementen mäts i styck.

Grupp 3: Denna grupp innehåller traditionella torkanordningar för jordbruksgröda som hässjor. Dessa element ersätts utifrån den areal gröda som kan torkas.

Första året i åtagandet ska den som söker välja vilka landskapselement denne vill sköta under 5 år. Det är möjligt att lägga till element, men inte ta bort, från ett år till ett annat.

Dessutom finns det möjlighet att söka komplement för vissa element som behöver skötas genom bete eller slåtter eller om de har förfallit så mycket att de behöver restaureras. De extra komplementen prioriteras regionalt.

5.2.13.3 Målgrupp

Målgruppen är lantbrukare, övriga markägare, föreningar, entreprenörer med flera som har juridisk möjlighet att sköta och söka ersättning för skötsel av landskapselement. Den som söker måste ha lov från markägaren.

5.2.13.4 Villkor för sökande

Den som söker

- ska hålla landskapselementen fria från igenväxning. I de fall det finns skyddsvärda arter som gynnas av viss igenväxning ska denna finnas kvar i rimlig omfattning. Äldre hävdträd ska stå kvar. Med skyddsvärda arter menas arter som finns med på rödlistan, arter som omfattas av åtgärdsprogram och arter som finns med i artskyddsförordningen (2007:845).

- får inte sprida växtskyddsmedel, förstöra landskapselement, tippa sten eller massor på landskapselement och dess renar eller använda landskapselementen för upplag.

Eftersom biotopskyddet eller hänsynsföreskriften inte täcker alla element måste villkoret om förbud finnas. Tvärvillkoren säger att man inte ska bryta mot biotopskyddet.

Den som söker kan även få extra ersättning för skötsel av fältskiktet genom bete eller slåtter och skörd. Fältskiktet ska skötas som länsstyrelsen beslutar.

De år man restaurerar sina element kan man inte få utbetalt för årlig skötsel. Restaureringen görs som en miljöinvestering som man söker separat. Se avsnitt 5.2.4.

5.2.13.5 Indikatorer

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	–	–
Produktion	Antal sökande för skötsel av kulturmiljöer	15 000 stycken
	Antal punktelement	480 000 stycken
	Längd linje-element	50 000 kilometer
Resultat	Antal synliggjorda kulturmiljöer	700 000 stycken
Effekt	–	–

5.2.13.6 Prioriteringar

Åtgärden gäller i hela landet. Länsstyrelsen prioriterar om komplement för slåtter, bete eller restaurering.

5.2.13.7 Ersättning

Ersättningen går utöver tvärvillkoren. Tvärvillkoren innebär att jordbruksmark ska hållas fri från fleråriga skott från träd och buskar. I tvärvillkoren ingår också krav från den nationella lagstiftningen om att det är förbjudet att ta bort värdefulla landskapselement eller att förstöra dem genom användning av handelsgödsel, stora mängder stallgödsel eller kemiska växtskyddsmedel.

Ersättning ges för skötsel av landskapselementen. I skötseln ingår att hålla landskapselementen fria från igenväxning samt reparera de eventuella skador som uppkommit på landskapselementen under året. Träd ska hållas fria från stamskott. Hamlade träd ska dessutom hamlas minst en gång under åtagandeperioden. De kostnader som ersätts är arbetskostnader och underhåll och drivmedel för redskap för att ta bort igenväxning. För en del landskapselement ingår den kostnad som kan uppstå när landskapselement i åkermark är brukningshinder.

För varje typ av element den sökande har finns en grundersättning på 100 kronor per år. Detta ska täcka transaktionskostnaden för den sökande att hämta information om hur de olika landskapselementen ska skötas på rätt sätt. Här ingår också ställtiden för att byta redskap.

Komplement för skötsel av fältskikt bygger på de kostnader som uppkommer för att beta vegetation eller slå med speciella redskap till exempel lie samt föra bort avslaget material.

Tabell 42 Ersättning för landskapselement

Undergrupp av landskapselement	Typ av landskapselement	Ersättning	Komplement för skötsel av fältskikt
Grupp 1a	Öppet dike	10 kr/10 m	15 kr/10 m
	Renar mellan åkerskiften		15 kr/10 m
	Jordvall, gropvall		15 kr/10 m
	Brukningsväg		15 kr/10 m
Grupp 1b	Stenmur	30 kr/10 m	15 kr/10 m
	Gärdsgård av trä		15 kr/10 m
	Läplanteringar		15 kr/10 m
Grupp 1c	Fägator	70 kr/10 m	90 kr/10 m
Grupp 2a	Odlingsröse, stentipp	80 kr/styck	130 kr/styck
	Fornlämningslokal		130 kr/styck
	Byggnadsgrund		130 kr/styck
	Brunn, källa		130 kr/styck
	Alléträd		130 kr/styck
	Solitärträd		130 kr/styck
Grupp 2b	Hamlade pilar i rader eller häckar	200 kr/styck	130 kr/styck
	Hamlade träd		130 kr/styck
	Småvatten		380 kr/styck
	Åkerholmar		380 kr/styck
	Överloppsbyggnader		380 kr/styck
	Liten svårbrukad åker		380 kr/styck
Grupp 3	Traditionell hässja eller storhässja i bruk	2 500 kr/styck	–

Ersättningen kan komma att påverkas av förgröningen. Vissa element ska kunna räknas in i förgröningen som ekologiska fokusområden. Det är dock osäkert vilka villkor som ska kopplas till förgröningen och därmed kan kopplas till landskapselementen.

5.2.13.8 Koppling till andra åtgärder

Åtgärden är kopplad till kompetensutveckling (artikel 15). Åtgärden har koppling till åtgärden skötsel av betesmarker och slåtterängar eftersom en del av landskapselementen kan ligga på dessa marker. Det finns också kopplingar till flera av miljöinvesteringarna där det finns möjlighet till restaurering av landskapselement och att göra kulturmiljöer mer tillgängliga och synliga i landskapet.

5.2.13.9 Analysdel

Analysen för både alternativ 1 och 2 finns i avsnitten 5.2.14.9–5.2.14.14.

5.2.14 Skötsel av kulturmiljöer alternativ 2

I det tekniska underlaget presenteras 2 alternativ. Efter alternativ 2 finns en gemensam analysdel. Skillnaden mellan förslagen är att alternativ 1 innebär att den som söker själv kan välja vilka landskapselement som ska ingå i åtagandet medan i alternativ 2 ska hela eller sammanhängande delar av fastigheten ingå i åtagandet. I alternativ 2 ska även en skötselplan upprättas.

5.2.14.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att synliggöra och bevara landskapselement på och vid mark som används som åker eller betesmark. Åtgärden ska synliggöra våra kulturmiljöer, ge förståelse för tidigare generationers brukande och behov av markanvändningen samt ge ökad biologisk mångfald.

5.2.14.2 Beskrivning av åtgärden

Ersättning ges för att landskapselement ska skötas. Landskapselementen ska ligga på eller i anslutning till jordbruksmark. Åtgärden innebär ett 5-årigt åtagande. Landskapselementen är indelade i tre grupper.

Grupp 1: Linjeformade element som ursprungligen konstruerades för att dränera jordbruksmark, hägna in eller leda husdjur, markera gränser eller transport mellan skiften. Landskapselementen mäts i meter och är till exempel öppna diken, trägärdsgårdar, fägator och stenmurar.

Grupp 2: Punktformade landskapselement. Det är till exempel odlingsrösen, stentippar, fornminnen eller andra historiska lämningar, åkerholmar, åkerholmar, alléträd, hamlade träd och solitärträd. Landskapselementen mäts i styck.

Grupp 3: Denna grupp innehåller traditionella torkanordningar för jordbruksgröda som hässjor. Dessa element ersätts utifrån den areal gröda som kan torkas.

Första året i åtagandet väljer den sökanden väljer vilken fastighet eller fastighetsdel som ska ingå i avtalet. Detta innebär att den sökande kan avgränsa sin fastighet så att vissa delar inte ingår. Alla landskapselement på avtalad del ska skötas under 5 år.

En plan tas fram i samråd med den sökande och fastställs av länsstyrelsen. Genom samarbetet med att ta fram planen får den sökande kunskap om syftet med åtgärden, vilka kulturhistoriska och biologiska värden som landskapselementen har samt hur de typer av elementen är som finns på fastigheten ska skötas.

Dessutom finns det möjlighet att söka komplement för vissa element som behöver skötas genom bete eller slåtter eller om de har förfallit så mycket att de behöver restaureras. Komplementen prioriteras regionalt.

5.2.14.3 Målgrupp

Målgruppen är lantbrukare, övriga markägare, föreningar, entreprenörer med flera som har juridisk möjlighet att sköta och söka ersättning för skötsel av landskapselement. Den som söker måste ha lov från markägaren.

5.2.14.4 Villkor för sökande

Den som söker

- ska hålla landskapselementen fria från igenväxning. I de fall det finns skyddsvärda arter som gynnas av viss igenväxning ska denna finnas kvar i rimlig omfattning. Äldre hävdträd ska stå kvar. Med skyddsvärda arter menas arter som finns med på rödlistan, arter som omfattas av åtgärdsprogram och arter som finns med i artskyddsförordningen (2007:845).
- får inte sprida växtskyddsmedel, förstöra landskapselement, tippa sten eller massor på landskapselement och dess renar eller använda landskapselementen för upplag.

Eftersom biotopskyddet eller hänsynsföreskriften inte täcker alla element måste villkoret om förbud finnas. Tvärvillkoren säger att man inte ska bryta mot biotopskyddet.

Den som söker kan även få extra ersättning för skötsel av fältskiktet genom bete eller slåtter och skörd. Fältskiktet ska skötas som länsstyrelsen beslutar.

De år man restaurerar sina element kan man inte få utbetalt för årlig skötsel. Restaureringen görs som en miljöinvestering som man söker separat. Se avsnitt 5.2.4.

5.2.14.5 Indikatorer

Samma text som för alternativ 1. Se avsnitt 5.2.13.5.

5.2.14.6 Prioriteringar

Åtgärden gäller i hela landet. Länsstyrelsen prioriterar regionalt om komplement för slåtter, bete eller restaurering.

5.2.14.7 Ersättning

Samma text som för alternativ 1. Se avsnitt 5.2.13.7.

5.2.14.8 Kopplingar till andra åtgärder

Åtgärden är kopplad till kunskapsöverföring och informationsinsatserenligt artikel 15. Åtgärden har koppling till åtgärden skötsel av betesmarker och slåtterängar eftersom en del av landskapselementen kan ligga på dessa marker. Det finns också kopplingar till flera av miljöinvesteringarna där det finns möjlighet till restaurering av landskapselement och att göra kulturmiljöer mer tillgängliga och synliga i landskapet.

5.2.14.9 Effekter för alternativ 1 och 2

Skötseln av kulturmiljöer ökar landskapselementens synlighet i landskapet, motverkar deras förfall och påverkar deras egenskaper som livsmiljö för många arter. Effekterna kommer att variera regionalt beroende på varierande förekomst av respektive typ av landskapselement, anslutningsgrad och omgivande landskap. Olika elementtyper förknippas med olika delar av landet. Detta beror på de olika förutsättningarna och brukningssystemen som har funnits i olika delar av landet. Till exempel är hamlade pilar och träd i rader nästan enbart förekommande i Skåne. Överloppsbyggnader och hässjor är vanligare i norra delarna av landet. Stenmurar, odlingsrösen och trägärdsgårdar är vanligare i Småland.

Genom skötseln kommer landskapselementen även framöver vara viktiga lämningar för förståelsen av äldre tiders markanvändning. Mängden, diversiteten, landskapselementens skick och omgivande landskap är avgörande för deras kulturhistoriska värden.

Landskapselementen är också viktiga för den biologiska mångfalden då elementen fungerar som livsmiljöer och är platser för födosök, övervintring, boplats, växtplats med mera. De kan även fungera som spridningskorridorer eller spridningspunkter i landskapet. I slättlandskap är landskapselementen särskilt viktiga för biologiska mångfalden där de bildar en variation i landskapet som är viktig för många växter och djur. För att landskapselementen ska ha en positiv effekt för biologisk mångfald i slättlandskap ska en rimlig omfattning av buskar och träd lämnas på elementen.

Tabell 43 Bedömning av antal elementtyper som kommer att skötas

Elementtyp	Antal	Enhet
Öppet dike	15 625 000	meter
Renar mellan åkerskiften	2 234 000	meter
Jordvall, gropvall	610 000	meter
Brukningsväg	10 119 000	meter
Stenmur	17 016 000	meter
Gärdsgård av trä	191 000	meter
Läplanteringar	97 000	meter
Fägator	233 000	meter
Odlingsröse, stentipp	191 000	styck
Fornlämningslokal	2 000	styck
Byggnadsgrund	4 000	styck
Brunn, Källa	6 000	styck
Alléträd	119 000	styck
Solitärträd	3 000	styck
Hamlade pilar i rader eller häckar	21 000	styck
Hamlade träd	31 000	styck
Småvatten	4 000	styck
Åkerholmar	32 000	styck
Överloppsbyggnader	8 000	styck
Liten svårbrukad åker	15 000	styck
Traditionell hässja eller storhässja i bruk	1 000	hektar

Förväntad effekt beräknas utifrån dagens anslutning per elementtyp. Avrundat till närmsta 1000 tal.

Sammanfattningsvis innebär detta att cirka 46 000 km längdelement och cirka 440 000 stycken punktelement förväntas skötas.

Effekterna av ersättningen är att både de i regionen vanligt förekommande elementen synliggörs och bevaras men också de element som är mindre vanliga. Det blir mer tydligt i alternativ 2 där alla element på fastigheten eller del av fastigheten ska skötas. I alternativ 1 är det är svårare att säga i vilken utsträckning som de elementtyper som är mindre vanliga i regionen kommer att väljas bort från åtagandet.

5.2.14.10 Samhällsekonomisk effektivitet för alternativ 1 och 2

Principiella samhällsekonomiska motiv för åtgärden

Marknadsmisslyckanden leder till att det absoluta flertalet kulturmiljöer inte kommer att skötas i vad som vore samhällsekonomiskt optimal omfattning. Åtgärden ger positiva externa effekter, framför allt i form av kulturmiljö och ökad biologisk mångfald men också landskapsbild m.m. Samtliga dessa effekter är rent kollektiva nyttigheter. Det medför att marknadens prismekanismer varken kommer ge incitament till eller finansiera skötseln av kulturmiljöer. Det är dessutom många personer som får nytta av skötseln, vilket ytterligare omöjliggör en effektiv marknadslösning eftersom den därför skulle innebära höga transaktionskostnader.

Dödvikt

Endast en mindre del av kulturmiljöerna bedöms bli skötta i avsaknad av politiska åtgärder. I synnerhet gäller det kultur- och naturvårdsmässigt lämplig skötsel. Vissa landskapselement längs åkrar kommer annars att röjas för att minska beskuggning och andra olägenheter. Det innebär att denna åtgärds dödviktsförluster är små, men inte försumbara.

Åtgärdens samhällsekonomiska effektivitet – alternativ 1

Skötsel av kulturmiljöer alternativ1 förefaller vara en samhällsekonomiskt mycket effektiv åtgärd. Dess totala samhällsekonomiska nettonuvärde är drygt 1 miljard kronor vid givna antaganden. Skillnaderna mellan olika slags kulturmiljöelement är dock stora. Till dem med förväntat störst nettonuvärde hör stenmurar, diken, odlingsrösen och alléträd, se vidare tabell 44. För åkerrenar, jordvallar och överloppsbyggnader har åtgärden förhållandevis litet nettonuvärde. Det ska betonas att det är stora skillnader i samhällsekonomiskt nettovärde även för samma slags kulturelement. Vissa stenmurar kan t.ex. vara mycket mer värdefulla än andra p.g.a. skillnader i biologisk mångfald, kulturmiljö och landskapsbild. Beräkningarna är grundade på medelvärden. En delförklaring till miljöersättningens höga samhällsekonomiska lönsamhet är att skötseln ger positiva effekter som består under många år, medan kostnaderna upphör vid programperiodens slut. Åtgärdens totala samhällsekonomiska produktionskostnader är cirka 80 miljoner kronor.

Denna åtgärds samhällsekonomiska kostnadseffektivitet är också ovanligt hög. Uttryckt som kvoten mellan alla diskonterade samhällsekonomiska nyttor och kostnader varierar den mellan 1,6 och 2,1 för grupperna av längdelement. För grupperna av punktelement är den än högre, 3,9 respektive 4,7, se tabell 44.

Kostnadseffektiviteten (den samhällsekonomiska kostnaden för viss måluppfyllelse) skiljer sig mellan grupperna av kulturmiljöelement men är tämligen lika

inom dem. Frånsett effekterna efter programperioden (som egentligen hör till åtgärden) kan dessa kostnadseffektivitetsvärden användas som ungefärliga brytpunkter för vad som samhällsekonomiskt lönsamt. Skulle skötsel av t.ex. stenmurar värderas högre än 1,2 kronor per meter (se tabell 44) är de lönsamma, annars inte.

Tabell 44 Samhällsekonomisk effektivitet för den föreslagna åtgärden skötsel av kulturmiljöer, alternativ 1 vid två scenarier

	Troligt utfall		Sämre än troligt utfall	
	Nettonuvärde* Miljoner kronor	Kostnads-effektivitet**	Nettonuvärde* Miljoner kronor	Kostnads-effektivitet**
Stenmur	140	1,2 kr/m	-24	1,06 kr/m
Gärdsgård av trä	-4,9	1,3 kr/m	-12	1,13 kr/m
Läplanteringar	-1,4	1,3 kr/m	-3,3	1,17 kr/m
Fägator	85	1,3 kr/m	-21	1,15 kr/m
Alla längdelement av typ 1a***	***220***	***2,05***	***-61***	***0,63***
Öppet dike	200	3,4 kr/m	-150	3,06 kr/m
Renar mellan åker-skiften	1,1	3,5 kr/m	-2,0	3,13 kr/m
Jordvall, gropvall	-1,5	3,5 kr/m	-1,7	3,13 kr/m
Brukningsväg	15	3,6 kr/m	1,4	3,26 kr/m
Alla längdelement av typ 1b***	***210***	***1,6***	***-150***	***0,49***
Odlingsröse, stentipp	280	78 kr/st	-73	70 kr/st
Fornlämningslokal	8,7	78 kr/st	-0,88	70 kr/st
Byggnadsgrund	4,7	78 kr/st	-1,6	70 kr/st
Brunn, källa	3,4	78 kr/st	-2,1	70 kr/st
Alléträd	140	78 kr/st	-47	70 kr/st
Solitärträd	4,4	78 kr/st	-1,2	70 kr/st
Alla punktelement av typ 2a***	***440***	***3,9***	***-130***	***0,014***
Hamlade pilar i rader eller häckar	34	79 kr/st	3,4	71 kr/st
Hamlade träd	80	79 kr/st	4,9	71 kr/st
Småvatten	6,0	79 kr/st	0,67	71 kr/st
Åkerholmar	39	79 kr/st	5,1	71 kr/st
Överloppsbyggnader	11	79 kr/st	1,3	71 kr/st
Liten svårbrukad åker	23	79 kr/st	2,4	71 kr/st
Alla punktelement av typ 2b***	***193***	***4,7***	***23***	***1,4***

* Samhällsekonomisk (kostnadsnytto-) effektivitet, uttryckt som summa samhällsnytta minus samma samhällsekonomiska kostnader över tiden, diskonterade med 4 procent (troligt utfall) respektive 6 procent (sämsta utfall) årlig kalkylränta.

** Samhällsekonomisk kostnadseffektivitet, uttryckt som summa samhällsekonomiska kostnader per uppnådd effekt per år under programperioden.

*** Samhällsekonomisk kostnadseffektivitet, uttryckt som summa samhällsekonomiska nyttor genom summa samhällsekonomiska kostnader, diskonterade med 4 procent (troligt utfall) respektive 6 procent (sämsta utfall) årlig kalkylränta.

Den samhällsekonomiska kalkylen är osäker, så resultaten ska tolkas med försiktighet. En känslighetsanalys för ett scenario med sämre än troligt utfall visar att skötseln av flera kulturmiljöelement då får ett negativt nettonuvärde, se tabell 44. Vissa punktelement är trots de neddragna antagandena dock fortfarande samhällsekonomiskt lönsamma. Denna pessimistiska känslighetsanalys är baserad på att effekterna blir mycket sämre än förväntat, att biologiska och andra värden som skötseln skapar är värderade i underkant, och att framtida nyttor diskonteras ned med 6 procent. Scenariot kan tolkas som ett ytterlighetsfall, eftersom det är dock föga troligt att försämringarna inträffar samtidigt eller att det skulle finnas anledning att diskotera ned framtida nyttor med 6 procent. Ett mer positivt scenario med större effekter, högre värdering av dessa och där framtida nyttor diskonteras ned med mindre än 4 procent per år – vilket inte förefaller orimligt – skulle givetvis vara mer samhällsekonomiskt lönsamt än det troliga utfallet.

Förutom miljönyttan av åtgärden uppstår synergieffekter som ökar de positiva externa effekterna av andra åtgärder. Det är främst betesmarker och slåtterängar vars biologiska mångfald och kulturhistoriska värden ökar. Dessa positiva effekter har dock inte kunnat uppskattas i denna utvärdering, så de ska adderas till den beräknade samhällsnyttan av miljöersättningen.

Alternativ 1 är samhällsekonomiskt mer lönsamt än alternativ 2, om än marginellt. Myndigheternas kostnader är dock avsevärt lägre för alternativ 1, cirka 75 procent så stora, men samhällsekonomiskt betyder detta mindre.

Alternativ 2 är därmed marginellt mindre effektivt än alternativ 1, men ändå en samhällsekonomiskt mycket lönsam miljöersättning. För myndigheterna medför detta förslag dock påtagligt merarbete vilket gör att deras transaktionskostnader blir drygt en tredjedel större. För den samhällsekonomiska effektiviteten i stort betyder detta emellertid inte så mycket.

Sysselsättningseffekter

Miljöersättning till kulturmiljöelement genererar relativt många årsarbeten på landsbygden, eftersom ungefär två tredjedelar av budgetmedlen beräknas gå till att täcka arbetskostnader i jordbruket.

Samhällsekonomiska slutsatser

Skötsel av kulturmiljöer 1 är i den föreslagna utformningen och omfattningen samhällsekonomiskt mycket effektiv och därför fördelaktig att införa. Det kan dock finnas andra alternativa utformningar av åtgärden som skulle kunna vara ännu effektivare, både kostnadseffektivt eller som netto mellan alla nyttor minus kostnader.

Ytterligare starka samhällsekonomiska skäl att införa skötsel av kulturmiljöer är att de ger positiva externa effekter i form av kollektiva nyttigheter. Det innebär inte bara att marknaden inte förmår leverera dessa effektivt, utan också att det stort sett saknas alternativa politiska åtgärder.

5.2.14.11 Resultat i nuvarande program för alternativ 1 och 2

I nuvarande landsbygdsprogram är omfattningsindikatorn att 15 000 lantbrukare ska få ersättning. Utfallet 2011 är cirka 12 000 lantbrukare. Av landets åkerareal ska 30 procent vara ansluten. Utfallet är att cirka 20 procent av landets åkerareal är ansluten dvs. cirka 560 000 hektar. Det är stora regionala skillnader i andel av

länets åkermark som är ansluten till ersättning. I Skåne, Halland, Kalmar, Östergötland och Jönköping är cirka 30 procent av åkerarealen ansluten. I Västernorrland, Gävleborg och Gotland är mindre än 5 procent av åkerarealen ansluten.

Anslutningen i antal lantbrukare har sjunkit varje år under nuvarande programperiod. Förklaringen till detta är troligtvis att lantbrukare med åtaganden ingångna under den förra programperioden väljer att inte förlänga sina åtaganden när de gått ut.

Hur mycket av varje typ av landskapselement det finns varierar. Till exempel sköts cirka 16 miljoner meter öppet dike, 10 miljoner meter brukningsväg, 17 miljoner meter stenmur, 2 000 fornlämningslokaler, 120 000 alléträd, 8 000 överloppsbyggnader och 800 traditionella hässjor.

Det är cirka 300 stycken som söker den extra ersättningen för skötsel av fältskikt som finns i dag.

Felfrekvenser i kontroller beror delvis på begreppet anslutning till åkermark, definitionerna av landskapselementen och bristande informationsmaterial från Jordbruksverket samt för lite rådgivning och information från länsstyrelsen.

Halvtidsutvärderingen menar att ersättningen är komplicerad eftersom man måste sköta samtliga landskapselement och att det är olika regler för olika landskapselement. Halvtidsutvärderingen föreslår att rådgivning införs i samband med att man söker samt att en skötselplan upprättas.

5.2.14.12 Förenkling för alternativ 1 och 2

Förenkling för sökande:

- Flera får möjlighet att söka åtgärden. I dag kan endast den som brukar marken söka. Många har haft synpunkter på att detta inte är möjligt i dag. Att inte binda åtgärden till den som brukar blocket innebär att t.ex. markägare eller hembygdsförening kan söka även om någon annan brukar marken. I dag hindras markägare att söka ersättning om marken är utarrenderad.
- I dag kan man inte se elementen i vanliga block- och skiftesdialogen i SAM Internet. Detta innebär att den som markerar ett skifte inte ser vilka element som finns på det skiftet. För att kunna se sina element måste man titta i sitt åtagande för kulturmiljö. Detta gör att det inte alltid är tydligt för den sökande att se vad denne söker utbetalning för. Det kommer ingen automatisk påminnelse om man missat något. Detta bör ändras och blir en upplevd förenkling för den sökande.

Förenkling för sökande och myndigheter:

- För såväl sökande som för länsstyrelsen och Jordbruksverket är det en förenkling att hantera linjeelement och block på ett annat sätt än i dag. Istället för att som i dag koppla elementen till blocken så kan man koppla blocken till elementet. I dag så finns vissa komplikationer vid blockdelning eftersom elementet är kopplat till blocket. Ifall det är ett långt element, t.ex. en brukningsväg, som går genom flera block så blir varje block ett löpnummer. Om man sedan delar på ett block så innebär det att man måste dela upp elementet i ytterligare två delar. En förenkling är att göra tvärtom. Då kopplas

blocken till elementet. Vid blockdelning behöver man ändra blockidentitet i listan med löpnummer istället för att dela upp elementet. Detta innebär att det är enklare att söka eftersom man får färre element att rita in och söka för. För myndigheten är detta enklare vid fältkontroll eftersom det är enklare att rita in ett långt element istället för flera kontrollpunkter per sträcka.

- Definitioner och beskrivningar av hur varje typ av element ska skötas behöver blir tydligare för både myndigheter och sökande. Aktivt arbete med informationsmaterial bedöms leda till en upplevd förenkling både för myndighet och för sökande. För att förenkla för sökande alternativ 1 är förslaget att man alltid får med en allmän skötselbilaga till beslutet och för alternativ 2 får man alltid en skötselplan som är individuell.

Beräkning och bedömning

Tabell 45 Myndighetens kostnader

	Uppskattad kostnad i miljoner kronor per år	Antal ansökningar	Uppskattad kostnad i kronor per ansökan
Nuvarande program	29	12 000	2 400
Förslag 1	29	14 000	2 100
Förslag 2	42	14 000	3 000

Enligt uppskattningar kostar en ansökan cirka 2 400 kronor per år för myndigheten att hantera i nuvarande program. Omfattningen förväntas öka till 14 000 ansökningar per år samtidigt som vissa förändringar görs som innebär att kostnaderna per ansökan ändras. Kostnader för att ändra IT-system ingår inte.

De förändringar som förväntas leda till förenkling är vid kontroller, handläggning och genom att skötselplaner införs.

Fältkontroller: Skötsel av natur- och kulturelement är enligt några länsstyrelser den mest tidskrävande av alla miljöersättningar att hantera per ansökan i dagens program. Framförallt är det fältkontroller som är tidskrävande. Fältkontrollerna är tidskrävande eftersom all åkermark som den sökande brukar måste ses över. Alla landskapselement ska ligga i anslutning till åkermark men det är inte alltid lätt för kontrollanten att hitta dessa i fält. Landskapselementen inte alltid belägna exakt där den sökande angivit och bedömningsmomenten är ofta svårare än vid en arealkontroll. Bedömningsmoment som är svåra är t.ex. om landskapselementet är godkänt enligt definitionen och om det ligger i anslutning till åkern eller ej. Dessutom innebär det extra administration när kontrollanten hittar landskapselement som den sökande inte har anmält i sitt åtagande.

Till nästa programperiod måste definitionerna av landskapselement förtydligas ytterligare i kombination med ett bättre informationsmaterial till den sökande. Detta dels på grund av de svåra fältbedömningarna enligt ovan men också på grund av att många landskapselement kan se olika ut i olika delar av landet.

Alternativ 1 innebär att den sökande väljer själv vilka element som denne vill sköta. Detta innebär att man endast behöver kontrollera dessa element vid fältkontroll och inte leta efter fler element eller att man hittar fler element som inte finns med i ansökan. Man ska dock söka för hela det sammanhängande linjeelementet, allén eller trädraden. Den sökande har rätt att utöka sitt åtagande. Alternativ 2

innebär att det finns en skötselplan och den ska beskriva exakt vilka element som ingår och hur de ska skötas. Båda alternativen kommer underlätta vid fältkontroll men svårt att uppskatta hur mycket mindre tid det kommer ta i snitt.

Under rubriken förenkling och hanterbarhet ovan beskrivs en förändring av hantering av linjeelement och block. Denna förenkling uppskattas minska tiden för fältkontroll i både alternativ 1 och 2 med cirka 25 procent, vilket motsvarar ungefär en timme av totala tiden per ansökan.

Handläggning, förändringar för myndighet:

- Hävning av åtagande och överlåtelse. För båda alternativen gäller att handläggaren inte längre behöver registrera de element som man hittar vid fältkontroll och som inte finns inom åtagandet. Detta på grund av att i alternativ 1 finns det inte något krav på att den sökande måste ansluta alla landskapselement till ett åtagande och i alternativ 2 ingår alla landskapselement i skötselplanen. Alternativ 2 förväntas också innebära färre ändringar och färre fel i kontroller som leder till hävning.
- Vid överlåtelser av hela eller delar av åtagandet, dvs. några eller alla landskapselement förs över till en annan person, för alternativ 2 med sig mer arbete eftersom skötselplan för den som överlåter måste uppdateras och skötselplanen för den som övertar måste skapas alternativt överlåtas.
- I dagens IT-system tar dessa moment tid, framförallt beror det på att uppdateringarna efterkontroll inte är enkla att göra utan de kräver fler manuella moment. Hur mycket enklare hanteringen av ovan punkter kan bli, beror till stor del på IT-systemet.

Att införa skötselplaner:

- Alternativ 2 innebär att länsstyrelsen måste göra en skötselplan för varje åtagande. Detta är tidskrävande de första åren, men kommer på sikt innebära en minskad kostnad eftersom skötselplanen underlättar vid fältkontroll. Kontrollanten måste dock ta ställning till om planen stämmer vilket kan vara svårt till exempel på grund av definitionerna för elementen. Att upprätta en skötselplan för en betesmark eller slåtteräng tar cirka 15 timmar för hela åtagandeperioden eller 3 timmar per år. Eftersom landskapselementen finns utspridda över en större areal och det oftast är många landskapselement att rita in och beskriva kommer tidsåtgången antagligen bli längre än att göra en åtagandeplan för betesmarkerna. Beräkningarna är gjorda på 15 timmar. Att upprätta skötselplaner förväntas kosta minst 12,6 miljoner kronor per år med den förväntade anslutningen, men kostnaderna kan i verkligheten bli minst det dubbla.
- Eftersom åtgärden får en större målgrupp jämfört med i dag så kommer behovet av information, både genom rådgivning och genom material, att öka. Detta kommer öka kostnaderna för både Jordbruksverket och länsstyrelsen.

Tabell 46 Företagens kostnad

	Uppskattad kostnad i kronor per år	Antal ansökningar per år
Nuvarande program	1 630 000	14 000 grundersättning+300 extra ersättning
Förslag 1	1 430 000	14 000 grundersättning+300 extra ersättning
Förslag 2	1 430 000	14 000 grundersättning+300 extra ersättning

De uppgifter som finns i databasen Malin i dag är bristfälliga. De uppgifter som finns nu är att en ansökan tar 140 minuter att göra, viss tid av detta är konsulttid. Förbättringar i SAM Internet och hantering av linjeelement förväntas spara cirka 30 minuter per ansökan. Detta innebär att en ansökan tar 110 minuter i stället för 140 minuter. Beräkningarna är därför gjorda utifrån nya infokrav, samt utan konsulttid.

Under 5 år behövs 110 minuter (140 minuter i nuvarande program) för att fylla i ansökan (uppgift om landskapselement och blocktillhörighet) samt 55 minuter för att fylla i ansökan om extra ersättning. Varje år tar det 15 minuter att redovisa skifte på blockkarta vid ansökan om utbetalning samt 5 minuter för att fylla i övriga uppgifter i ansökan.

5.2.14.13 Acceptans för alternativ 1 och 2

Eftersom målgruppen breddas kan intresset för åtgärden öka. Det kan till exempel innebära att den som arrenderar ut sin åkermark kan söka ersättning för skötsel av kulturmiljöer.

Allmänheten får ta del av de kollektiva nyttigheter som skötsel av landskapselement innebär.

Alternativ 1: Åtgärden bedöms ha god acceptans hos sökande och allmänhet. I och med att alternativet medger att sökanden själv väljer vilka landskapselement som denne vill sköta kommer han eller hon också att veta vilka element som omfattas av åtagandet och som därmed ska skötas. Element som anses för tidskrävande att sköta i förhållande till ersättningsnivå och intresse kommer troligtvis att minska i omfattning inom åtgärden.

Alternativ 2: Åtgärden bedöms ha relativt god acceptans hos sökande och allmänhet. Alternativet innebär att samtliga element på hela eller delar av fastigheten ska sökas vilket kan uppfattas som krångligt av den som söker. Å andra sidan är det så det fungerar i dag. I dagens system är det dock inte självklart för alla som söker vilka landskapselement som finns på fastigheten och därmed omfattas av åtagandet. I och med att alla landskapselement ska skötas inom ett område tydliggörs elementens sammanhang och landskapet blir tydligt.

5.2.14.14 Budgeteffekt för alternativ 1 och 2

Ersättningsnivåerna för skötsel av natur- och kulturmiljöer har inte räknats om sedan år 2000. Med 2011 års anslutning kostar åtgärden cirka 109 miljoner kronor per år.

Kalkylerna har räknats om och ersättningen har höjts för samtliga landskapselement och för komplementet för skötsel av fältskikt. Om ersättningsnivån skulle ligga kvar på dagens nivå förväntas inte anslutningen, varken antal sökande eller antal element som sköts, att öka.

Observera att antalet hamlade träd i betesmarker och slåtterängar med ersättning 2011 är inräknade i denna budget. Det är cirka 18 000 träd.

Bästa tänkbara utfall är att antalet sökande ökar och blir 15 000 stycken (dvs. som dagens programmål) samt att antalet landskapselement som sköts ökar med 10 procent jämfört med i dag. Detta innebär en budget på cirka 158 miljoner per år.

Mest troliga utfall är att antalet sökande ökar till 14 000 stycken men antalet element som sköts inte ökar. Detta innebär en budget på cirka 144 miljoner per år.

Sämst tänkbara utfall är att antalet sökande är kvar på dagens nivå dvs. 12 000 stycken och antalet element minskar med 10 procent jämfört med i dag. Detta innebär en budget på cirka 129 miljoner per år.

Kalkylerna ger utrymme att höja ersättningsnivåerna ytterligare, framförallt för landskapselementen i grupp 2.

5.2.15 Skötsel av kulturmiljöer i renskötselområden

5.2.15.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att bevara det som den samiska renskötselkulturen har tillfört landskapet. Renskötseln har gamla anor och har påverkat naturen i form av hävdgynnad växtlighet och äldre lämningar av samiskt bosättningsmönster.

5.2.15.2 Beskrivning av åtgärden

Ersättning ges för att sköta natur- och kulturmiljöer på renvallar, rengärde, boplatser och renstängsel. Åtagandet är 5-årigt.

För att berättiga till ersättning för renvallar rengärden och boplatser ska ett eller flera av följande landskapselement eller rester av det, finnas på eller i anslutning till renvallen, rengärdet eller boplatsen:

- renstängsel
- kåta av traditionell typ
- bod eller förrådsställning
- anordning för förvaring till exempel jordkällare eller mjölkgrop
- härd eller rökhärd
- träd som bär tydliga spår av att ha använts i samband med renskötsel

Objekten inom aktiva samevisten samt objekt där det finns småbruk, stugor eller bostäder som används ingår inte. Objekten ska till huvuddel ha använts före 1960.

Genom att använda de samiska begreppen underlättas målgruppens förståelse. Här används nordsamiska.

Renvall – livva sádji

Renvall förknippas med sommar- och höstboendemiljö, mjölkning (renar, getter) eller med skydd mot rovdjur. Det är lämningar som visar på ett nomadiskt liv som kräver flera boplatser. Renvallen hör ihop med småskalig renskötsel och växtligheten är utmärkande för den. Marken och markvegetationen inom hela det ansökta området ska visa på långvarig renskötsel.

Skötseln innebär att bevara och restaurera gräsbevuxna renvallar. Det behöver inte ha funnits ett stängsel runt. Det är markytan som ska skötas genom röjning av gräs eller sly.

Ersättning ges endast för övergivna platser och ersättning ges för högst 2 hektar per renvall. Renvallen kan vara större än 2 hektar men man får ingen ersättning för mer än 2 hektar. Minst en fjärdedel av området ska bestå av öppen mark. Inom eller i nära anslutning till det området ska det finnas minst ett av ovan listade landskapselement.

Rengärde – gárdi

Rengärdet har det alltid funnits ett stängsel runt och det som är innanför behöver inte vara en gräsvall. Ledarmar får räknas till rengärdet. Nordsamiska beteckningen för ledarm är vuobmanat. Rengärden hör ihop med lite större renhjordar. Marken och markvegetationen inom hela det sökta området ska visa på långvarig renskötsel.

Skötseln innebär att bevara och sköta rengärden. Ersättning ges endast för skötsel av övergivna platser och ersättning ges för högst 2 hektar renvall. Renvallen kan vara större än 2 hektar men man får ingen ersättning för mer än 2 hektar. Minst en fjärdedel av området ska bestå av öppen mark. Inom eller i nära anslutning till det området ska det finnas minst ett av ovan listade landskapselement.

Boplats – orron báiki

Ersättning ges för att bevara och sköta äldre kulturelement som hör till samiska traditionella boplatser som eldstäder, mjölkgropar och rester av kåtaplatser. Det är spåren av den mänskliga aktiviteten som är viktiga, inte vegetationen. Ersättning ges för högst 0,5 hektar runt varje element.

Ersättning kan endast ges för boplatser som inte längre bebos.

Renstängsel

Ersättning ges för att bevara och sköta renstängsel av naturmaterial byggda enligt samisk byggnadstradition som har använts för renskötsel. Stängslet kan vara i användning. I renstängslet kan även ledarm inräknas.

Hela eller den del av renstängslet som ersättning söks för ska vara hel och stå upprätt.

Renstängslet ska ha använts till renskötsel, och företrädesvis omgärda ett rengärde.

Ersättning för resekostnader för skötsel av landskapselement

Syftet med denna ersättning är att möjliggöra skötsel av objekt. Det är ofta långt till landskapselementen som ska skötas. Den moderna renskötseln är extensiv och endast en tidvis tillsyn av renhjorden görs. Detta innebär att renhjorden inte styrs till att beta runt landskapselementen, renvallar och rengärden.

5.2.15.3 Målgrupp

Målgrupp är samebyar, enskilda samer och sameföreningar.

5.2.15.4 Villkor för sökande

Renvall, rengärde och boplats

Den sökande ska

- hålla borta igenväxning på marken och vid landskapselement
- endast söka för ytor med gräs
- ta bort grenar och skadlig ansamling av förna
- bifoga ett fotografi över området vid ansökan
- får inte skada eller ta bort landskapselement på eller i anslutning till renvall, rengärde eller boplats. Om man söker ersättning för rengärde ska man kunna bekräfta att ett rengärde stått på platsen, helst med ett omgivande renstängsel av naturmaterial eller rester av ett, som landskapselement eller med historisk beskrivning.

Renstängsel

Den sökande ska

- bifoga ett fotografi och kartskiss över området vid ansökan
- underhålla renstängslet med traditionell byggnadsteknik och traditionellt material på ett sätt att stängslet är funktionsdugligt. Moderna material som ståltråd och tryckimpregnerat virke får inte användas.
- sköta en 5 meter bred zon på vardera sidan om stängslet så att igenväxning, skadlig förna eller grenar hålls borta
- ska se till att andra landskapselement i anslutning till renstängslet inte skadas eller tas bort.

5.2.15.5 Indikatorer

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	–	–
Produktion	Antal sökande	400 stycken
	Areal (renstängsel är omräknat till areal)	3 200 hektar
Resultat	Areal	3 200 hektar
Effekt	–	–

5.2.15.6 Prioriteringar

Åtgärden gäller inom renskötselområdet. Åtgärden prioriteras av ansvarig myndighet.

5.2.15.7 Ersättning

Renvall, rengärde och boplats: Ersättningen är 6 500 kronor per hektar. För områden större än 2 hektar är ersättningen 13 000 kronor per objekt.

Beräkningen av kostnader grundas på kostnader för röjning av gräs och buskar, bortforsling av material samt kost och logi vid övernattning.

Renstängsel: Ersättningen är 20 kronor per meter.

Beräkningen av kostnader grundas på kostnader för avslagning av gräs, röjning av buskar, bortforsling av material samt kost och logi vid övernattning.

Ersättning för resekostnader för skötsel av landskapselement: Reseersättningen, räknas ifrån åtagarens folkbokföringsort och objekt. Ersättningen per resa är 1 000 kronor.

Man kan högst få ersättning för 5 reseersättningar dvs. maximalt 5 000 kronor per åtagande.

5.2.15.8 Koppling till andra åtgärder

Om ett renstängsel är i dåligt skick är det möjligt att söka miljöinvestering för att återskapa hägnader i renskötselområdet. Även andra landskapselement kan restaureras med miljöinvesteringar enligt faktiska kostnader.

5.2.15.9 Effekter

Åtgärden leder till att den traditionella renskötselns kulturmiljöer och hävdgynnade växtlighet bevaras och synliggörs. Historiskt levde samer ett nomadiserande liv och flyttade med sin renhjord i familjegrupper efter ett årstidsbundet mönster. Renens behov av bete styrde valet av bosättning. Detta blir i sin tur ett sätt att vidareförmedla kunskap om den traditionella markanvändningen.

Bedömningen är att 3 200 hektar kommer att omfattas av åtgärden och att samebyar, enskilda samer och sameföreningar kommer att ha 400 åtaganden. Renvall, rengärde och boplats uppskattas omfatta 3 000 hektar fördelat på 3 400 objekt.

De öppna ytorna där renarna samlades eller betade har en växtlighet som är specifik.

Till varje objekt ska minst ett landskapselement finnas knutet. Effekten av ersättningen är att följande element sköts och bevaras

Tabell 47 Antal skötta landskapselement i renskötselområde

Landskapselement	Antal
Renstängsel som landskapselement	420 styck
Kåta av traditionell typ	690 styck
Bod, förrådsställning eller annan anordning för förvaring	140 styck
Härd eller rök härd	2 100 styck
Träd	100 styck

Antalet meter renstängsel, utöver de som redovisas som landskapselement bedöms vara cirka 160 000 meter.

5.2.15.10 Samhällsekonomisk effektivitet

Principiella samhällsekonomiska motiv för åtgärden

Marknadsmisslyckanden leder till att det absoluta flertalet kulturmiljöer i renbetesområdena inte kommer att skötas i vad som vore samhällsekonomiskt optimal omfattning. Åtgärden ger positiva externa effekter, framför allt i form av kulturmiljö och rekreation, men i mindre grad också landskapsbild och ökad biologisk mångfald. Samtliga dessa effekter är rent kollektiva nyttigheter. Det medför att marknadens prismekanismer varken kommer ge incitament till eller finansiera skötseln av dessa kulturmiljöer. Det är dessutom många personer som får nytta av skötseln, vilket ytterligare omöjliggör en effektiv marknadslösning eftersom den därför skulle innebära höga transaktionskostnader.

Dödvikt

Förslagets dödviktsförluster är obefintliga. Det betyder att så gott som ingen miljöersättning utgår till skötsel som skulle ha utförts ändå.

Åtgärdens samhällsekonomiska effektivitet

Om kulturmiljö, traditionell samisk kunskap och andra kollektiva nyttigheter med anknytning till renvall, rengärden och boplatser värderas högre än den totala samhällsekonomiska kostnaden som är 14 miljoner kronor per år så är denna ersätt-

ning samhällsekonomiskt lönsam. På motsvarande sätt är miljöersättningen till renstängsel samhällsekonomiskt lönsam om de kollektiva nyttigheter som den ger upphov till värderas högre än 4,2 miljoner kronor per år. För renvall m.m. utgör arbetskostnaderna den största samhällsekonomiska kostnaden, cirka 45 procent. Även för skötsel av renstängsel är arbete en stor kostnad, men här utgör avskrivningar och underhåll av renstängsel hela 79 procent av den samhällsekonomiska kostnaden. Transaktionskostnaderna för företag och myndigheter uppgår till cirka 3,6 procent av den samhällsekonomiska totalkostnaden. Det är därmed en förhållandevis liten kostnadsandel, trots att den ligger högre än för flertalet andra miljöersättningar.

Den samhällsekonomiska kostnadseffektiviteten av miljöersättningen till renstängsel är beräknad till cirka 27 000 kronor per km. För renvall, rengärde och boplats är den samhälls-ekonomiska kostnadseffektiviteten cirka 4 700 kronor per hektar.

Sysselsättningseffekter

Åtgärden kommer ge positiv, om än liten, inverkan på sysselsättningen. Det beror på att en stor del av ersättningen går till att täcka kostnader för arbete med lokal arbetskraft. Orsakerna till att sysselsättningseffekten blir liten är att åtgärden har liten total omfattning (budget) och att arbetet kan utföras under perioder som är mindre arbetsintensiva. Åtgärden bidrar emellertid till att skapa underlag för tillräcklig årsinkomst och kan därför ge förhållandevis hög effekt per budgetinsats.

Samhällsekonomiska slutsatser

Åtgärden skötsel av kulturmiljöer i renskötselområden är samhällsekonomiskt lönsam om de kollektiva nyttigheter som är knutna till renvallar, rengärden och boplatser värderas högre än 4 700 kr per ha och till renstängsel högre än 27 000 kronor per km.

Ytterligare samhällsekonomiska skäl för denna åtgärd är att den ger positiva externa effekter i form av kollektiva nyttigheter. Det innebär inte bara att marknaden inte förmår leverera dessa effektivt, utan också att det i praktiken saknas alternativa politiska åtgärder.

5.2.15.11 Resultat i nuvarande program

Målet i nuvarande landsbygdsprogram är att 2 500 hektar mark ska skötas av 200 sökanden.

I dag finns ersättning för renvall, renstängsel och resekostnader. Renvall 0,2–4 hektar ger 6 300 kronor per hektar, renvall större än 4 hektar ger 25 200 kronor per renvall, renstängsel ger 20 kronor per löpmeter och reseersättning är 1 275 kronor per objekt, med begränsningen högst 5 objekt per åtagande.

Anslutningen är cirka 3 000 hektar renvall och cirka 160 000 meter renstängsel. I objekt motsvarar detta cirka 3 400 renvallar varav cirka 170 av renvallarna är över 4 hektar stora 400 stycken är över 2 hektar. Det finns cirka 400 stycken renstängsel (som inte är landskapselement). Renstängsel räknas om till hektar utifrån att 5 meter på var sida om stängslet ska skötas. Totalt blir det cirka 3 160 hektar fördelat på 340 åtaganden.

Landskapselementen, totalt cirka 3 400 stycken, som ska kopplas till objekten fördelas enligt följande:

Tabell 48

Landskapselemen	Antal
Renstängsel som landskapselement	420 stycken
Kåta av traditionell typ	690 stycken
Bod eller förrådsställning	55 stycken
Anordning för förvaring	80 stycken
Härd eller rök härd	2 100 stycken
Träd	100 stycken

År 2011 betalades cirka 20 miljoner kronor ut varav cirka 3 miljoner för renstängsel, 2 miljoner för reseersättning och 15 miljoner för renvall.

Halvtidsutvärderingen bedömer att utifrån utfall 2009 behövs inte några justeringar av den ersättning som finns i nuvarande program.

5.2.15.12 Förenkling

I dag finns en oklarhet kring begreppet renvall. Begreppet renvall används i dag även till rengärden, ibland vinterrengärden, kalvmärkningsuddar, uppsamlingsplatser för renar innan transport, övervakningsplatser osv. Oftast används renvall för att söka om skötsel av boplatser eller boplatslämningar. För att förenkla för de sökande och myndigheten behövs fler begrepp än renvall inom åtgärden. Samer har använt olika beteckningar för mark där man gör olika saker. De olika aktiviteterna präglar markens utseende och växtlighet. Grundtanken är att ge pengar till skötsel av äldre renvallar använda innan motoriseringens tid, som behöver omvårdnad för att bevaras. Det är viktigt att fler typer av objekt läggs in i åtgärden för att bättre spegla områdets historia och kultur och de lämningar som det har medfört i naturen. Den upplevda förenklingen beror på att det blir tydligare vad man kan söka ersättning för.

Renstängsel av rishägntyp ska inte vara sökbart som element. Renstängsel av rishägntyp förmultnar snabbt och de rester som finns av dessa är i obrukbart skick. Det har framkommit under kontroller i fält att mycket få rishägn är ursprungliga. Dessa är i regel helt nyuppförda och blir lämningar efter landsbygdsprogrammet. Renstängsel av rishägn har fallit ur bruk när ståltrådsstängslet kom på 1950-talet. Förfallet av de autentiska rishägnen har gått för långt och dessa syns bara som sönderbrutna spår liggandes på marken. Den exakta sträckningen för dessa renstängsel är oftast svår att se. Kriteriet att den del som man söker ersättning för ska vara hel och stå upprätt uppfylls inte. De multnande renstängslen ska inte röras enligt gällande lagstiftning för forn- och kulturlämningar, Kulturminneslagen SFS 1988:950, 2 kap. 1§, 6§, Skogsvårdslagen SFS 1979:429, 30§, Rennäringslagen 65a§.

Förenklingar för den sökande:

- Begreppet renvall förtydligas genom att dela upp renvallen i rengärde, renvall och boplats. Villkor är desamma.
- Tydligare föreskrifter, instruktioner och information om vad som förväntas av den sökande.

Förenklingar för myndigheter:

- Att betala ersättning för resekostnader för skötsel av landskapselement med en schablon oavsett sträcka förenklar för myndigheterna. En kontroll måste i dag göras för att bekräfta avståndet via en kartsökning efter de ansökta koordinaterna på internet. Därefter ska dokument diarieföras. Ibland ändrar den sökande element under åtagandet och då måste en ny mätning göras
- För att minimera risken för dubbelsökning ska myndigheten kräva in en kartskiss vilket förenklar jämfört med i dag. Nu kan endast en koordinat per renstängsel registreras och sträckningen för ett renstängsel med ledarm ses därför inte vid handläggningen. Det ökar risken för en dubbel registrering som inte uppdagas förrän en part påbörjat underhållet. En part kan söka på själva huvudhagen och en annan på ledarmar. Detta undviks i vårt förslag.
- Genom att kräva in fotografier vid ansökan kan myndigheten bedöma skötselbehov och om platserna används som aktiva samiska visten, aktiva rengärden, stugplatser och gårdstomter.
- Även vid ansökan om utbetalning kan fotografier användas för att se om skötselvillkoren är uppfyllda.

Förslaget innebär att den kompletterande insatsen för röjning av stigar till samevisten plockas bort. Det motiveras med följande:

- År 2008 beviljades 7 stigar, sedan dess har det varit cirka fyra förfrågningar om ersättning per år. Villkoret för stigen är att den ska utgå från eller gå igenom en renvall som den sökande har i sitt åtagande. Stigen ska inte vara i bruk i dag och den ska hotas av igenväxning. Tanken var att ge ersättning för att röja igenväxta klövje- och rajdstigar (stigar för flytt av renar) mellan boställen med fördel i skogslandet men det har visat sig att stigarna använts för annat ändamål.
- En annan aspekt är att dessa stigar är svåra att kontrollera i fält. De är ibland riktigt långa och kontrollanten måste lägga ner tid på att följa dem så långt det räcker. Försök att mäta en stig ifrån luften med GPS har gjorts en gång men den sökandes sökta värde var kortare än vad som kom fram vid luftmätningen. Så den metod som måste tillämpas är mätning till fots.

Ansökan bör göras elektroniskt, det är inte möjligt i dag. Detta förenklar hanteringen både för sökande och myndighet. Ett IT-system för elektronisk ansökan innebär en kostnad för etablering och förvaltning av IT-systemet. Dessa kostnader är inte uppskattade här.

För den sökande är fördelarna med elektronisk ansökan att

- det finns hjälp- och tipsfunktioner vid elektronisk ansökan vilket underlättar och guidar den sökande
- det blir färre fel
- det blir tydligare sammanställningar av beslutat åtagande, både vad det gäller under vilka år det gäller och hur stort åtagandet är
- det kommer en direkt bekräftelse på att ansökan är inskickad
- det är möjligt att ändra och justera ansökan till sista ansökningsdagen, vilket inte är möjligt i dag.

För myndigheten är fördelarna med elektronisk ansökan att

- ankomstregistreringen kräver mindre arbete
- färre blanketter behöver skannas och läggas in manuellt, vilket i dag tar mycket tid och dessutom uppstår ofta problem
- det blir färre fel i ansökan vilket leder till att färre kompletteringar behöver göras, handläggningen går snabbare och det går snabbare att fatta beslut om utbetalning.

Beräkning och bedömning

Tabell 49 Myndighetens kostnad

	Uppskattad kostnad i kronor per år
Nuvarande program	1 440 000
2014–2020	1 020 000

Tabell 50 Fördelning av kostnader, myndighet

	Antal ansökningar	Uppskattad tid i timmar per ansökan (ej fältkontroll)	Kostnad i kronor för fältkontroll
Nuvarande program	400	8	480 000
2014–2020	400	4,5	480 000

Att övergå till elektronisk ansökan och att bara ha en nivå på reseersättning förväntas minska tiden för myndigheten med uppskattningsvis 3,5 timmar per ansökan och år, enligt tabell 50.

Fältkontrollerna är mycket dyra att genomföra i dag och det är svårt att minska kostnaderna på eftersom det krävs helikopter och är långa avstånd.

Med en kontrollfrekvens på 7,5 procent år 2011 kontrollerades 22 åtaganden. Det kostade Sametinget i externa kostnader 480 000 kronor dvs. cirka 22 000 kronor per kontroll. I varje kontrollärende involveras två kontrollanter i fält och därefter en handläggare. Enkla kontrollärenden tar 3–5 dagar att genomföra och handlägga. De flesta objekt ligger långt bort i väglöst land och helikopter är nödvändigt för att kunna genomföra kontrollerna.

Ingen information om sökandes kostnader finns i databasen Malin. Kostnaderna har därför beräknats utifrån antagandet att det tar lika lång tid att hantera en ansökan om ersättning för skötsel av landskapselement i renskötselområdet som det gör att hantera en ansökan om ersättning för skötsel av kulturmiljöer. Infokraven är innehåll i ansökan om åtagande, uppgift om landskapselement och koordinater tidsåtgång 110 minuter 1 gång på 5 år samt uppgifter ansökan om utbetalning, tidsåtgång 20 minuter varje år. Kostnad totalt 40 600 kronor per år för 400 sökande.

5.2.15.13 Acceptans

Åtgärden förväntas få god acceptans från sökande. Åtgärden är endast delvis förändrad mot i dag och i nuvarande program är målet för antalet företag anslutna

nått. Acceptansen hos myndighet ökar om de ändringar som förslaget innebär genomförs.

5.2.15.14 Budgeteffekt

Målet är att 3 200 hektar ska skötas inom 400 åtaganden, detta är en höjning mot målet i nuvarande landsbygdsprogram men likställt med utfallet för antal hektar 2011.

Total budgetbelastning är cirka 18 miljoner per år.

För renvall, rengärde eller boplats blir budgetbelastning cirka 13 miljoner per år. 3 000 hektar av arealen i målet förväntas vara renvall, rengärde eller boplats. Eftersom det finns en gräns på högst 2 hektar per renvall och rengärde och en gräns på max 0,5 hektar för boplats för så är det inte alla 3 000 hektar som kan ge ersättning. I dag finns cirka 400 stycken renvallar av totalt 3 400 stycken som är över 2 hektar stora. I dag ersätts cirka 2 400 hektar (15 miljoner à 6 300 kronor per hektar). Eftersom arealgränsen minskas till 2 hektar, minskar även det antal hektar som kan ge ersättning. Uppskattningsvis kommer 2 000 hektar ersättas till en kostnad av 6 500 kronor per hektar. Budgetbelastning blir då 13 miljoner. Om hektargränsen är kvar på 4 hektar kommer belastningen öka med ett par miljoner kronor.

Antalet renstängsel som ger ersättning förväntas vara lika stort som i dag dvs. cirka 160 000 meter. Budgetbelastningen blir då 3,2 miljoner kronor per år.

Reseersättningen beräknas på 400 åtaganden som ger maximal ersättning på 5 000 kronor. Budgetbelastningen blir 2 miljoner kronor per år.

5.2.16 Fäbodbete

5.2.16.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att bevara fäbodbruket och dess effekter på kulturmiljön och biologiska kvaliteter. Ett levande fäbodbruk möjliggör att hantverk och traditioner kan föras vidare till kommande generationer.

5.2.16.2 Beskrivning av åtgärden

Ersättningen ges för att bevara miljön runt fäboden såväl som själva fäboden. En fäbod i bruk visar en brukningsform som historiskt var vanlig. Fäboden definieras som den byggnad eller de byggnader som hör ihop med fäboddriften. Byggnaderna ska finnas kvar på fäboden. Det traditionella brukandet av fäboden ska kunna styrkas.

Åtgärden är uppdelad i flera delar.

Fäbod i bruk: Fäbod i bruk innebär att fäboden är en del i ett jordbrukssystem. Fäboden är knuten till minst en hemgård. En hemgård är där huvudproduktionen sker. Ibland kan flera hemgårdar ha djuren på samma fäbod. Man får inte bo permanent på fäboden om man ska vara berättigad till ersättning. Länsstyrelsen beslutar vilka fäbodar som är ersättningsberättigande utifrån definition av fäbod i bruk. Jordbruksverket definierar vad som är fäbod i bruk. Vad som gäller för varje fäbod framgår av en skötselplan för fäboden som länsstyrelsen tar fram tillsammans med den sökande

Tillägg för antal djurenheter som finns på fäboden – fäbodbete: För att kunna bevara kulturhistoriska värden som tramp av stigar och biologisk mångfald som hävdberoende eller hävdgynnade kärlväxter, insekter, lavar och svampar behövs ett tillräckligt högt betestryck. Fäbodbetet är det område som djuren beta. Det kan antingen vara fritt bete eller inhägnat. Ersättningen bygger på ett betestryck på 0,2 djurenheter per hektar.

Tillägg för särskild skötsel av fäbodbete: Tillägg för särskild skötsel av fäbodbete gäller för marker som har biologiska eller kulturhistoriska värden som kräver skötsel utöver bete. Det kan till exempel vara att markerna behöver röjas eller betas på ett särskilt sätt för att behålla och utveckla de natur- och kulturmiljöerna. Länsstyrelsen beslutar om villkor som gäller vegetationens utseende, skötsel av värdefulla landskapselement och plockhuggning av träd. Tillägg för särskild skötsel av fäbodbete kan ges för högst 10 hektar.

5.2.16.3 Målgrupp

Målgrupp är fäbodbrukare och fäbodföreningar.

5.2.16.4 Villkor för sökande

Fäbod i bruk

Den sökande ska

- ha minst 1 djurenhet av nöt, get eller får på minst 6 hektar inhägnat eller fritt bete på fäbodskog eller öppen fäbodvall

- ha fäboddrift minst 2 månader per säsong
- hålla borta igenväxning från fäbodvallen.

Tillägg för antal djurenheter som finns på fäboden, fäbodbete

Den sökande ska

- i ansökan varje år redovisa vilka och hur många djur som betar på fäboden, antalet djurenheter ligger till grund för ersättningen
- följa länsstyrelsens beslut om hur många djur som får finnas på fäboden, om andra djurslag än nöt, får och get får användas och hur lång betesperioden ska vara.

Tillägg för särskild skötsel av fäboden

Den sökande ska

- sköta fäboden enligt länsstyrelsens beslut om vegetationens utseende, skötsel av landskapselement och plockhuggning.

5.2.16.5 Indikatorer

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	–	–
Produktion	Antal fäbodar i bruk	230 stycken
	Areal fäbodbete	16 000 hektar
Resultat	Antal fäbodar i bruk	230 stycken
Effekt	–	–

5.2.16.6 Prioriteringar

Åtgärden gäller där det finns fäbodar och endast för de fäbodar där länsstyrelsen beslutar att de uppfyller kraven för fäbod i bruk.

5.2.16.7 Ersättning

En grundersättning för fäbod i bruk

Denna del ersätter fäbodbrukaren för de kostnader som uppstår för att hävda fäbodvallen. Kostnaderna inkluderar transport av djuren till fäboden och resor för tillsyn av djuren under betesperioden. Kostnad för att uppfylla tvärvillkor är borträknade.

Ersättningen föreslås vara 20 000 kronor per fäbod i bruk.

Tillägg för antal djurenheter som finns på fäboden

Ersättningen beräknas utifrån hur många djur som finns vid fäboden under fäbodsäsongen.

Ersättningen täcker arbetskostnader för djurtillsyn enligt djurskyddslagen. Den ersätter även för det inkomstbortfall som uppstår till följd av en lägre tillväxt på djuren jämfört med om de hade betat på betesvall. Ersättningsnivån har beräknats utifrån att det ska finnas 0,2 djurenheter per hektar. Detta innebär att 1 djurenhet

betar 5 hektar för 900 kronor per hektar. 1 djurenhet motsvarar då 4 500 kronor. Ersättningen är uppdelad i två nivåer. 1–30 djurenheter ger en ersättning på 4 500 kronor per djurenhet och fler än 31 djurenheter ger 2 250 kronor per djurenhet.

Tillägg för särskild skötsel av fäboden

Ersättningen ges för kostnader att sköta markerna vid fäboden på ett sätt som går utöver kraven i tvärvillkoren och villkoren för fäbodbete. Skötseln innebär att ta bort igenväxning eller att plockhugga träd i på fäbodbetet. Eftersom det krävs ett visst betestryck för att behålla de biologiska och kulturhistoriska värdena ingår även kostnaden för tillfällig stängsling.

Ersättningsnivån föreslås vara 1 600 kronor per hektar.

5.2.16.8 Koppling till andra åtgärder

Den som söker ersättning för fäbodbete kan inte söka ersättning för skötsel av betesmarker och slåtterängar.

Åtgärden har kopplingar till miljöinvesteringar, företagsstöd och projektstöd, t.ex. satsningar inom turism och Matlandet. Åtgärden har också kopplingar till åtgärden hotade husdjursraser.

5.2.16.9 Effekter

Fäbod i bruk och fäbodbete har effekter på natur- och kulturmiljön. Fäbodar ingår i ett traditionellt jordbrukssystem som bidrar till att bevara biologiska och kulturmässigt värdefulla landskap som skapats genom fäbodbete. Detta jordbrukssystem innebar att djuren flyttades från hemgårdarna till fäboden under sommarmånaderna. Mjölkning och hantering av mjölken gjordes på fäboden. Flera gårdar delade samma fäbod. Av de som får ersättning i dag är det vanligare att varje fäbod är knuten till en hemgård. I skogen fanns täkter utspridda där man tog hö eller löv till vintern. Djuren vallades på skogarna runt fäboden.

Några av de kulturspår som finns i fäbodskogar är de ristningar som gjordes på träd. Dessa ristningar visar till exempel gränser, stigar för vallning eller färdvägar. Andra kulturspår är till exempel stigar, gärdsgårdar och spår på träd från ved-, näver- eller lövfodertäkt. De områden som förr användes till slåtter hålls numera öppna av betande djur. På de gamla slåtterängarna hålls videarter och björk bort och arter som är ljuskrävande t.ex. slåtterblomma eller arter som har bra fodervärde, gynnas. exempel flaskstarr, tuvtåtel. Andra arter som gynnas av bete är de som djuren ratar till exempel lummer och pyrolor, knärot och linnea. Många andra arter av svampar, mossor, lavar och insekter gynnas av kreaturens bete, tramp och gödsling. Genom åtgärden bevaras dessa natur- och kulturvärden.

Cirka 16 000 hektar mark uppskattas betas i anslutning till fäbodarna. Ersättningen begränsas av antingen arealen eller antalet djur som finns. Det är möjligt att djuren har tillgång till en större areal än den i åtagandet.

På flertalet fäbodar finns även traditionella kreatursraser så kallade utrotningshotade husdjursraser eller vidareförädling av råvaror t.ex. osttillverkning. Besökare på dessa fäbodar får kunskap om det som finns kvar av ett jordbrukssystem som var vanligt i mellersta och norra Sverige en bit in på 1900-talet.

5.2.16.10 Samhällsekonomisk effektivitet

Principiella samhällsekonomiska motiv för åtgärden

Fäboddriften är inte företagsekonomiskt lönsam. Den ger däremot positiva externa effekter som att visa kulturhistoria och gynna biologisk mångfald. Samtliga dessa externa effekter är rent kollektiva nyttigheter. Förekomsten av dessa marknadsmisslyckanden medför att färre fäbodar i sämre bevarandetillstånd skulle finnas än vad som vore samhällsekonomiskt optimalt om det inte fanns politiska åtgärder som främjade dem.

Det är dessutom många personer som värderar fäbodarnas kollektiva nyttigheter. Det kan vara stora skillnader mellan hur högt personerna värderar fäbodsbete, även om värdet av fäbodarna för var och en i regel är litet. Marknadens transaktionskostnader blir därför allt för höga, vilket ytterligare förhindrar en effektiv marknadslösning.

Dödvikt

Förslagets dödviktsförluster är mycket små. Det betyder att så gott som ingen miljöersättning går till fäbodsskötsel som skulle ha utförts ändå, utan ersättning. Byggnaderna på ett mindre antal fäbodar kommer troligen att skötas även utan

miljöersättning, av ideella skäl eller av privata intressen. Däremot kommer bete troligtvis inte förekomma annat än med något enskilt undantag.

Åtgärdens samhällsekonomiska effektivitet

Fäbod i bruk avkastar biologisk mångfald, kulturmiljöer och rekreationsmöjligheter. Genom att bevara och sköta fäbodar som annars inte skulle fortleva visas hur landskapet nyttjats traditionellt i olika delar av Sverige. Fäbodarna kan samtidigt generera intäkter, huvudsakligen genom effekter i turistnäringen.

De samhällsekonomiska kostnaderna av att ge ersättningen för fäbod i bruk enligt förslagets villkor har beräknats till totalt cirka 1,9 miljoner kronor per år. Detta är den samhällsekonomiska kostnaden, dvs. fäbodbrukarnas och myndigheternas kostnader justerade för skatter m.m. Av detta utgör cirka 0,12 miljoner kronor transaktionskostnader (huvudsakligen arbetstid), medan återstoden är reala kostnader som uppkommer för skötselåtgärder.

Den samhällsekonomiska kostnadseffektiviteten av fäbod i bruk är beräknad till cirka 8 200 kronor per fäbod. Annorlunda uttryckt, den samhällsekonomiska kostnaden för att bidra till målet med ytterligare 1 fäbod är 8 200 kronor. I tillägg till detta kommer kostnaderna för fäbodbete där sådant bedrivs (se nedan).

Fäbodbete, dvs. tillägget för antal djurenheter som finns på fäboden ger samma kollektiva nyttigheter som fäbod i bruk. De ekonomiskt viktigaste intäkter som betesmarkerna ger är animalieprodukter och genom turistnäringen. I kostnadseffektivitetskalkylerna har endast nyttor och kostnader i animalieproduktionen inkluderats.

De samhällsekonomiska kostnaderna av fäbodbete med förslagets villkor har beräknats till totalt cirka 0,47 miljoner kronor per år. Detta är den samhällsekonomiska kostnaden, dvs. fäbodbrukarnas och myndigheternas kostnader justerade för skatter m.m. Av detta utgör cirka 0,12 miljoner kronor transaktionskostnader (huvudsakligen arbetstid), medan återstoden är reala kostnader som uppkommer för skötselåtgärder. Av de samhällsekonomiska kostnaderna som uppkommer är därmed ungefär 25 procent transaktionskostnader, vilket är jämförelsevis ganska mycket.

Den samhällsekonomiska kostnadseffektiviteten av fäbodbete är beräknad till cirka 2 000 kronor per hektar fäbodbete.

Åtgärden ger generellt inga betydande konflikt- eller synergieffekter med andra åtgärder i landsbygdsprogrammet.

Sysselsättningseffekter

Ersättning för fäbod i bruk bidrar marginellt till sysselsättningen på landsbygden. De belopp som tillförs landsbygdsekonomin är totalt sett små. Enligt kalkylen för miljöersättningen utgörs inget av ersättning till arbete. Berörda fäbodbrukare får dock ökade inkomster vilket bidrar till möjligheten att stanna kvar i näringen. Spinoff-effekter på sysselssättningen i servicenäringar m.m. på landsbygden kan förväntas, men de bedöms totalt sett vara marginella.

Fäbodbete bidrar marginellt till sysselsättningen på landsbygden. De belopp som tillförs landsbygdsekonomin är totalt sett små. Enligt kalkylen för miljöersätt-

ningen utgör dessutom endast en mindre del av detta ersättning till arbete. Berörda fäbodbrukare får dock ökade inkomster vilket bidrar till möjligheten att stanna kvar i näringen. Sysselssättningen på landsbygden kan påverkas positivt av spinoff-effekter i servicenäringar m.m. på, men totalt sett i mycket liten omfattning.

Samhällsekonomiska slutsatser

Att ge ersättning för fäbod i bruk är samhällsekonomiskt lönsamt om en fäbods kulturella och sociala effekter värderas högre än 8 200 kronor per år.

Ytterligare samhällsekonomiska skäl för fäbod i bruk är att den ger positiva externa effekter i form av kollektiva nyttigheter. Det innebär inte bara att marknaden inte förmår leverera dessa effektivt, utan också att det i praktiken saknas alternativa politiska åtgärder.

Att ge ersättning för fäbodbete är samhällsekonomiskt lönsamt om nyttan av fäbodbetets biologiska, kulturhistoriska och sociala effekter är högre än 2 000 kronor per hektar.

Ytterligare samhällsekonomiska skäl för fäbodbete är att den ger positiva externa effekter i form av kollektiva nyttigheter. Det innebär inte bara att marknaden inte förmår leverera dessa effektivt, utan också att det i praktiken saknas alternativa politiska åtgärder.

5.2.16.11 Resultat i nuvarande program

Målet är 230 fäbodar i bruk, utfallet 2011 är cirka 220 stycken. Det finns cirka 15 500 hektar fäbodbete som inte berättigar till gårdsstöd och cirka 300 hektar fäbodbete som berättigar till gårdsstöd. Av dessa cirka 15 800 hektar har cirka 300 hektar tillägget för särskild skötsel av fäbodbete inom regionalt prioriterade ersättningar (utvald miljö).

Ersättningen är 18 000 kronor per år för fäbod i bruk, 900 kronor per hektar för fäbodbete och 1200 kronor för särskild skötsel av fäbodbete.

Kostnaden uppgår till cirka 18 miljoner kronor per år.

5.2.16.12 Förenkling

Förenkling, flexiblare att variera antal djurenheter mellan åren:

- Första året i åtagandet redovisar sökande antalet djur och den areal som djuren har tillgång till. Vid ansökan om utbetalning redovisas de djur som kommer beta arealen. Detta innebär en enklare hantering om djurantalet ändras mellan åren så länge det är över 1 djurenhet. På så vis behöver den som får ersättning inte söka om utökning, eller få villkorsavdrag eller en minskning av åtagandet.

Förenkling på grund av en differentierad skala för ersättning per djurenhet:

- En motivering till att ha en differentierad skala är att det skulle gynna likabehandlingen eftersom det i princip blir ett nationellt tak för ersättningen. I dag finns en möjlighet att sätta ett regionalt tak på ersättningen men den möjligheten används oftast inte. Detta får ses som en upplevd förenkling för myndigheten. Det är ingen förenkling när det gäller hanteringen av åtgärden.

Förenkling på grund av ändrade villkor för fäbod i bruk:

- En förenkling för sökande med få djur är att djurkravet på fäbod i bruk sänks till 1 djurenhet från 1,5. Det underlättar för dem med få djur, 1,5 djurenheter motsvarar 10 vuxna djur av får eller get.

Beräkning och bedömning

Varje ansökan bedöms ta cirka 7,6 timmar per år för länsstyrelsen att hantera i nuvarande program. Det är svårt att uppskatta hur mycket tid som sparas om de föreslagna förändringarna genomförs. För 230 ansökningar kostar detta 524 400 kronor per år.

Tabell 51 Företagens kostnader

	Uppskattad kostnad i kronor per år
Snittkostnad för SAM Internet-ansökan	92 000
Kostnad utifrån infokrav i databasen Malin	18 000

Den som söker har en snittkostnad för en SAM-ansökan som är beräknad utifrån följande. Att hantera en ansökan i SAM Internet tar 237 minuter per år. Detta är den tid det tar att registrera jordbruksskiften, markanvändning och uppgifter om åtagande. Det kostar cirka 570 kronor för en fäbodbrukare och 1 640 för en konsult att göra en ansökan via SAM Internet. I snitt har varje fäbodbrukare 2,3 åtaganden och 30 procent anlitar konsult. Detta innebär en kostnad på cirka 400 kronor per åtagande (metodboken). Kostnaden för tillägg för särskild skötsel av fäbodbete räknas in i denna summa. För 230 sökande innebär detta en kostnad på 92 000 kronor per år.

I databasen Malin finns inte alla uppgifter som hör till ansökan om åtagande och ansökan om utbetalning. De infokrav som finns i Malin i dag tar för den sökande sammanlagt cirka 10 minuter per ansökan och år och visar enbart kostnader för att söka om åtagande. Vi har lagt till infokrav för ansökan om utbetalning i beräkningarna som är gjorda.

Under 5 år tar redovisning av blockkarta vid ansökan 15 minuter att göra. Att fylla i övriga uppgifter i ansökan tar 3,5 minuter, ansöka om att ändra befintligt åtagande tar 0,5 minuter och att ansöka om att utöka befintligt åtagande tar 2,5 minuter.

Varje år tar det 15 minuter att redovisa skiften på blockkarta samt 5 minuter att fylla i övriga uppgifter i ansökan.

Eftersom vi inte tycker att dessa uppgifter räcker (för liten tidsåtgång) har snittkostnaden för ansökan via SAM Internet använts vid de samhällsekonomiska beräkningarna.

Det är svårt att bedöma hur mycket tid som skulle sparas genom de föreslagna ändringarna, framförallt innebär en annan redovisning av djuren en upplevd förenkling för den sökande.

5.2.16.13 Acceptans

Åtgärden förväntas få god acceptans från sökande. Åtgärden är endast delvis förändrad mot i dag och i nuvarande program är målet för antalet fäbodar i bruk så gott som uppfyllt. Acceptansen hos myndighet och även sökande förväntas öka, mot i dag, om de ändringar som förslaget innebär genomförs.

5.2.16.14 Budgeteffekt

Förväntat utfall 230 fäbodar i bruk till en kostnad av 4,6 miljoner per år. Anslutning till fäbodbete 16 000 hektar till en kostnad av 14,4 miljoner per år. Med 500 hektar med tillägget för särskild skötsel av fäbodbete blir kostnaden 0,8 miljoner. Total kostnad är 19,8 miljoner.

5.2.16.15 Behöver utredas vidare, fäbodbete

Underhåll av byggnader: Jordbruksverket, Riksantikvarieämbetet och Länsstyrelsen i Jämtland har diskuterat ett förslag om utöka ersättningen fäbod i bruk med villkor och ersättning för löpnade underhåll av byggnader. Alla myndigheter är positiva till att införa ett sådant villkor. Villkoret innebär att de byggnader på fäboden som den länsstyrelsen beslutar om ska ingå i skötselåtagandet ska underhållas. Även mark runt byggnaden ska hållas fri från igenväxning. Sökande förväntas uppleva en förenkling genom att underhåll av byggnader på fäboden ska ingå i grundersättningen. Trots att det innebär ytterligare villkor och kontroller så ger det en bättre helhet för fäboden. Det finns ännu ingen kalkyl framtagen för detta underhåll och det är därför som villkoret inte finns med i förslaget till programtext. En första uppskattning av kostnaden är 3 000–5 000 kronor per byggnad och år. Andra alternativ kan vara att även de byggnader som används på fäbodarna kan få restaureras med miljöinvestering för restaurering av överloppsbyggnader (16 000 kronor per byggnad) eller att en årlig ersättning som motsvarar ersättningen för överloppsbyggnader i åtgärden skötsel av kulturmiljöer betalas ut för de byggnader som länsstyrelsen beslutar om (580 kronor per år). Jordbruksverket önskar utreda denna kostnad vidare.

Traditionell fäboddrift: Vi har även diskuterat möjligheterna till ett tillägg för traditionell fäboddrift. Tillägget skulle vara möjligt för fäbodar med mjölkande djur och syftet vara att bevara fäbodkulturen som en unik kulturmiljö. Ett krav för detta tillägg är att det även bedrivs en viss förädling på fäboden. Detta för att bevara och lyfta fram traditioner av lokalt mathantverk. Den kollektiva nyttigheten som motiverar ersättningen är den traditionella kunskapen. Kostnader som kan ersättas är att djuren produceras mindre mängd mjölk per dag samt transport till och från mjölkning och viss hantering av mjölken. Ersättningen skulle betalas per ko, får eller get som mjölkas. Svårigheterna ligger i kontroll av en sådan ersättning när det kopplas till djurenheter som mjölkas. Möjligtvis skulle denna ersättning kunna utformas som en schablon inom företagsstöd och koppla det till förädlingen av mjölken. Dikor kan inte ersättas.

Vallning: Vi har även diskuterat möjligheterna för ersättning för vallning. Vallningen i detta fall har som syfte att förebygga rovdjursangrepp, inte den traditionella vallningen där främsta syfte var att hålla borta djuren från slåtterängen. Vallning för att förebygga angrepp från rovdjur skulle kunna vara en ersättning per dag vid påvisad rovdjursförekomst, t.ex. dagarna efter ett angrepp. Eftersom detta inte är traditionell vallning utan en åtgärd som förebygger rovdjursangrepp där det

inte är möjligt att stängsla är det bättre att det finns möjlighet till denna slags ersättning från Viltskadeanslaget i samband med akuta insatser efter ett rovdjurs-angrepp.

Om byggnader: I beskrivningen av åtgärden står att det ska finnas byggnader på fäboden. Detta kan vara en för hård skrivning. Om en fäbod varit obrukad under lång tid kan byggnaderna vara i mycket dåligt skick men det ska fortfarande finnas möjlighet att få miljöersättning för fäbodar. Det kan då behövas en vägledning så att länsstyrelserna bedömer dessa fäbodar på likvärdigt sätt.

5.2.17 Särskild skötsel av slåtterängar – komplement

5.2.17.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att gynna natur- och kulturmiljöer knutna till särskild skötsel av slåtterängar.

5.2.17.2 Beskrivning av åtgärden

Ersättning ges för särskild skötsel på slåtteräng med särskilda värden. Särskild skötsel är:

- lieslåtter
- efterbete
- särskild höhantering

Åtgärden är ett komplement till åtgärden skötsel av betesmarker och slåtterängar. Åtgärderna ingår i ett åtagande som är bundet till en viss areal. Det är möjligt att ha en eller flera av åtgärderna på samma mark.

Alla åtgärder medför någon form av merarbete och kostnader för den som sköter slåtterängen. Lieslåtter är arbetskrävande, efterbete innebär att ängen tillfälligt måste stängslas in och särskild höhantering innebär extra arbete vid skörden. Lieslåtter är främst aktuellt på blockrika, trädrika eller sluttande marker som inte går att sköta rationellt, men även för slåtterängar där de kulturhistoriska värdena är höga.

5.2.17.3 Målgrupp

Målgrupp är lantbrukare, men även andra som är intresserade av att sköta marker med betesdjur eller slåtter.

5.2.17.4 Villkor för sökande

Den sökande ska

- slå slåtterängen med lie eller manuell minimotorslåtterbalk varje år under åtagandeperioden. Slåttern ska ske tidigast det datum som länsstyrelsen beslutar. Skörden ska föras bort.
- låta efterbeta slåtterängen efter att ängen har slåttrats och skördats. Efterbete ska ske i sådan omfattning att det inte finns någon skadlig förnaansamling vid vegetationsperiodens slut, dock senast den 31 oktober det år ansökan gäller.
- låta höet torka på slåtterängen innan det förs bort. Torkningen ska antingen göras genom hässjning eller vändning.

5.2.17.5 Indikatorer

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	–	–
Produktion	Antal lantbrukare som sköter slåtteräng med särskild skötsel	1 500 stycken
	Areal slåtteräng med lieslåtter	2 200 hektar
	Areal slåtteräng med efterbete	2 600 hektar
	Areal slåtteräng med särskild höhantering	700 hektar
Resultat	Areal slåtteräng med särskild skötsel	3 000 hektar
Effekt	–	–

5.2.17.6 Prioriteringar

Kompletterande insatser för betesmarker och slåtterängar kan sökas i hela landet, under förutsättning att den som söker har ett åtagande för betesmarker och slåtterängar.

Länsstyrelsen ska bedöma om den enskilda marken har natur- och kulturmiljöer som gynnas av särskild skötsel. Den länsstyrelsen ska prioritera lieslåtter till marker som inte kan skötas rationellt, efterbete till marker med hög återväxt och särskild höhantering till marker där det finns behov utifrån ovanligare ängsväxters fröspridning. Länsstyrelsen ska också prioritera åtgärderna till områden där det är viktigt att bevara kulturmiljön.

Prioritering ska göras utifrån den strategi som länsstyrelsen tar fram.

5.2.17.7 Ersättning

Lieslåtter: Ersättningen för att slå ängen med lie eller manuell minimotorslåtterbalk är 8 000 kronor per hektar. Den har beräknats utifrån det extra arbete som slåtter med lie eller motormanuell slåtterbalk medför.

Efterbete: Ersättningen för att ha efterbete efter slåtter och skörd är 900 kronor per hektar. Den har beräknats utifrån det extra arbete som krävs för att sätta upp ett tillfälligt stängsel, hyra av betesdjur och djurtillsyn.

Särskild höhantering: Ersättningen för särskild höhantering är 1 800 kronor per hektar. Den har beräknats utifrån det extra arbete som höhanteringen innebär antingen genom att man hässjar höet eller genom att man vänder det.

5.2.17.8 Koppling till andra åtgärder

Den som söker ersättning för särskild skötsel av slåteräng måste ha ett åtagande för skötsel av betesmarker och slåtterängar.

Åtgärden har också kopplingar till andra åtgärder för biologisk mångfald samt skötsel av kulturmiljöer.

För att de kompletterande åtgärderna ska bli effektiva är det viktigt med kompetensutveckling (artikel 15).

5.2.17.9 Effekter

Lieslåtter, efterbete och särskild höhantering är delar av den traditionella ängsskötseln. Åtgärderna ger biologiska effekter och effekter på kulturmiljöer. Lieslåtter ska prioriteras till marker med biologiska värden som inte kan skötas rationellt, dvs. med traktor och slåtterbalk. Lieslåtter eller slåtter med manuell minislåtterbalk är därmed en förutsättning för att markerna ska skötas på ett sätt som bevarar deras värden. Efterbete med nötkreatur innebär att ängsflorans fröer får möjlighet att etablera sig i de jordblottor som betesdjuren skapar. Efterbete innebär samtidigt att näring förs bort från ängen, vilket ytterligare gynnar kärlväxterna som är typiska för slåtterängar. Särskild höhantering innebär att ängsväxterna får en möjlighet att fröa av sig innan skörden förs bort.

Åtgärderna genomförs i relativt låg omfattning och kommer därför troligen inte ge några mätbara effekter nationellt. Däremot är åtgärderna viktiga för natur- och kulturkvaliteter på enskilda slåtterängar och ger en positiv effekt lokalt.

5.2.17.10 Samhällsekonomisk effektivitet

Principiella samhällsekonomiska motiv för åtgärden

Marknadsmisslyckanden leder till att slåtterängar inte är företagsekonomiskt lönsamma att bruka. Det gäller i än högre grad skötsel med lieslåtter och andra traditionella metoder. Slåtterängar skötta med traditionella metoder – eller metoder som ger motsvarande naturvårdsresultat – avkastar emellertid positiva externa effekter som exempelvis synliggörande av kulturmiljöer och gynnande av biologisk mångfald. Allt detta är rent kollektiva nyttigheter. Om det är så att samhället värderar dessa kollektiva nyttigheter högre än den samhällsekonomiska kostnaden av att bruka dem så kommer varken tillräckligt stor areal eller tillräckligt hög kvalitet att levereras av lantbrukare eller markägare i förhållande till vad som vore samhällsekonomiskt optimalt. Så är fallet. Alla värderingsstudier tyder på att samhällets betalningsvilja för slåtterängarnas miljökvaliteter är mycket hög, och att miljöersättning är samhällsekonomiskt motiverad.

Dödvikt

Endast mycket små arealer kommer att brukas med dessa metoder om det inte finns miljöersättning för detta. Där det görs är det enbart tack vare ideella insatser. Det betyder att i stort sett inga budgetmedel går till åtgärder som skulle ha utförts ändå – dödviktsförlusterna är ringa.

Åtgärdens samhällsekonomiska effektivitet

Slåtterängar avkastar biologisk mångfald, kulturmiljöer, rekreationsmöjligheter och visar variationer i landskapet. Skötsel enligt villkoren i åtgärden ökar denna avkastning avsevärt. Den samhällsekonomiska nyttan per hektar av dessa kollektiva nyttigheter är mycket hög.

Till denna åtgärds samhällsekonomiska nytta ska också räknas de synergieffekter den ger med andra åtgärder. Samhällsnyttan av åtgärderna skötsel av våtmarker och dammar samt skötsel av kulturmiljöer ökar om det finns högkvalitativa slåtterängar i närheten. Dessa positiva effekter kan vara betydande, men de har inte kunnat kvantifieras i projektet och därför inte inkluderats i de samhällsekono-

miska kalkylerna för förslaget. Inga konflikter av betydelse föreligger med andra åtgärder i landsbygdsprogrammet.

Tillägg för lieslåtter eller manuell slåtterbalk: De samhällsekonomiska kostnaderna av att sköta slåtterängarna med lieslåtter eller manuell slåtterbalk enligt förslagets villkor har beräknats till totalt cirka 11 miljoner kronor per år. Detta är den samhällsekonomiska kostnaden, dvs. lantbrukarnas och myndigheternas kostnader justerade för skatter m.m. Av detta utgör cirka 210 000 kronor transaktionskostnader (arbetstid), medan återstoden är reala kostnader som uppkommer för skötselåtgärder och i negativt förädlingsvärde inom animalieproduktionen. Den samhällsekonomiska kostnadseffektiviteten av denna åtgärd är beräknad till cirka 4 800 kronor per hektar för motormanuell slåtter och 5 100 kronor per hektar för lieslåtter. Annorlunda uttryckt, för att nå målet 1 hektar slåtteräng hävdad med lieslåtter är den samhällsekonomiska kostnaden 5 100 kronor per år.

Tillägg för efterbete: Den samhällsekonomiska kostnaden av efterbete på 2 600 hektar slåtteräng enligt förslagets villkor har beräknats till totalt cirka 4,9 miljoner kronor per år. Detta är den samhällsekonomiska kostnaden, dvs. lantbrukarnas och myndigheternas kostnader justerade för skatter m.m. Av detta utgör cirka 110 000 kronor transaktionskostnader (arbetstid). Den samhällsekonomiska kostnadseffektiviteten av miljöersättningen till efterbete är beräknad till cirka 1 900 kronor per hektar.

Särskild höhantering: De samhällsekonomiska kostnaderna av särskild höhantering på slåtterängarna enligt förslagets villkor har beräknats till totalt cirka 3,4 miljoner kronor per år. Detta är den samhällsekonomiska kostnaden, dvs. lantbrukarnas och myndigheternas kostnader justerade för skatter m.m. Den samhällsekonomiska kostnadseffektiviteten av denna åtgärd är beräknad till cirka 8 900 kronor per hektar för hässjning och 910 kronor per hektar för vändning.

Sysselsättningseffekter

Denna åtgärd ger obetydlig påverkan på sysselsättningen i landsbygden. De belopp som tillförs landsbygdsekonomin är totalt sett små. Enligt kalkylen för miljöersättningen utgår dock nästan hela ersättningen till arbete. I förhållande till insatta budgetmedel bör sysselsättningseffekten därför vara hög, i synnerhet om man beaktar sysselsättningsmultiplikatorn för andra, lokala näringar.

Samhällsekonomiska slutsatser

Åtgärden för särskilda åtgärder på slåtterängar är samhällsekonomiskt väl motiverad. Den är samhällsekonomiskt klart effektiv, åtminstone på nuvarande nivå. Nyttan per hektar från dessa marker är stor. De kommer att försvinna utan miljöersättning.

Ytterligare samhällsekonomiska skäl för denna miljöersättning är att den ger positiva externa effekter i form av kollektiva nyttigheter. Det innebär inte bara att marknaden inte förmår leverera dessa effektivt, utan också att det i praktiken saknas alternativa politiska åtgärder.

5.2.17.11 Resultat i nuvarande program

Lieslåtter: Mål och indikator saknas för åtgärden. Under 2011 sköttes cirka 2 200 hektar med lieslåtter. 1 500 stycken sökande. Budgetbelastning cirka 15,4 miljoner kronor per år.

Efterbete: Mål och indikator saknas för åtgärden. Under 2011 sköttes cirka 2 600 hektar med efterbete. 1 000 stycken sökande. Budgetbelastning cirka 1,8 miljoner kronor per år.

Särskild höhantering: Mål och indikator saknas för åtgärden. Under 2011 sköttes cirka 700 hektar med särskild höhantering. 270 stycken sökande. Budgetbelastning cirka 1,2 miljoner kronor per år.

5.2.17.12 Förenkling

Endast de lantbrukare som har slåtterängar behöver information om åtgärden. I nuvarande landsbygdsprogram har lieslåtter och efterbete fungerat som kompletterande insats till miljöersättning för betesmarker och slåtterängar medan särskild höhantering har hanterats inom regionalt prioriterade ersättningar (utvald miljö). Det har således varit svårt för den som söker att få samlad information om särskild skötsel av slåtterängar. Det har inte heller varit tydligt för den som sköter slåtterängar att de kompletterande åtgärderna ska fastställas av länsstyrelsen innan man kan få ersättning för genomförandet. De som söker och får ersättning ska ha samma villkor för genomförandet.

För länsstyrelsen är det ingen förenkling jämfört med i dag.

Bedömningen är att 3 000 hektar slåtteräng totalt kommer att omfattas av en eller flera av insatserna. Varje lantbrukare bedöms ha 2 hektar slåtteräng med särskild slåtter, vilket innebär att 1 500 lantbrukare har ett åtagande. Kostnaderna för de sökande blir då 60 000 kronor per år. Beräkningen grundar sig på följande infokrav med tidsåtgång, information 2 minuter, definiera skiften 6,7 minuter, karta 3 minuter och SAM-ansökan 5 minuter. Timlönen är 145 kronor.

Kostnaderna för länsstyrelsen utgår från att varje ansökan tar 5 timmar att administrera totalt, dvs. 1 timme per år. Kostnaden blir då 450 000 kronor per år och 300 kronor per ansökan och år.

5.2.17.13 Acceptans

De kompletterande åtgärderna har god acceptans. Den som söker väljer själv om han eller hon vill ha extra villkor för hur betesmarker och slåtterängar ska skötas. Myndigheterna kan välja att rikta rådgivningen till marker där natur- och kulturmiljön gynnas av den särskilda skötseln.

Acceptansen kan påverkas av att ersättningen prioriteras regionalt, det kan uppfattas som mindre rättvist om inte samma villkor gäller för alla.

5.2.17.14 Budgeteffekt

Budgeteffekten är 21,2 miljoner kronor för alla tre komplement. Det grundar sig på en omfattning om 2 200 hektar lieslåtter, 2 600 hektar efterbete och 700 hektar särskild höhantering. För enbart lieslåtter blir det 17,6 miljoner kronor per år, för enbart efterbete 2,3 miljoner kronor per år och för enbart särskild höhantering 1,3 miljoner kronor per år.

5.2.18 Bränning – komplement

5.2.18.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att bevara och förstärka natur- och kulturmiljöer som gynnas av bränning.

5.2.18.2 Beskrivning av åtgärden

Åtgärden är ett komplement till ersättning för betesmarker och slåtterängar. Länsstyrelsen bedömer var i regionen det finns behov av bränning och vilka marker som har biologiska kvaliteter som gynnas av att marken bränns. Bränning ska utföras i områden som historiskt har bränts, till exempel ljunghedar i de sydvästra delarna av landet, men även andra naturtyper kan vara aktuella.

Åtgärden innebär att marken ska brännas minst en gång under åtagandeperioden. Bränning kan enstaka år ersätta bete eller slåtter på betesmarker eller kompletteras med sent bete. Länsstyrelsen fastställer omfattning av åtagandet och vilken mark den sökande ska bränna.

5.2.18.3 Målgrupp

Målgrupp är lantbrukare, men även andra som är intresserade av att sköta marker med djur eller slåtter.

5.2.18.4 Villkor för sökande

Den sökande ska

- bränna all mark som ingår i åtagande minst en gång under den 5-åriga åtagandeperioden
- bränna på våren innan vegetationssäsongen börjar. Alternativt kan det göras på hösten när vegetationssäsongen avslutats.

5.2.18.5 Indikatorer

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	–	–
Produktion	Antal sökande	80 stycken
	Areal betesmark och slåtteräng som omfattas av ett åtagande	500 hektar
Resultat	Areal som bränns minst en gång under en 5-årsperiod	500 hektar
Effekt	–	–

5.2.18.6 Prioriteringar

Kompletterande insatser för betesmarker och slåtterängar kan sökas i hela landet, under förutsättning att den som söker har ett åtagande för skötsel av betesmarker och slåtterängar.

Länsstyrelsen ska bedöma om den enskilda marken har natur- och kulturmiljöer som gynnas av bränning.

Prioritering ska göras utifrån den strategi som länsstyrelsen ska ta fram.

5.2.18.7 Ersättning

Ersättning för bränning är 1 000 kronor per hektar och år. Ersättningen grundas på att marken bränns minst en gång under åtagandeperioden. Ersättningen baseras på den arbetstid som krävs för förarbete, bränning och efterarbete med släckning.

5.2.18.8 Koppling till andra åtgärder

Den som söker ersättning för bränning måste ha ett åtagande för skötsel av betesmarker och slåtterängar.

För att de kompletterande åtgärderna ska bli effektiva är det viktigt med kompetensutveckling (artikel 15).

5.2.18.9 Effekter

Bränning är en hävdform som ger positiv effekt för många kärlväxter och insekter. Rätt använd kommer bränning ge fler blommande örter, till exempel om bränning utförs på våren efter ett år utan bete. Det innebär att pollen- och nektarsökande insekter gynnas. Bränning har varit en skötselmetod som använts historiskt.

Svinrot, ängsskallra, slåttergubbe, kattfot, jungfrulin, ängsvädd, åkervädd, granspira, jungfru Marie nycklar och grönvit nattviol är exempel på arter som gynnas av bränning. Ljung och andra ris samt kvävegynnade arter som hundkäx och maskrosor missgynnas.

Försök i Halland har visat att bränning ger följande positiva effekter för biologiska mångfalden i ängsmarker (http://www.melicamedia.se/lie/branning.html):

- markens pH-värde höjs
- kvävet i marken minskar
- ansamling av humus och förna (ej nedbrutet växtmaterial) motverkas
- fläckar med blottad mineraljord skapas ibland vilket gynnar marklevande insekter
- värmen i jorden höjs sommaren efter bränningen
- bränningens påverkan på marken liknar slåtterns (antalet blomväxter ökar efter långvarig bränning)

5.2.18.10 Samhällsekonomisk effektivitet

Principiella samhällsekonomiska motiv för åtgärden

Marknadsmisslyckanden leder till att bränning inte kommer utföras av lantbrukare eller markägare i vad som vore samhällsekonomiskt optimal omfattning. Utan politiska styrmedel bedöms nästan ingen bränning ske. Åtgärden ger positiva externa effekter i form av ökad biologisk mångfald. Dessa biologiska effekter är rent kollektiva nyttigheter. Det medför att marknadens prismekanismer varken kommer ge incitament till eller finansiera bränningen. Eftersom det är många personer som värderar artbevarandet samtidigt som värdet av en viss bränning för var och en av miljökonsumenterna i regel är ganska litet förhindrar det ytterligare en effektiv marknadslösning. Marknadens transaktionskostnader blir allt för höga.

Dödvikt

Förslagets dödviktsförluster är obefintliga. Det betyder att så gott som ingen miljöersättning går till bränning som skulle ha utförts ändå.

Åtgärdens samhällsekonomiska effektivitet

Samhällsnyttan av bränning består huvudsakligen av kollektiva nyttigheter. Dessa utgörs nästan uteslutande av biologisk mångfald. Samhällsnyttan består av hur dessa kollektiva nyttigheter värderas, dvs. värdet av den biologiska mångfalden på denna mark jämfört med värdet på samma mark utan bränning.

De samhällsekonomiska kostnaderna som bränningen medför utgörs nästan enbart av kostnader för arbetskraft. Dessa har beräknats till mest sannolikt 59 700 kronor per år. Detta är den samhällsekonomiska kostnaden, dvs. lantbrukarnas och myndigheternas kostnader justerade för skatter m.m.

Kostnadseffektiviteten av denna åtgärd uttryckt som kronor per hektar bränd mark har sålunda beräknats bli 600 kronor per hektar. Kostnadseffektivitetsberäkningarna är förhållandevis robusta, vilket innebär att de inte är särskilt känsliga för ändrade antaganden.

Sysselsättningseffekter

Åtgärden bränning kommer inte ge några märkbara sysselsättningseffekter. Visserligen medför åtaganden arbetskrävande insatser, men åtgärden har endast liten total omfattning och arbetet kan utföras under perioder som är mindre arbetsintensiva.

Samhällsekonomiska slutsatser

Åtgärden bränning förefaller vara en samhällsekonomiskt tämligen effektiv åtgärd i denna skala. Vid högre omfattning avtar marginal- och nettototalnyttan. Kostnadseffektiviteten är 600 kronor per hektar bränd mark. Om den samhällsekonomiska nyttan (värdet av de kollektiva nyttigheterna som skapas) är högre än 600 kronor per hektar är åtgärden samhällsekonomiskt effektiv.

Ytterligare samhällsekonomiska skäl för åtgärden är att den ger positiva externa effekter i form av kollektiva nyttigheter. Det innebär inte bara att marknaden inte förmår leverera dessa effektivt, utan också att det i praktiken saknas alternativa politiska åtgärder.

5.2.18.11 Resultat i nuvarande program

Bränning finns med i nuvarande landsbygdsprogram som en del av regionalt prioriterade ersättningar (utvald miljö). Insatsen saknar såväl mål som indikatorer. Under 2011 hade 460 hektar betesmarker och slåtterängar ersättning för bränning fördelat på cirka 70 personer.

Kostnaden är cirka 370 000 kronor per år.

5.2.18.12 Förenkling

För lantbrukare väntas ansökan om åtagande och utbetalning bli enklare vilket innebär lägre transaktionskostnader. Förenklingen bygger på att ansökan kan göras elektroniskt, vilket innebär att den tidsåtgång som finns idag för att hantera en pappersblankett försvinner. I beräkningarna ingår inte de kostnader som uppstår för att ta fram och förvalta en elektronisk hantering av ansökan

För länsstyrelsen är det ingen förenkling jämfört med i dag.

Bedömningen är att 500 hektar betesmarker och slåtterängar kommer att ingå i åtagande om bränning. Varje åtagande förväntas omfatta 6 hektar, vilket innebär att 80 sökande kommer att ha ett åtagande under programperioden. Det kommer att kosta de sökande cirka 3 500 kronor (dvs. 40 kronor per person) per år i kostnader. Beräkningen grundar sig på följande infokrav med tidsåtgång, information 2 minuter, definiera skiften 6,7 min, karta 3 minuter och SAM-ansökan 5 minuter. Timlönen är 145 kronor.

I nuvarande landsbygdsprogram tar det längre tid att hantera ansökan, varför kostnaderna blir högre. I dag har 75 lantbrukare ersättning för bränning och varje

ansökan om kompletterande åtgärd tar 65 minuter per år att administrera. Det innebär att kostnaderna blir cirka 12 000 kronor. Besparingen blir alltså 8 500 kronor för de som söker.

Kostnaderna för länsstyrelsen utgår från att varje ansökan tar 5 timmar att administrera totalt, dvs. 1 timme per år. Kostnaden blir då 25 000 kronor per år och 300 kronor per ansökan och år. Kostnaderna uppskattas vara desamma i nuvarande program.

5.2.18.13 Acceptans

De kompletterande åtgärderna har god acceptans hos lantbrukarna. Den som söker väljer själv om han eller hon vill ha extra villkor för hur betesmarker och slåtterängar ska skötas. Myndigheterna kan välja att rikta rådgivningen till marker där natur- och kulturmiljön gynnas av den särskilda skötseln.

Med information om bränningens syfte och betydelse för artbevarandet till kringboende och allmänhet bör eventuell kritik mot bränning kunna bemötas så att den uppfattas som något positivt.

Acceptansen kan påverkas av att ersättningen prioriteras regionalt, det kan uppfattas som mindre rättvist om inte samma villkor gäller för alla.

5.2.18.14 Budgeteffekt

Budgeteffekten blir 0,5 miljoner kronor per år med en ersättning på 1 000 kronor per hektar och omfattningen 500 hektar.

5.2.18.15 Behöver utredas vidare

Det finns förslag att bränning ska utredas som en alternativ hävdform för att landskapet inte ska växa igen. Det skulle då inte vara kopplat till en ersättning för betesmarker och slåtterängar.

5.2.19 Svårtillgängliga platser – komplement

5.2.19.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att bevara och öka arealen hävdade betesmarker och slåtterängar i skärgård, slåtterängar i väglöst land eller andra svårtillgängliga platser långt från brukningscentrum.

5.2.19.2 Beskrivning av åtgärden

Åtgärden är ett komplement till åtgärden skötsel av betesmarker och slåtterängar. Betesmarker och slåtterängar i områden som har definierats eller bedömts som svårtillgängliga berättigar till ersättning. Ersättningen för svårtillgängliga platser betalas bara ut de år som lantbrukaren också söker ersättning för skötsel av betesmarker och slåtterängar på den aktuella marken.

5.2.19.3 Målgrupp

Målgrupp är lantbrukare, men även andra som är intresserade av att sköta marker med betesdjur eller slåtter.

5.2.19.4 Villkor för sökande

Den sökande ska

- låta beta eller slå och skörda den areal som länsstyrelsen har fastställt som svårtillgänglig
- sköta markerna enligt de villkor som gäller för markklassen

5.2.19.5 Indikatorer

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	–	–
Produktion	Antal som sköter betesmarker och slåtterängar som är svårtillgängliga	500 stycken
	Areal	10 000 hektar
Resultat	Areal svårtillgänglig betesmark och slåtteräng som sköts	10 000 hektar
Effekt	–	–

5.2.19.6 Prioriteringar

Kompletterande insatser för betesmarker och slåtterängar kan sökas i hela landet, under förutsättning att den som söker har ett åtagande för skötsel av betesmarker och slåtterängar.

Länsstyrelsen ska bedöma om den enskilda marken är svårtillgänglig enligt Jordbruksverkets definition av svårtillgängliga betesmarker och slåtterängar.

Prioritering ska göras utifrån den strategi som länsstyrelsen tar fram.

5.2.19.7 Ersättning

Ersättningen för att sköta betesmarker och slåtterängar som är svårtillgängliga är 1 200 kronor per hektar. Den har beräknats utifrån det extra arbete som krävs för att

transportera djur med båt till marken, extra omkostnader för daglig djurtillsyn alternativt för att bedriva slåtter i väglöst land.

5.2.19.8 Koppling till andra åtgärder

Den som söker ersättning för svårtillgängliga platser måste ha ett åtagande för skötsel av betesmarker och slåtterängar. Ersättning för svårtillgängliga platser betalas bara ut om lantbrukaren söker ersättning för skötsel av betesmarker och slåtterängar på det eller de jordbruksblock som avses.

För att de kompletterande åtgärderna ska bli effektiva är det viktigt med kompetensutveckling (artikel 15).

5.2.19.9 Effekter

Åtgärden bidrar till att hävdberoende naturtyper och arter gynnas i områden som annars hade lämnats för igenväxning. Att betesmarker och slåtterängar bevaras i skärgården och andra svårtillgängliga platser är i många fall också värdefullt för de kulturhistoriska landskapen och upplevelsekvaliteterna i dessa områden.

5.2.19.10 Samhällsekonomisk effektivitet

Principiella samhällsekonomiska motiv för åtgärden

Marknadsmisslyckanden leder till att kvarvarande betesmarker och slåtterängar på dessa platser inte är företagsekonomiskt lönsamma att bruka. Varken tillräckligt stor areal eller tillräckligt hög naturvårdskvalitet kommer därför att upprätthållas av lantbrukare eller markägare i förhållande till vad som vore samhällsekonomiskt optimalt. Att den samhällsekonomiskt optimala arealen och kvaliteten är högre än den företagsekonomiska beror på att dessa marker avkastar positiva externa effekter som exempelvis att synliggöra kulturmiljöer och gynna biologisk mångfald. Allt detta är rent kollektiva nyttigheter.

Eftersom det är många personer värderar dessa markers kollektiva nyttigheter blir marknadens transaktionskostnader mycket höga, vilket ytterligare förhindrar en effektiv marknadslösning. En orsak till att många personer berörs är att en stor del av värdena består av icke-användarvärden, dvs. värden som uppstår när individer som inte brukar en resurs ändå upplever ett värde i att resursen finns. Detta gäller oberoende om de nyttjar resursen eller inte.

Dödvikt

Åtgärden ger ytterst små dödviktsförluster. Med andra ord bedöms nästan inga av dessa betesmarker och slåtterängar bli hävdade om det inte fanns miljöersättning för dem.

Åtgärdens samhällsekonomiska effektivitet

Svårtillgängliga betesmarker och slåtterängar ger samhällsnytta främst i form av kollektiva nyttigheter, även om kött och andra privata nyttigheter också produceras. De kollektiva nyttigheternas nytta bestäms av hur samhället värderar den biologiska mångfald, kulturmiljö och upplevelsemöjligheter som dessa marker avkastar.

De samhällsekonomiska merkostnaderna för att beta eller slå dessa marker har beräknats till cirka 33 miljoner kronor. Merkostnaderna är för djurtransport, tillsyn m.m. på grund av att platserna är svårtillgängliga jämfört med andra betesmarker och slåtterängar. Detta är den samhällsekonomiska kostnaden, dvs. lantbrukarnas och myndigheternas kostnader justerade för skatter m.m.

Kostnadseffektiviteten av denna åtgärd uttryckt som kronor per hektar svårtillgänglig betesmark är beräknad till cirka 660 kronor per hektar.

Sysselsättningseffekter

Denna åtgärd ökar sysselsättningen i landsbygden. Sysselsättningseffekten per budgetkrona kan förväntas bli förhållandevis hög, eftersom 90 procent av företagens kostnader utgör ersättning för arbetskraft.

Samhällsekonomiska slutsatser

Kostnadseffektiviteten hos denna åtgärd är mest sannolikt cirka 660 kronor per hektar svårtillgängliga betesmarker och slåtterängar. Denna kostnad ska vägas mot samhällsnyttan som kommer att bestå även påföljande år, även om den kommer avta succesivt om hävden skulle upphöra. Om den samhällsekonomiska nyttan beräknad som nettonuvärdet av de kollektiva nyttigheterna som skapas över tid är högre än 660 kronor per hektar är åtgärden samhällsekonomiskt effektiv.

Ytterligare samhällsekonomiska skäl för denna åtgärd är att den ger positiva externa effekter i form av kollektiva nyttigheter. Det innebär inte bara att marknaden inte förmår leverera dessa effektivt, utan också att det i praktiken saknas alternativa politiska åtgärder.

5.2.19.11 Resultat i nuvarande program

Bete och slåtter på svårtillgängliga platser finns med i nuvarande landsbygdsprogram som en del av regionalt prioriterade ersättningar (utvald miljö). Länsstyrelsen har möjlighet att dels välja om insatsen ska kunna sökas i länet och dels vilken ersättningsnivån ska vara. Ersättningsnivån kan inte vara högre än 1 000 kronor per hektar. I dag har länen valt nivåer mellan 400 kronor och 1 000 kronor per hektar.

Det saknas mål och indikatorer för åtgärden.

Under 2011 hade cirka 400 personer åtagande för svårtillgängliga platser i en omfattning av 8 300 hektar. Budgetbelastning har varit maximalt 8,3 miljoner kronor per år.

5.2.19.12 Förenkling

För lantbrukare väntas ansökan om åtagande och utbetalning bli enklare vilket innebär lägre kostnader. Förenklingen bygger på att ansökan kan göras elektroniskt, vilket innebär att den tidsåtgång som finns idag för att hantera en pappersblankett försvinner. I beräkningarna ingår inte de kostnader som uppstår för att ta fram och förvalta en elektronisk hantering av ansökan

För länsstyrelsen är det inte heller någon förenkling jämfört med i dag. Förenkling är möjlig om åtgärden blir nationell. Det skulle innebära att alla block som är ersättningsberättigande har den informationen kopplad till sig i blockdatabasen. Länsstyrelsen behöver då inte göra en bedömning i varje enskilt fall.

Kostnaden för företagen beräknas bli cirka 20 000 kronor. Beräkningarna är gjorda utifrån 500 sökande. Infokraven är följande per år, information 2 minuter, definiera skiften 6,7 minuter, karta 3 minuter, SAM-ansökan om utbetalning 5 minuter. Timlönen är 145 kronor. De första tre infokraven görs i samband med ansökan första året i åtagandet.

Länsstyrelsens kostnad för att hantera 500 ansökningar under 5 år uppskattas till 2 500 timmar till en kostnad av 300 kronor per timme. Totalt är det 150 000 kronor per år.

5.2.19.13 Acceptans

De kompletterande åtgärderna har god acceptans. Den som söker väljer själv om han eller hon vill ha extra villkor för hur betesmarker och slåtterängar ska skötas. Myndigheterna kan välja att rikta rådgivningen till marker där natur- och kulturmiljön gynnas av den särskilda skötseln.

Acceptansen kan påverkas av att ersättningen prioriteras regionalt, det uppfattas som mindre rättvist om inte samma villkor gäller för alla.

5.2.19.14 Budgeteffekt

Målet är att 10 000 hektar ska skötas till en kostnad av 1 200 kronor per hektar. Detta ger en budgetbelastning på 12 miljoner kronor per år.

5.2.20 Skötsel av bryn – komplement

5.2.20.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att bryn som står i och i anslutning till betesmarker och slåtterängar ska skötas på ett sätt som gynnar naturvärden.

5.2.20.2 Beskrivning av åtgärden

Ersättning för brynskötsel ges för att sköta ett bryn så att de biologiska kvaliteterna ökar. Skötseln innebär att röja så att värdefulla träd och buskar gynnas och att brynet får en trappstegsform. Den areal som brynet utgör kan inte ingå i ersättningen för betesmarker och slåtterängar. Brynet ska ligga i direkt anslutning till marker som får ersättning för betesmarker och slåtterängar.

5.2.20.3 Målgrupp

Målgrupp är lantbrukare, men även andra som är intresserade av att sköta marker med betesdjur eller slåtter.

5.2.20.4 Villkor för sökande

Den sökande ska

- sköta träd och buskar enligt beslut
- årligen slå eller låta beta marken.

5.2.20.5 Indikatorer

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	–	–
Produktion	Antal sökande	2 000 stycken
	Areal brynmiljö	1 000 hektar
Resultat	Areal bryn som sköts	1 000 hektar
Effekt	–	–

5.2.20.6 Prioriteringar

Åtgärden gäller för betesmarker och slåtterängar i hela landet. Länsstyrelsen prioriterar i vilka områden som ersättningen ska beviljas och vilka kriterier som ska uppfyllas för att berättiga till ersättning. Jordbruksverket tar fram en definition av bryn som ska ligga till grund för länsstyrelsens beslut om vilka marker och vilken areal som kan få ersättning.

Prioritering ska göras utifrån den strategi som den länsstyrelsen tar fram.

5.2.20.7 Ersättning

Ersättningen för brynskötsel är 3 000 kronor per hektar. Ersättningen beräknas utifrån att igenväxning behöver röjas två gånger under en åtagandeperiod och att växtmaterialet ska föras bort från platsen. Marken ska också betas eller slås.

Arealen som kan ge ersättning kan inte få gårdsstöd. Hur definitionen av bryn utformas beror på eventuella förändringar i definitionerna av betesmark och jordbruksmark.

5.2.20.8 Koppling till andra åtgärder

Den som söker ersättning för brynskötsel måste ha ett åtagande för skötsel av betesmarker och slåtterängar.

För att de kompletterande åtgärderna ska bli effektiva är det viktigt med kompetensutveckling (artikel 15).

5.2.20.9 Effekter

Bryn mellan jordbruksmark och skogsmark och bryn i jordbruksmark är en biotop som har stor betydelse för den biologiska mångfalden. Vissa arter är specifikt knutna till denna miljö medan andra använder den som spridningskorridor och födosöksmiljö. Landskapet i dag skiljer sig mycket jämfört med hur landskapet historiskt har sett ut i då det i dag är skarpa kanter mellan skogsmark och jordbruksmark. Övergångszonerna har minskat i omfattning vilket påverkat arterna som på ett eller annat sätt är beroende av denna miljö. Åtgärden gynnar många ljus- och värmekrävande insekter som är beroende av ett artrikt fältskikt och många småfåglar. Även fladdermöss, kräldjur och spindeldjur gynnas. Skötsel av bryn ska innebära att träd och buskar med kulturhistoriska och biologiska värden sparas, till exempel hamlade träd, grova träd samt bärande träd och buskar. Bryn är en del av landskapsbilden.

Den förväntade omfattningen är 1 000 hektar. Det är troligen inte tillräckligt för att få mätbara effekter nationellt. Däremot ger brynen positiva effekter lokalt.

5.2.20.10 Samhällsekonomisk effektivitet

Principiella samhällsekonomiska motiv för åtgärden

Marknadsmisslyckanden leder till att brynmiljöerna inte kommer att skötas i vad som vore samhällsekonomiskt optimal omfattning. Åtgärden ger positiva externa effekter, framför allt i form ökad biologisk mångfald men också landskapsbild m.m. Detta är rent kollektiva nyttigheter. Det medför att marknadens prismekanismer varken kommer ge incitament till eller finansiera skötseln av kulturmiljöer. Det är dessutom många personer som får nytta av skötseln, vilket ytterligare omöjliggör en effektiv marknadslösning eftersom den därför skulle innebära höga transaktionskostnader.

Dödvikt

Förslagets dödviktsförluster är små. Det betyder att endast en mindre del av miljöersättningen går till brynskötsel som skulle ha utförts ändå.

Åtgärdens samhällsekonomiska effektivitet

Skötsel av brynmiljöer ger samhällsnytta i form av biologisk mångfald och andra kollektiva nyttigheter. På vissa ställen kan det även skapa varor och tjänster som förhöjda jaktarrenden eller energiflis, men dessa har behandlats som försumbara i kalkylerna. Nyttan bestäms av hur samhället värderar den biologiska mångfald och det landskap som skötseln skapar.

Brynskötselns samhällsekonomiska kostnader har beräknats till totalt cirka 1,6 miljoner kronor. Detta är den samhällsekonomiska kostnaden, dvs. lantbrukarnas och myndigheternas kostnader justerade för skatter m.m. Av detta utgör reala produktionskostnader merparten, cirka 1,3 miljoner kronor, medan återstoden är reala transaktionskostnader (arbetstid).

Den samhällsekonomiska kostnadseffektiviteten av denna åtgärd är beräknad till cirka 1 600 kronor per hektar betesmark med brynskötsel.

Sysselsättningseffekter

Denna åtgärd ökar sysselsättningen marginellt i landsbygden. Sysselsättningseffekten per budgetkrona kan förväntas bli förhållandevis hög, eftersom nästan 80 procent av de företagsekonomiska kostnaderna utgör ersättning för arbetskraft vid skötseln. Budgeten för denna åtgärd är dock relativt liten, och dessutom kan mycket av detta arbete utföras under perioder med låg arbetsbelastning. Antalet nya sysselsättningstillfällen blir därför troligen litet, men åtgärden bidrar ändå till att ge lantbrukarna underlag för tillräckligt höga årsinkomster vilket på marginalen är positivt för sysselsättningen.

Samhällsekonomiska slutsatser

Åtgärden förefaller vara samhällsekonomiskt effektiv. Kostnadseffektiviteten är mest sannolikt cirka 1 600 kronor per hektar restaurerad betesmark. Denna kostnad ska vägas mot samhällsnyttan som kommer att sträcka sig över många år eller i många fall decennier. Om den samhällsekonomiska nyttan beräknad som nettonuvärdet av de kollektiva nyttigheterna som skapas över tid är högre än 1 600 kronor per hektar är åtgärden samhällsekonomiskt effektiv.

Ytterligare samhällsekonomiska skäl för denna åtgärd är att den ger positiva externa effekter i form av kollektiva nyttigheter. Det innebär inte bara att marknaden inte förmår leverera dessa effektivt, utan också att det i praktiken saknas alternativa politiska åtgärder.

5.2.20.11 Resultat i nuvarande program

Åtgärden är ny.

5.2.20.12 Förenkling

Åtgärden är ny. I dag hanteras detta i de flesta fall som en del av miljöersättningen för betesmarker och slåtterängar. Att det nu ska hanteras som en egen åtgärd är en följd av att åtgärden för skötsel av betesmarker och slåtterängar föreslås ha en definition för betesmarker som mer liknar gårdsstödet.

Bedömningen är att 1 000 hektar bryn kommer att skötas som ett komplement till ersättningen för betesmarker och slåtterängar. Varje lantbrukare förväntas ansöka om 0,5 hektar brynskötsel, vilket innebär att 2 000 sökande kommer att ha ett åtagande under programperioden. Det kommer att kosta de sökande cirka 81 000 kronor (dvs. 40 kronor per person) per år.

Kostnaderna för länsstyrelsen utgår från att varje ansökan tar 5 timmar att administrera totalt, dvs. 1 timme per år. Kostnaden blir då 600 000 kronor per år och 300 kronor per ansökan och år.

5.2.20.13 Acceptans

Åtgärden för brynskötsel bör ha hög acceptans hos lantbrukarna. Åtgärden innebär att man får ersättning för de delar av betesmarkerna som har höga värden kopplade till träd- och buskskikt men som har ritats bort från betesmarkerna på grund av definitionen av betesmarker.

Åtgärden bedöms även ha god acceptans generellt eftersom brynmiljöer är viktiga för den biologiska mångfalden samtidigt som de tidigare inte har uppmärksammats i landsbygdsprogrammet.

Acceptansen kan påverkas av att ersättningen prioriteras regionalt, det kan uppfattas som mindre rättvist om inte samma villkor gäller för alla.

5.2.20.14 Budgeteffekt

Budgeteffekten blir 3 miljoner kronor per år med en ersättningsnivå på 3 000 kronor per hektar och omfattningen 1 000 hektar.

5.2.20.15 Kvar att utreda

Förslaget har flera kopplingar till åtgärden för skötsel av betesmarker och slåtterängar samt utformning av förgröning och betesmarksdefinition. Detta innebär att hanterbarhet och mer ingående utformning och kalkyler behöver utredas vidare.

5.2.21 Mångfaldsåker alternativ 1

Två alternativ presenteras i det tekniska underlaget. Efter alternativ 2 finns en gemensam analysdel. Alternativ 1 innebär att alla som bor i slättbygd har rätt att söka och få ersättning medan i alternativ 2 ska ansökningarna prioriteras regionalt. Alternativ 2 innebär att länsstyrelsen gör en bedömning i varje enskilt fall.

Analysen för alla både alternativ 1 och 2 finns i avsnitten 5.2.22.9–5.2.22.15.

5.2.21.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att förbättra förutsättningarna för biologisk mångfald, främst för insekter, fåglar och kärlväxter i slättbygd samt bidra till arters möjlighet att spridas.

5.2.21.2 Beskrivning av åtgärden

Åtgärden utförs på åkermark. Den innebär att marken besås med fågel- och insektsfrämjande fröblandningar. Lantbrukaren väljer varje år hur mycket och vilka åkrar eller delar av åkrar denne vill använda som mångfaldsåker. Mångfaldsåkern kan ligga på samma ställe hela åtagandeperioden eller flytta runt inom eller mellan fälten. Omfattningen av ett åtagande ska vara minst 1 hektar varje år under åtagandeperioden.

Fröblandningarna ska vara lämpliga och ge effekt under den tid man avser ha mångfaldsåkern på samma ställe. Det kan till exempel innebära att mark som besås med spannmål som lämnas för övervintrande flyttfåglar kan plöjas upp och användas i produktionen våren efter samtidigt som ny insådd görs på annan del av åkern eller på annan åker. Det är också möjligt att välja att så in fleråriga blandningar om man vill ha mångfaldsåkern på samma plats hela åtagandet, till exempel som en blommande zon i åkerkanten. Hösten innan det år som åtagandet börjar får marken inte plöjas eller besprutas efter skörd. Det finns dock möjlighet att göra en gles insådd av örter. Detta innebär att det är vinterstubb på marken vintern innan insådd görs.

5.2.21.3 Målgrupp

Målgrupp är lantbrukare som brukar åkermark i produktionsområde 9.

5.2.21.4 Villkor för sökande

Den som söker

- ska anlägga sin mångfaldsåker på åkermark. Den behöver inte ligga på samma mark varje år.
- ska året innan ha odlat spannmål eller oljeväxter, eller haft mångfaldsåkern i träda, och lämnat åkern orörd efter skörd. Det innebär att det ska vara vinterstubb på mångfaldsåkern den första säsongen.
- ska så in fågel- och insektsfrämjande fröblandningar eller spannmål eller en blandning av dessa på mångfaldsåkern
- ska ha minst 1 hektar mångfaldsåker varje år under åtagandeperioden
- får putsa mångfaldsåkern tidigast den 1 augusti. Mångfaldsåkern får brytas tidigast den 1 augusti.
- får inte skörda mångfaldsåkern om det växer spannmål på den.

5.2.21.5 Indikatorer

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	–	–
Produktion	Antal sökande	700 stycken
	Areal mångfaldsåker	5 000 hektar
Resultat	Areal mångfaldsåker	5 000 hektar
Effekt	–	–

5.2.21.6 Prioriteringar

Åtgärden gäller i stödområde 9.

5.2.21.7 Ersättning

Ersättningen är 2 500 kronor per hektar och år. Kalkylen innehåller de arbetsmoment som krävs för att så åkern, dvs. harvning, insådd, kostnad för fröblandning och putsning.

Åtgärden bygger på att lantbrukaren utnyttjar mark som denne har eller ska lägga i träda på grund av förgröningen (ekologiska fokusområden). Ersättning ges för att åkern ska sås in med en fröblandning som gynnar insekter och fåglar. Eftersom arealen mångfaldsåker kan räknas som ekologiskt fokusområde så kan inte produktionsbortfall och användning av växtskyddsmedel vid brytning av insådden räknas med i kalkylen.

5.2.21.8 Koppling till andra åtgärder

För att miljöeffekten ska bli hög behöver åtgärden kopplas till kompetensutveckling (artikel 15). Kompetensutveckling kan ske genom informationsmaterial som vid behov kompletteras med rådgivning på gården eller kurs. I informationsmaterialet ska det framgå vilken ersättningsnivå som är aktuell beroende på hur åtgärden utformas.

Åtgärden kan användas som en del i samarbetsprojekt där man arbetar med landskapsbild och gröna infrastrukturer.

5.2.22 Mångfaldsåker alternativ 2

Två alternativ presenteras i det tekniska underlaget. Efter alternativ 2 finns en gemensam analysdel. Alternativ 1 innebär att alla som bor i slättbygd har rätt att söka och få ersättning medan i alternativ 2 ska ansökningarna prioriteras regionalt. Alternativ 2 innebär att länsstyrelsen gör en bedömning i varje enskilt fall.

Analysen för alla både alternativ 1 och 2 finns i avsnitten 5.2.22.9–5.2.22.15.

5.2.22.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att förbättra förutsättningarna för biologisk mångfald, främst för insekter, fåglar och kärlväxter samt bidra till arters möjlighet att spridas.

5.2.22.2 Beskrivning av åtgärden

Åtgärden utförs på åkermark. Den innebär att marken besås med fågel- och insektsfrämjande fröblandningar. Varje år väljer man hur mycket och vilka åkrar eller delar av åkrar man vill använda som mångfaldsåker. Mångfaldsåkern kan ligga på samma ställe hela åtagandeperioden eller flytta runt inom och mellan fälten. Omfattningen av ett åtagande ska vara minst 1 hektar varje år under åtagandeperioden. Länsstyrelsen prioriterar vilka åkermarker som är lämpliga för åtgärden.

Fröblandningarna ska vara lämpliga och ge effekt under den tid man avser ha mångfaldsåkern på samma ställe. Det kan till exempel innebära att mark som besås med spannmål som lämnas för övervintrande flyttfåglar kan plöjas upp och användas i produktionen våren efter samtidigt som ny insådd görs på annan del av åkern eller på annan åker. Det är också möjligt att välja att så in fleråriga blandningar om man vill ha mångfaldsåkern på samma plats hela åtagandet, till exempel som en blommande zon i åkerkanten. Hösten innan det år som åtagandet börjar får marken inte plöjas eller besprutas efter skörd. Det finns dock möjlighet att göra en gles insådd av örter. Detta innebär att det är vinterstubb på marken vintern innan insådd görs.

5.2.22.3 Målgrupp

Målgrupp är lantbrukare.

5.2.22.4 Villkor för sökande

Den som söker

- ska anlägga sin mångfaldsåker på åkermark. Den behöver inte ligga på samma mark varje år.
- ska året innan ha odlat med spannmål eller oljeväxter, eller haft mångfaldsåkern i träda, och lämnas åkern orörd efter skörd. Det innebär att det ska vara vinterstubb på mångfaldsåkern den första säsongen.
- ska så in fågel- och insektsfrämjande fröblandningar eller spannmål eller en blandning av dessa på mångfaldsåkern
- ska ha minst 1 hektar mångfaldsåker varje år under åtagandeperioden

- får putsa mångfaldsåkern tidigast den 1 augusti. Mångfaldsåkern får brytas tidigast den 1 augusti.
- får inte skörda mångfaldsåkern om det växer spannmål på den.

5.2.22.5 Indikatorer

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	–	–
Produktion	Antal sökande	700 stycken
	Areal mångfaldsåker	5 000 hektar
Resultat	Areal mångfaldsåker	5 000 hektar
Effekt	–	–

5.2.22.6 Prioriteringar

Åtgärden gäller i de områden som anges i regionala prioriteringar.

5.2.22.7 Ersättning

Ersättningen är 2 500 kronor per hektar och år. Kalkylen innehåller de arbetsmoment som krävs för att så åkern, dvs. harvning, insådd, kostnad för fröblandning och putsning.

Åtgärden bygger på att lantbrukaren utnyttjar mark som denne har eller ska lägga i träda på grund av förgröningen (ekologiska fokusområden). Ersättning ges för att åkern ska sås in med en fröblandning som gynnar insekter och fåglar. Eftersom arealen mångfaldsåker kan räknas som ekologiskt fokusområde så kan inte produktionsbortfall och användning av växtskyddsmedel vid brytning av insådden räknas med i kalkylen.

5.2.22.8 Koppling till andra åtgärder

För att miljöeffekten ska bli hög behöver åtgärden kopplas till kompetensutveckling (artikel 15). Kompetensutveckling kan ske genom informationsmaterial som vid behov kompletteras med rådgivning på gården eller kurs. I informationsmaterialet ska det framgå vilken ersättningsnivå som är aktuell beroende på hur åtgärden utformas.

Åtgärden kan användas som en del i samarbetsprojekt där man arbetar med landskapsbild och gröna infrastrukturer.

5.2.22.9 Effekter för alternativ 1 och 2

Åtgärdens viktigaste effekt är att främja slättbygdernas biologiska mångfald. Det är främst insekter och fåglar som gynnas. Vissa bestående effekter (efter programperioden) förväntas genom att mångfaldsåkrarna under programperioden fungerar som spridningsvägar och på så sätt förstärker populationer i slättbygdernas småbiotoper. De biologiska effekterna varierar eftersom de beror på var mångfaldsåkrarna etableras i slättlandskapet. Synergieffekter finns med åtgärderna skyddszoner, skötsel av kulturmiljöer och skötsel av våtmarker och dammar.

Åtgärden minskar dessutom jordbrukets negativa miljöeffekter genom att ta i anspråk spannmåls- och oljeväxtarealer. Vid anslutningsarealen 5 000 hektar bedöms kväveläckaget därför minska med 120 ton per år under programperioden. Användningen av växtskyddsmedel bedöms i samma huvudscenario minska med 5 500 kg per år. För det tredje bedöms utsläppen av växthusgaser sjunka till följd av minskad användning kvävegödsel, motsvarande 1,1 ton koldioxidekvivalenter per år.

Åtgärden ökar förutsättningarna för att nå målet om ett rikt odlingslandskap och ett mer resilient ekosystem på slätten. Detta kan på sikt minska risken för kraftiga skördevariationer till följd av insektsangrepp och sjukdomar med ökad växtskyddsmedelsanvändning som konsekvens. Detta är särskilt viktigt med hänsyn till behovet av anpassning till pågående klimatförändring. På slättbygden är det brist på pollen- och nektarväxter. Att öka antalet pollen- och nektarväxter genom lämnad blommande zon vilket är möjligt i åtgärden förbättrar tillgången på föda för både vilda pollinatörer och tam-bin. Man får inte heller gödsla eller sprida växtskyddsmedel på mångfaldsåkern, vilket regleras i kravet om förgröning.

För varje hektar mångfaldsåker som inte plöjs minskar läckaget förutsatt att den inte plöjs upp sensommar eller tidig höst och sedan marken ligger bar hela vintern. Det är rimligt att jämställa mångfaldsåkerns minskade läckage med vårplöjning ur läckagesynpunkt när den ligger kvar över vintern och ersätts med annan gröda helst med insådd fånggröda. För att nyttan ska bli lika stor är det dock en fördel om mångfaldsåkern kan brytas på våren. Om den plöjs tidig höst och har haft stort inslag av kvävefixerande växter kan effekten bli ett ökat läckage eftersom mångfaldsåkern inte har skördats och all näring då snabbt frigörs utan att någon gröda finns som kan ta upp den. Det är en fördel om växtrester efter putsning förs bort från åkern för att minimera risken för växtnäringsläckage.

Samtliga miljöeffekter förväntas vara i stort sett proportionella mot ansluten areal i det aktuella intervallet. Inga andra externa effekter av betydelse uppstår.

5.2.22.10 Samhällsekonomisk effektivitet för alternativ 1 och 2

Principiella samhällsekonomiska motiv för åtgärden

Åtgärden är motiverad om syftet är att landsbygdsprogrammet ska leda till ökad samhällsekonomisk effektivitet. Förekomsten av marknadsmisslyckanden leder till att jordbruksmarken inte avkastar samhällsekonomiskt optimal mängd nyttigheter utan politiska åtgärder. Det beror på att mångfaldsåkrar ger s.k. positiva externa effekter, framför allt i form av ökad biologisk mångfald men kan även bidra till landskapsbilden. Åtgärden minskar också jordbrukets negativa externa effekter. Viktigast är att kväveläckaget minskar, men även användningen av växtskyddsmedel minskar. Samtliga dessa effekter är rent kollektiva nyttigheter.

Vidare förhindrar höga transaktionskostnader en samhällsekonomiskt effektiv marknadslösning. Miljökonsumenterna som värdesätter biodiversitet m.m. skulle i princip kunna gå samman och träffa avtal med lantbrukare om ersättning för mångfaldsträdor. Eftersom mycket av effekterna består av icke-användarvärden, dvs. värden som uppstår när individer som inte brukar en resurs ändå upplever ett värde i att resursen finns, blir det många miljökonsumenter som berörs. Konsumenterna är dessutom olika vad avser inkomst, närhet, preferenser m.m. vilket ytterligare höjer marknadens transaktionskostnader.

Dödvikt

Förslagets dödviktsförluster bedöms vara noll. Det betyder att så gott som ingen miljöersättning utgår till mångfaldsåkrar som skulle ha anlagts ändå, utan ersättning. Mångfaldsåkrar kommer inte att anläggas utan ersättning eftersom kostnaderna i de allra flesta fall är högre än lantbrukarens egen nytta av åtgärden. Erfarenheterna i nuvarande landsbygdsprogram visar att ersättningen har betydelse.

Miljöersättningens samhällsekonomiska effektivitet för alternativ 1

Alternativ 1 är en samhällsekonomiskt mycket effektiv åtgärd. Dess samhällsekonomiska nettonuvärde är i storleksordningen 71 miljoner kronor för de beräkningar som grundar sig på en billigare insådd, i fortsättningen kallad A. Nettonuvärdet för de beräkningar som grundar sig på en dyrare insådd, i fortsättningen kallad B, är i storleken 100 miljoner kronor. För antaganden se bilagor. Per år under programperioden är den samhällsekonomiska nettonyttan cirka 13 miljoner kronor för A och 19 miljoner kronor för B, se tabell 52. Orsaken till att B är samhällsekonomiskt mer effektiv än A är att värdet av den ökade biologiska mångfald den ger mer än uppväger de ökade kostnaderna för insådden.

Kostnadseffektiviteten uttryckt som kvoten sammantagen (och diskonterad) samhällsnytta/samhällskostnad är cirka 2,7 för såväl A som B, vilket får betraktas som exceptionellt högt. En förklaring till den höga samhällsekonomiska effektiviteten är det höga marginalvärdet av biologisk mångfald i utpräglade slättbygder till följd av att det finns endast få småbiotoper kvar där för många arter. För slättbygdernas biologiska mångfald bör hållas i åtanke att även om mångfaldsåker är en effektiv miljöersättning så har den relativt liten omfattning. Den höga effektiviteten förklaras delvis också av att de företagsekonomiska kostnaderna begränsas av att det inte blir några förluster för utebliven skörd på anslutna arealer. Dessa bedöms bli lagda på åker som ändå inte brukas till följd av CAP-reformens förgröningskrav (ekologiska fokusområden). Ett utdrag av poster i de samhällsekonomiska kalkylerna finns redovisade i tabell 52.

Ett annat sätt att uttrycka kostnadseffektiviteten är att den samhällsekonomiska kostnaden för att nå målet 1 hektar mångfaldsåker (och dess biologiska mångfald) är cirka 2 100 kronor för A och 2 800 kronor för B.

Tabell 52 Alternativ 1 sammantagna samhällsekonomiska nyttor och kostnader. Utdrag ur kalkyl för samhällsekonomisk effektivitet. Avrundat till miljoner kronor per år (icke diskonterade belopp).

Samhällsnytta	Mest sannolikt utfall		Mycket sämre än förväntat utfall	
	Under program-perioden	Efter program-perioden	Under program-perioden	Efter program-perioden
Ökad biologisk mångfald				
A	20	1,2	2,0	0,12
B	30	1,8	..	..
Minskat kväveläckage	2,2	0	0,3	0
Mindre växtskyddsmedel	0,02	0	0,004	0
Klimateffekter	0,35	0	0,035	0
Summa nyttor				
A	**23**	**1,2**	**2,3**	**0,12**
B	**33**	**1,8**	..	..
Produktionskostnader				
A	9,5	0	1,9	0
B	14	0	..	0
Transaktionskostnader företag	0,008	0	0,0016	0
Transaktionskostnader myndigheter	0,03	0	0,006	0
Summa kostnader				
A	**9,5**	**0**	**1,9**	**0**
B	**14**	**0**	**..**	**0**
Summa nyttor – kostnader				
A	**13**	**1,2**	**0,4**	**0,12**
B	**19**	**1,8**	**..**	**..**

Av tabell 52 framgår att den i särklass största nyttan är i form av biologisk mångfald, och att transaktionskostnaderna är av underordnad vikt. Effekterna har bedömts vara tämliga konstanta under programperioden, respektive efter denna. Tabellen redovisar kolumnvis att de positiva effekterna förväntas sjunka drastiskt medan kostnaderna upphör helt då denna miljöersättning avvecklas. Samhällsnyttan som tillkommer efter programperiodens slut består av att mångfaldsåkrarna förväntas permanent höja den biologiska mångfalden något på omgivande element i slättlandskapet.

Den samhällsekonomiska kalkylen är osäker, så resultaten ska tolkas med försiktighet. En känslighetsanalys för ett scenario där effekterna blir mycket sämre än förväntat och genererade värden är lägsta möjliga (i stället för bästa tillgängliga skattningar) visar att A (mångfaldsträda o.d.) ändå är samhällsekonomiskt lönsam, med ett nettonuvärde om cirka 3,2 miljoner kronor. Kostnadseffektiviteten i detta scenario har sjunkit till 1,2, vilket fortfarande är samhällsekonomiskt god avkastning på insatta resurser. Resultaten är däremot förhållandevis robusta med avseende på hur effekter över tiden beaktas. Det beror givetvis på att merparten av nyttor och kostnader uppstår under programperioden. Vid kalkylräntan 1 procent ökar det beräknade nettonuvärdet från 71 till 84 miljoner kronor (i B 120 miljoner kronor), men med räntefoten 6 procent sjunker den till 65 miljoner kronor (i B 94 miljoner kronor).

I tillägg till mångfaldsåkrarnas egna miljönyttor ger de synergieffekter som ökar de positiva externa effekterna av miljöersättningarna till skyddszoner, skötsel av kulturmiljöer och skötsel av våtmarker och dammar, och angränsande trädor. Dessa positiva effekter har dock inte kunnat uppskattas i denna utvärdering, så de ska adderas till den beräknade samhällsnyttan av miljöersättningen.

Jämfört med alternativ 2 är denna miljöersättning samhällsekonomiskt effektivare. Transaktionskostnaderna är lägre än för alternativ 2. Eftersom effekterna på kväveläckage, växtskyddsmedel och klimat är högre för mångfaldsåker i enbart de intensivast odlade slättbygderna så blir mångfaldsåker som utgår generellt i landet något mindre effektiv. Skillnaden förstärks ju mindre budgeten för mångfaldsåker blir. Miljöpotentialen är dock större för alternativ 2 eftersom marginalnyttan av ytterligare mångfaldsåker avtar snabbt efter viss nivå.

Miljöersättningens samhällsekonomiska effektivitet alternativ 2

Alternativ 2 är en samhällsekonomiskt mycket effektiv åtgärd. Dess samhällsekonomiska nettonuvärde är i storleksordningen 80 miljoner kronor för de beräkningar som grundar sig på en billigare insådd, i fortsättningen kallad A. Nettonuvärdet för de beräkningar som grundar sig på en dyrare insådd, i fortsättningen kallad B, är i storleken 110 miljoner kronor. För antaganden se bilagor. Per år under programperioden är den samhällsekonomiska nettonyttan cirka 15 miljoner kronor för A och 20 miljoner kronor för B, se tabell 53. Orsaken till att B samhällsekonomiskt är något mer effektiv än A är att värdet av den ökade biologiska mångfald den ger mer än uppväger de ökade kostnaderna för insådden.

Kostnadseffektiviteten uttryckt som kvoten sammantagen (och diskonterad) samhällsnytta/samhällskostnad är cirka 2,8 för såväl A som B, vilket får betraktas som mycket högt. En förklaring till den höga samhällsekonomiska effektiviteten är det höga marginalvärdet av biologisk mångfald i utpräglade slättbygder till följd av att det finns endast få småbiotoper kvar där för många arter. För slättbygdernas biologiska mångfald bör hållas i åtanke att även om mångfaldsåker är en effektiv åtgärd så har den relativt liten omfattning. Den höga effektiviteten förklaras delvis också av att de företagsekonomiska kostnaderna begränsas av att det inte blir några förluster för utebliven skörd på anslutna arealer. Dessa bedöms bli lagda på åker som ändå inte brukas till följd av CAP-reformens förgröningskrav (ekologiska fokusområden). Ett utdrag av poster i de samhällsekonomiska kalkylerna finns redovisade i tabell 53.

Ett annat sätt att uttrycka kostnadseffektiviteten är att den samhällsekonomiska kostnaden för att nå målet 1 hektar mångfaldsåker (och dess biologiska mångfald) är cirka 1 900 kronor för A och 2 800 kronor för B.

Tabell 53 Alternativ 2 sammantagna samhällsekonomiska nyttor och kostnader. Utdrag ur kalkyl för samhällsekonomisk effektivitet. Avrundat till miljoner kronor per år (icke diskonterade belopp)

Samhällsnytta	Mest sannolikt utfall	
	Under programperioden	Efter programperioden
Ökad biologisk mångfald		
A	20	1,2
B	30	1,8
Minskat kväveläckage	3,7	0
Mindre växtskyddsmedel	0,03	0
Klimateffekter	0,42	0
Summa nyttor		
A	**24**	**1,2**
B	**35**	**1,8**
Produktionskostnader		
A	9,5	0
B	13	0
Transaktionskostnader företag	0,012	0
Transaktionskostnader myndigheter	0,09	0
Summa kostnader		
A	**9,6**	**0**
B	**14**	**0**
Summa nyttor – kostnader		
A	**15**	**1, 2**
B	**20**	**1, 8**

Av tabell 53 framgår att den i särklass största nyttan är i form av biologisk mångfald, och att transaktionskostnaderna är av underordnad vikt. Effekterna har bedömts vara tämliga konstanta under programperioden, respektive efter denna. Tabellen redovisar kolumnvis att de positiva effekterna förväntas sjunka drastiskt medan kostnaderna upphör helt då denna miljöersättning avvecklas. Samhällsnyttan som tillkommer efter programperiodens slut består av att mångfaldsåkrarna förväntas höja något den biologiska mångfalden permanent på omgivande element i slättlandskapet.

Den samhällsekonomiska kalkylen är osäker, så resultaten ska tolkas med försiktighet. Indikativa överslagsberäkningar visar att de regionalt prioriterade mångfaldsåkrarna är samhällsekonomiskt lönsamma även i ett scenario där effekterna blir mycket sämre än förväntat och genererade värden är lägsta möjliga (i stället för bästa tillgängliga skattningar).

Resultaten är däremot förhållandevis robusta med avseende på hur effekter över tiden beaktas. För A ökar det beräknade nettonuvärdet från 78 till 91 miljoner kronor vid kalkylräntan 1 procent, men den sjunker till 72 miljoner kronor med räntefoten 6 procent. För B ger motsvarande känslighetsanalys 130 miljoner kronor (1 procent ränta) och 100 miljoner kronor (6 procent ränta) jämfört med grundscenariots 110 miljoner kronor vid 4 procent ränta.

I tillägg till mångfaldsåkrarnas egna miljönyttor ger de synergieffekter som ökar de positiva externa effekterna av miljöersättningarna till kulturmiljöelement, våt-

marker, skyddszoner och angränsande trädor. Dessa positiva effekter har dock inte kunnat uppskattas i denna utvärdering, så de ska adderas till den beräknade samhällsnyttan av miljöersättningen.

Denna åtgärd är samhällsekonomiskt något mindre effektiv än alternativ 1. Transaktionskostnaderna är högre än för alternativ 1, men dessa är i och för sig totalt sett relativt små. Den lite högre samhällsnyttan beror på att läckaget av kväve, växtskyddsmedel och klimatgaser är högre för mångfaldsåker i de intensivast odlade slättbygderna. Skillnaden förstärks ju mindre budgeten för mångfaldsåker blir. Miljöpotentialen är dock högre för alternativ 2 eftersom marginalnyttan av ytterligare mångfaldsåker avtar snabbt efter viss nivå.

Sysselsättningseffekter, alternativ 1 och 2

Åtgärden bedöms inte påverka sysselsättningen märkbart, varken på landsbygden eller nationellt. Visserligen medför åtaganden arbetskrävande insatser, men de motsvarar ungefär sysselsättningen i den växtodling som ersätts. Åtgärden har dessutom relativt liten omfattning och åtgärderna kan delvis utföras under perioder som är mindre arbetsintensiva.

Samhällsekonomiska slutsatser, alternativ 1 och 2

Åtgärden i den föreslagna utformningen och omfattningen är samhällsekonomiskt mycket effektiv och därför fördelaktig att införa. Det kan dock finnas andra alternativa utformningar av åtgärden som skulle kunna vara ännu effektivare. Det gäller dels uttryckt som kostnadseffektivitet, dvs. den samhällsekonomiska kostnaden för att nå viss miljöeffekt. Alternativa åtgärder kan också vara effektivare uttryckt som samhällets nettonytta, dvs. alla nyttor av åtgärden minus alla kostnader diskonterade över tiden.

Ytterligare starka samhällsekonomiska skäl att införa åtgärden är att de ger positiva externa effekter i form av kollektiva nyttigheter. Det innebär inte bara att marknaden inte förmår leverera dessa effektivt, utan också att det stort sett saknas alternativa politiska åtgärder (till skillnad för jordbrukets föroreningar m.m. som ofta kan hanteras med t.ex. restriktioner).

5.2.22.11 Resultat i nuvarande program för alternativ 1 och 2

Åtgärden innebär att mångfaldsträda och fågelåker slås ihop till en åtgärd. Under 2011 fanns cirka 1 000 hektar mångfaldsträda och cirka 1 300 hektar fågelåker. Det är cirka 400 lantbrukare som har åtagande för dessa båda åtgärder. Budgetbelastningen för 2011 var cirka 7,6 miljoner kronor för de två åtgärderna.

Mångfaldsträda och fågelåker har inte fungerat bra administrativt för lantbrukaren i dag. Det är till exempel svårt att hitta information om mångfaldsträda och fågelåker som ingår i regionalt prioriterade ersättningar (utvald miljö). Det har även varit svårt för den sökande att få besked i tid om denne kommer att få ersättning.

5.2.22.12 Förenkling för alternativ 1 och 2

Åtgärden mångfaldsåker är en hopslagning av mångfaldsträda och fågelåker i nuvarande landsbygdsprogram. Åtgärden blir därmed mer flexibel och binds inte till en och samma mark under 5 år. Även kraven för insådd blir flexibla och lantbrukaren kan växla mellan insådd av spannmål för att gynna fåglar och insådd av

ettåriga örter för att gynna insekter utan att behöva ha två åtaganden. Den huvudsakliga åtgärden är insådd för att gynna biologisk mångfald.

Alternativ 1: För länsstyrelsen blir hanteringen av åtgärden enklare då de inte behöver beskriva om och i så fall hur åtgärden ska användas regionalt. Länsstyrelsen behöver heller inte prioritera mellan ansökningar eller skriva en enskild plan för respektive mångfaldsträda eller fågelåker med villkor, vilket man måste göra i nuvarande program.

Alternativ 1: För den sökande innebär förslaget att man vet när man söker att man kommer få ersättning vilket förenklar planeringen.

Alternativ 2: Åtgärden ska prioriteras regionalt i strategi vilket innebär att en prioritering mellan ansökningar behöver göras. Det behöver dock inte utformas specifika villkor för varje enskild mångfaldsåker.

Beräkning och bedömning

Det är svårt att göra beräkningar för enskilda miljöersättningar i nuvarande landsbygdsprogram. En orsak är att det saknas information i databasen Malin som behövs för att få ett tydligt helhetsgrepp och de kostnader som sökande har i dag. Det saknas dessutom beräkningar för myndigheternas kostnader för enskilda miljöersättningar.

Alternativ 1: Enligt databasen Malin så tar det 65 minuter för lantbrukaren att göra en ansökan enligt dagens system. Eftersom förslaget innebär att åtgärden är rättighetsbaserad kommer ansökningstiden minska, allt kommer kunna göras via SAM Internet. Vi har räknat på följande infokrav, tidsåtgång per år; information och samtal med länsstyrelsen och rådgivare 2 minuter, ansökan i SAM Internet 3,5 minuter/5 år, blockkarta 3 minuter samt ansökan om utbetalning i SAM Internet 5 minuter. Totalt 10,7 minuter per år till en kostnad av 145 kronor per timme. För 700 ansökningar blir kostnaden 18 000 kronor per år.

Alternativ 2: Enligt databasen Malin så tar det 65 minuter för lantbrukaren att göra en ansökan enligt dagens system.

Eftersom förslaget innebär att länsstyrelsen ska prioritera och bedöma varje ansökan behövs ett särskilt ansökningsförfarande så att länsstyrelsen kan få mer information från varje sökande. Ansökan kommer kunna göras via SAM Internet. Vi har räknat på följande infokrav; information och samtal med länsstyrelsen och rådgivare 10 min per ansökan 2 minuter per år, övriga uppgifter, ansökan, beskrivning av insådd m.m. 33,5 minuter per ansökan 6,7 min per år, blockkarta 15 minuter per ansökan 3 min per år, ansökan om utbetalning i SAM Internet 5 minuter per år. Totalt 16,7 minuter per år till en kostnad av 145 kronor per timme. För 700 ansökningar blir kostnaden 28 000 kronor per år.

Vid beräkningen av myndigheternas kostnader har vi här räknat med att varje sökande i snitt har 7 hektar i åtagande och att anslutningen är 5 000 hektar, vilket innebär cirka 700 ansökningar.

Alternativ 1: Enligt uppskattningar från länsstyrelsen tar en enklare ansökan som sökts i SAM Internet cirka 20 minuter att administrera för länsstyrelsen. För 700 ansökningar kostar detta myndigheterna cirka 64 000 kronor per år.

Alternativ 2: I och med att varje ansökan kräver en bedömning utifrån strategi tar varje ansökan längre tid för myndigheterna än om alla i området kan få ersättning. I genomsnitt tar en ansökan 5 timmar att administrera, utslaget på en 5-årsperiod blir det i snitt 1 timme per år. För 700 ansökningar kostar detta cirka 210 000 kronor per år.

5.2.22.13 Acceptans för alternativ 1 och 2

För lantbrukare kan det vara svårt att ta till sig samhällets motiv att odla ogräs. Acceptansen kan öka för åtgärden med hjälp av projektet Mångfald på slätten där produktionsrådgivare även ger råd om hur man gynnar biologisk mångfald och vad miljön, samhället och lantbrukaren kan vinna på det.

Eftersom sökande ska göra något aktivt, insådd, så bedöms acceptansen öka. Om man sår in blommande blandningar ser dessa trevligare ut, även för förbipasserande. Acceptansen bedöms öka även hos allmänheten eftersom lantbrukaren gör något för pengarna i stället för att få betalt för något lantbrukaren inte gör.

Den nuvarande åtgärden mångfaldsträda får synpunkter för att inte vara flexibel då den är bunden till samma mark under 5 år. När beloppet höjdes år 2010 ökade anslutningen markant. För fågelåker finns synpunkter på att det inte är flexibelt med vilken insådd och vilka blandningar som får användas.

Det kan dock vara svårt att veta vilka fröblandningar som är godkända, så det är viktigt med bra information från länsstyrelsen och Jordbruksverket för att åtgärden ska accepteras av lantbrukarna.

5.2.22.14 Budgeteffekt för alternativ 1 och 2

Med en föreslagen ersättningsnivå på 2500 kronor per hektar blir budgetbelastningen 12,5 miljoner kronor per år. Budgetbelastningen grundar sig på en bedömd omfattning på 5 000 hektar.

5.2.22.15 Kvar att utreda för alternativ 1 och 2

- Åtgärden påverkas av hur förgröningen faller ut:
  - Vårt förslag bygger på att man inte får sprida gödsel eller sprida växtskyddsmedel på de ekologiska fokusområdena.
  - Vi har valt att inte ersätta produktionsbortfall eftersom vi räknar med att man utvecklar sin trädade areal. Om ersättningen inte ska kopplas till förgröningen så kan en kostnadspost om produktionsbortfall läggas till i kalkylen.
- Ersättningen passar som 1-årig.

5.2.23 Hotade åkergräs

5.2.23.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att förbättra förutsättningarna för hotade åkergräs.

5.2.23.2 Beskrivning av åtgärden

Åtgärden utförs på åkermark. Åtgärden innebär att marken besås med en gröda som passar för ogräset ifråga. I de flesta fall är det spannmål, men även lin kan vara aktuellt. Såväl ogräs som gröda ska vara av lokalt ursprung, om det är möjligt. Grödan ska odlas extensivt vilket innebär lägre utsädesmängd samt att åkern gödslas sparsamt och att ingen kemisk ogräsbekämpning förekommer. Ogräsbekämpning av till exempel kvickrot och åkertistel ska göras mekaniskt. Vid behov ska lantbrukaren ta eget utsäde av gröda och ogräs. Varje år ska åkern plöjas, harvas, sås och skördas. Länsstyrelsen ska fastställa den areal som åtagandet omfattar.

5.2.23.3 Målgrupp

Målgrupp är lantbrukare och andra (till exempel föreningar) som är intresserade av att bevara hotade åkergräs.

5.2.23.4 Villkor för sökande

- Åtgärden ska utföras på åkermark. Den behöver inte ligga på samma mark varje år.
- Åkern ska odlas med spannmål eller lin samt hotat åkergräs.
- Åkern ska varje år, då den inte ligger i träda, jordbearbetas, sås och skördas.
- Åkern ska brukas utan kemisk bekämpning eller handelsgödsel.

5.2.23.5 Indikatorer

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	–	–
Produktion	Antal sökande	20 stycken
	Areal åkermark som ingår i åtagande	80 hektar
Resultat	Areal åkermark som sköts på ett sätt som bevarar hotade åkergräs	80 hektar
Effekt	–	–

5.2.23.6 Prioriteringar

Åtgärden gäller i hela landet. Länsstyrelsen prioriterar i vilka områden som ersättningen ska beviljas och vilka kriterier som ska uppfyllas för att berättiga till ersättning.

5.2.23.7 Ersättning

Ersättningen är 4 000 kronor per hektar och år. Ersättningen har beräknats utifrån kostnader för sådd, jordbearbetning och skörd samt hantering av eget utsäde minus värdet på skördeprodukten.

5.2.23.8 Koppling till andra åtgärder

För att miljöeffekten ska bli hög behöver åtgärden kopplas till kompetensutveckling (artikel 15).

5.2.23.9 Effekter

Åtgärden har positiva effekter på bevarandet av rödlistade åkerogräs. Många rödlistade åkerogräs finns på enstaka lokaler i landet. Åtgärden finns beskriven i Åtgärdsprogrammet för hotade åkerogräs och ska prioriteras för att bevara akut och starkt hotade arter. Exempel på det är kamomillkulla, klätt, klubbfibbla, råglosta, dvärgjohannesört, spjutsporre, kalvnos, åkerskallra och nålkörvel. I och med att den förväntade omfattningen endast är 80 hektar och 20 sökande är effekterna på en nationell nivå små, men åtgärden kan vara en förutsättning för det lokala bevarandearbetet och därmed ha mätbara effekter lokalt. Målet för bevarandearbetet inom åtgärdsprogrammet är att alla de rödlistade åkerogräsen bevaras i livskraftiga bestånd.

5.2.23.10 Samhällsekonomisk effektivitet

Principiella samhällsekonomiska motiv för åtgärden

Marknadsmisslyckanden leder till att hotade åkerogräs inte förekommer i samhällsekonomiskt optimal omfattning. Insådd av hotade ogräs skulle inte alls förekomma i den omfattning som är samhällsekonomiskt motiverad utan politiska åtgärder. Denna åtgärd ger positiva externa effekter i form av ökad biologisk mångfald. Samtliga dessa effekter är rent kollektiva nyttigheter. Det medför att marknadens prismekanismer varken kommer ge incitament till eller finansiera insådd eller bevarande av hotade åkerogräs. Eftersom det är många personer som värderar artbevarandet samtidigt som värdet av en viss ogräsåker för en viss miljökonsument i regel är ganska litet förhindrar det ytterligare en effektiv marknadslösning. Marknadens transaktionskostnader blir allt för höga.

Åtgärdens samhällsekonomiska effektivitet

Åtgärden hotade åkerogräs ökar produktionen av kollektiva nyttigheter i form av biologisk mångfald. Om denna biologiska mångfald värderas högre än den totala samhällsekonomiska kostnaden som är 290 000 kronor per år så är ersättningen samhällsekonomiskt lönsam. De samhällsekonomiska kostnaderna domineras helt av värdet av skördebortfallet och arbetstid. Dessa poster är ungefär lika stora, knappt 50 procent vardera. Transaktionskostnaderna för företag och myndigheter är jämförelsevis mycket små, cirka 1 procent av totalkostnaden.

Den samhällsekonomiska kostnadseffektiviteten av denna miljöersättning är beräknad till cirka 3 600 kronor per hektar med hotade åkerogräs. Annorlunda uttryckt, den samhällsekonomiska kostnaden för att bidra till målet med ytterligare 1 hektar åkerogräs är 3 600 kronor.

Sysselsättningseffekter

Åtgärden kommer inte ge några märkbara sysselsättningseffekter. Visserligen medför åtaganden arbetskrävande insatser, men de är endast obetydligt högre än arbetsinsatsen i den spannmålsodling som den tränger ut. Den areal som åtgärden omfattar är dessutom liten.

Samhällsekonomiska slutsatser

Åtgärden hotade åkerogräs är samhällsekonomiskt lönsam om den biologiska mångfald som den ger upphov till värderas högre än 3 600 kronor per hektar och år.

Ytterligare samhällsekonomiska skäl för åtgärden är att den ger positiva externa effekter i form av kollektiva nyttigheter. Det innebär inte bara att marknaden inte förmår leverera dessa effektivt. I praktiken saknas dessutom alternativa politiska åtgärder, möjligen med undantag för tvärvillkor så länge som det finns gårdsstöd eller liknande.

5.2.23.11 Resultat i nuvarande program

Bevarande av hotade åkergräs finns i landsbygdsprogrammet, cirka 75 hektar omfattas av åtgärden och 17 lantbrukare.

5.2.23.12 Förenkling

För lantbrukare väntas ansökan om åtagande och utbetalning bli enklare vilket innebär lägre transaktionskostnader. Förenklingen bygger på att ansökan kan göras elektroniskt, vilket innebär att den tidsåtgång som finns idag för att hantera en pappersblankett försvinner. I beräkningarna ingår inte de kostnader som uppstår för att ta fram och förvalta en elektronisk hantering av ansökan.

För länsstyrelsen är det ingen förenkling jämfört med i dag.

Beräkning och bedömning

Det är svårt att göra beräkningar för enskilda miljöersättningar i dagens landsbygdsprogram. En orsak är att det saknas information i databasen Malin som behövs för att få ett tydligt helhetsgrepp om de kostnader som sökande har i dag. Det saknas dessutom beräkningar för myndigheternas kostnader för enskilda miljöersättningar.

Bedömningen är att 80 hektar åkermark kommer att ingå i åtagande om hotade åkergräs. Varje åtagande förväntas omfatta 4 hektar, vilket innebär att 20 sökande kommer att ha ett åtagande under programperioden. Det kommer att kosta de sökande cirka 800 kronor (dvs. 40 kronor per person) per år i transaktionskostnader (arbetstid). Beräkningen grundar sig på följande infokrav med tidsåtgång, information 2 minuter, definiera skiften 6,7 minuter, karta 3 minuter och SAM-ansökan 5 minuter. Timlönen är 145 kronor.

I nuvarande landsbygdsprogram tar det längre tid att hantera ansökan, varför transaktionskostnaderna blir högre. I dag har 17 lantbrukare ersättning för hotade åkergräs och varje ansökan om kompletterande åtgärd tar 55 minuter per år att administrera. Det innebär att transaktionskostnader blir cirka 2 300 kronor.

Besparingen blir alltså 1 500 kronor för den som söker.

I beräkningen av myndigheternas kostnad utgår vi från att varje sökande i snitt har 4 hektar i åtagande och att anslutningen är 80 hektar, vilket innebär cirka 20 ansökningar. Då varje ansökan ska bedömas utifrån en strategi räknar vi på att en ansökan i genomsnitt tar 5 timmar att administrera, utslaget på en 5-årsperiod blir det i snitt 1 timme per år. För 20 ansökningar kostar detta cirka 6 000 kronor per år (300 kr/timme x 1 timme x 20 ansökningar).

5.2.23.13 Acceptans

Åtgärden kan betraktas som rättvis eftersom alla som söker och uppfyller villkoren får samma ersättning.

5.2.23.14 Budgeteffekt

Bedömningen är att arealen och antalet lantbrukare som söker kommer att vara lika som i dag, dvs. cirka 80 hektar och 20 stycken sökande.

Föreslagen ersättningsnivå är 4 000 kronor per hektar vilket ger en budgeteffekt om cirka 0,3 miljoner kronor per år.

5.2.24 Vall på slätten

5.2.24.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att minska näringsläckage och utsläpp av växthusgaser, förbättra förutsättningar för biologisk mångfald på slätten, minska växtskyddsanvändning i intensivt odlade områden, att stimulera vall som energigröda samt förbättra markstruktur och odlingslandskapets resiliens långsiktigt i slättbygdsområden vilket är viktigt ur klimatanpassningssynpunkt.

5.2.24.2 Beskrivning av åtgärden

Åtgärden innebär att vall med insådd av klöver odlas i slättbygd. Vallen ska ligga kvar minst två vintrar på samma mark men hur länge vallen ligger kan variera mellan 2 och 5 år. Hela eller delar av den sökta arealen kan flyttas när två vintrar gått. En blommande zon motsvarande minst 5 procent av vallarealen ska lämnas vid varje skörd. Den blommande zonen ska ligga i anslutning till klövervallen för att gynna pollinerare. Ytan som lämnas kan med fördel skifta under perioden.

5.2.24.3 Målgrupp

Målgrupp är lantbrukare med åkermark i slättbygd.-

5.2.24.4 Villkor för sökande

Den som söker ska

- odla vall med klöver- och baljväxtinblandning på åkermark. Ersättningen kan sökas för maximalt 20 procent av företagets totala åkerareal varje år.
- göra insådd av vallfröblandning, som till minst 15 procent består av klöver eller andra arter som gynnar pollinerande insekter som bin, humlor och fjärilar.
- skörda vallen men lämna kvar minst 5 procent av arealen vid varje skörd för att gynna pollinerande insekter som humlor, bin och fjärilar.
- låta vallen ligga kvar över minst två årskiften (två vintrar) från det år då vallen sås in.
- inte använda kemiska växtskyddsmedel när vallen är huvudgröda förutom när vallen bryts.

5.2.24.5 Indikatorer

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	–	–
Produktion	Antal lantbrukare	10 000
	Antal hektar insådd vallareal	150 000 hektar
	Areal blommande zon som gynnar pollinatörer	7500 hektar
Resultat	Antal hektar som brukas framgångsrikt så att växtnäringsförlusterna från jordbruksmarken minskar	150 000 hektar
	Antal hektar som bidrar till en förbättrad vattenkvalitet	150 000 hektar
	Antalet hektar som bidrar till att markkvaliteten förbättras	150 000 hektar
	Blommande zoner för pollinerande insekter	7 500 hektar
	Minskad växtskyddsanvändning	150 000 hektar
Effekt	–	–

5.2.24.6 Prioriteringar

Åtgärden gäller inom slättbygdsområden i stödområde 9s och 9m. Jordbruksverket gör en nationell prioritering.

Åtgärden är mest betydelsefull ur läckagesynpunkt i Götalands slättbygdsområden. Detsamma gäller även ifråga om användning av växtskyddsmedel. Ur klimatanpassningssynpunkt är åtgärden viktig framförallt i västra delarna av Sverige med hänsyn till ökad nederbörd.

Vid brist på pengar är det lämpligt att i första hand genomföra åtgärden i slättbygdsområden i stödområde 9s och i andra hand i slättbygdsområde inom 9m.

5.2.24.7 Ersättning

Tabell 54 Ersättning vall på slätten

	Gss	Gns	Ss
Beräknad kostnad och förslag ersättning i olika slättbygdsregioner	3 000	1 800	1 300
Varav kostnaden för blommande zon utgör (kr/hektar/år)	500	500	400

De kostnader som beräknats:

- Alternativ markanvändning (genomsnitt per år för två år höstvete och ett år korn), TB2. Maskinkostnader är inräknade.
- Administrativ kostnad för att söka ersättning.
- Kostnadsbortfall för kvarlämnad yta 5 procent för en normal växtföljd i respektive slättbygdsregion. För 5 procent avsättning till blommande zon som lämnas mellan skördar ges ersättning till 100 procent till en normal skörd i respektive region.
- Insådd av fröblandning med blommor som gynnar pollinerande insekter.

Om det visar sig lämpligt att ersättningen räknas in i förgröningen ska den beräknade ersättningen reduceras med högsta beloppet per hektar inom gårdsstöd. Vall generellt ger lägre kostnadstäckning än konventionell växtföljd i Svealands södra slättbygder (Ss) samt Götalands norra och södra slättbygder (Gns och Gss). De maskiner som behövs för vallproduktion finns normalt inte på gårdar med spannmålsdominerad växtföljd. För gårdar som normalt producerar vall är egentligen endast ersättning för blommande zon motiverad. Men eftersom det finns en maxgräns per företag för sökt areal innebär det att ett företag med 100 procent vall och 100 hektar åkerareal i praktiken kan söka ersättningen för 20 hektar vilket innebär erhåller en ersättning på 600 kronor per hektar i Gss, 380 kronor per hektar i Gns och 260 kronor per hektar i Ss utslaget på hela arealen.

5.2.24.8 Koppling till andra åtgärder

Åtgärden är lämplig att kombinera med andra föreslagna växtnäringsåtgärder inom nitratkänsliga områden som åtgärden för minskat kväveläckage samt växtnäringsplanering och växtskyddsplanering liksom kompetensutveckling.

Den kompletterar också andra åtgärder som syftar till biologisk mångfald i odlingslandskapet. Särskilt sådana som gäller att skapa habitat för insekter och spridningskorridorer.

Vall kan vara en lämplig gröda på fyllnadsområden som anläggs på åkermark i samband med våtmarksetablering eller andra dräneringsrelaterade åtgärder för att ge marklivet en bra omstart.

Åtgärden vall på slätten kopplar till investeringsstöd för biogas och andra investeringar för att stimulera bioenergiproduktion. Åtgärden stöd till samarbete (artikel 36) är lämplig både för att skapa avsättning för vall till biogas och lokal fodersamverkan.

5.2.24.9 Effekter

Utan en ekonomisk kompensation går det inte att motivera vall på slätten ut ett företagsekonomiskt perspektiv, 5–10 år. Åtgärden är särskilt angelägen

- på jordar med låga mullhalter, där det finns potential att bygga in kol i marken. Detta gäller särskilt jordar med låg mullhalt under 3,4 procent (2 procent kol). Gårdar med ensidiga växtföljder utan tidigare stallgödseltillförsel är särskilt prioriterade.
- på lerjordar i nederbördsrika områden som kommer att vara särskilt utsatta för risk för markpackning, lustgasavgång och sämre skördeförutsättningar i ett förändrat klimat.
- i slättbygdsområden där spannmål och oljeväxter dominerar
  - där näringsbelastningen är hög på vattendrag, sjöar och kustområden. Där det är lättare jordar är behovet av att minska växtnäringsläckaget särskilt stort, men åtgärden är motiverad i områden med såväl lätta jordar som lerjordar.
  - där insektspollinerade näringsväxter minskat i omfattning.

Förlusten av partikulärt bunden fosfor förväntas också minska. Nyttan ur fosforsynpunkt förväntas vara i samma storleksordning som den för en anpassad skyddszon per ytenhet. En mycket grov uppskattning är att 1 procent av arealen är erosionsutsatt.

Vallens användning för biogasproduktion uppskattas ge klimatnytta motsvarande cirka 4 700 kg koldioxidekvivalenter per hektar för samhället (Börjesson et al, 2010). När proteinrik vall används som foder och ersätter soja så är nyttan 1000[27] –7700[28] kg koldioxidekvivalenter per hektar (SIK:s foderdatabas, 2011). Den högre siffran inkluderar förändrad markanvändning per kg producerat foder och hektar.

Att vårda marken långsiktigt genom mullhaltshöjande åtgärder är av samhällsintresse. Den samhällsekonomiska effekten av förbättrad mullhalt och markstruktur är svår att kvantifiera eftersom den beror mycket på hur hårt framtida klimatförändringar kommer att slå mot olika regioner. Den beror också av hur stor efterfrågan blir på mat och foder på sikt.

Den blommande zonen som lämnas vid varje skörd förbättrar tillgången på föda för vilda pollinatörer och tam-bin. De vilda pollinerarna är hotade och minskar i stora delar av världen. Pollinering ökar avkastning i oljeväxter och baljväxter som till exempel åkerböna. Rapsskörden kan öka med 5–20 procent, åkerbönaskörden med 19–27 procent och rödklöver med 600–700 procent enligt uppgifter i rapporten Massdöd av bin, Jordbruksverket, 2009.

---

27 SIK, uppdaterade siffror foderdatabas, (publ. Inom kort på webb) Carbon footprint utan att LUC Land Use Change räknats med. Utan LUC innebär att inte sojans påverkan ifråga om ändrad markanvändning tas med i beräkningen.

28 SIK, uppdaterade siffror foderdatabas (publ. Inom kort på webb) Carbon Footprint med LUC inräknat med JRC:s siffror som grund. JRC står för Directorate General of the European Commission. LUC- Land Use Change.

Vall i växtföljden är även ett kraftfullt verktyg för reglering av både ettåriga och vissa fleråriga ogräs, som exempelvis åkertistel (Wivstad, M., Cederberg, C. Sonesson, U., 2009) och minskar behovet av växtskyddsinsatser (Wivstad, M., 2009). Att minska växtskyddsbehovet med hjälp av förebyggande insatser är viktigt för att anpassa odlingssystemen till klimatförändringar.

Åtgärden bidrar också långsiktigt till nödvändig anpassning till ett förändrat klimat som för med sig ändrade nederbördsförhållanden, varmare vintrar utan tjäle och ett ändrat ogräs- och sjukdomstryck.

Ur innovationsperspektiv stimulerar åtgärden till ökat utbyte mellan växtodlings- och djurgårdar vilket långsiktigt ger ett mer hållbart jordbruk. Den stimulerar även till odling och användning av vall som mångfunktionell gröda i pågående energiomställning vilket i sin tur kan snabba på teknikutveckling inom området för hantering och effektivitet vid användning av vall och skörderester i biogasproduktion.

Det behövs forskning som undersöker hela växtodlingssystem med vallar för hel eller delvis odling av substrat för biogasproduktion där man i ett brett systemperspektiv analyserar alla miljöeffekter av en bioenergiproduktion i växtföljder kombinerad med livsmedelsproduktion (Cederberg et al, 2011). Åtgärden ger möjligheter att göra samhällsekonomiska studier ur miljö- och ekonomisynpunkt med ett bredare underlag.

5.2.24.10 Samhällsekonomisk effektivitet

Principiellt motiv för åtgärden

Lantbrukarnas val av grödor påverkar den omgivande miljön och ökad andel vall i slättbygd ger flera positiva miljöeffekter. Beaktar lantbrukaren enbart den företagsekonomiska nyttan är det tänkbart att arealen vall i slättbygd blir mindre än vad som är bäst för samhället som helhet.

Förväntad omfattning

Ansluten areal bedöms uppgå till 150 000 hektar och antal anslutna företag till 10 000 stycken

Dödvikt

I nuläget finns drygt 90 000 hektar vall som redan uppfyller villkoret på att ersättning kan sökas för maximalt 20 procent av företagets totala areal. På denna areal uppfylls dock normalt inte villkoret på 5 procent blommande zon. Övriga villkor uppfylls bara delvis.

Samtidigt är det sannolikt att det kan ske viss omflyttning av vall inom slättbygd, när enskilda lantbrukare försöker få mer vall inom 20-procentgränsen. Detta kan exempelvis ske genom att gårdar med mjölk- eller nötköttsproduktion samarbetar med grannar om växtodlingen. En sådan utspridning av vallen i landskapet är positiv ur miljösynpunkt och ligger i linje med åtgärdens syfte. Omflyttning bör därför inte helt ses som dödvikt.

Sammantaget bedöms dessa faktorer ge upphov till en dödvikt på 75 000 hektar.

Nyttor och kostnader

Tabell 55 Nytta för samhället, kvantifierade effekter

	Effekt per ha och år	Areal exkl. dödvikt	Effekt på nationell nivå	Monetärt värde
Minskat kväveläckage, ytvatten, Gss	24 kg N [a]	25 000 ha	600 ton N	18,6 miljoner kr[f]
Minskat kväveläckage, ytvatten, Gns	23 kg N [a]	25 000 ha	575 ton N	17,8 miljoner kr[f]
Minskat kväveläckage, ytvatten, Ss	14 kg N [a]	25 000 ha	350 ton N	10,9 miljoner kr[f]
Ökad kolinlagring i marken	200 kg CO_2e [b]	75 000 ha	15 000 ton CO_2e	Osäker effekt globalt sett
Mindre växthusgasutsläpp på grund av minskad mineralgödseltillförsel	280 kg CO_2e [c]	75 000 ha	21 000 ton CO_2e	Osäker effekt globalt sett
Klimatnytta av vall som används för biogasproduktion	4 700 kg CO_2e [e d]	30 000 ha	14 000 ton CO_2e	28,2 miljoner kr[g]
Mindre växtskyddsanvändning, Gss	1,42 kg aktiv substans	25 000 ha	35 500 kg aktiv substans	Brist på värderingsstudier
Mindre växtskyddsanvändning, Gns	1,12kg aktiv substans	25 000 ha	28 000 kg aktiv substans	Brist på värderingsstudier
Mindre växtskyddsanvändning, Ss	0,43 kg aktiv substans	25 000 ha	10 750 kg aktiv substans	Brist på värderingsstudier
Minskade fosforförluster genom erosion	2 kg [e]	750 ha	500 kg P	0,4 miljoner kr[f]
Totalt per år				

a Baserat på Mårtensson m.fl., 2010.
b Beräkning i Odlingspespektiv, G. Bertilsson.
c Jordbruksverket 2010:10.
d P. Börjesson m.fl., 2010.
e På den berörda arealen bedöms effekten vara den samma som med en skyddszon.
f Monetärt schablonbelopp för reducerat fosfor till havet 1 023 kr/kg, schablonbelopp för reducerat kväve till havet 31 kr/kg (Naturvårdsverket 2009:6322). Retention i sjöar och vattendrag mellan åker och hav är dock inte beaktat, vilket överskattar belastningsminskningen till havet. Å andra sidan är nyttan av minskad näringsbelastning på sjöar och vattendrag inte medräknad i det beräknade värdet, främst är detta relevant för fosfor.
g Monetärt schablonbelopp för värdet av minskade koldioxidutsläpp 0,20 kr/kg CO2e.

Observera att de monetära schablonbeloppen för värde av kväve-, fosfor- och koldioxidreduktion är behäftade med mycket stor osäkerhet.

Icke-kvantifierade positiva effekter:

- Ökad biologisk mångfald, på grund av ökad andel vall i slättbygd, införande av blommande zoner, ökad klöverandel i vall och minskad användning av kemiska bekämpningsmedel.
- Gynnar vilda pollinerare, vilket ger ökade skördar.
- Klimatnytta av proteinrik klövervall som kan minska behovet av soja som proteinkälla.
- Ökad resiliens i slättlandskapets ekosystem i fråga om skadeinsekter.
- Spannmålsskördarna kan förväntas öka något (detta kommer den enskilde lantbrukaren till del).

Negativa effekter:

- Risk för att vallodling för avsalu trängs ut i skogs- och mellanbygd, där det ofta finns få andra lönsamma grödor än vall.
- De positiva klimateffekterna lokalt riskerar att vägas upp av ökade växthusgasutsläpp på andra håll i världen t.ex. genom att spannmålsodlingen till stor del kan förväntas flytta någon annanstans.
- I de fall odlaren inte förbrukar vallen själv uppstår transporter när ensilaget ska fraktas till en biogasanläggning eller en djurgård. Utsläppen i koldioxidekvivalenter per mil är dock förhållandevis små.
- Ökad kolinlagring kan eventuellt leda till högre lustgasutsläpp från marken.

Tabell 56 Kostnader i företagen för att uppfylla villkoren

	Per hektar och år*	Areal**	Totalt på nationell nivå
Samhällsekonomisk kostnad för företagens genomförande av åtgärden, Gss	2 600 kr	25 000 ha	65 miljoner kr
Samhällsekonomisk kostnad för företagens genomförande av åtgärden, Gns	1 400 kr	25 000 ha	35 miljoner kr
Samhällsekonomisk kostnad för företagens genomförande av åtgärden, Gns	1 000 kr	25 000 ha	25 miljoner kr
Totalt per år			125 miljoner kr

* Baserat på kalkyl för ersättningsnivå.

** Efter justering för dödvikt.

Tabell 57 Administrationskostnader

Kostnadspost	Tidsåtgång och kostnad	Kostnad per år	Summa
Administrativ kostnad – ansökan	65 min x 145 kr/tim (för 5-årsperiod)	31,4 kr	314 000 kr
Administrativ kostnad – utbetalning	2 min x 145 kr/tim	4,8 kr	48 000 kr
Myndigheternas kostnader – länsstyrelser	0,3 timmar x 300 kr/tim	90 kr	900 000 kr
Totalt per år		126 kr	1 262 000 kr

Den samhällsekonomiska kostnaden för administration är ungefär hälften så stor som den ovan framräknade, eftersom skatter på arbete inte är någon samhällsekonomisk kostnad.

Slutsats

Den samhällsekonomiska kostnaden per hektar vall som bedöms tillkomma som en följd av åtgärden uppgår till cirka 1 700 kronor i genomsnitt. Det saknas dock underlag för att beräkna kostnaden per enhet uppnådd effekt, eftersom åtgärden har många olika positiva effekter och det bara är en del av dessa som kvantifieras. Därför är det svårt att jämföra kostnadseffektiviteten med andra åtgärder, som ofta är riktade mot någon enstaka miljöeffekt.

Åtgärden har betydande positiva effekter, ur ett samhällsekonomiskt perspektiv. Men det saknas underlag för att kunna avgöra om värdet av dessa positiva effekter uppväger kostnaderna, inklusive de negativa effekter som kan uppkomma.

5.2.24.11 Resultat i nuvarande program

I slättbygderna i nuvarande vallstöd fick 9 929 lantbrukare år 2010 grundersättning B, 500 kronor per hektar. De brukade tillsammans 237 017 hektar. Det nuvarande vallstödet uppnådde en anslutningsgrad för hektar målet på 103 procent och för antalet företag på 93 procent men vall på slätten skiljer sig i syfte och målgrupp och kan därför inte jämföras med nuvarande vallstöd fullt ut.

5.2.24.12 Förenkling

Onödiga datum och villkor har undvikits i villkoren. Åtgärden är inte blockbunden utan kan flyttas en gång under 5-årsperioden.

Åtgärden är administrativt enkel för stödmyndigheten och bedöms inte kunna förenklas jämfört med nuvarande landsbygdsprogram. Kontroll av blommande zon behöver göras i fält. Men bedöms vara enkel i förhållande till hanteringen av andra åtgärder för biologisk mångfald i slättlandskapet. Den sammanlagda administrativa kostnaden har beräknats till 1,3 miljoner kronor.

5.2.24.13 Acceptans

Anslutningen till det tidigare vallstödet har varit god men både syfte och målgrupp är i nuvarande landsbygdsprogram en annan. Förutsatt att ersättningen kompenserar för mellanskillnad i lönsamhet mellan vall och en konventionell växtföljd utan vall förväntas acceptansen vara god bland de som kan söka ersättning. Men det sannolika scenariot är att det kan ta några år innan åtgärden på allvar tar fart.

5.2.24.14 Budgeteffekt

Åtgärden beräknas få en anslutning på 150 000 hektar och fördelningen på de tre områdena Gss, Gns och Ss antas vara lika dvs. 33 procent, effekten på budgeten blir därmed

50 000 hektar x 3 000 kronor per hektar i Gns, 50 000 hektar x 1 800 kronor per hektar i Gns och 50 000 hektar x 1 300 kronor per hektar i Ss = 150 miljoner + 90 miljoner + 65 miljoner vilket ger totalt en kostnad på 305 miljoner kronor.

5.2.25 Skötsel och rensning av våtmarker och dammar

5.2.25.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att behålla en effektiv näringsretention i våtmarker och dammar samt hindra dem från att växa igen.

5.2.25.2 Beskrivning av åtgärden

Ersättning ges för att sköta och rensa våtmarker och dammar anlagda i miljöförbättrande syfte. Genom att underhålla våtmarker förstärks och behålls deras funktion som växtnäringsfälla och den biologiska mångfalden upprätthålls. Detta bidrar till en förbättrad vattenkvalitet och ökad mångfald.

Ersättning lämnas även för hela eller delar av våtmarker eller dammar som i miljöförbättrande syfte har restaurerats om miljönyttan stärks av ett skötselåtagande. Ersättning betalas utifrån beräknad areal. Våtmarken ska ha godkänts innan den färdigställs.

Ersättning kan ges för

- underhåll av dammvallar, brunnar och övriga anläggningar
- borttagning av vegetation
- urgrävning av sediment och borttransport av dessa.

5.2.25.3 Målgrupp

Målgrupp är markägare, lantbrukare eller grupper av markägare och lantbrukare som har våtmarker eller dammar som har anlagts i syfte att minska växtnäringsläckaget eller höja den biologiska mångfalden.

5.2.25.4 Villkor för sökande

Den sökande

- ska underhålla dammvallar, brunnar och övriga anläggningar så att deras funktion består under hela åtagandeperioden
- ska ta bort igenväxningsvegetation i den utsträckning som krävs för att behålla funktionen
- ska gräva ut och transportera bort lagrat sediment i den utsträckning som krävs för att behålla funktionen
- får inte sprida gödselmedel eller kemiska växtskyddsmedel inom våtmarken eller dammen. Det är heller inte tillåtet att sprida kalk, om inte länsstyrelsen bestämmer annat.
- får inte plantera in fisk eller kräftor eller utfodra fisk, kräftor eller andra djur.

5.2.25.5 Indikatorer

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	–	–
Produktion	Antal våtmarker och dammar som sköts	8 000
	Antal hektar våtmarker och dammar som sköts	14 000
Resultat	Antal hektar våtmarker och dammar som sköts	14 000
Effekt	–	–

5.2.25.6 Prioriteringar

Åtgärden är lämplig i hela landet.

5.2.25.7 Ersättning

Ersättning ges för

- underhåll av dammvallar, brunnar och övriga anläggningar
- urgrävning av sediment och borttransport av dessa
- borttagning av vegetation.

5.2.25.8 Koppling till andra åtgärder

Skötsel och rensning av våtmark är ett viktigt komplement till anläggning av våtmarker och dammar för att investeringen ska ge fortsatt god reningseffekt. För att maximera kostnadseffektiviteten i rensningsåtgärden och minska risken för skador på växt- och djurliv i och vid vattnet är det viktigt att komplettera åtgärden med kompetensutveckling (artikel 15 och 16).

5.2.25.9 Effekter

Att sköta våtmarken har många värden, man behåller den vattenrenande effekten och förmågan till vattenmagasinering. Växtupptaget av kväve innebär först och främst en fördröjning av näringsämnestransporten, eftersom mycket av den näring som lagrats i växterna gradvis frigörs i samband med nedbrytningen. Genom att skörda och transportera bort växtmaterialet från våtmarken eller dammen går det att hindra att näringsämnena sprids. Igenväxning är en naturlig process i våtmarker, de blir grundare efterhand och till slut blir det skog. Ju näringsrikare vattnet är desto snabbare går igenväxningen. Etableringen av växter sker ofta mycket snabbt i nyanlagda dammar och våtmarker. Om man inte hävdar dammar och våtmarker kan de växa igen ganska snabbt. Det är därför viktigt att nyanlagda våtmarker och dammar sköts för att behålla sin funktion.

Våtmarker ger även ökad biologisk mångfald och upplevelser i form av rekreation, jakt och pedagogiska funktioner.

Skötsel och rensning av våtmarker och dammar bidrar även till att uppnå god ekologisk och kemisk status i vattenförekomster enligt vattendirektivet, speciellt vad gäller övergödning.

5.2.25.10 Samhällsekonomisk effektivitet

Se Anläggning av våtmarker, avsnitt 5.2.5.2.10.

5.2.25.11 Resultat i nuvarande program

Anslutning till åtgärden har ökat successivt de senaste åren. Måluppfyllelsen för åtgärden är god, cirka 90 procent för antalet lantbrukare och 60 procent för antal hektar. Att hektarmålet inte nås i samma utsträckning som målet för antal projekt beror delvis på att antal hektar anlagda våtmarker inte har uppnåtts och att de anlagda våtmarkerna har varit mindre än beräknat.

5.2.25.12 Förenkling

Möjligheten för länsstyrelsen att besluta om specifika villkor för våtmarken eller dammen har tagits bort och samma villkor gäller nu för alla sökanden. Det innebär en ökad översikt av villkoren. Skötselåtagandet omfattar nu även dammar vilket inte omfattades i den tidigare programperioden.

Förenklingen av att länsstyrelsens specifika villkor har tagits bort är svår att beräkna men den bedöms öka acceptansen för åtgärden och underlätta hanterbarheten av åtgärden. Åtgärder har samma beräknade tidsomfattning för den sökande i databasen Malin men då den sökande nu antas söka själv utan hjälp av konsulter då dessa täcks av ersättningen har den administrativa kostnaden för den sökande minskat från 92 kronor till 41 kronor.

5.2.25.13 Acceptans

Miljöersättningen för skötsel av våtmarker har funnits sedan 1996. Den är väl etablerad med hög acceptans hos såväl sökande som länsstyrelsen.

5.2.25.14 Budgeteffekt

Budgeteffekten förväntas bli 14 000 hektar x 6 861 kronor per hektar vilket blir en total kostnad på cirka 96 miljoner kronor.

5.2.26 Hotade husdjursraser

5.2.26.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att stimulera och underlätta för djurägare att hålla hotade husdjursraser samt att stödja rasföreningarna med att organisera och leda bevarandearbetet. Målet är att alla husdjursraser som Sverige har ett bevarandeansvar för ska vara i hotkategori inte i fara (not at risk) enligt FAO:s definition år 2020. Detta innebär att det totala djurantalet är fler än 1 000 hondjur och 20 handjur av respektive ras eller att den totala populationen är fler än 1 200 individer och populationsstorleken ökar.

Åtgärden består av två, ifrån varandra skilda, oberoende delåtgärder:

- Delåtgärd A: En ersättning till djurägare med nötkreatur, grisar, får och getter. Djurägaren söker om ersättningen.
- Delåtgärd B: Stöd till lantrasföreningar. Föreningen söker projektstöd.

5.2.26.2 Beskrivning av åtgärden

Delåtgärd A: Ersättning ges som ett årligt belopp till de djurägare som håller djur av hotade raser av nötkreatur, får, getter och gris. För att vara stödberättigande ska rasen finnas med på den lista över raser som uppfyller kriterierna för att Sverige ska åta sig bevarandeansvar för rasen och som ingår i den nationella handlingsplanen Bevara, nyttja och utveckla – handlingsplan för uthållig förvaltning av svenska husdjursraser 2010–2020.

Delåtgärd B: Åtgärden innebär att lantrasföreningar kan söka projektstöd för en eller flera aktiviteter som är ändamålsenliga för bevarandearbetet och i linje med den nationella handlingsplanen för uthållig förvaltning av svenska husdjursraser 2010–2020. För att vara berättigad till stöd ska föreningen bedriva bevarandearbete med hotade raser som finnas med på den lista över raser som uppfyller kriterierna för att Sverige ska åta sig bevarandeansvar för rasen och som ingår i den nationella handlingsplanen.

Ersättning kan t.ex. ges till följande:

- till enskilda djurhållare, t.ex. de som har ston i avel, håller handjur eller håller djur i genbank
- skapa och upprätthålla härstamningsregister
- stambokföring
- transport av genetiskt viktiga djur för avel mellan besättningar
- hälsofrämjande åtgärder inom rasen
- genbanksverksamhet
- stimulans av avelsverksamhet
- utbildning av unghingstar, t.ex. inkörning
- kartläggning av för rasen viktiga egenskaper

5.2.26.3 Målgrupp

Delåtgärd A: Målgrupp är djurägare som håller djur av hotade husdjursraser.

Delåtgärd B: Målgrupp är lantrasföreningarna.

Nyttomottagare för bevarandet av husdjursgenetiska resurser är samhället i stort och kommande generationer som får tillgång till en resurs som annars gått förlorad.

5.2.26.4 Villkor för sökande

Delåtgärd A

Djurägare som söker ersättning ska

- hålla sina djur i enlighet med en godkänd avelsplan för rasen
- ha djur med känd härstamning registrerade i officiell härstamningskontroll eller i genbanksverksamhet godkänd av Jordbruksverket
- betäcka hondjur med handjur av samma ras
- besättningar med får ska vara anslutna till Maedi-Visna-programmet.

Djurägaren behöver inte vara med i en rasförening, däremot måste djurägaren följa en godkänd avelsplan för rasen. Genbanksdjur ska hållas i enlighet med de regler som finns fastställda för genbanken.

Delåtgärd B

Lantrasföreningar som söker ersättning ska

- göra en projektplan som innehåller projektidé, mål och strategi för hur projektet ska uppnå sitt mål. Projektplanen ska också innehålla budget, finansieringsplan, tidsplan för genomförandet och hur resultatet ska spridas till intressenter.
- arbeta i enlighet med en för rasen godkänd avelsplan.

5.2.26.5 Indikatorer

Delåtgärd A: Samma indikatorer som de som används för uppföljning av miljömålen kan väljas.

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	–	–
Produktion	Antal sökande	–
	Antal handjur och hondjur som ersättning har betalats ut för	6 500 stycken
	Antal besättningar som deltar i bevarandearbete	
Resultat	Inavelsgrad och effektiv population i rasen	Alla raser ska vara i FAO:s hotkategori inte i fara 2020
Effekt	–	–

Delåtgärd B: Antal föreningar som sökt och beviljats projektstöd.

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats		
Produktion	Antal föreningar som sökt och beviljats projektstöd för bevarande av hotade husdjursraser	Alla föreningar (f.n. 17 st) med godkänd avelsplan som bevarar hotade husdjursraser ska ha ett projekt.
Resultat	Antal han och hondjur i rasen rapporterade av rasföreningen	Alla raser ska vara i FAO:s hotkategori inte i fara 2020
Effekt		

5.2.26.6 Prioriteringar

Delåtgärd A: Åtgärden gäller i hela landet. Jordbruksverket får göra nationella prioriteringar av vilka husdjursraser som ska vara ersättningsberättigande och hur ersättningen fördelas mellan och inom raser.

Delåtgärd B: Jordbruksverket kan prioritera mellan ansökningar och fatta beslut utifrån den nationella strategin samt hur angelägna föreslagna projekt är för bevarandearbetet. Även lantrasföreningarna kan beakta detta i sina projektplaner.

5.2.26.7 Ersättning

Delåtgärd A: Ersättningen består dels av ett fast belopp på 600 kronor per djurslag och besättning och en ersättning per djur enligt följande:

Tabell 58 Ersättning per djur

Djurslag	Antal djurenheter	Ersättning kronor
Nötkreatur över 2 år	1,0	1 800 (eller 200 euro)
Nötkreatur 6 månader–2 år	0,6	1 080 (eller 120 euro)
Får och get	0,15	270 (eller 30 euro)
Linderödsgris	0,5	900 (eller 100 euro)

Delåtgärd B: Ersättning betalas ut mot att kostnader för genomförd verksamhet redovisas. Ersättning lämnas högst för redovisade kostnader. I projekt där det är aktuellt att ge ersättning till enskilda djurhållare kan denna ersättning baseras på kostnaden för den specifika åtgärden t.ex. att få ett sto dräktigt, utbilda en hingst eller att hålla ett antal fjäderfän eller kaniner i genbank.

Beräkning av ersättning

Delåtgärd A: Ekonomiska jämförelser har gjorts mellan att hålla konventionella produktionsraser och utrotningshotade husdjursraser. För kor som hålls för mjölkproduktion förklaras skillnaden av lägre mjölkavkastning, lägre slaktvärde på utslagsko och lägre kalvvärde. Kostnaden är högre för att hålla egna tjurar än för att använda semin men jämförbara för arbete och byggnader. Den totala foderkostnaden för lantraskor är lägre beroende på lägre mjölkavkastning. Intäkt per liter mjölk bedömts vara den samma.

Nötkreatur kan även hållas som dikor för köttproduktion. Beräkningar har gjorts genom jämförelse med köttraser och består av lägre värde för avvand dikalv och lägre slaktvärde på utslagsko. Kostnader för foder, arbete och byggnader har bedömts likvärdiga medan kostnader för härstamningskontroll är högre. Ersättning för betesmarker har bedömts lika.

De olika fårraserna har jämförts med konventionell lammköttsproduktion med lamning på våren och slakt under hösten. Skillnaden består av lägre slaktvikt på lammen och att de inte kommer upp i bäst betalda kvalitetsklasser. Hänsyn har tagits till de olika rasernas fruktsamhet och ullvärde. Kontrollkostnaden är högre för lantrasdjuren. Arbete, byggnader och foder har bedömts vara oberoende av ras och hänsyn har tagits till ersättningar för betesmarker.

Getter hålls för ostproduktion men i många besättningar och parker enbart av bevarandeintresse. I stort sett samtliga getraser i Sverige finns upptagna på listan över utrotningshotade husdjursraser varför någon jämförelse med andra raser inte går att göra.

Det är mycket stor skillnad på att hålla linderödsgrisar och bedriva konventionell grisproduktion. Besättningar med linderödsgrisar består ofta av bara några få suggor och galtar. Ofta tas bara en kull smågrisar om året. Arbetsåtgången per djur blir hög i så små besättningar. Galthållningen blir också dyr med ett fåtal suggor.

Kostnaden för att hålla lantrasdjur uttryckt som skillnad i lönsamhet eller som direkt kostnad är i samtliga fall betydligt större än det maximala ersättningsbeloppet 200 euro per djurenhet och år.

Delåtgärd B: Projektstödsansökningarna bedöms efter angelägenhetsgrad utifrån den nationella strategin och målen för åtgärden samt kostnadseffektivitet.

5.2.26.8 Koppling till andra åtgärder

Det finns koppling till kompetensutveckling (artikel 15). I detta ingår informations- och utbildningsverksamhet inom föreningen t.ex. genom att ge ut en medlemstidning, hålla en webbplats aktuell för information till medlemmar och allmänheten, samt att bedriva rådgivnings- och utbildningsverksamhet. Ersättning för detta kan sökas av lantrasföreningarna som ett projektstöd som beviljas enligt schablon. Åtgärden har också koppling till exempelvis fäbod i bruk och skötsel av betesmarker och slåtterängar.

5.2.26.9 Effekter

Den genetiska variationen inom arter och raser bland domesticerade djur är viktig att bevara. Egenskaper som finns kvar hos äldre raser kan på grund av omvärldsförändringar åter komma till nytta. Många av våra äldre husdjursraser är också en levande del av vår kulturhistoria. De raser som ska stödjas kan inte ekonomiskt konkurrera i dagens samhälle t.ex. med raser som selekterats för hög avkastning av mjölk och kött. Flera raser hålls huvudsakligen för husbehov, hobby eller i djurparker och friluftsmuseer. Utan ersättning riskerar flera raser att helt dö ut.

Rasföreningar har en nyckelroll i bevarandearbetet genom att ha överblick över den genetiska utvecklingen inom respektive ras. Föreningarna kan dock inte klara hela bevarandearbetet genom avgifter från djurägarna. Det behövs riktade insatser som är väsentliga för rasen, men som för den enskilde djurägaren innebär för höga kostnader. Hotade raser av fjäderfä, häst, bi och kaniner hålls i så små besättningar att det inte är effektivt att dessa ska ha ett enskilt åtagande. Det är då effektivare att direkt stödja dessa som en del av rasföreningarnas verksamhet.

Sverige har bl.a. genom Konventionen om biologisk mångfald (Rio-konventionen) och FAO:s aktionsplan för husdjursgenetiska resurser från 2007 (Interlakendeklarationen) åtagit sig ett ansvar för att bevara den biologiska mångfalden. På husdjursområdet är den svenska strategin att bevara dessa resurser i levande populationer och som ursprungliga raser. Bevarandearbetet görs av enskilda djurägare som håller och ansvarar för djuren. Rasföreningarna spelar en mycket betydelsefull roll då de organiserar bevarandearbetet, ansvarar för kompetensutveckling bland djurhållarna samt skapar engagemang och intresse för lantraserna.

Genom projektstöd kan lantrasföreningarna förmedla stöd till djurägarna för djurslagen häst, ankor, gäss, höns och kaniner. Även bland dessa arter finns en stor variation mellan raser vad gäller hur hotade de är. Även inom en ras kan det finnas skillnader mellan olika linjer. Särskilt stöd kan behöva ges till de som håller hingst för avel.

5.2.26.10 Samhällsekonomisk effektivitet

Principiella samhällsekonomiska motiv för åtgärden

Marknadsmisslyckanden leder till att det inte är företagsekonomiskt lönsamt att bevara hotade husdjursraser. Det är därför hög risk att dessa kommer att försvinna eller minska allvarligt i antal om inte politiska åtgärder vidtas, vilket vore mindre än samhällsekonomiskt optimal bevarandenivå. Bevarandevärdet hos husdjursraser utgörs huvudsakligen av optionsvärden (värden som uppstår av att en person har en möjlighet till nyttjande utan att använda den) och icke-användarvärden, dvs. värden som uppstår när individer som inte brukar en resurs ändå upplever ett värde i att resursen finns. Detta gäller oberoende om de nyttjar resursen eller inte.

Denna åtgärd ger därför positiva externa effekter i form av domesticerad biologisk mångfald och hushållning med genetiska naturresurser. Det är rent kollektiva nyttigheter. Det medför att marknadens prismekanismer varken kommer att ge incitament till eller finansiera bevarandearbetet. Eftersom det är många personer som värdesätter husdjursrasernas existens samtidigt som värdet för var och en i regel är ganska litet förhindrar det ytterligare en effektiv marknadslösning. Marknadens transaktionskostnader blir allt för höga.

Dödvikt

Förslagets dödviktsförluster är små, åtminstone på längre sikt. Det betyder att endast en mindre del av budgetpengarna går till åtgärder som skulle ha utförts ändå.

Åtgärdens samhällsekonomiska effektivitet

Samhällets åtagande vad gäller bevarandet av den biologiska mångfalden är beskrivet under avsnittet om effekter. Bedömningen är att ersättningen som ges inom landsbygdsprogrammet bidrar till och ger förutsättning för ett mycket mer kostnadseffektivt bevarandearbete om samhället via ideella organisationer, företag och privatpersoner, på egen hand skulle ansvara för och organisera detsamma. De flesta lantraserna var i ett visst skede akut hotade men räddades genom många engagerade personers frivilliga insatser. Marknadsmisslyckandet kan på så sätt anses ha varit totalt när det gäller att bevara denna biologiska mångfald. Kostnadseffektivitet nås genom att aktörerna kan samordna och integrera ideella krafter med verksamheter som helt eller delvis finansieras via landsbygdsprogrammet. De resultat som uppnåtts på området under tidigare programperioder tyder på att detta varit en ändamålsenlig modell.

Sysselsättningseffekter

Denna åtgärd kommer inte att ge några märkbara sysselsättningseffekter på landsbygden. Visserligen medför åtaganden arbetskrävande insatser, men åtgärden har endast liten total omfattning. Per budgetkrona kan dock sysselsättningseffekten vara väl i nivå med många av åtgärderna för att främja jordbrukets konkurrenskraft. Det sker i så fall genom att ge bidrag till att lantbrukarnas får tillräcklig årsinkomst vilket på marginalen kan ge något enstaka sysselsättningstillfälle. De sekundära och tertiära sysselsättningseffekterna bidrar till den positiva effekten, men totalt sett kommer den ändå vara liten.

Samhällsekonomiska slutsatser

Åtgärden för att bevara hotade husdjursraser är samhällsekonomiskt väl motiverad. Det saknas för närvarande underlag för att beräkna samhällsekonomiskt optimala ersättningsnivåer och omfattning av åtgärden.

Ytterligare samhällsekonomiska skäl för åtgärden är att den ger positiva externa effekter i form av kollektiva nyttigheter. Det innebär inte bara att marknaden inte förmår leverera dessa effektivt, utan också att det i praktiken saknas alternativa politiska åtgärder.

5.2.26.11 Resultat i nuvarande program

Delåtgärd A: Måluppfyllelsen i nuvarande landsbygdsprogram har varit god om man ser till totala antalet djur med ersättning. 2011 sökte cirka 1 250 djurägare ersättningen för totalt cirka 6 500 djurenheter. Målet i nuvarande program är 1 000 djurägare och 5 000 djurenheter.

Om man däremot ser på enskilda raser så finns det fortfarande många där djurantalet är litet och rasen därmed fortfarande hotad. Dessutom finns tendens till en viss utplaning av djurantalet. Bedömningen är att de resultat som hittills nåtts, sannolikt bl.a. på grund av ersättningen, snabbt kan gå förlorade om ersättningsnivån skulle sänkas. Åldersstruktur bland djurägarna, svårighet att rekrytera personer för ideellt arbete och liknande utgör också hot.

Tabell 59 Antal godkända djur per djurras och år

Antal godkända djur per djurras och år					
Djurart och ras	År				
	2007	2008	2009	2010	2011
Rödkulla	1 537	1 479	1 552	1 646	1 597
Fjällko	3 342	3 300	3 436	3 463	3 538
Väneko	103	122	136	152	155
Bohuskulla	17	21	30	34	31
Ringamålako	89	109	135	161	155
Lantrasget	1 713	1 961	1 923	2 154	2 066
Göingeget	55	90	77	83	128
Jämtget	149	178	190	182	184
Lappget			22	26	37
Gutefår	3 551	3 923	4 382	4 275	4 779
Ryafår	1 015	1 008	1 122	1 174	1 290
Svenskt finullsfår	4 510	5 118	5 649	5 505	5 508
Skogsfår	1 511	1 863	2 187	2 645	3 353
Dala pälsfår	64	94	147	189	283
Roslagsfår	334	382	397	538	563
Linderödsgris	178	184	200	206	213

Ersättningen har under lång tid varit oförändrad, 1 000 kronor per djurenhet. 200 euro per djurenhet är det maximala belopp som får betalas ut enligt förordningen. Enligt de kostnadskalkyler som gjorts täcker en ersättning på 1 000 kronor per djurenhet endast en mindre del av den kostnad det innebär att hålla de aktuella djuren. Denna kostnad ökar också i takt med kostnadsökningarna i övrigt i samhället. Mycket talar således för att ersättningen ska höjas.

Delåtgärd B: Antalet föreningar som sökt projektstöd har heller inte nått upp till målet om 15 stycken. År 2011 sökte 13 föreningar.

5.2.26.12 Förenkling

Förenklingen förväntas i första hand bestå av enklare arbete för djurägaren med registrering samt effektivare handläggning för myndigheten till följd av elektronisk ansökan, färre fel och minskat behov av kompletteringar. I beräkningarna ingår inte de kostnader som uppstår för att ta fram och förvalta en elektronisk hantering av ansökan.

Delåtgärd A: Åtagandet ska vara 5-årigt. Antalet djurenheter i åtagandet kan variera med 50 procent mellan åren. Det som i dag kan upplevas som svårt är om man vill avsluta sitt åtagande innan åtagandeperioden är slut eller om man vill ändra sitt djurantal mot det som finns i åtagandet. Genom att informera mer och bättre om möjligheterna till överlåtelser och utökningar av åtagandet bedöms en del av det upplevda krånglet minska.

Väl fungerande register med lättillgänglig support är en förutsättning för att delåtgärden ska kunna användas och administreras på ett enkelt och säkert sätt både av

de sökande och av Jordbruksverket. Det stöd som de rasföreningar som är registerförande kan söka bidrar till detta.

Ansökan bör göras elektroniskt, det är inte möjligt i dag. Detta förenklar hanteringen både för sökande och myndighet Detta kan på sikt leda till att fler djur godkänns eftersom en del av de djur som i dag inte blir godkända underkänns på grund av felaktigheter i ansökan som inte märks förrän under handläggningen.

För den sökande är fördelarna med elektronisk ansökan att

- det finns hjälp- och tipsfunktioner vid elektronisk ansökan vilket underlättar och guidar den sökande
- det går enklare och snabbare att göra ansökan
- det blir färre fel
- det blir tydligare sammanställningar av beslutat åtagande, både vad det gäller under vilka år det gäller och hur stort åtagandet är
- det blir tydligare vilka djur som redan är godkända
- denne endast behöver bara lägga till nytillkomna djur och ta bort de djur som inte är aktuella
- både köpare och säljare vid livdjursförsäljning kan se i systemet om djuren omfattas av åtagande för hotade husdjursraser. Tyvärr är det många som köper djur i tron om att de är renrasiga och ersättningsberättigande.
- det kommer en direkt bekräftelse på att ansökan är inskickad
- det är möjligt att ändra och justera ansökan till sista ansökningsdagen, vilket inte är möjligt i dag
- det går att plocka bort de djur som utgår under hållandeperioden direkt från sin ansökan. I dag måste en blankett skickas till Jordbruksverket inom 10 dagar för att meddela att djur utgått under hållandeperioden.

För myndigheten är fördelarna med elektronisk ansökan att

- ankomstregistreringen kräver mindre arbete
- färre blanketter behöver skannas och läggas in manuellt, vilket i dag tar mycket tid och dessutom uppstår ofta problem
- det blir färre fel i ansökan vilket leder till att färre kompletteringar behöver göras, handläggningen går snabbare och det går snabbare att fatta beslut om utbetalning.

Delåtgärd B: Att de administrativa rutinerna inte ändras för föreningarna kan upplevas som en förenkling.

Detta stöd söks som ett projektstöd och kommer att beröras av samma förenklingar som övriga projektstöd.

Att ge ersättning till registerförande föreningar för att utveckla och sköta sina register ger en enklare och smidigare hantering för både djurägare och Jordbruksverket.

Beräkning och bedömning

I beräkningarna ingår inte de kostnader som uppstår för att ta fram och förvalta en elektronisk hantering av ansökan eller att utveckla IT-system.

Delåtgärd A

Myndigheteras kostnader för delåtgärd A framgår av tabell 60.

Tabell 60 Myndigheterna kostnad

	Antal ansökningar	Uppskattad kostnad i kronor per år, handläggning	Timmar per ansökan, handläggning per år	Uppskattad kostnad fältkontroll	Total kostnad
Nuvarande program	1 000	792 000	2,64	105 000	897 000
2014–2020	1 200	752 400	2,09	126 000	878 400

Beräkningarna bygger på elektronisk ansökan samt att nuvarande IT-system byggs om så administrativa kontroller mot register kan göras enklare.

Det är mycket svårt att uppskatta tiden för fältkontroll. Det finns ingen fastställd kontrollfrekvens specifikt för hotade husdjursraser i nuvarande program utan åtgärden kontrolleras tillsammans med andra miljöersättningar och djurkontroller. Medelfrekvens för miljöersättningar är cirka 7 procent, för hotade husdjursraser innebär en kontrollfrekvens på 7 procent cirka 70 fältkontroller per år i nuvarande program. Det är denna kontrollfrekvens beräkningarna är gjorda utifrån.

När det gäller sökande så är det infokrav som finns i databasen Malin registrerade uppgifter i ansökan om utbetalning, tidsåtgång 45 minuter. Här finns inga uppgifter för ansökan om åtagande eller uppgifter om att ändra antalet djur m.m.

Beräkningarna är gjorda utifrån att all hantering av åtagandet (ansökan om åtagande, ansökan om utbetalning, ändring av antalet djur) tar 45 minuter per år för den sökande. För 1 200 sökande kostar detta 130 500 kronor. På sikt, när sökande blivit van att söka elektroniskt bedöms tidsåtgången minska ytterligare.

Delåtgärd B

För myndigheten är det samma förenklingar och uppskattade kostnader per ansökan som gäller för övriga projektstöd. Det är totalt 20 ansökningar per år.

För sökande är det samma förenklingar och uppskattade kostnader per ansökan som gäller för övriga projektstöd. Det är totalt 20 ansökningar per år.

5.2.26.13 Acceptans

Delåtgärd A: Åtgärden förväntas få god acceptans eftersom det är väl förankrat bland djurägare och föreningar. Merparten av de som i dag håller nötkreatur, får, getter och grisar av hotade raser har sökt ersättning. Acceptansen kommer också delvis bero på hur utredningarna kring prioritering mellan raser kommer falla ut. En höjning av ersättningsnivån bedöms som angelägen för att på sikt behålla uppnådda resultat.

Delåtgärd B: Inom de projektstöd som rasföreningarna ansvarat för har intresset bland djurägare varit högt. Utvidgade möjligheter för vad projekten kan innehålla förväntas öka intresset för att söka projektstöd.

Under nuvarande programperiod har föreningarna byggt upp en administrativ

rutin för att sköta sina projekt som t.ex. stöden till häst-, fjäderfä-, och kaninägare. Att behålla en oförändrad rutin jämfört med att införa en ny skulle upplevas som en förenkling, i vart fall i jämförelse med nuvarande programperiod.

Rättviseaspekter har stor betydelse för acceptansen av ett styrmedel hos lantbrukare, skattebetalare och medborgare.

5.2.26.14 Budgeteffekt

Delåtgärd A: Ersättningen i nuvarande landsbygdsprogram (1 000 kronor per djurenhet) täcker i många fall endast en mindre del av kostnaden eller förlorad intäkt. Motiv finns därför för att höja ersättningen och till fullo utnyttja tillåten nivå, 200 euro per djurenhet.

Tabell 61 Budgeteffekt

	Antal djur eller djurenheter	Ersättning per enhet, kronor	Totalt belopp, kronor
Djurenheter av nötkreatur, får getter och gris som är kvalificerade för ersättning	6 500 djurenheter	1 800	11 700 000
Antal besättningar och djurslag (en besättning antas i genomsnitt ha två djurslag)	1 000	600 x 2	1 200 000
Summa			12 900 000

Delåtgärd B: Stödet till projekt har under nuvarande programperiod uppgått till 3 miljoner kronor per år. Detta har varit tillräckligt för att stödja ett meningsfullt och effektivt arbete på många områden. Samtidigt har flera goda idéer inte kunnat stödjas på grund av att de inte omfattats av landsbygdsprogrammet. Möjligheten för föreningarna att söka projektstöd på detta område var också ny under nuvarande programperiod och det har tagit tid att bygga upp nödvändig genomförandekapacitet. Inför kommande period skulle därför totalt tillgängligt belopp behöva ökas till 5 miljoner kronor.

5.2.26.15 Kvar att utreda

Delåtgärd A: Omarbetning av kalkylerna p.g.a. att de befintliga beräkningsunderlagen gjordes för många år sedan och behöver utredas grundligt tillsammans med näringen.

Det är viktigt att tänka på att en notifiering behöver göras om ersättningen överstiger 200 euro per djurenhet vilket blir fallet i samtliga anslutna besättningar om ersättningen höjs till maximal nivå, 200 euro per djurenhet.

5.2.27 Växtnäringsplanering

5.2.27.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att förbättra precisionen i tillförsel av kväve, fosfor, kalium och kalk inom lantbruket. Det minskar förluster av näringsämnen till luft och vatten och förbättrar resurseffektiviteten i odlingen. Detta leder även till mindre utsläpp av växthusgaser per kilo produkt.

5.2.27.2 Beskrivning av åtgärden

Ersättning ges för kostnader för att genomföra åtgärden men även för eget arbete med växtnäringsbalans för gården, skiftesbalanser som används i NPK- och kalkstrategin, kostnader för markkartering samt upprättande av nollrutor i fält. Företaget ska enbart använda klimatcertifierat mineralgödselkväve tillverkat med ny teknik som halverar lustgasproduktionen vid tillverkningen jämfört med äldre teknik.

5.2.27.3 Målgrupp

Målgrupp är lantbrukare som hanterar växtnäring på gården i hela landet.

5.2.27.4 Villkor

Den sökande måste

- göra växtnäringsbalans för gården minst två gånger under 5-årsperioden samt skiftesbalanser årligen för de skiften som används i NPK- och kalkstrategin
- göra markkartering av gårdens marker (pH, P-AL, K-AL) enligt god markkarteringssed inklusive jordartskartering
- göra en NPK-strategi och kalkningsstrategi. Med utgångspunkt från gårdens växtnäringsbalanser, markkartering och nollrutor görs en plan för tillförsel av kväve, fosfor, kalium (NPK) och kalk inklusive spridningsteknik ett växtföljdsomlopp framåt för en eller flera växtföljder på gården (minst tre fält som täcker in gårdens huvudsakligaste karaktär). Planen uppdateras årligen.
- anlägga nollrutor för kväve. Varje år ska minst två nollrutor i vårsäd och två nollrutor i höstsäd förbli ogödslade under hela växtsäsongen. I första hand ska nollrutor läggas på utvalda skiften som ingår i NPK- och kalkstrategin. Varje ruta ska vara minst 25 kvadratmeter.
- använda klimatcertifierad mineralgödselkväve om gården använder mineralgödselkväve
- analysera flytgödsel om gården har det. Analys av gårdens olika gödselbehållare – lättillgängligt kväve en gång per år och en laboratorieanalys under 5-årsperioden (tot-N, NH4-N, P, K, Mg).

5.2.27.5 Indikatorer

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	–	–
Produktion	Antal lantbrukare som ersättning för växtnärings-planering inom olika driftsinriktningar	3 000 lantbrukare
	Antal hektar mark som får ersättning för växtnärings-planering	400 000 hektar mark
Resultat	Antal hektar som brukas framgångsrikt så att växt-näringsförlusterna från jordbruksmarken minskar	400 000 hektar mark
	Antal hektar som bidrar till en förbättrad vattenkvalitet	400 000 hektar mark
Effekt	–	–

5.2.27.6 Prioriteringar

Åtgärden prioriteras nationellt av Jordbruksverket samt av länsstyrelsen.

Ur klimatsynpunkt och sett till allmän resurseffektivitet är åtgärden motiverad i hela landet men åtgärden ska i första hand prioriteras i regioner med övergödning, det vill säga nitratkänsliga områden. Åtgärden är särskilt viktig på djurgårdar och gårdar med frilandsodling av potatis och grönsaker.

5.2.27.7 Ersättning

Åtgärden är inte tänkt att räknas in i förgröningsarealen. Ersättningen är 110 kronor per hektar för de första hundra hektaren och 80 kronor per hektar för areal över hundra hektar.

Grund för beräkningen

Ersättning för att göra växtnäringsbalans två gånger under 5-årsperioden. Det beräknas ta 1 timme att upprätta växtnäringsbalans för 7 hektar plus 5 timmar initialt för förberedande arbete, totalt 39 timmar arbete à 198 kronor.

Kostnad för markkemisk analys, ett prov per hektar. Kostnad för jordartsanalys, ett prov per tre hektar. grundkostnaden antas vara 2 100 kronor. En jordartsanalys antas kosta 165 kronor, samt analys av markkemiska parametrar 89 kronor per styck (pH, P-AL, K-AL, Ca-AL). Kartritning antas kosta 73 kronor.

Arbete med växtnärings- och kalkningsstrategi för tre skiften år ett tar 5 timmar förberedelsetid plus 10 timmar för själva genomförandet inklusive tolkning av markkarta, tolkning av växtnäringsbalans och nollrutor. Årlig uppdatering av strategi antas ta 3 plus 5 timmars arbete à 198 kronor.

Förberedelsetid, täckning och avtäckning med presenning samt tolkning av två rutor per 50 hektar beräknas ta 25 timmar arbete à 198 kronor.

Skördebortfall (skördebortfall 5 ton/hektar enligt Skåneförsöken 2011) 25 m2 betyder 12,5 kg gånger 1,20 = 15 kronor förlust per ruta.

Prisskillnaden mellan klimatcertifierad gödsel och övrig gödsel på marknaden varierar kraftigt från 15 öre upp till 50 öre (jan 2012 – skillnad mellan Axan 27-4 och motsvarande NS från Ryssland). I beräkningen av kostnader antas 60 kg kväve av mineralgödseln behöva bytas ut och priset antas vara 40 öre.

För årlig analys av ammoniumkväve behövs en gödselburk som antas kosta 3 000 kronor. Kostnaden fördelas på 5 år. En laboratorieanalys (grund: ts, NH4-N, tot-N, P, K, Mg), antas kosta 750 kronor. Kostnaden fördelas på 5 år eftersom analys görs en gång under åttagandeperioden. Arbete med analyserna uppskattas ta 5 timmar arbete à 198 kronor varje år.

Gårdar utan gödsel behöver inte göra gödselanalysen. Gårdar med flytgödsel har en lägre kostnad för mineralgödsel och kompenseras inte för det.

5.2.27.8 Koppling till andra åtgärder

Åtgärden är nära förknippad med kompetensutveckling inom växtnärings- och klimatområdet. Åtgärden har koppling till åtgärden minskat kväveläckage samt vall på slätten. För ekologiska gårdar är åtgärden möjlig att kombinera med ersättning för ekologisk produktion.

5.2.27.9 Effekter

Åtgärden förväntas påskynda nödvändiga förändringar av beteendet hos lantbrukare så att växtnäringen utnyttjas mer effektivt och negativa miljöeffekter minskar.

Växtnäringsbalanser är ett vedertaget och bra sätt att övergripande följa växtnäringsflöden på en gård. Vid beräkning av en växtnäringsbalans beräknas skillnaden mellan den växtnäring som kommer till gården och den som lämnar gården med produkter. Till växtnäring som kommer till gården räknas gödsel, kvävenedfall och kvävefixering från luften. Skiftesbalanser på utvalda skiften på gården ger en ökad förståelse för skiftenas och olika grödors effektivitet ur växtnäringssynpunkt. Markkartering är en nödvändig grund för att styra både kalkning och tillförsel av fosfor och kalium. Jordartskartering inklusive mullhalt är motiverad för att rätt styra kaliumtillförsel men också för diskussion kring kvävemineralisering och långsiktig bördighet (mullhalt).

Så kallade nollrutor ger underlag för att bedöma de olika skiftenas mineraliseringsförmåga. För gårdar som hanterar organisk gödsel behövs uppgifter om gödselns näringsinnehåll.

God växtnäringsplanering är en förutsättning för optimal gödsling i förhållande till skörd vilket är en central klimatåtgärd för att minska utsläppet av växthusgaser i primärproduktionsledet i livsmedelskedjan. Åtgärden har även tydlig koppling till det kontinuerliga arbetet med att uppnå god status i vattenförekomster i yt- och grundvatten.

Åtgärden stimulerar till användning av ny teknik som precisionsgödsling eftersom informationen som tas fram i åtgärden blir viktig indata för sådan teknikanvändning. Växtnäringsplanering kräver mer av strategiskt tänkande och kontinuerlig utvärdering ifråga om resurseffektivitet i odlingen. Åtgärden stimulerar till ett företagsmässigt förhållningssätt till val av insatser och hantering av stallgödsel som resurs liksom val av grödor på kort och lång sikt med utgångspunkt i företagets egna gårdsspecifika förutsättningar. Genom villkoret att använda klimatcertifierad mineralgödsel ökar medvetenheten om jordbrukets betydelse för att minska utsläppen samtidigt som jordbruket indirekta utsläpp av växthusgaser minskar.

5.2.27.10 Samhällsekonomisk effektivitet

Principiellt motiv för åtgärden

Ökad precision i tillförseln av växtnäring är till nytta för såväl företaget (ekonomiskt) som samhället (miljömässigt). Tar inte lantbrukaren hänsyn till miljönyttan för övriga samhället kan insatserna på detta område kan tänkas bli mindre än vad som bäst tjänar samhället som helhet.

Förväntad omfattning

Areal som ersättningen söks för	400 000 hektar
Antal företag som söker	3 000 stycken

Dödvikt

I genomsnitt 25 procent av de som söker bedöms redan genomföra åtgärderna.

Nyttor och kostnader

Tabell 62 Nytta för samhället, kvantifierade effekter

	Effekt per hektar och år	Areal exkl. dödvikt	Effekt på nationell nivå	Monetärt värde
Minskat fosforläckage från åkermark	0,04 kg [a]	300 000 ha	12 000 kg P	12,3 miljoner kr [d]
Minskat kväveläckage från åkermark	1,3 kg [b]	300 000 ha	390 000 kg N	12,1 miljoner kr [d]
Minskade växthusgasutsläpp	200 kg CO_2 [e c]	300 000 ha	60 000 ton CO_2 [e]	12,0 miljoner kr [e]
Totalt per år				36,4 miljoner kr

Källor: Jordbruksverket. Rapport 2008:25; Djodic, F. & Kyllmar, K. 2011. Spridning av gödsel på åkermark. Institutionen för vatten och miljö, SLU. Rapport 2011:22; Fölster, F., Kyllmar, K., Wallin, M. & Hellgren, S. 2012. Kväve- och fosfortrender i jordbruksvattendrag. Rapport 2012:1

a Mycket osäkert antagande om 10 procent minskning. En del av effekten kommer först på sikt.

b Rådgivning via Greppa näringen har gett en effekt på cirka 1,3 kg/ha (Focus on nutrients, 2011).

c Användning av klimatcertifierad gödsel 185 kg/ha, resterande på grund av minskat kväveöverskott.

d Monetärt schablonbelopp för reducerat fosfor till havet 1 023 kr/kg, schablonbelopp för reducerat kväve till havet 31 kr/kg (Naturvårdsverket 2009:6322). Retention i sjöar och vattendrag mellan åker och hav är dock inte beaktat, vilket överskattar belastningsminskningen till havet. Å andra sidan är nyttan av minskad näringsbelastning på sjöar och vattendrag inte medräknad i det beräknade värdet, främst är detta relevant för fosfor.

e Monetärt schablonbelopp för värdet av minskade koldioxidutsläpp 0,20 kr/kg CO2e.

Ovan använda schablonvärdena för vad minskad kväve-, fosfor- och koldioxidbelastning är värt för samhället är behäftade med mycket stor osäkerhet. De ska därför bara ses som en grov indikation. I relevanta värderingsstudier varierar värdet i intervallet 4–70 kronor per kg för kväve och 127–2140 kronor per kg för fosfor (Naturvårdsverket 2009:6322). För koldioxid förekommer värden i intervallet 0,10–1,50 kronor per kilo koldioxidekvivalent. Det innebär att ovan beräknade monetära värdena kan ligga mellan 1,5 och 26 miljoner kronor för fosfor, mellan 1,6 och 27 miljoner kronor för kväve och mellan 6 och 90 miljoner kronor för koldioxid.

Icke kvantifierad positiv effekt:

- Högre skördar och minskad förbrukning av inköpt växtnäring på grund av mer optimal tillförsel mellan och inom olika fält. Denna nytta kommer det enskilda företaget till del.

Negativa effekter:

- Inga negativa effekter är identifierade.

Tabell 63 Kostnader i företagen för att uppfylla villkoren

	Per hektar	Areal	Totalt på nationell nivå
Samhällsekonomisk kostnad för företagens genomförande av åtgärden	51 kr*	300 000 ha	15,3 miljoner kr
Totalt per år			15,3 miljoner kr

*Baserat på kalkyl för ersättningsnivå, arbetskostnad exklusive skatter. Högre skördar och lägre kostnader på grund av ökad precision i tillförseln av växtnäring är inte beaktat.

Tabell 64 Administrationskostnader

Kostnadspost	Tidsåtgång och kostnad	Kostnad per år	Summa
Administrativ kostnad – ansökan	65 min x 145 kr/tim (för 5-årsperiod)	31,4 kr	94 200 kr
Administrativ kostnad – utbetalning	10 min x 145 kr/tim	24,2 kr	72 600 kr
Myndigheternas kostnader – länsstyrelsen	0,3 timmar x 300 kr/tim	90 kr	270 000 kr
Totalt per år		146 kr	436 800 kr

Den samhällsekonomiska kostnaden för administration är ungefär hälften så stor som den ovan framräknade, eftersom skatt på arbete inte är någon samhällsekonomisk kostnad.

Slutsatser

Om de beräknade samhällsekonomiska kostnaderna fördelas jämnt över kväve, fosfor och koldioxid, blir kostnaden 430 kronor per kg reducerat fosforläckage, 13 kronor per kg reducerat kväveläckage och 9 öre per kg reducerad koldioxidekvivalent.

Med de effekter som antagits i ovan är åtgärden samhällsekonomiskt lönsam, eftersom det beräknade monetära värdet av nyttan är ungefär dubbelt så stort som de samhällsekonomiska kostnaderna.

Resultaten ska emellertid tolkas med försiktighet, eftersom effekterna av denna typ av kunskapshöjande åtgärder är svåra att fastställa och de monetära schablonbeloppen är behäftade med stor osäkerhet.

5.2.27.11 Resultat i nuvarande program

Åtgärden är ny men ifråga om anslutningsgraden är det relevant att jämföra den med miljöskyddsåtgärden som ingår i nuvarande landsbygdsprogram. Utfallet 2010 var att 2 681 lantbrukare (27 procent av målsättning) sökte ersättningen 2010 vilka sammantaget brukade 296 850 hektar (49 procent) av målsättning.

5.2.27.12 Förenkling

Alla lantbrukare kan söka åtgärden oavsett om växtskyddsmedel används på gården eller inte vilket är positivt för ekologiska gårdar. I nuvarande landsbygdsprogram ingår delar av åtgärden i miljöskyddsåtgärden. Genom att dela på växtskyddsåtgärder och växtnäringsåtgärder hoppas vi att fler ska ta steget att genomföra växtnäringsplanering.

Nollrutor kan vara besvärligt att kontrollera om kontrollanten kommer ut i fält efter skörd. Möjligen kan förslaget förenklas genom att ta bort villkoret på nollrutor. Men nollrutan ger lantbrukaren och eventuell rådgivare viktig information om markens mineraliseringsförmåga på platsen och har ett stort pedagogiskt värde. Åtgärden är lätt att genomföra men kräver god handledning via internet för tolkning. Frivillig utbildning kring tolkning av växtnäringsbalanser och strategi är ett viktigt komplement till denna åtgärd. I övrigt bedöms inte förslaget kunna förenklas vidare utan att effekten av åtgärden uteblir.

Förslaget bedöms fungera väl både administrativt och arbetsmässigt för lantbrukaren såväl som för myndigheterna. Det är möjligt att uppfylla villkoren på ett rimligt sätt med en rimlig insats. Vi bedömer att det är möjligt att ta fram begriplig information om förslaget och de villkor som lantbrukaren ska ta till sig. Eftersom vissa moment är nya krävs utveckling av kunskapsunderlag och arbetsverktyg som kan användas i första hand via internet. Den sammanlagda bedömningen är att förslaget skulle vara lätt att hantera för både myndigheten och lantbrukaren även i nuvarande landsbygdsprogram. Den totala administrativa kostnaden minskar eftersom förväntad omfattning är 3 000 företag i växtnäringsplaneringsåtgärden och 4 000 företag i växtskyddsplanering vilket kan jämföras med 10 000 för miljöskyddsåtgärder. Den totala verkliga administrativa kostnaden beräknas till knappt 440 000 kronor per år.

5.2.27.13 Acceptans

Jämfört med miljöskyddsåtgärden har antalet villkor minskat vilket bör ge en ökad acceptans. Det bör ligga i många lantbrukares intresse att få bättre kontroll över växtnäringsflöden på gården eftersom det i förlängningen även ger en bättre ekonomi. För att öka acceptansen erbjuds företagen samma ersättning upptill 100 hektar och därefter en lägre ersättning per hektar. Åtgärden är nu möjlig att söka även för ekologiska producenter. Av förenklingsskäl föreslås ingen särskild ersättning för dessa. De har dock ingen kostnad för byte av mineralgödsel men å andra sidan hanteras mycket stallgödsel och organiska gödselmedel vilket ger mer komplexitet vid beräkningar och planering.

5.2.27.14 Budgeteffekt

Med uppskattad anslutning 3 000 och omfattning 400 000 hektar är budgetbehovet cirka 40 miljoner. Ersättningen per hektar är beräknad till 110 kronor per hektar upptill 100 hektar och 80 kronor per hektar för areal därutöver. Om snittarealen per sökande blir 110 hektar (snittstorlek gårdar i slättregionerna) vilka har en genomsnittlig kostnad per sökande på 11 800 kronor per företag och år. För att uppnå en totalareal 400 000 hektar behöver då cirka 3 640 företag söka och budgetbehovet ökar till 43 miljoner kronor. Om däremot 3 000 (med snittarealen 110 hektar) söker så minskar budgetbehov till 35 miljoner och omfattningen till 330 000 hektar. Om företagens genomsnittliga areal blir som i nuvarande miljöskyddsersättning (cirka 140 hektar) ökar kostnaden till 14 200 kronor per företag och år. Omfattningen ökar då till 420 000 hektar.

5.2.28 Växtskyddsplanering

5.2.28.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att främja ett växtskydd med låg insats vilket gynnar ett rikt växt- och djurliv i odlingslandskapet. Ersättningen syftar till att minska riskerna med växtskydd och minska den negativa påverkan växtskydd kan ha på vattenkvalitet och biologisk mångfald.

5.2.28.2 Beskrivning av åtgärden

Ersättning ges för det egna arbetet med planering och kunskapsuppbyggnad samt för anläggning av obesprutade rutor, så kallade nollrutor, och sprutfria kantzoner.

Planeringen som ska ha fokus på förebyggande växtskyddsåtgärder för att minimera användningen av kemiska växtskyddsmedel vilket ska dokumenteras i en växtskyddsplan. Exempelvis dokumenteras växtföljd, val av plats för odling av en viss gröda, anpassning av gödsling och teknikval.

Ersättningen täcker även företagarens arbetskostnad under två dagar fördelat under 5 år för kunskapsuppbyggnad som kan göras via internet, kurser eller kompetensutveckling som enskild rågivning inom landsbygdsprogrammet.

Dessutom täcker ersättningen kostnader för att anlägga nollrutor i fält och sprutfria kantzoner vid i första hand skyddsvärda element som till exempel stenmurar, solitärträd eller kantzoner mot bryn och åkerholmar. Åtgärden stimulerar företagaren att göra mer än de krav som finns i lagstiftningen om integrerat växtskydd. De sprutfria zonerna minskar risken för negativa effekter av kemiskt växtskydd på växt- och djurliv. Åtgärden bidrar till att stärka ekosystemets resiliens vilket är angeläget vid anpassning till klimatförändringar. Genom nollrutorna kan företagaren bättre bedöma effekten av utförda växtskyddsåtgärder och se om grödan blir negativt påverkad av bekämpningsmedlet.

Ersättning ges för ett inkomstbortfall motsvarande en skördeminskning på 7 procent samt för inkomstbortfall för sprutfria zoner motsvarande 20 meter per hektar.

Hur stor total areal som kan sökas av företaget beror på arealen sprutfri kantzon i annan gröda än vall.

5.2.28.3 Målgrupp

Målgrupp är företagare som arbetar förebyggande med växtskydd inom lantbruk och frilandsodling av grönsaker. Åtgärden kan inte kombineras med ersättning för ekologisk produktion.

5.2.28.4 Villkor för sökande

Den sökande måste

- upprätta en flerårig plan för företagets förebyggande växtskyddsåtgärder och växtföljder för minst den areal som ersättningen gäller
- ha minst 40 meter obehandlad 6 meter bred skyddszon per hektar eller motsvarande (240 kvadratmeter per hektar). Skyddszonerna ska ligga i kanten av skiften som inte odlas med vall och märkas ut tydligt i fält och på karta. Skyddszonen behöver inte ligga på samma mark varje år.

- ha sprutfri zon vid gränser till skyddsvärda element som exempelvis stenmurar, diken, solitärträd, mindre åkerholmar och småvatten.
- lämna två obehandlade kontrollrutor i odling av höstsäd och två obehandlade kontrollrutor i vårsäd utöver sprutfri kantzon. Detta för att kunna bedöma resultatet av genomförda växtskyddsbehandlingar. Rutorna ska vara minst 60 kvadratmeter med den kortaste sidan minst 6 meter. Kontrollrutorna ska märkas ut i fält och på karta.

5.2.28.5 Indikatorer

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	–	–
Produktion	Antal lantbrukare som ersättning för växtnäringsplanering inom olika driftsinriktningar	3 000 lantbrukare
	Antal hektar mark som får ersättning för växtnäringsplanering	400 000 hektar mark
Resultat	Antal hektar som brukas framgångsrikt så att växtnäringsförlusterna från jordbruksmarken minskar	400 000 hektar mark
	Antal hektar som bidrar till en förbättrad vattenkvalitet	400 000 hektar mark
Effekt	–	–

5.2.28.6 Prioriteringar

Åtgärden gäller hela Sverige. Vid brist på pengar kan Jordbruksverket göra en nationell prioritering i samråd med vattenmyndigheter och berörda beredningssekretariat vid länsstyrelsen. Åtgärden gör störst nytta i avrinningsområden som löper störst risk att förorenas av kemiska bekämpningsmedel.

5.2.28.7 Ersättning

Ersättning ges enligt följande:

- För areal under 100 hektar är ersättningen 70 kronor per hektar.
- För areal från 100 hektar men under 200 hektar är ersättningen 60 kronor per hektar.
- För areal på 200 hektar och mer är ersättningen 50 kronor per hektar.

Grund för beräkningen

Kunskapsinhämtning om metoder och nyheter inom förebyggande växtskydd 3 timmar per år à 198 kronor. Samma tidsåtgång oavsett företagets areal.

Planering av växtskyddsåtgärder på gården med flerårigt perspektiv. Det beräknas ta 1 timme per 10 hektar att upprätta en växtodlingsplan med växtskyddsfokus plus 1 timme initialt för förberedande arbete årligen. Kostnaden är i viss mån hektarberoende. För en gård med 100 hektar blir den sammanlagda tiden under 5 år alltså 60 timmar à 198 kronor.

Inventering och utstakning i fält av sprutfria zoner beräknas ta cirka 2 timme per år à 198 kronor. Samma tidsåtgång beräknas oavsett företagets areal av förenklingsskäl eftersom det inte finns något självklart samband mellan areal och antal skyddsvärda objekt.

Kostnaden är beräknad utifrån att minst 40 meter skyddszon avsätts per hektar spannmål = 1,2 procent av spannmålsareal. Uppskattat skördebortfall enligt försök, -7 procent i stråsäd (-6 procent i höstsäd och -9 procent i vårsäd). Skördenivå 7 000 kg. Kostnaden är arealkopplad.

5.2.28.8 Koppling till andra åtgärder

Åtgärden är nära förknippad med kompetensutveckling. Genom kompetensutveckling (artikel 15 och 16) ökar förutsättningarna för att växtskyddsanvändningen minimeras och att förbyggande växtskyddsåtgärder ökar i omfattning. Åtgärden har även starka synergieffekter med andra åtgärder som stärker biologisk mångfald i jordbrukslandskapet som vall på slätten och mångfaldsåker. Det finns även koppling till andra åtgärder som till exempel anpassade skyddszoner längs vattendrag, miljöinvesteringar för kreotoper (konstruerad naturmiljö i liten skala med syfte att öka den biologiska mångfalden) eller våtmarksmiljöer som samverkar och ger variation och förbättrade förutsättningar för ett rikt växt- och djurliv i odlingslandskapet.

Investeringar med koppling till växtskyddsåtgärden kan ingå i artikel 18. Hit hör till exempel investeringsstöd för testutrustning av spridare som kan sökas av till exempel rådgivningsföretag och maskinstationer, väderstationer som används till exempel för att göra prognoser om potatisbladmögel, utrustning som medger precisionsspridning av växtskyddsmedel, säker påfyllningsplats för spridningsutrustning samt modern teknik för att till exempel reglera ogräs.

Samarbetsprojekt om växtskydd kan rymmas inom åtgärden stöd till samarbete (artikel 36). Det kan till exempel gälla prognos- och varningsverksamhet eller samarbete om en väderstation.

5.2.28.9 Effekter

Åtgärden bidrar till att stärka odlingslandskapets förutsättningar att leverera ekosystemtjänster vilket är angeläget för samhällets anpassning till klimatförändringar. God växtskyddsplanering innebär att risken för läckage av växtskyddsmedel till yt- och grundvatten minskar. Åtgärden bidrar till att nå bindande EU-direktiv som vattendirektivet, grundvattendirektivet samt det nyligen införda direktivet om integrerat växtskydd om hållbar användning av bekämpningsmedel och växtskyddsdirektivet som införlivas i svensk lagstiftning senast 2014. Åtgärden stimulerar företagaren att göra mer än de krav som finns i lagstiftningen om integrerat växtskydd. De sprutfria zonerna minskar risken för negativa effekter av kemiskt växtskydd på växt- och djurliv.

Ett förebyggande och mer proaktivt växtskydd är mycket viktigt för jordbrukets anpassning till klimatförändringar. Åtgärden stimulerar till nya arbetssätt för att minska ogrästryck och förebygga växtsjukdomar. Indirekt stimulerar åtgärden även till användning av nya tekniker och prognosmetoder vilket är positivt ur innovationssynpunkt.

5.2.28.10 Samhällsekonomisk effektivitet

Principiellt motiv för åtgärden

Nyttan av att minska användningen av kemiska växtskyddsmedel tillfaller delvis lantbrukaren men kanske framför allt övriga samhället. Beaktar lantbrukaren enbart den företagsekonomiska nyttan är det tänkbart att insatserna på detta område blir mindre än vad som är bäst för samhället som helhet.

Förväntad omfattning

Areal som ersättningen söks för	500 000 ha
Antal företag som söker	4 000 stycken

Dödvikt

Effekt av egen utbildning är svår att kvantifiera. Men som jämförelse kan nämnas att 160 lantbrukare deltog i enskild växtskyddsrelaterad rådgivning inom Greppa näringen under 2011, vilket motsvarar 4 procent. Planering av växtskyddsåtgärder görs av de mest intresserade odlarna (kanske 20 procent). För sprutfria zoner och nollrutor bedöms dödvikten ligga på cirka 2 procent (Alf Djurberg, Växtskyddscentralen Linköping).

Nyttor och kostnader

Tabell 65 Nytta för samhället, kvantifierade effekter

	Effekt per hektar och år	Areal	Effekt på nationell nivå	Monetärt värde
Minskad användning av växtskyddsmedel	18 g aktiv substans*	490 000 ha	8 820 kg aktiv substans	Brist på värderingsstudier

* På ytan av kantzoner och nollrutor minskar användningen med i snitt 0,74 kg aktiv substans per hektar och år. Utslaget på hela gårdens areal beräknas effekten uppgå till 18 g/ha. (Källa: SCB, MI 31 SM 1101, Växtskyddsmedel i jord- och trädgårdsbruket 2010.)

Icke kvantifierade positiva effekter:

- Ökad biologisk mångfald på grund av sprutfria zoner.
- Minskad växtskyddsanvändning minskar negativa effekter på ekosystemtjänster i odlingslandskapet som exempelvis tama och vilda pollinerande insekter som kan ha betydande ekonomiskt värde. Även en del fältvilt som rapphöns kan förväntas gynnas av obesprutade zoner.
- Genom ett ökat medvetande om hur växtskyddsmedel ska användas på rätt sätt förväntas effekter uppnås i form av minskade risker som kan leda till minskad risk för läckage, mindre rester i livmedel och mindre risker för användaren.

Negativa effekter:

- De sprutfria kantzonerna kan leda till en viss uppförökning av ogräs i och omkring zonen, vilket kan leda till ökat bekämpningsbehov kommande år. Danska försök visar att en anpassad bekämpning varje år håller fröförrådet på en stabil nivå, medan år helt utan bekämpning leder till ett ökat fröförråd. (P.Kryger Jensen, 1989. Strategi over for ukrudt med mere vintersæd og flere ”grønne marker”. Bilag til møder om Planteværn 1989 landbrugsafgrøder). Detta gäller även nollrutorna. Möjligheten att flytta kantzoner och nollrutor bör dock göra att den negativa effekten kan begränsas.

Tabell 66 Kostnader i företagen för att uppfylla villkoren

	Per hektar	Omfattning	Totalt på nationell nivå
Samhällsekonomisk kostnad för företagens genomförande av åtgärden	42 kr*	500 000 ha	21 miljoner kr

*Baserat på kalkyl för ersättningsnivå, arbetskostnad exkl. skatter.

Tabell 67 Administrationskostnader

Kostnadspost	Tidsåtgång och kostnad	Kostnad per år	Summa
Administrativ kostnad – ansökan	65 min x 145 kr/tim (för 5-årsperiod)	31,4 kr	125 600 kr
Administrativ kostnad – utbetalning	10 min x 145 kr/tim	24,2 kr	96 800 kr
Myndigheternas kostnader – länsstyrelser	0,3 timmar x 300 kr/tim	90 kr	360 000 kr
Totalt per år		146 kr	582 400 kr

Den samhällsekonomiska kostnaden för administration är ungefär hälften så stor som den ovan framräknade, eftersom skatter på arbete inte är någon samhällsekonomisk kostnad.

Slutsatser

Kostnaden för minskad användning av växtskyddsmedel uppgår till 2 440 kronor per kg aktiv substans, om enbart nollrutornas och kantzonernas effekt på kg aktiv substans ställs i relation till samhällsekonomiska kostnader för företagens genom-

förande samt administrationskostnader. Åtgärden har flera effekter som inte kvantifierats och det är därför svårt att jämföra kostnadseffektiviteten med andra åtgärder.

5.2.28.11 Resultat i nuvarande program

Åtgärden är ny men ifråga om anslutningsgrad är det relevant att jämföra den med miljöskyddsåtgärden som ingår i nuvarande landsbygdsprogram. Utfallet 2010 var att 2 681 lantbrukare (27 procent av målsättning) sökte ersättningen 2010 vilka sammantaget brukade 296 850 hektar (49 procent) av målsättning.

Det fanns tidigare en begränsning på att maximalt 300 hektar kunde omfattas av miljöskyddsåtgärder vilket kan ha lett till att större företag inte anslöt sig. Anslutningen ökade när denna begränsning togs bort (2010) och ersättningen per hektar höjdes.

5.2.28.12 Förenkling

Åtgärden innehåller färre villkor än miljöskyddsåtgärden i det nuvarande landsbygdsprogrammet Antalet nollrutor är detsamma oavsett gårdens storlek vilket minskar risken att göra fel.

Förslaget bedöms fungera både administrativt och arbetsmässigt för lantbrukaren såväl som för myndigheterna. Det är möjligt att uppfylla villkoren på ett rimligt sätt med en rimlig insats. Vi bedömer att det är möjligt att ta fram begriplig information om förslaget och de villkor som lantbrukaren ska ta till sig. Eftersom vissa moment är nya krävs utveckling av kunskapsunderlag och arbetsverktyg som kan användas i första hand via internet. Den sammanlagda bedömningen är att åtgärden är hanterbar för både myndigheten och lantbrukaren även i nuvarande landsbygdsprogram. Den totala administrativa kostnaden minskar eftersom förväntad omfattning är 3 000 företag i växtnäringsplaneringsåtgärden och 4 000 företag i växtskyddsplanering vilket kan jämföras med 10 000 för miljöskyddsåtgärder. Den totala verkliga administrativa kostnaden beräknas till knappt drygt 580 000 kronor per år.

5.2.28.13 Acceptans

Åtgärden i sin nuvarande form är ny. Acceptansen förväntas bli högre än för miljöskyddsåtgärder i nuvarande landsbygdsprogram, för vilken acceptansen varit låg. Enligt rådgivare som kontaktats (Lovanggruppen, HIR Malmöhus, Sven Pettersson Svenskt Sigill) finns flera orsaker till det. Det är många villkor i förhållande till ersättningen som många upplevt som för låg. Det finns en oro för att missa något villkor och därför avstår man från att söka. Om man inte har någon annan miljöersättning leder det till att man omfattas av de extra tvärvillkoren vilket kan vara en orsak till att avstå. Eftersom åtgärden växtskyddsplanering innehåller betydligt färre villkor bör det vara mer attraktivt än nuvarande miljöskyddsåtgärder. Å andra sidan nämns villkor om obehandlade kontrollrutor och obehandlade kantzoner som villkor man uppfattar som besvärliga. Dessa villkor har dock förenklats och lämnar bland annat större frihet att välja vilken areal som ska anslutas. På så vis anpassas åtgärden till kraven på att förenkla för lantbrukaren. Att man fick söka för högst 300 hektar är nu borttaget. Detta utgjorde ett hinder för stora gårdar att söka.

5.2.28.14 Budgeteffekt

Totalt uppskattas åtgärden kosta 100 hektar x 70 kronor hektar x 4 000 sökande plus 40 hektar x 60 kronor/hektar x 4 000 sökande kronor vilket motsvarar 32 miljoner kronor per år om 4 000 lantbrukare med en snittareal 140 hektar deltar i åtgärden (snitt i nuvarande miljöskyddsåtgärd 2010).

Med uppskattad anslutning 4 000 och omfattning 500 000 hektar är budgetbehovet cirka 38 miljoner kronor. Budgeten är skattad utifrån att arealen på de sökande gårdarna blir jämförbar med de gårdar som genomför miljöskyddsåtgärder i nuvarande landsbygdsprogram (140 hektar). Om snittarealen per sökande blir 110 hektar (snittstorlek gårdar i slättregionerna) vilka har en genomsnittlig kostnad per sökande på 7 600 kronor per företag och år blir budgetbehovet 30 miljoner kronor och omfattningen till 440 000 hektar.

5.2.29 Minskat kväveläckage alternativ 1

Vi presenterar två alternativ till åtgärd för minskat kväveläckage.

I alternativ 1 finns det tre valmöjligheter, vårbearbetning eller fånggröda eller en kombination.

I alternativ 2 är vårbearbetning obligatoriskt men kan kombineras med fånggröda om lantbrukaren vill. Lantbrukaren kan emellertid inte söka för enbart fånggröda.

5.2.29.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att minska kväveutlakning och fosforförluster samt att lagra in kol i marken.

5.2.29.2 Beskrivning av åtgärden

Förslaget består av två delar. Man kan odla fånggröda eller vårbearbeta, eller göra både och. Ersättning kan ges för enskilda delåtgärder eller för dem båda tillsammans på samma skifte.

Odling av fånggröda och jordbearbetning på våren i stället för under hösten är två möjligheter att minska växtnäringsförluster samt att öka inlagringen av kol i marken. Med fånggröda avses sådd växtlighet som har sin huvudsakliga tillväxt mellan två huvudgrödor och som odlas med syfte att ta upp växtnäringsämnen och lagra in kol efter skörd av huvudgrödan. Vid odling av fånggröda inom de ramar som åtgärden anger kan ingen tidig jordbearbetning genomföras. Därmed begränsas kväve- och kolfrigörelsen från marken i viss utsträckning.

Vårbearbetning innebär att brytning av markens växttäcke eller stubbåker inte görs förrän tidigast 1 januari året efter stödåret. Senarelagd jordbearbetning minskar frigörelsen av kväve och kol från markens organiska substans. Orörd mark under hösten minskar också riskerna för fosforförluster genom erosion.

5.2.29.3 Målgrupp

Målgrupp är lantbrukare i södra och mellersta Sverige. Målgruppen är i högre grad lantbrukare utan vallodling än lantbrukare med vall.

5.2.29.4 Villkor för sökande

Åtgärden för minskat kväveläckage består av två delar, fånggröda och vårbearbetning.

Villkor för att söka ersättning för fånggröda:

- Fånggrödan ska sås med normal utsädesmängd för att ge förutsättning för ett bra bestånd och vid tidpunkter så att fånggrödan kan utvecklas väl och ta upp kväve under hösten. Om etableringen av fånggrödan är otillräcklig med hänsyn taget till lokala förhållanden och väderlek, lämnas ingen ersättning för fånggröda.
- Fånggrödearten ska utgöras av
  - vallgräs eller vallgräs i blandning med högst 15 procent vallbaljväxter. Insådd ska ske i annan huvudgröda än potatis, rotfrukter eller grönsaker.

- vitsenap, oljerättika eller rättika. Fånggrödan ska sås in i huvudgröda eller efter skörd av huvudgröda.
- höstråg eller westerwoldiskt rajgräs. Fånggrödan ska sås efter skörd av potatis, rotfrukter eller grönsaker.

- Brytning av fånggröda måste göras efter ett visst datum:
  - Om fånggrödan är vallgräs med eller utan baljväxter, vitsenap, oljerättika eller rättika tidigast
    - den 10 oktober i Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Kalmar, Gotlands, Västra Götalands, Värmlands, Örebro, Västmanlands och Dalarnas län
    - den 20 oktober i Blekinge, Skåne och Hallands län
  - Om fånggrödan är höstråg eller westerwoldiskt rajgräs får den brytas tidigast den 1 januari.
- Fånggrödan höstråg får inte övergå till huvudgröda.
- Gödselmedel eller växtskyddsmedel får inte spridas på marken förrän efter första tillåtna brytningsdatum.
- Om etableringen av fånggrödan är otillräcklig med hänsyn taget till lokala förhållanden och väderlek, lämnas ingen ersättning för fånggröda.

Villkor för att söka ersättning för vårbearbetning:

- Marken får inte jordbearbetas före 1 januari året efter stödåret efter skörd av en huvudgröda eller vall eller efter en bevuxen träda. Grund bearbetning inför sådd av vitsenap, oljerättika och rättika räknas dock inte som jordbearbetning.
- Marken ska sås på våren med en huvudgröda eller vall senast den 15 juni.
- Gödselmedel eller kemiska bekämpningsmedel får inte spridas förrän tidigast den 1 januari året efter stödåret.

5.2.29.5 Indikatorer

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	–	–
Produktion	Antal lantbrukare som får ersättning för minskat kväveläckage	9 000 stycken
	Antal hektar mark med ersättning för minskat kväveläckage	200 000 hektar
Resultat	Antal hektar som brukas framgångsrikt så att växtnärings-förlusterna från jordbruksmarken minskar	200 000 hektar
	Antal hektar som bidrar till en förbättrad vattenkvalitet	200 000 hektar
	Antalet hektar som bidrar till att markkvaliteten förbättras	200 000 hektar
Effekt	Beräknat minskat kväveläckage	1 650 ton per år

5.2.29.6 Prioriteringar

Åtgärden gäller åkermark inom stödområde 4b, 5c, 5m och 9 i Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Kalmar, Gotlands, Blekinge, Skåne, Hallands, Västra Götalands, Värmlands, Örebro och Västmanlands län samt inom stödområde 5a och 5b i Kalmar, Gotlands, Blekinge, Skåne, Hallands och Västra Götalands län. Utöver angivna områden bör nya känsliga områden som ligger utanför nuvarande stödområde föras in i stödområdet för minskat kväveläckage.

5.2.29.7 Ersättning

Åtgärden innebär att ersätta lantbrukaren för kostnader vid insådd av fånggröda och de merkostnader som uppstår i odlingen, t.ex. viss skördesänkning i huvudgrödan, försämrad tidpunkt för jordbearbetning, risk för skördesänkning i efterföljande gröda vid vårbearbetning samt ökat behov av ogräsbekämpning inför brytning av fånggröda och vid vårbearbetning.

Ersättningen för enbart vårbearbetning är 600 kronor per hektar och för fånggröda 1 100 kronor per hektar. Ersättning för mark där både fånggröda och vårbearbetning genomförs är 1 700 kronor per hektar. För eftersådda fånggrödor faller vissa kostnadsposter bort medan t.ex. utsädeskostnaden är väsentligt högre. Sammantaget finns inte anledning till differentierad ersättningsnivå.

Grund för beräkningen

Kostnader för fånggröda:

- utsäde och sådd
- ökat behov av ogräsbekämpning
- ökad skördekostnad samt spill
- viss skördereduktion av huvudgrödan

Kostnader för vårbearbetning:

- läglighetskostnad för vårbearbetning
- ökat behov av ogräsbekämpning
- skördereduktion i efterföljande gröda

5.2.29.8 Koppling till andra åtgärder

Vid kompetensutveckling diskuteras olika miljöfrämjande åtgärder enskilt och i grupp. Åtgärden är lämplig att kombinera med åtgärderna vall på slätten, ekologisk produktion och växtnäringsplanering.

5.2.29.9 Effekter

Potentialen för vårbearbetning i södra och mellersta Sverige skattades utifrån jordarter och grödfördelning år 2005 av Johnsson m.fl. (2009) till cirka 368 000 hektar. Potentiell areal för odling av fånggröda uppgick enligt samma studie till cirka 593 000 hektar.

Kväveutlakningen är särskilt stor på lätta jordar i västra Götaland, där nederbörden är hög. Fosforutlakningen är däremot mer påtaglig i Sveriges lerjordsområden. Sammantaget innebär detta att det geografiska området bör omfatta såväl södra som mellersta Sverige.

Åtgärden minskat kväveläckage leder till minskad kväveutlakning och viss minskning av fosforförluster. Detta bidrar till att miljömålet Ingen övergödning kan nås. Ökad liggetid för jorden innan jordbearbetning görs minskar avgivningen av kol från markens organiska substans. Vidare medför fånggrödan att kol lagras in i växtmassa. Mindre avgivning av kol och ökad inlagring av kol bidrar till minskad klimatpåverkan.

5.2.29.10 Samhällsekonomisk effektivitet

Principiellt motiv för åtgärden

Nyttan av en fånggröda tillfaller i huvudsak övriga samhället och en lantbrukare har normalt ett begränsat eget intresse av att etablera en fånggröda. Jordberarbetning på våren kan däremot lantbrukare i viss utsträckning välja av företagsekonomiska skäl. Men nyttan av senarelagd bearbetning tillfaller även övriga samhället och det är därför tänkbart att lantbrukarna vårbearbetar för lite sett ur samhället synvinkel.

Förväntad omfattning

Fånggröda	105 000 ha
Fånggröda + vårbearbetning	70 000 ha
Vårbearbetning	25 000 ha
Totalt	200 000 ha
Antal anslutna företag	9 000 stycken

Dödvikt

Odling av fånggröda skulle sannolikt inte förekomma utan fånggrödeersättning.

Som en osäker bedömning antas att cirka 30 000 hektar av ansluten vårbearbetningsareal skulle bearbetas på våren även om det inte utgått någon ersättning.

Nyttor och kostnader

Tabell 68 Nytta för samhället, kvantifierade effekter

	Effekt per ha och år	Areal exkl. död-vikt	Effekt på natio-nell nivå	Monetärt värde
Minskad kväveutlakning fånggröda	6,3 kg N*	110 000 ha	693 ton N	21,5 miljoner kr**
Minskad kväveutlakning fånggröda + vårbearbetning	14,6 kg N*	65 000 ha	949 ton N	29,4 miljoner kr**
Ökad kolinlagring fånggröda	500 kg CO_2e	175 000 ha	88 000 ton CO_2e	17,6 miljoner kr***
Minskad kolfrigörelse vårbearbetning	1 000 kg CO_2e	65 000 ha	65 000 ton CO_2e	13.0 miljoner kr***
Totalt per år			1 642 ton N 153 000 ton CO_2e	81,5 miljoner kr

* Enligt svenska försöksresultat.

** Monetärt schablonbelopp för reducerat kväve till havet 31 kr/kg (Naturvårdsverket 2009:6322). Retention i sjöar och vattendrag mellan våtmark och hav är inte beaktat, vilket överskattar belastningsminskningen till havet.

*** Monetärt schablonbelopp för värdet av minskade koldioxidutsläpp 0,20 kr/kg CO2e.

Schablonvärdena för vad minskad kväveutlakning och minskad koldioxidbelastning är värda för samhället är behäftade med mycket stor osäkerhet. De ska därför bara ses som en grov indikation. I relevanta värderingsstudier varierar värdet för kväve till havet i intervallet 4–70 kronor per kg (Naturvårdsverket 2009:6322). För koldioxid förekommer värden i intervallet 0,10–1,50 kronor per kilo koldioxidekvivalent. Detta innebär att ovan beräknade monetära värdena kan ligga mellan 7 och 115 miljoner kronor för kväve och mellan 15 och 230 miljoner kronor för koldioxid.

Icke kvantifierade positiva effekter:

- Vårbearbetning ger inte möjlighet till kemisk bekämpning på hösten. Vidare kommer vårbearbetning att leda till att bekämpning av fånggröda på hösten inte blir aktuell på lerjordar där risken för glyfosatförluster till dräneringsvattnet är störst.
- Höstbevuxen mark eller mark som lämnas obearbetad på hösten motstår erosion och därmed förluster av partikelbunden fosfor. Växtlighet som fryser ner kan dock avge löslig fosfor som kan lakas ut. Detta förtar del av erosionsbegränsningens positiva effekt. I fältförsök har inte någon skillnad i fosforutlakning mellan mark med eller utan fånggröda oberoende av bearbetningstidpunkt (Torstensson m.fl. 2011).

Negativa effekter

- Vårbearbetning kan medföra att rotogräs utvecklas och att detta kräver större insats av kemiska bekämpningsmedel vid annat tillfälle i växtföljden. Övervintrande fånggröda kräver en omsorgsfull jordbearbetning så att inte tuvbildande arter överlever och övergår till att bli ogräs.
- Odling av fånggrödor leder med dagens odlingspraxis vanligen till ökad användning av kemiska bekämpningsmedel jämfört ett odlingssystem utan fånggrödor. Riskerna med glyfosatanvändning – mätt som halt i dräneringsvatten – är mindre på lätta jordar än på lerjordar.

- Fånggröda kan utgöra så kallade gröna bryggor för insekter och svamp, som kan förorsaka skador på huvudgrödorna.

Tabell 69 Kostnader i företagen för att uppfylla villkoren

	Per hektar	Areal*	Totalt på nationell nivå
Samhällsekonomisk kostnad för företagens genomförande av åtgärden fånggröda	1 270 kr	175 000 ha	222 miljoner kr
Samhällsekonomisk kostnad för företagens genomförande av åtgärden vårbearbetning	622 kr	65 000 ha	40 miljoner kr
Totalt per år			262 miljoner kr

Källa kostnad: Baserad på kalkylen för ersättningsnivå.
* Efter justering för dödvikt.

Tabell 70 Administrationskostnader

Kostnadspost	Tidsåtgång och kostnad	Kostnad per år	Summa
Administrativ kostnad – ansökan	65 min x 145 kr/tim (för 5-årsperiod)	31,2 kr	257 644
Administrativ kostnad – utbetalning	2 min x 145 kr/tim	4,8 kr	39 360
Myndigheternas kostnader – länsstyrelser	0,3 timmar x 300 kr/tim	90 kr	738 000
Totalt per år		126 kr	1 035 004 kr

Den samhällsekonomiska kostnaden för administration är ungefär hälften så stor som den ovan framräknade, eftersom skatt på arbete inte är någon samhällsekonomisk kostnad.

Slutsatser

Kostnaden per kilo kväve- respektive koldioxidreduktion beror på hur ovan redovisade kostnader fördelas mellan de båda näringsämnena. Men om de beräknade samhällsekonomiska kostnaderna fördelas med två tredjedelar på kväve och en tredjedel på koldioxid, blir kostnaden 107 kronor per kilo kväve och 57 öre per kilo koldioxidekvivalent.

Åtgärdens tydligaste negativa effekt är risk för ökad användning av kemiska bekämpningsmedel. Denna negativa effekt har inte värderats men bör också ses som en samhällsekonomisk kostnad, som innebär ökad kostnad per kilo kväve- och koldioxidreduktion.

Åtgärdens samhällsekonomiska lönsamhet tycks vara svag, med tanke på att de beräknade kostnaderna är drygt tre gånger större än det samhällsekonomiska värdet av nytta. och då är inte värdet av de negativa effekterna beaktade. Men den monetära värderingen av nyttan är mycket osäker och detta resultat ska därför tolkas med försiktighet.

5.2.29.11 Resultat i nuvarande program

Den målsättning som antogs i det omarbetade landsbygdsprogrammet inför år 2010 var att 240 000 hektar skulle anslutas till minskat kväveläckage. I tabell nedan redovisas översiktligt vilka arealer som ingick i programmet. Utfallet har dock hamnat långt under uppsatt mål.

Tabell 71 Målsättning för anslutning till minskat kväveläckage i 1 000-tal hektar, effekt, ton kväve per år, antal åtaganden samt kostnad totalt och per kg kväve år 2010 samt preliminärt utfall år 2011.

Område	Areal, 1 000-tal ha				Minskad utlakning	Antal åtaganden	Kostnad, miljoner-kronor	Kr/kg N
Mål år 2010	Fg	Fg+vår	Vår	totalt	ton N/år			
Ursprungl. län *	95	65	15	175	1 800		190,5	106
M Sverige lättjord	10	10	5	25	219		26,5	121
M Sverige lerjord	40			40	150		36,0	240
Summa	145	75	20	240	2 169	10 000	253	117
Prel 2011								
Ursprungl län	59	52	21	132	1 380		141,6	103
M Sverige lättjord		4	4	8	75		8,0	107
M Sverige lerjord	1			1	4		0,9	240
Summa	60	56	25	141	1 459	6370	150,5	103

Fg = fånggröda, fg+vår = fånggröda +vårbearbetning, vår = vårbearbetning

* Ursprungliga län avser H-, I-, K- M- N- och O-län. Med mellersta Sverige avses B-, C-, D-, E-, S-, T- och U-län.

Målet för antalet lantbrukare (10 000) och ansluten areal (240 000 hektar) till minskat kväveläckage har inte uppfyllts. Enligt preliminära uppgifter för 2011 var 6 370 lantbrukare med tillsammans cirka 141 000 hektar anslutna till programmet. Den minskade utlakningen skattas till knappt 1 500 ton kväve per år.

Sedan 2005 har en tydlig minskning av anslutningen till landsbygdsprogrammet skett fram till och med 2009. Detta beror bland annat på minskat stödområde, på att ersättningsnivån bedömdes vara för låg samt på att odling av fånggröda ansågs förorsaka ökade ogräsproblem. En justering gjordes beträffande områdesavgränsningen och ersättningsnivån inför år 2010, men arealen steg endast cirka 20 000 hektar mellan år 2009 och 2010. De två senaste åren har anslutningen legat på ungefär samma nivå.

5.2.29.12 Förenkling

För sökande finns följande förenklingar:

- Det finns inget datum för sådd utan enbart god etablering och tillväxt gäller.
- Oljerättika, rättika och vitsenap kan odlas i hela stödområdet och sådd av dessa grödor får göras efter grund bearbetning.
- Krav på andel fånggröda och/eller vårbearbetning i förhållande till arealen vårsäd är borttagna, vilket gör åtgärden flexibel.

Datum för sådd av fånggröda är borttagna för att öka flexibiliteten för de sökande. Det viktiga är att fånggrödan är väletablerad och kan uppnå god utveckling. Möjlighet att ha fler eftersådda fånggrödor i ett större område tar bort gränser som uppfattas som konstlade. Möjlighet till grund bearbetning inför sådd av vitsenap, oljerättika och rättika i kombination med vårbearbetning säkerställer bra etable-

ring av grödan. Borttaget villkor om minimianslutning kommer att minska antalet ansökningar där ändringar i ansökan behöver vidtas. Detta minskar arbetsinsatsen hos länsstyrelsen.

Åtgärden är administrativt enkel för myndigheten och bedöms inte kunna förenklas jämfört med nuvarande landsbygdsprogram. Företagens administrativa kostnad påverkas inte av de ovan nämnda förenklingarna då de redan från början är satta till ett minimum i databasen Malin. Denna sammanlagda administrativa kostnaden har beräknats till 1 miljon kronor.

5.2.29.13 Acceptans

Åtgärden minskat kväveläckage är allmänt accepterad bland lantbrukare och de myndigheter som berörs. Rutiner finns redan för hantering av åtgärden hos myndigheterna.

Om målet ska nås behöver de positiva aspekterna av åtgärden minskat kväveläckage lyftas fram ytterligare i marknadsföringen åtgärden. Öppningen för praktisk etablering av eftersådda fånggrödor, borttagen minimianslutning samt minskat antal datumregler kan bidra till att skapa en mer positiv bild av fånggröda och vårbearbetning.

Ingen är dock långsiktigt betjänt av att diskutera enbart positiva aspekter utan även svårigheter med åtgärden ska diskuteras. Ökad risk för etablering av rotogräs kräver beredskap för kemisk bekämpning samt att noggrann plöjning genomförs. På moränjordar kan heltäckanande plöjning dock vara svår att genomföra. Hög användning av glyfosat kan delvis förklaras av fånggrödeodling.

Övervintrande fånggröda kan utgöra så kallade gröna bryggor för växtskadegörare. Andelen vintergrön mark är dock betydligt större än övervintrande fånggröda och problemet bör bland annat värderas utifrån denna aspekt.

Odling av korsblommiga eftersådda fånggrödor kan förorsaka ökat tryck av oljeväxtsjukdomar såsom klumprotsjuka. Beaktas normala tidsmässiga avstånd mellan korsblommiga grödor kan denna olägenhet bemästras.

5.2.29.14 Budgeteffekt

Åtgärden förväntas få en budgeteffekt enligt följande:

Fånggröda:	105 000 hektar x 1 100 kr/ha= 115,5 miljoner kronor
Fånggröda + vårbearbetning:	70 000 hektar x 1 700 kr/ha= 119 miljoner kronor
Vårbearbetning:	25 000 hektar x 600 kr/hektar = 15 miljoner kronor

Totalt ger detta en budgeteffekt på cirka 250 miljoner kronor.

5.2.30 Minskat kväveläckage alternativ 2

Vi presenterar två alternativ till åtgärd för minskat kväveläckage.

I alternativ 1 finns det tre valmöjligheter, vårbearbetning eller fånggröda eller en kombination.

I alternativ 2 är vårbearbetning obligatoriskt men kan kombineras med fånggröda om lantbrukaren vill. Lantbrukaren kan emellertid inte söka för enbart fånggröda.

5.2.30.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att minska kväveutlakning och fosforförluster samt att lagra in kol i marken. Åtgärden bidrar även till att minska risken för lustgasavgång under höst och vinter.

5.2.30.2 Beskrivning av åtgärden

Åtgärden består av två delar, enbart vårbearbetning eller vårbearbetning i kombination med fånggröda. Vårbearbetning är obligatorisk i åtgärden, men fånggrödan kan väljas till.

Vårbearbetning innebär att brytning av markens växttäcke eller stubbåker inte görs förrän tidigast 1 januari året efter stödåret. Senarelagd jordbearbetning minskar frigörelsen av kväve och kol från markens organiska substans. Orörd mark under hösten minskar också riskerna för fosforförluster genom erosion.

Med fånggröda avses sådd växtlighet som har sin huvudsakliga tillväxt mellan två huvudgrödor och som odlas med syfte att ta upp växtnäringsämnen och lagra in kol efter skörd av huvudgrödan.

Lantbrukaren får ersättning för de merkostnader som uppkommer i odlingen vid vårbearbetning eller vid vårbearbetning i kombination med fånggröda.

5.2.30.3 Målgrupp

Målgrupp för åtgärden är lantbrukare i södra och mellersta Sverige. I och med att vårbearbetning är obligatoriskt i åtgärden är det lantbrukare med lätta jordar i det angivna geografiska området som är primär målgrupp.

5.2.30.4 Villkor för sökande

Åtgärden består av två delar, enbart vårbearbetning eller vårbearbetning i kombination med fånggröda.

- Mark som jordbearbetas tidigast 1 januari året efter stödåret efter skörd av en huvudgröda eller vall eller efter en bevuxen träda kan berättiga till ersättning för vårbearbetning. Grund bearbetning inför sådd av vitsenap, oljerättika och rättika räknas inte som jordbearbetning.
- Marken ska sås på våren året efter stödåret med en huvudgröda eller vall senast den 15 juni.
- Gödselmedel eller kemiska bekämpningsmedel får inte spridas förrän tidigast den 1 januari året efter stödåret.

- Fånggrödan ska sås med normal utsädesmängd för att ge förutsättning för ett bra bestånd och vid tidpunkter så att fånggrödan kan utvecklas väl och ta upp kväve under hösten.
- Fånggrödearten får
  - vid insådd utgöras av vallgräs eller vallgräs i blandning med högst 15 procent vallbaljväxter
  - vid eftersådd utgöras av vitsenap, oljerättika eller rättika. Fånggrödan ska sås in i huvudgröda eller efter skörd av huvudgröda.
- Om etableringen av fånggrödan är otillräcklig med hänsyn taget till lokala förhållanden och väderlek, lämnas ingen ersättning för fånggröda.

5.2.30.5 Indikatorer

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	–	–
Produktion	Antal lantbrukare som får ersättning för minskat kväveläckage	8 700 st
	Antal hektar mark med ersättning för minskat kväveläckage	140 000 hektar
Resultat	Antal hektar som brukas framgångsrikt så att växtnäringsförlusterna från jordbruksmarken minskar	140 000 hektar
	Antal hektar som bidrar till en förbättrad vattenkvalitet	140 000 hektar
	Antalet hektar som bidrar till att markkvaliteten förbättras	140 000 hektar
Effekt	–	–

5.2.30.6 Prioriteringar

Åtgärden gäller åkermark inom stödområde 4b, 5c, 5m och 9 i Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Kalmar, Gotlands, Blekinge, Skåne, Hallands, Västra Götalands, Värmlands, Örebro och Västmanlands län samt inom stödområde 5a och 5b i Kalmar, Gotlands, Blekinge, Skåne, Hallands och Västra Götalands län.

Dessutom bör nya känsliga områden enligt nitratdirektivet som ligger utanför nuvarande stödområde föras in i stödområdet för vårbearbetning med eller utan fånggröda.

5.2.30.7 Ersättning

Ersättningen för vårbearbetning är 600 kronor per hektar och för fånggröda 1 100 kronor per hektar. Ersättning för mark där både vårbearbetning och fånggröda genomförs är 1 700 kronor per hektar. För eftersådda fånggrödor faller vissa kostnadsposter bort medan t.ex. utsädeskostnaden är väsentligt högre. Sammantaget finns inte anledning till differentierad ersättningsnivå.

I ersättningen ligger följande kostnader.

Kostnader för vårbearbetning:

- läglighetskostnad för vårbearbetning
- ökat behov av ogräsbekämpning
- skördereduktion i efterföljande gröda

Kostnader för fånggröda:

- utsäde och sådd
- ökat behov av ogräsbekämpning
- ökad skördekostnad samt spill
- viss skördereduktion av huvudgrödan

5.2.30.8 Koppling till andra åtgärder

Vid kompetensutveckling diskuteras olika miljöfrämjande åtgärder enskilt och i grupp. Åtgärden är lämplig att kombinera med åtgärderna vall på slätten och ekologisk produktion och växtnäringsplanering.

5.2.30.9 Effekter

Den största effekten av åtgärden uppnås i nederbördsrika områden i landet med lätta jordar. Behovet av att minska växtnäringsförlusterna finns även i andra delar av landet.

Potentialen för vårbearbetning i södra och mellersta Sverige skattades utifrån jordarter och grödfördelning år 2005 av Johnsson m.fl. (2009) till cirka 368 000 hektar. Potentiell areal för odling av fånggröda uppgick enligt samma studie till cirka 593 000 hektar.

För att nå motsvarande effekt med åtgärden minskat kväveläckage alternativ 1 krävs att cirka 140 000 hektar ansluts och att merparten av arealen omfattas av både vårbearbetning och fånggröda.

Tabell 73 Målsättning för anslutning till åtgärden minskat kväveläckage alternativ 1 (stödet för vårbearbetning) år 2014 i 1 000-tal hektar, effekt, ton kväve per år, antal deltagare samt kostnad totalt och per kg kväve

Område	Areal, 1000-tal ha			Minskad utlakning	Antal åtaganden	Kostnad, miljoner-kronor	Kr/kg N
	Fg+vår	Vår	totalt	ton N/år			
Ursprungl län *	95	20	115	1 575		174	110
Mell Sverige lättjord	20	5	25	281		37	132
Summa	115	25	140	1 856	7 800	211	113

Fg = fånggröda, fg+vår = fånggröda +vårbearbetning, vår = vårbearbetning

* Ursprungliga län avser H-, I-, K- M- N- och O-län. Med mellersta (Mell) Sverige avses B-, C-, D-, E-, S-, T- och U-län.

I förslaget för åtgärden minskat kväveläckage (vårbearbetning) har skattningar gjorts av areal med och utan fånggröda. Kalkylen förutsätter en betydande ökning av kombinationen fånggröda och vårbearbetning i förhållande nuvarande omfattning i miljöersättning för minskat kväveläckage. Totalt sett krävs att ungefär 140 000 hektar ansluts till åtgärden om man ska uppnå motsvarande effekt som av nuvarande miljöersättning för minskat kväveläckage. I medeltal uppgår ansluten areal till cirka 22 hektar per lantbrukare i nuvarande miljöersättning för minskat kväveläckage. Medelarealen är högre för lantbrukare som enbart sökt fånggröda (cirka 30 hektar) än för lantbrukare som sökt vårbearbetning i kombination med fånggröda eller enbart vårbearbetning (cirka 18 hektar). Appliceras den lägre medelarealen på den föreslagna åtgärden kommer det att behövas cirka 7 800 lantbrukare för att nå målsättningen på 140 000 hektar.

Det senaste året var cirka 6 400 lantbrukare anslutna till nuvarande miljöersättning för minskat kväveläckage, varav cirka 2 000 enbart sökt för fånggröda.

Kostnaden för år 2014 baseras på ersättningsnivån 600 kronor per hektar vårbearbetning samt 1 100 kronor per hektar fånggröda. Den totala kostnaden uppgår till 211 miljoner kronor per år och kostnaden per kg minskad utlakning till i medeltal 113 kronor per kg kväve.

Kostnaden per kg minskad kväveutlakning är lägre i den nya åtgärden än i den nuvarande. Den fråga som bör ställas är med vilken sannolikhet det är möjligt att nå respektive arealmål.

Ökad liggetid för jorden innan jordbearbetning sker, minskar avgivningen av kol från markens organiska substans. Vidare medför fånggrödan att kol lagras in i växtmassa. Mindre avgivning av kol och ökad inlagring av kol bidrar till minskad klimatpåverkan.

5.2.30.10 Samhällsekonomisk effektivitet

Principiellt motiv för åtgärden

Nyttan av en fånggröda tillfaller i huvudsak övriga samhället och en lantbrukare har normalt ett begränsat eget intresse av att etablera en fånggröda. Jordberarbetning på våren kan däremot lantbrukare i viss utsträckning välja av företagsekonomiska skäl. Men nyttan av senarelagd bearbetning tillfaller även övriga samhället och det är därför tänkbart att lantbrukarna vårbearbetar för lite sett ur samhället synvinkel.

Förväntad omfattning

Vårbearbetning + fånggröda	115 000 hektar
Vårbearbetning	25 000 hektar
Totalt	140 000 hektar
Antal anslutna företag	7 800 stycken

Dödvikt

Odling av fånggröda skulle sannolikt inte förekomma utan ersättning.

Som en osäker bedömning antas att cirka 30 000 hektar av ansluten vårbearbetningsareal skulle bearbetas på våren även om det inte utgått någon ersättning.

Nyttor och kostnader

Tabell 74 Nytta för samhället, kvantifierade effekter

	Effekt per ha och år	Areal exkl. dödvikt	Effekt på nationell nivå	Monetärt värde
Minskad kväveutlakning fånggröda + vårbearbetning	14,6 kg N*	85 000 ha	1241 ton N	38,5 miljoner kr**
Minskad kväveutlakning fånggröda	7,25 kg N*	25 000 ha	181 ton N	5,6 miljoner kr**
Ökad kolinlagring fånggröda	500 kg CO_2e	25 000 ha	12 500 ton CO_2e	2,5 miljoner kr***
Minskad kolfrigörelse vårbearbetning	1 000 kg CO_2e	85 000 ha	85 000 ton CO_2e	17 miljoner kr****
Totalt per år			1422 ton N 97 500 ton CO_2e	63,6 miljoner kr

* Enligt svenska försöksresultat.

** Monetärt schablonbelopp för reducerat kväve till havet 31 kr/kg (Naturvårdsverket 2009:6322). Retention i sjöar och vattendrag mellan våtmark och hav är inte beaktat, vilket överskattar belastningsminskningen till havet.

*** Monetärt schablonbelopp för värdet av minskade koldioxidutsläpp 0,20 kr/kg CO2e.

Schablonvärdena för vad minskad kväveutlakning och minskad koldioxidbelastning är värda för samhället är behäftade med mycket stor osäkerhet. De ska därför bara ses som en grov indikation. I relevanta värderingsstudier varierar värdet för

kväve till havet i intervallet 4–70 kronor per kg (Naturvårdsverket 2009:6322). För koldioxid förekommer värden i intervallet 0,10–1,50 kronor per kilo koldioxidekvivalent. Detta innebär att ovan beräknade monetära värdena kan ligga mellan 6 och 100 miljoner kronor för kväve och mellan 10 och 146 miljoner kronor för koldioxid.

Icke kvantifierade effekter

- Vårbearbetning som överordnat villkor kommer att leda till att bekämpning av fånggröda på hösten inte blir aktuell på lerjordar där risken för glyfosatförluster till dräneringsvattnet är störst.
- Höstbevuxen mark eller mark som lämnas obearbetad på hösten motstår erosion och därmed förluster av partikelbunden fosfor. Växtlighet som fryser ner kan dock avge löslig fosfor som kan lakas ut. Detta förtar en del av erosionsbegränsningens positiva effekt. I fältförsök har inte uppmätts någon skillnad i fosforutlakning mellan mark med eller utan fånggröda oberoende av bearbetningstidpunkt (Torstensson m.fl. 2011).
- Kolinlagring i marken och minskad kolavgång påverkar bördigheten i positiv riktning på lång sikt.

Negativa effekter

- Vårbearbetning kan medföra att rotogräs utvecklas och att detta kräver större insats av kemiska bekämpningsmedel vid annat tillfälle i växtföljden.
- Indikationer finns om ökad förekomst av gräsogräs i områden med omfattande fånggrödeodling.
- Odling av fånggrödor leder med dagens odlingspraxis vanligen till ökad användning av kemiska bekämpningsmedel jämfört med ett odlingssystem utan fånggrödor.
- Fånggröda kan utgöra så kallade gröna bryggor för insekter och svamp, som kan förorsaka skador på huvudgrödorna.

Tabell 75 Företagens kostnad för att uppfylla villkoren

	Per hektar	Areal*	Totalt på nationell nivå
Samhällsekonomisk kostnad för företagens genomförande av åtgärden fånggröda	1 270 kr	115 000 ha	146 miljoner kr
Samhällsekonomisk kostnad för företagens genomförande av åtgärden vårbearbetning	622 kr	110 000 ha	68 miljoner kr
Totalt per år			214 miljoner kr

Källa kostnad: Baserad på kalkylen för ersättningsnivå.

* Efter justering för dödvikt.

Tabell 76 Administrationskostnader

Kostnadspost	Tidsåtgång och kostnad	Kostnad per år	Summa kronor
Administrativ kostnad – ansökan	65 min x 145 kr/tim (för 5-årsperiod)	31,4 kr	244 385
Administrativ kostnad – utbetalning	2 min x 145 kr/tim	4,8 kr	37 334
Myndigheternas kostnader – länsstyrelsen	0,3 timmar x 300 kr/tim	90 kr	700 020
Totalt per år		126 kr	981 739 kr

Slutsatser

Kostnaden per kilo kväve- respektive kilo koldioxidekvivalent beror på hur ovan redovisade kostnader fördelas mellan de båda näringsämnena. Men om exempelvis de samhällsekonomiska kostnaderna (enligt ovan) fördelas med 2/3 på kväve och 1/3 på koldioxid, blir kostnaden 101 kronor per kilo kväve och 74 öre per kilo koldioxidekvivalent.

Åtgärdens tydligaste negativa effekt är risk för ökad användning av kemiska bekämpningsmedel. Denna negativa effekt har inte värderats men bör också ses som en samhällsekonomisk kostnad, vilken ökar kostnaden per kilo kväve- och koldioxidreduktion.

Åtgärdens samhällsekonomiska lönsamhet tycks vara svag, med tanke på att de beräknade kostnaderna är drygt tre gånger större än det samhällsekonomiska värdet av nytta. Och då är inte de negativa effekterna beaktade. Men samtidigt är den monetära värderingen av nyttan mycket osäker och detta resultat ska därför tolkas med försiktighet.

5.2.30.11 Resultat i nuvarande program

Den målsättning som antogs i det omarbetade landsbygdsprogrammet inför år 2010 var att 240 000 hektar skulle anslutas till minskat kväveläckage. I tabell nedan redovisas anslutningen till åtgärden under år 2011. Utfallet har hamnat långt under uppsatt mål.

Tabell 77 Preliminärt utfall av anslutning till minskat kväveläckage i 1 000-tal hektar, effekt, ton kväve per år, antal åtaganden samt kostnad totalt och per kg kväve år 2011

Område	Areal, 1 000-tal ha				Minskad utlakning	Antal åtaganden	Kostnad, miljoner-kronor	Kr/kg N
	Fg	Fg+vår	Vår	totalt	ton N/år			
Ursprungl län *	59	52	21	132	1 380		141,6	103
Mell Sverige lättjord		4	4	8	75		8,0	107
Mell Sverige lerjord	1			1	4		0,9	240
Summa	60	56	25	141	1 459	6370	150,5	103

Fg = fånggröda, fg+vår = fånggröda +vårbearbetning, vår = vårbearbetning

* Ursprungliga län avser H-, I-, K- M- N- och O-län. Med mellersta (Mell) Sverige avses B-, C-, D-, E-, S-, T- och U-län.

Målet för antalet lantbrukare (10 000) och ansluten areal (240 000 hektar) till minskat kväveläckage har inte uppfyllts. Enligt preliminära uppgifter för 2011 var 6 370 lantbrukare med tillsammans cirka 141 000 hektar anslutna till landsbygdsprogrammet. Den minskade utlakningen skattas till knappt 1 500 ton kväve per år.

Sedan 2005 har en tydlig minskning av anslutningen till programmet skett fram till och med 2009. Detta beror bl.a. på minskat stödområde, på att ersättningsnivån bedömdes vara för låg samt på att fånggrödeodling ansågs förorsaka ökade ogräsproblem. En justering gjordes beträffande områdesavgränsningen och ersättningsnivån inför år 2010, men arealen steg endast cirka 20 000 hektar mellan år 2009 och 2010. De två senaste åren har anslutningen legat på ungefär samma nivå.

5.2.30.12 Förenkling

För sökande finns följande förenklingar i förhållande till den nuvarande miljöersättningen för minskat kväveläckage:

- Det finns inget datum för sådd. Endast en tidpunkt (1 jan) för brytning måste beaktas.
- Oljerättika, rättika och vitsenap kan odlas som fånggrödor i hela området, samtidigt godtas grund bearbetning inför sådd av dessa grödor.
- Öppningen för praktisk etablering av eftersådda fånggrödor, borttagen minimianslutning samt minskat antal datumregler kan bidra till att skapa en mer positiv bild av fånggröda och vårbearbetning

Åtgärden är ny men är rimlig att jämföra med miljöersättning för minskat kväveläckage i nuvarande programperiod.

5.2.30.13 Acceptans

Åtgärden minskat kväveläckage är allmänt accepterad bland lantbrukare och de myndigheter som berörs. Föreslagen åtgärd torde möta samma mottagande från myndighetshåll. Bland de lantbrukare som av jordartsmässiga skäl inte anser sig kunna gå in i åtgärden kommer antagligen synpunkter att framföras.

Utifrån effektmässiga skäl är det lättare att argumentera för åtgärden minskat kväveläckage alternativ 2 än nuvarande miljöersättning för minskat kväveläckage. Öppningen för praktisk etablering av eftersådda fånggrödor, borttagen minimianslutning samt minskat antal datumregler kan bidra till att skapa en mer positiv bild av åtgärder där vårbearbetning och fånggröda ingår.

Det finns dock vissa olägenheter med vårbearbetning och fånggröda, som kan påverka acceptansen:

- Ökad risk för etablering av rotogräs kräver dock beredskap för kemisk bekämpning samt att noggrann plöjning genomförs. På moränjordar kan heltäckanande plöjning vara svår att genomföra. Hög användning av glyfosat kan delvis förklaras av fånggrödeodling.
- Övervintrande fånggröda kan utgöra så kallade gröna bryggor för växtskadegörare. Andelen vintergrön mark är dock betydligt större än övervintrande fånggröda och problemet bör bl.a. värderas utifrån denna aspekt.
- Odling av korsblommiga eftersådda fånggrödor kan förorsaka ökat tryck av oljeväxtsjukdomar såsom klumprotsjuka. Beaktas normala tidsmässiga avstånd mellan korsblommiga grödor kan denna olägenhet bemästras.

5.2.30.14 Budgeteffekt

Åtgärden förväntas få en budgeteffekt enligt följande:

Fånggröda + vårbearbetning:	115 000 hektar x 1700 kr/ha= 195,5 miljoner kronor
Vårbearbetning:	25 000 hektar x 600 kr/hektar = 15 miljoner kronor

Totalt ger detta en budgeteffekt på cirka 210 miljoner kronor.

5.2.31 Skötsel av tvåstegsdiken

5.2.31.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att behålla en effektiv näringsretention.

5.2.31.2 Beskrivning av åtgärden

Ersättning ges för att sköta och rensa anlagda tvåstegsdiken. Ersättning betalas utifrån beräknad areal. Genom att sköta de anlagda tvåstegsdikena enligt villkoren säkras deras retentionsförmåga. Syftet med denna åtgärd är att ta bort fosfor som sedimenterat i diken eller på andra sätt tillförts diket samt att skörda och ta bort växtlighet som tagit upp växtnäring.

Ersättning kan ges för:

- borttagning av vegetation
- urgrävning av sediment och borttransport av dessa

5.2.31.3 Målgrupp

Målgrupp är markägare, lantbrukare eller grupper av markägare och lantbrukare som har anlagt tvåstegsdiken.

5.2.31.4 Villkor för sökande

Den sökande

- ska årligen slå av och ta bort igenväxningsvegetation längs med slänter. Vegetation får tidigast slås av den 1 juli.
- ska gräva ut och transportera bort lagrat sediment vid behov
- får inte sprida gödselmedel eller kemiska växtskyddsmedel inom tvåstegsdiken Det är heller inte tillåtet att sprida kalk, om inte länsstyrelsen bestämmer annat.

5.2.31.5 Indikatorer

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	–	–
Produktion	Antal företag med tvåstegsdiken som sköts	50 stycken
	Antal meter tvåstegsdiken som sköts	25 kilometer
Resultat	Antal meter tvåstegsdiken som sköts	25 kilometer
Effekt	–	–

5.2.31.6 Prioriteringar

Åtgärden är lämplig i hela landet.

5.2.31.7 Ersättning

Ersättning ges för

- urgrävning av sediment och borttransport av dessa
- borttagning av vegetation.

5.2.31.8 Koppling till andra åtgärder

Skötsel av tvåstegsdiken är ett viktigt komplement till miljöinvestering för anläggning av tvåstegsdiken för att investeringen ska ge fortsatt god reningseffekt. För att maximera kostnadseffektiviteten och minska risken för skador på växt- och djurliv i och vid vattnet är det viktigt att komplettera åtgärden med kompetensutveckling (artikel 15 och 16).

5.2.31.9 Effekter

Åtgärden ger många värden, den vattenrenande effekten och vattenmagasineringsförmågan behålls, ökad biologisk mångfald och upplevelser i form av rekreation, jakt och pedagogiska funktioner. Utan skötsel och rensning skulle många tvåstegsdiken snabbt växa igen och deras funktion gå förlorad.

Skötsel av tvåstegsdiken säkrar deras förmåga till att fungera som en fosforfälla. Utan kontinuerlig skötsel riskerar dessa diken att växa igen av buskar och sly vilket minskar deras kapacitet. En mindre del av det sedimenterade materialet skulle ändå ha sedimenterat på sträckan och därmed behövt rensas bort. Men med tvåstegsdiket ökar bredden på ytan som behöver skötas liksom mängden sedimenterat material som kommer från uppströms liggande fastigheter. Mer vegetation och sediment måste tas om hand vilken innehåller fosfor och partiklar som annars hade transporterats vidare mot havet.

Med skötsel kan den hydrologiska positiva effekten bestå och risken för att sediment lossnar igen och riskerar slamma igen lekbottnar nedströms minskar. Skötsel av tvåstegsdiken bidrar till att uppnå god ekologisk och kemisk status i vattenförekomster enligt vattendirektivet.

Effekten av flödesterrassen är att likna vid en långsträckt våtmark eller översilningsyta. Förmågan till retention i tillfälligt översvämmade och ånära områden har utvärderats i försök med avfasade strandzoner som är att likna vid tvåstegsdiket. Stora variationer har uppmätts, troligen beroende på mycket olika förutsättningar i vattenkvaliteten. Effekter på upp till 127 kg fosfor per år har uppmätts. Utvärderingar av några våtmarker i Skåne har gett en medelavskiljning av fosfor på 17–47 kg per hektar (Wesström m.fl., 2010). Effekten av en dikessektion som fungerar både som våtmark (flödesterrassen vid högre flöden), översilningsyta (dikesslänten och flödesterrassen vid lägre flöden) och buffertzon (dikesslänten) antas ligga någonstans däremellan.

Växtlighet i och längs diket bör underhållas genom slåtter vid behov och biomassan bör transporteras bort för att minska risken för läckage av näringsämnen ner i diket på nytt (Wesström, 2010; Finlands miljöcentral, 2009).

5.2.31.10 Samhällsekonomisk effektivitet

Se Anläggning av tvåstegsdiken, avsnitt 5.2.5.2.10.

5.2.31.11 Resultat i nuvarande program

Åtgärden är ny såväl som åtgärden anläggning av tvåstegsdiken. För att tvåstegsdiken ska uppnå optimal effektivitet krävs en ökad skötsel jämfört med vanliga diken.

5.2.31.12 Förenkling

Åtgärden är ny och har mycket få villkor och har utformats för att vara så enkel som möjligt. Åtgärden uppfyller enkelhetskraven för ansökan då den inte förväntas skilja sig från till exempel ansökan om stöd för skötsel av våtmarker och dammar.

5.2.31.13 Acceptans

Åtgärden bedöms få acceptans då åtgärden bidrar till olika miljönyttor. Den säkerställer att investeringen i tvåstegsdiken behåller sin retentionskapacitet samt sin buffrande förmåga vid kraftig nederbörd och höga vattenflöden. För lantbrukaren påminner skötselkraven om de vid skyddszoner och skapar en likriktning mellan olika vattenförbättrande åtgärder.

5.2.31.14 Budgeteffekt

Budgeteffekten förväntas bli 25 000 meter x 6,075 kronor per meter vilket blir en total kostnad på cirka 150 000 kronor.

5.2.32 Skyddszoner

5.2.32.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att minska ytavrinningen, erosionen och läckaget av näringsämnen från åkermark. Skyddszonerna minskar även risken för att rester av växtskyddsmedel förorenar sjöar och vattendrag.

5.2.32.2 Beskrivning av åtgärden

En skyddszon är en vallbesådd zon eller remsa utmed ett vattenområde. Ersättning ges för anläggning och skötsel av skyddszoner på åkermark. Åtgärden innebär att vallgräs eller vallgräs i blandning med vallbaljväxter odlas i skyddszonen.

Skyddszonen ska sås senast på våren det första året i åtagandet och den får inte brytas förrän på hösten det sista året. Det är inte tillåtet att använda gödsel eller växtskyddsmedel på skyddszonen. Åtgärden får inte kombineras med andra åtgärder som ger ersättning för vallodling på samma mark.

Om åtgärden skyddszoner kan införas eller inte, möjlig ersättningsnivå samt villkorens utformning beror på

- om Naturvårdsverkets föreskrifter och produktvillkor för olika växtskyddsmedel som KEMI bestämmer kan samordnas med åtgärden. Användningsvillkor för växtskyddsmedel kan komma att få samma regler som skyddszoner vilket i så fall omöjliggör att ge ersättning.
- hur kommissionens förslag om förgröning påverkar förutsättningarna.

5.2.32.3 Målgrupp

Målgruppen är lantbrukare.

5.2.32.4 Villkor för sökande

Endast lantbrukare i stödområde 4b, 5 och 9 får söka. Den sökande

- ska anlägga skyddszon vars sammanlagda areal ska omfatta minst 0,1 hektar på erosionsbenägen mark senast sista sådatum det första året i åtagandet
- ska låta skyddszonen ligga obruten fram till
  - den 10 oktober i Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Kalmar, Gotlands, Västra Götalands, Värmlands, Örebro, Västmanlands och Dalarnas län
  - den 20 oktober i Blekinge, Skåne och Hallands län
- så med den mängd utsäde som är normalt för arten och syftet med odlingen. Växtligheten på skyddszonen ska utgöras av vallgräs eller vallgräs i blandning med vallbaljväxter. En insektsbefrämjande fröblandning får blandas in vid sådden. Högst 15 viktprocent av utsädesblandningen får utgöras av vallbaljväxter.
- ska se till att zonen längs med vattenområdet är 6–20 m bred och minst 20 m lång.
- får skörda eller slå av växtligheten efter 1 juli, om den avslagna växtligheten kan ligga kvar utan att skada växtligheten. Skyddszonen får betas under hela växtsäsongen.

- får inte gödsla, sprida växtskyddsmedel eller skada växtligheten på zonen
- får inte kombinera åtgärden med en ersättning för vallodling på samma mark.

5.2.32.5 Indikatorer

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	–	–
Produktion	Antal lantbrukare som får ersättning	4 000 stycken
	Antal hektar med ersättning	10 000 hektar vid programperiodens slut
Resultat	Antal hektar med ersättning	10 000 hektar vid programperiodens slut
Effekt	Minskat fosforläckage per år om 10 000 hektar skyddszon finns	7,5 ton*

* Egna beräkningar baserade på ”Minskade växtnäringsförluster och växthusgasutsläpp till 2016. Jordbruksverket. Rapport 2010:11. Bilaga 2. S. 36.

5.2.32.6 Prioriteringar

Åtgärden är lämplig i stödområde 4b, 5 och 9.

5.2.32.7 Ersättning

Ersättningen kan vara upp till 2 900 kronor. Kostnader som ersätts är kostnader för

- utsäde och arbete vid sådd
- skötsel i form av eventuell avslagning och bortförsel
- reparation av skadade ytor
- samt uteblivna intäkter på grund av skyddszonen.

5.2.32.8 Koppling till andra åtgärder

Skyddszoner är lämpligt att planera i ett landskapsperspektiv och kan ofta komplettera andra åtgärder som gäller våtmarker, tvåstegsdiken och anpassade skyddszoner. På så sätt kan även större samhällsnytta uppnås ur ett rekreationsperspektiv. Åtgärden har därför även koppling till åtgärden stöd till samarbete (artikel 36). Åtgärden kan med rätt utformning och i kombination med miljöinvesteringar i odlingslandskapet bidra till en ökad biologisk mångfald och ökad tillgänglighet för allmänheten.

5.2.32.9 Effekter

Den viktigaste effekten av att anlägga en skyddszon är att övergödningen av hav och vattendrag minskar. Skyddszonen kan även bidra till minskat läckage av växtskyddsmedel eftersom det är förbjudet att använda växtskyddsmedel inom zonen. Det minskar risken för direktnedfall i vattendraget.

Under programperioden fungerar skyddszoner som spridningsvägar och förstärker på så sätt populationer i slättbygdernas småbiotoper. De biologiska effekterna varierar eftersom de beror på var skyddszonerna etableras i slättlandskapet. Synergieffekter finns med åtgärderna mångfaldsåker, anpassade skyddszoner, landskapselement och våtmarker. Beräkningen av posten utebliven intäkt på grund av skyddszon har beräknats utifrån bästa gröda. Den kan även beräknas utifrån bästa växtföljd.

5.2.32.10 Samhällsekonomisk effektivitet

Principiellt motiv för åtgärden

Nyttan av en skyddszon tillfaller i huvudsak övriga samhället och en lantbrukare har normalt inget eget intresse av att anlägga en skyddszon.

Förväntad omfattning

Areal skyddszon 10 000 hektar
Antal anslutna företag 4 000 stycken

Dödvikt

I princip hela den anslutna arealen kan förväntas bero på åtgärden, dvs. 0 procent dödvikt.

Nyttor och kostnader

Tabell 78 Nytta för samhället, kvantifierade effekter

	Effekt per hektar	Areal	Effekt på nationell nivå	Monetärt värde
Minskat kväveläckage, ytvatten, Gss	24 kg N [a]	3 333 ha	80 ton N	2,5 miljoner kr [d]
Minskat kväveläckage, ytvatten, Gns	23 kg N [a]	3 333 ha	77 ton N	2,4 miljoner kr [d]
Minskat kväveläckage, ytvatten, Ss	14 kg N [a]	3 333 ha	47 ton N	1,5 miljoner kr [d]
Minskat fosforläckage från åkermark	0,75 kg [b]	10 000 ha	7,5 ton P [b]	3,8 miljoner kr [d]
Mindre växtskyddsanvändning, Gss	1,42 kg aktiv substans	3 333 ha	4 732 kg aktiv substans	Brist på värderingstudier
Mindre växtskyddsanvändning, Gns	1,12 kg aktiv substans	3 333 ha	3 733 kg aktiv substans	Brist på värderingsstudier
Mindre växtskyddsanvändning, Ss	0,43 kg aktiv substans	3 333 ha	1 433 kg aktiv substans	Brist på värderingsstudier
Ökad kolinlagring i marken	200 kg CO_2e [c]	10 000 ha	2 miljoner kg CO_2e	Osäker effekt globalt sett

a Baserat på Mårtensson m.fl., 2010.
b Varav hälften beräknas nå havet. (Jordbruksverket Rapport 2010:10, Bilaga 2)
c Beräkning i Odlingspespektiv, G. Bertilsson.
d Monetärt schablonbelopp för reducerat fosfor till havet 1 023 kr/kg, schablonbelopp för reducerat kväve till havet 31 kr/kg (Naturvårdsverket 2009:6322). Retention i sjöar och vattendrag mellan våtmark och hav är dock inte beaktat för kväve, vilket överskattar belastningsminskningen till havet. Å andra sidan är nyttan av minskad näringsbelastning på sjöar och vattendrag inte medräknad i det beräknade värdet, främst är detta relevant för fosfor.

Ovan använda schablonvärdena för vad minskad kväve- och fosforbelastning till havet är värt för samhället är behäftade med mycket stor osäkerhet. De ska därför bara ses som en grov indikation. I relevanta värderingsstudier varierar värdet i intervallet 4–70 kronor per kg för kväve och 127–2140 kronor per kg för fosfor (Naturvårdsverket 2009:6322). Det innebär att ovan beräknade monetära värden för kväve kan ligga mellan 0,8 och 14 miljoner kronor och för fosfor mellan 0,5 och 8 miljoner kronor.

Icke kvantifierade positiva effekter:

- Skyddszoner ger mindre risk för direkt deposition av bekämpningsmedel eller gödningsmedel i vattendragen. En litteratursammanställning på området anger att skyddszoner är effektiva på att ta bort bekämpningsmedel och en zon reducerar i genomsnitt 78 procent. (Litteratursammanställning, Barbro Ulén och Frank Schmieder, Mark och Miljö, SLU)
- Gräsbevuxen skyddszon bidrar till ökad biologisk mångfald (Jordbruksverket, 2011:6).
- Träd i skyddszoner leder till att nitratförlusterna minskar enligt flera studier. (Litteratursammanställning, Barbro Ulén och Frank Schmieder, Mark och Miljö, SLU)

Negativa effekter:

- Risk för ogrässpridning till närliggande jordbruksmark.
- Enligt vissa studier ger skyddszoner med träd ökade utsläpp av lustgas särskilt om marken är kväverik. (Litteratursammanställning, Barbro Ulén och Frank Schmieder, Mark och Miljö, SLU.)
- Globalt sett är effekten på växthusgasutsläppen osäker, eftersom spannmålsodlingen minskar i Sverige och en stor del av minskningen kan förväntas uppvägas av ökad produktion på andra håll.

Tabell 79 Kostnader i företagen för att uppfylla villkoren

	Per hektar och år	Areal	Totalt på nationell nivå
Samhällsekonomisk kostnad för företagens genomförande av åtgärden	1 950 kr*	10 000 ha	19,5 miljoner kr/år

*Baserat på kalkyl för ersättningsnivå, genomsnitt för berörda regioner.

Tabell 80 Administrationskostnader

Kostnadspost	Tidsåtgång och kostnad	Kostnad per år	Summa
Administrativ kostnad – ansökan	65 min x 145 kr/tim (för 5-årsperiod)	31,4 kr	125 680
Administrativ kostnad – utbetalning	2 min x 145 kr/tim	4,8 kr	19 333
Myndigheternas kostnader – länsstyrelsen	0,3 timmar x 300 kr/tim	90 kr	27 000
Totalt per år		126 kronor	504 880 kr

Den samhällsekonomiska kostnaden för administration är ungefär hälften så stor som den ovan framräknade, eftersom skatt på arbete inte är någon samhällsekonomisk kostnad.

Slutsatser

Åtgärden har flera olika effekter och det är inte alla som kunnat kvantifieras, vilket gör det svårt att beräkna kostnad per enhet uppnådd effekt. En möjlighet är emellertid att göra en förenklad beräkning enbart för kväve- och fosforeffekt; de samhällsekonomiska kostnaderna för företagens genomförande och administration fördelas då enbart på kväve- och fosforeffekterna. Om exempelvis 1 kilo kväve jämställs med 20 kg fosfor blir kostnaden 56 kronor per kg kväve och 1 130 kronor per kg fosfor.

Utöver reducerat kväve- och fosforläckage är minskad användning av kemiska bekämpningsmedel och ökad biologisk mångfald andra viktiga positiva effekter. Det samhällsekonomiska värdet av dessa positiva effekter kan förväntas vara större än värdet av de negativa effekterna. Kostnaden per kilo kväve- och fosforreduktion är därför lägre än nyss framräknade belopp.

5.2.32.11 Resultat i nuvarande program

Måluppfyllelsen i nuvarande landsbygdsprogram (utfall 2010) är 112 procent för antal hektar skyddszon som har anlagts. När det gäller antal lantbrukare som har anlagt skyddszoner är måluppfyllelsen 88 procent.[29]

5.2.32.12 Förenkling

För sökande finns flera förenklingar:

- Det får finnas träd och buskar i strandbrinken.
- Högst 15 viktprocent av utsädesblandningen får utgöras av vallbaljväxter. Viktprocenten har höjts från 10 till 15 för att stämma överens med de villkor som gäller för andra åtgärder.

För såväl sökande som för länsstyrelsen och Jordbruksverket är det en förenkling att villkoren för t.ex. skyddszoner och anpassade skyddszoner har likriktats.

Olika villkor om viktprocent vallbaljväxter i utsädet gör att lantbrukaren måste köpa in olika utsäde. Genom att ha samma viktprocent som i villkoren för andra åtgärder behöver lantbrukaren inte köpa in flera olika sorter för att uppfylla villkoren.

5.2.32.13 Acceptans

Åtgärden är accepterad av länsstyrelsen och lantbrukare eftersom den finns under nuvarande programperiod och har uppnått en hög måluppfyllelse.

Enligt de regler som finns för träda får växtligheten inte slås av under hela växtlighetsperioden utan först efter 1 juli. Detta villkor läggs till även för skyddszoner för att reglerna ska stämma överens.

5.2.32.14 Budgeteffekt

Åtgärden beräknas ha en budget effekt på 10 000 hektar x 2 900 kr/hektar vilket ger en total kostnad på 29 miljoner kronor.

---

29 Årsrapport Landsbygdsprogram för Sverige 2007-2013. Jordbruksverket. Rapport 2011:23. S. 54.

5.2.33 Anpassade skyddszoner alternativ 1

Vi presenterar tre olika alternativ för anpassade skyddszoner:

- Alternativ 1 är utformat som i nuvarande landsbygdsprogram men är inte regionalt prioriterat utan fördelas per stödområde
- Alternativ 2 är som alternativ 1 men innefattar även översvämningszoner och zoner längs med tungt saltade vägar.
- Alternativ 3 är som alternativ 2 men prioriteras regionalt.

5.2.33.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att minska läckage av fosfor från åkermark genom att minska ytavrinning och erosion.

5.2.33.2 Beskrivning av åtgärden

Med anpassade skyddszoner avses skyddszon på erosionsbenägen mark. Ersättning ges för anläggning och skötsel av anpassade skyddszoner på åkermark. Åtgärden innebär att vallgräs eller vallgräs i blandning med vallbaljväxter sås in för att minimera risk för partikelburna fosforförluster och grumling i närliggande vattendrag. Ofta uppkommer yterosion i svackor, längs kulverterade vattendrag, i anslutning till ytvattenbrunnar och ofta där infiltrationen av någon anledning är dålig. Den kan anläggas vid till exempel ytvattenbrunnar eller i svackor på åkermark. Åtgärden får inte kombineras med andra åtgärder som ger ersättning för vallodling på samma mark.

Utformningen av kommissionens förslag om förgröning påverkar förutsättningarna för åtgärden anpassade skyddszoner. Beroende på hur förgröningen utformas så kan den påverka allt ifrån om åtgärden kan finnas överhuvudtaget till ersättningsnivån och villkorens utformning.

5.2.33.3 Målgrupp

Målgruppen är lantbrukare.

5.2.33.4 Villkor för sökande

Den sökande

- ska anlägga anpassad skyddszon vars sammanlagda areal ska omfatta minst 0,1 hektar på erosionsbenägen mark senast sista sådatum det första året i åtagandet
- ska så med den mängd utsäde som är normalt för arten och syftet med odlingen. Växtligheten på skyddszonen ska utgöras av vallgräs eller vallgräs i blandning med vallbaljväxter. En insektsbefrämjande fröblandning får blandas in vid sådden. Högst 15 viktprocent av utsädesblandningen får utgöras av vallbaljväxter.
- ska låta skyddszonen ligga obruten fram till
  – den 10 oktober i Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Kalmar, Gotlands, Västra Götalands, Värmlands, Örebro, Västmanlands och Dalarnas län
  – den 20 oktober i Blekinge, Skåne och Hallands län

- får låta beta skyddszonen under hela växtsäsongen. Växtligheten får skördas eller slås av efter 1 juli, om den avslagna växtligheten kan ligga kvar utan att skada växtligheten.
- får inte gödsla, sprida växtskyddsmedel eller skada växtligheten på zonen
- får inte kombinera åtgärden med en ersättning för vallodling på samma mark.

5.2.33.5 Indikatorer

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	–	–
Produktion	Antal lantbrukare som får ersättning	2 000 stycken
	Antal hektar med ersättning	5 000 hektar vid programperiodens slut
Resultat	Antal hektar med ersättning	5 000 hektar vid programperiodens slut
Effekt	Minskat fosforläckage per år om 5 000 hektar anpassad skyddszon finns	10 ton*

* Minskade växtnäringsförluster och växthusgasutsläpp till 2016. Jordbruksverket. Rapport 2010:10. Bilaga 2. S.36.

5.2.33.6 Prioriteringar

Åtgärden är lämplig i stödområde 4b, 5 och 9. Utöver angivna områden bör nya känsliga områden enligt nitratdirektivet, som ligger utanför nuvarande stödområde, även föras in i stödområdet.

5.2.33.7 Ersättning

Ersättningen kan vara upp till 4 300 kronor. Ersättningsnivån kan vara lämplig att differentiera beroende på stödområde i Sverige.

Kostnader som ersätts är kostnader för

- utsäde och arbete vid sådd
- skötsel i form av eventuell avslagning och bortförsel
- reparation av skadade ytor
- samt uteblivna intäkter på grund av den anpassade skyddszonen.

Eftersom anpassade skyddszoner ofta ligger i svackor mitt i åkern utgör de ett hinder för rationellt brukande. Kompensation för den extra kostnad som detta innebär ingår också i kalkylen.

5.2.33.8 Koppling till andra åtgärder

För att få en hög miljöeffekt behövs kompetensutveckling (artikel 15 och 16) och koppling till samarbetsåtgärden (artikel 36). Anpassade skyddszoner är lämpligt att planera i ett landskapsperspektiv. Rådgivning kan genomföras både i grupp och enskilt. Projekt som bidrar till med kunskap om var i landskapet anpassade skyddszoner är prioriterade ur ett vattenvårdsperspektiv är en typ av kunskapsunderlag som kan behövas. Åtgärden kan med rätt utformning och i kombination med miljöinvesteringar i odlingslandskapet bidra till en ökad biologisk mångfald och ökad tillgänglighet för allmänheten.

5.2.33.9 Effekter

Den viktigaste effekten av att anlägga en anpassad skyddszon alternativ 1 är att övergödningen av hav och vattendrag minskar genom att minska erosions förluster av fosfor. Läckage av växtskyddsmedel minskar om en anpassad skyddszon läggs kring ytvattenbrunnar. Under programperioden fungerar anpassade skyddszoner som spridningsvägar och förstärker på så sätt populationer i slättbygdernas småbiotoper. De biologiska effekterna varierar eftersom de beror på var de anpassade skyddszonerna etableras i slättlandskapet. Synergieffekter finns med åtgärderna mångfaldsåker, skyddszoner, landskapselement och våtmarker.

Eftersom zonen kan få en insådd med klöverinblandning innebär det ett positivt inslag i odlingslandskapet ur biologisk mångfaldsynpunkt eftersom det är brist på blommor för pollinerande insekter i slättlandskapet. Särskilt stor betydelse kan detta få mot slutet av växtsäsongen när bristen på näringsväxter för insekter är stor. En ökad tillgång på näringsväxter i slättlandskapet är av stort samhällsekonomiskt intresse eftersom många grödor som till exempel raps, rödklövervallar och åkerböna ökar i skörd med pollinering.

5.2.33.10 Samhällsekonomisk effektivitet

Principiellt motiv för åtgärden

Nyttan av en skyddszon tillfaller i huvudsak övriga samhället och en lantbrukare har normalt inget eget intresse av att anlägga en skyddszon.

Förväntad omfattning

Areal skyddszon	5 000 hektar
Antal anslutna företag	2 000 stycken

Dödvikt

I princip hela den anslutna arealen kan förväntas bero på ersättningen, dvs. dödvikt 0 procent.

Nyttor och kostnader

Tabell 81 Nytta för samhället, kvantifierade effekter

	Effekt per hektar	Areal	Effekt på nationell nivå	Monetärt värde
Minskat kväveläckage, ytvatten, Gss	24 kg N [a]	1 667 ha	40 ton N	1,24 miljoner kr [d]
Minskat kväveläckage, ytvatten, Gns	23 kg N [a]	1 667 ha	38 ton N	1,19 miljoner kr [d]
Minskat kväveläckage, ytvatten, Ss	14 kg N [a]	1 667 ha	23 ton N	0,72 miljoner kr [d]
Minskat fosforläckage från åkermark	2 kg [b]	5 000 ha	10 ton kg P [b]	5,1 miljoner kr [d]
Mindre växtskydds-användning, Gss	1,42 kg aktiv substans	1 667 ha	2 370 kg aktiv substans	Brist på värderingsstudier
Mindre växtskydds-användning, Gns	1,12kg aktiv substans	1 667 ha	1 870 kg aktiv substans	Brist på värderingsstudier
Mindre växtskydds-användning, Ss	0,43 kg aktiv substans	1 667 ha	720 kg aktiv substans	Brist på värderingsstudier
Ökad kolinlagring i marken	200 kg CO_2e [c]	5 000 ha	1 miljoner kg CO_2e	Osäker effekt globalt sett

a Baserat på Mårtensson m.fl., 2010.
b Varav hälften beräknas nå havet. (Jordbruksverket Rapport 2010:10, Bilaga 2)
c Beräkning i Odlingspespektiv, G. Bertilsson.
d Monetärt schablonbelopp för reducerat fosfor till havet 1 023 kr/kg, schablonbelopp för reducerat kväve till havet 31 kr/kg (Naturvårdsverket 2009:6322). Retention i sjöar och vattendrag mellan våtmark och hav är dock inte beaktat, vilket överskattar belastningsminskningen till havet. Å andra sidan är nyttan av minskad näringsbelastning på sjöar och vattendrag inte medräknad i det beräknade värdet, främst är detta relevant för fosfor.

Ovan använda schablonvärden för vad minskad kväve- och fosforbelastning till havet är värt för samhället är behäftade med mycket stor osäkerhet. De ska därför bara ses som en grov indikation. I relevanta värderingsstudier varierar värdet i intervallet 4–70 kronor per kg för kväve och 127–2140 kronor per kg för fosfor (Naturvårdsverket 2009:6322). Det innebär att ovan beräknade monetära värden för kväve kan ligga mellan 0,4 och 7 miljoner kronor och för fosfor mellan 0,6 och 11 miljoner kronor.

Icke kvantifierade positiva effekter:

- Gräsbevuxen anpassad skyddszon bidrar till ökad biologisk mångfald (Jordbruksverket, 2011:6).

Negativa effekter:

- Risk för ogräsSpridning till närliggande jordbruksmark.
- Globalt sett är effekten på växthusgasutsläppen osäker, eftersom spannmålsodlingen minskar i Sverige och en stor del av minskningen kan förväntas uppvägas av ökad produktion på andra håll.

Tabell 82 Kostnader i företagen för att uppfylla villkoren

	Per hektar och år	Areal	Totalt på nationell nivå
Samhällsekonomisk kostnad för företagens genomförande av åtgärden	3 250 kr*	5 000 ha	16,3 miljoner kr/år

* Baseras på kalkyl för beräkning av ersättningsnivå, genomsnitt för berörda regioner.

Tabell 83 Administrationskostnader

Kostnadspost	Tidsåtgång och kostnad	Kostnad per år	Summa
Administrativ kostnad – ansökan	35 min x 145 kr tim (för 5-årsperiod)	16,9 kr	33 800
Administrativ kostnad – utbetalning	2 min x 145 kr/tim	4,8 kr	9 600
Myndigheternas kostnader – länsstyrelsen	0,3 timmar x 300 kr/tim	90 kr	180 000
Totalt per år		126 kr	223 400 kr

Den samhällsekonomiska kostnaden för administration är ungefär hälften så stor som den ovan framräknade, eftersom skatt på arbete inte är någon samhällsekonomisk kostnad.

Slutsatser

Åtgärden har flera olika effekter och det är inte alla som kunnat kvantifieras, vilket gör det svårt att beräkna kostnad per enhet uppnådd effekt. En möjlighet är emellertid att göra en förenklad beräkning enbart för kväve- och fosforeffekt; de samhällsekonomiska kostnaderna för företagens genomförande och administration fördelas då enbart på kväve- och fosforeffekterna. Om exempelvis 1 kilo kväve jämställs med 20 kg fosfor blir kostnaden 55 kronor per kg kväve och 1 096 kronor per kg fosfor.

Utöver reducerat kväve- och fosforläckage är minskad användning av kemiska bekämpningsmedel och ökad biologisk mångfald andra viktiga positiva effekter. Det samhällsekonomiska värdet av dessa positiva effekter kan förväntas vara större än värdet av de negativa effekterna. Kostnaden per kilo kväve- och fosforreduktion är därför lägre än nyss framräknade belopp.

5.2.33.11 Resultat i nuvarande program

Måluppfyllelsen i nuvarande landsbygdsprogram är låg. Målsättningen är 5 000 hektar men resultatet för 2010 var 88 hektar. Endast 3 procent av de budgeterade pengarna hade gått åt fram till och med år 2010. För 2011 hade 66 lantbrukare sökt åtgärden och arealen uppgick till 190 hektar. Detta är en relativt ny åtgärd som infördes 2010 vilket är huvudskälet till den låga anslutningsgraden. Åtgärden behöver mer marknadsföring för att få högre anslutning. Ansluten areal mer än fördubblades mellan 2010 och 2011 även om det var från en låg nivå. Vissa ändringar har genomförts i detta förslag, som kanske underlättar för fler att ansluta sig, läs under avsnitten om förenkling och acceptans.[30]

5.2.33.12 Förenkling

För sökande finns flera förenklingar:

- Åtgärden är numera öppen för alla lantbrukare i området vilket förenklar för den sökande och länsstyrelsen och förväntas öka anslutningen.
- Gränsen för hur liten areal man kan söka för har sänkts vilket gör det möjligt

30 Årsrapport Landsbygdsprogram för Sverige 2007-2013. Jordbruksverket. Rapport 2011:23. S. 48.

för fler att söka. Likaså har villkoret om att en anpassad skyddszon måste omgärdas av minst 4 meter jordbruksmark tagits bort.
- Högst 15 viktprocent av utsädesblandningen får utgöras av vallbaljväxter. Viktprocenten har höjts från 10 till 15 för att stämma överens med de villkor som gäller för andra åtgärder.

För sista året i åtagandet finns det inget tidigaste brytdatum som länsstyrelsen ska besluta om. Det är en förenkling för länsstyrelsen att de inte längre behöver besluta om särskilda skötselvillkor.

För såväl sökande som för länsstyrelsen och Jordbruksverket är det en förenkling att villkoren för t.ex. skyddszoner och anpassade skyddszoner har likriktats.

Beräkning och bedömning

Gränsen för hur liten areal det går att söka åtgärden för har sänkts, vilket gör att fler lantbrukare kan söka. När länsstyrelsen inte längre har möjlighet att besluta om särskilda skötselvillkor, så blir det färre villkor för lantbrukaren att hålla reda på vilket underlättar för den sökande.

Olika villkor om viktprocent vallbaljväxter i utsädet gör att lantbrukaren måste köpa in olika utsäde. Genom att ha samma viktprocent i villkoren för andra ersättningar behöver lantbrukaren inte köpa in flera olika sorter för att uppfylla villkoren.

Åtgärden har konstruerats om så att den numera är öppen för alla lantbrukare i området vilket minskar den administrativa kostnaden för den sökande samt myndigheterna betydligt. För den sökande minskar kostnaden från 232 kronor per ansökan till 22 kronor per ansökan.

5.2.33.13 Acceptans

Åtgärden är känd av länsstyrelsen och lantbrukare eftersom den finns under nuvarande programperiod. Behovet att få åtgärdsansökan godkänd av länsstyrelsen har troligen medfört ett hinder och bidragit till den låga acceptansen. Med ökad marknadsföring för åtgärden och i och med att ansökan nu kan ske direkt i SAM Internet förväntas acceptansen öka. Den låga anslutningen talar även för att åtgärden behöver marknadsföras bättre till lantbrukare.

Enligt de regler som finns för träda får växtligheten inte slås av under hela växtlighetsperioden utan först efter 1 juli. Villkoret har anpassats så reglerna för träda och villkoren för åtgärden stämmer överens.

5.2.33.14 Budgeteffekt

Åtgärden har en budgeteffekt på 4 300 kr/hektar x 5 000 hektar vilket ger en totalkostnad på 21,5 miljoner kronor.

5.2.34 Anpassade skyddszoner alternativ 2

Vi presenterar tre olika alternativ för anpassade skyddszoner:

- Alternativ 1 är utformat som i nuvarande landsbygdsprogram men är inte regionalt prioriterat utan fördelas per stödområde
- Alternativ 2 är som alternativ 1 men innefattar även översvämningszoner och zoner längs med tungt saltade vägar.
- Alternativ 3 är som alternativ 2 men prioriteras regionalt.

5.2.34.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att

- minska läckage av fosfor från åkermark genom att minska ytavrinning och erosion
- minska skador i markstrukturen på grund av vägsalt som annars riskerar att öka fosforförlusterna
- minska ytavrinning och erosion i översvämningsområden.

5.2.34.2 Beskrivning av åtgärden

Med anpassade skyddszoner avses skyddszon på erosionsbenägen mark, mark som riskerar att få skador i markstrukturen på grund av vägsalt eller mark som löper risk att översvämmas. Ersättning ges för anläggning och skötsel av anpassade skyddszoner på åkermark. Åtgärden innebär att vallgräs eller vallgräs i blandning med vallbaljväxter odlas i den anpassade skyddszonen. Den kan anläggas på erosionsbenägen mark vid till exempel ytvattenbrunnar eller i svackor på åkermark, längs med vägar som saltas eller åkermark som översvämmas regelbundet. Anpassade skyddszoner berättigar inte till ersättning på överlappande areal där lagstiftningen redan kräver någon form av skyddszon. Åtgärden får inte kombineras med andra åtgärder som ger ersättning för vallodling på samma mark.

Utformningen av kommissionens förslag om förgröning påverkar förutsättningarna för åtgärden anpassade skyddszoner. Beroende på hur förgröningen utformas så kan den påverka allt ifrån om åtgärden kan finnas överhuvudtaget till ersättningsnivån och villkorens utformning.

5.2.34.3 Målgrupp

Målgruppen är lantbrukare.

5.2.34.4 Villkor för sökande

Den sökande

- ska anlägga anpassad skyddszon vars sammanlagda areal ska omfatta minst 0,1 hektar på erosionsbenägen mark senast sista sådatum det första året i åtagandet
- ska så med den mängd utsäde som är normalt för arten och syftet med odlingen. Växtligheten på skyddszonen ska utgöras av vallgräs eller vallgräs i blandning med vallbaljväxter. En insektsbefrämjande fröblandning får blandas in vid sådden. Högst 15 viktprocent av utsädesblandningen får utgöras av vallbaljväxter.
- ska låta skyddszonen ligga obruten fram till
  - den 10 oktober i Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Kalmar, Gotlands, Västra Götalands, Värmlands, Örebro, Västmanlands och Dalarnas län
  - den 20 oktober i Blekinge, Skåne och Hallands län

- får låta beta skyddszonen under hela växtsäsongen. Växtligheten får skördas eller slås av efter 1 juli, om den avslagna växtligheten kan ligga kvar utan att skada växtligheten.
- får inte gödsla, sprida växtskyddsmedel eller skada växtligheten på zonen
- får inte kombinera åtgärden med en ersättning för vallodling på samma mark.

5.2.34.5 Indikatorer

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	–	–
Produktion	Antal lantbrukare som får ersättning	4 000 stycken
	Antal hektar med ersättning	10 000 hektar vid programperiodens slut
Resultat	Antal hektar med ersättning	10 000 hektar vid programperiodens slut
Effekt	Minskat fosforläckage per år om 5 000 hektar anpassad skyddszon finns	20 ton *

* Minskade växtnäringsförluster och växthusgasutsläpp till 2016. Jordbruksverket. Rapport 201:10. Bilaga 2. S. 36.

5.2.34.6 Prioriteringar

Åtgärden är lämplig på erosionsbenägen mark samt mark som riskerar att få skador i markstruktur eller översvämmas. Åtgärden är lämplig i stödområde 4b, 5 och 9. Utöver angivna områden bör nya känsliga områden som ligger utanför nuvarande stödområde föras in i stödområdet för minskat kväveläckage.

5.2.34.7 Ersättning

Ersättningen kan vara upp till 4 300 kronor. Ersättningsnivån kan vara lämplig att differentiera beroende på stödområde i Sverige.

Kostnader som ersätts är kostnader för:

- utsäde och arbete vid sådd
- skötsel i form av eventuell avslagning och bortförsel
- reparation av skadade ytor
- samt uteblivna intäkter på grund av den anpassade skyddszonen.

Eftersom anpassade skyddszoner kan ligga i svackor mitt i åkern utgör de ett hinder för rationellt brukande. Kompensation för den extra kostnad som detta innebär ingår också i kalkylen.

5.2.34.8 Koppling till andra åtgärder

För att få en hög miljöeffekt behövs kompetensutveckling (artikel 15 och 16) och koppling till samarbetsåtgärden (artikel 36). Anpassade skyddszoner är lämpligt att planera i ett landskapsperspektiv. Rådgivning kan genomföras både i grupp och enskilt. Projekt som bidrar med kunskap om var i landskapet anpassade skyddszoner är prioriterade ur ett vattenvårdsperspektiv ger kunskaper som kan behövas. Åtgärden kan med rätt utformning och i kombination med miljöinvesteringar i odlingslandskapet bidra till en ökad biologisk mångfald och ökad tillgänglighet för allmänheten.

5.2.34.9 Effekter

Den viktigaste effekten av att anlägga en anpassad skyddszon alternativ 2 är att övergödningen av hav och vattendrag minskar genom att minska erosionsförluster av fosfor. Risken för fosforförluster ökar om aggregatstrukturen är dålig. Av den anledningen är det ofta motiverat att anlägga en gräszon i anslutning till saltade vägar eftersom saltet väsentligt kan försämra jordens struktur. Läckage av växtskyddsmedel minskar om en anpassad skyddszon läggs kring ytvattenbrunnar. Under programperioden fungerar anpassade skyddszoner som spridningsvägar och förstärker på så sätt populationer i slättbygdernas småbiotoper. De biologiska effekterna varierar eftersom de beror på var de anpassade skyddszonerna etableras i slättlandskapet. Synergieffekter finns med åtgärderna mångfaldsåker, skyddszoner, landskapselement och våtmarker.

Eftersom zonen kan få en insådd med klöverinblandning innebär det ett positivt inslag i odlingslandskapet ur biologisk mångfaldsynpunkt eftersom det är brist på blommor för pollinerande insekter i slättlandskapet. Särskilt stor betydelse kan detta få mot slutet av växtsäsongen när bristen på näringsväxter för insekter är stor. En ökad tillgång på näringsväxter i slättlandskapet är av stort samhällsekonomiskt intresse eftersom många grödor som till exempel raps, rödklövervallar och åkerböna ökar i skörd med pollinering.

5.2.34.10 Samhällsekonomisk effektivitet

Principiellt motiv för åtgärden

Nyttan av en skyddszon tillfaller i huvudsak övriga samhället och en lantbrukare har normalt inget eget intresse av att anlägga en skyddszon.

Förväntad omfattning

Areal skyddszon	10 000 hektar
Antal anslutna företag	4 000 stycken

Dödvikt

I princip hela den anslutna arealen kan förväntas bero på ersättningen, dvs. dödvikt 0 procent.

Nyttor och kostnader

Tabell 84 Nytta för samhället, kvantifierade effekter

	Effekt per hektar	Areal	Effekt på nationell nivå	Monetärt värde
Minskat kväveläckage, ytvatten, Gss	24 kg N a	3 333 ha	80 ton N	2,48 miljoner kr [d]
Minskat kväveläckage, ytvatten, Gns	23 kg N a	3 333 ha	77 ton N	2,4 miljoner kr [d]
Minskat kväveläckage, ytvatten, Ss	14 kg N a	3 333 ha	47 ton N	1,5 miljoner kr [d]
Minskat fosforläckage från åkermark	2 kg b	10 000 ha	20 ton kg P [b]	10,2 miljoner kr [d]
Mindre växtskydds-användning, Gss	1,42 kg aktiv substans	3 333 ha	4 732 kg aktiv substans	Brist på värde-ringsstudier
Mindre växtskydds-användning, Gns	1,12kg aktiv substans	3 333 ha	3 733 kg aktiv substans	Brist på värde-ringsstudier
Mindre växtskydds-användning, Ss	0,43 kg aktiv substans	3 333 ha	1 433 kg aktiv substans	Brist på värde-ringsstudier
Ökad kolinlagring i marken	200 kg CO_2e [c]	10 000 ha	2 miljoner kg CO_2e	Osäker effekt globalt sett

a Baserat på Mårtensson m.fl., 2010.
b Varav hälften beräknas nå havet. (Jordbruksverket Rapport 2010:10, Bilaga 2)
c Beräkning i Odlingspespektiv, G. Bertilsson.
d Monetärt schablonbelopp för reducerat fosfor till havet 1 023 kr/kg, schablonbelopp för reducerat kväve till havet 31 kr/kg (Naturvårdsverket 2009:6322). Retention i sjöar och vattendrag mellan våtmark och hav är dock inte beaktat för kväve, vilket överskattar belastningsminskningen till havet. Å andra sidan är nyttan av minskad näringsbelastning på sjöar och vattendrag inte medräknad i det beräknade värdet, främst är detta relevant för fosfor.

Ovan använda schablonvärdena för vad minskad kväve- och fosforbelastning till havet är värt för samhället är behäftade med mycket stor osäkerhet. De ska därför bara ses som en grov indikation. I relevanta värderingsstudier varierar värdet i intervallet 4–70 kronor per kg för kväve och 127–2140 kronor per kg för fosfor (Naturvårdsverket 2009:6322). Det innebär att ovan beräknade monetära värden för kväve kan ligga mellan 0,8 och 14 miljoner kronor, och för fosfor mellan 1,3 och 21 miljoner kronor.

Icke kvantifierade positiva effekter:

- Gräsbevuxen anpassad skyddszon bidrar till ökad biologisk mångfald (Jordbruksverket, 2011:6).

Negativa effekter:

- Risk för ogrässpridning till närliggande jordbruksmark.
- Globalt sett är effekten på växthusgasutsläppen osäker, eftersom spannmålsodlingen minskar i Sverige och en stor del av minskningen kan förväntas uppvägas av ökad produktion på andra håll.

Tabell 85 Kostnader i företagen för att uppfylla villkoren

	Per hektar och år	Areal	Totalt på nationell nivå
Samhällsekonomisk kostnad för företagens genomförande av åtgärden	3 250 kr*	10 000 ha	32,5 miljoner kr/år

* Baseras på kalkyl för beräkning av ersättningsnivå, genomsnitt för berörda regioner.

Tabell 86 Administrationskostnader

Kostnadspost	Tidsåtgång och kostnad	Kostnad per år per lantbrukare	Summa
Administrativ kostnad – ansökan	35 min x 145 kr/tim (för 5 årsperiod)	16,9 kr	67 600
Administrativ kostnad – utbetalning	2 min x 145 kr/tim	4,8 kr	19 200
Myndigheternas kostnader – länsstyrelsen	0,3 timmar x 300 kr/tim	90 kr	360 000
Totalt per år		126 kr	446 800 kr

Den samhällsekonomiska kostnaden för administration är ungefär hälften så stor som den ovan framräknade, eftersom skatt på arbete inte är någon samhällsekonomisk kostnad.

Slutsatser

Åtgärden har flera olika effekter och det är inte alla som kunnat kvantifieras, vilket gör det svårt att beräkna kostnad per enhet uppnådd effekt. En möjlighet är emellertid att göra en förenklad beräkning enbart för kväve- och fosforeffekt, de samhällsekonomiska kostnaderna för företagens genomförande och administration fördelas då enbart på kväve- och fosforeffekterna. Om exempelvis 1 kg kväve jämställs med 20 kg fosfor blir kostnaden 55 kronor per kg kväve och 1 096 kronor per kg fosfor.

Utöver reducerat kväve- och fosforläckage är minskad användning av kemiska bekämpningsmedel och ökad biologisk mångfald andra viktiga positiva effekter. Det samhällsekonomiska värdet av dessa positiva effekter kan förväntas vara större än värdet av de negativa effekterna. Kostnaden per kilo kväve- och fosforreduktion är därför lägre än nyss framräknade belopp.

5.2.34.11 Resultat i nuvarande program

Åtgärden har en bredare definition än tidigare men kan jämföras med anpassade skyddszoner i dagens landsbygdsprogram Måluppfyllelsen i nuvarande landsbygdsprogram är låg. Målsättningen är 5 000 hektar men resultatet för 2010 var 88 hektar. Endast 3 procent av de budgeterade pengarna hade gått åt fram till och med år 2010. För 2011 hade 66 lantbrukare sökt åtgärden och arealen uppgick till 190 hektar. Detta är en relativt ny åtgärd som infördes 2010 vilket är huvudskälet till den låga anslutningsgraden. Åtgärden behöver mer marknadsföring för att få högre anslutning. Ansluten areal mer än fördubblades mellan 2010 och 2011 även om det var från en låg nivå. Vissa ändringar har genomförts i detta förslag, som kanske underlättar för fler att ansluta sig, läs under avsnitten om förenkling och acceptans.[31]

5.2.34.12 Förenkling

För sökande finns flera förenklingar:

- Åtgärden är numera öppen för alla lantbrukare i området vilket förenklar för den sökande och länsstyrelsen och förväntas öka anslutningen.

31 Årsrapport Landsbygdsprogram för Sverige 2007-2013. Jordbruksverket. Rapport 2011:23. S. 48.

- Gränsen för hur liten areal man kan söka för har sänkts vilket gör det möjligt för fler att söka. Likaså har villkoret om att en anpassad skyddszon måste omgärdas av minst 4 meter jordbruksmark tagits bort.
- Högst 15 viktprocent av utsädesblandningen får utgöras av vallbaljväxter. Viktprocenten har höjts från 10 till 15 för att stämma överens med de villkor som gäller för andra ersättningar.

För sista året i åtagandet finns det inget tidigaste brytdatum som länsstyrelsen ska besluta om. Det är en förenkling för länsstyrelsen att de inte längre behöver besluta om särskilda skötselvillkor.

För såväl sökande som för länsstyrelsen och Jordbruksverket är det en förenkling att villkoren för t.ex. skyddszoner och anpassade skyddszoner har likriktats.

Beräkning och bedömning

Gränsen för hur liten areal det går att söka åtgärden för har sänkts, vilket gör att fler lantbrukare kan söka. När länsstyrelseninte längre har möjlighet att besluta om särskilda skötselvillkor, så blir det färre villkor för lantbrukaren att hålla reda på vilket underlättar för den sökande.

Olika villkor om viktprocent vallbaljväxter i utsädet gör att lantbrukaren måste köpa in olika utsäde. Genom att ha samma viktprocent i villkoren för andra ersättningar behöver lantbrukaren inte köpa in flera olika sorter för att uppfylla villkoren.

Åtgärden har konstruerats om så att den numera är öppen för alla lantbrukare i området vilket minskar den administrativa kostnaden för den sökande samt myndigheterna betydligt. För den sökande minskar kostnaden från 232 kronor per ansökan till 22 kronor per ansökan.

5.2.34.13 Acceptans

Åtgärden är accepterad av länsstyrelsen och lantbrukare eftersom den finns under nuvarande programperiod. Behovet att få ansökan godkänd av länsstyrelsen har troligen medfört ett hinder och bidragit till den låga acceptansen. Med ökad marknadsföring för åtgärden och i och med att ansökan nu kan ske direkt i SAM Internet förväntas acceptansen öka. Den låga anslutningen talar även för att åtgärden behöver marknadsföras bättre till lantbrukare.

Enligt de regler som finns för träda får växtligheten inte slås av under hela växtlighetsperioden utan först efter 1 juli. Villkoret har anpassats så reglerna för träda och villkoren för åtgärden stämmer överens.

Principen att kompensera lantbrukaren för produktion av positiva externa miljöeffekter följs då lantbrukaren anlägger en anpassad skyddszon för att förhindra fosforläckage vid översvämningar. Principen följs delvis då den anpassade skyddszonen anläggs på åkermark för att minska läckage av fosfor som beror på att samhället har lagt ut vägsalt. Att principen endast uppfylls delvis i detta fall beror på att odlingsverksamheten bidrar till att mer fosfor läcker ut än annars.

5.2.34.14 Budgeteffekt

Åtgärden har en budgeteffekt på 4 300 kr per hektar x 10 000 hektar vilket ger en totalkostnad på 43 miljoner kronor.

5.2.35 Anpassade skyddszoner alternativ 3

Vi presenterar tre olika alternativ för anpassade skyddszoner:

- Alternativ 1 är utformat som i nuvarande landsbygdsprogram men är inte regionalt prioriterat utan fördelas per stödområde
- Alternativ 2 är som alternativ 1 men innefattar även översvämningszoner och zoner längs med tungt saltade vägar.
- Alternativ 3 är som alternativ 2 men prioriteras regionalt.

5.2.35.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att

- minska läckage av fosfor från åkermark genom att minska ytavrinning och erosion
- minska skador i markstrukturen på grund av vägsalt som annars riskerar att öka fosforsförlusterna
- minska ytavrinning och erosion i översvämningsområden.

5.2.35.2 Beskrivning av åtgärden

Med anpassade skyddszoner avses skyddszon på erosionsbenägen mark, mark som riskerar att få skador i markstrukturen på grund av vägsalt eller mark som löper risk att översvämmas. Ersättning ges för anläggning och skötsel av anpassade skyddszoner på åkermark. Åtgärden innebär att vallgräs eller vallgräs i blandning med vallbaljväxter odlas i den anpassade skyddszonen. Den kan anläggas på erosionsbenägen mark vid till exempel ytvattenbrunnar eller i svackor på åkermark, längs med vägar som saltas eller åkermark som översvämmas regelbundet. Anpassade skyddszoner berättigar inte till ersättning på överlappande areal där lagstiftningen redan kräver någon form av skyddszon. Åtgärden får inte kombineras med andra åtgärder som ger ersättning för vallodling på samma mark.

Utformningen av kommissionens förslag om förgröning påverkar förutsättningarna för åtgärden anpassade skyddszoner. Beroende på hur förgröningen utformas så kan den påverka allt ifrån om åtgärden kan finnas överhuvudtaget till ersättningsnivån och villkorens utformning.

5.2.35.3 Målgrupp

Målgruppen är lantbrukare.

5.2.35.4 Villkor för sökande

Den sökande

- ska anlägga anpassad skyddszon vars sammanlagda areal ska omfatta minst 0,1 hektar på erosionsbenägen mark senast sista sådatum det första året i åtagandet
- ska så med den mängd utsäde som är normalt för arten och syftet med odlingen. Växtligheten på skyddszonen ska utgöras av vallgräs eller vallgräs i blandning med vallbaljväxter. En insektsbefrämjande fröblandning får blandas in vid sådden. Högst 15 viktprocent av utsädesblandningen får utgöras av vallbaljväxter.

- ska låta skyddszonen ligga obruten fram till
  - den 10 oktober i Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Kalmar, Gotlands, Västra Götalands, Värmlands, Örebro, Västmanlands och Dalarnas län
  - den 20 oktober i Blekinge, Skåne och Hallands län
- får låta beta skyddszonen under hela växtsäsongen. Växtligheten får skördas eller slås av efter 1 juli, om den avslagna växtligheten kan ligga kvar utan att skada växtligheten.
- får inte gödsla, sprida växtskyddsmedel eller skada växtligheten på zonen
- får inte kombinera åtgärden med en ersättning för vallodling på samma mark.

5.2.35.5 Indikatorer

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	–	–
Produktion	Antal lantbrukare som får ersättning	4 000 stycken
	Antal hektar med ersättning	10 000 hektar vid programperiodens slut
Resultat	Antal hektar med ersättning	10 000 hektar vid programperiodens slut
Effekt	Minskat fosforläckage per år om 5 000 hektar anpassad skyddszon finns	20 ton*

* Minskade växtnäringsförluster och växthusgasutsläpp till 2016. Jordbruksverket. Rapport 201:10. Bilaga 2. S. 36.

5.2.35.6 Prioriteringar

Åtgärden är lämplig på erosionsbenägen mark samt mark som riskerar att få skador i markstruktur eller översvämmas. Åtgärden kan sökas i hela landet men länsstyrelsen ska prioritera regionalt så att anpassade skyddszoner anläggs på marker där de ger störst effekt.

5.2.35.7 Ersättning

Ersättningen kan vara upp till 4 300 kronor. Ersättningsnivån kan vara lämplig att differentiera beroende på region i Sverige.

Kostnader som ersätts är kostnader för

- utsäde och arbete vid sådd
- skötsel i form av eventuell avslagning och bortförsel
- reparation av skadade ytor
- samt uteblivna intäkter på grund av den anpassade skyddszonen.

Eftersom anpassade skyddszoner kan ligga i svackor mitt i åkern utgör de ett hinder för rationellt brukande. Kompensation för den extra kostnad som detta innebär ingår också i kalkylen.

5.2.35.8 Koppling till andra åtgärder

För att få en hög miljöeffekt behövs kompetensutveckling (artikel 15 och 16) och koppling till samarbetsåtgärden (artikel 36). Anpassade skyddszoner är lämpligt att planera i ett landskapsperspektiv. Rådgivning kan genomföras både i grupp och enskilt. Projekt som bidrar med kunskap om var i landskapet anpassade skyddszoner är prioriterade ur ett vattenvårdsperspektiv ger kunskaper som kan behövas. Åtgärden kan med rätt utformning och i kombination med miljöinvesteringar i odlingslandskapet bidra till en ökad biologisk mångfald och ökad tillgänglighet för allmänheten.

5.2.35.9 Effekter

Den viktigaste effekten av att anlägga en anpassad skyddszon alternativ 3 är att övergödningen av hav och vattendrag minskar genom att minska erosionsförluster av fosfor. Risken för fosforförluster ökar om aggregatstrukturen är dålig. Av den anledningen är det ofta motiverat att anlägga en gräszon i anslutning till saltade vägar eftersom saltet väsentligt kan försämra jordens struktur. Läckage av växtskyddsmedel minskar om en anpassad skyddszon läggs kring ytvattenbrunnar. Under programperioden fungerar anpassade skyddszoner som spridningsvägar och förstärker på så sätt populationer i slättbygdernas småbiotoper. De biologiska effekterna varierar eftersom de beror på var de anpassade skyddszonerna etableras i slättlandskapet. Synergieffekter finns med åtgärderna mångfaldsåker, skyddszoner, landskapselement och våtmarker.

Eftersom zonen kan få en insådd med klöverinblandning innebär det ett positivt inslag i odlingslandskapet ur biologisk mångfaldsynpunkt eftersom det är brist på blommor för pollinerande insekter i slättlandskapet. Särskilt stor betydelse kan detta få mot slutet av växtsäsongen när bristen på näringsväxter för insekter är stor. En ökad tillgång på näringsväxter i slättlandskapet är av stort samhällsekonomiskt intresse eftersom många grödor som till exempel raps, rödklövervallar och åkerböna ökar i skörd med pollinering.

5.2.35.10 Samhällsekonomisk effektivitet

Principiellt motiv för åtgärden

Nyttan av en skyddszon tillfaller i huvudsak övriga samhället och en lantbrukare har normalt inget eget intresse av att anlägga en skyddszon.

Förväntad omfattning

Areal skyddszon	10 000 hektar
Antal anslutna företag	4 000 stycken

Dödvikt

I princip hela den anslutna arealen kan förväntas bero på ersättningen, dvs. dödvikt 0 procent.

Nyttor och kostnader

Tabell 87 Nytta för samhället, kvantifierade effekter

	Effekt per hektar	Areal	Effekt på nationell nivå	Monetärt värde
Minskat kväveläckage, ytvatten, Gss	24 kg N [a]	3 333 ha	80 ton N	2,5 miljoner kr [d]
Minskat kväveläckage, ytvatten, Gns	23 kg N [a]	3 333 ha	77 ton N	2,4 miljoner kr [d]
Minskat kväveläckage, ytvatten, Ss	14 kg N [a]	3 333 ha	47 ton N	1,5 miljoner kr [d]
Minskat fosforläckage från åkermark	2 kg [b]	10 000 ha	20 ton kg P [b]	10,2 miljoner kr [d]
Mindre växtskydds-användning, Gss	1,42 kg aktiv substans	3 333 ha	4 732 kg aktiv substans	Brist på värde-ringsstudier
Mindre växtskydds-användning, Gns	1,12kg aktiv substans	3 333 ha	3 733 kg aktiv substans	Brist på värde-ringsstudier
Mindre växtskydds-användning, Ss	0,43 kg aktiv substans	3 333 ha	1 433 kg aktiv substans	Brist på värde-ringsstudier
Ökad kolinlagring i marken	200 kg CO_2e [c]	10 000 ha	2 miljoner kg CO_2e	Osäker effekt globalt sett

a Baserat på Mårtensson m.fl., 2010.
b Varav hälften beräknas nå havet. (Jordbruksverket Rapport 2010:10, Bilaga 2)
c Beräkning i Odlingspespektiv, G. Bertilsson.
d Monetärt schablonbelopp för reducerat fosfor till havet 1 023 kr/kg, schablonbelopp för reducerat kväve till havet 31 kr/kg (Naturvårdsverket 2009:6322). Retention i sjöar och vattendrag mellan våtmark och hav är dock inte beaktat för kväve, vilket överskattar belastningsminskningen till havet. Å andra sidan är nyttan av minskad näringsbelastning på sjöar och vattendrag inte medräknad i det beräknade värdet, främst är detta relevant för fosfor.

Ovan använda schablonvärdena för vad minskad kväve- och fosforbelastning till havet är värt för samhället är behäftade med mycket stor osäkerhet. De ska därför bara ses som en grov indikation. I relevanta värderingsstudier varierar värdet i intervallet 4–70 kronor per kg för kväve och 127–2140 kronor per kg för fosfor (Naturvårdsverket 2009:6322). Det innebär att ovan beräknade monetära värden för kväve kan ligga mellan 0,8 och 14 miljoner kronor och för fosfor mellan 1,3 och 21 miljoner kronor.

Icke kvantifierade positiva effekter:

- Gräsbevuxen anpassad skyddszon bidrar till ökad biologisk mångfald (Jordbruksverket, 2011:6).

Negativa effekter:

- Risk för ogrässpridning till närliggande jordbruksmark.
- Globalt sett är effekten på växthusgasutsläppen osäker, eftersom spannmålsodlingen minskar i Sverige och en stor del av minskningen kan förväntas uppvägas av ökad produktion på andra håll.

Tabell 88 Kostnader i företagen för att uppfylla villkoren

	Per hektar och år	Areal	Totalt på nationell nivå
Samhällsekonomisk kostnad för företagens genomförande av åtgärden	3 250 kr*	10 000 ha	32,5 miljoner kr/år

* Baseras på kalkyl för beräkning av ersättningsnivå, genomsnitt för berörda regioner.

Tabell 89 Administrationskostnader

Kostnadspost	Tidsåtgång och kostnad	Kostnad per år	Summa
Administrativ kostnad – ansökan	65 min x 145 kr/tim (för 5-årsperiod)	31,4 kr	125 700
Administrativ kostnad – utbetalning	2 min x 145 kr/tim	4,8 kr	19 200
Myndigheternas kostnader – länsstyrelsen	0,3 timmar x 300 kr/tim	90 kr	360 000
Totalt per år		126 kr	504 900 kr

Den samhällsekonomiska kostnaden för administration är ungefär hälften så stor som den ovan framräknade, eftersom skatt på arbete inte är någon samhällsekonomisk kostnad.

Slutsatser

Åtgärden har flera olika effekter och det är inte alla som kunnat kvantifieras, vilket gör det svårt att beräkna kostnad per enhet uppnådd effekt. En möjlighet är emellertid att göra en förenklad beräkning enbart för kväve- och fosforeffekt; de samhällsekonomiska kostnaderna för företagens genomförande och administration fördelas då enbart på kväve- och fosforeffekterna. Om exempelvis 1 kilo kväve jämställs med 20 kg fosfor blir kostnaden 55 kronor per kg kväve och 1 096 kronor per kg fosfor.

Utöver reducerat kväve- och fosforläckage är minskad användning av kemiska bekämpningsmedel och ökad biologisk mångfald andra viktiga positiva effekter. Det samhällsekonomiska värdet av dessa positiva effekter kan förväntas vara större än värdet av de negativa effekterna. Kostnaden per kilo kväve- och fosforreduktion är därför lägre än nyss framräknade belopp.

5.2.35.11 Resultat i nuvarande program

Åtgärden har en bredare definition än tidigare men kan jämföras med anpassade skyddszoner i dagens landsbygdsprogram. Måluppfyllelsen i nuvarande landsbygdsprogram är låg. Målsättningen är 5 000 hektar men resultatet för 2010 var 88 hektar. Endast 3 procent av de budgeterade pengarna hade gått åt fram till och med år 2010. För 2011 hade 66 lantbrukare sökt åtgärden och arealen uppgick till 190 hektar. Detta är en relativt ny åtgärd som infördes 2010 vilket är huvudskälet till den låga anslutningsgraden. Åtgärden behöver mer marknadsföring för att få högre anslutning. Ansluten areal mer än fördubblades mellan 2010 och 2011 även om det var från en låg nivå. Vissa ändringar har genomförts i detta förslag, som kanske underlättar för fler att ansluta sig, läs under avsnitten förenkling och acceptans.[32]

5.2.35.12 Förenkling

För sökande finns flera förenklingar:

- Gränsen för hur liten areal man kan söka för har sänkts vilket gör det möjligt för fler att söka. Likaså har villkoret om att en anpassad skyddszon måste omgärdas av minst 4 meter jordbruksmark tagits bort.

32 Årsrapport Landsbygdsprogram för Sverige 2007-2013. Jordbruksverket. Rapport 2011:23. S. 48.

- Högst 15 viktprocent av utsädesblandningen får utgöras av vallbaljväxter. Viktprocenten har höjts från 10 till 15 för att stämma överens med de villkor som gäller för andra ersättningar.

För sista året i åtagandet finns det inget tidigaste brytdatum som länsstyrelsen ska besluta om. Det är en förenkling för länsstyrelsen att de inte längre behöver besluta om särskilda skötselvillkor.

För såväl sökande som för länsstyrelsen och Jordbruksverket är det en förenkling att villkoren för t.ex. skyddszoner och anpassade skyddszoner har likriktats.

Beräkning och bedömning

Gränsen för hur liten areal man kan söka för har sänkts, vilket gör att fler lantbrukare kan söka ersättningen. När länsstyrelsen inte längre har möjlighet att besluta om särskilda skötselvillkor, så blir det färre villkor för lantbrukaren att hålla reda på. Det upplevs säkert som en förenkling, men i kronor räknat är den förmodligen marginell.

Olika villkor om viktprocent vallbaljväxter i utsädet gör att lantbrukaren måste köpa in olika utsäde. Genom att ha samma viktprocent i villkoren för andra ersättningar behöver lantbrukaren inte köpa in flera olika sorter för att uppfylla villkoren.

Den administrativa kostnaden för företagen är 157 kronor (enligt databasen Malin).

5.2.35.13 Acceptans

Åtgärden är accepterad av länsstyrelsen och lantbrukare eftersom den finns under nuvarande programperiod. Behovet att få åtgärdsansökan godkänd av länsstyrelsen har troligen medfört ett hinder och bidragit till den låga acceptansen. Med ökad marknadsföring för åtgärden och i och med att ansökan nu kan ske direkt i SAM Internet förväntas acceptansen öka. Den låga anslutningen talar även för att åtgärden behöver marknadsföras bättre till lantbrukare.

Enligt de regler som finns för träda får växtligheten inte slås av under hela växtlighetsperioden utan först efter 1 juli. Villkoret har anpassats så reglerna för träda och villkoren för åtgärden stämmer överens.

Principen att kompensera lantbrukaren för produktion av positiva externa miljöeffekter följs då lantbrukaren anlägger en anpassad skyddszon för att förhindra fosforläckage vid översvämningar. Principen följs delvis då den anpassade skyddszonen anläggs på åkermark för att minska läckage av fosfor som beror på att samhället har lagt ut vägsalt. Att principen endast uppfylls delvis i detta fall beror på att odlingsverksamheten bidrar till att mer fosfor läcker ut än annars.

5.2.35.14 Budgeteffekt

Åtgärden har en budgeteffekt på 4 300 kronor per hektar x 10 000 hektar vilket ger en totalkostnad på 43 miljoner kronor.

5.2.36 Omställningsstöd för ekologisk produktion kombinerat med differentierad ersättning

Jordbruksverket presenterar två alternativ inom ekologisk produktion. Ett förenklat alternativ av motsvarande åtgärd i dagens program, presenteras här. Det andra alternativet, ett omställningsstöd kombinerat med en differentierad ersättning, presenteras i Jordbruksverkets utredning om behov av nya mål och åtgärder för ekologisk produktion i landsbygdsprogrammet.

5.2.37 Ekologisk produktion, förenklat alternativ jämfört med idag

5.2.37.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att få fler att gå över till ekologisk produktion för att få till stånd positiva effekter på miljö, klimat, djurhälsa och landsbygdsutveckling.

5.2.37.2 Beskrivning av åtgärden

Åtgärden innebär en ersättning för certifierad ekologisk produktion enligt EU:s regelverk[33]. Villkor för ersättning är att produktionen ska vara godkänd som ekologisk av ett ackrediterat certifieringsföretag. Ekologisk odling har en positiv effekt på biologisk mångfald och bidrar till en minskning av läckage av växtskyddsmedel till vattendrag.

Ersättningen ges för areal som brukas och djur som föds upp enligt EU:s regler för ekologisk produktion. Djurproduktionen ska ha koppling till ekologiskt brukad jordbruksmark. Ersättningen är framtagen för att täcka en del av de merkostnader som finns i ekologisk produktion jämfört med konventionell produktion.

Åtgärden har tagits fram för att komplettera åtgärden omställning till ekologisk produktion, som endast kan sökas för de år som mark ligger i omställning. Därefter kan åtgärden ekologisk produktion alternativ 2 sökas för den ekologiskt certifierade marken. Åtgärden ska även kunna sökas för mark som redan ligger i ekologisk produktion.

5.2.37.3 Målgrupp

Målgrupp är lantbrukare med certifierad ekologisk produktion enligt EU:s regelverk.

5.2.37.4 Villkor för sökande

Lantbrukaren som söker ska följa de villkor som finns i EU:s regelverk för ekologisk produktion. Produktionen ska certifieras av ett ackrediterat certifieringsföretag.

---

33 RÅDETS FÖRORDNING (EG) nr 834/2007 av den 28 juni 2007 om ekologisk produktion och märkning av ekologiska produkter och om upphävande av förordning (EEG) nr 2092/91; KOMMISSIONENS FÖRORDNING (EG) nr 889/2008 av den 5 september 2008 om tillämpningsföreskrifter för rådets förordning (EG) nr 834/2007 om ekologisk produktion och märkning av ekologiska produkter med avseende på ekologisk produktion, märkning och kontroll.

5.2.37.5 *Indikatorer*

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	–	–
Produktion och Resultat	Antal lantbrukare som söker ersättning för ekologisk produktion (inkl. karens)	10 000 lantbrukare
	Antal hektar jordbruksmark som är ekologisk (inkl. karens)	610 000 hektar
	Antal hektar jordbruksmark som är ekologisk i Götalands södra och norra slättbygder och Svealands slättbygder	250 000 hektar
	Antal djurenheter i ekologisk produktion (inkl. karens)	220 000 djurenheter
Effekt	–	–

5.2.37.6 *Prioriteringar*

Vilka prioriteringar som kommer att göras beror på resultatet av den pågående utredningen om behov och omfattning av ett mål för ekologisk produktion i landsbygdsprogrammet 2014–2020.

5.2.37.7 *Ersättning*

Ersättningen till ekologisk växtodling enligt alternativ 2 föreslås vara en ersättning till certifierad ekologisk produktion av alla grödor utom vall med ett grundbelopp på 1 600 kronor per hektar åkermark.

Ersättningen till ekologisk certifierad djurproduktion enligt alternativ 2 föreslås ligga på 1 600 kronor per djurenhet med koppling till jordbruksmark.

Ersättningsberättigande merkostnader för ekologisk växtodling:

- Certifieringsavgift
- Skördereduktion på grund av färre möjligheter att använda olika insatsmedel för gödsling och växtskydd
- Ökad risk för omsådd till exempel på grund av ökad risk för utvintringsskador
- Ökad risk för utebliven skörd i vissa kulturer
- Ekologiskt certifierat utsäde
- Extra åtgärder, olika för olika grödor: harvning, stubbearbetning, kupning, mekanisk ogräskontroll, ogräsrensning för hand, ogräsbekämpning med gasol och fiberduk, putsning, träda eller gröngödsling i växtföljden, högre rensnings- och torkningskostnader

Ersättningsberättigande merkostnader ekologisk djurproduktion:

- Certifieringsavgift
- Lägre tillväxt på grund av mindre möjligheter till optimerad fodergiva med en grovfoderbaserad foderstat
- Risk för utebliven merbetalning för ekologiskt producerat kött på grund av brister i förädlingsleden
- Inköp ekologiska rekryteringsdjur

- Extra åtgärder som krävs i ekologisk djurhållning, olika för olika djurslag: ökad foderförbrukning, längre betesperiod, ökade kostnader för byggnader,
- mer tidskrävande skötsel- och utfodringssystem, merarbete med förlängd utevistelse och med ökad betesrotation

5.2.37.8 Koppling till andra åtgärder

Åtgärden kopplar till flera andra föreslagna åtgärder i landsbygdsprogrammet.

Åtgärden kan kopplas till åtgärden omställning till ekologisk produktion.

Ekologiska gårdar kan söka ersättning för vall på slätten. Detta eftersom ersättning för vallodling inte ingår i ekologisk produktion alternativ 2.

Fortlöpande informationsutbyte mellan företag med ekologisk produktion, problemorienterad forskning och utveckling ger förutsättningar till att stärka produktionsformens konkurrenskraft. Här finns en koppling till åtgärderna för kunskapsöverföring och informationsinsatser. Det finns också en koppling till åtgärden för ökad konkurrenskraft genom stöd till samarbete.

Det finns även koppling till åtgärder för djurskydd, djurhälsa och djurvälfärd. Dessa åtgärder ger ersättning för frivilliga åtaganden utöver lagkrav och vad som är gängse praxis i näringen, till exempel till utevistelse för kalvar före 6 månaders ålder och utökad betesgång för mjölkkor.

I certifieringskraven finns krav på grovfoderbaserad foderstat och förlängd betessäsong vilket ger en koppling till åtgärder för betesmarker.

5.2.37.9 Effekter

Åtgärden gynnar biologisk mångfald som är knuten till ett aktivt men mindre intensivt brukande av jordbruksmark. Men den positiva effekten på biologisk mångfald beror delvis på det omgivande landskapet. Ekologisk produktion har störst positiv effekt på biologisk mångfald i homogena slättlandskap och mindre effekt i det landskapligt mer varierade skogsbygderna (Bengtsson, J. m.fl. 2005).

Nyligen genomförda litteratursammanställningar finner att på fältnivå har ekologiskt odlade fält generellt sett en rikare mångfald än konventionellt odlade fält[34]. Ekologisk produktion leder till minskad användning av växtskyddsmedel och en minskad exponering av dessa för producenter och konsumenter[35]. Ekologisk produktion har i modellberäkningar visat på ett något lägre överskott av kväve per hektar[36]. Nyligen genomförda gårdsbalanser på gårdar inom Greppa Näringen visar på lägre överskott av kväve på de ingående gårdarna med ekologisk produktion (både växtodlingsgårdar och mjölkgårdar). På växtodlingsgårdar med ekologisk produktion var dock överskottet av fosfor och kalium större än på övriga växtodlingsgårdar[37].

Klimatavtrycket för ekologisk produktion beror på skördenivå och kvävegödslingsstrategi. Klimatavtryck för vallodling är lägre i ekologisk produktion jämfört med i konventionell produktion[38]. Vall utgör en stor del av det ekologiska jordbruket och klimateffekterna i vall har stor betydelse för den generella skillnaden mellan ekologisk och konventionell produktion i Sverige. För mjölk finns underlag som säger att det inte är någon skillnad i klimatavtryck mellan mjölk från de två produktionsformerna. För nötkött, griskött och ägg finns få studier genomförda.

Åtgärden stimulerar till innovation av nya odlingstekniska metoder som kan komma till användning i hela lantbruket. Exempel på detta är utveckling av odlingstekniska metoder att bekämpa ogräs, biologisk och termisk betning av utsäde, optimering av grovfoderbaserade foderstater och odling av proteingrödor.

5.2.37.10 Samhällsekonomisk effektivitet

Se under åtgärden omställning till ekologisk produktion, avsnitt 5.2.36.10.

5.2.37.11 Resultat i nuvarande program

Åtgärden är ny.

---

34 Ahnström, J. 2002. Ekologiskt lantbruk och biologisk mångfald – en litteraturgenomgång, SLU, Uppsala; Bengtsson, J. Ahnström, J. och Weibull, A-C. 2005. The effects of organic agriculture on biodiversity and abundance: a meta-analysis, Journal of Applied Ecology 42: 261-269; Hole D.G., Perskins, A.L., Wilson, J.D., Alexander, I. H., Grice, P.V. and Evans, A.D. 2005. Does organic farming benefit biodiversity? Biological Conservation 122: 113-130.

35 Livsmedelsverket 2007: Utökad undersökning av bekämpningsmedelsrester i färska ekologiska frukter och grönsaker 2006-2007; slutrapport. Rapport 23-2007.

36 SLU, Rapport 72/3269/07, Regeringen, Halvtidsutvärdering av Landsbygdsprogrammet 2007-2013

37 Greppa Näringens databas 2012

38 Cederberg m fl, 2011. Klimatavtryck av ekologiska jordbruksprodukter. SIK-rapport Nr 830.

5.2.37.12 Förenkling

Åtgärden är ny, men kopplar till tidigare ersättningar till ekologisk produktion och kretsloppsinriktad produktion. Här redovisas förenklingar i jämförelse med dessa ersättningar.

Det är en förenkling för såväl lantbrukaren som söker som för länsstyrelsen och Jordbruksverket att åtagandet inte är blockbundet, och att det är samma nivå på ersättning för olika grödor. För lantbrukare och länsstyrelsen är det ytterligare en förenkling att länsstyrelsenS kontroll av dokumentationen kan ersättas av certifieringsföretagens kontroll.

Det är en förenkling för länsstyrelsen och Jordbruksverket att åtgärden endast kan sökas av företag med certifierad ekologisk produktion.

Det är även en förenkling för länsstyrelsen och Jordbruksverket att hela växtodlingsdelen på ett företag ska vara omlagd.

Beräknings och bedömning

För lantbrukaren som söker är det en förenkling att blockbundenheten ska tas bort. Det är en administrativ förenkling för lantbrukare vid hantering av arrenden, vid köp och försäljning av mark samt vid hantering av blockändringar som uppstår vid Jordbruksverkets blockinventeringar. Om blockbundenheten tas bort uppskattas den administrativa bördan för den sökande minska med en till fyra timmar per ansökningstillfälle.

För den sökande kommer tiden för dokumentationskontroll att förkortas till hälften om länsstyrelsens dokumentationskontroll ersätts med certifieringsföretagens dokumentationskontroll. I genomsnitt uppskattas den administrativa bördan minska från 10 till 5 timmar.

En förenkling för länsstyrelsen och Jordbruksverket är att åtgärden endast kan sökas av företag med certifierad ekologisk produktion. Förenklingen innebär att det endast är en nivå på ersättningar och ett regelsystem att hantera. Det kommer att minska myndigheternas administrativa börda i hanteringen. Ansökningar av kretsloppsinriktad produktion har krävt lång handläggningstid i det nuvarande landsbygdsprogrammet.

Det är en förenkling för länsstyrelsen och Jordbruksverket att hela växtodlingsdelen på ett företag ska vara omlagd samt att åtagandet inte behöver vara blockbundet. Den administrativa bördan uppskattas i detta avseende att minska med totalt 373 timmar, när det gäller administration vid brukarskiften. Det som också varit tidskrävande är återkravsutredningar. Uppskattad tid för återkravsutredningar är cirka 0,5 timmar per ansökan. Antalet återkravsutredningar som gjorts finns inte fastställt, men uppskattningsvis gjordes det 200 stycken återkravsutredningar och den totala tidsbesparingen blir då 100 timmar för myndigheterna.

Färre nivåer på ersättning för olika grödor förenklar hanteringen för länsstyrelsen, men mycket marginellt, uppskattningsvis 40 timmar totalt, och det gäller främst vid villkorsavdrag efter fältkontroll.

Den regionalisering som finns med i förslaget innebär inte någon förenkling för myndigheter.

5.2.37.13 Acceptans

Åtgärden har tagits fram som ett komplement till förslaget till en åtgärden omställning till ekologisk produktion. Bedömningen är att acceptansen för omställning till ekologisk produktion är låg om det inte finns någon form av fortsatt ersättning till certifierad ekologisk produktion efter omställningsperioden.

Näringens acceptans för åtgärden bedöms vara låg om den jämförs med åtgärder för ekologisk produktion i tidigare landsbygdsprogram.

5.2.37.14 Budgeteffekt

Åtgärdens totala budgeteffekt beräknas till:

200 000 hektar x 1 600 kronor = 320 miljoner kronor

220 000 djurenheter x 1 600 kronor = 352 miljoner kronor

Vilket totalt ger en budgeteffekt på 672 miljoner kronor.

5.2.38 Utökad klövhälsovård för mjölkkor

5.2.38.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att förbättra klövhälsan hos mjölkkor. Klövhälsan är en av de viktigaste djurvälfärdsparametrarna i mjölkproduktionen och av stor betydelse för kornas hälsa, fertilitet och allmänna välmående.

5.2.38.2 Beskrivning av åtgärden

Goda rutiner för kontroll, bedömning och uppföljning av mjölkkornas klövar samt vid behov behandling av klövsjukdomar kan förbättra klövhälsan generellt. Genom systematiska och enhetliga bedömningar och registreringar av resultaten för de enskilda djurens klövhälsa kommer ett stort datamaterial att finnas både på besättningsnivå men även för mjölkkopopulationen som helhet. Detta material ger såväl djurägare och rådgivare som besättningsveterinär ett mycket bra underlag för förebyggande arbete på kort och lång sikt samt behandling och uppföljning. På populationsnivå kan klövhälsomaterialet användas i avelsarbetet för bättre klövhälsa. På så sätt kan resultaten komma till stor och varaktig nytta.

Utökad klövhälsovård för mjölkkor består av följande delar:

- Klövverkning med bestämda tidsintervall om fyra till sex månader, minst två gånger per ko och år.
- Registrering av de bedömningar och observationer som görs för varje djur vid båda verkningstillfällena i Svensk Mjölks kodatabas enligt Svensk Mjölks klövhälsorapport eller motsvarande avseende klövsjukdomar, rörelser, avvikande klövform, behandlingar m.m.
- Upprättande av en klövhälsoplan som beskriver det förebyggande arbetet samt uppföljning föranledd av resultaten vid verkningen avseende t.ex. avel, stallmiljö, utfodring och skötsel samt profylax. Planen ska följas upp årligen och resultaten av arbetet dokumenteras.

5.2.38.3 Målgrupp

Målgrupp är djurägare med kor för mjölkproduktion.

5.2.38.4 Villkor för sökande

För att uppfylla villkoren för utökad klövhälsovård för mjölkkor ska samtliga kors alla klövar besiktigas och verkas funktionellt två gånger per år. Klövsjukdomar ska också behandlas på lämpligt sätt.

Registreringar i enlighet med Svensk Mjölks klövhälsorapport eller motsvarande ska göras i samband med besiktning och verkning vid båda årliga verkningstillfällena.

En klövhälsoplan ska upprättas med syfte att skapa god klövhälsa med förebyggande insatser avseende t.ex. miljö och skötsel. Planen ska hållas aktuell och följas upp i samband med verkningstillfällena.

Ersättning ges för kostnader, främst arbetskostnader, för klövvårdaren och assistans till denne, i samband med besiktning, verkning och registrering samt arbete med klövhälsoplanen.

5.2.38.5 *Indikatorer*

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	Klövvård och registrering av klövstatus	–
	Klövhälsoplan med uppföljning	
Produktion	Antal anslutna företag	2 000 stycken
	Antal djur	130 000 stycken
Resultat	Minskad förekomst av klövsjukdomar	–
Effekt	Bättre djurvälfärd	–

5.2.38.6 *Prioriteringar*

Åtgärden gäller i hela landet. Den gäller endast kor som hålls för mjölkproduktion.

5.2.38.7 *Ersättning*

Ersättningen är beräknad till 220 kronor per ko och år.

Ersättning ges för kostnader, främst arbetskostnader, i samband med det andra årliga verkningstillfället. Ersättning utgår för klövvårdare samt assistans till denne i samband med verkning.

En verkning per år bedöms vara gängse praxis. Bedömningen och registreringen av klövhälsan i den omfattning som nu krävs är dock något som går utöver det som normalt redan görs varför ersättning för den extra tid, som dessa arbetsmoment tar, utgår för båda verkningstillfällena.

Ersättning för tid för genomgång av resultaten, upprättande och uppdatering av klövhälsoplanen lämnas också.

5.2.38.8 *Koppling till andra åtgärder*

Klövhälsa har varit ett prioriterat ämnesområde för kompetensutveckling i tidigare landsbygdsprogram. Undervisningsmaterial för djurägare och rådgivare har sammanställts och det har hållits många kurser. Arbete pågår för att ytterligare fördjupa kunskaper om klöv- och benhälsa samt faktorer av betydelse på kort och lång sikt.

5.2.38.9 Effekter

Målgrupp är djurägare med kor för mjölkproduktion. Nyttomottagaren är i första hand djuren. Indirekt blir också allmänheten en nyttomottagare genom att kor med systematisk och väl utförd klövvård blir mer välmående, håller sig friskare och därmed har mindre behov av läkemedel för sjukdomsbehandling. En minskad användning av läkemedel, främst antibiotika, är positiv ur folkhälsosynpunkt då risken för att bakterier utvecklar antibiotikaresistens minskar.

Klöv- och bensjukdomar är bland de vanligaste och allvarligaste produktionssjukdomarna hos mjölkkor. I Svensk Mjölks årsredovisning redovisas förekomsten av de vanligaste klövsjukdomarna:

Tabell 90 Antal registrerade verkningar och andel verkningar (%) utan anmärkning samt andel verkningar (%) med registrerade diagnoser, kontrollåret 2010/11

	Antal	Frisk	Allvarliga eksem	Klövröta	Sulblödning	Klövsulesår
Totalt	268 906	61	3	21	20	5
Föregående år	262 227	61	3	20	19	5

Källa: Svensk Mjölk (2012). Redogörelse för husdjursorganisationens djurhälsovård 2010/2011 Stockholm, Svensk Mjölk 44.

Bedömningen är att åtgärden ger mycket djurvälfärd för pengarna då dålig klövhälsa leder till stort lidande för djuren.

Ersättning för utökad klövhälsovård för mjölkkor i kombination med kompetensutveckling har potential att bli en mycket ändamålsenlig åtgärd för att förbättra klövhälsan.

Ersättningen baseras på kostnaden för den andra verkningsomgången då det anses vara gängse praxis att verka korna en gång per år. I 2 kap. 4§ Statens jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd (SJVFS 2010:15) om djurhållning inom lantbruket m.m. finns också lagkravet att djurens klövar ska inspekteras regelbundet och verkas vid behov.

Åtgärden bedöms kunna få en svagt positiv påverkan på miljö, klimat och innovation. Bättre hälsa och hållbarhet leder till ökad produktivitet (större livstidsproduktion och lägre rekryteringsbehov) vilket är positivt för klimatet då det minskar växthusgasutsläppen per producerad mängd mjölk.

Minskad förekomst av klövsjukdomar leder även till lägre behov av läkemedel vilket är positivt ur miljösynpunkt.

5.2.38.10 Samhällsekonomisk effektivitet

Några direkta slutsatser angående samhällsekonomiska effekter av förbättrad djurvälfärd kan inte dras. Detta beror på att tillgången till aktuella data som kan visa hur politiska insatser innebär effekter som på ett enkelt sätt kan uttryckas i monetära värden är bristfällig. Däremot finns det viss tidigare forskning och annan litteratur som behandlar denna typ av frågor. Det kan möjligtvis finnas en rad faktorer som bidrar till ett samband mellan förbättrad djurvälfärd, samhällsekonomiska nyttor och samhällsekonomiska kostnader.

Ett sådant samband är att förbättrad djurvälfärd bidrar till en förbättrad djurhälsa och därmed ett minskat behov av läkemedel för sjukdomsbehandling (Sundström, 2010). En låg, restriktiv och säker läkemedelsanvändning i animalieproduktionen, speciellt av antibiotika, är positiv och angelägen ut folkhälsosynpunkt då risken för att bakterier utvecklar antibiotikaresistens minskar.

En ytterligare aspekt av god djurvälfärd för de livsmedelsproducerande djuren är betydelsen för produktionens attraktionskraft hos konsumenter. Det kan vara så att en sämre välfärd för djuren genererar en negativ nytta för vissa människor eller konsumenter vilket kan räknas som en negativ externalitet för samhället (Bennett, 1995; Bennett et al., 2002; Bennett & Blaney, 2003).

5.2.38.11 Resultat i nuvarande program

Åtgärden är ny.

5.2.38.12 Förenkling

Åtgärden saknas i nuvarande landsbygdsprogram varför införandet av åtgärder på området kommer att öka den administrativa bördan.

Åtgärden bedöms som administrativt enkel för den sökande då möjlighet finns för uppföljning direkt i Svensk Mjölks kodatabas.

Åtgärdsplanen kan kontrolleras vid gårdsbesök.

5.2.38.13 Acceptans

Åtgärden förväntas få hög acceptans då en god klövhälsa är av stor betydelse för mjölkkornas allmänna hälsa, välbefinnande och hållbarhet. Åtgärden är dessutom inte någon ny företeelse i sig utan en utökning av något som redan sker. Rutiner och utrustning bör därför finnas för att genomföra åtgärden.

Acceptansen och intresset för åtgärden kan också komma att gynnas av det ettåriga klövvårdsutbildningsprogram som startades 2011 samt det utvecklings- och utbildningsarbete som pågår i näringen med syfte att skapa och ta i bruk ett i Norden enhetligt och enkelt elektroniskt registreringssystem.

5.2.38.14 Budgeteffekt

Ersättningen baseras på en besättning med 60 kor. Ersättning till djurägare är 195 kronor/ per timme och klövvårdare 640 kronor per timme, inklusive utrustning, resa m.m.

Kostnader för besiktning och verkning utförd av klövvårdare uppskattas till 80 kronor per ko.

I genomsnitt kan 8 kor i timmen besiktigas och verkas. För detta behövs assistans av två personer som hanterar korna vilket ger en tidsåtgång på sammanlagt 15 minuter per ko (7,5 minuter per person och ko). Det betyder 15/60 x 195 = 49 kronor.

Tid för registreringen uppskattas till 2,5 minuter per ko och verkningstillfälle. Korna verkas vid minst två tillfällen. Kostnaden för registreringen blir då 5 minuter x 640 kronor per timme = 53 kronor för klövvårdaren.

Genomgång av resultaten och upprättande och uppdatering av åtgärdsplanen förväntas ta 1,5 timme per gång, vilket ger totalt ger 3 minuter per ko. Med en timkostnad på 195 kronor blir arbetskostnaden totalt 42 kronor (3/60 x 195 = 10 kronor för djurägaren och 3/60 x 640 = 32 kronor för klövvårdaren).

Totala kostnaden blir då 80 kr + 49 kr + 53 kr + 42 kr = 224 kronor.

Antal anslutna mjölkkor beräknas till 130 000 djur. Med en ersättning på 220 kronor per djur blir den totala kostnaden 28,6 miljoner kronor.

5.2.38.15 Kvar att utreda

Samhällsekonomisk effekt samt administrativ börda (förenkling och hanterbarhet) behöver utredas ytterligare.

5.2.39 Extra omsorg för suggor

5.2.39.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att förbättra välfärden för suggor och betäckta gyltor som hålls för produktion av smågrisar.

5.2.39.2 Beskrivning av åtgärden

Åtgärden omfattar fyra villkor som alla årligen ska uppfyllas för alla suggor och betäckta gyltor för smågrisproduktion som finns på företaget:

- Besättningen ska vara ansluten till ett förebyggande hygienprogram.
- Rutiner för skydd mot sjukdomsframkallande mikroorganismer ska finnas och följas.
- Utfodring och produktionsresultat ska följas upp och beräknas regelbundet.
- En plan innehållande bl.a. drifts- och arbetsinstruktioner ska finnas för produktionen.
- Ersättningsberättigande djur är suggor och betäckta gyltor i smågrisproduktion.

Varje år i åtagandeperioden ska antalet suggor och betäckta gyltor för smågrisproduktion som man söker ersättning för anmälas. Även suggor och betäckta gyltor som finns på gården men som man inte söker ersättning för ska skötas enligt villkoren för åtgärden. Det behöver inte vara samma antal suggor som ingår i åtagandet varje år.

5.2.39.3 Målgrupp

Målgrupp är djurägare med suggor och betäckta gyltor för smågrisproduktion.

5.2.39.4 Villkor för sökande

Besättningen ska vara ansluten till ett förebyggande hygienprogram med specifika krav och villkor i syfte att främja god djurhälsa.

Djur som ska föras in i besättningen ska genomgå ett särskilt mottagningsförfarande (isolering). Detta innebär att de ska hållas för sig själva, avskilt i en särskild byggnad, avdelning, utrymme eller box och med särskilda rutiner för hygienen under en period av minst tre veckor. Hygienrutinerna ska framgå av besättningens produktionsplan.

Djurägare med egen rekrytering ska ha en rutin som ger likvärdigt skydd mot förändringar i balansen mellan sjukdomsframkallande mikroorganismer och immuniteten mot dessa som en isolering. Rekryteringsdjur ska därför hållas i ett separat utrymme eller box i minst tre veckor och på ett sådant sätt att de inte kan ha kroppskontakt med andra djurgrupper eller komma i kontakt med gödsel från andra djurgrupper. Detta ska kunna verifieras genom en flyttjournal eller liknande dokumentation.

I suggringar sker införseln av nya djur som regel i den besättning som håller sinsuggorna (navet). De smågrisproducerande besättningarna (satelliterna) får därför endast ta emot djur som kommer från navet.

Kontroll och justering av fodergivan efter suggans och betäckta gyltors behov ska göras dagligen. Alla fodertråg ska kontrolleras, en notering göras av om det finns foder kvar eller om trågen är renslickade och fodertilldelningen anpassas därefter. I kontrollen av utfodringen ska dessutom ingå analyser av egenskaper av betydelse för utfodringens kvalitet t.ex. foderstruktur (siktanalys), råproteinhalt och hygienisk kvalitet.

Hullbedömning av suggor och betäckta gyltor ska göras enligt en fyragradig skala, fyra gånger i varje grisningscykel (t.ex. vid avvänjning och vid inflyttning till grisningsboxen). Utfodringen ska anpassas till resultatet från hullbedömningen.

Produktionsuppföljning ska göras fyra gånger per år och minst omfatta fyra av följande sex resultatmått:

- antal producerade grisar per årssugga
- grisningsprocent
- andel gyltkullar
- antal avvanda grisar per kull
- andel suggor och gyltor som löper om
- utgångsorsak och antal grisningar för utslagssuggor

Djurägaren ska upprätta en produktionsplan samt särskilda drifts- och arbetsinstruktioner som behövs för att följa produktionsplanen. Produktionsplanen ska bl.a. visa att minst 5 dagars tomtid erhålls i en stallavdelning mellan varje djuromgång. Produktionsplanen ska löpande följas upp och uppdateras.

5.2.39.5 Indikatorer

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	–	–
Produktion	Antal anslutna företag	600 stycken
	Antal djur	130 000 suggor och dräktiga gyltor
Resultat	Antal anslutna företag	600 stycken
	Antal djur	130 000 suggor och dräktiga gyltor
Effekt	Ökad djurvälfärd i smågrisproduktionen	–

5.2.39.6 Prioriteringar

Åtgärden gäller i hela landet. Den gäller för suggor och betäckta gyltor som hålls för produktion av smågrisar.

5.2.39.7 Ersättning

Ersättningen är 1 000 kronor per sugga. Ersättning ges för kostnader, främst arbetskostnader, för att djur ska ges en bättre välfärd än vad som nås genom enbart lagstadgade åtgärder.

I kalkylerna har kostnader för material, nedlagt arbete och intäktsbortfall schablonberäknats. Kostnaderna som inte är djurberoende har slagits ut på 5 år och en normalbesättning på 156 djur för besättningar med både smågrisproduktion och

sinsugghållning. För suggringar har en besättning på 800 djur i navet till ringen och 80 djur i satellit till ringen använts i kalkylen.

Anslutning till ett förebyggande hygienprogram innebär kostnader i form av en årlig avgift för att delta i programmet, kostnader för att ansöka till programmet samt kostnader för att uppfylla kraven som ställs i programmet. Kraven som ställs ger kostnader i form av material och arbete för att hålla fritt från föremål och högt gräs runt stallar och foderanläggning, genomföra ett program för kontinuerlig bekämpning av skadedjur, förse och se till att besökare bär skyddskläder samt regelbundet rengöra och desinficera suggplatser samt rengöra gödselspridare.

Ersättningen för skydd mot sjukdomsframkallande mikroorganismer baseras på kostnaden för den extra arbetstid som blir följden av att djur hålls separat i en särskild byggnad, avdelning, utrymme eller box och med en skötsel som kräver särskilda rutiner för hygien. Kostnaden är beräknad för besättningar med inköpt rekrytering men bedöms vara den samma även för besättningar med egen rekrytering.

Ersättningen för foder och produktionskontroll samt produktionsplan baseras på kostnaden för arbete med daglig kontroll och justering av fodergivor, hullbedömning av suggor och dräktiga gyltor fyra gånger per år, registrering och beräkning av produktionsdata för att kunna räkna ut resultatmåtten samt tid för sammanställning och uppföljning av produktionsplanen. Dessutom ingår kostnaden för analyser av foder, vatten och strömaterial.

5.2.39.8 Koppling till andra åtgärder

Det finns en stark koppling framför allt till kompetensutveckling. Åtgärden leder till att djurägaren på olika sätt får en bättre kännedom om sin besättning och resultaten i produktionen samt var det finns behov och potential till förbättringar. En väl fungerande kompetensutveckling kan förmedla kunskap om samband, orsaker, lämpliga insatser m.m. som kan leda till en sådan förbättring.

5.2.39.9 Effekter

Motiven för att ersätta frivilliga insatser för att förbättra välbefinnandet för suggor och betäckta gyltor i grisköttproduktionen är flera. Det viktigaste är givetvis att ge dessa en än mer anpassad skötsel och omvårdnad samt genom förebyggande insatser ett bättre skydd mot smittor inom den samlade grisproduktionen än vad som krävs enligt lagstiftningen. En direkt effekt av detta förväntas bli ett bättre hälsoläge för grisproduktionen i sin helhet och främst inom smågrisproduktionen. Därmed förutses ett minskat behov av användning av läkemedel och då särskilt antibiotika. Detta leder i sin tur till att risken för utveckling av antibiotikaresistenta bakterier minskar vilket i längden har en positiv inverkan på både djurhälsa och folkhälsa. I en internationell jämförelse har Sverige en låg användning av läkemedel i grisproduktionen. En ytterligare reduktion av läkemedelsanvändningen är dock önskvärd med bakgrund av riskerna med antibiotikaresistens men också med hänsyn till att läkemedelsrester kan ge upphov till oönskade effekter i miljön. Det är dock inte någon enstaka insats som enskilt kan möjliggöra en sådan reduktion. Det krävs i stället en rad aktiviteter som samlat ger effektiva synergieffekter med en helhetsyn på produktionen. Åtgärden för djurens välbefinnande består alltså av en kombination av samordnade insatser för att ytterligare förbättra detta läge.

Åtgärden innebär att djurägare med suggor för produktion av smågrisar kan erhålla ersättning om specifika rutiner och insatser införs och genomförs. Dessa går alla utöver vad som i dag utgör krav enligt EU-bestämmelser och nationell lagstiftning. De är också av sådan karaktär att de kan bidra till att visa på vägar att utveckla och förbättra skötseln och omvårdnaden av djuren jämfört med de uppfödningsformer som i dag förekommer. Villkoren uppfylls till viss del helt eller delvis var och en för sig i den svenska smågrisproduktionen medan alla villkor i åtgärden, i dagsläget sannolikt uppfylls av relativt få djurägare.

Det är den samlade insatsen som utgör det stora värdet av åtgärden och det är det samlade resultatet som ger den stora välfärdsförbättringen. Insatsen om förebyggande hygienprogram kan anses lägga grunden då detta program innehåller flera viktiga element av generell betydelse för att övriga insatser, som ingår i ersättningen, ska kunna bli effektiva. Motsvarande synergieffekter finns även mellan övriga insatser. För att ett gott smittskydd ska kunna åstadkommas krävs t.ex. att hela produktionen är välplanerad så att tid för rengöring och tomtid finns mellan olika djurgrupper. Det krävs också att nya gyltor och suggor som anländer till besättningen inte omedelbart blandas med djur som redan finns i besättningen utan att de hålls åtskilda. Ett gott smittskydd är i sin tur en förutsättning för att kontroll och uppföljning av utfodringen ska ge goda resultat.

Åtgärden ska ses som en ersättning till ett produktionssystem och en djurhållning som bygger på följsamhet och anpassning till suggors naturliga behov och beteenden. Genom åtgärden skapas en miljö som ger förutsättningar för en god hälsa och välfärd för djuren och ett ekonomiskt utbyte likvärdig med den i intensivare system som bl.a. bygger på högre insats av läkemedel, högre rekrytering och färre insatta arbetstimmar. Den ekonomiska fördelen är framför allt långsiktig och gäller i första hand förutsättningar för en god folkhälsa.

Nedan följer en kortfattad beskrivning av motiven samt vad som kommer att krävas av djurägaren för de enskilda insatserna som omfattas av åtgärden.

Förebyggande hygienprogram

Åtgärden syftar till att förebygga ett flertal sjukdomar genom att förbättra hygienen i stallar för suggor och betäckta gyltor. Genom att uppfylla ett förebyggande hygienprogram, vilket kan liknas vid ett generellt biosäkerhetsprogram, läggs en grund för en god djurhälsa som är en förutsättning för att planering vad gäller skötsel, utfodring m.m. ska kunna bli effektiva. Anslutning till hygienprogrammet innebär att risken för att grisar smittas och insjuknar minskar, att behovet och användningen av antibiotika därmed blir lägre och risken för folkhälsan därav minskar.

I förebyggande hygienprogrammet ingår bl.a. omgångsuppfödning och krav på tvätt och desinfektion mellan omgångar. Detta är ett effektivt sätt att bryta smittvägar för tarminfektioner (olika diarrésjukdomar) och luftvägsinfektioner (olika typer av lungsjukdomar eller lunginflammationer). En ren boxmiljö minskar också risken för juverinfektioner (MMA, juverbölder m.m.) hos suggan.

Vidare ingår skadedjurbekämpning vilket förhindrar smitta från gnagare, fåglar m.fl. (salmonella, leptospiros, trikinos etc.).

Foderanläggningen ska också hålla en viss standard, foderråvarorna ska vara godkända och förvaras på lämpligt sätt. Detta gör att risken för att djuren utsätts för olika typer av foderförgiftningar, och följdsjukdomar till dessa som exempelvis diarréer minskar.

Inköpta livdjur måste komma från godkända, kontrollerade besättningar vilket minskar risken att drabbas av sjukdom hos köparbesättningen.

Dokumenterade smittskyddsförebyggande rutiner för besökare är också villkor inom delinsatsen då dessa minskar smittriskerna.

Skydd mot sjukdomsframkallande mikroorganismer

Åtgärden syftar till att skydda djuren i en besättning mot sjukdomsframkallande mikroorganismer som inköpta djur kan föra med sig samt minska risken för sjukdomsspridning i besättningar med egen rekrytering av avelsdjur.

En djurbesättning har som regel en hälsomässig balans och en förvärvad immunitet mot de sjukdomar som finns i den egna miljön. För att undvika att djur som kommer från andra besättningar stör denna balans är ett särskilt mottagningsförfarande (isolering) av stor betydelse. Djur som ska föras in i besättningen ska därför hållas för sig själva, avskilt i en särskild byggnad, avdelning, utrymme eller box och med särskilda rutiner för hygienen under en period av minst tre veckor. Hygienrutinerna ska framgå av besättningens produktionsplan. Under den tid som djuren hålls avskilt kan de även introduceras i den mottagande besättningens vaccinationsrutiner.

Lantbrukare med egen rekrytering ska ha en rutin som ger likvärdigt skydd mot förändringar i balansen mellan sjukdomsframkallande mikroorganismer och immuniteten mot dessa som en isolering. Rekryteringsdjur ska därför hållas i ett separat utrymme eller box i minst tre veckor och på ett sådant sätt att de inte kan ha kroppskontakt med andra djurgrupper eller komma i kontakt med gödsel från andra djurgrupper. Detta ska kunna verifieras genom en flyttjournal eller liknande dokumentation.

I suggringar sker införseln av nya djur som regel i den besättning som håller sinsuggorna (navet). De smågrisproducerande besättningarna (satelliterna) får därför endast ta emot djur som kommer från navet.

Foder och produktionskontroll

Optimal utfodring är en grundförutsättning för att hålla suggor i ett jämnt och gott hull. Magra suggor löper större risk att drabbas av bogsår vilket utgör ett lidande. Detta har bl.a. framhållits av det svenska djurskyddsrådet som ett viktigt led i att förbättra välbefinnandet för suggorna. Förutsättningarna för optimal utfodring förändras dock över tid i samband med att t.ex. djurmaterial, inhysningsformer och besättningsstorlek förändras. En systematisk uppföljning av utfodringen och suggans hull är därför av betydelse för att säkerställa alla enskilda suggors välfärd sett utifrån behovet av foder. Speciellt kring grisningen är detta viktigt då påfrestningen på suggan är stor bl.a. på grund av omställning vad gäller behovet av foder. Under en period av två veckor behöver suggan fyrdubbla sin foderkonsumtion. Under denna period är det av stort värde med en daglig kontroll av suggans allmäntillstånd och aptit för att kunna anpassa utfodringen till den individuella suggans behov. Utifrån standardnormen kan vissa suggor med fördel få mer foder eller en snabbare ökning av fodermängden medan andra med sämre aptit bör ges en lugnare utveckling.

Det som är ändamålsenligt att kontrollera dagligen är om suggorna ätit det foder de tilldelats enligt norm beroende på hull, ålder och antal diande grisar eller lämnat rester av tilldelat foder. Suggor som ätit upp kan vid behov ges en större fodergiva och suggor som har foder kvar kan få lite mindre eller hållas under observation. Kontrollen av foderkonsumtionen går till på så vis att lantbrukaren besiktigar fodertråg eller motsvarande i alla boxar, noterar konsumtionen samt vid behov justerar fodergivan.

Fodrets kvalitet vad gäller näringsinnehåll, struktur och hygien är viktigt för att suggan inte ska utsättas för bristsjukdomar, magsår eller andra sjukdomar. Kontroll av foderkvalitet kan göras genom analys av näringsinnehåll, att fodret är lagom finfördelat samt att det inte innehåller jäst, mögel eller bakterier. Kontroll av foderkvalitet behöver inte göras lika ofta som kontrollen av konsumtionen.

Kontroll av suggans hull är ett enkelt och effektivt sätt att utvärdera hur väl näringsbehovet blivit tillgodosett. Ett rätt hull under digivningen och dräktigheten är av stor betydelse för suggans hållbarhet. Allt för feta suggor är minst lika negativt som för magra. Suggans hull kan mätas med ekolod men ett gott ögonmått räcker ofta lika bra. Suggans hull ska bedömas på individnivå enligt en fyra-gradig skala fyra gånger i varje grisningscykel. Det ska framgå av produktionsplanen när bedömningarna görs. Suggorna behöver inte fixeras för att kunna bedömas utan kan besiktigas lösgående. Mallar och normer för bedömning finns tillgängliga.

Det finns också ett starkt samband mellan noggrann produktionsuppföljning och god djurvälfärd. Noggrann och systematisk uppföljning av produktionen är en nödvändighet för att få korrekt och tillräckligt snabb information för att kunna genomföra nödvändiga förändringar i tid. Uppföljning av tekniska och ekonomiska produktionsresultat kan baseras på flera olika resultatmått och nyckeltal. I detta sammanhang har ett antal mått valts som på ett eller annat sätt har anknytning till suggans välfärd på så sätt att en negativ avvikelse från normalvärde är tecken på brister i välfärden. Måtten är:

- antal producerade grisar per årssugga
- grisningsprocent
- andel gyltkullar
- antal avvanda grisar per kull

- andel omlöp
- utgångsorsak och antal grisningar för utslagssuggor.

De erhållna värdena är resultatet av en analys på besättningsnivå som måste följas av en utredning av vilka orsaker som ligger bakom resultaten. Hög andel gyltkullar leder t.ex. till frågan om varför rekryteringen är onormalt hög och vad som är orsaken till att suggor slås ut tidigt.

Resultatmåtten i produktionsuppföljningen är också goda mått på att de övriga insatserna i åtgärden (skydd mot sjukdomsframkallande mikroorganismer, planerad produktion och anslutning till förebyggande hygienprogram) nått avsedd effekt. Brister inom något av dessa områden kommer med stor sannolikhet att visa sig i produktionsmåtten.

Planerad produktion

En av de viktigaste förutsättningarna för att uppnå en gott välbefinnande för djuren är att grisarna har en god hälsa. Därför är det viktigt att överföring av smittämnen mellan olika djurkategorier och mellan grisar av olika åldersgrupper begränsas så mycket som möjligt.

Med en planerad produktion där uppfödningen sker omgångsvis i väl sektionerade stallavdelningar, kan smittrycket i besättningen hållas på en låg nivå och användning av läkemedel begränsas.

Omgångsvis uppfödning innebär att djurgrupp eller flock med individer av likartad ålder hålls i eget stall eller egen stallavdelning. Insättning av ny djurgrupp sker inom en begränsad tidsperiod och inte förrän stallavdelningen tömts helt och rengjorts noggrant mellan omgångarna. Det är också viktigt att stallavdelningen efter att den rengjorts står tom en viss tid (tomtid). Detta för att dels få en god upptorkning av stallets ytor men också för att få en avdödning av smittämnen som kan finnas kvar i avdelningen även efter en noggrann rengöring.

En grundförutsättning är därför att tillräckligt med stallavdelningar finns att tillgå i besättningen och dessa kan rymma tillräckligt antal djur. Stallklimatet ska vara anpassat efter djurhållningsformen och de djur som hålls i avdelningen. Detta för att säkerställa djurens behov av termisk komfort. Stallavdelningarna ska också vara väl sektionerade så att luft inte kan strömma mellan olika avdelningar eller till en stallavdelning från ett utrymme som kan innehålla skadliga luftföroreningar eller smittämnen.

För att kunna tillämpa denna uppfödningsform krävs förutom de resurser som beskrivs ovan framför allt en noggrann planering och uppföljning av produktionsplanen samt att upprättade drifts- och arbetsrutiner följs.

En förbättrad djurhälsa som leder till minskad läkemedelsanvändning är positivt för miljön.

Åtgärden bedöms kunna få en svagt positiv klimatpåverkan främst genom att den ger kunskap om produktiviteten i den egna smågrisproduktionen och på så sätt underlag för förbättring. Resultatet blir då fler smågrisar per sugga och år för vidare uppfödning.

Genom åtgärden kommer många grisföretagare att få tillgång till ett förhållandevis enhetligt och jämförbart material som beskriver resultaten i produktionen. Detta kan leda till ökat intresse för nytänkande och innovationer i syfte att utveckla och effektivisera produktionen.

5.2.39.10 Samhällsekonomisk effektivitet

Några direkta slutsatser angående samhällsekonomiska effekter av förbättrad djurvälfärd kan inte dras. Detta beror på att tillgången till aktuella data som kan visa hur politiska insatser innebär effekter som på ett enkelt sätt kan uttryckas i monetära värden är bristfällig. Däremot finns det viss tidigare forskning och annan litteratur som behandlar denna typ av frågor. Det kan möjligtvis finnas en rad faktorer som bidrar till ett samband mellan förbättrad djurvälfärd, samhällsekonomiska nyttor och samhällsekonomiska kostnader.

Ett sådant samband är att förbättrad djurvälfärd bidrar till en förbättrad djurhälsa och därmed ett minskat behov av läkemedel för sjukdomsbehandling (Sundström, 2010). En låg, restriktiv och säker läkemedelsanvändning i animalieproduktionen, speciellt av antibiotika, är positiv och angelägen ut folkhälsosynpunkt då risken för att bakterier utvecklar antibiotikaresistens minskar.

En ytterligare aspekt av god djurvälfärd för de livsmedelsproducerande djuren är betydelsen för produktionens attraktionskraft hos konsumenter. Det kan vara så att en sämre välfärd för djuren genererar en negativ nytta för vissa människor eller konsumenter vilket kan räknas som en negativ externalitet för samhället (Bennett, 1995; Bennett et al., 2002; Bennett & Blaney, 2003).

5.2.39.11 Resultat i nuvarande program

Åtgärden ingår inte i nuvarande landsbygdsprogram men förhandlingar pågår om att den ska införas.

Den 31 mars 2012 hade drygt 500 djurägare med totalt 120 000 suggor och betäckta gyltor ansökt om anslutning.

5.2.39.12 Förenkling

Åtgärden ingår inte i nuvarande landsbygdsprogram varför införandet av åtgärder på området kommer att öka den administrativa bördan.

5.2.39.13 Acceptans

Åtgärden förväntas få hög acceptans då den är av stor betydelse för god djurvälfärd hos suggor och gyltor. Bedömningen är att djurägarna får gott stöd och assistans från sin rådgivarorganisation för att klara av att uppfylla villkoren.

5.2.39.14 Budgeteffekt

Antal anslutna suggor och betäckta gyltor beräknas till 130 000 djur. Med en ersättning på 1 000 kronor per sugga eller betäckt gylta blir den totala kostnaden 130 miljoner kronor per år.

5.2.39.15 Kvar att utreda

Samhällsekonomisk effekt samt administrativ börda (förenkling och hanterbarhet) behöver utredas ytterligare.

5.2.40 Djurvälfärd för tackor

5.2.40.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att förbättra välfärden för lamm, tackor och baggar som hålls för produktion av kött, ull, skinn, mjölk eller andra produkter.

5.2.40.2 Beskrivning av åtgärden

Genom goda rutiner, god planering och kännedom om produktionsresurser som djur, foder och betesmarker kan djurvälfärden i fårskötseln utvecklas och stärkas.

Djurägaren ska göra en noggrann planering av utfodringen inför stallperiod och lamning där foderkvalitet och olika djurkategoriers behov av foder ska beaktas. Det ska finnas en foderstat inför lamning med beräkning av fodertilldelning för olika djurkategorier som ungtackor och äldre tackor samt för ungtackor och äldre tackor med ett, två eller flera lamm efter lamning. Tillgång på foder ska inventeras, mängd och kvalitet bedömas och dagliga fodergivor av de fodermedel som används ska beräknas.

En hullbedömning av alla tackor ska göras vid tre tillfällen under året. Resultatet ska dokumenteras på gruppnivå i ett särskilt protokoll. Utfodringen ska anpassas efter resultatet från hullbedömningen.

Djurägaren ska årligen ta minst två träckprov för att följa upp förebyggande insatser mot parasitangrepp och bedöma behovet av behandling. Träckprov ska tas från relevanta djurgrupper och vid lämpligt tillfälle utifrån syftet med provet. Avmaskning ska göras vid behov.

Djurägaren ska analysera näringsinnehållet (energi och protein) i minst ett parti foder årligen. Analys kan tas både på grovfoder och spannmål.

En produktionsplan ska upprättas för besättningen. Av planen ska det framgå när och hur djurägaren avser att genomföra centrala aktiviteter under året som t.ex. utfodringsplanering inför betäckning, stallperiod och lamning, avelsplanering, baggsläpp och betäckning, planering inför lamning, avvänjning, betesplanering och betessläpp, försäljning av slaktlamm och slakt, när fåren ska klippas, klövvård samt hälsofrämjande insatser.

Besättningen ska skyddas mot sjukdomsframkallande mikroorganismer genom att djur som ska föras in i besättningen ska genomgå ett särskilt mottagningsförfarande (isolering).

Tackorna ska klippas minst två gånger per år. Den ena klippningen kan utgöras av s.k. hygienklippning.

5.2.40.3 Målgrupp

Målgrupp är djurägare som bedriver fårskötsel.

5.2.40.4 Villkor för sökande

Foderstater inför stallperiod och lamning ska upprättas för relevanta djurgrupper. Ett minimikrav är att foderstater ska finnas för ungtackor och äldre tackor innan lamning samt för ungtackor och äldre tackor utifrån lammantal efter lamning.

Tillgång på foder ska inventeras, mängd och kvalitet bedömas och dagliga fodergivor av de fodermedel som används ska beräknas.

Djurägaren ska analysera näringsinnehållet (energi och protein) i minst ett parti foder årligen. Analys kan tas både på grovfoder och på spannmål.

Tackornas hull ska bedömas och dokumenteras på individ eller gruppnivå vid minst tre tillfällen under året t.ex. vid avvänjning, vid baggsläpp och under mitten av dräktigheten. Utfodringen ska anpassas till resultatet från hullbedömningen.

Djurägaren ska årligen ta minst två träckprov för att följa upp förebyggande insatser mot parasitangrepp och bedöma behovet av behandling. Träckprov ska tas från relevanta djurgrupper och vid lämpligt tillfälle utifrån syftet med provet. Träckprov ska tas enligt Svenska djurhälsovårdens eller SVA:s anvisningar. Vid behov ska djuren avmaskas.

En produktionsplan ska upprättas för besättningen. Av planen ska det framgå när och hur djurägaren avser att genomföra centrala aktiviteter under året som t.ex. utfodringsplanering inför betäckning, stallperiod och lamning, avelsplanering, baggsläpp och betäckning, planering och iordningställning inför lamning, avvänjning, betesplanering och betessläpp, försäljning av slaktlamm och slakt, när fåren ska klippas, klövvård och hälsofrämjande åtgärder. Produktionsplanen ska hållas aktuell och uppdateras årligen.

Djur som ska föras in i besättningen ska genomgå ett särskilt mottagningsförfarande (isolering). Detta innebär att de ska hållas för sig själva, avskilt i en särskild byggnad, avdelning, utrymme eller box och med särskilda rutiner för hygienen under en period av minst tre veckor. Hygienrutinerna ska framgå av besättningens produktionsplan.

Alla tackor ska klippas minst två gånger per år. Den ena klippningen får utgöras av s.k. hygienklippning.

Alla tackor och baggar i avel på produktionsplatsen ska hållas enligt villkoren.

5.2.40.5 Indikatorer

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	–	–
Produktion	Antal anslutna företag	1 000 stycken
	Antal djur	32 000 stycken
Resultat	–	–
Effekt	Bättre välfärd för tackor, lamm och baggar	–

5.2.40.6 Prioriteringar

Åtgärden gäller i hela landet. Ersättningsberättigande djur är tackor och baggar i avel.

5.2.40.7 Ersättning

Ersättningen baseras på arbetstid och köpta tjänster för foderinventering och beräkning av foderstater, provtagning och analyser av foder och träck, hantering

av djur i isolering, hullbedömning, klippning och eventuell avmaskning samt för produktionsplanering och uppföljning av denna.

Fasta kostnader är beräknade utifrån en besättningsstorlek på 32 tackor.

Ersättningen består av ett fast belopp på 1 900 kronor per besättning samt ett rörligt belopp på 363 kronor per tacka och bagge i avel.

5.2.40.8 Koppling till andra åtgärder

Kompetensutveckling är viktig för åtgärden. Genom utbildning kan djurägarna få förståelse för värdet och betydelsen av de olika kraven i åtgärden samt kunskap om hur de kan uppfyllas.

5.2.40.9 Effekter

Åtgärden leder till bättre välfärd för djuren i svenska fårbesättningar genom att produktionen blir mer välplanerad. Förutsättningarna förbättras för att skötselinsatser genomförs vid lämplig tidpunkt och på ett korrekt och till besättningen väl anpassat sätt. Biosäkerheten förbättras genom krav i samband med inköp av djur och på parasitkontroll.

Utfodring anpassad till djurens behov utifrån en beräknad foderstat liksom kontroll av parasitstatus är också skötselfaktorer av stor betydelse för djurens välfärd. Förebyggande insatser för att förhindra att smitta förs in i besättningen i samband med inköp av livdjur är av värde både för djuren och för samhället då en god djurhälsa är en förutsättning för att minska läkemedelsförbrukningen. En minskad användning av läkemedel, främst antibiotika, är positiv ur folkhälsosynpunkt då risken för att bakterier utvecklar antibiotikaresistens minskar.

Regelbunden bedömning av djurens hull liksom klippning två gånger årligen ger förutsättningar för en behovsanpassad utfodring.

En väl planerad produktion inklusive parasitkontroll genom träckprov kan förbättra förutsättningarna och öka möjligheterna för fåren som natur- och miljövårdare.

Bättre hälsa och hållbarhet leder till ökad produktivitet (större livstidsproduktion och lägre rekryteringsbehov) vilket är positivt för klimatet då det minskar växthusgasutsläppen per producerad mängd kött, skinn, ull, mjölk eller annat som fåren producerar.

5.2.40.10 Samhällsekonomisk effektivitet

Några direkta slutsatser angående samhällsekonomiska effekter av förbättrad djurvälfärd kan inte dras. Detta beror på att tillgången till aktuella data som kan visa hur politiska insatser innebär effekter som på ett enkelt sätt kan uttryckas i monetära värden är bristfällig. Däremot finns det viss tidigare forskning och annan litteratur som behandlar denna typ av frågor. Det kan möjligtvis finnas en rad faktorer som bidrar till ett samband mellan förbättrad djurvälfärd, samhällsekonomiska nyttor och samhällsekonomiska kostnader.

Ett sådant samband är att förbättrad djurvälfärd bidrar till en förbättrad djurhälsa och därmed ett minskat behov av läkemedel för sjukdomsbehandling (Sundström, 2010). En låg, restriktiv och säker läkemedelsanvändning i animalieproduktionen, speciellt av antibiotika, är positiv och angelägen ut folkhälsosynpunkt då risken för att bakterier utvecklar antibiotikaresistens minskar.

En ytterligare aspekt av god djurvälfärd för de livsmedelsproducerande djuren är betydelsen för produktionens attraktionskraft hos konsumenter. Det kan vara så att en sämre välfärd för djuren genererar en negativ nytta för vissa människor eller konsumenter vilket kan räknas som en negativ externalitet för samhället (Bennett, 1995; Bennett et al., 2002; Bennett & Blaney, 2003).

5.2.40.11 Resultat i nuvarande program

Åtgärden är ny.

5.2.40.12 Förenkling

Åtgärden är ny vilket gör att införandet av åtgärden kommer att öka den administrativa bördan.

Bedömningen är att ett krav på att besättningen ska vara ansluten till organiserad produktionskontroll t.ex. Elitlamm, med registrering och central hantering och beräkning av produktionsresultat m.m. skulle medföra att många bland den viktigaste målgruppen skulle avstå från att söka ersättningen. Uppgifter av betydelse för ersättningen t.ex. antalet tackor och baggar i avel måste därför beräknas och lämnas av djurägaren.

Kravet på foderstater, hullbedömningar och produktionsplanering underlättas genom färdiga exempel och beräknings- eller planeringsformulär. Foderstater och produktionsplan kan kontrolleras genom besök på gården.

Kostnader för analyser kan styrkas med kvitto på betalning.

5.2.40.13 Acceptans

Åtgärden förväntas få hög acceptans då innehållet är av förhållandevis enkel och grundläggande karaktär. Välordnade rutiner är lätta att motivera.

5.2.40.14 Budgeteffekt

Ersättningen baseras på en besättning med 32 tackor.

Kostnader för foderstatsberäkningen utgår från att det behövs både rådgivarkompetens och djurägarkompetens, 4 timmar vardera. Rådgivaren kostar 700 kronor per timme och djurägaren 195 kronor per timma. Totalt blir detta 3 580 kronor årligen. Det är inget krav på att anlita rådgivning men i det fallet antas beräkningen ta längre tid, göras med hjälp av inköpt dataprogram eller på annat sätt för vilket kostnaden för djurägaren är jämförbart med att anlita rådgivning.

Hullbedömning beräknas ta 2 timmar per tillfälle att göra. Totalt blir detta 6 timme x 195 kr = 1 170 kronor.

En foderanalys som omfattar energi och protein kostar 600 kronor.

Träckprovtagningen uppskattas till 15 minuter per tacka och provtagningstillfälle. I en besättning på 30 tackor ska träck från 6 djur samlas. Provtagning ska göras två gånger per år. Totala tiden för provtagning blir 3 timmar och kostnaden 3 timmar x 195 kronor/timme = 585 kronor. Till detta kommer arbetskostnaden för avmaskningen som uppskattas ta 5 timmar i anspråk. 5 timmar x 195 kr/timma ger en totalkostnad på 975 kronor.

Behovet av avmaskning och därmed kostnaden för åtagandet kommer att variera mellan besättningar. En orsak till variationen är sannolikt att de besättningar där parasitförekomsten är låg har goda förebyggande rutiner. Bedömningen är att den arbetsinsats som krävs för att följa dessa är jämförbar med den tid som åtgår för en avmaskning.

Kostnaden för avmaskningsmedel ingår inte i ersättningen.

Analysen av träckprovet kostar 600 kronor. Två träckprov kostar 1 200 kronor.

Kostnaden för isolering av inköpta djur baseras på antagandet att det årligen köps in minst en bagge till besättningen. Isoleringen används en gång. Den extra arbetstid som detta för med sig uppskattas till totalt 2 timmar i veckan, totalt 6 timmar och kostnaden 6 timmar x 195 kronor/timme = 1 170 kronor.

Produktionsplanen förväntas ta 3 timmar per år att hålla aktuell. Med en timkostnad på 195 kronor blir arbetskostnaden 3 timmar x 195 kronor/timme = 585 kronor.

Kostnaden för klippningen är beräknad utifrån en taxa på 36 kr/djur, milersättning och stoppavgift. Avståndet till gården är antaget vara 10 mil. Det beräknas ta 3 timmar att klippa alla djuren. Timkostnaden för klipparen, inklusive resa blir 854 kronor, totalt 2 562 kronor. Djurägarens tid gäller för förberedelser och handräckning, totalt 5 timmar. 5 tim x 195 kr/tim = 975 kr

Den totala ersättningen består av två delar, en fast ersättning per besättning och en rörlig del baserad på antal djur.

Den fasta delen består av:

- Foderanalyser 600 kr, analys av träckprover 1 200 kr och en film om hullbedömning på 100 kr, totalt 1 900 kr.

Den rörliga delen består av:

- Foderplanering 3 580 kronor, hullbedömning 1 170 kronor, tid för träckprovtagning och avmaskning 1 560 kronor, isolering 1 170 kronor, produktionsplanering 585 kronor, klippning 3 537 kronor, totalt 11 602 kronor eller 363 kronor per tacka.

Den totala budgetbelastningen blir då:

- Fast del är 1 900 kr x 1 000 besättningar = 1 900 000 kronor
- Rörlig del är 32 000 djur x 363 kronor/djur = 11 616 000 kronor.
- Summan är 13 516 000 kronor.

5.2.40.15 Kvar att utreda

Samhällsekonomisk effekt samt administrativ börda (förenkling och hanterbarhet) behöver utredas ytterligare.

5.2.41 Stöd till samarbete

5.2.41.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att bidra till att stärka innovations- och konkurrenskraften på landsbygden och bidra till en hållbar utveckling av Sverige.

Genom samarbete kan insatser göras på områden där den gemensamma nyttan är stor men som någon enskild inte är beredd att betala för.

5.2.41.2 Beskrivning av åtgärden

Stöd ges till samarbetsprojekt mellan olika aktörer inom jordbruks-, livsmedels- och skogssektorn och bland andra aktörer. Detta för att bidra till att uppnå landsbygdsutvecklingspolitikens mål och prioriteringar. Åtgärden ska även stödja kluster och nätverk samt operativa grupper inom det europeiska innovationspartnerskapet. Projekten ska genomföras i samarbete mellan minst två aktörer med undantag för utveckling av nya produkter m.m. där enskilda aktörer kan få stöd om projektresultatet sprids.

Exempel på möjliga samarbeten inom åtgärden:

- Pilotprojekt
- Utveckling av nya produkter, metoder, processer och tekniker inom jordbruks-, livsmedels- och skogsbrukssektorerna samt delning av anläggningar och resurser.
- Samarbeten som främjar utvecklingen av korta försörjningskedjor och lokala marknader. Här ingår utveckling av destinationer och regional matkultur.
- Gemensamma åtgärder för begränsning av och anpassning till klimatförändringar.
- Gemensamma angreppssätt när det gäller miljöprojekt och tillämplig miljöpraxis, t.ex. samarbete inom ett vattendrag eller våtmark, samarbete för att främja nyttor ur ett landskapsperspektiv även inbegripet skogsmarken, samarbeten för bättre djurvälfärd och smittskydd.
- Samarbeten mellan aktörer för hållbar produktion av biomassa för t.ex. energiändamål och industriprocesser.
- Planering av skogsbilvägar.
- Genomförande av lokala utvecklingsstrategier som avser en eller flera av unionens prioriteringar för landsbygdsutveckling men som inte genomförs inom Leader.
- Samarbeten för ökad social mångfald på landsbygden.

5.2.41.3 Målgrupp

Målgrupper är organisationer, föreningar, myndigheter på lokal, regional och nationell nivå samt företag om projektet är till allmän nytta eller om det avser pilotprojekt och resultatet sprids.

5.2.41.4 Villkor för sökande

- Den sökande ska göra en projektplan som innehåller projektidé, mål och strategi för hur projektet ska uppnå utveckling på landsbygden. Projektplanen ska

också innehålla budget, finansieringsplan, tidsplan för genomförandet och hur resultatet ska spridas till intressenter.

- I projektplanen ska det framgå med vilka samarbetet ska bedrivas.

5.2.41.5 Indikatorer

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	Antal kronor i stöd	X miljoner kronor
Produktion	Antal projekt	–
	Total investeringsvolym	
Resultat	Antal företag som deltagit i samarbetsprojekt	–
	Antal främjande projekt och pilotstudier	
	Upplevd lokal utveckling	
	Andel av beviljade projekt vars inriktning kan bidra till att minska klimatpåverkan	
Effekt	Bestående lokal utveckling	–

5.2.41.6 Prioriteringar

Åtgärden gäller i hela landet. Prioriteringar görs av Jordbruksverket och Skogsstyrelsen på nationell nivå samt av länsstyrelsen.

Prioritering ska göras utifrån innovation, miljö, klimat och bygdens konkurrenskraft i enlighet med respektive myndighets genomförandestrategi.

5.2.41.7 Stödbelopp

Stödbeloppet kan variera mellan 20 till 100 procent av stödberättigande kostnader.

Både privat finansiering och övrig offentlig medfinansiering av projekten ska eftersträvas. Omfattning och villkor förtydligas i regionala och nationella genomförandestrategier.

Stödberättigande kostnader är löner, indirekta kostnader och övriga kostnader för samarbetet. Även kostnader för marknadsföring är stödberättigande.

5.2.41.8 Koppling till andra åtgärder

Åtgärden kan bidra till att uppfylla de flesta målen i landsbygdsprogrammet. Genom samarbete kan insatser göras på områden där den gemensamma nyttan är stor men som någon enskild inte är beredd att betala för. Åtgärdens bredd gör att den har flera synergier med åtgärder för att t.ex. underlätta vid anläggning av våtmarker och dammar eller att ta hänsyn till landskapsperspektivet. Likaså kan åtgärden användas för gemensamma insatser för att öka lokal livsmedelsförsäljning eller tillgång till förnybar energi. Inslag av kompetensutveckling kan också göras inom åtgärden. Samarbete och pilotprojekt kring modern teknik för en bättre precision i odling och resurseffektiv djurhållning är ett viktigt komplement till andra åtgärder. Detsamma gäller även nya systemlösningar eller innovativa arbetssätt och nya nischer, t.ex. inom bioenergiproduktion, förädling och logistik av råvaror eller restprodukter.

5.2.41.9 Samhällsekonomisk analys

Syftet med åtgärden är att bidra till att stärka innovations- och konkurrenskraften på landsbygden och bidra till en hållbar utveckling av Sverige. Åtgärden ska främja olika former av samarbete mellan olika aktörer vars verksamheter bidrar till landsbygdspolitikens mål och prioriteringar. Den ska även stödja kluster och nätverk samt operativa grupper inom det europeiska innovationspartnerskapet. Åtgärden gäller i hela landet och kan avse stöd till aktörer på nationell, regional och lokalnivå.

Åtgärden är samhällsekonomiskt motiverad av det faktum att geografisk närhet ofta är en förutsättning för att s.k. externa skalekonomier ska uppstå. Externa skalekonomier uppstår till följd av att underleverantörer, arbetskraft och transportsystem koncentreras till ett geografiskt område och genom sin storlek och variationsrikedom erbjuder företag i området kostnadseffektiva lösningar i många olika delar av produktionssystemen. Dessa s.k. agglomerationseffekter innebär att företag drar nytta av att lokalisera sig nära andra aktörer, vilket skapar kluster av företag och individer som möjliggör gemensamt nyttjande av olika typer av produktionsstrukturer, delning av kunskap och information mm. I kluster frodas sådana nyttigheter som alla företag i klustret har nytta av. Således kan externa skalfördelar betraktas som en kollektiv nyttighet som företrädesvis uppkommer i täta miljöer, eftersom geografisk närhet ger låga kostnader för interaktion och ökar sannolikheten för oplanerade möten och oavsiktlig spridning av kunskap och information.

Åtgärder som främjar samarbete mellan olika aktörer på landsbygden syftar således till att kompensera för landbygdens gleshet, vilken ger svaga agglomerationsekonomier. Utbyte och utveckling av tankar och idéer underlättas av geografisk närhet. Städernas diversitet och densitet skapar därför en gynnsam miljö för korsbefruktning och utveckling av nya idéer. Detta gör att städer ofta leder både den teknologiska och ekonomiska utvecklingen. Man kan även se detta utifrån en diskussion om innovativa processer och innovationssystem. En av förutsättningarna för att nya idéer ska påverka utvecklingen på landsbygden är att realisera potentiella synergieffekter. Dessa bygger på ömsesidiga beroenden mellan företag men även mellan regioner. Sådana innovationssystem kan generellt antas vara regionala eller som en del av näringslivet vilket betyder att innovationer drivs från olika håll. Genom att främja samarbete och nätverksbyggande mellan landsbygdens olika aktörer kan en del av landsbygdens strukturer förtätas och kan förmodas vara särskilt viktigt för att stimulera innovation och förnyelse på landsbygden. De samarbetsåtgärder som kan finnas inom ramen för kommande landsbygdsprogram kan därför utnyttjas för detta ändamål.

Åtgärden innebär också möjligheter att stödja projekt som främjar en hållbar utveckling på landsbygden ur miljö- och klimatsynpunkt. Inom åtgärden kan samarbetsprojekt stödjas som inte annars hade kommit till stånd. Det kan vara projekt för att etablera våtmarker, samordna skötselåtgärder i landskapet mellan olika fastighetsägare, utreda åtgärder för att förindra översvämningar eller andra anpassningar för ett förändrat klimat. Samarbete är ett sätt för att ta fram nya tekniker, arbetssätt och metoder. Det är även möjligt att stödja enskilda företag om resultaten sprids. Åtgärden är mycket viktig för att bidra till mål för såväl miljö och klimat som innovation.

5.2.41.10 Resultat i nuvarande program

Åtgärden har inte funnits tidigare i denna utformning. Delar av åtgärden har tidigare kunnat genomföras som projektstöd inom axel 3 och samarbetsåtgärden inom axel 1

men nu är det tydligare att det är möjligt med samarbetsprojekt inom områden som tidigare varit axel 2. Samarbetsåtgärden i nuvarande landsbygdsprogram utformades för företagsspecifik produktutveckling, vilket gjorde att den fick mycket begränsad användning och därför stängdes i halvårskiftet 2011. Den ändrade utformning gör att det går att tillämpa generella villkor för projektstöd vilket förenklar.

Till och med 2011 har projektstöd beviljats inom nuvarande åtgärder diversifiering, mikroföretag och turism till 870 projekt för 800 miljoner kr. Det är 54 procent av beviljade pengar, vilket innebär att 46 procent av beviljade pengar har varit till företagsstöd. Totala budgeten för åtgärdena är 2 040 miljoner kronor och totalt har 73 procent av den beslutats, vilket är i nivå med programmet. Projektstöden avser förutsättningsskapande åtgärder med förstudier, marknadsundersökningar, affärsutveckling och närverksbyggande inom mikroföretag, förnybar energi och Matlandet. Nuvarande indikatorn bruttoförädlingsvärde kan inte mäta de effekter som projektstöden ger eftersom nyttan hamnar hos många företag och utgör en liten del av dess totala verksamhet.

Halvtidutvärderingen framhåller att det är främst insatser med kollektiva nyttigheter eller med positiva externa effekter som bör stödjas.

Inom åtgärden kan förutsättningsskapande projekt inom Matlandet, förnybar energi och klimat, landskapsperspektiv m.m. genomföras varför åtgärden är i linje med utvärderarnas synpunkter.

5.2.41.11 Förenkling

Till kommande programperiod bör e-handläggning införas. E-handläggning kan sänka kostnaden med 4 000 kronor per ansökan för den sökande och myndigheten.

I EU:s nya förordning ges möjlighet till förenkling. Det innebär att stöd kan ges som schabloner och standardkostnader, så som för eget arbete och indirekta kostnader. Om insatsen ger upphov till indirekta kostnader bör ersättning vara enligt artikel 58 i förslaget till EU:s fondgemensamma förordning (GSR), dvs. schablon på högst 15 procent respektive högst 20 procent om de beräknats efter en rättvis eller kontrollerbar metod.

Myndigheterna bör tillämpa stickprovskontroll vid redovisning av kostnader om regelverket tillåter.

Det förenklar administrationen för Jordbruksverket och andra myndigheter om Sverige väljer högsta möjliga medfinansiering från EU för att inte behöva ha krav på övrig offentlig medfinansiering. Övrig offentlig medfinansiering ska endast krävas där projektet blir bättre genomfört om fler myndigheter även finansierar gemensamt och då innebära en förstärkning av landsbygdsprogrammet.

Tabellen är beräknad generellt för projektstöd. Det skiljer mycket mellan olika projekt varför ett medeltal kan vara mycket missvisande för ett enskilt projekt.

Tabell 91 Administrativa kostnader för projektstöd

Sökanden	Nuvarande			Kommande			
Ansökan om stöd	antal	timmar	Summa	antal	timmar	Summa	
Ansökan med projektplan och budget	2000	16	32000	2000	16	32000	Bedömd tid
Offentlig medfinansiering	2000	4	8000	1000	0	0	1000*8 timmar
E-handläggning			0	2000	-2	-4000	
Schabloner			0	2000	-0,25	-2500	
Standardkostnader			0	2000	-0,25	-500	
Indirekta kostnader			0	2000	-2	-4000	1000*2 timmar
Summa	**2000**	**20**	**40000**	**2000**	**10,5**	**21000**	
Ansökan om stöd							
Myndigheten							
Handläggning och beslut	2000	14	28000	2000	14	28000	Beräkning från V. Götaland
Offentlig medfinansiering	2000	4	8000	2000	0	0	1000*8 timmar avser medfinansierande myndighet
E-handläggning			0	2000	-2	-4000	
Schabloner			0	2000	-2,25	-4500	
Standardkostnader			0	2000	-0,25	-500	
Indirekta kostnader			0	2000	-0,5	-1000	
Summa	**2000**	**18**	**36000**	**2000**	**9**	**18000**	
Stödmottagare							
Ansökan om utbetalning	2500	8	20000	2500	8	20000	Beräknat
Offentlig medfinansiering				2500	-2	-5000	
E-handläggning				2500		-2500	
Schabloner				2500	-0,50	-1250	
Standardkostnader				2500	-0,25	-625	
Indirekta kostnader				2500	-0,25	-625	
Stickprov				2500	0	0	
SUMMA	**2500**	**8**	**20000**	**2500**	**4**	**10000**	
Myndigheten							
Handläggning och beslut av utbetalning	2500	12,7		2500	12,7	31750	Beräkning från V. Götaland
Offentlig medfinansiering				2500	-0,33	-825	
E-handläggning				2500	-1,25	-3125	50 % av registrering/ beslut
Schabloner				2500	-0,50	-1250	beräknat
Standardkostnader				2500	-0,25	-625	beräknat
Indirekta kostnader				2500	-0,15	-375	
Stickprov, 40 %				2500	-2,67	-6675	40 % snabbare enligt studie
Summa	**2500**	**12,7**	**31750**		**7,55**	**18875**	
Summa totalt		**58,7**	**127750**		**31,05**	**67875**	

5.2.41.12 Acceptans

Åtgärden borde accepteras av alla, sökande som myndigheter. Den breddning av åtgärden som kommande förordning tillåter gör att den kan användas som ett projektstöd för insatser där samarbete är framgångsrikt för att genomföra landsbygdsutvecklingspolitiken. Det är en användbar åtgärd som kan möta de flesta behov för projektstöd då nyttan kommer många till del inom miljö och företagsutveckling på landsbygden.

5.2.41.13 Budgeteffekt

Budgeten bör vara lika stor som budgeten har varit för projektstöden för åtgärdena diversifiering, mikroföretag och turism, dvs. 1 100 miljoner kronor med den fördelning mellan företagsstöd och projektstöd som varit 2007–2011. Till detta behövs ytterligare pengar för att även räcka till samarbeten inom miljö, klimat och vatten.

5.3 Leader och lokalt ledd utveckling

Detta avsnitt utgör Jordbruksverkets och Skogsstyrelsens förslag till framtida utformning av Leader. Där vi har konkreta förslag gällande utformningen av Leader presenteras detta i en inledande ruta under respektive rubrik, vilken följs av en analys.

5.3.1 Utgångspunkter

EU-kommissionens tankar om Leader

EU-kommissionen har efter utvärderingar under flera programperioder konstaterat att Leader ger unika och värdefulla mervärden. I förslaget till ny EU-förordning för stöd till landsbygdsutveckling föreslås därför att minst fem procent av budgeten för varje landsbygdsprogram avsätts till Leader. I den fondgemensamma förordningen öppnas det också upp för lokalt ledd utveckling enligt leaderkonceptet för andra fonder. Fiskerifonden genomför lokala utvecklingsstrategier under nuvarande programperiod. Andra fonder har i slutet av 1990-talet medverkat i genomförandet av Leader II. Medverkan av flera fonder kan medföra en samordnad lokalt ledd utveckling med helhetsperspektiv. När denna rapport skrivs vet vi fortfarande inte om Leader kommer att genomföras inom flera fonder i Sverige.

Lokala partnerskaps (LAG) närvaro gör det möjligt att mobilisera fler aktörer att delta i utvecklingsarbetet och få olika kategorier att samarbeta på nya sätt. Metodens främjande av innovation möjliggör att utvecklingen får extra fart. Strategier med lokalt fokus i mindre landsbygdsområden med likartade förhållanden kan identifiera och lyfta de verksamhetsområden som har potential att utvecklas. Väl avgränsade och fokuserade strategier innebär också att de projekt som beviljas kan stärka varandras resultat och därigenom generera extra synergieffekter. Underifrånperspektivet borgar för att det finns en bred uppslutning för de insatser som planeras.

Den kanske viktigaste slutsatsen i utvärderingen av LEADER+ är enligt EU-kommissionen att de LAG som haft starkast autonom ställning i förhållande till myndigheterna har nått högst resultat.

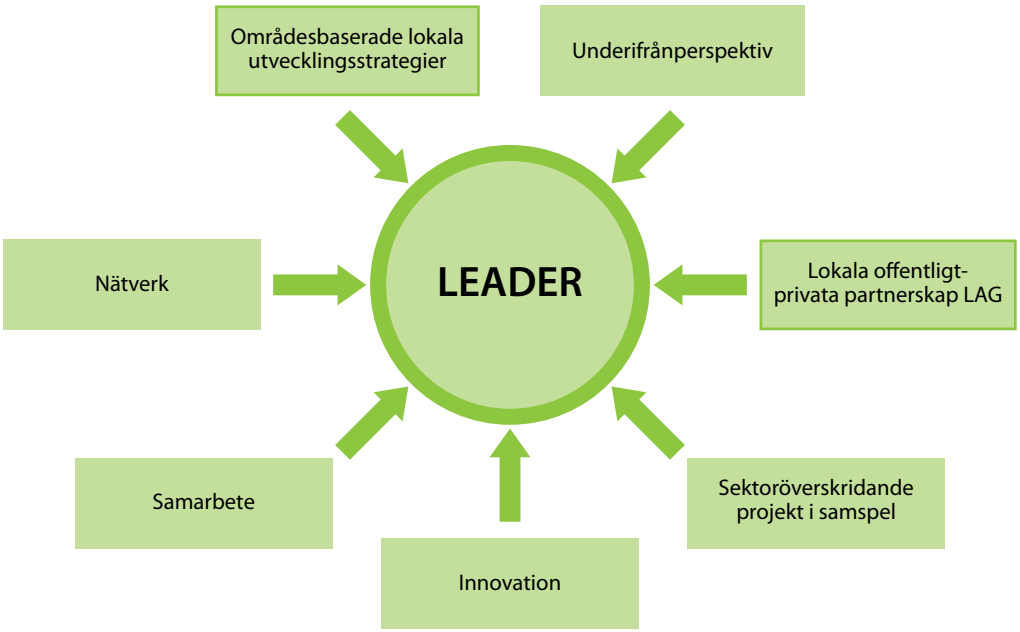

Figur 1 Sju kännetecken för Leader, Jordbruksverkets LAG-utbildning

EU-kommissionen menar att Leader skapar ett mervärde jämfört med ett mer toppstyrt genomförande. Detta eftersom man genom Leader bättre identifierar lokala behov och lösningar, får större engagemang hos lokala intressenter, bättre samspel mellan olika sektorer samt större utrymme för innovation som leder till mer hållbar lokal utveckling..

Revisionsrättens rapport om Leader i EU

Europeiska revisionsrätten skriver i sin rapport om Leader (särskild rapport nr 5, 2010, Genomförande av leadermodellen för landsbygdsutveckling), att det är viktigt att kunna visa på att de ökade kostnader och risker som metoden innebär motiveras av det mervärde som kommer av metoden, t.ex. underifrånperspektiv och större engagemang på lokal nivå.

Revisorerna menar att LAG utgör en extra genomförandenivå som medför vissa kostnader. Att delegera beslutsfattandet till LAG innebär en risk vad avser sund ekonomisk förvaltning av EU-medel när det gäller att ta hänsyn till behovet av rättvisa förfaranden, insyn i beslutsprocessen, effektivitet och ändamålsenlighet. Det finns också risk att stödet främst ges till de egna medlemsorganisationerna i LAG, att projekten inte är tillräckligt innovativa och kostnadseffektiva samt att LAG beviljar stöd till sådant som ändå skulle ha genomförts, s.k. dödviktseffekt.

Europeiska revisionsrätten poängterar vikten av tydliga strategier med mätbara mål som är specifika för det lokala området. De menar vidare att projekt som prioriteras har för dålig koppling till strategin och att målen i strategierna är för allmänt hållna. Medlemsstaterna måste kräva av LAG att de redogör för i vilken utsträckning de har uppnått sina lokala strategimål.

Kostnadseffektivitet

Kritik har framförts om att leadermetoden är kostsam i förhållande till andra sätt att fördela stödpengar. Det poängteras från revisionsrätten att Leader måste styrka mervärdet med metoden i förhållande till kostnaden. För att åstadkomma mervärdet är det viktigt att resurser frigörs för att arbeta med det strategiska metodarbetet och att de administrativa kostnaderna minskar.

Enligt Jordbruksverkets siffror kostar ett enskilt projekt c:a 30 000 kr att hantera administrativt. Små projekt kostar alltså mycket att hantera i förhållande till det stödbelopp som betalas ut. Inom Leader har man dock hittat en modell, de så kallade paraplyprojekten, som av både projektägare och LAG uppfattas som ett smidigare, snabbare och mer effektivt sätt att hantera mindre projekt. Framför allt vill vi betona den upplevda förenklingen hos sökande som den största vinsten, eftersom den administrativa hanteringen till viss del ökar hos LAG. Kopplat till effektivitet bör delinsatserna inom paraplyprojekten ge större samlad effekt eftersom de ska styra mot samma mål. De projekt som bedrivs inom Leader består ofta till stor del av ideella insatser vilket dessutom torde innebära en positiv effekt när det gäller kostnadseffektiviteten.

5.3.2 Förenkling

Vi föreslår att följande förenklingsförslag utreds vidare:

- Borttagande av kravet på betalningsbevis
- Redovisning av ideell tid tas bort – rimlighetsbedömning borde räcka vid ansökningstillfället och sedan enbart redovisning i slutrapport att aktiviteterna ägt rum (inga redovisningslistor).
- Stickprovskontroller som alternativ till att kontrollera allt underlag
- Schabloner för mat, OH-kostnader etc.
- Standardiserad modell för samarbetsåtgärden, stöd till företagssamverkan och paraplyprojekt.
- Även företagare ska kunna ta upp egen tid som en stödberättigande kostnad alternativt medfinansiering vid företagssamverkan.
- Rutiner för omprövningsbeslut (ändring av beslut) bör underlättas.

Parallellt måste arbetet med att utveckla nya IT-system och ansökningsrutiner göras. Hit hör även elektronisk ansökan. Beroende på vilken roll LAG får i den handläggande delen av Leader bör även handläggarstödet utvecklas. Detta har stor betydelse för en effektiv handläggning, inte minst för att korta handläggningstiderna.

Andra förenklingar som är möjliga är schablonersättningar och mindre stöd med enklare krav på kostnadsredovisning. Fördelen är att handläggningen blir enklare, nackdelen kan vara att endast en del av kostnaden täcks. När detta underlag skrivs så är detaljerna om förenklingarna inte kända eftersom EU:s förslag till regler inte publicerats än.

5.3.3 Vad är Leader till för?

Inom EU:s jordbrukspolitik ses landsbygdsprogrammet som ett komplement till gårdsstödet och marknadsåtgärderna. Det övergripande målet är att stötta utvecklingen i områden med en vikande jordbruksproduktion. Om detta synsätt skulle appliceras strikt borde även Leader vara mer inriktat på att bidra till detta mål

Å andra sidan ser EU-kommissionen att Leader har varit ändamålsenligt när det gäller att främja landsbygdens bredare utveckling genom det sektorövergripande arbetssätt metoden innebär. Vi understryker att detta synsätt bör tillämpas i Sverige även i fortsättningen.

Leaders roll och historia

Leader har tillämpats i Sverige sedan 1997 och har inneburit ett sektorsövergripande angreppssätt för landsbygdsutveckling. Leader har historiskt varit mer inriktat på andra verksamheter än de jordbruksrelaterade. Under de två första lead-

erprogrammen fanns Leader endast i vissa delar av landet. Det första leaderprogrammet (Leader II) var begränsat till 12 områden inom strukturfondsområdena mål 5b och mål 6. Det andra leaderprogrammet, Leader+, begränsades till södra delen av landet och bestod av 12 områden från Dalarna/Gävleborg och söderut. Dessa hade ingen koppling till strukturfondsområdena (mål 6 och mål 2), utan var ett av de fyra gemenskapsinitiativen.

I nuvarande programperiod ingår Leader i landsbygdsprogrammet och finns i hela landet med undantag för några enstaka kommuner.

Under de två första programperioderna verkade Leader i strukturfondsområdena och kan då ha betraktats som ett verktyg för att stötta vissa regioner med strukturella problem (avfolkning etc.) medan nuvarande leaderprogram kan ses som ett verktyg för att utveckla hela Sveriges landsbygd.

Vilken roll kan Leader ha i nästa programperiod?

Hur ska vi se på Leaders roll för landsbygdens utveckling framöver? Ska Leader vara ett verktyg för att stötta utsatta regioner eller ska vi betrakta Leader som en generell metod för landsbygdsutveckling i hela landet?

Ett av målen i EU:s landsbygdsutvecklingspolitik är En territoriellt balanserad utveckling av landsbygdsområden. Den territoriella balansen kan beskrivas utifrån tre nivåer:

- Balans mellan länder (EU-nivå)
- Balans mellan regioner (nationell nivå)
- Balans mellan olika delar i en region (regional och lokal nivå)

Betyder detta att Sverige med hjälp av stödprogram och åtgärder ska lyfta de områden som inte klarar att utvecklas helt på egen hand, d.v.s. där den fria marknaden inte leder till en optimal resursfördelning i samhället?

Sedan lång tid tillbaka har vissa delar av landet en minskande befolkning, vikande service etc. En minskande jordbruksproduktion kan också ses i en del områden. I vissa fall sammanfaller dessa områden, bland annat i skogsbygderna. Vi kan konstatera att det finns ett tydligt marknadsmisslyckande där den ekonomiska teorin kan stödja samhällsinsatser. Så har också skett under en längre tid genom regional utvecklingspolitik. Leader skulle därför primärt kunna styras till dessa områden och medverka till bland annat tillväxt och förbättrad service i dessa områden.

En fortsättning på den inslagna modellen att ha Leader i hela landet kan i förlängningen innebära att partnerskapsmetoden blir ett verktyg för landsbygdsutveckling, även utan de pengar som tillförs via EU-programmen. Det finns forskare som menar att Leader med det inbyggda trepartnerskapet kan vara just ett sådant verkningsfullt verktyg för att utveckla hela Sveriges landsbygd (Waldenström, C. & Larsson, L. 2011, Leader som metod för att stödja landsbygders långsiktiga utvecklingsförutsättningar, Tillväxtanalys). Det kan även finnas skäl att tro att samverkansmodellerna utvecklats under nuvarande program och kanske även fördjupats vilket kan öka effekten framöver.

Om vi däremot ser Leader som ett verktyg för att stötta utsatta regioner kan det finnas skäl att överväga en urvalsprocess där de bästa leaderstrategierna utses.

Detta kommer också att krävas om budgeten blir mindre än i nuvarande program. Kriterierna för en sådan process ska enligt regelverket vara väl kända och förankrade.

Om Leader ska finnas i hela landet (enligt dagens modell) är urvalsprocessen inte nödvändig ur den aspekten. Däremot kan man ändå tänka sig en urvalsprocess för att få fram starka och tydliga lokala utvecklingsstrategier, vilket ligger i linje med EU-kommissionens ökade fokus på väl underbyggda strategier.

5.3.4 Vårt förslag till var Leader ska finnas

Vi föreslår att

- Leader ska ses som en generell metod för landsbygdsutveckling och därmed kunna tillämpas i hela landet. Storleken på budgeten kan emellertid begränsa antalet områden och därmed styra var leaderområden etableras
- tätorter med fler än 20 000 invånare inte ska ingå i ett leaderområde. Leaderområdena ska ha möjlighet att exkludera även mindre orter än 20 000 invånare, utifrån lokala behov och innehållet i den lokala utvecklingsstrategin. Det kan vara mer befogat att inkludera större tätorter i glest befolkade områden.
- storstadsregioner liksom större tätorter samt tätortsnära landsbygd nära större städer inte ska ingå i Leader
- en fördelningsnyckel tas fram som bygger på att de områden som har långt till service och större tätorter, samt låg invånartäthet, får mer pengar per invånare
- varje leaderområde ska utforma området utifrån de lokala förutsättningarna

Motivet för att ha Leader i hela landet är att metoden har utvecklat samverkansformerna för lokal utveckling och att vi bör fortsätta och fördjupa detta arbete. Genom att låta Leader verka i hela landet behålls dessutom möjligheten till samverkan med andra fonder.

Vår utgångspunkt är att Leader ska kunna täcka hela Sveriges landsbygd där behov finns. Nästa steg är att avgränsa inom dessa större områden. Det är inte givet att bara för att det är landsbygd så måste man stödja området med hjälp av Leader. Närhet till större orter påverkar omgivande landsbygd positivt. Ju större ort desto större positiv påverkan på landsbygden runtomkring, dvs. man skulle kunna avgränsa Leader med en större ring runt orten där metoden inte ska tillämpas.

Utvärderingen av 21 leaderområden som företaget MIND Research genomförde under december 2011 pekar på att Leader gör mest nytta i landsbygdsområden som inte ligger nära större städer och är mest verkningsfullt i mindre kommuner där det finns begränsade resurser till landsbygdsutveckling. Utifrån samlade erfarenheter kan vi också se att allt för glesa strukturer och långa avstånd kan minska effekterna av Leader. Det kan vara svårare att få en känsla av samhörighet och ta steget att börja samarbeta om man rent geografiskt befinner sig långt ifrån var-

andra. Detta bör man ha i åtanke när det gäller budgetfördelning till Leader i de norra delarna av landet, där vi idag har geografiskt stora områden.

Om budgeten minskar i förhållande till nuvarande program, föreslår vi att de områden som ligger nära större städer och i storstadsregioner undantas. Dessutom kan ett urvalsförfarande bli aktuellt där de leaderområden prioriteras som uppfyller högre krav på t.ex. innovation, tydlighet i strategin samt underifrånperspektiv och förankring.

Budgetstorleken är inte avgörande för vägvalet hur leadermetoden ska tillämpas i Sverige men den påverkar diskussionen. En begränsad budget kan innebära koncentration av Leader till vissa regioner men det kan också betyda att Leader kan etableras i hela landet men då bara ett begränsat antal. Vi förordar det senare alternativet.

Leader i förhållande till andra stöd till landsbygdsutveckling?

De pengar som tillförs landsbygden via Leader är endast en liten del av alla satsningar som görs. Företagsstöd och projektstöd inom nuvarande axel 3 liknar till viss del stöden inom Leader. I nuvarande program är budgeten för axel 3 cirka 3,5 miljarder kr och för Leader 2,4 miljarder kr, d.v.s. budgeten för axel 3 är ungefär 46 procent större än budgeten för Leader. Vårt förslag för Leader bygger på att det även i kommande program finns den typ av satsningar som hittills genomförts inom axel 3.

Utöver dessa pengar finns det även strukturfondspengar från Regionalfonden, Socialfonden och Fiskerifonden. När det gäller Leader i förhållande till andra stöd i landsbygdsprogrammet kan man tänka sig att Leader hålls öppet för landsbygden i hela landet medan andra pengar kan koncenteras till vissa regioner för att främja territoriell balans.

5.3.5 Vad ska Leader mätas utifrån?

Vi föreslår att nationella indikatorer utarbetas för att bättre kunna mäta resultat inom Leader samt att det med framtida handläggningssystem blir möjligt att följa upp indikatorer på lokal nivå.

För att kunna avgöra ett leaderområdes måluppfyllelse måste även det ideella engagemangets omfattning, nya nätverk, innovation, samverkanslösningar och partnerskapets funktion kunna mätas, således inte bara de direkta mätbara effekterna av projekten som sysselsättning, nya företag etc. Utvecklingen av nationella indikatorer bör naturligtvis följa de målområden som Leader ska verka inom.

Rutiner för lokal utvärdering bör finnas med från programstart för att vi ska kunna följa resultatet under hela programmet.

5.3.6 Hur kan arbetet med Leader organiseras?

Vårt förslag är att införa en organisationsmodell där största möjliga administrationsbörda frigörs från LAG för att frigöra resurser till arbetet med det professionella genomförandet av lokala utvecklingsstrategier. Detta innebär att av de fem förslagen A-E så föreslår vi alternativ C - LAG som utvecklingskontor, Jordbruksverket administrerar och beslutar.

Den autonoma ställningen hos LAG bör stärkas. LAG ska ges möjlighet att fokusera på det strategiska utvecklingsarbetet, prioritera vilka projekt som bäst uppfyller målen i strategin samt bedöma och avgöra vilka insatser och kostnader som ligger inom ett projektbeslut.

Länsstyrelsernas roll som strategisk partner i leadergenomförandet kan inte nog betonas för att säkerställa samordningen regionalt. Länsstyrelsen föreslås ha en roll när det gäller exempelvis tillämpningen av företagsstöd inom Leader (se avsnitt 5.3.12). Vissa uppgifter kan delegeras till länsstyrelsen.

Utgångspunkten för förslaget är att vi måste ha en kostnadseffektiv administration av Leader där ett effektivt genomförande kräver minsta kritisk massa ärenden per handläggningsställe, samlad kompetens och väl avgränsade roller gällande myndigheter och LAG. Två genomförandenivåer istället för tre ger möjlighet till bättre styrning av genomförandet och mindre transaktionskostnader.

Största möjliga del av den administrativa hanteringen, inklusive beslut om stöd, görs nationellt av Jordbruksverket. Detta säkerställer en kostnadseffektiv och enhetlig hantering.

Enligt Europeiska revisionsrätten rapport (Genomförandet av leadermodellen för landsbygdsutveckling, särskild rapport 5, 2010), är underifrånperspektivet ett grundläggande kännetecken för Leader, där man ska hitta lokala lösningar på lokala problem. Trots detta har alla granskade förvaltningsmyndigheter, med ett enda undantag, infört ett toppstyrt system för perioden 2007–2013. Förvaltningsmyndigheterna kräver att LAG genomför åtgärder i landsbygdsutvecklingsprogrammet, tvärtemot kommissionens riktlinjer. Denna situation kanske gör Leader lättare att kontrollera, men begränsar möjligheterna att fastställa innovativa lokala strategier och därigenom också det potentiella mervärde som bär upp leadermodellen. Leader ska ses som en metod för att uppfylla de mål som finns för landsbygdsprogrammet men frikopplas från åtgärder och budgetstyrning.

I Europeiska kommissionens faktablad om leadermodellen sägs att den viktigaste tanken bakom leadermodellen är att utvecklingsstrategier blir mer ändamålsenliga och effektiva om de beslutas och genomförs av lokala aktörer. Därför är det viktigt att LAG:s fristående och autonoma ställning stärks. Det ska vara LAG som prioriterar vilka projekt som bäst uppfyller målen i strategin, samt bedömer och avgör vilka insatser och kostnader som ligger inom ett projektbeslut.

Om administrationen förenklas och till viss del läggs över till annan myndighet kan resurser hos LAG frigöras. På så sätt kan en större del av driftsbudgeten användas till genomförande av strategin, mobilisering, projektutveckling, stöttning och uppföljning. En sådan arbetsfördelning bör bli mer kostnadseffektiv. Fokus bör ligga på att eliminera dubbelhantering och förenkla processer i kommande införandearbete. Kundfokus bör stärkas genom att LAG utgör huvudsaklig kanal gentemot sökande och att rakare informationsflöden sökande – LAG – Jordbruksverk eftersträvas.

Vi anser att det finns ett ökat behov av men också möjligheter till en effektivare och tydligare modell för Leader i ett nytt program. Enligt kommissionens riktlinjer måste LAG:s strategier bli bättre och mer effektiva verktyg för genomförandet. Projekturvalet ska styras av strategin vilket kräver större insatser från LAG att få till sådana projekt. Detta ställer sannolikt även högre krav på uppföljning och utvärdering. Administrationen kan bli enklare i och med att nya regler och förenklingar införs tillsammans med mer användarvänliga handläggarstöd.

I detta avsnitt har inte samordning med andra fonders eventuella leadertillämpning beaktats. Eftersom Jordbruksverket är förvaltningsmyndighet för Fiskerifonden är det naturligt att FOG (leaderliknande arbete inom Fiskerifonden) samordnas med Leader. Frågan om arbetet med andra fonder kan samordnas ytterligare bör aktualiseras längre fram.

Till grund för vårt förslag har fem olika modeller för administrationen analyserats:

A. LAG som utvecklingskontor, administration på alla länsstyrelser

B. LAG som utvecklingskontor, samordnad administration på färre länsstyrelser

C. LAG som utvecklingskontor, Jordbruksverket administrerar och beslutar

D. LAG som projektkontor och huvudadministratör, Jordbruksverket beslutar

E. Samma modell som i dag

Vilken effekt har vårt förslag på länsstyrelsens arbete och budget?

Vårt förslag gällande roll- och ansvarsfördelning kommer att få effekt på Länsstyrelsens arbete i leadergenomförandet. Länsstyrelsens roll i det strategiska utvecklingsarbetet kan inte nog understrykas. Med utgångspunkt i förslaget skulle länsstyrelsens arbete styras mot det strategiska innehållet, viss hantering av föreslaget företagsstöd inom Leader och övrig strategisk samverkan med LAG. Exempel på detta skulle kunna vara aktivt deltagande i strategiarbete, gemensam uppföljning, adjungerade platser i LAG och samordning av strategiska utvecklingsfrågor. Vissa uppgifter skulle också kunna delegeras till länsstyrelsen. Det är just nu svårt att uppskatta i vilken omfattning länsstyrelsens arbete kommer att påverkas men en mer detaljerad beskrivning samt beräkningar kommer att presenteras som underlag längre fram i införandeprojekt. Förstärkningen och fokuseringen på arbetet med att ta fram och genomföra väl genomtänkta och förankrade strategier ska också ses i ljuset av den ökade betydelsen strategierna kommer att få under nästa programperiod.

I följande avsnitt redogörs för fem olika modeller för hur arbetet kan orgainseras,

5.3.6.1. A LAG som utvecklingskontor, administration på alla länsstyrelser

Så stor del som möjligt av administrationen förs över på länsstyrelsen

LAG:s roll är att mobilisera och på ett aktivt sätt verka för att strategins mål uppfylls. Den administrativa delen lyfts över på länsstyrelsen. Jordbruksverkets roll är övergripande förvaltning samt utbetalning.

Fördelar	**Nackdelar**
LAG kan fokusera på det strategiska metodarbetet, mobilisering, information, rigga projekt etc.	Svårt informationsflöde Jordbruksverket – länsstyrelsen – LAG, medför risker
Kompetensen i alla led från nuvarande program behålls	Leaderhanteringen oftast liten del i handläggningen hos länsstyrelsen, svårt att hålla tillräcklig kompetens och effektivitet
Den regionala utvecklingsdiskussionen kan samordnas	Mer resurser behövs på länsstyrelsen, jämfört med i dag
Mindre transaktionskostnader eftersom nuvarande aktörer finns kvar	Otydlighet gällande processen gentemot kund
Mindre dubbelarbete	Skillnader i hur länsstyrelsen hanterar och satsar på Leader

Flödet för projekthanteringen kan se ut så här:

1. LAG och leaderkansli informerar och mobiliserar för att få fram projektidéer som ligger inom ramen för strategin.
2. Leaderkansliet coachar och stöttar stödmottagarna för att få så tydliga och kompletta ansökningar som möjligt.
3. Leaderkansliet tar emot och bereder ansökan så att LAG kan prioritera.
4. LAG prioriterar de projekt som bäst uppfyller målen i strategin.
5. Länsstyrelsen står för administration när det gäller registrering, ärendehanteringen, kompletteringar etc.
6. Projektet genomförs och följs upp och coachas av LAG.
7. LAG coachar och stöttar vid ansökan om utbetalning.
8. Länsstyrelsen handlägger ansökan om utbetalning.
9. Projektet slutrapporterar till både LAG och länsstyrelsen.

Vilken roll har LAG i denna modell?

LAG har en delad roll med länsstyrelsen när det gäller utveckling av projektansökningar. Modellen är beroende av en god dialog mellan LAG och länsstyrelsen eftersom de arbetar tillsammans med projektägarna som kommer att ha kontakt med båda. LAG frigörs till hög grad från den administrativa hanteringen av projektansökningar och kan fokusera på att driva det strategiska arbetet. LAG hanterar det innehållsmässiga delen av projektansökningar samt budget.

Vilken roll har länsstyrelsen i denna modell?

Länsstyrelsen övertar den större delen av ärendehanteringen, t.ex. kompletteringar, medfinansieringsintyg och registrering i handläggningssystem. Länsstyrelsen har också kontakt med kund, tillsammans med LAG. Länsstyrelsen får ökat ansvar för ärendehanteringen vilket kräver mer resurser.

Vilken roll har Jordbruksverket i denna modell?

Jordbruksverket har samma roll som i nuvarande program.

5.3.6.2 B. LAG som utvecklingskontor, samordnad administration på färre länsstyrelser

All formell hantering på färre antal länsstyrelser

LAG:s roll är att mobilisera och på ett aktivt sätt verka för att strategins mål uppfylls. Den administrativa delen lyfts helt över på färre länsstyrelser. Jordbruksverkets roll är övergripande förvaltning samt utbetalning.

Fördelar	**Nackdelar**
Mindre transaktionskostnader eftersom nuvarande aktörer finns kvar	Långt mellan LAG och länsstyrelsen kräver strukturer för samarbete mellan LAG och den ”egna” länsstyrelsen
Storleksfördelar	
Leaderkompetensen på länsstyrelsen som handlägger höjs och tydlig prioritering kring Leader	Viss otydlighet i processen gentemot kund
LAG kan koncentrera sig på strategin, mobilisering, rigga projekt etc.	Kompetensen om Leader minskar sannolikt på länsstyrelsen som inte har ansvar för Leader.
Kompetensen från nuvarande program behålls	Mer resurser behövs på länsstyrelserna som handlägger
	Helhetsgrepp om regionalt genomförande av landsbygdsprogrammet försvåras, kopplingen mellan lokal och regional.

Flödet för projekthanteringen kan se ut så här:

1. LAG och leaderkansli informerar och mobiliserar för att få fram projektidéer som ligger inom ramen för strategin.
2. Leaderkansliet coachar och stöttar stödmottagarna för att få så tydliga och kompletta ansökningar som möjligt.
3. Leaderkansliet tar emot och bereder ansökan så att LAG kan prioritera.
4. LAG prioriterar de projekt som bäst uppfyller målen i strategin.
5. Länsstyrelsen står för den tekniska delen när det gäller ärendehanteringen, kompletteringar etc.
6. Projektet genomförs och följs upp och coachas av LAG.
7. LAG coachar och stöttar vid ansökan om utbetalning.
8. Länsstyrelsen handlägger ansökan om utbetalning.
9. Projektet slutrapporterar till både LAG och länsstyrelsen.

Vilken roll har LAG i modellen samordnad regional administration?

LAG har en delad roll med länsstyrelsen när det gäller utveckling av projektansökningar. Modellen är beroende av en god dialog mellan LAG och länsstyrelsen eftersom de arbetar tillsammans med projektägarna som kommer att ha kontakt med båda. LAG frigörs till hög grad från den tekniska hanteringen gällande projektansökningar och kan fokusera på driva det strategiska arbetet. LAG hanterar det innehållsmässiga delen av projektansökningar samt budget.

Vilken roll har länsstyrelsen i modellen samordnad regional administration?

Länsstyrelsen övertar den större delen av ärendehanteringen t.ex. kompletteringar, medfinansieringsintyg och registrering i handläggningssystem. Länsstyrelsen har också kontakt med projektägare, tillsammans med LAG.

Vilken roll har Jordbruksverket i modellen samordnad regional administration?

Jordbruksverket har samma roll som i nuvarande program

5.3.6.3 C. LAG som utvecklingskontor, Jordbruksverket administrerar och beslutar

Centraliserad modell med administration och beslut på Jordbruksverket. Den administrativa delen av ärendehanteringen övertas i största möjliga utsträckning av Jordbruksverket.

LAG:s fokuserar på det strategiska utvecklingsarbetet i området genom att mobilisera, hantera den praktiska projektutvecklingen (coacha, utbilda och följa projekten) och aktivt verka för att strategins mål uppfylls.

Fördelar	**Nackdelar**
Alla LAG/FOG får samma information	Långt mellan LAG och Jordbruksverket, kräver strukturer för samarbete mellan LAG och den ”egna” länsstyrelsen
Rakare informationsvägar	Stort resursbehov på Jordbruksverket
Helhetssyn och likabehandling av LAG	Ny modell med nya rutiner tar tid att införa
Länsstyrelsen kan satsa resurser på övriga delar av landsbygdsprogrammet	Det regionala perspektivet rörande Leader kan försvagas
Länsstyrelsen frigörs för att arbeta med mer strategiska frågor tillsammans med Leader	Helhetsgrepp om regionalt genomförande av landsbygdsprogrammet kan försvåras
Bättre samordning med FOG	Svårigheter att utföra kontroll på plats
LAG:s roll tydligare som utvecklingskontor och inte administratör, både lokalt och regionalt mot kund	Möjlig minskad legitimitet för LAG
Ger möjlighet till optimering av stöttningsfunktioner	
Bättre möjlighet till helhetsprognoser för utbetalningar	

Flödet för projekthanteringen kan se ut så här:

1. LAG och leaderkansli informerar och mobiliserar för att få fram projektidéer som ligger inom ramen för strategin.
2. Leaderkansliet coachar och stöttar stödmottagarna för att få så tydliga och kompletta ansökningar som möjligt.
3. Leaderkansliet tar emot och bereder ansökan så att LAG kan prioritera.
4. LAG prioriterar de projekt som bäst uppfyller målen i strategin.
5. Jordbruksverket står för den tekniska delen när det gäller projekthandläggning.
6. Jordbruksverket beslutar.
7. Projektet genomförs och följs upp och coachas av LAG.
8. LAG coachar och stöttar vid ansökan om utbetalning.

9. Jordbruksverket handlägger ansökan om utbetalning.
10. Projektet slutrapporterar till både LAG och Jordbruksverket.

Vilken roll har LAG i en centraliserad modell?

Leaders mandat som lokal projektutvecklare stärks och de behöver inte hantera myndighetsutövning. De har därmed möjlighet att bli en god kraft i den lokala utvecklingen istället för att förknippas med tungt regelverk och administration. Administrationen gäller enbart att hantera leaderpotten, föreningens egen ekonomi och eventuellt arbetsgivaransvar. Den formella delen av uppföljning och utvärdering styrs nationellt via Jordbruksverket medan LAG kan organisera sin egen utvärdering utifrån egna indikatorer som följs upp i egna system.

Vilken roll har Jordbruksverket i en centraliserad modell?

I denna modell hanterar Jordbruksverket all teknisk ärendehantering. Jordbruksverket får därmed en samordnande roll och är en garant för att det blir likabehandling i alla leaderområden.

Krav ställs på mer resurser och samlad kompetens för en smidig organisation så att Jordbruksverkets hantering inte fördröjer den lokala processen.

Vilken roll kan länsstyrelsen ha i en centraliserad modell?

Länsstyrelsens resurser kan frigöras till att bli en tydlig strategisk partner med koppling till det regionala utvecklingsarbetet. Möjlighet till aktiv roll i leaderarbetet.

Vad innebär den centraliserade modellen när det gäller krav på styrning?

Den regionala samordningen kan bli lidande i denna modell om inte andra former utvecklas för den lokala och regionala nivån att samverka i utvecklingsfrågor. Länsstyrelsens viktiga roll som strategisk samarbetspartner måste behållas. Det kan vara ett alternativ att länsstyrelsen är adjungerad i LAG. Även länsvisa gemensamma projektträffar eller gemensamma genomgångar inför projektbeslut är modeller som är tänkbara alternativ.

5.3.6.4 D. LAG som projektkontor och huvudadministratör, Jordbruksverket beslutar

Detta förslag kom fram genom dialog med leaderområdena i Sverige

Utgångspunkten är att LAG hanterar all mobilisering, projekthantering och administration och Jordbruksverket är beslutande myndighet och utbetalningsställe. En annan utgångspunkt är att det endast ska finnas två aktörer i hanteringskedjan.

Vi anser att det endast är Jordbruksverket som kan fylla funktionen som utbetalningsställe och därmed också beslutandefunktionen om hanteringskedjan är begärnsad till två aktörer.

Fördelar	**Nackdelar**
Färre aktörer för kunden – kunden har en huvudsaklig kanal	Ny modell med nya rutiner tar tid att införa
Helhetssyn och likabehandling av LAG	Mer resurser behövs på Jordbruksverket
Länsstyrelsen kan satsa resurser på övriga delar av landsbygdsprogrammet	Det regionala perspektivet i Leader kan försvagas
Bättre samordning med FOG nationellt	Kompetensutvecklingen gentemot LAG måste utvecklas
LAG:s roll tydligare lokalt/regionalt mot kund	Helhetsgrepp om regionalt genomförande av Landsbygdsprogrammet försvåras
	Svårigheter att utföra kontroll på plats
	Resurskrävande på LAG-nivå, resurser krävs för både administration och strategiskt utvecklingsarbete. Färre antal leaderområden inom befintlig budget.

Flödet för projekthanteringen kan se ut så här:

1. LAG och leaderkansli informerar och mobiliserar för att få fram projektidéer som ligger inom ramen för strategin.
2. Leaderkansliet coachar och stöttar stödmottagarna för att få så tydliga och kompletta ansökningar som möjligt.
3. Leaderkansliet tar emot och bereder ansökan så att LAG kan prioritera.
4. LAG prioriterar de projekt som bäst uppfyller målen i strategin.
5. Jordbruksverket står för den formella delen av beslutsfattandet.
6. Projektet genomförs och följs upp och coachas av LAG.
7. LAG coachar och stöttar vid ansökan om utbetalning.
8. LAG handlägger ansökan om utbetalning.
9. Jordbruksverket fattar beslut om utbetalning.
10. Projektet slutrapporterar till både LAG och Jordbruksverket.

Vilken roll har LAG i denna modell?

LAG sköter hela handläggningen fram till beslut.

Vilken roll har Jordbruksverket i denna modell?

I denna fattar Jordbruksverket beslut samt är utbetalningsställe.

Vad innebär denna modell när det gäller krav på styrning?

Den regionala samordningen kan bli lidande i denna modell om inte andra former utvecklas för den lokala och regionala nivån att samverka i utvecklingsfrågor. Här kan det vara ett alternativ att länsstyrelsen är adjungerad i LAG. Även länsvisa gemensamma projektträffar eller gemensamma genomgångar inför projektbeslut är modeller som är tänkbara alternativ.

5.3.6.5 E. Samma modell som i dag

LAG hanterar vissa delar i den administrativa delen av ärendeprocessen förutom information och mobilisering. LAG har möjlighet att stötta projekten i samband med ansökan om utbetalning. Länsstyrelsen hanterar vissa delar i den administrativa processen. Beslutshanteringen och kontroller på plats sköts av länsstyrelsen. Ansökan om utbetalning handläggs av länsstyrelsen. Jordbruksverkets roll är övergripande förvaltning samt utbetalning.

Fördelar	**Nackdelar**
Inarbetad modell	Risk för tidsbrist för Leader gällande utvecklingsarbete när strategin ställer högre krav på just detta
Sammanhållet grepp kring den regionala delen i landsbygdsprogrammet	Otydligheter gentemot kund, särskilt gällande utbetalningar. Vem gör vad?
Relativ närhet mellan LAG och länsstyrelsen	Skillnader i hur länsstyrelserna hanterar och satsar på Leader
	Leaderhanteringen ofta liten del i handläggningen hos länsstyrelserna, sårbart gällande tillräcklig kompetens och effektivitet
	Dubbelhantering av många delar i ärendeprocessen
	Komplicerat informationsflöde, Jordbruksverk – Länsstyrelse – LAG
	Många aktörer ger en komplicerad styrning

Flödet för projekthanteringen kan se ut så här:

1. LAG och leaderkansli informerar och mobiliserar för att få fram projektidéer som ligger inom ramen för strategin.
2. Leaderkansliet coachar och stöttar stödmottagarna för att få så tydliga och kompletta ansökningar som möjligt.
3. Leaderkansliet tar emot och bereder ansökan så att LAG kan prioritera.
4. LAG prioriterar de projekt som bäst uppfyller målen i strategin.
5. Länsstyrelsen står för den tekniska delen när det gäller ärendehanteringen, kompletteringar etc.
6. Länsstyrelsen fattar beslut.
7. Projektet genomförs och följs upp och coachas av LAG.
8. LAG coachar och stöttar vid ansökan om utbetalning.

9. Länsstyrelsen handlägger ansökan om utbetalning och genomför kontroller på plats.
10. Projektet slutrapporterar till både LAG och länsstyrelsen.

Vilken roll har LAG med modellen samma upplägg som i dag?

Leaderkontoret hanterar den tekniska delen av ärendehanteringen och kan ha en stöttande funktion vid ansökan om utbetalning. Det ställer höga krav på kompetens gällande regler och administrativ hantering och upplevs ofta som en betungande del med negativ inverkan på att jobba med utveckling och stötta projekten. Modellen kräver en god dialog mellan LAG och länsstyrelsen för att processen ska bli smidig, effektiv och tydlig utåt mot kund.

Vilken roll har länsstyrelsen med modellen samma upplägg som i dag?

Länsstyrelsen hanterar den formella beslutsprocessen, d.v.s. ser till att beslutet inte strider mot regelverket. Länsstyrelsen hanterar utbetalningarna. Beroende på omfattning av ärendehanteringen för Leader kan det vara svårt att prioritera och upprätthålla den särskilda kompetens som krävs för området. Det handlar också om tillgång på ekonomiska resurser.

Vilken roll har Jordbruksverket med modellen samma upplägg som i dag?

Jordbruksverket har samma roll som i nuvarande program

5.3.7 Antal LAG-grupper och driftbudget

Vi föreslår att en minsta nivå för LAG:s driftsbudget fastställs till 1,2 miljoner kronor per år för att säkra en viss grundnivå av verksamhet. Ett fast belopp samt en rörlig del som beror på områdets storlek m.m.

Detta kan innebära att leaderområden som är för små inte kan etableras. Förslaget bygger på att nya fördelningsnycklar arbetas fram som tar större hänsyn till gleshet, närhet till större städer etc., vilket i hög grad påverkar hur leaderområden kan utformas.

Förslaget bygger på antagandet att det behövs en viss lokal kapacitet för att genomföra de aktiviteteter som krävs för att uppnå de mål man satt upp i den lokala utvecklingsstrategin, t.ex. mobilisering, information, coaching, deltagande i nätverksaktiviteter etc.

Utgångspunkten är att varje LAG behöver minst en heltidstjänst samt en viss driftsbudget för det grundläggande genomförandet. Vissa LAG antas bli större och kräver mer än miniminivån för driften. Utifrån hur stor den totala leaderbudgeten blir kan man beräkna storleksordningen på lämpligt antal LAG. Med oförändrad leaderbudget hamnar man i storleksordning 45 – 50 LAG. Med en lägre budget hamnar man kanske ned till omkring 30 LAG. Även om budgeten blir något högre än i dag är det svårt att se så små leaderområden som dagens minsta utifrån att det krävs en viss minsta kapacitet för att kunna genomföra leadermetoden.

EU-kommissionens lagförslag tycks ge möjligheter för en enklare administration. Om LAG dessutom kan befrias från viss administration - hur stor behöver kapaciteten hos LAG då vara? Varje LAG behöver ha en viss storlek på driftsbudgeten för att det ska vara verkningsfullt och effektivt att jobba med en strategi.

EU:s utgångspunkter när det gäller budgetfördelning är att det ska ske en viss utjämning mellan länderna men att det samtidigt inte ska innebär några dramatiska förändringar av medlemsstaternas budget. Vi antar att Sverige får en lägre offentlig budget än nuvarande 2 375 miljoner kronor. I scenario 1 är leaderbudgeten samma som i dag, i scenario 2 minskar budgeten med 25 procent och i scenario 3 minskar budgeten med 50 procent.

	Landsbygdsprogram/ Leader 2007-2013	25 % lägre budget	50 % lägre budget
Offentlig finansiering, miljoner kronor	2 375	1 781	1 188
25 % drift av budget, miljoner kronor	594	445	297
Drift per år, miljoner kronor	85	64	42
Antal LAG	71	53	35
(driftsbudget per LAG 1,2 miljoner kronor /85 miljoner kronor)			

Utgångspunkten är att minimandelen för leaderbudgeten är 5 procent av landsbygdsprogrammets budget och att driftsbudgeten får uppgå till högst 25 procent.

Vi föreslår en minsta nivå för driftsbudgeten på cirka 1,2 miljoner kronor per år. Detta för att säkra ett effektivt genomförande. Antalet möjliga leaderområden kan variera mellan 35-71 stycken beroende på programmets budget.

Detta ska en budget på cirka 1,2 miljoner kronor per LAG och år räcka till

- Minst en heltidstjänst per LAG som ska fördelas till
  - verksamhetsledare som arbetar med planering, marknadsföring, information, ansökningar, rådgivning, uppföljning, LAG-sekretariat
  - administrativ kompetens som sköter föreningens egen ekonomi, driftsbokföring, egna projekt samt projektrådgivning. Alternativt köps tjänsten in eller sköts av verksamhetsledaren eller LAG-medlem.
- LAG:s styrelsearbete
- Kontors- och möteskostnader
- Informationsmaterial och mobilisering samt hemsida
- Konferenser, nätverksaktiviteter och reskostnader

Ovanstående beräkningar utgår från högsta möjliga driftsbudget enligt det förordningsförslag som finns. Detta är på totalnivå, d.v.s. vissa LAG kan klara sig med en mindre driftsbudget medan andra behöver mer pengar till driften. Geografiskt små områden med relativt korta avstånd kan kanske klara sig med en budget kring 20 procent medan större leaderområden med långa avstånd och glesare struktur kan behöva mer än 25 procent för sin drift. Man kan tänka sig en modell med en minsta grundplåt som basfinansiering som sedan kan utökas för vissa områden efter objektiva kriterier.

5.3.8 Medfinansiering

Vi föreslår att man utreder möjligheten att ytterligare offentlig finansiering utöver budget inte ska medföra att finansiering från EU och staten minskar i motsvarande grad.

Utifrån totalt finansieringsbehov är det sannolikt nödvändigt men också lämpligt för metoden att kommunerna är med och finansierar genomförandet av Leader. En styrka med leadermetoden är att kunna växla upp den budget som varje leaderområde har med hjälp av fler lokala samarbeten och aktörer, utan att EU-medlen minskar i motsvarande grad. Detta har varit ett problem i nuvarande programperiod.

Att utnyttja andra offentliga resurser än pengar har tillämpats inom Leader under alla programperioderna. Både finansiärer och LAG har lyft fram det som en mycket viktig faktor vilket bör beaktas då bestämmelser för kostnader och finansiering fastställs. Vad innebär en eventuellt minskad budget?

5.3.9 Utformning av leaderområde

Vi föreslår när det gäller utformning av leaderområden att

- varje LAG ska ha sin egen verksamhetsledare men ges möjlighet att dela annan administrativ personal
- ett leaderområde bör omfatta minst två kommuner eller kommundelar. Samarbete över kommungränser bedöms vara en faktor som gynnar ett effektivt leadergenomförande. Den lokala utvecklingsstrategin ska innebära ett åtagande som ligger utöver det ordinarie kommunala utvecklingsarbetet. Undantag från detta kan ske i speciella fall med hänsyn till kommuners geografiska storlek och läge.
- ett leaderområde inte behöver hänga ihop geografiskt om de olika delarna präglas av tillräckligt likartade förhållanden för att fungera
- inte sätta någon övre gräns när det gäller geografisk storlek.

Grundläggande i leadermetodens tillämpning är att man ska utgå från den lokala särprägeln och arbeta fram gemensamma prioriteringar utifrån de likartade förhållanden som präglar området.

EU-kommissionen har ännu inga förslag till hur många invånare det kan vara i leaderområden. Mycket tyder dock på att man behåller de gränser som gäller i dag, 10 000 – 100 000 invånare. I nuvarande program finns flera områden som spänner över stora geografiska områden med relativt låg befolkningstäthet. Kan glesheten och stora avstånd vara hindrande när det gäller mobilisering av lokala

resurser? Ett leaderområdes utformning bör inte styras utifrån invånarantal och därmed större budget (utifrån dagens fördelningsnycklar) utan fördelningen bör ske utifrån kriterier som resulterar i funktionella leaderområden.

Möjligheten finns dock att i större leaderområden skapa understrukturer (t.ex. lokala LAG och delstrategier) som ger förutsättningar för ett effektivt genomförande. Här kan det eventuella leadergenomförandet i flera fonder också spela en roll, eftersom de lokala strategierna kan präglas av olika teman utifrån de fonder strategin innefattar.

Flera kommuner har framfört att det upplevs som problematiskt att ingå i och medfinansiera mer än ett leaderområde. Vi anser att de grundläggande principer för leadermetoden som likartade förhållanden dock väger tyngre för att skapa ett effektivt leadergenomförande.

När det gäller frågan om leaderområden måste utgöra geografiskt sammanhängande områden finns det i Sverige inte tillräckliga erfarenheter för att dra tydliga slutsatser. Möjligheten finns att ett leaderområde som består av icke sammanhängande områden kan ha tillräckligt likartade förhållanden och fungera på ett effektivt sätt. Vi ser inget hinder för att öppna för denna möjlighet om inte regelverket begränsar.

5.3.10 Fördelningsnyckel för budgetfördelning

Vi föreslår att Jordbruksverket fördelar pengarna till LAG utifrån nationella principer och en leaderspecifik fördelningsnyckel.

Inför nuvarande programperiod fördelades pengarna tilllänsstyrelserna som sedan fördelade till LAG. Vi bedömer att Jordbruksverket bör fördela pengarna direkt till LAG utifrån enhetliga nationella principer. Detta förutsätter att alla LAG har kommit en bit på väg med att bilda området. Om strategierna ska få en ökad betydelse kan kvaliteten på dessa ingå i fördelningen. Principerna för budgetfördelning bör vara relativt klara för LAG innan de ska formulera sina strategier så LAG kan uppskatta hur mycket som kan göras för X kronor, vilka mål som är rimliga att uppnå etc.

Fördelningen bör ändå främst göras utifrån objektiva kriterier, exempelvis antal invånare på landsbygden, vikande jordbruksproduktion och ett gleshetskriterium där den sistnämnda bör ha större tyngd än vid fördelningen under innevarande programperiod.

5.3.11 Hur ska leaderområden väljas ut?

Vi föreslår att en eventuell urvalsprocess ska baseras på hur väl den lokala utvecklingsstrategin har beskrivit

- SWOT-analys dvs. styrkor, svagheter, hot och möjligheter för området
- grundförutsättningar för utveckling och underifrånperspektiv
- fungerande partnerskap (viljeinriktningar från t.ex. kommuner, engagemang från ideella och privata aktörer) och leaderkontor (resurser, kompetens, geografisk placering)
- fokusområden och ändamålsenliga insatser och hur man kommer att arbeta strategiskt för att skapa en positiv utveckling i området
- tydlig måluppfyllelse i förhållande till insatta medel
- Jordbruksverket bör dessutom tidigt initiera ett arbete med att ta fram instruktioner och hjälpmedel för etableringsprocessen.

I förslaget till EU:s regelverk (den fondgemensamma förordningen, CSF) beskrivs hur leaderområden ska väljas ut. Av reglerna framgår att medlemsstaten ska fastställa kriterierna för urvalet av lokala utvecklingsstrategier. Det ska också finnas en kommitté, inrättad av förvaltningsmyndigheten, som ska välja ut de lokala utvecklingsstrategierna.

I regelverket återfinns också en minsta nivå för innehållet i strategierna:

- Uppgifter om område och befolkning som omfattas av strategin.
- En analys av områdets utvecklingsbehov och möjligheter, inklusive en analys av starka och svaga sidor, möjligheter och hot.
- En beskrivning av strategin och dess mål, en beskrivning av på vilket sätt strategin är integrerad och innovativ.
- En hierarki av mål, inklusive tydliga och mätbara mål för utfall eller resultat.
- Strategin ska överensstämma med relevanta program inom samtliga berörda fonder.
- En beskrivning av hur lokalsamhället ska göras delaktigt i utvecklingen avstrategin.
- En handlingsplan som visar hur målen omsätts i åtgärder.
- En beskrivning av förvaltnings- och övervakningsbestämmelserna för strategin, som visar att den lokala aktionsgruppen har kapacitet att genomföra strategin, samt en beskrivning av de särskilda bestämmelserna om utvärdering.
- Strategins finansieringsplan, inklusive planerade anslag från var och en av fonderna.

I enlighet med förslaget att ge alla möjlighet att arbeta enligt leadermetoden över hela Sverige bör de som vill och har kapacitet ges chansen att utarbeta lokala strategier. Det bör prioriteras framför så effektiva leaderområden som möjligt eller etablering enbart utifrån territoriell balans.

EU-kommissionen understryker vikten av väl genomarbetade strategier som tagits fram med bred förankring. Strategiernas kvalitet måste förbättras jämfört med nuvarande program. Vi föreslår att följande prioriteras tidigt:

- Ta fram en process för hur strategierna ska tas fram, presenteras och godkännas.
- Ge metodstöd vid strategiframtagning för att säkra underifrånperspektivet, t. ex. med
    - mallar för att utarbeta och skriva strategier och anvisningar till dem
    - utbildning, bl.a. regionala kurser.
- Ta fram detaljerade bedömningskriterier och eventuella poängsystem för rangordning.
- Ge möjlighet till projektstöd för arbetet med att ta fram strategier.

Särskilt om strategierna blir fondgemensamma är det inte självklart att länsstyrelserna ska göra bedömningarna av strategierna och besluta om leaderområden. Den frågan får avgöras senare när omfattningen inom de andra fonderna är bestämd. Enligt regelförslaget ska alla strategier vara godkända senast 31 december 2015.

En modell liknande den vi använt i nuvarande programperiod kan tillämpas genom att först godkänna strategierna och sedan i ett andra steg godkänna LAG för verksamhetsstart. Det andra steget kan t.ex. omfatta

- bildande av förening
- stadgar
- val av kompetent LAG
- anställningar och visst deltagande i utbildningar

Urvalskommittén kan behöva ta hjälp av externa aktörer men även LAG kan behöva extern hjälp exempelvis i samband med SWOT-analyser. Det bör därmed finnas visst finansiellt utrymme för det liksom för att säkra kvalitet i övrigt. Det är också möjligt att en central funktion på Jordbruksverket står för strategibedömning i samråd med berörda län för att få en så likriktad bedömning som möjligt.

5.3.12 Företagsstöd i Leader

Vi föreslår att projektliknande företagsstöd ska kunna godkännas inom Leader. Det innebär med andra ord att Leader ska kunna ge stöd till att stimulera ökat samarbete mellan företag där de ingående företagen får en direkt företagsnytta. Detta förutsatt att det följer strategin.

Ersättning för eget arbete bör också utredas.

Företagsstöd har efterfrågats av många LAG under nuvarande programperiod. Det var möjligt att bevilja begränsade företagsstöd under de två tidigare programperioderna i Sverige vilket bedöms ha gett goda resultat. Det handlade då främst om företagsprojekt i samverkan.

Företagsstöd i projektform bör dock avgränsas till samverkansprojekt som involverar minst två företag eller ett företag i samarbete med ideell aktör eller kooperativ. Särskilda och mer omfattande regler som gäller jordbruksverksamhet och jordbruksprodukter gör att dessa verksamheter bör avgränsas från Leader av förenklingsskäl.

Detta måste utredas vidare:

- Möjligheten till stöd för eget arbete eller som medfinansiering.
- Rutiner mellan LAG och länsstyrelse, t.ex. att prövning av statsstödet görs av länsstyrelsen.
- Hur affärsplaner ska hanteras vid samverkan.

Några motiv för dessa företagsstöd:

- Kommissionen anger att genomförandet ska vara sektoröverskridande och ska därmed även gynna företag.
- LAG säger att det är lättare att få med företagen i utvecklingsarbetet om företagen kan få konkret nytta av de projekt de involverar sig i.
- Företagsstöd ökar möjligheten att nå de mål (indikatorer) som anges i programmet.
- LAG kan få med attraktiva branscher enligt SWOT-analys som aktiva partners inom sin strategi. Detta kan främja nationella visioner som Matlandet och Skogsriket.
- FOG har mer företagsinriktning och möjligheterna bör likriktas vid fondsamordning.
- Detta kan vara ett komplement till länsstyrelsens företagsstöd där hopkoppling av olika insatser inte är lika vanligt förekommande som inom Leader.
- LAG tillsammans med lokala näringslivsansvariga kan ha bättre kännedom om de lokala företagen än länsstyrelsen.
- LAG kan hjälpa företagen med viss projektadministration samt coacha och lämna synpunkter på en affärsidé på ett annat sätt än vad en myndighet får göra.

5.3.13 Inom vilka mål ska Leader verka?

Vi föreslår att de lokala utvecklingsstrategierna ska styra hur LAG:s budget ska fastställas. Ingen nationell fördelning utifrån EU:s prioriteringar (motsvarande axlarna i dagens modell) ska göras. Detta för att leadermetoden ska kunna genomföras på ett ändamålsenligt och effektivt sätt utifrån lokala behov.

Incitament i syfte att utöka användningen av leadermetoden inom t.ex. miljö- och klimatområdet bör införas.

Halvtidsutvärderingen menade att leadermetoden främst bör användas inom de målområden som i dag omfattas av axel 3 och att metoden är mindre lämplig när det gäller målen för ökad konkurrenskraft inom jord- och skogsbruk samt bevarande av naturresurser. Målen inom nuvarande axel 3 är av tradition det etablerade området för metoden och där den har störst förankring. Det finns fördelar med att styra Leader att arbeta inom dessa målområden eftersom det i många leaderområden upplevs som svårt att få resultat inom målen för axel 1 och 2. Kostnaderna för resultatet kan inte motiveras ur ett effektivitetsperspektiv men kan det finns andra skäl för att styra Leader att arbeta för dessa mål?

Jord- och skogsbruksföretagen utgör ofta en betydande andel av de företag som finns på landsbygden. Leader har på sina håll haft svårt att nå denna målgrupp. Det har från många leaderområden argumenterats för att det måste gå att hitta sätt att öka företagens medverkan i Leader. Om möjligheten till samverkansstöd för företag finns i Leader ökar sannolikt också intresset från denna målgrupp.

Ett annat motiv för en bredare tillämpning av Leader är möjligheten att arbeta med det så kallade landskapsperspektivet och kopplingen till miljöstöden. En nyhet i landsbygdsprogrammet är möjligheten att ge stöd till gemensamma miljösatsningar. Här skulle Leader kunna ges en roll genom att integrera landskapsperspektivet i sina strategier. Leaderområden skulle kunna lägga in miljö i sin strategi, dvs. fokuserade strategiska satsningar inom detta område. För att få bästa möjliga effekt är det lämpligt att tillsammans med länsstyrelsen göra detta arbete och genomföra SWOT-analyser och strategiutveckling utifrån detta perspektiv. Detta skulle i så fall innebära en extrainsats som innebär att de leaderområden som väljer att arbeta med detta kan få mer pengar än den ordinarie leaderbudgeten.

Ett liknande resonemang skulle kunna tillämpas inom klimatområdet där leaderområden aktivt skulle kunna utarbeta lokala strategier för t.ex. energieffektivisering och biobränsleanvändning.

5.3.14 Likviditet

Vi föreslår att

- det ska fastställas gränser för handläggningstider
- hanteringen av förskott ska utvecklas och förenklas
- löpande hantering av utbetalningar ska införas.

Utbetalningstiden varierar i dag och är ofta problematiskt lång för projekten. EU-kommissionen pekar på att sökande inom Leader ofta har svag likviditet och är i behov av snabba utbetalningar. Myndigheterna bör därför fastställa en längsta tid från ansökan till utbetalning.Ett enklare ansökningsförfarande kan även främja tätare ansökningar om utbetalning. Men dagens svenska modell för förskott måste utvecklas. Ett sätt kan vara att öka beloppstaket eller möjlig procentsats (i dag högst 50 procent, dock högst 250 000 kr). Taket skulle kunna differentieras beroende på kategori, t.ex. kan det behövas högre likviditet för LAG:s drift.

Likviditeten kan även påverkas av 90-procentsgränsen och utfasningen av förskottet före slututbetalningen. Det kan vara motiverat att se över sådana regler, t.ex. för ideella sökande inom Leader. De nya förordningsförslagen medger förskott till LAG upp till 50 procent av driftsbudgeten.

5.3.15 Innovation i Leader

Vi föreslår att

- strategiernas koppling till innovation ska väga tungt i de nya bedömningskriterierna
- anvisningar, hjälpmedel och utbildningsmaterial för att främja innovation tas fram
- en samling med goda exempel på innovativa idéer tas fram.

EU-kommissionen har tydligt uttryckt att det är viktigt att myndigheterna inte begränsar och styr ramarna för innovation. Det kan ge en motsatt begränsande effekt mot den önskade.

Innovation är en av byggstenarna i leadermetoden. Den grupp som hanterar leaderfrågor i EU (Leader Sub Committee) har genomfört ett arbete om innovation där man bland annat föreslår att

- innovation bör främja generellt i landsbygdsprogrammen
- det i regler och rutiner ska finnas utrymme för innovativa utvecklingsprocesser och risktagande

- utrymmet i programmens åtgärder vara största möjliga för innovation
- innovation i LAG:s strategi ska främjas och man ska underlätta för innovativa projekt genom att
  - möjliggöra ny integration av olika sektorer
  - arbeta för nya sätt att initiera och genomföra projekt
  - kombinera flera projekt som tillsammans innebär innovation
  - kombinera olika prioriteringar i strategin samtidigt med olika horisontella prioriteringar
  - genomföra innovativa idéverkstäder kring specifika mål eller specifika lokala resurser
  - använda kompetensutveckling för att främja innovationsprocesser inom t. ex. den sociala sektorn.

I den undersökning som nyligen gjorts av företaget MIND Research på uppdrag av Jordbruksverket framgår bl.a. följande:

– Många menar att leadermetoden i sig innebär innovation eller leder till innovativa inslag, t.ex. nya sätt att genomföra verksamhet, nya samarbeten och kontakter.

– Det finns olika uppfattning om vad innovation är. Så bör det förmodligen vara, även om vissa LAG vill ha anvisningar från myndigheterna om innovativa projekt.

– Ungdomar tillför i hög utsträckning innovation. Nya personer i LAG och på leaderkontor anses kunna medföra nytänkande.

– Projektägarna har svårt att själva bedöma hur innovativa deras projekt är. Sammantaget är det viktigt att i ett tidigt skede säkra att innovation får ett starkt genomslag i de lokala utvecklingsstrategierna. Det främjar ny utveckling av ett område och högre måluppfyllelse. Det kan ske genom kriterier som främjar kreativa miljöer och innovativa processer vid utarbetandet av strategin såväl som krav på att strategin beskriver hur innovation kommer att tillämpas i olika avseenden under genomförandet.

Det kräver i sin tur att förvaltningsmyndigheten ger anvisningar och tydligt tar upp innovation i utbildningsmaterial för LAG. Även i starten av genomförandet kan myndigheter eller nätverk bidra med kompetensutveckling inom innovation riktade till LAG och leaderpersonal. Exempel kan också främja innovationsarbete inom Leader.

Innovation är en prioritering i hela landsbygdsprogrammet och främjande av innovation kan behöva samordnas inom hela programmet. Det är också viktigt att involvera alla myndigheter som berörs av den formella processen för en förståelse för vad som kan krävas för innovativa processer i utvecklingsprojekt.

5.3.16 LAG-gruppens sammansättning

Vi föreslår att

- förvaltningsmyndigheten utarbetar underlag och anger hur många LAG-ledamöter det är lämpligt att ha
- fastställda modeller för nomineringar till LAG tas fram
- en beskrivning av balansen i föreningens organisation samt mellan sektorerna och de enskilda medlemmarna i LAG ska vara med i strategi eller stadgar.

LAG är den grupp som är tillsatt för att bl.a. besluta om vilka projekt som ska prioriteras. Utöver denna beslutande LAG kan man exempelvis tänka sig personer som är adjungerade till LAG, kompetensresurser eller övriga medlemmar i leaderföreningen.

Många aspekter och faktorer behöver beaktas när man sätter upp kriterier för LAG och tillsätter LAG som t.ex.

- kompetens
- partnerskap
- underifrånperspektiv
- områdets storlek/geografi
- kostnadseffektivitet
- fastställda EU-kriterier

EU:s kriterier

EU:s förslag till ny förordning ger än så länge följande begränsningar:

- LAG ska bestå av ett lokalt partnerskap mellan offentlig och privat sektor där varken offentliga sidan eller någon annan intressegrupp får ha mer 49 procent rösträtt.
- Medlemsstaten ska fastställa vilken roll LAG ska ha i förhållande till myndigheterna.
- Det ska finnas en beskrivning i strategin som visar att LAG har kapacitet att genomföra strategin och följa de bestämmelser som gäller för genomförandet.

Kompetens

EU ställer nya krav där LAG måste säkerställa att man har en god kompetens inom de verksamhetsområden som prioriteras i strategin. Det är också viktigt att LAG knyter aktörer till sig som representerar eller har kompetens inom de prioriteringar som gäller på programnivå. Detta gäller inte minst för de tvärgående målen – miljö, klimat och innovation. LAG måste även säkerställa kompetens inom de områden som krävs inom nuvarande Leader som t.ex. ekonomisk redovisning, marknadsföring, regelverk och arbetsgivaransvar. En del av kompetensen kan förstås säkerställas genom de som anställs på leaderkontoren.

Kostnadseffektivitet – LAG och kompletterande funktioner

Det är viktigt att LAG-gruppen är tillräckligt stor för att uppnå en viss dynamik. Det får man genom att det är en spridning bland medlemmarna t.ex. när det gäller kompetens, ålder, geografi. LAG-gruppen får dock inte vara så liten att den tappar förankring, underifrånperspektiv och kopplingar till trepartnerskapet. Personliga eller sektorsvisa suppleanter kan utses som träder in vid ordinaries frånvaro.

I nuvarande programperiod förekommer LAG som har väsentligt fler medlemmar än genomsnittet. Utifrån kostnadseffektivitet bör förvaltningsmyndigheten ange ett lämpligt intervall när det gäller antalet LAG-ledamöter.

Under nästa period måste de lokala utvecklingsstrategierna tydligare styra vilka projekt LAG ska prioritera. Detta innebär att formerna för besluten i LAG måste formaliseras och tydliggöras. Om detta innebär stora konsekvenser jämfört med i dag är för tidigt att säga.

Nominering

Här finns två förslag till hur nomineringar till LAG kan gå till:

- I valberedningen för LAG ska det finnas representanter från alla sektorer. I linje med regeln om att offentliga sidan inte får vara i majoritet i LAG ska valberedningen exempelvis inte endast bestå av den offentliga sektorn.
- En annan modell kan vara att varje sektor utser sina representanter i LAG. Detta bör regleras i stadgar där även principer för val av ordföranden bör regleras.

LAG som partnerskap och ansvariga för strategin

Underifrånperspektivet är en grund i leadermetoden och strategidokumentet bör reglera hur LAG ska arbeta och fungera som partnerskap. Det kan bl.a. handla om kommunernas ställning i LAG och som finansiärer. Det måste säkerställas att kommunerna i praktiken inte får en starkare ställning än vad som motiveras utifrån rösträttsbegränsningen på 49 procent.

Även balans i övrigt ska säkerställas mellan sektorerna och de enskilda medlemmarna. Det är viktigt att formulera ett system som säkerställer att allas röst väger lika tungt i praktiken. Inte heller ordförandes röst bör väga tyngre än andras i t.ex. prioriteringen av projekt. Det är också viktigt att hela LAG involveras i processen t.ex. med att mobilisera för att säkerställa underifrånperspektivet. Annars kan ansvaret för att få in projekt helt hamna på leaderkontorets personal.

5.3.17 Fondövergripande genomförande

Vi föreslår att

- underifrånperspektivet och lokala behov ska styra om och hur man ska arbeta med lokalt ledd utveckling genom flera fonder inom de ramar som regelverket medger
- om ett leaderområde arbetar med flera fonder bör kostnadseffektiviteten styra och resurser samordnas
- fondöverskridande lokalt arbete så långt som möjligt ska samordnas i en gemensam förening med möjligheten att knyta till sig olika referensgrupper utifrån respektive fonds syfte
- tillämpning, regelverk och rutiner för leaderliknande arbete inom fonderna bör samordnas och likriktas i största möjliga utsträckning.

Det finns i regelförslaget öppningar för att Leader skulle kunna genomföras inom ramen för andra fonder (fiske-, regional- och socialfonden). Ett annat alternativ är att dessa fonder har egna lokala utvecklingsgrupper. Det bli sannolikt möjligt att ha ett gemensamt Leader med fiskefonden, bl.a. genom att Jordbruksverket nu är förvaltningsmyndighet för båda fonderna.

Mycket talar för en samordning mellan fonder kring Leader och lokalt ledd utveckling. Utgångspunkten är att en fondövergripande strategi gäller för ett visst geografiskt område. Det innebär att även medfinansieringen samordnas inom den gemensamma strategin. Detta ställer krav på berörda aktörer. Fonder, kommuner (SKL) och olika intressegrupper på landsbygden måste hantera medfinansieringsfrågor utifrån sammantagna intressen. Tidiga informationsinsatser rekommenderas för att främja en sammantagen syn kring lokal utveckling inom geografiska områden.

Eftersom Jordbruksverket är förvaltningsmyndighet för fiskefonden förefaller det naturligt att FOG samordnas på något sätt med Leader. Möjligheter till exempelvis tematiska och geografiska avgränsningar inom ett område, att en viss del av budgeten destineras till till olika inriktningar (exempelvis landsbygdsutveckling och fiske) måste utredas vidare. Vidare ska sammansättningen på LAG och FOG självfallet spegla områdets inriktning, men om grupperna bör sammanföras eller inte är fortfarande oklart. Tydligt är att en ökad samordning ger effektivitetsvinster på flera nivåer (kontor, länsstyrelsen, Jordbruksverket, övervakningskommittén) och torde också kunna innebära att man kan få till projekt med bättre samverkan och synergier än om de hanteras helt separat.

Det råder för närvarande stor osäkerhet om regionala- och sociala fonden i Sverige kommer att tillämpa möjligheten att genomföra insatser i form av lokalt ledd utveckling i den form som det fondgemensamma regelverket tillåter.

5.3.18 Samarbete inom Leader

Vi föreslår att

- en nationell stödfunktion för coachning och vägledning när det gäller samarbetsprojekt införs
- att det i instruktioner om strategiskrivning tydliggörs att det är viktigt att även en strategisk inriktning gällande framtida samarbete finns med

Samarbetsprojekt mellan LAG och mellan aktörer i olika områden och länder är en del av Leadermetoden. Kommissionen poängterar särskilt det transnationella samarbetet. Samarbetsprojekt kan omfatta såväl affärsmässigt som kulturellt och annat utbyte och syftar särskilt till att överföra idéer och kunskap samt till att bygga upp kontakter och nätverk. Samarbetet mellan områden anses bidra till mer innovativa angreppssätt i det lokala utvecklingsarbetet såväl inom LAG som inom näringslivet och andra verksamhetsområden. Det gäller även prioriteringar som gjorts och de arbetssätt och genomförande som beskrivs.

I strategin ska beskrivas hur samarbetet ska bidra till att nå målen. Samtidigt ska LAG ha utrymme för att anpassa sitt samarbete till andra LAG:s strategier och nya idéer som kan främja en innovativ utveckling av det egna området. Kontaktskapande insatser krävs men de ska utgöra en rekommenderad högsta andel av åtgärden. En högsta andel av åtgärden kan också anges för LAG-medlemmars kostnader inom åtgärden.

Berörda myndigheter bör tillsammans med kommissionen verka för att utforma regler och hantering av samarbetsprojekt så enkelt och likformigt som möjligt. Inom det transnationella samarbetet är det särskilt viktigt att regler i olika länder inte begränsar innovativ utveckling. Samordning av hanteringen bör eftersträvas och vårt förslag om en centraliserad administration gör det möjligt att beslut om stöd och utbetalning kan tas samordnat för flera LAG, vilket skulle vara mycket gynnsamt för genomförandet av samarbetsprojekt.

Det bör finnas personresurser på förvaltningsmyndighet eller i det nationella nätverket som kan stödja LAG i det transnationella samarbetet, även på projektnivå.

5.4 Riskhantering

I samband med klimatförändringarna förväntar sig kommissionen att större produktions- och prisvariationer kommer att inträffa framöver, vilket i sin tur skapar en större osäkerhet för jordbruksföretagen. Det bedöms också som viktigt att jordbrukarna ges goda förutsättningar för att bl.a. kunna avsätta kapital till investeringar som höjer jordbrukets konkurrenskraft. Det kan lättare uppnås genom att använda stöd via ett riskhanteringssystem som har till syfte att mildra de negativa inkomsteffekter som uppstår p.g.a. av fluktuationer som sker på marknaden. De olika riskstödsystemen som finns tillgängliga i nästa landsbygdsprogram är:

- Utvidgning av befintliga försäkringssystem
- Införande av en inkomststabiliseringsmodell

5.4.1 Utvidgning av befintliga försäkringssystem

Bakgrund

Dagens riskhanteringssystem som finns att tillgå anges i art 68.1 d,e – art 71 i direktstödsförordningen. Här finns möjlighet till stöd för växt- och djurförsäkringar som ersätter förluster som drabbar lantbrukare vid ogynnsamma väderleksförhållanden och vid utbrott av olika djursjukdomar samt växtsjukdomar eller vid angrepp av skadegörare. En försäkring kan tecknas av lantbrukaren där premien till 65 procent stöds via EU-budgeten. Medlemslandet kan också välja att stödja upprättande av en gemensam fond och bidra med pengar till ekonomisk ersättning till lantbrukare vid utbrott av djur- och växtsjukdomar samt vid miljöolyckor. Godkännande och specifika regler för denna fond ska upprättas av medlemslandet. Deltagande lantbrukare är försäkrade via denna fond. Sammantaget för ersättningsbara förluster i dessa båda typer av stöd gäller om förlusten är minst 30 procent av en genomsnittlig historisk produktion (tre år). För att stödet ska klassificeras som grönt stöd i WTO får maximalt 70 procent av en 30-procentig förlust ersättas (vid naturkatastrofer får dock 100 procent kompenseras). Dessa stödåtgärder ska flyttas till artikel 37-40 i nya landsbygdsförordningen.

Användning i EU

Beräkningar avseende kostnaden i EU för ett försäkringssystem enligt dagens modell (65 procent av premien subventioneras) uppskattas av kommissionen till 1,6 – 2,3 miljarder euro om alla växtföretag ansluter sig och ytterligare 1 miljard euro om även animalieföretagen ansluter sig till systemet. Om anslutningsgraden blir lägre (40 procent) beräknas kostnaden till 0,7 – 1 miljarder euro för växtodlingsföretag och 0,3 miljarder euro för animalieföretagen. Enligt kommissionen är det framförallt Spanien, Frankrike och Italien som utnyttjar dessa försäkringssystem.

Svenska förhållanden

Privata enskilda försäkringar avseende produktionsbortfall på grund av exceptionella händelser i form av väderleksbetingelser, växt – och djursjukdomar förekommer troligen inte alls i Sverige i dagsläget. Premiekostnaden för en sådan försäkring skulle förmodligen vara för hög att bära för den enskilde lantbrukaren. Vad som däremot förekommer är skördeförsäkringar inom producentorganisatio-

nerna för frukt- och grönt sektorn. Den ekonomiska föreningen ”Äppelriket” nyttjar en del av stödet till producentorganisationer för att subventionera premiekostnaden för en försäkring som t.ex. tecknats vid skördebortfall p.g.a. hagel. Administrationen av detta stöd sker dock via Nederländerna av bolaget ”Onderlinge Fruittelers Hagelzekeringsmaatschappij OFH U.A”.

En uppbyggnad av en fond som ska täcka för ekonomiska förluster vid exceptionella händelser finns inte heller i dagsläget. En svensk skördeskadefond har dock funnits innan det svenska EU-medlemskapet. Denna fond var statens ansvar under en viss tid (fram till 1990) för att under några år därefter vara näringens eget ansvar. Numera finns ingen sådan fond i Sverige.

Administrationskrav om vi inför detta i Sverige

Vid ett system där försäkringspremien subventioneras kommer huvuddelen av administrationen att utföras av försäkringsbolagen. Jordbruksverket behöver dock godkänna bolagens försäkringslösningar så att de är i linje med EU:s regler. Försäkringsbolaget fastställer stödberättigade lantbrukare enligt reglerna och gör utbetalningen beroende på vilka situationer som uppstår. Premieinbetalning görs dels av deltagande producenter och av Jordbruksverket för den del som ska subventioneras. Premieredovisning och deltagande producenter skulle kunna skickas direkt ifrån försäkringsbolaget till Jordbruksverket. Jordbruksverket har kontrollansvar för utbetalade medel gentemot deltagande producenter och även mot försäkringsbolagen.

En snarlik lösning som i fallet med individuella försäkringar skulle också kunna gälla i de fall lantbrukare går samman och bildar en fond som kan användas vid utbrott av djur- och växtsjukdomar samt vid miljöolyckor. Medlemslandet ska godkänna denna fond och reglerna för dess skötsel samt bidra med finansiella medel för själva bildandet och för ersättning till lantbrukare vid ovan nämnda situationer. Fondens dagliga skötsel skulle överlåtas till jordbrukarna själva. Jordbruksverket har dock kontrollansvar för utbetalade medel. Mer betungande administration inträffar om fonden helt och hållet blir statlig om detta är möjligt.

5.4.2 Inkomststabiliseringsmodell

Ett nytt stabiliseringsinstrument i form av en inkomstmodell är förslaget i den nya landsbygdsförordningen. Lantbrukare kan erhålla stöd om deras inkomst ett givet år är lägre än motsvarande genomsnittliga inkomst under den senaste treårsperioden eller femårsperioden (exkl. bästa och sämsta inkomståret). Inkomstförluster som överstiger 30 procent kan maximalt kompenseras med ett belopp som motsvarar 70 procent av förlusten. Stödet är därmed WTO-kompatibelt samt att det borgar för att odlaren alltid bär en del av risken. Medlemslandet kan välja att upprätta en gemensam fond för inkomststabilisering. Medlemslandets ansvar är i stort sett detsamma som gäller för gemensam fond som upprättats för växt- och djursjukdomar och miljöolyckor.

Begreppet inkomst

I landsbygdsförordningens regler för inkomststabiliseringsmodellen (ISS) definieras begreppet inkomst som ”jordbruksinkomsten inklusive stöd minskad med kostnaden för insatsvaror”. Till skillnad från tidigare riskhanteringssystem, som

system för ersättning för katastrofskador som inriktat sig på faktorn kvantitet (Q), så baseras ISS på inkomsten. Denna inkomst utgör i sig ett nettobegrepp som dessutom innefattar inte bara Q utan också prisfaktorn (P). Begreppet inkomst (P x Q) innefattar således både kvantitetsfaktorn och prisfaktorn och avser också ett netto-begrepp där bruttoinkomster minskats med tillhörande utgifter. Redan här dyker frågor upp vad gäller indata då bokföring och då även inkomstbeskattning avseende näringsverksamhet i Sverige inte arbetar med ett inkomstbegrepp. Istället är det begreppen intäkter och kostnader som utgör periodiseringar av inkomster och utgifter.

Det föreslagna ISS avser således inte bara kompensera för variationer i faktorn Q utan också i faktorn P då systemets syfte är att vara ett inkomststabiliseringssystem. Variationer i faktorn P förekommer ständigt på marknaderna och valet att låta ISS omfatta även variationerna i denna faktor innebär en påtaglig höjning i ambitionsgrad jämfört med de tidigare system som endast riktat in sig på faktorn Q. Ett ISS kan således i vissa avseenden mer jämföras med prisinlösensystem som genom att försäkra lantbrukaren om ett lägsta pris på produkten i fråga ger en begränsad inkomstgaranti. De belopp som ISS kan behöva betala ut kan komma att överskrida de betalningar som tidigare varit aktuella för ett system som begränsat sig till ersättning för variationer i faktorn Q. Då främst i form av ersättningar för katastrofskador.

Vilka effekter kan ett införande av ISS få i Sverige?

I och med att ISS syftar till ett visst skydd för inkomstvariationer kommer det att medföra risker för förändringar i lantbrukarnas riskbeteende. Detta eftersom vinsterna från ett risktagande tas om hand av en risktagande lantbrukare medan förlusterna från ett risktagande istället kommer att bäras av ett kollektiv. Sannolikt kommer den enskilde lantbrukarens bedömning av vad som är en acceptabel ekonomiskt risk att förändras. I sammanhanget bör också noteras att nuvarande gårdsstöd och andra liknade stöd redan utgör en begränsad form av inkomststöd. Dessa stöd lämnas oberoende av att någon annan inkomst erhålls från den aktuella arealen.

Ett införande av ISS kan också komma att få effekter på utveckling av produktivitet och struktur inom jordbruksnäringen. Om ISS ger garantier för storleken på inkomsten från jordbruket kan det finnas risk för att ansträngningarna att uppnå en högre produktivitet inom jordbruksföretagen kan minska. Samma förhållande kan befaras gälla för de ekonomiska incitamenten för strukturrationalisering inom jordbruket – att genom en ökad storleksekonomi uppnå ett bättre ekonomiskt resultat.

Undanträngningseffekten av ett införande av ett ISS kan för Sverige bedömas vara av en begränsad omfattning. Det saknas i stort sett befintliga system för inkomststabilisering som inriktar sig på inkomsten (I), storleksfaktorn (P) eller kvantitetsfaktorn (Q) på den svenska marknaden. De ISS som finns på den svenska marknaden är vissa former av skördeskadeförsäkringar.

Sverige har vid arbetet inom EU gällande Community Animal Health Policy (CAHP) drivit linjen att ett ”Cost and Responsibility Sharing Scheme” (CRSS) är en väsentlig del i ett framtida system gällande smittskydd. En grundtanke i den svenska linjen är att bygga in ekonomiska incitament för att ge den enskilde lant-

brukaren skäl att vidta åtgärder för att öka sin nivå på biosäkerhet. Dessa ekonomiska incitament tar sig uttryck genom sänkta deltagaravgifter i smittskyddsprogram och höjd ersättningsnivå vid utfallande smittskyddsersättningar. Ett införande av ett ISS där ersättning åtminstone till viss del kommer att lämnas för en sänkt inkomst till följd av förluster orsakade av smittosamma djursjukdomar riskerar således att göra ett incitamentbaserat CRSS till ett mindre verksamt instrument.

Behov av indata

Utan vetskap om den exakta inkomstdefinitionen (kommer troligen att anges i kommissionsförordning när CAP 2013 har beslutats) behöver förmodligen avgränsningar göras för inkomster som inte är direkt knutna till jordbruksverksamheten.

Kan uppgifter om inkomster hämtas hem från en befintlig uppgiftslämnare eller måste de hämtas hem från jordbrukarna i särskild ordning? Den enda uppgiftsinhämtare som redan kan ha relevanta data är Skatteverket. I praktiken är samtliga näringsidkare deklarationspliktiga för både inkomstskatt och mervärdesskatt. Insamlingen av deklarationsuppgifterna sker året efter inkomståret och det sker dessutom en löpande granskning och kontroll av dessa uppgifter.

De av Skatteverket insamlade uppgifterna bygger på näringsidkarnas ekonomiska redovisning. Beskattningen av näringsverksamhet i Sverige sker med tillämpning av bokföringsmässiga principer. Bokföringsmässiga principer innebär att inkomster och utgifter periodiserats till intäkter och kostnader. Det framgår inte av landsbygdsförordningen hur det angivna inkomstbegreppet förhåller sig till intäkter och kostnader periodiserade till visst år. I detta sammanhang kan också påpekas att definitionen av inkomst enligt ISS, som den återges på svenska, innehåller en blandning av begrepp då den innehåller både begreppet ”inkomst” och begreppet ”kostnad” för insatsvaror.

Skatteverkets insamlade uppgifter för ett lantbruksförtetag innehåller i många fall intäkter och kostnader även från andra näringsverksamheter. Exempel kan vara skogsbruk eller andra sidonäringar som exempelvis ”Bo på lantgård”. Dessa intäkter som ingår i de inlämnade uppgifterna kan vanligtvis inte särskiljas. För att kunna särskilja jordbruksuppgifterna från uppgifter som hör till andra verksamheter inom företaget krävs minst tillgång till den resultaträkning som upprättas i samband med årsbokslutet. Slutsatsen blir att inhämtande av ekonomiska uppgifter som enbart avser jordbruk inte kan ske via Skatteverket inhämtade deklarationsuppgifter.

Vad gäller regeln att jordbruksinkomsten enligt ISS skall omfatta stöd till jordbruket borde inte innebära problem då detta utgör skattepliktig inkomst och därmed ingår i de lämnade taxeringsuppgifterna. Vad gäller stöd som lämnas engångsmässigt till exempelvis investeringar uppkommer dock en frågeställning om hur dessa skall behandlas i samband med ett ISS. Ett investeringsstöd tas vanligen inte upp till beskattning direkt som en intäkt. Det erhållna stödet används istället till att reducera utgiften för den genomförda investeringen som förs upp på en avskrivningsplan. Beskattningen av stödet uppkommer sedan genom den minskning av storleken på de årliga avskrivningarna som blir följden av denna minskning av avskrivningsunderlaget.

Vad gäller regeln att jordbruksinkomsten enligt ISS skall ha minskats med ”kostnaden för insatsvaror” så måste vi konstatera att dessa kostnader är svåra att särskilja från andra typer skattemässigt avdragsgilla kostnader. För detta krävs tillgång till företagets resultaträkning och möjligen även till visst underliggande redovisningsmaterial.

Finansieringsbehov

Enligt EU-kommissionens beräkningar uppgår den årliga kostnaden för ISS till ett belopp på cirka 4-7 miljarder euro. Sveriges andel av denna sammanlagda årliga kostnad för ett ISS uppgår till drygt 1 procent eller till cirka 80 miljoner euro. Det senare beloppet motsvarar cirka 11 procent av Sveriges årliga nationella kuvert.

Om vi använder uppgifter från åren 1995-2009 från Farm Accountancy Data Network (FADN) istället för de äldre data som EU-kommissionen använde vid sin beräkning så blir resultatet att utbetalning under denna period endast skulle ha behövt ske för året 2009. Detta enligt ett av Jordbruksverket tidigare framtaget räkneexempel där inkomstförlusten är mätt i Gross Farm Income (GFI). Endast detta år var denna större än 30 procent av den beräknade genomsnittliga inkomsten. Inkomstmåttet GFI inkluderar erhållna stöd. Den beräknade utbetalningen från ett svenskt ISS skulle år 2009 behövt uppgå till cirka 1,3 miljarder euro. Den årliga kostnaden under denna period blir cirka 110 miljoner euro (870 miljoner kronor). Storleken på nödvändig utbetalning från ISS är beräknad utifrån det förenklade antagandet att samtliga 71 000 företag i Sverige blir föremål för en inkomstförlust av samma relativa storlek.

Finansieringssätt

I texter kring ISS redovisas två alternativa sätt att finansiera ett sådant system. Ett ISS kan finansieras dels genom att lantbrukaren betalar årliga vanligen delvis EU-finansierade premier till en försäkringsgivare, dels genom att medlemslandet väljer att stödja upprättandet av en för jordbrukarna gemensam fond. Vad som mer exakt avses med en fond framgår inte med tillräcklig tydlighet i landsbygdsförordningen. Med begreppet fond kan möjligen avses både fallet med en särskild rubrik i exempelvis ett medlemslands räkenskaper och en mer egentlig fond. Används alternativet att bygga upp en faktisk fond inställer sig bland annat frågan vad som sker exempelvis vid periodens slut. Får vid periodens slut medlen i fonden överföras till nästa period eller måste varje stödperiod bygga upp sin egen fond? Denna fråga pekar också på hur fonden skall kunna byggas i början av en stödperiod om inte medel får överföras från den föregående perioden. Möjligheten för fonden att lösa sin kapitaluppbyggnad genom upplåning ställer frågan om fondens möjligheter att ställa säkerhet för en sådan sannolikt då nödvändig upplåning om den skall ske på öppna marknaden. I den mån en faktisk fond skall kunna omhänderta mer betydande utbetalningar med enbart utnyttjande av fondens löpande avkastning så måste det klargöras att detta ställer avsevärda krav på fondens storlek.

Administration

En fråga som inställer sig i samband med diskussioner rörande införandet av ett ISS är hur ett sådant system skall administreras. Kan ett sådant system administreras av näringen självt eller är en statlig medverkan i en eller annan form en nöd-

vändighet? Inte minst måste denna fråga betraktas i ljuset av hur för ISS nödvändig indata skall kunna insamlas. I och med att de till Skatteverket för taxerings-ändamål inte synes vara tillräckligt detaljerade och specifika för jordbruksverksamhet torde en direkt insamling från jordbrukarna bli nödvändig. Kan en sådan omfattande insamling utföras av näringen självt eller av en fristående organisation till en rimlig kostnad?

Eventuell kostnad på EU-nivå

Kommissionen har redovisat (se figur 2 nedan) vilka uppskattade kostnader som en inkomstmodell för med sig. Om det hade funnits en modell historiskt sett (1998-2007) uppskattas den årliga kostnaden för EU ha varit 4-7 miljarder euro i ersättningar. Kommissionen har använt sig av ”gross farm income” enligt FADN. Enligt dessa beräkningar tillfaller ca 45 procent av den totala ersättningen Spanien och Italien. Kompensationsbehovet vid inkomstförluster ökar förhållandevis snabbt vid antagande om olika prissänkningar. Om det t.ex. sker en prissänkning med 30 procent för alla jordbruksprodukter samtidigt under ett visst år (bedöms dock som förhållandevis osannolikt) beräknas kostnaden för stabiliseringsåtgärder uppgå till hela 31,3 miljarder euro. Ett mer realistiskt antagande om ett prisfall på 10 procent i jordbrukssektorn skulle innebära en kostnad på 10,7 miljarder euro.

Ovanstående kostnadsberäkningar kan jämföras med kostnaden för enbart marknadsstöd i EU-budgeten, vilka under den senaste treårsperioden uppgick till ca 4,3 miljarder euro/år. I framtida budget är ca 3 miljarder euro avsatt i budgeten till marknadsstödsåtgärder. Senare års budget för EU:s åtgärder för landsbygdsutveckling uppgick till omkring 14 miljarder euro.

Figur 2 Inkomststabiliseringsinstrument – ersättningsnivå som krävs per medlemsstat

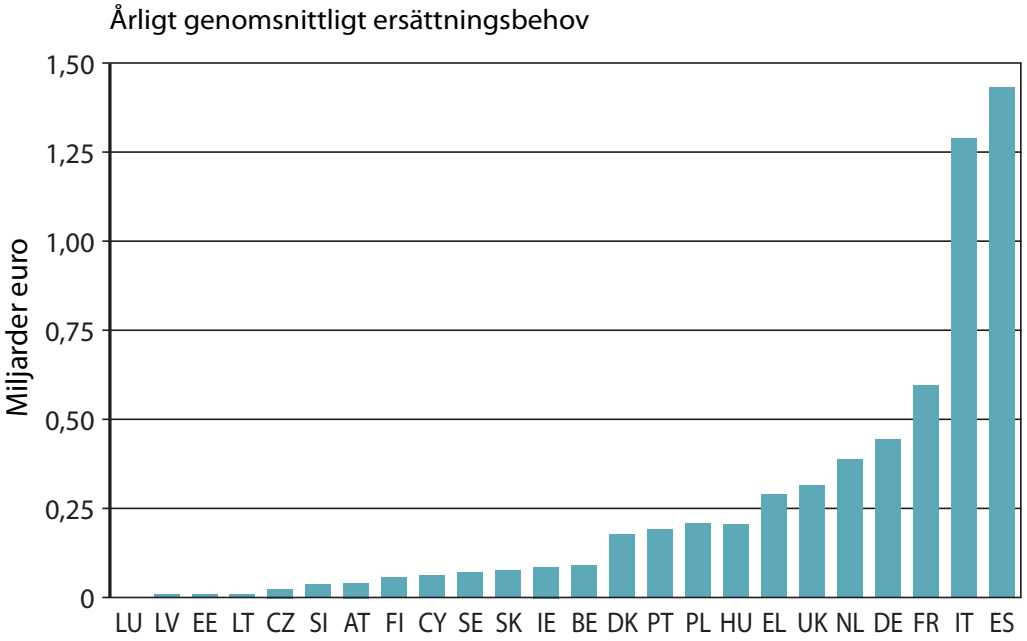

Källa: EU-kommissionens presentation på rådsarbetsgrupp, 2011-01-19

Eventuell kostnad för Sverige

Enligt kommissionens beräkningar utgör Sveriges andel drygt 1 procent, ca 80 miljoner euro/år (motsvarar ca 11 procent av SE:s nationella kuvert) av den totala årliga kostnaden 4-7 miljarder euro. Om senare FADN-data (1995-2009) än vad

kommissionen hade tillgång till i sina beräkningar används skulle en svensk utbetalning för inkomstförluster endast ha behövt ske 2009 eftersom detta var det enda året som inkomstförlusten (gross farm income, inkluderar stöd) var större än 30 procent. Den totala inkomstersättningen som skulle ha behövt betalas ut detta år kan beräknas till hela 1,3 miljarder euro endast för svensk del. Kostnaden är beräknad mot bakgrund av att alla svenska företag (omkring 71 000 företag) har samma förlust, vilket i och för sig inte är troligt varför kostnaden bara kan ses som en uppskattning. De största inkomstförlusterna under perioden fanns framförallt bland företag lokaliserade i slättbygdslänen och norrlandslänen. Som en enhetlig grupp skulle inte företagen i skogs- och mellanbygdslänen ha kvalificerat sig för ersättning något år under perioden. Det stora förluståret 2009 uppgick t.ex. förlusten i dessa län sammanlagt till 25 procent, vilket var den högsta förlusten under perioden men som ändå var lägre än tröskelkravet på minst 30 procent i förlust jämfört med det senaste treårssnittet. I slättbygds- och norrlandslänen uppgick förlusterna till 37 procent respektive 44 procent under 2009. Den totala ersättningen till företag under perioden, som uppstod enbart under 2009 samt att alla företag inom denna gruppering antas ha samma förlust, kan beräknas för slättbygdslänen till omkring 490 miljoner euro respektive ca 155 miljoner euro för norrlandslänen. Den svenska budgeten för landsbygdsprogrammet under nuvarande sjuårsperiod uppgår till ca 3,9 miljarder euro. Budgeten utslaget per uppgår till ca 550 miljoner euro.

Ovanstående exempel visar på vilken förhållandevis stor andel av den svenska landsbygdsbudgeten som eventuellt måste tas i anspråk vid större inkomstförluster hos jordbruksföretagen.

Administrationskrav vid svenskt införande

Ett införande av inkomstabiliseringsmodellen i Sverige bedöms vara mest administrativt betungande av de olika försäkringslösningarna. Det är sannolikt att en sådan modell skulle bli statlig administrerad i Sverige då den kan förväntas omfatta alla lantbrukare som vill ansluta sig. Förordningen verkar dock inte lägga något hinder i vägen för att stabiliseringsverktyget i form av en gemensam fond även administreras av andra aktörer än staten, vilket i så fall skulle innebär minskad statlig administration. Oavsett hur detta verktyg utformas i Sveriges kvarstår ändå olika frågeställningar som måste lösas för att få en väl fungerande modell. En av de centrala frågeställningarna torde vara inkomstbegreppet och själva tillgången till detta.

Alternativ till inkomststabiliseringsmodell

Slutligen bör det också i detta sammanhang övervägas om inte det enskilda företagets förmåga att bära resultatvariationer och därmed även inkomstvariationer kan stärkas genom förbättrade möjligheter till interna skattemässigt avdragsgilla avsättningar istället för genom införande av ett ISS. Den skatterabatt som uppkommer genom avdraget är dock endast ett incitament för de företag som har ett positivt resultat och som därmed betalar inkomstskatt. Genom en sådan lösning uppnås att företagen till en del bekostar sin egen inkomststabilisering och att de skadliga effekterna på bland annat företagens riskbeteende undviks.

5.4.3 Slutsatser och kommande utredningsbehov

Under förutsättning att tillräcklig finansiering finns tillgänglig bör stöd till försäkringspremier och till inkomstgarantier i form av en inkomststabiliseringsmodell vara attraktivt ur ett jordbruksföretags perspektiv. Eftersom det redan i dagsläget dock finns en form av inkomststöd genom gårdsstödet, vissa marknadsreglerande åtgärder (t.ex. intervention och privat lagringsstöd) samt olika stöd inom landsbygdsprogrammet kan det ifrågasättas hur långt samhällsansvaret egentligen ska sträcka sig för att upprätthålla jordbruksproduktion i olika områden. Med alltför generösa villkor avseende inkomstgarantier finns också risker i att det egna företagsansvaret minskar när det gäller att vidta olika åtgärder (t.ex. diversifiering, prissäkring mm) och minska olika risker för inkomstbortfall. Även åtgärder som vidtas för att minska risken för sjukdomsutbrott i produktionen kan vara mindre angeläget om t.ex. en tillräckligt generös inkomstabiliseringsmodell enligt kommissionens förslag införs. Vad som framgått ovan när det gäller svensk ersättningsnivå för inkomstabiliseringsmodell är också att den troligen skulle bli begränsad dels på grund av tillgängliga medel initialt men också dels beroende på att riskhanteringsinstrumentet skulle konkurrera om samma budgetmedel som andra åtgärder inom det svenska landsbygdsprogrammet, vilka Sverige ansett vara angelägna att genomföra.

Vartefter regelverket utvecklas och tydliggörs bör följande utredas:

- Uppbyggnad av åtgärden inom landsbygdsprogrammet
- Ska den vara årlig eller flerårig?
- Finns tillräckliga medel tillgängliga?
- Behov av begränsningsregler vid utbetalning
- Finns det andra finansieringskällor än landsbygdsprogrammet?
- Fördjupad analys av den administrativa bördan

5.5 Översikt åtgärder

Tabell 92 Enkel översikt av föreslagna åtgärder samt bedömning av åtgärden utifrån förenkling och samhällsekonomisk lönsamhet

Åtgärd	Förenkling ▼	Samhällsekonomisk lönsamhet ▼	Kommentar
15 Kunskapsöverföring			Kan struktureras nationellt i högre utsträckning - ger ökad effektivitet.
16 Rådgivningtjänster			Kompetensutvecklingen bör ses som en helhet, största delen bör ligga i artikel 15.
18 Investeringar inom jord- och skogsbruket			Bred åtgärd där stöden bör styras mot högre samhällsekonomisk nytta.
18 d Anläggning av våtmarker och dammar			Förenkling både för sökande och myndigheter.
18 d Miljöinvesteringar faktiska kostnader			Stor grupp av mindre åtgärder som varierar sinsemellan, hög frihetsgrad
18 d Miljöinvesteringar schablon			
20 Investeringar i annan verksamhet än jord- och skogsbruk			Bred åtgärd där stöden bör styras mot högre samhällsekonomisk nytta.
21 Service, infrastruktur och attraktiv landsbygd			Bredband viktig insats
29 Anpassade skyddszoner, alternativ 1			Som i nuvarande program, fördelas per stödområde. Svårt att värdera samtliga effekter
29 Anpassade skyddszoner, alternativ 2			Som i nuvarande program, med översvämningszoner och zoner längs saltade vägar. Fördelas per stödområde. Svårt att värdera samtliga effekter.
29 Anpassade skyddszoner, alternativ 3			Utformad som alternativ 2, prioriteras dock regionalt. Svårt att värdera samtliga effekter.
29 Bränning - komplement			Effektiv åtgärd utifrån denna omfattning, högre omfattning ger avtagande nytta. Marginell förenkling.
29 Fäbodbete			Inga större förenklingar är genomförda, åtgärden har hög acceptans hos målgruppen.
29 Hotade åkerogräs			Marginell förenkling jämfört med idag
29 Minskat kväveläckage, alternativ 1			Tre valmöjligheter, vårbearbetning eller fånggröda eller kombination. Risk för ökad användning av bekämpningsmedel
29 Minskat kväveläckage, alternativ 2			Vårbearbetning obligatoriskt, kan kombineras med fånggröda. Risk för ökad användning av bekämpningsmedel.
29 Mångfaldsåker, alternativ 1			Alla i slättbygd har rätt att söka.
29 Mångfaldsåker, alternativ 2			Prioriteras regionalt, länsstyrelsen gör en bedömning i varje enskilt fall.
29 Reglerbar dränering			Svårt att värdera samtliga effekter
29 Restaurering av betesmarker och slåtterängar			Den administrativa förenklingen är marginell, det föreslås bara en åtgärd för restaurering, i nuvarande program finns två.
29 Skyddszoner			Svårt att värdera alla effekter. Osäkerhet om lagstiftning av spridning av växtskyddsmedel.
29 Skötsel av betesmarker och slåtterängar, alternativ 1			Ej åtagandeplan, information om villkor ska finnas i blockdatabasen. Den bästa alternativet utifrån förenkling och kostnadseffektivitet.
29 Skötsel av betesmarker och slåtterängar, alternativ 2			Ej åtagandeplan, information i blockdatabas, ytterligare markklass för marker med höga värden. Dyrast att genomföra men mest effektivt.
29 Skötsel av betesmarker och slåtterängar, alternativ 3			Ej åtagandeplan, information i blockdatabas, färre markklasser än idag. Mest förenklade alternativet.
29 Skötsel av betesmarker och slåtterängar, alternativ 4			Motsvarar åtgärden i nuvarande program.
29 Skötsel av bryn - komplement			Ny åtgärd, ökad administration
29 Skötsel av kulturmiljöer i renskötselområden			Dyr att kontrollera.
29 Skötsel av kulturmiljöer, alternativ 1			Den som söker kan välja vilka landskapselement som ska ingå i åtagandet.
29 Skötsel av kulturmiljöer, alternativ 2			Hela eller sammanhängande delar av fastigheten ska ingå i åtagandet. Skötselplan ska upprättas.
29 Skötsel av tvåstegsdiken			Svårt att värdera samtliga effekter
29 Skötsel och rensning av våtmarker och dammar			se anläggning av våtmarker och dammar
29 Svårtillgängliga platser - komplement			Marginell förenkling.
29 Särskild skötsel av slåtterängar - komplement			Marginell förenkling
29 Tvåstegsdiken			Svårt att värdera samtliga effekter
29 Vall på slätten			Svårt att värdera samtliga effekter, riktad mot flera olika mål.
29 Växtnäringsplanering			Omfattande dokumentation - administrativa kontroller krävs
29 Växtskyddsplanering			Många effekter har inte kunnat kvantifieras. Administrativa kontroller krävs.
29 Hotade husdjursraser			Kalkylunderlag saknas i nuläget, inga samhällsekonomiska beräkningar gjorda. Åtgärden bidrar med kollektiva nyttigheter.
30 Ekologisk produktion			Åtgärden kan utvecklas inom ramen för uppdraget om mål för ekologisk produktion
30 Omställning kombinerad med differentierad ersättning till ekologisk produktion			Åtgärden kan utvecklas i uppdraget om mål för ekologisk produktion.
34 Djurvälfärd för tackor			Ny åtgärd, dokumentationskrav, ingen samhällsekonomisk analys gjord
34 Extra omsorg för suggor			Ny åtgärd, dokumentationskrav, ingen samhällsekonomisk analys gjord
34 Utökad klövhälsovård för mjölkkor			Ny åtgärd, dokumentationskrav, ingen samhällsekonomisk analys gjord
36 Stöd till samarbete			Kan användas inom alla målområden

Åtgärden bedöms fylla kraven väl när det gäller förenkling respektive samhällsekonomisk lönsamhet

Åtgärden bedöms till mindre grad fylla kraven när det gäller förenkling respektive samhällsekonomisk lönsamhet

Åtgärden har inte bedömts

6. Bilagor

6.1 Samhällsekonomiska antaganden

Tabell 93 Antaganden för samhällsekonomiska beräkningar, moderniseringsstöd

Antagande	Värde	Källa
Pris för en mjölkrobot	1000000	Egen beräkning
Antal kor som en mjölkrobot servar	65	Egen beräkning
Frigjord arbetstid per ko (timmar per år) vid övergång till mjölk-robot	20	Jordbruksverket
Kalkylränta (procent)	0,04	SIKA, Trafiksektorn
Timlön, värde per timme (kr)	198	arbetsmaterial principskiss Jordbruksverket
Summa kostnad adm-kostnad för företagsstöd för både kund och länsstyrelse, per ansökan	16245	arbetsmaterial principskiss Jordbruksverket
Summa kostnad adm-kostnad för projektstöd för både kund och länsstyrelse, per ansökan	31215	arbetsmaterial principskiss Jordbruksverket
Multiplikativ effekt	2,1	Klaesson, Pettersson, Widell (2010)
Deadweight för investeringsstöd enligt halvtidsutvärderingen	0,9	Halvtidsutredningen
Investeringskostnad för en koplats (50% isolerad, 50 oisolerad, ca 120 kor)	80000	Jordbruksverkets stödhandläggning, LRF-konsult
Investeringskostnad för en dikop-lats (för självrekryterande köttpro-duktion)	21500	Jordbruksverket och ”Att satsa på nötkött” Taurus
Ökat förädlingsvärde per ko, per år för koplats	2200	Jordbruksverket
Investeringskostnad för Suggplats, SEK	56000	Jordbruksverket
Invvesteringskostnad för plats för slaktsvin	5000	Jordbruksverket
Faktor för slaktsvin (antal som passerar platsen per år)	3	
Invsesteringskostnad för 1000 värphöns, SEK	500000	Jordbruksverket
Faktor för värphöns (antal som passerar platsen per år) antar att det är värphönsens livslängd som avses	5	Jordbruksverket
Faktor för ungnöt (antal som passerar platsen per år)	1,5	Jordbruksverket
Faktor för mjölkko (antal som passerar platsen per år)	1	Jordbruksverket
Slaktålder ungnöt, månader	18	Jordbruksverket
Plansilo 600 m^3, investering i kr 2008	240000	”Att satsa på nötkött” Taurus
Installering av halmpanna	2 700 000	”Investering i alternativ energi (exemplet: Stora Wahlbygård) , SLU 2010
Koldioxidutsläpp per liter olja, kg	2	
Förädlingvärde per år halmpanna enligt genomsnitt från EVALD, som andel av investeringsutgift	0,29	Jordbruksverket Evald (uppgift från sökande i genomsnitt)
Antal insparade liter olja (pga halmpanna)	25000	”Investering i alternativ energi (exemplet: Stora Wahlbygård) , SLU 2010”

Forts. fr. föreg. sida

Antagande	Värde	Källa
Investeringsutgift för salixplantor per hektar	15000	
Kalkylmässig investeringsutgift på bioenergianläggning enligt KLIMP, kr	6475000	KLIMP 2008
Reduktion av koldioxidutsläpp per år, kg	270000	KLIMP 2008
Förändring i förädlingsvärde per år, kr	120000	KLIMP 2008
Värde av reducerat kg koldioxid, kr	1,5	SOU 2009:74
Kvadratmeter per mjölkko	15	Vad är verklig kostnad för koplats, SLU
Medelvärde försäljning ekonomibyggnad mjölk och nöt	2300	SCB
Täckningsbidrag 1 ungtjur	2200	PRG 2009 års priser, TB ett korrigerat för stöd (transfereringar)
Antal slaktsvin per slaktplats och år	3	Jordbruksverket
Täckningsbidrag per sugga och år 750	555	Jordbruksverket RA 2009:4, Jordbruksstatistisk årsbok, 1500 kronor per sugga
Täckningsbidrag per slaktsvin år 200	148	Jordbruksverket RA 2009:4, Jordbruksstatistisk årsbok
Medelvärde försäljning ekonomibyggnad svin liten	2136	SCB
Kvadratmeter per sugga	5	Jordbruksverket
Kvadratmeter per slaktsvin	1,5	Jordbruksverket
Medelvärde försäljning ekonomibyggnad värphöns stor	1308	SCB
Investeringskostnad per värphöna	500	Se antagande B31
Investering per slaktkycklingsplats, enligt relation som tagits fram (500 tkr/200 tkr)	200	Se värphöns B98
Täckningsbidrag värphöna	23	Hushållningssällskapet. Genomsnitt mellan bur och frigående.
Kvadratmeter per värphöna	0,2099958	Se beräkning. Jordbruksverkets regler: 9 höns per m^2
Kvadratmeter ungnöt/köttdjur	5	Vad är verklig kostnad för koplats, SLU, vi antar en tredjedel jämfört med mjölkko
Produktionsvärde, marknadpris, för ungnöt per djur	7600	Jordbruksverkets produktionsgrenskalkyler (2009 års priser)
Produktionsvärde per mjökko kr och år, pris på mjölk (3 kr) * kg mjölk (9000 kg/ko)	27000	Jordbruksverkets produktionsgrenskalkyler (2009 års priser)
Produktionsvärde per sugga kr och år, pris*kg (55*10)/2	275	Jordbruksverkets produktionsgrenskalkyler (2009 års priser)
Produktionsvärde per slaktsvin kr och år, pris*kg (15*80)	1200	Jordbruksverkets produktionsgrenskalkyler (2009 års priser)
Antal omgångar slaktkycklingar per år i produktionsanläggning	7	
Täckningsbidrag per slaktkyckling, kr/st	2,8	Jordbruksverkets produktionsgrenskalkyler (2009 års priser)
Betesmark, kor per ha	10	Jordbruksverket
Foder ha per ko	1	Jordbruksverket
Gödsel från en ko sprids på	1	Jordbruksverket
Andel av djurplatsstöd i mjölkproduktion som får stöd för bygg. inv. mjölk	0,9	Jordbruksverket

Forts. fr. föreg. sida

Antagande	Värde	Källa
Investeringsutgift per hästplats	80000	Jordbruksverkets produktionsgrenskalkyler (2009 års priser)
Investeringsutgift per tacka	8000	Jordbruksverkets produktionsgrenskalkyler (2009 års priser)
Förädlingsvärde per tacka (korrigerat för ”representativa” transfereringar i form av kompensationsbidrag och miljöstöd, samt tillägg för intäkt av skinn efter beredning)	849	Jordbruksverkets produktionsgrenskalkyler (2009 års priser)
Restvärde för en plats för tacka efter 12 år	4000	Jordbruksverket
Förädlingsvärde trädgård per enhet	280000	Jordbruksverkets produktionsgrenskalkyler (2009 års priser)
Förädlingsvärde växtodling per enhet	200000	Jordbruksverket
Förädlingvärdetillväxt 123-stöd (skillnad före och efter investering)	690000	Jordbruksverket Evald (uppgift från sökande i genomsnitt)
Förädlingsvärdetillväxt 311-313-stöd (skillnad före och efter)	415000	Jordbruksverket Evald (uppgift från sökande i genomsnitt)
Ekonomisk livslängd företagsstöd 123, 311-313, antal år	3	NUTEK
Tillskottsmultiplikator	1,7	ESV

6.2 Bortvalda åtgärder

6.2.1 Odling av bruna bönor på Öland

6.2.1.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att behålla traditionell odling av bruna bönor på Öland. Odlingen är en viktig del av öns kulturmiljö. Södra Ölands odlingslandskap är klassat som världsarv av UNESCO. Den traditionella odlingen av bruna bönor har bidragit till detta.

6.2.1.2 Beskrivning av åtgärden

Åtgärden gäller odling av bruna bönor på Öland av lokala sorter. Sorterna ska finnas på den svenska sortlistan och vara av svenskt ursprung. Vid sådd får en mindre giva kväve ges, men sedan får bönorna inte gödslas mer. Växtskyddsmedel mot insekter och svamp får inte användas.

6.2.1.3Målgrupp

Målgrupp är lantbrukare.

6.2.1.4 Villkor för sökande

Den sökande

- ska odla sorter av bruna bönor som finns på den svenska sortlistan och är av svenskt ursprung
- ska odla minst 50 procent av arealen i åtagandet med bruna bönor varje år
- får inte använda kemiska växtskyddsmedel mot insekter och svamp
- får endast använda en startgiva med kväve i anslutning till sådd.

6.2.1.5 Indikatorer

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	–	–
Produktion	Antal sökande	X stycken (50 i dag)
	Areal bruna bönor på Öland	X hektar (ca 670 ha)
Resultat	Areal bruna bönor på Öland	X hektar
Effekt	–	–

6.2.1.6 Prioriteringar

Åtgärden gäller på Öland.

6.2.1.7 Ersättning

Ingen ersättning framtagen.

6.2.1.8 Koppling till andra åtgärder

Det är inte möjligt att få ersättning för bruna bönor samtidigt som man får ersättning för ekologisk produktion (om det är samma grödgrupper som i dag i åtgärden ekologisk produktion).

Åtgärden har koppling till visionen om matlandet. Det innebär till exempel är att odlarna satsar på marknadsföring och andra användningsområden för bönorna som salladsböna eller som alternativ till konserverade kidneybönor. Bruna bönor är godkända som slowfood.

Odlingen innebär också möjligheter till åtgärden stöd till samarbete, till exempel samarbete vid marknadsföring och användning av maskiner.

6.2.1.9 Effekter

Effekten av att behålla miljöersättningen är att odlingen av bruna bönor kommer att fortsätta i viss omfattning. En fortsatt odling av bruna bönor har positiva effekter på bevarandet av Ölands kulturmiljö.

6.2.1.10 Samhällsekonomisk effektivitet

Det finns inga eller endast svaga samhällsekonomiska skäl att ge ersättning för odlingen av bruna bönor. Odlingen ger en produkt som har karaktären av privat nyttighet och bör därför kunna finansieras effektivt via marknadens prismekanismer. De positiva externa effekterna är ringa.

Dessutom medför odlingen läckage av växtnäring vilket är miljömässigt negativt. Både kväve- och fosforlackaget ökar jämfört med att inte odla alls. Villkoren i åtgärden gör visserligen att dessa föroreningar blir mindre än vid konventionell bönodling. Men att det är en mindre negativ effekt är dock inte det samma som en positiv effekt. Detta talar mot att ersätta denna odling.

Sammanfattningsvis är det samhällsekonomiskt ineffektivt att stimulera odlingen över vad som är marknadsmässigt motiverat. Detta eftersom odlingen inte ger positiva externa effekter av betydelse men vissa negativa effekter.

Åtgärden är inte försvarbar med hänsyn till samhällsekonomisk effektivitet.

6.2.1.11 Resultat i nuvarande program

Ersättning för traditionell odling av bruna bönor finns i landsbygdsprogrammet. Under 2011 omfattades cirka 670 hektar och 50 lantbrukare hade ett åtagande. Målet är att 700 hektar ska odlas med bruna bönor av 70 lantbrukare. Ersättningsnivån är 1 400 kronor per hektar. Budgetbelastning för 2011 var cirka 0,9 miljoner kronor.

6.2.1.12 Förenkling

Sökande får större flexibilitet i växtodlingen genom att villkoret om att minst 70 procent av arealen i åtagandet måste odlas med bruna bönor varje år sänks till 50 procent.

För bruna bönor innebär ändringen ingen förändring i hantering för varken myndigheter eller sökande.

Det saknas uppgifter i databasen Malin för att kunna göra beräkningar av administrativa kostnader för enskilda miljöersättningar. Det finns heller inte beräkningar för myndigheternas kostnader för enskilda miljöersättningar.

6.2.1.13 Acceptans

Av rättviseskäl kan man förvänta sig att många personer är emot åtgärden odling av bruna bönor eftersom den strider mot principen att förorenaren ska betala miljökostnader. Lägre acceptans kan också föranledas av att åtgärden inte är samhällsekonomiskt motiverad.

För lantbrukare som odlar bruna bönor på Öland är acceptansen stor. Troligen har åtgärden stöd även bland många andra ölänningar. Lantbrukare med andra grödor och i andra regioner kan ha viss svårighet att acceptera dessa utbetalningar. Lantbrukare i andra län som odlar samma sorter har svårt att acceptera att ersättningen bara betalas ut för odling på Öland.

I och med att bruna bönor på Öland är en registrerad skyddad geografisk beteckning (SGB) sedan 2010 finns ett ökat motiv för odling av bruna bönor eftersom odlaren nu kan sälja produkten med skyddad geografisk beteckning. Den registrerade beteckningen innebär att det finns exakta bestämmelser för vad som får kallas Bruna bönor på Öland. Detta finns beskrivet i Rådets förordning (EG) 510/2006 i vilken fyra sorter beskrivs. Ingen av sorterna har varit i odling före 1950, Bonita är från 1964, Karin från 1995, Katja från 1985 och Stella från 1952. De är inga lokala sorter utan förädlade på traditionellt sätt i Sverige.

6.2.1.14 Budgeteffekt

Bedömningen är att arealen och antalet lantbrukare som söker kommer att vara lika som i dag, dvs. cirka 700 hektar och 50 stycken sökande ifall åtgärden införs.

6.2.1.15 Behöver utredas vidare

Vid en första bedömning är åtgärden samhällsekonomiskt ineffektiv, därför valdes åtgärden bort för vidare analys. På grund av detta saknas ersättningsnivå, kalkyler och uppgifter om budgeteffekt.

Ersättning för traditionell odling av bruna bönor kan eventuellt ingå i förslaget om odling av bevarandevärda växtsorter. Det behöver dock utredas vidare.

6.2.2 Övriga bortvalda åtgärder

Här presenteras förslag som har diskuterats i arbetet med att ta fram ett tekniskt underlag, men där förslaget inte har vidareutvecklats till en åtgärd. Förslagen är grupperade utifrån en generell motivering.

Ingår i någon av de föreslagna åtgärderna:

- Fornåker ingår i vall på slätten eller annan vallersättning.
- Fågelåker ingår i mångfaldsåker.
- Blommande zoner ingår i mångfaldsåker, miljöinvestering och vall på slätten.
- Vinterstubb ingår i minskat kväveläckage och mångfaldsåker.
- Satsningar inom friluftsliv ingår i miljöinvesteringar, investeringar i annan verksamhet än jord- och skogsbruk, service, infrastruktur och attraktiv landsbygd samt stöd till service.
- Rådgivningspaket för gräs- och buskmarker på till exempel vägrenar och kraftledningsgator ingår i kompetensutveckling och stöd till samarbete.

- Fäbodplan ingår i stöd till samarbete.
- Pollineringsersättning till biodlare ingår i investeringar i annan verksamhet än jord-och skogsbruk och stöd till samarbete.
- Omflyttning av stallgödsel ingår i investeringar inom jord- och skogsbruk.
- Energi och drivmedelsproduktion ingår i investeringar inom jord- och skogsbruk samt investeringar i annan verksamhet än jord-och skogsbruk.

Hanteras i annan utredning:

- Spannmålsodling i skogsbygd tas upp i utredning om stöd till mindre gynnade områden.

Få intresserade eller låga kostnader gör det svårt att göra en kalkyl som motiverar en ersättningsnivå som är attraktiv för de sökande:

- Mångfaldstolerant beteshävd
- Lärkrutor

Kan eventuellt ingå i förgröningen:

- Obrukade zoner
- Permanenta blommande zoner i slättbygd
- Långsiktigt markvårdande växtföljd

Kan inte sökas i förväg eller är svårt att kontrollera:

- Översvämningsområden, tillfälliga våtmarker
- Ersättning till kornknarrsvall de år kornknarren är på plats
- Lägre kvävegiva

Åtgärd som inte prioriterats i landsbygdsprogrammet:

- Skogens mångfald kompletteras med anläggning av tall
- Startstöd till företag på landsbygden utanför jord- och skogssektorn

Övrigt:

- Ersättning för skötsel av stängsel mot rovdjur
- Kalkfilter
- Riktade insatser mot Natura 2000 områden
- Beträda

6.3 Förslag för vidare analys

I detta avsnitt presenterar vi åtgärder där vi saknar komplett analys enligt metodboken samt andra förslag där vi rekommenderar vidare analys.

6.3.1 Odling av lokala eller gamla växter

6.3.1.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att tillvarata och förstärka kulturhistoriska och biologiska värden knutna till odling av äldre och traditionella växtsorter. Åtgärden ska bidra till ökad och diversifierad odling av svenska livsmedelsgrödor och andra växter med kulturhistorisk eller lokal särprägel. Åtgärden ska också bidra till att bevara en bred bas av egenskaper med tanke på framtida behov.

6.3.1.2 Beskrivning av åtgärden

Ersättning ges till den som i Sverige odlar bevarandevärda sorter av

- lantbruksväxter (spannmål, trindsäd, potatis, foder- och industrigrödor)
- köksväxter (inklusive vegetativt förökade köksväxter som humle, sparris, jordärtskocka etc.)

Med bevarandevärda sorter avses sorter framtagna eller odlade före 1950 i Sverige och som finns upptagna i Nordiskt Genresurscenters (NordGen) register.

6.3.1.3 Målgrupp

Målgrupp är trädgårds- och lantbruksföretagare, privatpersoner, föreningar och organisationer (till exempel friluftsmuseer) som odlar bevarandevärda växtsorter.

6.3.1.4 Villkor för sökande

Den sökande ska

- odla med syfte att skörda eller föröka
- sköta fleråriga växter så att de hålls vitala samt vidta åtgärder mot ogräs
- bekämpa smittsamma sjukdomar som hotar vegetativt förökade växtsorter eller odlingens fortlevnad.

6.3.1.4.1 Indikatorer

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	–	–
Produktion	Areal i hektar	500 hektar
	Antal odlare	250 odlare
Resultat	Areal i hektar	500 hektar
	Antal sorter i odling	X sorter
Effekt	Ökning i procent av odling av bevarandevärda sorter som beror på åtgärden inom programperioden	100 procent

6.3.1.5 Prioriteringar

Åtgärden gäller i hela landet.

6.3.1.6 Ersättning

Ersättningen förväntas hamna på ungefär samma nivå som för ekologisk produktion av köksväxter, dvs. cirka 5 000 kronor per hektar och år. Ersättningen beräknas utifrån lägre skörd, längre kulturtid och extensivare odlingsformer jämfört med odling av motsvarande moderna sorter.

Kalkylerna för lantbruksväxter och köksväxter baseras i huvudsak på lägre skörd.

6.3.1.7 Koppling till andra åtgärder

Åtgärden kan kombineras med åtgärden investeringar inom jord- och skogsbruket, till exempel för att hägna in odlingen för skydd mot betande djur, stolpar för att stötta växterna eller olika typer av uppbindningsanordningar. Det kan även förekomma behov av investeringsstöd för olika skördeanordningar som till exempel kragemärr som är en typ av hässja.

Åtgärden kan kombineras med miljöinvestering enligt faktiska kostnader, till exempel åtgärder för vilda pollinatörer eller kompetensutveckling som informationsspridning. Åtgärden kan kombineras med projekt som har anknytning till Matlandet Sverige.

6.3.1.8 Effekter

Åtgärden har positiva effekter för genomförandet av Programmet för odlad mångfald (POM) genom att ge ersättning till odling av bevarandevärda sorter. Bevarandevärda sorter ger lägre avkastning än motsvarande moderna sorter.

Att bevara en bred genetisk bas är ett sätt att möta framtida odlings- och förädlingsbehov. Åtgärden bidrar till en ökad och mer varierad odlad mångfald. Klimatförändringar innebär problem med nya växtsjukdomar och skadegörare. Det är viktigt med en mångfald av arter, sorter och sortegenskaper bland annat för att minska risken för resistens mot växtskyddsmedel. Bevarandesorter kan ha värdefulla egenskaper som resistens mot sjukdomar eller härdighet ifråga om klimatologiska betingelser. Ur innovationssynpunkt kan bevarande av växtsorter ha betydelse för utveckling av lokala nischprodukter och indirekt till profilering av Sverige som Matland.

6.3.1.9 Samhällsekonomisk effektivitet

Principiella samhällsekonomiska motiv för åtgärden

Marknadsmisslyckanden leder till att det ofta inte är företagsekonomiskt lönsamt att odla eller på annat sätt bevara gamla växtsorter. Det är därför hög risk att flertalet av dessa kommer försvinna eller minska allvarligt i antal om inte politiska åtgärder vidtas, vilket vore mindre än samhällsekonomiskt optimal bevarandenivå. Bevarandevärdet hos äldre växtsorter utgörs huvudsakligen av optionsvärden (värden som uppstår av att en person har en möjlighet till nyttjande utan att använda den) och icke-användarvärden, dvs. värden som uppstår när individer som inte brukar en resurs ändå upplever ett värde i att resursen finns. Detta gäller oberoende om de nyttjar resursen eller inte.

Denna åtgärd ger därför positiva externa effekter i form av odlad biologisk mångfald och hushållning med genetiska naturresurser. Dessa är rent kollektiva nyttigheter. Det medför att marknadens prismekanismer varken kommer att ge incitament till eller finansiera bevarandearbetet. Eftersom det är många personer som värdesätter växtsorternas existens samtidigt som värdet för var och en i regel är ganska litet förhindrar det ytterligare en effektiv marknadslösning. Marknadens transaktionskostnader blir allt för höga.

Dödvikt

Förslagets dödviktsförluster bedöms vara små. Endast liten odling hade funnits utan ersättning.

Åtgärdens samhällsekonomiska effektivitet

Det saknas för närvarande underlag för att beräkna ersättningens samhällsekonomiska effektivitet.

Sysselsättningseffekter

Denna åtgärd ger obetydlig direkt påverkan på sysselsättningen i landsbygden. Eventuella sysselsättningseffekter blir i så fall positiva, marginella och i form av spinoff-effekter i andra näringar.

Samhällsekonomiska slutsatser

Åtgärden är samhällsekonomiskt väl motiverad. Underlag saknas i dag för att kunna göra samhällsekonomiska effektivitetskalkyler.

Ytterligare samhällsekonomiska skäl för åtgärden är att den ger positiva externa effekter i form av kollektiva nyttigheter. Det innebär inte bara att marknaden inte förmår leverera dessa effektivt, utan också att det i praktiken saknas alternativa politiska åtgärder.

6.3.1.10 Resultat i nuvarande program

Det är en ny åtgärd.

6.3.1.11 Förenkling

Åtgärden är ny.

6.3.1.12 Acceptans

Rättviseaspekter har stor betydelse för acceptansen av ett styrmedel hos odlare, skattebetalare och medborgare. Denna åtgärd är inte kontroversiell ur rättvisesynpunkt.

Åtgärdens legitimitet påverkar också acceptansen för den. Att betala för dessa insatser torde vara legitimt för en majoritet av befolkningen, vilket innebär acceptans för ersättning på åtminstone dessa nivåer. Andra befolkningsgrupper kan möjligen tycka att det finns mer angelägna samhällsuppgifter för begränsade skattemedel, vilket i så fall minskar acceptansen för ersättningen.

6.3.1.13 Budgeteffekt

Med en ersättning på 5 000 kronor per hektar och en omfattning på 500 hektar blir budgetbelastningen 2,5 miljoner kronor.

6.3.1.14 Behöver utredas vidare

Förslaget kan vidareutvecklas så att en eller flera av följande grupper kan ingå; bruna bönor, fruktträd, bärväxter, perenner och andra prydnadsväxter. I en sådan vidareutveckling kan kalkylerna för fruktträd och bärväxter baseras på lägre skörd per hektar, dvs. större träd och buskar och därmed mindre rationell odling. På motsvarande sätt kan kalkylerna för perenner och andra prydnadsväxter baseras på långsammare tillväxt, längre kulturtid och mindre mängd förökningsmaterial. Här ingår även kostnader för att investera i uppförökning.

6.3.2 Anläggning och rensning av slamfälla

6.3.2.1 Syfte

Syftet med åtgärden är att minska utflödet av föroreningar från skogsmark och skogsbruksaktiviteter. Åtgärder gynnar både vattenkvalitet och biologisk mångfald.

6.3.2.2 Beskrivning av åtgärden

Ersättning för investeringar för att anlägga slamfällor kan ges, för anläggningskostnader, t.ex. grävning.

Åtgärden är lämplig på skogsmark.

6.3.2.3 Målgrupp

Målgrupp är markägare med skogsmarker som är lämpliga. I första hand är åtgärden aktuell för markägare men även arrendatorer med längre kontrakt kan komma i fråga.

6.3.2.4 Villkor för sökande

Den som söker ska

- anlägga eller rensa slamfällor
- följa en projektplan som beskriver förutsättningarna för miljöinvesteringen. Den kan tas fram av länsstyrelsen eller någon annan i samband med rådgivning eller av den sökande själv. Länsstyrelsen ska alltid godkänna planen innan projektet kan starta. Planen ska beskriva miljöinvesteringen och innehålla följande:
  - vad som ska göras
  - när det ska göras
  - hur det ska göras

6.3.2.5 Indikatorer

Typ av indikator	Indikator	Mål
Insats	–	–
Produktion	Antal slamfällor	1 000 stycken
Resultat	Förättrad vattenkvalitet	–
Effekt	–	–

6.3.2.6 Prioriteringar

Åtgärden är lämplig i hela landet där det finns risk för att skogsbruket påverkar vattenkvaliteten negativt. Länsstyrelsen prioriterar omfattning i länet samt bedömer vilka marker som är lämpliga och vilka investeringar som ska genomföras.

6.3.2.7 Ersättning

Ersättning ges enligt schablon. Ersättningsnivån uppgår till 1 600 kronor.

Ersättningsberättigade kostnader:

- projektering
- anläggningskostnader, t.ex. grävning

6.3.2.8 Effekter

Åtgärden är en ny lovande metod som behöver utvecklas under praktiska förhållanden.

Sannolikt är åtgärden effektiv för att skydda vattendrag i skog under och efter hyggesfasen då avrinningen ökar och risken för förlust av humusämnen och partiklar från markområdet är som störst. Åtgärder bör i första hand prioriteras till avrinningsområden med vattenförekomster som inte uppfyller god status enligt vattendirektivet där problem finns med ökade humustransporter och så kallade brunifierade vatten med vattentäkter nedströms som har problem till följd av detta eller med att lekbottnar slammar igen nedströms.

6.3.2.9 Samhällsekonomisk effektivitet

Inga beräkningar har gjorts.

6.3.2.10 Resultat i nuvarande program

Åtgärden är ny.

6.3.2.11 Förenkling

Åtgärden är ny.

6.3.2.12 Acceptans

Markägare kommer att behöva lägga tid på att anlägga slamfällor men åtgärden bedöms få hög acceptans. Åtgärden är relativt okänd och skulle kunna få större acceptans med några goda exempel på slamkällor att visa upp.

6.3.3 Kvalitetssystem enligt artikel 17

Kvalitetssystem för jordbruksprodukter och livsmedel: Inom ramen för denna artikel kan vi i nuläget inte presentera något färdigt förslag. Vi bedömer dock att det kan vara intressant att titta vidare på vilka möjligheter den erbjuder.

Jordbruksverket har hittills påbörjat två olika analyser som gäller möjligheten till stöd under artikel 17. Den ena handlar om att flytta över stödet Kvalitetscertifiering (Kval C) som idag betalas ut från det nationella kuvertet i pelare 1, till artikel 17. Den analysen avbröts då man fann att artikel 17 inte går att använda för Kval C så som det ser ut idag. Den andra analysen handlar om att skapa en ny ersättning inom ramen för artikel 17 som syftar till att stödja företagare som ansluter sig till företrädesvis nya certifieringssystem inom miljö, energi- och klimatområdet, mot bakgrund av ökat fokus på miljö, klimat och innovation i det nya landsbygdsprogrammet. Ett förslag på en sådan ny certifiering är klimatcertifieringen, men analysen inte kunnat genomföras under de tidsmässiga ramar som gällt för projekt Tulpan.

Klimatcertifiering är ett nytt verktyg för att arbeta med klimatåtgärder i livsmedelskedjan. Regler och verifieringskrav har tagits fram av näringens företrädare, mot bakgrund av uttalade önskemål om en klimatmärkning från jordbruks-, närings- och miljöministrarna vid ett seminarium hösten 2007. Det är ännu inte klart vilken organisation som ska äga och förvalta regelverket, men det kommer att lösas inom ramen för ett projekt pågår under 2012 och halva 2013.

I klimatcertifieringen ställs krav på åtgärder som begränsar klimatpåverkan inom produktion och distribution av livsmedel och därmed minskar utsläppen av koldioxid, metan och lustgas. Ett grundläggande krav för att anslutas till systemet är att verksamheten också har en kvalitetscertifiering som ställer grundläggande krav inom miljöskydd, djuromsorg och socialt ansvar, exempelvis IP Sigill. Regelverket är förberett för att även produkter från andra länder ska kunna klimatcertifieras. Kontroll och certifiering utförs av ett oberoende certifieringsföretag som är ackrediterat för produktcertifiering enligt EN 45011. I nuläget finns ett 20-tal klimatcertifierade produkter på marknaden.

Klimatcertifiering är ett intressant verktyg för att åstadkomma verkliga förbättringar i produktionen i kombination med att konsumenterna ges nya möjligheter att påverka genom att välja klimatcertifierade livsmedel. I arbetet med det nya landsbygdsprogrammet har Jordbruket satt upp som mål att antalet klimatcertifierade produkter ska öka.

I EU-kommissionens förslag till förordning framgår det att artikel 17 uttryckligen är tänkt som en möjlighet att uppmuntra lantbrukare att delta i sådana kvalitetssystem för jordbruksprodukter och livsmedel som höjer värdet på de berörda produkterna och ökar deras möjligheter på marknaden. Vidare beskrivs att det är just när jordbrukarna börjar deltar i sådana system som behovet är som störst att kunna få stöd för de ökade kostnader som uppkommer p.g.a. de åtaganden som regelverket kräver.

Mer information om klimatcertifieringen finns på www.klimatmarkningen.se

Det bör undersökas om det finns fler certifieringssystem utöver klimatcertifieringen kan vara aktuella att stödja inom ramen för artikel 17.

6.3.4 Fortsatta utredningsbehov inom miljöersättningar och miljöinvesteringar

I åtgärdsbeskrivningarna framgår under respektive åtgärd vilka frågor som är kvar att utreda. Utöver det presenterar vi här identifierade utredningsbehov:

- Kalkylerna är inte kompletta för flera av miljöersättningarna och miljöinvesteringarna. Till exempel behöver kalkylen för betesmarker justeras utifrån förgröning och ersättning för vallodling och kompensationsbidrag.
- Schablonen för att anlägga småbiotoper inom miljöinvesteringar bygger delvis på begreppet kreotop som beskrivs i Jordbruksverket rapport 2011:27. Exempel på olika småbiotoper och kostnader för att anlägga dem behöver tas fram och detta kan göras utifrån rapport 2011:27.
- Definitioner av de landskapselement som får ersättning för skötsel av kulturmiljöer.Vi har inte sett över de definitioner som finns idag för de landskapselement som får ersättning. Detta måste göras.

- Tanken är att vissa landskapselement ska få ersättning för skötsel av kulturmiljöer om de finns på betesmark, ytterligare utredning behövs kring avgränsningar och överlappningar mellan skötsel av kulturmiljöer och skötsel av betesmarker och slåtterängar.
- I det tekniska underlaget föreslås möjligheten till strukturkalkning som ett företagsstöd. Det finns dock oklarheter i regelverket om det verkligen passar där. Om inte, behöver förslaget hanteras som en miljöinvestering.
- Åtgärderna för ekologisk produktion kan påverkas av Jordbruksverkets utredning om mål för ekologisk produktion. Vissa justeringar kan behöva göras.
- Åtgärder för ekologisk produktion av frukt och grönt behöver utredas.
- Produktion av bioenergi på betesmarker. Artikeln om agri silvo pastorala brukningssystem har ej utretts. Flera tankar och förslag kring hantering av denna artikel har kommit in till Jordbruksverket. Det kan till exempel handla om hamling eller lövträdsproduktion för bioenergi på triviala betesmarker eller betesvallar. Åtgärder som kan utformas så de innebär både en klimatanpassning och att de gynnar biologisk mångfald. Jordbruksverket önskar utreda dessa förslag vidare.
- I artikel 29 finns en möjlighet att ge upp till 30 procent i transaktionskostnader då en grupp av lantbrukare söker en gemensam miljöersättning. Det har varit många diskussioner och förslag knutna till denna artikel. Det råder fortfarande osäkerhet kring vad detta innebär, framförallt när det kommer till hanteringen av sanktioner och förändringar av åtagandet, till exempel vid byte av markägare. Så som rådsförordningsförslaget är formulerat har vi färdiga förslag att presentera över hur denna möjlighet skulle kunna användas. Det är dock viktigt att fortsätta utreda möjligheter att använda detta utifrån eventuella förändringar som görs i artikeln.

6.3.5 Fortsatta utredningsbehov inom företags- och projektstöd

Schabloner och standardkostnader: Arbetet med detta har påbörjats inom ramen för arbetet med tekniska underlaget. Arbetet fortsätter inom ramen för kommande införandeprojekt.

Ökad styrning av stöd: Utifrån resultaten från kalkylerna och analyserna som presenterats ovan kan man argumentera för att utveckla förfarandet av stödadministrationen. Målet måste vara att investeringar som kan genomföras genom en marknadslösning inte bör vara föremål för stöd. Figur 3 kan illustrera en form av multikriterieanalys (MKA) där det finns utrymme att förbättra precisionsgraden för landsbygdsprogrammet. I figuren visas den totala samhällsnyttan d.v.s. den företagsekonomiska lönsamheten och lönsamheten för den övriga samhällsekonomin.

Figur 3 Relationen mellan företags- och övrig samhällsekonomisk lönsamhet utifrån kollektiva nyttigheter och externa effekter

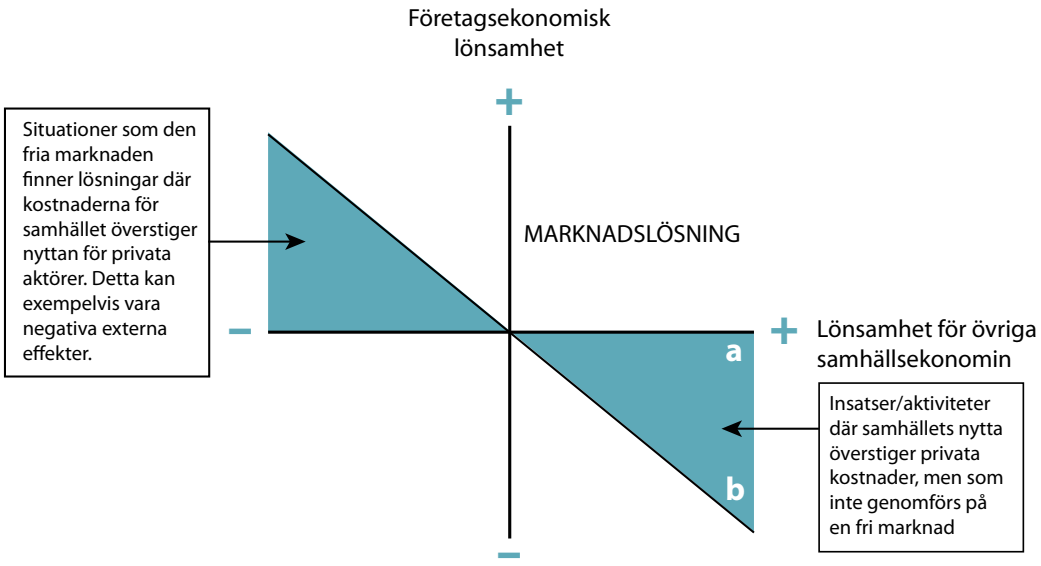

Kvadraten i det övre högra hörnet är sådana investeringar som genererar positiv företagsekonomisk lönsamhet och positiv lönsamhet för den övriga samhällsekonomin. Detta är sådana investeringar där det inte föreligger något betydande marknadsmisslyckande eftersom marknaden finner egna lösningar och realiserar de kollektiva nyttigheterna och de positiva externa effekterna. Det är noterbart att stöd som ges till investeringar/aktiviteter i denna kvadrat innebär därför problem med dödvikt.

Kvadraten i det nedre högra hörnet består av två delar. Det skuggade området indikerar investeringar/åtgärder som har en samhällsnytta som är positiv och totalt sett så stor att det uppväger (kompenserar) för de företagsekonomiska kostnaderna. Investeringar/åtgärder som befinner sig i detta område bör därför genomföras och bör vara föremål för politiken inom landsbygdsprogrammet. Den delen av kvadraten som inte är skuggad består av investeringar/åtgärder som har en positiv samhällsnytta men i dessa fall väger de inte upp de företagsekonomiska kostnaderna. Investeringarna/åtgärderna inom detta område bör därför inte stödjas.

Kvadraten i det övre vänstra hörnet består också av två områden. Det skuggade området representerar lösningar där en fri och oreglerad marknad innebär negativa konsekvenser för samhällsekonomin som inte uppväger den lönsamhet som finns i de privata företagen. Detta kan exempelvis handla om negativa externa effekter som kan kopplas till produktion. Dessa lösningar som finns i detta skuggade området är motiverat att korrigera med landsbygdsprogrammets resurser. Den icke skuggade delen av kvadraten representerar lösningar på den fria marknaden som även de genererar negativa externa effekter. Dessa negativa effekter överstiger emellertid inte den positiva lönsamhet som finns i företagen. Dessa lösningar bör inte korrigeras med landsbygdsprogrammet.

När det gäller den nedre vänstra kvadraten gäller följande. I en i övrigt effektiv marknad bör det inte finnas några lösningar här d.v.s. det genererar inte någon företagsekonomisk lönsamhet eller övrig samhällsekonomisk lönsamhet. Dessa investeringar bör därför inte göras.

Ett möjligt tillvägagångssätt att förbättra precisionen i urval av investeringar/åtgärder som erhåller stöd är att ställa ansökan mot en rad frågor/kriterier i syfte att urskilja de initiativ som med stor sannolikhet återfinns i de två skuggade områdena i figur 3. Exempel på sådana frågor/kriterier kan vara kvalitet på investering, ålder, kön och etnicitet på stödansökaren, dödvikt, miljömål, arbetsmiljö, djurvälfärd, samarbete, innovationer, sysselsättningstillfällen, landsbygdsutveckling betade hektar etc.

Om vi antar att man utvecklar en process där man ökar precisionsgraden för stöd så skulle det teoretiskt sett inte vara några hinder att differentiera stödens subventionsgrad från 0 till 100 procent. I figur 3 kan det illustreras med skillnaden mellan en investering/åtgärd vid punkt a och en investering vid punkt b. En investering/åtgärd vid punkt a har en svag lönsamhet för den enskilde företagaren och en omfattande övrig positiv samhällsnytta. Ett relativt litet stöd skulle räcka för att uppnå positiv lönsamhet för företaget (som skulle innebära att lönsamheten blir positiv och att a realiseras) och samtidigt generera en relativt stor positiv samhällsnytta. Om vi istället tittar på investering/åtgärd vid punkt b så skulle den generera lika stor positiv samhällsnytta som investering/åtgärd a men den är samtidigt mycket olönsam för den enskilde företagaren. Det skulle därför krävas ett jämförelsevis stort stöd för att företaget skulle vara motiverat att genomföra b. Samtidigt är det ur samhällsekonomiskt perspektiv motiverat att ge det större stödet i b. Detta innebär att både a och b är motiverade att erhålla stöd och att stödnivåerna också får vara olika i de båda fallen.

Med en ökad precision kan man därmed även utforma mer platsanpassade stöd där man även kan se företaget som en helhet. Resultaten av kostnadsnyttokalkylerna för åtgärden Investeringar i jord- och skogsbruk visar på betydelsen av en ökad precisionsgrad. Det är viktigt att väga samman det enskilda företagets olika investeringar och få ett helhetsperspektiv på huruvida de tillsammans skapar tillväxt och/eller korrigerar för ett marknadsmisslyckande. Ett redan ovan nämnt exempel kan vara grisuppfödning som utvinner energi från gårdens gödsel och även utnyttjar egenproducerad spannmål.

6.3.6 Fortsatta utredningsbehov inom djurvälfärd

I denna rapport presenteras tre förslag till djurvälfärdsersättningar enligt artikel 34 i förslaget till ny rådsförordning, en åtgärd för mjölkkor, en för grisar och en för får. Det finns emellertid behov av fortsatt utredning och analys av flera förslag till djurvälfärdsersättningar. Exempel på områden där arbete pågår är:

- biosäkerhetsprogram
- djurvälfärdsersättning i nötköttsproduktionen
- ökad beteshållning av mjölkkor
- säker livdjurshandel
- smittskydd för hästar
- fårhälsoprogram
- utevistelse för värphöns
- extra strö till växande grisar
- fri tillgång på grovfoder till suggor

Utvecklingen av dessa ersättningar sker i nära samarbete med representanter för näringen. Det utvecklingsarbete som näringen leder och som ligger till grund för flera av dessa ersättningar har kommit olika långt. Detta har avgörande betydelse för hur snart ett färdigt förslag kan presenteras. Ett förslag till ersättning för åtgärden ”fårhälsoprogram” är i stort sett klart medan innehållet i biosäkerhetsprogrammen fortfarande diskuteras. Åtgärderna varierar dessutom i omfattning, vissa är breda med ett flertal villkor t.ex. det för nötköttsproducenter medan andra är mer inriktade på ett fåtal villkor t.ex. de för gris.

6.3.7 Indikatorer

För flera av åtgärderna behöver effektindikatorer utvecklas. Arbete pågår inom området, bland annat inom Jordbruksverkets regeringsuppdrag ”Uppdrag att utvärdera befintliga övervaknings- och uppföljningssystem vad gäller odlingslandskapets naturvärden” och inom miljömålssystemet.

Kommissionen kommer att ta fram en reviderad handledning, Common Monitoring and Evaluation Framework (CMEF) inför nästa programperiod. Första utkastet kommer hösten 2012. I denna kommer de gemensamma indikatorerna att specificeras. Detta innebär att de indikatorer som vi förslår här kan behöva ändras eller tas bort om de är snarlika de EU-gemensamma indikatorerna. De indikatorer som återstår kan användas som nationella, då de speglar utveckling som är specifik för Sverige.

6.3.8 Fortsatta utredningsbehov inom Leader

Vissa fortsatta utredningsbehov framgår av texten om Leader, se avsnitt 5.3.

I övrigt är samordningen av Leader och lokalt ledd utveckling inom de andra fonderna grundläggande för det kommande införandet. Regelverket när det gäller landsbygdsutveckling och fiske pekar inte i nuläget i någon entydig riktning om hur samordningen ska ske. Arbetet med formerna för denna samordning fortlöper inom Jordbruksverkets projekt Tekniskt underlag inom Fiskefonden.

6.3.9 Former för löpande utvecklingsarbete

Tidsramen för detta arbete har inte tillåtit större förändringar av programmets struktur, t.ex. nya former av miljöersättningar. För att kunna göra större förändringar är det viktigt att landsbygdsprogrammet utvärderas och utvecklas kontinuerligt. Med hjälp av t.ex. följeforskning och pilotstudier skulle t.ex. förslag som gårdsavtal inom miljöersättningarna tillsammans med idéer om ökad målstyrning i programmet och fokus på effektivitet i landsbygdsutvecklingsprojekt kunna utvecklas inför kommande programperiod.

Vi menar att det är av yttersta vikt att i nästa program lägga resurser på löpande utvecklingsarbete, t.ex. utbyte med andra länder, pilotstudier och nya former av utvärdering, som kan stärka framtida åtgärdsutformning.

Rapporten kan beställas från

Jordbruksverket • 551 82 Jönköping • Tfn 036-15 50 00 (vx) • Fax 036-34 04 14
E-post: jordbruksverket@jordbruksverket.se
www.jordbruksverket.se

ISSN 1102-3007 • ISRN SJV-R-12/15-SE • RA12:15